

קובץ
שבת
מלך

מאסף תורני ◊ גליון ד'
תשרי ה'תשע"ט

במשנת מדרן רבינו
הגאון רבי שלמה קורח שליט"א
רב זאב"ד בני ברק
זקן רבני תימן

קובץ שפתי מלך

כל הזכויות שמורות

ד"ר ע"י

מכון שפתי מלך

ת.ד: 99 בני-ברק

דוא"ל:

sm088302222@gmail.com

טל: 03-3088885

פקס: 15336167808

עימוד: 'פסקאות' 052-7139885

דוא"ל: 7139555@gmail.com

כריכה ועיצוב:

א.י.ש. אשדוד

08-8650078

052-7627127

הודעה חשובה

הואיל וברצונו לזכות את הרבים הצמאים לתורת מורינו הרב שליט"א, על כן נבקש מכל מי שנמצא תחת ידו פסקי הלכה בע"פ / שאלות ותשובות בכת"י / מאמרים או שיחות מוקלטות וכל כיוצא בזה, אשר טרם ראו אור, וכן בחורים או אברכים אשר יש באמתחתם מאמרים הדנים במשנת רבינו שליט"א, ניתן לשלוח לכתובת המערכת המצויינת בזה עם פרטים מלאים, ואם הדברים יהיו מתאימים לפרסום הרי שבל"נ נפרסמם בקבצים הבאים, להגדיל תורה ולהאדירה. כמו כן, תגובות והערות יתקבלו בברכה בכתובת הנ"ל. תרומות והנצחות לקובץ הבא, ניתן לשלוח עד לתאריך ר"ח מנחם-אב ה'תשע"ט.

המערכת

קובץ מורחב זה יו"ל
לרפואתו השלימה והמהירה
של מרן רבינו הגדול
זקן וראש רבני תימן בארץ הקודש

הגאון רבינו שלמה ב"ר יחיא קורח שליט"א
גאב"ד בני-ברק

אשר זקוק בימים אלו לרחמי שמים מרובים

בחרדת קודש, אנו משגרים קמיה מרן רבינו שליט"א
את ברכת אלפי ורבבות תופשי ועמלי התורה בארץ ובעולם,
"ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור ודור"
"כי אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך"
ונזכה לילך לאורו עדי ביאת גואל צדק במהרה בימינו, אכ"ר.

תוכן הענינים

דברים אחדים ה

גנוזי מלכים יא

הגאון רבינו יוחנן מזרחי זצוק"ל (יא) - שיעורי המידות לרבינו יוחנן מזרחי (יב) ♦ הגאון רבינו יחיא קורח זצוק"ל (טו) - דברי חכמה ומוסר והדרכה בעבודת ה' - מדות ודרך ארץ (יז) ♦ אהבה יראה ואמונה (יט) ♦ קדושת ישראל (כה) ♦ תורה ומצוות (כז) ♦ מצות התשובה (כט) ♦ תפילה ותחנונים (לא) ♦ ארץ ישראל (לב) ♦ זקני הדור (לג) ♦ עניינים שונים (לה) ♦ הגאון רבינו עמרם קורח זצוק"ל (מב) - עשיית מלאכה בחול המועד, וצירוף קטן למניין (מד) ♦ בדעת הרמב"ם בדין שימור מצת מצוה (מה) ♦ הגאון רבינו שלמה טובים זצוק"ל (נ) - בעניני ירושת הבכור, הכרזת ראש חדש אב, ונוסח ברכת התפילין (נב) ♦

כללי הוראה ומסורת נט

א. הכרעת ההלכה בדברים שאין בהם משום מנהג ♦ ב. משקל הכרעת האחרונים נגד הרמב"ם ומרן השו"ע ♦ ג. מנהגי תימן בארץ ישראל ♦ ד. שתילי זיתים ומשנה ברורה ♦ ה. חלוקת מנהגי שאמי ובלדי - שתילי זיתים ומהרי"ץ ♦ ו. מהרי"ץ בפירושו ובתשובותיו ♦ ז. בירור המנהג במקום שלא היה מצוי בו מחברי ספרים ♦ ח. סתם ויש בשולחן ערוך ♦ ט. דין מחודש שלא הזכירוהו הפוסקים ♦ י. אימתי יש לנהוג כדברי המקובלים ♦ יא. מנהג כאחד הגדולים ♦ יב. לימוד מקיצורי הלכות ♦ יג. לימוד ההלכה עם נושאי כלי השו"ע ♦ יד. אם מותר לחלוק על דברי רבותינו ברבים ♦ טו. כללים שונים בעניני הוראה ומסורת ♦ טז. כללי הפסד מרובה ♦ יז. כללי ספק ספיקא ♦ יח. בעניני דרכי הפסיקה מן התלמוד ושאר מחברים - יש שני דינים, א. לעסוק בדברי תורה. ב. ללמוד דין למעשה ♦ דעת הרא"ש בזה ♦ אין צריך שידע כל הוויות התוספות וגליוניהם לפסוק הלכה כדי לפסוק מהתלמוד חייב להרגיש בחילוק דק ודקדוק נעלם ונסתר ♦ אין בדור מי שיוודע להוציא הלכה מהתלמוד ♦ בדברים המתחדשים פסקו מתוך התלמוד ♦ לפסוק הלכה למעשה על פי ספרי הפוסקים ♦ יט. כללי ספר עריכת שולחן ילקוט-חיים - מנהגים שלא נחקקו עלי ספר - סדר הספר עריכת שולחן ילקוט-חיים ♦

הוספות לכללי הוראה ומסורת פו

א. בעניין הכרעת ההלכה בדברים שאין בהם משום מנהג (פו) ♦ **ב.** בעניין קבלת הוראות מרן השו"ע בארץ ישראל (צא) ♦ **ג.** בעניין הלכה כבתראי בזמן הזה (צד) ♦ **ד.** בעניין חלוקת מנהגי שאמי ובלדי (צה) ♦ **ה.** בירור המנהג במקום שלא היה מצוי בו מחברי ספרים (קה) ♦ **ו.** בעניין סתם ויש שבשולחן ערוך (קכ) ♦ **ז.** דין מחודש שלא הזכירוהו הפוסקים (קכט) ♦ **ח.** אימתי יש לנהוג כדברי המקובלים (קל) ♦ **ט.** בדין ספק ספיקא במקום מנהג (קלב) ♦ **י.** אם מותר לחלוק על דברי רבותינו ברבים (קלה) ♦ **יא.** בעניין סתירות בדברי הרמב"ם ומרן השו"ע (קלז) ♦

הבית היהודי קמא

שאלות ותשובות בעניני הבית היהודי (קמא) - בעניני נדה וצניעות - א. הוראות נשים בעניני נדה ♦ **ב.** שמועות בדיני נדה ♦ **ג.** שיחת הנשים ♦ **ד.** נישואין לבעלי תשובה ♦ **ה.** בן י"ח לחופה ♦ **ו.** אם מדקדקים באחיה בזמן הזה ♦ **ז.** חינוך לחטא הנעורים ♦ **בעניני חינוך - ת.** הנהגת רב לתלמיד ♦ **ט.** חינוך לקימה בזמן ♦ **י.** הנהגה עם תלמיד קשה ♦ **יא.** עזרה להורים ♦ **יב.** כיבוד הורים ♦ **יג.** חינוך ביד קשה ♦ **יד.** אמונת ה' ♦ **טו.** תגובה למעשה אסור ♦ **טז.** העולם טועים ♦ **יז.** מהות החינוך ♦ **יח.** מלמד קפדן ♦ **יט.** כיתה שיש בה כמה סוגי התלמידים ♦ **כ.** חינוך בדין פרקדן ♦

פרקי הדרכה לבית היהודי (קנ) - שלום הבית ושלוותו (קנ) ♦ למחול ולסלוח בריאות לגוף ולנפש (קנב) ♦ דְּבַר אמת ועיון בשדוכין וחיי הזוג (קנו) ♦ מחלות רוח ונפש, מלאכי חבלה והשדים (קסא) ♦ אוהבה כגופו ומכבדה יותר מגופו (קסה) ♦ זכו שכינה ביניהם (קסט) ♦ חכמת נשים בנתה ביתן (קעא) ♦ פרקי חינוך להורים ולמחנכים (קעג) ♦ כללי יסוד בחינוך הילדים (קעה) ♦

יחידי סגולה קפא

הגאון רבינו יוסף צובירי זצוק"ל - לדמותו של מרן הגה"צ רבי יוסף צובירי זלה"ה (קפא) ♦ צדיק יסוד עולם - דמות הוד ומופת (קפו) ♦ כי שם ה' נקרא עליך (קפח) ♦ הגאון רבינו שלום קלואן זצוק"ל - מתח מתמיד לעבודת ה' (קצא) ♦ כי שפתי כהן ישמרו דעת (קצג) ♦

ביאורים ועיונים במשנת רבינו שליט"א רא

הגאון רבי אברהם בן משה שליט"א - האם אפשר לפייס את חברו שפגע בו, על ידי שיתן לו מתנה או יקנה לו עלייה לתורה או תפילה (רא) ♦ הגאון רבי חיים צדוק שליט"א - בעיקר דין ברכת הגומל, ובענין מנהגינו שאין האשה מברכת ברכה זו (רח) ♦ הגאון רבי אורן צדוק שליט"א - ברכת אבלים על ידי המנחמים שלא בפני האבל (רכה) ♦ הגאון רבי יוסף צברי שליט"א - עמי בעצו ישאל (רלא) ♦

הגאון רבי אריאל עוזירי שליט"א - הפסק טהרה לאחר הדלקת נר שבת (רנח) ♦ הגאון רבי אבישלום שמן שליט"א - בעניין תפילת ערבית של ליל שבת מבעוד יום (רעא) ♦ הרה"ג אוריאל צדוק שליט"א - בדיני וגדרי שמחת יום טוב (רפג) ♦ הרה"ג רזיאל שאול שליט"א - בעניין מצוה הבאה בעבירה (רפז) ♦ הרה"ג אלישע חן שליט"א - גדרי הספד בחנוכה (רצג) ♦ הרה"ג נתנאל צדוק שליט"א - בדין ברכת הטוב והמטיב על היין (רצט) ♦ הרה"ג משה יפת שליט"א - בעניין הדלקת נר שבת בבתי כנסיות (שטו) ♦ הבה"ח יהודה צדוק נ"ו - זמן חיוב ברכת הלבנה, ובגדרי הברכה (שכח) ♦ משולחן המערכת - בעניין אימתי מברכים ברכת הגומל (שלד) ♦ בדין טבילת כלים בזמן הזה (שמג) ♦

ויהי בישורון מלך שנה

מרוך רבינו הגאון רבי שלמה קורח שליט"א (שנה) ♦ הגאון הגדול רבי עמרם קורח שליט"א - ורפא ירפא (שנט) ♦ אשרי משכיל אל דל (שסא) ♦ הגאון הגדול רבי פינחס קורח שליט"א - מעלת תפילת הרבים (שסה) ♦ כח התפילה (שסז) ♦ הגאון הגדול רבי יוסף נדב שליט"א - חובת התפילה בעת צרה (שסט) ♦ הגאון הגדול רבי יפת טיירי שליט"א - כח האמונה (שע) ♦ הגאון הגדול רבי אברהם שמן שליט"א - רפואתו היא רפואתינו (שעד) ♦ הגאון הגדול רבי אברהם אריה שליט"א - כח התפילה (שעו) ♦ הגאון רבי ציון חוברה שליט"א - חובת התפילה בעת צרה (שעט) ♦ הגאון רבי יצחק הלוי שליט"א - כח האחדות (שפא) ♦ הגאון רבי צפניה רענן שליט"א - ספר תורה שרוי בצער (שפב) ♦ הגאון רבי ברוך עוקשי שליט"א - זקני הדור הם מגיני הדור (שפד) ♦ הגאון רבי יחיאל נדב שליט"א - מטרת הצרות - קריאה מהקב"ה (שפט) ♦ דברי התעוררות - ספר תורה שרוי בצער (שצג) ♦

מילואים ונספחים תג

הערות והוספות לקובץ שפתי מלך ג' - בעניין חובת לימוד הש"ס (תג) ♦ בעניין ברכת האילנות (תד) ♦ ראשי פרקים מתוך מאמר סיני או עוקר הרים (תה) ♦ כתבי יד מאת מרוך רבינו שליט"א (תטז) ♦

דברים אחדים

השיר והשבח לחי העולמים אשר הפליא חסדו עמנו תמיד, ובפרט לעת הזאת, על שזיכנו שוב לברך על המוגמר ולעמוד בפתחו של קובץ מלא וגדוש בכל הני מילי מעלייתא, מתורתנו ומשנתו של רבינו מרן הגאון רבי שלמה קורח שליט"א, גאב"ד בני ברק, זקן וראש רבני תימן בארץ הקודש.

זו השנה הרביעית שאנו זוכים להעלות ולהגיש לפני ציבור תופשי ועמלי התורה בארץ ובעולם, אוצר בלום מלא וגדוש בדברי תורה, חכמה, הלכה ומוסר, פנינים ומאמרים, אשר סידרו וערכו חכמי ורבני המכון שליט"א מספרי רבינו הנדפסים ומכתבי ידו, ובהם כמה וכמה עניינים, ונוספו עליהם ביאורים ומוספים על משנתו הבהירה של רבינו שליט"א.

"רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן, הראשונים חרשו וזרעו ניכשו כיסחו עדרו קצרו עמרו, דשו זרו בררו טחנו, הרקידו לשו קיטפו ואפו, ואנו אין לנו מה לאכול. רבי אבא בר (יונה) זמינא בשם רבי זעירא אין הוון קדמאין מלאכין, אנן בני אנש, ואין הוון בני אנש אנן חמרין. א"ר מנא בההיא שעתא אמרין אפילו כחמרתיה דרבי פינחס בן יאיר לא אידמינן וכו', ע"כ. (ירושלמי שקלים פ"ה ה"א).
ובקרבת העדה (שם) כתב, ואנו אין לנו מה לאכול, כלומר, אף על פי שהראשונים עשו כל הפעולות להקל עלינו, עדיין קשה עלינו להבין דברי תורה על בוריין. אין הוון וכו', אם היו הראשונים מלאכים אנו בני אדם, אבל אם היו הן בני אדם, אנחנו כחמורים לרוב פחיתותינו", ע"כ.

מבאר המשגיח ממיר, הגר"י ליבוביץ זצ"ל, בספרו דעת תורה (חלק ב' פרשת בא דף ק"א). הנה בפתח גדול של כ' אמה, יכולים להכניס דרכו עגלות שלימות ומלאות בבני אדם, ואם הפתח הוא קטן רק במדה של י' אמה, הרי כל כמה שתקטן מדת הפתח כן יקטן הדבר שמכניסים בו, ואם אין שום פתח ואי אפשר להכניס בו כלום, מכל מקום יכנס בו אויר או זרמי אור, כי הם יעברו אף דרך כתלים סתומים ואפילו של ברזל. וזהו דברי הירושלמי הללו, הראשונים שלבן היה כפתחו של אולם, בפתח גדול כשלהם היו יכולים אפוא להכניס אליו אף דברים גדולים יותר, ולפיכך תורתן של הראשונים הייתה בעיקר של כללים – דברים כוללים ומקיפים למדי, כי היה להם בית קיבול גדול ורחב מאד. ועל כן זרעו ניכשו וקצרו וכדומה, כי בפתח גדול, גדולות נכנסים בו. [ונכבר הביא הרמב"ן, שבעשרת הדברות נכללה כל התורה כולה, וכל עשרת הדברות נכללים בדיבור אחד של 'אנוכי']. גם חתיכות גדולות כאלו מצאו להם מקום

להכנס לתוך לבם, והיו לאחדים בהם. ולעומת זאת אנחנו, אין לנו פה לאכול, אנו אין לנו אפילו בית קיבול קטן, אצלינו כמעט אין שום מקום לכניסה, כי כל מדת לבותינו היא רק כסיכתא לגודא או כאצבע לקירא. ומה נעשה, הלא ההכרח להכניס הדברים בלב, כי אם לא ישם הדברים בתוך לבו, לשוא כל עמלו בהם. על כן הדרך היחידה בזה היא, להקטין הדברים ולפררם לפירורים קטנטנים דק מן הדק, לפרטים ולפרטי פרטים, ככה שגם בלבנו אנו שהוא כל כך צר, יוכלו הדברים להכנס ולהתהוות בלב עמוק. וכמו שנאמר (ישעיה כ"ה, ו'), "כי צו לצו צו לצו, קו לקו קו לקו, זעיר שם זעיר שם". ואז ודאי שיכנסו הדברים בלבבותם. זהו מצבינו אנו - וזוהי העצה האחת.

וממשיך רבינו ירוחם ומבאר עוד, יסוד שני, מאחר שתכלית עבודתינו היא 'והשבות אל לבבך', דהיינו, שיתייחדו הדברים עם הלב ויתהוו לעצם אחד, הנה הדרך הוא כמו בגשמיות, שעיקר המזון המזין את האדם הוא תמצית המאכל, ואברי העיכול הם מוציאים רק את תמצית המאכל ורק הוא הנבלע באברים, וכל הפסולת שבו הנה הוא נדחה לחוץ. וכן הוא ברוחניות, "אגרא דשמעתא סברא" (ברכות ו' ע"ב). רק הסברא של הדבר, רק הטעם של הדבר, רק התמצית שלו, הוא אשר יבלע באברים, הוא יוכל להתאחד עם הלב, ואף עם הלב הקטן שלנו, והיו לעצם אחד. אבל אם לא נוציא את טעם הדברים, אם ישאר הדבר בכל גשמיותו, אז לא יתייחדו הדברים עם הלב בשום אופן. וגם בזה חלוקים הם הראשונים מן האחרונים, כי הראשונים היה להם איצטומכא רחבה וגדולה, הם חרשו זרעו וקצרו וכו', יכלו הם לעכל גם 'חתיכות עפר', כל מה שאכלו נבלע באבריהם, אבל אנו אין לנו מה לאכול, אצלינו הכרח הוא מקודם לבשל היטב את המאכלים, אנחנו נדמים לחולים, שאי אפשר ליתן להם דברים חיים או שלמים כי אם תמצית המאכלים לאחר הריסוק של המאכל ולקיחת תמציתו ממנו, כי רק אז יעכלו אותם כראוי. עד כאן תורף דבריו המאירים, וע"ש עוד.

ואכן, מה נאים הדברים כאשר אנו עוסקים במשנתו של רבינו מרן שליט"א, תורתן של ראשונים, אשר זכה לשמש ולהיות מצוי בבית מדרשם של רבותינו הראשונים, שלאורם אנו שואפים להיות נאותים. ובהיות שכפי האמור בדבריו המאירים של המשגיח זצ"ל, צריכים האחרונים עיון רב וטחינה הדק היטב במשנתם של הראשונים, זכינו ובקובץ זה באים ומאירים דברי רבותינו כספירים, וכל זאת על פי משנתו הבהירה של מורינו הרב שליט"א, ובכך מתבררים שמועתם ותורתם של חכמי הדורות זיע"א.

בקובץ זה שלפניכם נפתחים שישה שערי תורה מוסר ודעת, וכך הוא סדרם:

השער הראשון, גנוזות ותשובות מרבתינו גאוני וחכמי תימן זיע"א. בסייעתא דשמיא, השנה נתייחד הקובץ במדור מיוחד של גנוזות ותשובות מרבתינו הגדולים, חכמי ורבני תימן זיע"א, אשר נערכו ונסדרו מכתביהם, וחלקם רואים אור עולם לראשונה, בתוספת הערות וביאורים

נרחבים. קובעים ברכה לעצמם דברי התורה מכתבי רבותינו, זקניו של רבינו שליט"א, הלא המה הגאון רבינו יחיא קורח זצ"ל ובנו הגאון רבינו עמרם קורח זצ"ל.

השער השני, כללי הוראה ומסורת, הכולל בתוכו שאלות ותשובות, כללים כוללים יסודיים ונחוצים לכל רב ומורה צדק, על פי דרכם של רבותינו מצוקי ארץ גאוני וחכמי תימן זיע"א, אשר רבינו שליט"א זכה ויצק מים על ידיהם רבות בשנים. מאחר והדברים באו בקיצור נמרץ כדרכו בקודש [ובפרט בתשובותיו שבכת"ק], ראינו לנכון להרחיב את היריעה ולהעלות לפני המעיין את מקורות הדברים על ידי הערות בגליון התשובות. כמו כן, צירפנו לאחריו מדור מיוחד להרחבת דברים באורך וברוחב, וזאת מחמת חומר ועומק העניין, דבר דבור על אופניו. כאן המקום להודות לכל הרבנים הגאונים שליט"א אשר הואילו בטובם להעיר הערותיהם המחכימות, למען יצא דבר מתוקן מתחת ידיו. למותר לציין, שאין לסמוך על הדברים שבאו בהערות הלכה למעשה כלל, אלא כמראה מקום בלבד.

יש לציין, כי רוב התשובות הם מעצם כתיבת יד קדשו של רבינו שליט"א, ומקצתם הם מתוך כתביו הרבים, ומפי השמועה. [ובשולי הגליון צוין מקור כל תשובה ותשובה]. כאן המקום להודות לכל העוזרים והמסייעים במלאכת הקודש של הגהת ועריכת הדברים שלפניכם, הן ברב הן במעט, איש איש לפי כבודו ומעלתו, ובפרט לאברכים החשובים המופלגים בתורה ויראת שמים, הלא המה הרב מ"י שליט"א, הרב א"ח שליט"א, והרב נ"צ שליט"א, על כל עמלם למען ייצא דבר מתוקן מתחת ידיו, ישאו ברכה מאת ה' וירווי רוב נחת מכל עמלם, להגדיל תורה ולהאדירה.

השער השלישי, הבית היהודי. בשער זה רואים אור לראשונה, שאלות ותשובות בענייני הבית היהודי וחינוך ילדים, מאת מרן רבינו שליט"א. ולאחריו צירפנו להשלמת העניין, מאמרים מקיפים ונרחבים מאת רבינו שליט"א, אשר הם פרקי יסוד ומבוא להעמדת בית של תורה ובחינוך הילדים. וכבר נודע הדבר ומפורסם העניין, כי רבינו בחכמתו ופקחותו הרבה העמיד מאות ואלפי תלמידים בהדרכתו ועצותיו המאלפים בכל תחומי החיים התורניים, ובפרט על ידי ספריו הרבים שהם מהווים כספרי יסוד בתורת המוסר וחכמת הנפש. [מקור כל שיחה ומאמר, צוין בסוף הדברים]. ובזה אנו קוראים לכל מי שיש בידו מאמרים או תשובות מאת רבינו שליט"א, הן בכתב ידו והן דברים שנשמעו בעל פה, שישלח אלינו בכתובת המצוינת בפתחת הקובץ, ובעז"ה נפרסמם בקבצים הבאים, להגדיל תורה ולהאדירה.

השער הרביעי, יחידי סגולה. בקובץ זה הובאו כמה וכמה מאמרים מאת רבינו שליט"א, אשר שופכים אור גדול על דמותם של שנים מענקי הרוח שהעמידה גולת תימן בדור האחרון, הלא המה הגאון רבינו יוסף צובירי זצוק"ל, רבם של יהודי תימן בתל אביב יפו והסביבה, ומחבר הספרים ויצבור יוסף בר, כנסת הגדולה, מסורת מדויקת ועוד. וכן על הגאון רבינו שלום קלזאן

זצוק"ל, זכותם תעמוד לנו. אי"ה, בקבצים הבאים יופיעו מאמרים נוספים מאת רבינו שליט"א, על גדולי הדורות זלה"ה.

השער החמישי, ביאורים ועיונים במשנת רבינו שליט"א. במדור זה ייחדנו מקום למאמרים עיוניים והלכתיים, העוסקים במשנת רבינו שליט"א בספריו הרבים. ומכאן נבוא בקריאה של חיבה לכל תופשי ועמלי התורה, אשר יש תחת ידם מאמרים העוסקים במשנת רבינו שליט"א, לשלחם אל המערכת, ואם אכן יהיו ראויים לפרסום, נפרסמם בקבצים הבאים להגדיל תורה ולהאדירה. יש לציין, כי המערכת שומרת את הזכות לעצמה לתקן ולהגיה כפי ראות עיניה.

השער השישי, ויהי בישורון מלך. בשער זה הובאו דברות קדשם של מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א, שנאמרו בעצרות התפילה והחיזוק שהתקיימו לרפואתו השלימה של מרן רבינו שליט"א. וזאת למודעי, כי הואיל ודברים אלו נערכו על ידי המערכת מתוך סרטי הקלטה, והיה צורך להמירן מתורה שבכתב לתורה שבעל פה, על כן מפאת ההכרח היה צורך באיזהו מקומן להגיה ולבאר הדברים, ולפיכך אם תִּמְצָא השגיאה בהבנת הדברים או בסגנונם, אין לתלותה אלא בנו. כמו כן, אנו מבקשים את סליחתם של כל הרבנים החשובים שליט"א שלא הובאו דבריהם בקובץ זה, הן מחמת ריבוי הכינוסים והעצרות, שלא לכולם הצלחנו להגיע. והן מחמת קוצר הזמן שעמד לרשותנו. ובזאת נקרא לכל מי שיש בידו מאמרים וכו' מעצרות התפילה והחיזוק לרפואת מרן שליט"א, שימסרם למערכת, ועליו תבוא ברכת טוב.

וזאת למודעי, כי כל מה שנכתב בקובץ זה לבאר ולברר מקחו של צדיק, רבינו הגדול שליט"א, נכתב לפי קוצר הבנתנו בדברי רבינו, וכמו כן, כל המוספים והביאורים לא עברו את שבט ביקורתו של רבינו כלל, ועל כן אין לתלות החיסרון אלא בנו. כל הערה או הארה תתקבל בברכה בכתובת המערכת, המצוינת בגב הקונטרס שלפניכם.

הקובץ הנוכחי היוצא לאור במהדורא מורחבת ומפוארת, מוקדש לרפואתו השלימה והמהירה של מרן רבינו הגדול, רבי שלמה ב"ר יחיא קורח שליט"א, אשר בעונותינו הרבים נחלה בחודשים האחרונים, והינו זקוק לרחמי שמים מרובים. בחרדת קודש, נשגר קמיה רבינו שליט"א ברכת אלפי תופשי ועמלי התורה בארץ ובעולם הנאותים לאורו אור התורה, "ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור ודור, כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך". ונזכה לילך לאורו, בהכוונתו ובהנחייתו, עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

מערכת שפתי מלך

גנזי
מלכים

הגאון רבינו יוחנן מזרחי צוק"ל

בעל ספר המזרחי על הש"ס

מבוא

הגאון רבינו זכריה ב"ר שלום החלפוני צ"ל, הנודע בשם רבינו יוחנן מזרחי, היה מגדולי חכמי תימן לפני כארבע מאות שנה. תולדות חייו אינם ידועים בבירור, וכפי הנראה נולד בין השנים ה'ש"כ ה'ש"ל לבריאת העולם, ונתבקש לבית עולמו בסביבות שנת ה'שצ"ה. חיבורו הגדול הוא פירוש המזרחי על הש"ס, ממנו נדפסו עד עתה מסכתות ברכות, פסחים (בני ברק ה'תשנ"ז) וסופרים (בני ברק ה'תשע"ז).

העניין דלהלן נמצא בתוך כתב יד קדשו, הכולל העתקות של חיבורים שונים וחלקים מתוכם, כגון ספר צמח צדיק, ספר העקידה, פירוש רבי יוסף אבן יחיא על תהלים, יחסי הצדיקים, סדר הלימוד בתנ"ך ובמשנה, סדר הניקור, ועוד. כן העתיק את ספר המרגלית על שלחן ערוך, מאת אחד מרבני תימן הקדמונים, ועיטרו בהגותו. ספר זה נדפס בס"ד מקרוב, על פי כתב יד זה וזולתו, בספר גנוזות ותשובות חלק ב' שער שני.

בדף ק' ע"א בכתב היד העלה רבינו ענייני מידות ושיעורי תורה בלשון ערב, וזהו הנדפס להלן. יצוין כי דף צ"ט חסר בכתב היד, ונראה כי תחילת הדברים נמצאת שם. והנה, בספר המרגלית חו"מ סימן מ"ב סעיף ז' ישנה אריכות בענייני מידות ושיעורי תורה, ושלהי הדברים תואמים

לאשר לפנינו. הדברים תורגמו על פי הנכתב שם, ובהערות צוינו שינויי הנוסחאות והחילוקים שבין הכתוב בספר המרגלית ובין הכתוב כאן.

התודה והברכה לבעליו של כתב היד, השה"ט רבי שגיב מחפוד הי"ו, אשר הסכים בנפש חפצה לפרסם את הדברים. טוב עין הוא יבורך, זכות הרבים תעמוד לו ויתמלאו כל משאלות לבו לטובה, מתוך רוב נחת והרחבת הדעת כל הימים.

הדברים נערכו על ידי הרה"ג אלישע חן שליט"א, ויישר כוחו.

שיעורי המידות לרבינו יוחנן מזרחי

פרוטה תמן אלקיראט, והו זון נצף שעירה וסטאנייה מן שעירנא אלאן. ואלאיסר קיראט, והו זון ארבע שעיר וסטאנייאת. ואלפונדיון קיראטין, והו זון תמאן שעיר. ואלמעה ארבעה קראריט, והי אלגרה אלדי כאנת פי זמאן משה רבינו ע"ה, שנאמר עשרים גרה השקל. ואלדינאר והו אלזוז כ"ד קיראט, לאן אלדינר שש מעין, עלי מא ביין רבינו ז"ל פי הלכות שקלים. פתציר גמלה אלכ"ד אלקיראט אלמדכורה קפלה ונצף, לאן אלקפלה י"ו קיראט:

ואלכסף אלמקוול פי אלתורה סתם בכל מכאן, כמתל ענד מוציא שם רע, ומתל ענד תופס אלנערה, הו אלסלע והו אלשקל, שנאמר זה יתנו מחצית השקל. והו ארבעה דנאניר, ואלדרכון י"ב קפלה עלי הדי אלחסאב אלמדכור, והו וקיייה וקפלתין. ודאלך מסתכראג מן הר"ם במז"ל מהלכות שקלים:

פיציר עיקר אלכתובה, והו חמשים שקל האמור בתורה, לבתולה מאתן זוזין. יכרג מנהא כסף טהור כ"ה זוזין, תציר אלכ"ה אלזוז ל"ז קפלה ונצף קפלה, והוא מהר הבתולות. ואלגרושה ואלאלמנה אלנצף מן דאלך, פאן כאנת בתולה פאלתוספת ואלעיקר סוא. ואן כאנת גרושה או אלמנה, פאלעיקר מאיה קפלה, ואלתוספת חמשים קפלה. וכדאלך אלנדוניא ואלמתנתא עלי שרט אלעיקר ואלתוספתא, אן כאנת בתולה פאלמתנתא מתל אלנדוניא, ואן כאנת גיר בתולה פאלמתנתא נצף אלנדוניא:

נשלם:

תרגום:

פרוטה^א שמינית הקיראט, והיא משקל חצי שעורה בינונית מן השעורים שלנו עתה. והאיסר קיראט, והוא משקל ארבע שעורים בינוניות. והפונדיון שני קיראט, והוא משקל שמונה שעורות^ב. והמעצה ארבעה קיראט, והיא הגרה שהיתה בזמן משה רבינו ע"ה, שנאמר^ג עשרים גרה השקל^ד. והדינר והוא הזוז כ"ד קיראט, כי הדינר שש מעין, כפי שביאר רבינו ז"ל בהלכות שקלים^ה. ויהיה סך כל הכ"ד קיראט הנזכרים קפלה וחצי, כי הקפלה י"ו קיראט:

ביאורים ומוספים

- א. בספר המרגלית שם התחיל בזה"ל, והואיל וכבר הזכרנו המדות, נזכיר גם כן את המטבעות, והוא שהפרוטה וכו'.
- ב. בספר המרגלית נוסף, וכמו כן הקלבון חצי מעה, והוא שני קיראט. ונקרא כך, כלומר דבר קל, לפי שהיו מוסיפין אותו עם מחצית השקל.
- ג. שמות ל', י"ג.
- ד. בספר המרגלית נוסף, וכך תרגם אונקלוס עשרים גרה, עסרין מעין, והיא משקל י"ו שעורה.
- ה. פרק א' הלכה ג', וזו לשונו. הסלע ארבעה דינרין, והדינר שש מעין, ומעה היא הנקראת בימי משה רבינו גרה. ומעה היא שני פונדיונין, ופונדיון שני איסרין. ופרוטה אחת משמונה באיסר. נמצא משקל המעה והיא הגרה שש עשרה שעורות, ומשקל האיסר ארבע שעורות, ומשקל הפרוטה חצי שעורה.
- ו. היינו הדרהם אשר בתימן היה נקרא קפאל, כמו שכתבו בשו"ת דברי חכמים יו"ד סימן ל"ב, ובשם טוב על הרמב"ם פרק א' מהלכות עירובין הלכה י"ב, ושיעורו מבואר עוד בספר המרגלית שם יו"ד סימן ר"נ סעיף ד', וסימן שכ"ד סעיף א', ואה"ע סימן ל"ח סעיף כ"ג, וחזו"מ סימן פ"ח סעיף ז' וסימן ר' סעיף ז', כמצויין שם או"ח סימן קנ"ח סעיף י' הערה צ"ב. ובהגהות ממהר"י ונה ורבני תימן שנדפסו בגנוזות ותשובות שם שער שלישי אה"ע סימן ע"ז סעיף א' מבואר שחצי קפלה שהוא שמונה קראריט, וקיראט אחד, עולים לסך תשע קראריט. וביתר ביאור כתוב שם חזו"מ סימן פ"ח סעיף א' בזה"ל, פירוש, הדינר שש מעין, והדינר קפלה ונצף [וחצי, וכן להלן]. נמצאת המעה רבע קפלה, שתי מעין נצף קפלה, כמו שנתבאר בדברי ר"מ בהלכות שקלים, ע"כ. והוא בפרק א' הלכה ג', יעוין שם. וז"ל רבינו אברהם בן שלמה בפירושו לשמואל א' דף נ"ח, כי המעה היא רבע קפלה, לפי שהם אמרו שמעה כסף, דינר. והדינר, קפלה וחצי. על שש מעין, כלומר ששת רבעים, יהיו קפלה וחצי, עכ"ל. וכיוצא בזה מבואר בלוח המידות שבספר מחמדי שמים חלק ב' דף תק"ז, ובסוגלת השוחטים דף רל"ג. ולעניין מעשה כיום, כתבו רבני זמננו שמשקלו המדויק הוא שלשה גרם וחמישית. ובעריכת שלחן חלק י"ג דף ר"י כתב, כי שקל קפלה שהובאה מתימן על ידי רוקח, ומצא כן. אולם בשו"ת ברית הלוי חלק ב' הנדפס מקרוב האריך והרחיב בכל הנדון מסימן ה' ואילך, ושם סימן ז' ביאר שחלו תמורות ושינויים בדרהם ואף יש בו יותר מסוג אחד, וחקר ודרש למצוא את אותה קפלה בכדי לשקלה בעצמו, וכאשר נשקלה על ידו נמצא המשקל שונה, עיין באורך שם, ובספר מנחת מרחשת דף ק"ו הערה ג'.

והכסף האמור בתורה סתם בכל מקום, כגון אצל מוציא שם רע^ז וכגון אצל תופס הנערה^ח, הוא הסלע והוא השקל, שנאמר^ט זה יתנו מחצית השקל^י. והוא ארבעה דינרים^{יא}. והדרכון י"ב קפלה לפי זה החשבון הנזכר, והוא אוקיה ושני סלעים^{יב}, וזה היוצא מדברי הר"ם במז"ל מהלכות שקלים: ויהיה אם כן עיקר הכתובה^{יג}, והוא י"ד חמשים שקל האמור בתורה, לבתולה מאתים זוזים. יצא מהן כסף טהור כ"ה זוזין, ויהיו כ"ה הזוזי^{יד} ל"ז וחצי קפלה, והוא מהר הבתולות^{טו}. והגרובה והאלמנה החצי מזה, ואם היתה בתולה התוספת והעיקר שוים. ואם היתה גרושה או אלמנה, העיקר מאה קפלה^{טז} והתוספת חמשים קפלה^{טז}. וכמו כן, הנדוניא והמתנתא לפי תנאי העיקר והתוספתא, אם היתה בתולה המתנתא כמו הנדוניא, ואם לא היתה בתולה המתנתא חצי הנדוניא^{טז}:

נשלם:

ביאורים ומוספים

- ז. דברים כ"ב, י"ט, וענשו אותו מאה כסף וגו'.
- ח. שם כ"ט, ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמישים כסף וגו'.
- ט. שמות ל', י"ג.
- י. בספר המרגלית נוסף, וכך תרגם אונקלוס מאה כסף, מאה סלעין דכסף. וכך תרגם שקל, סלעא.
- יא. בספר המרגלית נוסף, והן שש קפלות.
- יב. בספר המרגלית נוסף, שתי סלעים, והן אוקיה ושתי קפלות, מהאוקיות והקפלות שלנו בזמן הזה. וכבר ביארנו לעיל כמה קיראט יש בקפלה וכמה קפלות יש באוקיה.
- יג. בספר המרגלית נוסף, מאתן זוזין לבתולה, ע"כ. וכאן נכתב פרט זה לקמן בסמוך.
- יד. במקור, והו. ובספר המרגלית כתוב, והן.
- טו. בספר המרגלית נכתב, הזוזין.
- טז. שמות כ"ב, ט"ז.
- יז. בספר המרגלית כתוב, זוז.
- יח. גם כאן נכתב בספר המרגלית, זוז.
- יט. כיוצא בזה נכתב בגליון תכלאל קדמון משנת א'תשפ"ד לשרות, ה'רל"ג ליצירה, כמובא בקובץ דברי חפץ ה' דף נ"ד הערה נ"ג בזה"ל, אם היתה בתולה, התוספת והעיקר בשווה. ואם היתה גרושה או אלמנה, העיקר מאה קפלה והתוספת חמישים קפלה. וכמו כן הנדוניא והמתנתא, כפי תנאי העיקר והתוספת. אם היתה בתולה, המתנתא כמו הנדוניא. ואם אינה בתולה, המתנתא כמו חצי הנדוניא, ע"כ. ועיין עוד בטופס כתובות שער ב' אות נ"א.

להחיות נפשו בצמצום בעולם הזה, שראה התכלית בו לעשות אך נחת רוח לה' יתברך. נודע כחסיד בכל מעשיו ועניו מופלג, תמיד עטוף בטלית, ומביט לארבע אמותיו בלבד.

רבי יחיא זצ"ל היה חלוץ העוסקים בתימן בתחומים אותם ליבן וחקר, הלא הם תרגום אונקלוס ושירת רבינו שלום שבזי. זכה רבי יחיא למה שלא זכו לו רבים, וחיבוריו נדפסו בדורות הבאים. ספריו הידועים הם משכיל דורש על התורה, מרפא לשון על תרגום אונקלוס, משכיל שיר ידידות ומשכיל על נגינות על שירי רבינו שלום שבזי. חיבורים אלו שזורים ושלובים בפשט ודרש, גמרא וספרי פוסקים, ראשונים ואחרונים, הלכה וקבלה, רמזים וגירסאות.

בעודו בחיים חיותו, הסתיר והקטין את עצמו. אך לאחר ששבק חיים לכל חי, ניטלה מידו השליטה על רוח בני דורו ודורות שאחריו, וברטט נישא שמו בפי כל. על גדולתו וצדקותו יספרו מעשים, ובזכותו מתחננים ונשענים.

בדמי ימיו, בגיל ארבעים ואחת שנה, נקטף רבי יחיא קורח ונתבקש לבית עולמו, ביום ראשון כ"ו באב ה'תרמ"א. כל העיר, בנעריה, זקניה, נשיה וטפיה, יצאה אחר מיטתו. הראב"ד הגאון רבי שלמה אלקארה זצ"ל שלח אגרות אל כל בתי הכנסת, להקריא בתפילת שחרית, ובהן צווה לבל יצא איש למלאכתו, כדי שהכל יצאו מיד אחר התפילה ללוות את הנפטר. אחר מיטתו נשאו הספד הראב"ד וכן חברי בית הדין, הגאון רבי יוסף מנזלי והגאון רבי אברהם צאלח זצ"ל.

תולדותיו וקורות חייו, וכן מעשים מופלאים ומיוחדים אודותיו, נכתבו על ידי רבינו מרן הגר"ש קורח שליט"א במבואו המקיף לספר משכיל דורש, ומשם שאבנו את עיקרי הדברים דלעיל. וראה גם בספר גדולי ישראל בתימן פרק ה'.

להלן אסופת פניני חכמה ולקחי מוסר, הדרכה בעבודת ה' וקיום המצוות, מתוך חיבוריו של רבי יחיא זצ"ל. הדברים נלקטו ונערכו על ידי צאצא המחבר, הבה"ח שלמה גספאן הי"ו מישיבת נחלת בנימין, וזכות הרבים תעמוד לו להתברך בכל מילי דמיטב.

דברי חכמה ומוסר והדרכה בעבודת ה' מתוך חיבוריו משכיל דורש, משכיל שיר ידידות ועוד

מדות ודרך ארץ

תרי"ג מצוות כנגד תרי"ג מדות

- ❖ הארי ז"ל אומר, שהתרי"ג מצוות יש כנגדן תרי"ג מדות רעות בנפש הבהמית של האדם, וצריך תחילה לתקן אלו התרי"ג מצוות כתקנן.
- ❖ מסכת אבות היא כנגד כל שישים מסכתות, ולזה היא נקראת מסכת אבות מפני שהיא סיבת כל מצוות המשנה, וקודמת לכולן, כמו קדימת ומעלת האב אל הבן. ולכן נקראת מסכת אבות, שהמדות הן כמו אבות למצוות, דכמו שאי אפשר לבן בלא אב, כך אי אפשר לקיים המצוות בלא תיקון המדות טובות.
- ❖ המצוות הם בעשה ולא תעשה, סור מרע ועשה טוב, ותיקון המדות אינו מועיל כי אם ליהזר ממצוות לא תעשה בסור מרע, כגון להיזהר מהקנאה ומתאוה וכבוד, שהם מביאות לידי שמירה מגזל ועריות ושפיכות דמים, שהן בלא תעשה וסור מרע.

תאוה ומדות רעות

- ❖ "ומשה היה רועה את וכו' וינהג את הצאן אחר המדבר", הודיענו שנראה לו המראה הזה במדבר שמם ובאילן סנה, כי בהיותו במקום הזה הגיע לו מן ההתבודדות והתפשטות החומר כל כך עד שזכה לעלות במראה הנבואה, ולמדנו מזה שהמדינות גורמות היפך מזה, שיגיע לאדם מהם רוב תאוה לחומר ושאר מדות רעות הטורדות ומוציאות את האדם מן העולם ומלראות פני שכינה. ואין רצוני שטוב לאדם להיות במדבר, כי לא יהיה איש יערי נביא, אלא רצוני שאחר שידע טוב ורע במדינה, צריך שיתבודד אח"כ במקומות הנאותים לאדם להתבודד ויפשוט כל מדות רעות עד שיעמוד ערום כלבוש, כמ"ש בשאול (שמואל א' יט, כד), ואז יהיה יותר שלם.
- אנן קיימא לן, יכול אדם לעשות עצמו כמשה רבינו ע"ה, "כי שמש ומגן ה' צבאות", נמשל כביכול לברואיו, וכמו שאור השמש מאיר מצד עצמו לכל, ואת שהוא זך ובהיר מקבל אורו, ואת שהוא עכור ואטום חשך משחור תוארו, כן הדבר הזה באור המאציל ב"ה שהוא מצוי וקרוב לכל אשר ידרשנו, ומי שהוא זך ונקי מאד ישיג אור גדול ממנו, ומי שאינו ראוי כל כך ישיג קצת ממנו.

ענוה ומדות טובות

✦ כתבה התורה ב' דברים שאמרו ב' נביאים דרך ענווה וביטול לב, כדי שילמוד מהם האדם כיצד יתנהג עם אלהים ואדם, והם: הא', שאמר אברהם אבינו ע"ה כלפי השי"ת. והב', מה שאמר משה רבינו ע"ה לישראל 'ונחנו מה כי תלינו עלינו'. וההפרש ביניהם הוא כפי בחינת נושאייהם, דלגבי השי"ת ראוי לאדם להדבק בו באהבה עד כלות נפשו, וימסור נפשו למיתה על קידוש שמו, כמו שאמר אברהם אבינו ע"ה 'ואנכי עפר ואפר'. לגבי בני אדם, צריך לכבד אותם ולעשות רצונם, ואע"פ שאינו חפץ ואינו כבודו, יבטל חפצו וימאס בכבודו, ויהיה נחשב בעיני עצמו כאפס וכאין לנגד חבריו, כמו שאמר משה רבינו ע"ה לישראל 'ונחנו מה', ר"ל ונחנו נחשבים לאפס ולאין נגדכם וכו'.

ואמנם לעשות כמשה, צריך כח גדול וחסידות יתירה, וזה שרבותינו ז"ל אמרו, 'גדול מה שנאמר במשה יותר ממה שנאמר באברהם' וכו'. רצו בזה, שגדול כח העושה כמשה להיות עניו לפני כל אדם עד בלי תכלית, יותר מהעושה כאברהם שאמר לפני השי"ת 'ואנכי עפר ואפר', והטעם לפי שנוח לו לאדם ומתקבל עליו להיות נכנע לפני השי"ת יוצר כל - יותר מלהכנע לבשר ודם שהוא חבר לו, ולכן צריך אדם להשתדל וליזהר יותר כדי לקנות מדה זו, וזוהי הכוונה הרצויה במימרא זו שאמרה 'גדול מה שנאמר במשה', ואין הכוונה שמשנה גדול מאברהם בכך.

ואהבת לרעך כמוך

✦ ידוע שחייב אדם לאהוב את חברו כמותו, כמו שנאמר 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט, יח), ואם כך לחברו - לקרובו אחת כמה וכמה, וכמו שנאמר 'ומבשרך אל תתעלם' (ישעיה נח, ז).

סבר פנים יפות

✦ אם בא אדם לפניך לאיזה צורך, הוי מקבלו בשמחה כאילו אתה רוצה לעשות רצונו.

להתרחק מן השררה

✦ צריך האדם להתרחק מן השררה, שהיא מביאה את האדם לידי כמה עבירות, כגון עושק וגזל וגאות, וכיוצא.

אהבה יראה ואמונה

❖ האהבה והיראה הם כמו הלב והמוח לכל המצוות. האהבה, חיות לכל רמ"ח מצוות עשה, והיראה, כמו חיות לכל שס"ה מצוות לא תעשה.

❖ שתהיה האהבה והיראה פנימית לכבוד מלך מלכי המלכים לבד, כי לו תאות העבודה, שהוא רב ושליט עיקרא ושרשא דכל עלמין, וממילא יזכה לטוב הצפון לצדיקים, אבל לא תהיה להם שום פניה לזכות את עצמן, ולא יזכו למדה זו רק מי שהוא מבני עליה.

❖ "ואהבת את ה' אלוקיך וגו'", התורה אמרה "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" – משמע כאהבת אדם לבנו יחידו שהוא חביב עליו יותר מגופו. ולענ"ד נראה, שמן התורה אנו למדים שכל איש ישראל יכולים לקיים מצוה זו בלי שום עיכוב, וזהו שאמר הכתוב תחילה 'שמע ישראל וגו'', רצונו לומר שכל איש ישראל ישמע ויבין בלבו שה' אלוקים הוא ה' אחד, ור"ל אחד פשוט סיבת כל הסיבות ועילת כל העילות חיות כל הנאצלים והנבראים, וכשיכוון האדם ביחוד הגדול הזה, 'את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך' באמת, ולכן צריך האדם לעסוק תמיד בשירות ותשבחות לה' יתברך מספר תהלים וכיוצא, ולהכיר בגדולתו יתברך, ולהודות לו על רוב חסדיו שעושה עם כל ברואיו, ובזה יקיים כמה מצוות, מצוות העבודה ומצוות היראה השלימה – יראת הרוממות, ומצוות האהבה ומצוות היחוד הוא סיבת כולם.

ולא כמו שראיתי קצת בני אדם, שמסגפים עצמם בתפילות ותחנונים כל היום בדמעות שלישי, כדי שימלא ה' משאלות לבם בעושר גם כבוד, ולא ידעו ולא יבינו שלכם סר מאחרי ה' כי הם שונאים את השי"ת, שאינו נותן להם חפצם כל עוד שהם מתפללים, וההכרח של תאותם הוא שהביאם לידי מדה זו, וכשימלא השי"ת משאלות לבם לא ישובו עוד לעבודה זו, לכן אין השי"ת שומע תפילתם. אבל העיקר שיעבוד האדם להשי"ת כמו שציוו חכמים בשמחה ובאהבה שלימה, ויסדר שבחו ית' תחילה ויעשנו עיקר ואח"כ ישאל צרכיו דרך עראי בלי עיון תפילה, וקוי ה' יחליפו כח.

כח המערכה

❖ כח המערכה אינה לא להרע ולא להיטיב, וביד האדם להפוך אותה בבחירתו בין לטוב בין להפכו וכו', וזה כלל גדול ועיקר יקר יהיה בידך בכל ענייני החזיונות. וזה שאמרו רבותינו ז"ל, אין מזל לישראל, כי מפני שיש בידם תורה ומעשים טובים הם מהפכין אפילו המערכות הרעות שיהיו טובות, באופן שיתקיימו באופן טוב, כגון מאן דבמזל מאדים טבחא או מוהלא, וכמו 'ונתתי נגע צרעת ונתן את הבית' – כדי להוציא המטמון.

מבשרי אחזה א-לוה

❖ "ומבשרי אחזה א-לוה" - שהמוח של אדם הוא השומר והזוכר כל ידיעותיו, והוא השולח לכל הגוף חיות חמשה חושין.

הסתרת העתידות

❖ טוב לאדם להיות נעלם ממנו ידיעת העתידות וכו', אבל זאת אנו יודעים, שכל הנזקים הבאים עלינו הוא מצד ידיעתנו הטוב והרע, שהוא הטוב המדומה באהבת הכבוד והערב, ונדע זה מהבהמות שאינם יודעים זה הטוב ורע, ולכן אין בהם לא קנאה ולא תאוה ולא גאות, ולכן כל ימיהם שמחים ובריאים וטובי לב, וכל המדות האלה באדם אמנם לרע לו, שכל ימיו בדאגה וחרפה בשבילם, וכוחו חסר וזקנה קופצת עליו. הלא תדע כמה הוא טוב לאדם עכשיו עלימת ידיעת העתידות, שאילו היה יודע אדם שעתיד למות אפילו אחר עשר שנים, היה בטל מתענוגי העולם הזה ומת בכל יום, ונמצא מת מיתות הרבה. וכן הרודפים אחר ידיעת העתידות מדרך המערכות, לא ימצאו מנוחה, וכל ימיהם בדאגה ופחד, והבוטח בה' ישכן בטח ושאנן.

יראת ה'

❖ "אם ליראה את ה' הנכבד והנורא הזה את ה' א-להיך", אמרו "ה'" ואמרו "הזה", ואמרו רבותינו ז"ל (מנחות כ"ט), אין זה' אלא מורה באצבע, ללמד לנו סוג גדול בעניין האלוקות, שלא יעלה על דעת האדם לתפוס בדעתו שום מהות או שום דבר אחר שיתדמה לאורו יתברך וכו', וידוע שאין מי שיוכל לערוך אליו ולא יוכל שום שכל נברא אפילו של נביא להשיג אותו בשום השגה, ואין לו לאדם אלא להאמין במציאותו ית', ולידע אותו מצד מעשיו ועלילותיו, שהוא המהוה אותם, העבר ההווה והעתיד, ויצייר זה השם בלבו תמיד בין עיניו, שהוא יקוק, וירא מפניו ולא יחטא ויעבור על תורתו ומצוותיו. וזהו עיקר האמונה באהבת ה' ויראתו, וזהו שאמר הכתוב 'ליראה את ה' הנכבד והנורא הזה' שהוא שם ה' א-להיך דוקא, לשלול כל מהות וצורה וליראה את שמו דוקא, ולא את שום דמות וצורה שיחשוב האדם ח"ו בשי"ת. וכמו שכתב הרב נוצר חסד בפירוש מסכת אבות ריש פרק ד', עש"ב דברים נכונים. ואם תבין בטעם 'כי שמי בקרבנו' תשכיל באמת, שהרי אפילו מט"ט שר העולם נאמר בו 'כי שמי בקרבנו' (סנהדרין לח:)' 'שמי' דוקא לא שום מהות ותפיסה, ואם כך בלוינתן מה יענו דגי הים (מו"ק כה:), ודי למבין.

מעלת הדורות

❖ הדורת הולכין וגדלין בחכמה יתירה, עד שכמה מעשים נפלאים ישנם אשר לא שערום אבותינו, ופלפולים גדולים וסודות נוראים מתגלים בישראל תופשי התורה, ובזה ישפוט איש הישראלי לקחת אות ומופת על חדוש העולם והשארית הנפש, וישתדל לעשות רצונו של מקום בכל לבבו ונפשו ומאדו, ובאהבה ויראה שלימה.

סוד אם בחוקותי תלכו

❖ "אם בחקותי" וכו', כתב הרב שניאור זלמן ז"ל בסידורו שער התפילה, בדרוש מזמור שיר חנוכת הבית וכו', שהאדם צריך למזון ולבוש ובית, והם חלוקים זה מזה בכמה חלוקים, שהמזון הוא נמצא בזול, והלבוש הוא נמצא ביוקר מהמזון, והבית הוא יקר יותר מהכל, והמזון צריך לו האדם הרבה, פעמיים שלוש בכל יום, והלבוש אין צריך לו כי אם פעם אחת בשנה, והבית אין צריך אלא אחד כל ימיו, ועוד שהמזון נכנס אל הגוף – והלבוש אינו אלא חוץ לגוף, אבל הוא דבק אל הגוף, אבל הבית אינו אלא מקיף לגוף מרחוק לפעמים, כי פעמים הרבה הוא יושב מחוץ לבית, ועוד שהמזון הוא מבעלי חיים, והלבוש מהצומח, והבית מהדומם. והטעם לכל זה וכו'. וביאור הדברים, איך יש ג' מדרגות אלו של מזון לבוש ובית בתורה ובמצוות, דהנה ידוע דהתורה היא נקראת מזון לנפש בגן עדן, והמצוות נעשין לבוש לנפש בגן עדן הנקרא חלוקא דרבנן כמ"ש בעץ חיים, המצות שרשם מבחינת אור מקיף דכתר עליון – כידוע שנקראים המצוות תר"ך עמודי אור (תרי"ג מצות וז' דרבנן).

והנה במצוות עצמן יש שתי מדרגות, כי הנה רוב המצוות הן על פי דעתו ורצונו של אדם, אך יש מצוות שהן דוקא שלא על פי רצון האדם, ועיקר המצוה כשהיא בלא רצונו, וכשרצון האדם בה אינה מצוה כלל, כמו שמצינו בתוספתא דפאה, מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בשדהו, וציוה לבנו להקריב פר לעולה וכו'. ועל מצוה כזו צריך לשמוח, והטעם הפשוט שמצוה כזו שבאה שלא ברצון האדם, האור האלהי הנמשך על ידה מלמעלה הוא בחינת מתנה מלמעלה וכו', ונמצא שיש שתי מדרגות למעלה בשרשי המצות – א', בבחינת וכו' ומהם נעשה לבוש אל הנפש, וב', בבחינת וכו' ומהם נמשך בית והיכל אל הנפש, עכ"ל בקיצור לעניינינו, ועיש"ב.

מעתה זהו שאמר הכתוב 'אם בחקותי תלכו', הלואי שתהיו עמלין בתורה בכל יום, שהוא סוד המזון והחיות המצטרך תמיד. ואמר בעסק התורה 'אם' – לשון רשות, לפי שהמזון אפשר לאדם להסתפק במועט בשעת דוחק, כך בתורה אפילו לא קרא אלא קרית שמע שחרית וערבית דיו (מנחות צט:). ולשון 'הליכה' – שצריך פעמיים שלוש בכל יום הולך

ושב אל המזון. 'זאת מצוותי תשמרו', אמר במצוות לשון חובה 'זאת', לפי שהן סוד הלבוש והם מצטרכים כל כך בהכרח די הצורך מחורב וקרח (קיץ וחורף), כן המצוות בהכרח לקיים את כולם בהם 'תשמרו', שצריך לשמר עד שיגיע זמנם אפילו פעם אחת בשנה כסוכה ולולב - וכמו הלבוש שהוא מספיק לכל השנה ובכלל שהם ברצון האדם, וזהו 'תשמרו לעשותם' - בדעתכם ורצונכם, וזהו ברוב המצוות שהם עפ"י דעתו ורצונו של אדם.

וכנגד המצוות שהם למעלה מרצונו של האדם אמר 'ועשיתם אותם', ולא אמר בהם שמירה, שהם למעלה מרצון האדם שלא עפ"י דעתו, ולא אמר בהם 'זאת' מפני שהם במתנה באים לאדם מלמעלה, ואמר בהם 'ועשיתם אותם' בלשון הכרח, שכן הכרח יש לבית אל אדם כפי הראוי, לא יוכל להסתפק במועט.

מהי תרומה

❖ "קחו מאתכם תרומה לה'" וכו', שינוי יש בין דברי ה' לדברי משה, שה' אמר מאת כל איש אשר ידבנו לבו, ומשה אמר כל נדיב לבו, ואולי הטעם לזה, שה' אמר בלשון נחת בלי הכרח בדבר, דרך כבוד וחיבה לישראל לומר שאינו מכביד עליהם בתרומה זו, אלא מאת כל איש אשר ידבנו לבו לבד, ולא מאת אשר לבו לא ידבנו, וגם שיתן כל איש אשר ידבנו יתן בלבד, ולא מאשר ידוב הוא את לבו, רצונו לומר, בלי שידחוק את עצמו ויכבוש תאוותו כדי ליתן. אבל משה אמר כל נדיב לבו, אמר כל, לחייב כולם, בין נדיב בין נבל. ואמר נדיב לבו לחייב אותם שידחקו ויכינו את לבכם להתנדב כראוי, וזה דרך כבוד למעלה.

והכלל שמזה ילמוד אדם, כמה הקב"ה חס על כבודן של ישראל, וחולק להם כבוד, ואינו בא עליהם בטרונאיא, וגם ישראל ומשה רבינו ע"ה יודעים ומכירים, כמה הם חייבים לעשות רצונו של מקום, ועשו מאליהם רצונו של מקום באהבה וחיבה. ישמע חכם יוסף לקח, לעשות כל מצוות ה' בזריזות וזהירות גדולה, ובכל חומרות חז"ל, ולא יאמר מן התורה סגי בכל דהו, או אין בזה חיוב או חומרא מן התורה.

ציווי יעקב אבינו לבניו

❖ ציווי יעקב אבינו ע"ה לבניו, שיהיו משתדלים בעבודת השי"ת כרצונו כל הימים כל דור ודור, ויהיו מתקנים בפרטות כל אחד מישראל כפי שורש נשמתו עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, ואז בלע המות לנצח.

התמדת הטבע

❖ אין ראוי להיות שינוי הטבע מתמיד כל כך, שכן הוא רצונו יתברך להיות העולם מתנהג עפ"י הטבע. [וראה רמב"ן חיי שרה י"ז].

האדם הוא עולם קטן

❖ צריך אתה לדעת בני, ישכילך האלוקים, כי האדם הוא נקרא עולם קטן, כי הוא בדמות העולם בכח ענייניו, כידוע מדברי רז"ל ובספר המורה ומכתבי האר"י יותר ויותר, והנה כמו שהיה בתחילת בריאת העולם, שבתחילה היה בבחינת התהו והפירוד וכו', כמו כן האדם בתחילת ימיו הוא מעולם התהו והפירוד, ואח"כ בכוא אליו יצר הטוב מתחיל להתקן מעט מעט ע"י כמה צירופים ונסיונות, עד שיתמתק יצר הרע ומדות רעות ויהיה כולו טוב, הכל לפי גודל התיקון. וזהו בכל אדם גדול וקטן, אין הפרש ביניהם. אלא שהגדולים כפי גודל התיקון שלהם כך גדול הוא ממנו וכו', וכן תמצא לעולם במי שעדיין הוא קטן ולומד שלא לשמה, שכל בני אדם נחשבים בעיניו לפחותי ערך ולעבריינים, ואינו מכיר שהם מומי עצמו מרוב גבהות לבו, ישמע חכם ויוסף לקח.

עשרת הדברות

❖ "אנכי ה' א-להיך" וכו' - יש להקשות למה לא אמר אנכי ה' 'בוראך'. ויש לומר, דעדיפא נקט, לפי שבזה התואר יש בטחון דאם יאמר בוראך, אפשר לבעל דין לחלוק ולומר דעד כאן היא יכולתו, ומאחר שבראו אינו משגיח עוד עליו, אבל באמרו 'א-להיך' יש בזה בטחון ואמונה גדולה, שהוא א-להינו פטרונינו, דן דינינו ונוקם נקמתינו, ומשגיח תמיד עלינו כפי מעשינו, וממילא שהוא הבורא והיוצר והזן והמפרנס ברוך הוא וברוך שמו.

❖ "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - שזהו הטובה והשבח שעושה הקב"ה לאדם, שיקרבהו לעבודתו, ויסיר ממנו המעיקים והמסכים המבדילים עליו ומעכבים אותו מן השלימות.

נוצר חסד לאלפים

❖ "נוצר חסד לאלפים" וכו', קשה, והלא שיתא אלפי שני הוי עלמא, ואין אלפיים דור אפילו מאדם הראשון עד סוף האלף השישי. ואפשר דהכוונה, דכל כך מדה טובה זו מרובה, שיש בה ספק להתפשט עד אלפיים דור, ונמצא שאפילו באחרית הימים של אלף השישי עדיין כוחה גדול ורב. על דרך משל, באילן שמתפצל גזעו אלפים פיצולים, שצריך שיהיה עבה הרבה ממנו פיצול אחד, יחסר מעביו אחד מאלפים, וכן כשיתפצל

אח"כ פיצול שני, יחסר מעביו ב' מאלפים, וכן כשיתפצל אח"כ פיצול ג' יחסר מעביו ג' מאלפים, וכן על דרך זה שיהיה באמצעו אחר שנתפצל אלף פיצולים עביו של שורש האילן חצי עובי שורשו התחתון, והפיצולין מרויחין הרבה, שהם יונקים מצינור גדול ושורש עב אפילו עד חציו ועד שני שלישי, ודו"ק והבן.

❖ כתב בספר שבילי אמונה (נתיב ו') וז"ל: ודע, כי ההשגות האנושיות שלוש, והם: הרגש, דמיון ושכל וכו', והחיבור המושכל הוא חיבור השכל והנפש, והחיבור הזה הוא חיבור רוחני.

❖ עתה מזכיר שבח ניסי האל שקדמונו בזמן יציאת מצרים בגאולה הראשונה, כדי לעורר הגאולה האחרונה, מטעם זה אמרו ז"ל, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים כל ימי חיינו - חיי האומה, שהוא כדי לעורר אורות אותו הנס שהיה בימים ההם בזמן הזה, וכן אמרו בילקוט תהלים.

ימי חייו של האדם נחלקים לג' חלקים

❖ כל ימי חייו של אדם נחלקים לב' חלקים, החלק הא', מיום צאתו לאויר העולם עד חצי ימיו, שבהם הוא הולך וגדל ומוסיף כח. והחלק הב', מחצי ימיו עד יום מותו, שבהם הוא הולך וחסר ותש כח עד תומו. והנה החלק הא', יש בו ג' חלקים, וכן החלק הב' גם כן. וזהו פרטן: הא', בתחילת ימיו של אדם כשהוא קטן ואין בו דעת לשמור עצמו מן המזיקין, 'ושעשע יונק על חור פתן ועל מאורות צפעוני' (ישעיה יא, ה), ולולא שמירתו יתברך 'טרף טורף חיה רעה אכלתהו'. החלק הב', מזמן העליה הוא בימי הבחורות, שהאדם הוא אז בסכנת הדבר ב"מ, שאם יבוא דבר ויתקלקל האויר ימות, ואם יסייעוהו השי"ת לסבול אותו יצא מן הסכנה הזאת, ומעתה יכול לסבול בזמן שיתקלקל פעם אחרת דכיון דדש דש (עיין גיטין נו:). והחלק הג', בסוף ימי הבחורות כשיתרבה בו החום ותגדל תאותו לאכול המותרות והדברים המזיקין, אז הוא בסכנת העיפוש של דם, דבריש כל מרעין אנא דם (ב"ב נח:), והוא עתה בסכנת החלאים הדמייים. ולכן אמר החכם ר' אליהו בספר הברית, שבדקו שהמתים קודם חצי ימיהם יותר מן המתים אח"כ, וכשהגיעו שנות הירידה, בתחילה ישלוט על האדם הקור, והחום היסודי הולך וחסר, ונאסף מחיצוניות הגוף אל תוכו, ויהיה בריד בחיצוניות הגוף, ואש מתקחת אל תוך הגוף בתוך הברד, וזהו תחילת נפילה ניסה, וזהו בתחילת החלק הא' מהחלק השני של ימי הירידה, אחר כך יבוא החלק הב' ושיניו נושרות והתמעטו מזונותיו, אחר כך החלק הג' יחשכו כוכבי נשפו' (איוב ג, ט), שאז הוא חשוב כמת עד תומו, והמוות סוף כולם כיום היולדו בעת בכורתו.

תרופה לתאוות

❖ מי שלבו הומה ומתאוה לעבור עבירה, יעסוק בספר תורת משה, והיא מבטלת יצר הרע ממנו, וכן אמרו רז"ל, בני, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, יהיה לו כמתג ורסן, ויהיה כפות כמו התפוס, ולא יוכל עוד לחטוא.

והשכל הזה הוא משיג לבו דור אחר דור, ר"ל, שהשכל לא יהיה לו הפסד וכליון אחר המיתה, אלא הוא קיים תמיד בעולם הנצחי ומבקר אותנו בכל לילי שבתות ויו"ט וראש חודש אל הקבר כידוע מהזוה"ק, וגם בזמן התחיה וכו'.

אמנם אין אדם שיהיה צדיק בארץ ויוכל להשתלם בימי הנערות, ועוד גופו חזק וטבעו מתגבר, והשכל ג"כ כחוש והשגתו עדיין כוזבת ולחסרון יתחכם, וימשך אחר המעדנים והתענוגים, שכשזה קם זה נופל, ואי אפשר לשניהם למלוך כאחד, שהגוף והשכל שני הפכיים, זה גשמי וזה רוחני, ולכך אמרו ז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, שאז כשיחלש גופו – יתגבר שכלו ותקיים תורתו. ואם כבר חטאת ונפגמת בילדותך, תבקש מחילה מאת ה' וימחול לך. המשיל את האדם בילדותו לאיל המפוטם, והמשיל את החטא לסכין פגומה שמנבלת את האיל, וכשיחטא, הרי נשחט בסכין פגומה, ופיגול לא ירצה לפני ה'. ולכלב זה ס"מ ישליכון אותו, ואין תקנתו אלא תשובה. מרפא לכל הכאבים והחלאים, ר"ל, שבתוכחותיו ומוסריו אלו מרפא לכל חולי העוונות, שאין לך חולי כחולי הנפש, וסיבת חליי נפש הם העוונות והעבירות.

קדושת ישראל

חביבין ישראל

❖ חביבין ישראל מכל מין האדם שנבראו בצלם, שהם נקראים בנים למקום, שאינם תחת השמים כאומות העולם, אלא הם חלק ה' ונחלתו.

❖ חיבה יתירה נודעת לישראל במה שאמר הכתוב "בנים אתם לה' א-להיכם, לא תתגודדו וגו'" (דברים יד, א), שמזה הפסוק (רואים) שהקב"ה מקפיד על צערם וניוולם, מה שאין כן באומות העולם.

❖ חביבין ישראל מהמלאכים שניתן להם כלי חמדה. כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו (משלי ד, ב), הודיע בזה הפסוק מעלת התורה כי רבה היא, שהיא לקח טוב, רצונו

לומר שעל ידה מבררין הניצוצות ומהפכין הרע לטוב, שזהו תכלית תיקון העולם וכוונת הבריאה, וזה אי אפשר למלאכים אלא ע"י ישראל דוקא.

אהוב לבי

❖ "אהוב לבי" – גם ישראל נקראים לב, שהם לב העולם ולב האומות, כמ"ש בזוהר (פנחס דף רכ"א ע"ב). וירצה באמרו 'אהוב לבי' – אתה האדם הצדיק שאתה אהוב למעלה ונחמד למטה לכל ישראל, שמח.

קדושת ומעלת ישראל

❖ "ואנשי קודש תהיון לי" – להיות קדושים מובדלים מכל איסור במדת החסידות וכו', וכדאיתא בזוהר בפרשה זו.

❖ "ויהי ממחרת וכו' ויגמול שקדים", למה 'שקדים' ולא דבר אחר, אלא שאותיות "שקדים" אותיות "קדושים" וכו'.

❖ ישראל הם המרכבה של הקב"ה.

❖ "ואתה תצוה את בני ישראל" וכו' – כך אמר משה לפני הקב"ה, ריבוננו של עולם, משבעים אומות שיש לך אי אתה מצווני אלא על ישראל בלבד, ואל בני ישראל, צו את בני ישראל, ואתה תצוה את בני ישראל. אמר לו, מפני שהם דבוקים בי, שנאמר "כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש – כן הדבקתי אלי את בני ישראל" (ירמיה יג, יא), ע"כ. ולזה אמר הנביא השלם ושאל לפני הקב"ה וכו', ומפני זה אתה מטיל עליהם קנאה בין אומות העולם, והשיב לו הקב"ה מפני שהם דבוקים בי, בסוד מחצב נשמותיהן שהוא למעלה מן הכל, ומלביש לעולם הספירות ממש, ואין שום מסך מבדיל ביני לבינם, וכאשר ידבק האזור אל מתני איש – כן הדבקתי אלי את בית ישראל, ומפני זה הם אשר יש להם כח ע"י מצוות התורה להעלות מ"ן, ולייחד המדות העליונות ולהשפיע טובה וברכה לכל העולמות לבדם, ולכן לא יאות לא לצוות אלא להם, כי להיותם בני בכורי ישראל ראשית הכל ועיקר הכל, ונלוה הגר אליהם ויכלל איש ישראל גדולות.

אמנם ילמד מזה ליראה את ה' הנכבד – יראה גדולה ברתת וחלחלה, שלא יחטא בשום עבירה קלה ותמורה, כי הוא פוגם בלבוש המלך אשר על בשרו, וגורם בלכלוך עוונות, ולהיות בו כינים העוקצים מהמשחית הנברא מהעבירות שעושה, אוי לו ואוי לחלקו הגורם זה, ואיך יעיז פניו ויקשה ערפו לעשות זה, ובהיפך זה: אשרי איש ירא ה' המנער נשמתו בתשובה מכל חלאת עוון, ומקפלה ביסורין כדי שלא תתלכלך, ונותן דעתו עליה בעסק התורה כדי לנאותה להלביש את המלך – מלך מלכי המלכים הקב"ה.

❖ אמר "הורד עדיך מעליך", לפי שבזה יורה שהם נכנעים ומקבלים עליהם עול מלכות שמים, ומסתלק הקטרוג מעליהם, וכן מטעם זה נאמר 'וביום פקדי' וכו' שככל זמן שחוטאים ופורקים עול מלכות שמים, מתעורר עוון העגל שהיה כמותו, וכשנגאלין אין נגאלין אלא בזכות השתחוויה, שהוא היפך קשה עורף, וכמו שאמרו רז"ל, הכל בזכות השתחוויה וכו' (בראשית רבה נו, ג), כי כמו שכל הפורעניות בעוון קשיות העורף, כן בכל הטובות בזכות השתחוויה שהיא קבלת עול מלכות שמים ועול מצוותיה.

תורה ומצוות

❖ בעשות האדם המצוה למטה או עוסק בתורה, כן הוא נעשה דוגמתה למעלה, כמו שאמרו רז"ל כל היושב ושונה בתורה, הקב"ה יושב ושונה כנגדו, וכן במצוות כידוע.

תורה ועבודה

❖ הם העניינים הגדולים שהעולם עומד עליהם, שהם התורה והעבודה, וידוע שהתורה היא סיבת העבודה והעבודה היא תכלית התורה, וא"כ אעפ"י שהתורה קדמה לעולם, הוא מפני שהיא סיבה לעבודה, שאם לא ילמד תורה אינו יודע כיצד לעשות רצונו של מקום. אבל מכל מקום יש לעבודה קדימת המעלה מפני שהיא התכלית שבשבילה באה התורה (וכמו שכתבתי בפרשת אחרי מות בס"ד, ע"ש). ועיין בספר 'נוצר חסד' פי' מסכת אבות סוד תורה ועבודה במשנת ג' כתרים הם, ויאיר לך (פ"ד מ"ב).

❖ התורה אף על פי שהיא דברי לימודים שאין בהם תפיסת חוש, הנה מצד טעמיה שהם מתקבלים בלב ומיישרים ומשמחים אותו.

❖ "והיה עקב תשמעון" וכו', ואמר 'והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם' – אמר כאן ג' דברים: שמיעה, שמירה ועשיה, שהם: מחשבה, דיבור ומעשה, שהם דבר הצריך לכל המצוות, ובגלל הדבר הזה 'ושמר ה' אלוקיך לך וגו'".

תורה ומצוות הם מזון הנפש

❖ כתב ה"ה הא"ר שניאור זלמן זלה"ה, בסידור בשער התפילה, בסוד מזון ולבוש ובית הגשמיים, שהם גם כן בעולמות אבי"ע (אצילות בריאה יצירה עשיה) וכו', וכמו שיש ג' מדרגות אלו בעולמות הרוחניים העליונים, ג"כ יש ג' מדרגות אלו בתורה ומצוות, ד'התורה' היא נקראת 'מזון' לנפש בגן עדן, ו'המצוות' הן נעשין בחינת 'לבוש' לנפש בגן

עדן, כי התורה בחינת מזון כמ"ש 'לכו לחמי בלחמי', והמצוות המה בשרשם מבחינת אור מקיף דכתר עליון, שלכן נקרא תר"ך עמודי אור, שהם תרי"ג וז' מצוות דרבנן וכו'.
❖ "אם חפץ בנו ה'", סוף תיבות מצוה.

הלומדים לשמה

❖ "ורוב חיבה" – הלומדים לשמה, יחזיקו טובה ויוסיפו אהבה למי שמשיב ומתרץ להם.

לימוד תורה בלילה

❖ "איומתי תעורר הישנים" – המענה הזה מיוסד על תלמוד תורה בלילה, ואומר שהשכינה היא תמיד מכרזת לעורר הישנים, וזה בשעת חצות ע"י ההוא תרנגולא, ואיכא למימר, להאיר עינים עיורות ולהתלמד בסודות התורה התמימה וכו'.

זכות המצוה בעידנא דעסיק בה

❖ זכות המצוה בעידנא דעסיק בה, מגנא ומצלא משטן – הוא יצר הרע וכו' (סוטה כ"א).

התורה קדמה לעולם

❖ התורה קדמה לעולם, ובה נברא העולם, אי אפשר שיהיה סדר הטבע היפך מצוותיה, ולכן יתכן לנו לאמר טעם המצוות כפי הטבע, שבודאי לא יברא סדר טבע העולם ע"י התורה – היפך ממצוותיה.

בעבור יחי לבך

❖ "בעבור יחי לבך ותזכה נפשך" – פירוש יחי לבך, שתקנה חיים נצחיים באמצעות מה שתזכה נפשך.

בינת הלב

❖ הבינה היא בתוך הבריאה, והברואים נצטיירו בכח החכמה בתוך הבינה.

השכל העיוני

❖ "ממלל בפיהו" – היא הנפש המדברת, הוא השכל העיוני שבו יתעלה האדם על כל בעלי חיים, ובו ישיג האיש הישראלי לטוב חיי העולם הבא.

- ❖ "שכינה חופפי על הגאונים, בלמדם דובכות שפתי ישנים" – כשאומרים דבר שמועה בשם איזה חכם, גורמים לו בזכותם שיהיו שפתותיו דובכות בקבר. מכאן שלא כל אדם גורם לזה, אלא מי שהוא כדאי וראוי, שיש בלימודו נחת לפני המקום, ואז יגרום נחת רוח לבעל השמועה.
- ❖ 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', זה ע"י הזכירה מה שלומד.

ההפרש בין מצוות עשרה למצוות לא תעשה

- ❖ ידוע שיש הפרש בין מצוות עשה למצוות לא תעשה, ומה שבזה אינו בזה, והוא שמצוות עשה שהם כנגד רמ"ח איברים, אם באה לידו ולא קיים אותה לעולם, הרי הוא חסר אבר שלם ואין לו תקנה בגיהנם, אלא חוזר בגלגול כדי להשלים חסרונו [ומדובר שתמיד עבר על אותה מצוה, ולא עשה תשובה], אבל אם כבר קיימה כתקנה ושוב באה לידו ולא קיימה, הנה מונע קצת חיות מאותו האבר ומתכפר לו. אבל מצוות לא תעשה שהם נגד שס"ה גידים, אינה כן, אלא אפילו קיים כל ימיו הלאו ההוא, ופעם אחת עבר עליו, הנה נסתם בו הגיד שכנגד אותו הלאו כאילו לא קיימו מעולם, אבל אינו חוזר בגלגול בשביל כך, אלא נידון בגיהנם ומתכפר לו.
- נמצא, שיש בעשין קל וחומר ובלאוין קל וחומר, שעל מצות עשה כשלא קיימה מעולם אין מתכפר לו בגיהנם אלא צריך לחזור בגלגול בגוף אחר, ועל לא תעשה אפילו לא קיימה מעולם, אין צריך להתגלגל ומספיק לתקנו דין גיהנם. וכן במצוות עשה שעבר עליה פעם אחת, אין פגם באבר שכנגדה אלא מניעת אור חדש, אבל במצוות לא תעשה פוגם בגיד כנגדה כאילו לא קיימה מעולם.

מצות התשובה

- ❖ ניתנה תשובה, שכן דרך מלך בשר ודם ליתן רשות לבנו להיתקן מפגמו להיות ראוי לכבודו, וכן מפני שניתן לישראל כלי חמדה שבו נברא העולם ובה הם עוסקים, ובשבילה הקב"ה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית כמו שאמר הכתוב 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת'.
❖ בעל תשובה צריך שיעלה בתשובתו עד למעלה מהמקום שפגם בו, כדי להמשיך אור ותיקון אל המקום שפגם בו וכו', כדי לדבקה בעץ החיים.

במקום שבעלי תשובה עומדים

מה שאמרו רבותינו ז"ל, במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, הכוונה היא על הנשמות שבאו לעולם הזה ועל הנשמות שעדיין לא באו, שהנשמות שלא באו לעולם הזה הם שנקראים צדיקים גמורים באמת, והנשמות שכבר באו לעולם הזה וחזרו למעלה, הם שנקראים בעלי תשובה באמת. ואמרו רבותינו ז"ל, שהפרש גדול יש בין אלו לאלו, שהנשמות שבאו לעולם הזה וקיימו המצוות, הנה קנו ע"י זה לבוש וצלם. ולכך אין צדיקים גדולים, שהם הנשמות שעדיין לא באו לעוה"ז ולא זכו ללבוש זה, יכולים לעמוד במקומם של אלו בעלי תשובה, שהם הנשמות שבאו לעולם הזה וזכו ללבוש זה, ובזה ביארו לנו חז"ל טעם ביאת האדם לעולם הזה.

כללו של דבר, שאין נקרא צדיק גמור אלא מי שלא שלט בו יצר הרע מעולם, כגון הנשמות שתחת כסא הכבוד שעדיין לא באו לעולם הזה ולא נתלבשו בחומר, ולא יקרא בעל תשובה אלא מי שבא לעולם הזה ועשה רצונו של מקום והוא מלובש בחומר וגוף. והמשכיל יבין ויזהיר בתורה, כי האדם מקצר מעשות מה שהוא חייב בו מחובות השי"ת, מדרך השכל מה שמצאנו על האדם מהתחלפות טבעיו והבדל שרשי הרכבתו והתהפכות מדות נפשו, והתחייב מזה שיתחלפו מעשיו כפי החילוף שהוא אם טוב ואם רע, ועל ידי זה יצטרך לתיקון התורה ומוסר הנהגתה. אבל מה שמן הכתוב שאמר: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום" וכו' [ובריש פ"א מ"ש] זה בכיאר מהות התשובה, שטעם התשובה היא התקנת האדם לעבודת השי"ת אחר יציאתו ממנה וכו' עש"ב.

הראית לדעת, כי אחר שהעיד הכתוב והשכל 'כי יצר לב האדם רע מנעוריו', אין לך שום אדם אפילו צדיק גמור שאינו מקיים מצות התשובה מקודם, והיא קודמת לכל מצוות התורה, אחר שבתחילה האדם הוא מתעלם וסר מעבודת השי"ת, הנה אחר כך כשלומד מה שהוא חייב בו ורוצה לעשות המצוות, בזה הוא מקיים מצות תשובה, ואם ישוב ויחטא אחר כך ויבטל אותה המצוה או יעבור עליה, יחזור אל התשובה, והרי הוא מקיים מצות תשובה פעם שניה, ולעולם מצות תשובה נוהגת קודם כל מצוה ואחר כל מצוה, זולתי המילה שתחילתה לא לרצון וכו'.

כח הבחירה

"והיה כי יבואו עליך הברכה והקללה אשר נתתי לפניך, והשבת אל לבבך... בכל הגוים" וכו' ושבת עד ה' א-להיך" וכו', להורות שאין מצות התשובה תלויה בחטא ועבירה דוקא, אלא בכל זמן ששייב האדם אל לבו לדרוש בתורת ה' ומצוותיו כדי לשמור ולעשות רצונו הרי הוא מקיים מצות ושבת עד ה' א-להיך, כי זוהי התשובה האמיתית לתקן

החטא הקדום של אדם הראשון שבשבילו נולד יצר הרע באדם, ולכן התורה והמצוות הם גם כן נקראים תשובה שהם תבלין למתק יצר הרע שנברא מחטא אדם הראשון וכו'. שמצוה זו לא נפלאה היא ולא רחוקה, אבל ישנה לכל אדם בכל מקום ובכל זמן, כי מי זה אמר שאין מצות תשובה אלא לחוטא חטא ועובר על מצוה, הלא היא נקראת תשובה סתם אפילו בלא חטא ודאי.

וז"ל החסיד בשם חובת הלבבות בפתח שער התשובה ז"ל, ואמר בחיוב התשובה והצורך אליה, שכבר נתברר לנו מדרך השכל ומן הכתוב, ולכן מצוותה היא, שיתפלל האדם לפני השי"ת 'השיבנו אבינו לתורתך וכו'', כמו שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, כי מי הוא זה שנולד ובא לעולם הזה ותלמודו בידו שלא יצטרך לומר 'השיבנו אבינו לתורתך', או מי הוא זה שלא יצטרך לומר 'וקרבנו מלכנו לעבודתך', וגם מי הוא זה שיזכה ליראה פנימית קודם היראה החיצונית, שלא יצטרך לומר 'זהחזירנו בתשובה שלימה לפניך', כי אדם אין צדיק בארץ, ומאחר שהוא בארץ החומרית והרי כל גופו חומר ויצר רע, הנה השעבוד על חומר ויצרו הרע כדי לעשות רצונו של מקום, מיד הוא מקיים מצות תשובה ודאי, שהרי הוא שב מדרך החומר ויצר הרע אל דרך השי"ת ותורתו הקדושה, ואין לך בעל גוף בעולם הזה שיהיה מתחילתו עושה רצונו של מקום בטבעו בלי כפייתו, אלא לאחר הכפייה דוקא וההרגל הוא קונה לו טבע אחר, לבחור בטוב הנצחי ולמאוס בטוב המדומה והנפסד, בזה הוא מקיים מצות תשובה ונקרא בעל תשובה.

תפילה ותחנונים

אנחה ושברון

❖ ידוע מדרך הטבע, שאנחה היא באה תחילה כשיחשוב אדם עניין צערו ודחק, וכי יחם לבבו יתעורר לשאוף האויר תיכף להפיג חומו, וזוהי ששוברת גופו של אדם, כי עמה יבוא שברון לב, התכת חלב ודם מהגוף, וכשיגדל העניין הזר, יבוא ויצא מהכח אל הפועל, ויזעק זעקה גדולה ומרה, באין אומר ואין דברים.

מהות התפילה

❖ השוועה היא הרוחניות והכוונה של הזעקה והאנחה, והיא העולה ומתקרבת אל השי"ת ממש. אבל הזעקה הגשמית הנשמעת מתוך פי הצועק, לא יתכן לומר עליה שהיא תעלה

אל ה' ואין לה חשיבות מצד עצמה כלל, זולתי כשתהיה מתוך אנחת הלב ביותר, שאז ודאי שהיא חשובה ביותר מהאנחה בלב. ואעפ"י שהיא הסיבה המביאה לזעקה, מפני שהזעקה היא אנחה היוצאת מן הכח אל הפועל. וידוע שיותר מרוצה להשי"ת הפועל יותר מן הכח, על דרך מה שאמר הכתוב "ישמח ה' במעשיו", ולא אמר בברואיו או ביצוריו – אלא במעשיו. אבל אם תהיה הזעקה שלא מתוך קירות הלב באמת, אפילו תהיה בקול עד לשמים לא תעלה אל ה' ולא תישמע לעולם, וע"ז נאמר "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה", כי צעקת הלב לבד תספיק לפני השי"ת לשמוע, והדברים שבלבו של אדם הם יוצאים ונכנסים אל הלב של עולם, והוא הקב"ה יתברך שמו לעד, ואין הקול והדיבור אלא להשלמת פעולת הלב, וכשהיו כן יהיו לרצון זה וזה, אמרי הפה והגיון הלב, אבל אם לא יהיו הפה והלב שוים – לא ישמע ה', ואדרבה הוא תועבת נפשו. וכן אמרו חז"ל, "תנה בני לך ועיניך דרכי תצורנה", אמר הקב"ה אי יחבת לך ועיניך אנה ידענא דאת לי.

תפילה על כל העולם

❖ האדם השלם האמיתי באהבת השם יתברך, צריך לנהוג כאברהם אבינו, להתפלל על בניו וכל זרעו והעולם כולו שיזכו להיות עובדי ה' יתברך, ושהוא יתעלה יהיה משגיח בהם ומדריךכם לעבודתו באופן שישגו השגתו.

תפילה כל היום

❖ ולואי שיתפלל האדם כל היום, ואם בקול שיר, אדרבה זו מדה טובה.

יחשוב עצמו לעני

❖ כללות כוונת הרב, זה לעשות עצמו עני המתחנן לפני השי"ת כדי לתת עזר לשכינה בזה, כמ"ש חסד לאברהם (בבריכת אברהם שקת ל"א) 'להרגיל עצמו במדת המלכות שלא יתגאה, ויעמיד עצמו לפני קונו עני מתחנן, ולהרגיל עצמו במדה זו אפילו שיהיה עשיר במה שיחשוב שאין דבק עמו מכל אשר לו, והוא לבדו צריך לרחמי הבורא ית' תמיד וכו'.

ארץ ישראל

❖ "ויאמרו אל כל וכו' טובה הארץ מאד מאד", וסמיך ליה "אם חפץ בנו ה'", לומר שבזמן שישראל עושים רצונו של מקום ושרוים על אדמתם היא 'טובה מאד מאד', ואם לאו אינה טוב.

ההבדל בין אנשי ארץ ישראל לאנשי חוץ לארץ

❖ "שופטים ושוטרים וגו'", ציוה השי"ת למנות שופטים וכו', שהנה האנשים הבאים מארץ ישראל וכיוצא למקומנו, אין אנו יכולים לסבול דעותיהם, והם כמו כן לא יוכלו לסבול דעותינו, ואנחנו נחשוב אותם סכלים וכן היינו בעיניהם. והטעם, אפשר שמפני שינוי האויר ישתנו המזגים וישתנו המדות.

תכלית השבח

❖ זהו תכלית השבח השבח לפני ה', על ישראל ועל התורה ועל ארץ חמדה שהנחילם. 'וטוב ארץ' - היא התורה שהיא תלויה בארץ, שאם השבח לאכול מפריה ולשבוע מטובה, אפשר בזולתה.

זקני הדור

פני החכם

❖ וזיו פניו כדוגמת טוב ועניו, הוא משה שנאמר בו 'טוב', 'ותרא אותו כי טוב הוא', ונאמר בו 'והאיש משה עניו מאד'. ומפני שכל חכם יש בו ניצוץ ממשה רבינו ע"ה, מדמהו אליו בזיו פניו, שהניצוץ הקדוש מאיר בפנים.

אומרים מעט ועושים הרבה

❖ אמרו רבותינו ז"ל (ב"מ פ"ז), הצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, והרשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים. וראיה מאברהם ועפרון. ועוד, שידוע לבאים בסוד ה' בסוד הכתוב: "גם זה לעומת זה עשה האלוקים" (קהלת ז, יד), ובסוד שכל מה שיש בקדושה יש כנגדו בקליפה, עת ששלט האדם באדם לרע לו, ולכן אין לך כל צדיק וצדיק שאין כנגדו בדור ההוא רשעים שעומדים להצר לו (חגיגה ט"ו), והוא מפני שיש בהם ניצוץ קדושה משלו, וצריך הוא לתקנם ולהוכיחם כדי שיחזרו למוטב, ובזה יזכה להפריד הטוב מהרע, בסוד זכה נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן, וזהו סוד "אם רעב שונאך האכילהו לחם כי גחלים אתה חותה על ראשו וכו' וה' ישלם לך" - ישלימנו לך.

צדיקים הם מרכבה לשכינה

❖ "שכינה סובבה עליו בחיבה" – אמר שהשכינה סובבת עליו בחיבה, מפני שהצדיקים הם מרכבה לשכינה משחרב בית המקדש, ואין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה.

הצדיק הוא רב ברכות

❖ "רב ברכות" – על שהוא מתרץ להלכות, מקבל מאת המקום רוב ברכות, והרי הוא רב ברכות.

קשר רב לתלמיד

❖ "ונפשי נשקה בנפשו" – כמו שאמר האר"י ז"ל שהרב נותן מרוחו לתלמידו, ולכן מתקשרים זה בזה קשר אמיץ וחזק, ונפשו קשורה בנפשו בסוד 'ותדבק נפש ביהונתן', ואז הם מתחברים לעולם, ויש להם שייכות זה בזה יותר מהאב והבן.

חכמה ותושיה

❖ "בני חכמה" – זקני תורה. "ותושיה לסיגך" – כינוי לתאוות הגוף וטינופיו. "תצרפי" – תינקי ותטהרי. "מטוב עדנים תאכלי תתעדני" – תורה ומעשים טובים.

❖ ואם כבר נשתרש זה היצר הרע בגוף זה העמל לריק, שכל כוחותיו ילכו בשבי לפני צר, הם כוחות הנפש הבהמית, כגון החמשה חושים, וכוחות הזן והמוליד בדומה, וכוחות השכל המדמה והמחשב והמצייר והזוכר, את כולם ישא רוח הטומאה כי בחלקו גדול. ולא כאלה חלק יעקב, שכל הכוחות הנזכרים הם קדושים וטהורים ע"י מעשיו הטובים, ויש להם שארית ותקוה ואחרית.

❖ כוונתו לומר לכל פתי אשר לא יבין ולא ישכיל למה זה ועל מה זה בא לעולם הזה, ואם גופו החומרי נברא כדי להתענג במאכל ומשתה ובכל תאוות חומריות, הנשמה שהיא חצובה מזיו כבוד של מעלה למה ירדה לעוה"ז, והלא אין לה תועלת בכל תענוגי העוה"ז החומרי, ואדרבה, הם יזיקו לה ויחשיכו מאורה, הלא דבר הוא שתרד נשמה עליונה מאיגרא רמא עד בירא עמיקתא, ותתקשר בגוף ולא תיפרד ממנו כל ימי חייו, אין זה אלא לצורך עליונים לעסוק בתורה ולסגל מצוות ומע"ט. וכשישים האדם אל לבו כל זה, יכנס בלבו אהבת [ה'].

עניינים שונים

מצות שילוח הקן

❖ "כי יקרא קן ציפור" וכו', ועל פי זה נמצא טוב טעם ודעת, למה שהעידו זקנים שמצוה זו בדוקה ומנוסת למי שהוא חשוך בנים, שאם יזכה לקיים מצוה זו כתקנה הקב"ה פוקד אותו בכך קיימא, וזה לפי שהיא מצוה הרומזת למזל העליון שהוא מקור כל המזלות, ולכן ודאי יוכל להיות שעל ידה מתעורר השי"ת ליתן לו בן, מצד המזל הזה שבו תלויים 'בני חיי ומזוני'. וה' ברחמיו יורנו נפלאות מתורתו, אמן סלה.

עניין הזיווג

❖ עניין הזיווג הוא מלאכתו של הקב"ה, כמו שאמרו ז"ל (בראשית רבה סח, ד), כששאלה אותה מטרונא מה עושה הקב"ה, א"ל יושב ומזווג זיווגים וכו', נמצא שהזיווגים מלאכתו של הקב"ה, וחזקת אומן לא מרע נפשיה.

מצות תוכחה

❖ כתב האר"י ז"ל, שהמוכיח לחברו ואינו מקבל, אותו המוכיח זוכה ונוטל חלק חברו הטוב וזכויות שיש לו, ואותו הרשע נוטל העבירות של המוכיחו תחתיהן.

דברי חלומות

❖ החלומות באים ע"י שד שהוא כח המדמה שבאדם, וכשייעור משנתו אינו מרגיש מאותו חלום שינוי כלום, מפני שהוא מין במינו ואינו חוצץ אלא מתיישב בתוכו אחר כך, ומשתכח ממנו מעט מעט, בבוא אליו דמיונים אחרים.

מעלת הנבואה

❖ דע, שהנבואה הא-להית לא נחלואה אלא אברהם וזרעו, וכל חכמי אומות העולם אינם יודעים כי אם בפילוסופיה או בכשפים שהם מהחיצוניות ומתולדות השכל, ויש יתרון לחכמה הא-להית הפנימית על החכמה החיצונה כיתרון האור מן החושך, והאמת מן השקר.

ברכת כהנים

❖ "דבר אל אהרן וכו' כה תברכו וגו', יברכך ה' וגו'", פירוש הברכות הללו, בתחילה אמר "יברכך ה'", והיינו ברכת 'בני ומזוני', ריבוי פרי הבטן, ופרי האדמה דגן תירוש ויצהר,

וכל אלו מפני רכותן, הם צריכים שמירה מפני הפורעניות המתרגשות לבוא עליהן, לזה אמר "וישמרך", שישמור אותם מכל מיני משחית ומגיפה. אחר כך אמר, "אר ה' פניו, והיינו ברכת חיי החיים והטובה, כדי ליהנות בברכת 'בני ומזוני' הקודמת, וכעין שנאמר "באור פני מלך חיים" (משלי טז, טו). ומפני שאז יש לחוש גם לשליטת עין הרע, כשיראו הבריות שכל כך יש לך הצלחה ב'בני מזוני וחיי', לכך – "ויחנך", שיתן אותך לחן ולחסד ולרחמים בעיני כל רואיך. אחר כך "ישא ה' פניו אליך", ורצונו לומר, שישא ה' פניו, פנים וגדולה וכבוד כשם הגדולים אשר בארץ. ומפני שיש לחוש אז שגם יתקנאו בך הבריות ויתגרו בך להורידך מגדולתך, לכן – "וישם לך שלום", שלא תעלה קנאתך על לב אדם, ולא ירע לך שום אויב ומתנקם. וג' ברכות אלו הם כנגד עיבור יניקה ומוחין, והמבין יבין וכו'.

אשה חשובה

❖ בזכות האשה כשהיא חשובה, זוכה בעלה לעושר כשמכבדה ומתנהג עמה בצניעות, כמו שאמרו חז"ל אוקירו נשייכו כי היכי דתתעתרו (ב"מ נ"ט).

חומרות וסייגים

❖ כל חומרות וגזירות ומנהגים שיאמר לך כל אדם, הוי מקבל אותם בשמחה, שהן לסייג וקדושה יתירה.

אלו ואלו דברי א-להים חיים

❖ ואמת כי אמת הדבר ש'אלו ואלו דברי א-להים חיים', מכל מקום יש לזה טעם ואופן בפני עצמו ולזה טעם ואופן בפני עצמו, ואיך יכבה נרו של זה בפני נרו של זה, ואוי עליו, אהה לו, האחד שיפול ואין איש להקימו.

כח המנהג

❖ ואלו העוזבים גירסת אבותיהם פוסחים על שני הסעיפים, ולא ידעו ולא יבינו להישמר מהקושי והשיבוש, כי לא יסתייעו מן השמים.

קדושת ומעלת השבת

❖ יקרת הזמן וחמדת הימים, זה היום עשה ה' יום השבת ויום המנוחה האיומה והיחידה, הנעימים ידידיה ישראל הזוכרים ושומרים הלכותיה, לא זזו מחבבה ולא יכלו להתאפק

לכל שעשועיה, ויקראו אברך לפניו בשירי שבח ותהילה על כל מעלותיה וקדושת תענוגיה ודיניה וחוקותיה, ויראו מנוחתה כי טובה ואת מצוותיה כי נעמו ויטו שכמם לסבול עולה.

❖ "והשבת, קדושתה קדושה היא יתירה, והיא נדחית לחולי גם מילה" – נדחית לחולי שיש בו סכנה דוקא מפני פיקוח נפש, ד'וחי בהם' אמר רחמנא, והטעם, שהנפש מישראל היא כנגד אות מאותיות התורה, ושישים ריבוא נשמות ישראל הם נגד ס"ר אותיות התורה, וכל נשמה אחת מישראל כלולה מרמ"ח איברים ושס"ה גידים, כנגד רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה, הרי שהנפש שקולה כנגד כל המצוות כמו השבת, ותדחה השבת מפני פיקוח נפש, מטעם חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

אודות שירי מהר"ש שבזי זיע"א

❖ ובתוכם קם הא-להי רבי שלום שבזי, גאון בני תימן, ויעש מטעמים כאשר אהבו, אשר פיו ידבר צחות ולבו יהגה תבונות, מעורר ישנים ומקיץ נרדמים בכח פיו ולשונו, ובטל אמרותיו בשירותיו הכלולים מכלל יופי, במוסרים ותוכחות והלכות ותורות, וכוננות וסודות, דבר קטן ודבר גדול. ועליו הכתוב אומר 'זהמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע' וגו'. ולפי שאין הכל נהנים לאורו, ולא הכל מרגישים בטעמו, לכן כליותי יעצוני אני זכריה הסופר לבוא אחריו לפרש דבריו ולרמוז טעמיו וסודותיו כיד ה' הטובה עלי מבלי אריכות לשון ורוב טעמים, רק כפי הצורך וכו'.

❖ אמר זכריה, מפני שהאלהי רבי שלום (שבזי) עמד על הר גריזים, צריך אני לעמוד על הר עיבל, ולומר: אוי לאיש העומד ברשעו המתרחק מיצר הטוב ורודף אחר העושר, ומגביה לבו, ומקשה ערפו מן הצדקות, ומטמא נפשו בכל חטא ועוון, שאז יאבל וימצא הבל ימיו, ונפשו לא תשבע מן הטובה, וסופו יורש גיהנם, שזהו מכת המאריכים ימי הגלות, והוא רע לשמים ורע לבריות. והרחמן ב"ה יצילנו מן הדרך הזאת, ויזכנו לילך בדרך טובים וכו', אסור לו לאדם לבקש מאת ה' מה שהוא מותר, וכן אמר שלמה ע"ה ריש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חוקי וכו'.

בתוך חיקה מלוני

❖ "בתוך חיקה מלוני" – שנשמותינו עולות בלילה במעיה בסוד 'בידך אפקיד רוחי', ומתעטרים שם ויורדים חדשים לבקרים.

חיבור הגוף והנפש

- ❖ "בינו שרידי הזמן התחברות הגוף והנפש" – בינו, זה שתשיבו אל לבכם ותדעו, שלא נתחברה הנפש עם הגוף אלא כדי שתדע טעמי תורה ותקנה מצוות, ר"ל, התבוננו שרידי הזמן ותנו אל לבכם שאלה זו, בשביל מה ועל מה היא התחברות הגוף והנפש והם שני הפכים שאינם מתחברים, וכ"ש שהיא ירידה לנפש.
- ❖ "באהבה מזוררי" – עניינו, מנוועע לדחות כל דבר המעכבו והטורדו, כמו העיטוש שהוא תנועת הכח הדוחה לדחות איזה ליחה עוקצת בכלי הנשימה, וכאן אומר, שרוב החשק והאהבה, הוא דוחה מלבו כל הרהור אחר שהוא הפכי לו וטורדו.
- ❖ הדבר ידוע לחכמי האמת, שהזמן נברא בסוד שיתא אלפי הוי עלמא, ושכל יום הוא סוד פרצוף שלם. הזמן נחלק לג' חלקים שהם: שנים – חודשים – ימים.
- ❖ עניין הצחוק, הוא השמחה הגדולה בהיפלא אשר לא יסבול אותה לב האדם, ויתנוועע להוציאה לחוץ ע"י כרכור.

חיים ארוכים

- ❖ זה טעם לחכמים, האי מילתא דאמרי אינשי על מי שיבוא אצלם בשעה שהם זוכרים אותו ומדברים עליו, 'שחייו ארוכים', שזהו סוד מחכמת ההשגחה האלוקית, כי האיש החפץ חיים מאת הבורא ב"ה, בכל מקום שירצה לילך כח חייו וההשגחה שהוא 'הזכירה' שלו, מעורר הזכירה של בני האדם שהוא בא אצלם, כי מוצא מין את מינו וניעור, ואז זוכרים אותו ומדברים ממנו, ואע"פ דאינהו לא חזו להו משום דמזלייהו חזי ליה ודאי.
- ❖ ולפי שהם חלוקים בזה אם הוא באייר או במרחשון, לפיכך לא רצה להכריע, זת"ד. ואינם אלא דברי תימה, שלא די שהוא מייחס התרגום שהוא מדעת אונקלוס, ושכבש דבריו האמתיים מזה התרגום, אלא שנתן טעם שאין לו ידים ורגלים שהרי תרג' בחדש השלישי בירחא תליתאה. ולא בסיון ואין מי שיחלוק ע"ז שבסיון ניתנה תורה. ומאי אית לך למימר שכך הוא עצמו של תרגום בכ"מ ואין בעצמות בנותן טעם ומה שתרגם בראשון בניסן ית' טעמו במקומו.

מבטא האותיות

- ❖ שפה אחת ודברים אחדים. לישן חד וממלל חד. צ"ל מה כוונתו בלישן וממלל. ונראה כי לישן הוא הלשון בכללו, שהיה להם לשון אחד שהוא לדעת חז"ל לשון הקדש הזה

שבידינו, וממלל הוא מוצא כ"ב אותיות שהיה להם מבטא אחד לכל האותיות בשלימות, אחה"ע בגרון, גיכ"ק בחיך, בומ"ף בשפתים. לא כמו היום שיש שאין יכולים לבטא מהגרון אלא א"ה, וחית ועי"ן אין יכולים. ומהחיך גם כן אין יכולים לבטא אלא גי"כ, והקו"ף כמו הכ"ף, ויש קורין גם הגימ"ל כמו הקו"ף. וכן יש עוד שנויים אחרים בשאר מוצאות וחסרון אותיות, כמו שימצא בלשון אנשי אירופ"ה והיושבים בקצה העולם.

❖ לשלחם מעל יצחק בנו במה שנתן להם מתנת, ושלחם לפאת קדמה לראש עפרות תבל ארצה בני קדם. והנה מצאתי מגלת יוחסין משל גוים היושבים במזרח תימן הנקראים בני שדאד, שהם מתייחסים לראש בית אבותם קדם קאדם, שמזה יש ללמוד שאף אם אינם בני קדם שהזכיר הכתוב, מכל מקום ידענו שגם אלו אנשי מזרח תימן היו נקראים גם כן בני קדם, שהם יושבים בפאת פני העולם ובמקום כבודו. כי ידענו נאמנה שבראשית הימים היו אנשי הארץ הזאת נכבדי הארץ ושריה גם חכמיה ונבונה, כמאמר הכתוב ותרב חכמת שלמה מכל חכמת בני קדם, אלא שבזמן האחרון הזה שהוא אחרית הימים נעשה הדבר בהיפך שאנשי הצפון נעשו נכבדי הארץ ושריה גם חכמיה ונבונה והראש נעשה זנב והאחוד נעשה פנים שזהו סוד עקבות משיחא.

❖ הבוקר הוא העיקר לכל מעשה בני אדם.

❖ ניסן הוא הזמן המובחר, וצומח כל הצומח ומתגדל, ומזגו שווה למזג האדם.

❖ העולם הזה הוא שני לעולם ראשון שעליו, והוא עולם הנפשות הנקרא צרור החיים, ושזה העולם מתברך ועולה מעט מעט תמיד, וחוזר אחר כך להיות כמותו ולהיכלל בו.

❖ והמדפיסים בזמן הזה אינם מבינים התרגום ונשתבשו הרבה בתרגום זה, וכן הרבה מהתלמידים אינם מדקדקים בלשונם.

❖ ואני הסופר אומר עוד שלולא החריש רש"י ז"ל מזה התרגום, ולא כתב שתרגומו ומליל, היתה נוסחא זו משתכחת מפי אנשי תימן. אבל מי שיש לו עינים פקוחות ולב מבין יראה דברי הרשד"ל אלה ולבבו יבין דבר לאשורו לכל חילופי נוסחת הצרפתים, ולא יסור מכל נוסחת ספרי תימן וספרד ימין ושמאל, ודי בהערה זו.

❖ ולפי שהם חלוקים בזה אם הוא באייר או במרחשון, לפיכך לא רצה להכריע, זת"ד. ואינם אלא דברי תימה, שלא די שהוא מייחס התרגום שהוא מדעת אונקלוס, ושכבש דבריו האמתיים מזה התרגום, אלא שנתן טעם שאין לו ידים ורגלים שהרי תרג' בחדש השלישי בירחא תליתאה. ולא בסיון ואין מי שיחלוק ע"ז שבסיון ניתנה תורה. ומאי אית לך למימר שכך הוא עצמו של תרגום בכ"מ ואין בעצמות בנותן טעם ומה שתרגם בראשון בניסן ית' טעמו במקומו.

עדתו אצולה

❖ "עדתו האצולה" – סודו מפורש ברבינו בחיי יתרו, וזה הם דבריו: 'כי מהבינה באות הנשמות לישראל דרך הקו האמצעי הוא תפארת שהוא מזרחו של עולם כשישראל עושים רצונו של מקום, שנאמר 'ממזרח אביא זרעך', ואם אין ישראל עושים רצונו של מקום, באים מן הזרע שכבר בא לעולם כמ"ש בספר הבהיר, והעניין הזה לישראל בלבד. ומי שנתגייר מן האומות ומקבל התורה, כי הוא נכנס תחת קו האמצעי, ומשם ישוב לשרשו העליון.

רפואה להתקררות הכבד

❖ מי שיתקרר ויגיע לו הגיהוק מפני התקררות הכבד, כשתדהה הקרירות המזיק לה, הנה אם ישתה מים קרים יתרפא ויועיל לו.

בעניין הגאולה

❖ "לי גברת" – מדבר בעניין הגאולה שאז תתגדל שכינת עוזינו ותרעה את צאנה במרעה טוב ושמון, בנאות דשא תרביצנו, על מי מנוחות תנהלינו, ואז תזמן לנו חן התורה, ותערוך לפנינו שולחנה, ותשקינו מכוס ישועתה.

שמחת חתן וכלה

❖ "אם ננעלו" – השירה הזאת ותחילתה מיוסדת לשמחת חתן וכלה. ולפי שהיו הכרובים פניהם איש אל אחיו דוגמת חתן וכלה, לכן יסדה בשבח הכרובים במעלתם וגדולת ערכם. והמשכיל יבין, כי איש ואשה שזכו שם יה ביניהם והם מרכבה לשכינה דוגמת הכרובים. זולתי אנחנו גולי תימן שלא ראינו טובה, ולכן לא עזבנו מקבלת אבותינו מקטנה ועד גדולה.

❖ ובאמת גירסא זו מעידה על השתרשות קבלת תורה שבעל פה אצל האומה הישראלית מעולם, אף אצל קדמונינו שלא היו עם אנשי כנסת הגדולה ובלי חילוף ושינוי, שפת אמת תכון לעד.

❖ והנכון שכן נקרא המנהג וטכסיס איזה דבר בלשון ארמי נימוס, וטעמו מוסר שהסכים עליו השכל. ולכן לא יפול לשון זה על חוקי התורה האלהיות שהם גזירות אלהיות שלא על פי השכל האנושי, אלא על חוקים שנהגו בהם בני אדם מדעתם.

❖ הכי גרסינן העי"ן בשוא נח, לפי שאנו צחי לשון ואין אנו מניעין העי"ן בלשון המקרא אלא מפני מצות חכמי המוסרה ז"ל וכן בכ"מ.

❖ ואצ"ל כמו שבחומש שאומרים שהוא מוגה על פי הרוו"ה ז"ל, דל"ג קדם, אלא מרחק ה'. ומלבד שכולו מלא שבושים מכף רגל ועד ראש אין מתום זה יצא לחרף ולגדף, שהשי"ת ח"ו מרוחק, וטב ליה זה הדפוס דלא הוה ולא איברי, כי אין בו משום עת לעשות לה' כי אם הפרו תורתך.

❖ וקם העם הזה. ויקום עמא הדין. יש בפסוקים אלו שבענין זה שנוי בתרגום, (בפעמים) [שפעמים] מדבר בלשון יחיד, ופעמים בלשון רבים, וכמו שיתבאר. והטעם מפני שהתחיל הענין בפסוק זה בלשון יחיד, שאמר וקם העם בדרך כלל, ולכן יש לשונות שמדבר אחר כך כנגד הכלל הזה, ויש כנגד הפרט, כמו שיבאר התרגום. ולפרש היאך זה שב אל הכלל וזה אל הפרט לא יכולתי, מפני שידיעת הי"ת והבחירה של אדם אשר הם שני הפכים, אני צריך להקדים לזה. וכבר פירש הרמב"ם ז"ל בפרק ו' מהלכות תשובה כל מה שאפשר לפרש בענין זה, ולא יצא י"ח, כי השיגו הראב"ד ז"ל. ואף הוא לא יכל לפרש ענין זה, כי עמוק הוא, ואין מי שיכל לפרשו. לכן אניח גם אני זה הדבר סתום וחתום והמשכיל יבין טעם התרגום מדעתו.

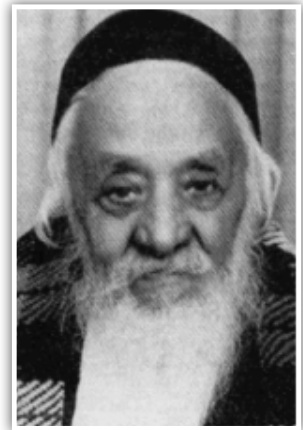
הגאון רבינו עמרם קורח זצוק"ל

הרב הראשי לתימן בעל סערת תימן ועוד

מבוא

רבינו הגדול, הגאון רבי עמרם קורח זצ"ל, נולד בחדש סיון ה'תרל"א בעי"ת צנעא, לאביו הגאון רבי יחיא קורח זצוק"ל, בעל משכיל דורש ומרפא לשון ועוד. ראשית לימודו וחינוכו של רבינו עמרם זצ"ל היו, כמובן, לפני אביו הקדוש, רבי יחיא זצ"ל. אלא שלא ארכו הימים, ובהיותו בגיל עשר שנים בלבד, הסתלק האב הדגול מן העולם הזה. קודם פטירתו קירב לפניו את בנו הרך, רבינו עמרם, ובמעמד נורא הוד, בסוד הכמוס עמו, בירכו בתיבות הפסוק יחי ראובן ואל ימות, ולאחר מכן עצם את עיניו ועלה בסערה השמימה.

עם פטירתו של רבי יחיא, ורבינו עודנו נער רך בשנים, המשיך את תלמודו בבית מדרשו של גדול הדור, הגאון רבי חיים קורח זצ"ל. מתוך תלאות ודלות איומים מסר את נפשו למען לימוד התורה, בזכות אמו הצדקנית שעמלה בכוחות אדירים למען גידול יתומיה. גם לפני שאר חכמי הדור היה יושב רבינו ודולה מים חיים מבארותיהם, תורת ה' וחכמת חיים. לרוב גאונותו וחרירותו שכלו התמנה עוד קודם נישואיו כספרא דדיינא בבית דינו של הראב"ד הגאון רבי שלמה אלקארה זצ"ל.

זכות אבותיו עמדה לו להתקיים ולעשות חיל, והוא עלה ונתעלה בתורה, יראה וכל מידה נכונה. בגיל תשע עשרה שנים נשא לאשה את מרת נעמה ע"ה בת רבי יחיא שריאן זצ"ל, ממשפחה רמת יחס וגבירים. לימים שימש בבית הדין בראשות הראב"ד הגאון רבי יחיא יצחק הלוי זצ"ל, ובשנת ה'תרצ"ה נבחר לכהן כרבה הראשי של תימן. לאחר זמן ביקש להתפטר מן השררה, אך המשיך לשרת באמונה את יהודי הארץ כולה, עד העליה הגדולה לארץ הקדש, כי איש לא קם תחתיו בכהונה רמה זו.

כל ימיו נודע שמו לשם טוב ולתהילה, כאשר פסקי דין ותשובות רבות יצאו מתחת ידו למבקשי תורתו, בהם הכריע דבר ה' זו הלכה בתבונה ובסברא. במסירות רבה יגע להסמיק שליחים מטעם בית הדין, לחזק את מצב היהדות בכל גלילות תימן, וכל זאת שלא על מנת

לקבל פרס. כשעלה ארצה בשנת ה'תש"י השתקע בירושלים, בה המשיך להיות אבן שואבת לכל, כאחד ממנהיגי יהדות תימן, עד שנתבקש לבית עולמו בערב סוכות ה'תשי"ג.

כפי שתיארו נכדו, מרן רבינו הגר"ש קורח שליט"א, עשרה קווים הרכיבו את אישיותו ובלטו מאד: א', גדלות בתורה. ב', פקחות ותפיסה חריפים. ג', זריזות ותנועות נמרצות מאד. ד', היה כותב מה שבצעמו רצה, ובד בבד שוחח עם הזולת את מה שהוא רוצה. ה', אמונה ובטחון מוגשמים בהקפדה מתוך ראית הכל, עד חוט השערה, את ההשגחה העליונה. ו', מאבק לשון הרע ורכילות ברח. ז', ריב ומדון נקעה נפשו. ח', הפליא בביטוי קצר ובהיר, בעל פה ובכתב. ט', אומץ לב בלתי רגיל להתגבר על כל תלאה וחולי. י', לא החניף, לא חת ולא זע מבני אדם העזים. ידיעתו בתולדות יהודי תימן ומסורתם היתה מופלאה, והכל הכירו את חכמתו ויראתו כי רבה.

חיבורו הנודע הוא ספר סערת תימן, בו העלה על הכתב את תולדות יהודי תימן ומנהגיהם, הליכות חייהם ומסורתם. כן חיבר פירוש נזה שלום סביב תפסיר רבינו סעדיה גאון על המקרא, ופירוש עלמות שיר על שירים מתוך הדיואן. תשובות ואגרות רבות הותר אחריו, ואך חלקן נדפסו עד עתה.

כדרכם של רבותינו חכמי תימן זצ"ל, להורות דבר את שואליהם בדרך קצרה, ובמשפטים ספורים להכריע את ספקותיהם, כך נהג רבינו זצ"ל. הוא בלט בתשובותיו הקצרות והקולעות אל השערה, כאשר במלים ספורות צפן פנינים ומרגליות עמוקים. וכך שמענו מנכדו, רבינו שליט"א, כי גם בדרשותיו שבעל פה, בסעודות מצוה וביתר האירועים, מעולם לא נשמעו מפיו דברי תורה בשם "אמרו ז"ל", כדרכם של רבני תימן, אלא הכל היה פרי תנובתו ופירושו המקוריים. הוא לא היה מצטט מקורות או מובאות מגאונים שקדמוהו, אלא דרכו היתה לקצר מאד בדבריו, והיה מביא דברים שהתחדשו לו בלימודו.

בסייעתא דשמיא מרובה, בעת הזו אנו עוסקים בעריכת ספר זכרון לדמותו של רבינו הגדול, ובו אסופת כתביו, תשובותיו ואגרותיו, בתוספת ציונים וביאורים, לצד יריעה נרחבת אודות תולדות חייו והליכותיו בקודש. ומכאן שלוחה הקריאה, לכל אשר בידו חומר אודותיו, שיזאיל בטובו ליצור קשר עם מערכת המכון, למען תצא המלאכה בשלימותה, כלולה בהדרה, לכבודה של תורה ולומדיה.

להלן שתי תשובות מתוך הספר המתעתד לצאת לאור אי"ה, בתוספת הערות וביאורים, מראי מקומות וציונים. נגיל ונשמח להערות והארות המעיינים, להגדיל תורה ולהאדירה לזיכוי הרבים, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

עשיית מלאכה בחול המועד, וצירוף קטן למניין*

תמיה אני איך² ומבזים את המועדות¹ לעשות מלאכה בחול המועד, ולא עוד אלא בשוק ובפרהסיא. ולא התירו לעשות מלאכה בחול המועד, אלא למי שאין לו מה יאכל³, ואפילו הכי צריכים לעשות בצנעה⁴. וצריכים ראשי הקהל לפקח ולהזהיר על זה:

ולענין עשרה לתפילה ולכל דבר שבקדושה, צריך שיהיו כולם גדולים, ואפילו אחד קטן אינו משלים לעשרה. ורק בברכת הזימון התירו חז"ל לצרף שלשה קטנים היודעים למי מברכים דוקא⁵, משום שברוב עשרה גדולים, דהיינו שבעה, הוי היכר חשוב⁶. אבל לתפילה ולכל דבר שבקדושה, ואפילו ברכת חתנים, צריך עשרה גדולים. וזה דבר פשוט⁷:

ואתה שלום. יום ב' י"ב שבט ב'רנ"ז⁸:

עמרם בכמו"ר יחיא

ביאורים ומוספים

- א. גדפס בספר עריכת שולחן חלק ז' דף רי"ד. לפי המבואר שם, השאלה היתה מאת מהר"ר עובדיה בכמהר"י יעבץ מהעיר צעדה, ושאלתו היתה בדין פועל שיש לו מה למשכן.
- ב. בעריכת שולחן שם נוסף בסוגריים, מעיזים.
- ג. על פי הכתוב באבות פרק ג' משנה י"א.
- ד. כפי שפסק בשלחן ערוך או"ח סימן תקמ"ב סעיף ב'.
- ה. כמבואר במגן אברהם סימן תקל"ד ס"ק ה' וז', והובא במשנה ברורה הכא ס"ק ז'.
- ו. כמבואר בבית יוסף סימן קצ"ט, ועיין בעריכת שולחן שם.
- ז. דגבי ברכת הזימון לא הוו עשרה מעיקר דין זימון, דהא סגי ליה בשלשה, אלא משום הזכרת שם שמים בעינן עשרה, ומשום כך כל זמן שניכרת החשיבות סגי לן ואפילו יהיו שלשה קטנים. מה שאין כן גבי תפילה, שמיסוד הדין בעינן עשרה, וקטנים אינם בכלל עדה.
- ח. ואף שיש מקילים בדין זה, ובשו"ת מן השמים סימן נ"ג מוכח דשרי, מכל מקום כבר כתב בעל חוות יאיר במקור חיים סימן נ"ה ס"ק ד', דעל זה וכיוצא בזה נאמר לא בשמים היא. וכך פסק מהרד"ם בשתילי זיתים שם ס"ק ז'. וכן כתב מהר"י יצחק הלוי בתשובתו שבספר איש ימיני חלק א' דף ע"ר, דאף שיש מקילין בשעת הדחק אין לסמוך עליהם, שכבר נדחו דבריהם. גם בנו הרשי"ה כתב בתשובותיו דברי חכמים או"ח סימן ט"ל, שמבואר בטור ושולחן ערוך סימן נ"ה הלכה ד' שאין נראים דברי המתירים לגדולי הפוסקים, ולכן לא ראינו מי שצירף קטן לעשרה, וכן הוא מנהגנו שלא לצרף קטן לכל דבר שבקדושה. ואמנם בחידושי דינים שבשו"ת חן טוב סימן ל"ח הביא מדברי זכור ליצחק סימן ט' שקיים את

בדעת הרמב"ם בדין שימור מצת מצוה*

הערת מהר"ש יצחק הלוי זצ"ל: בד"ה מצת מצוה^ב, כת"ר^ג כותב כי מנהג תימן לשמרה מעת קצירה, ורמב"ם^ד אינו מצריך שימור אלא מאחר קצירה. ומזה עושה שתי חלוקות, משעת

ביאורים ומוספים

מנהג המקילים לצרף קטן בשעת הדחק, והביא דבריו נכדו מהר"א אלנדאף בענף חיים אות כ"ח. ברם אי משום הא לא איריא, דאפשר שדברי החן טוב אינם להלכה ולמעשה, כידוע, וכן מבואר בספר דברי שלום חכמים דף תט"ו. אלא שמדבריהם מוכח כי אכן היו שנהגו לסמוך על דעות המתירים, וכפי שכתב מהר"ש טובים זצ"ל בשו"ת דובר שלום חלק א' סימן נ"ז, שהמנהג שנהגו בתימן לצרף קטן לעשרה היה בשל שעת הדחק, שאין בעיר מי שיצטרף למניין עשרה, מתוך שהיו מפוזרים בין הגויים, ולכן בשעת דוחק כזו נהגו בתימן להקל, אף על פי שלא היה צריך להקל בכהאי גוונא כפי דעת השלחן ערוך. וכן הובא בשולי המעיל סימן ו' שלהי ס"ק ק"פ, ובקובץ נחלת אבות ב' דף רי"ט בשם כמה ספרים וסופרים. ובעריכת שולחן חלק א' דף קס"ב ואילך העלה שאין לצרף קטן למניין עשרה לקדיש וקדושה וברכו כלל, ע"ש.

ט. לשטרות, ה'תש"ו ליצירה.

א. שאלה ותשובה זו לקוחות מתוך מכתב הערות הרשי"ה על ספר סערת תימן, אשר שלח אל מהר"ע קורח זצ"ל, ונדפס בקובץ הלכה ומסורה ט"ו מדף ל"א. המכתב בשלימותו יודפס אי"ה בספר הזכרון, וכאן מתבאר בהרחבה עניין אחד ממנו, השייך לדיני המועדים.

ב. בספר סערת תימן הנדפס, דף ק' אות ה'.

ג. והעיר הרה"ג רבי איתמר חיים כהן שליט"א בזה"ל, רגילים לפתור כבוד תורתו. ומעולם תמהתי היכן האות וא"ו הראשונה שבתבית תורתו, וסברתי שקיצרו בזה, כמו כמה ראשי תיבות אחרים, כגון חול המועד, שיש רגילים לכתוב חהמ"ע או חוהמ"ע. אך כעת ראיתי בהשגות מאי"ש למהר"ר אברהם אלנדאף על ספר שושנת המלך, שכתב בהלכות סעודה סעיף ז' (ונדפס עתה בספר כל כתבי בעל ענף חיים דף קמ"א), אחר המחילה מכ"ת רבנותו. ומובן שהיה פותר ראשי תיבות כת"ר, כבוד תורת רבנותו. אך יש מקומות שלפי העניין אי אפשר לפתור כך, אלא כבוד תורתו, או כבוד תורתו. וכגון לקמן בסמוך כת"ר חמי, שדחוק לפתור כבוד תורת רבנות חמי. נמצא כי יש שהיו פותרים כך, ויש כך. והרה"ג רבי אורן צדוק שליט"א העיר על דברים אלו בזה"ל, לענ"ד ראשי תיבות אלו נכתבו כך בכיוון, היות שהדברים מכוונים לתלמיד חכם, על כן לרמוז לו בדרך כבוד כיאה לו, נתכנה בלשון כת"ר היינו כתר תורה. ומטעם זה נראה שכדאי להשאיר ראשי תיבות אלו ולא לפתחן, רק להעיר על פתרון בהערה למטה. וכשם שהוא בראשי התיבות אבר"ך שבהמשך, ע"כ.

ד. פרק ה' מהלכות חמץ ומצה הלכה ט'.

קצירה ולאחר קצירה. ולדעתי היינו הך. ומה שכתב רמב"ם לאחר קצירה, לאפוקי לפני קצירה. ודוק, כי כן כבוד תורת חמי מו"ר אבר"ך^ה הסכים לדעתי:

תשובת רבינו מהר"ע קורח זצ"ל: בענין מצת מצוה לדעת הרמב"ם, אי אפשר להתאימה לדעת הרי"ף^י, מכמה פנים. א', הלא ראה רמב"ם דברי רבינו הרי"ף שכתב בביאור משעת קצירה, ולמה שינה לשונו אחר שנקצר^ז. ב', כבר בא בדבריו שהשימור מעת קנית החיטים^ח, עיין. ג', כבר פירשו דבריו רבינו מנוח^ט והר"ש חבשוש^י ז"ל, שאינו מצריך משעת קצירה.

ביאורים ומוספים

ה. הגאון מהר"ד אברהם בן מהר"ר אהרן הכהן זצ"ל, ראש ישיבת אהל תורה בתל אביב, אשר היה מיוודד מאד עם רבינו.

ו. בפסחים י"ב ע"א שכתב כהאי לישנא, ומיבעי ליה לאיניש לנטורי קימחא דפיסחא מעידן קצירה וכו', ע"כ.

ז. וז"ל בפרק ה' מהלכות חמץ ומצה הלכה ט', צריך אדם ליזהר בדגן שאוכל ממנו בפסח, שלא יבוא עליו מים אחר שנקצר וכו'.

ח. יש לעיין על דבר מקורו, ולקמן יתבאר באורך.

ט. בפירושו על הרמב"ם שם.

י. בספרו שושנת המלך הלכות פסח סעיף י', ונדפס לראשונה בשנת תרנ"א בשולי שלחן ערוך עם פירוש שתילי זיתים סימן תנ"ג סעיף ד', שם השיג על מהרי"ץ בתשובותיו פעולת צדיק חלק ב' סימן קל"ה, דפשיטא ליה שהרמב"ם מצריך שימור משעת קצירה כדעת הרי"ף. והוסיף הרה"ג רבי איתמר חיים כהן שליט"א בזה"ל, והנה מאז ראותי דברי מהר"ש חבשוש, לא ירדתי לסוף דעתו. עד שזיכני השי"ת והגיע לידי לפני שנים רבות, ספר שושנת המלך כתב יד בלתי ידוע, ושמחתי בראותי כי נשמט שם כל ביאורו זה בדעת הרמב"ם, ומשמע שחזר בו והסכים להבנת מהרי"ץ. וכבר נדפסו דברי אלה, בסביב לשלחן סימן תנ"ג סוף סעיף ד'. ועל פי הערתי זו, הוקף ביאור זה בסוגריים, בשתי המהדורות החדשות של שושנת המלך, זו שנדפסה בשולי ספר שתילי זיתים עם הביאורים זית רענן וסביב לשולחן, וזו שנדפסה לאחר מכן בשו"ת פעולת צדיק מהדורת מכון פעולת צדיק סוף חלק ג'. וכעת זיכני השי"ת שוב, והגיע לידי שושנת המלך כתב יד מהר"ד אברהם אלנדאף עם הגהותיו הנקראות השגות מא"ש (ושם נדפסו בספר כל כתבי בעל ענף חיים דף ק"ס), וראיתי כי גם שם נשמט ביאורו זה בדעת הרמב"ם. ומכאן חיזוק גדול למה שכתבתי דמהר"ש חבשוש חזר בו, ולא בהיפך שהוסיף ביאור זה במהדורא מאוחרת. שהרי מהר"א אלנדאף העתיק ספר זה לעת זקנתו של מהר"ש חבשוש, והוא היה בן עירו ומלומדי הישיבה הכללית שבראשה עמד מהר"ש חבשוש, ואם כן מסתברא דנפק דק ואשכח מהדורא בתרא דיליה. מה שאין כן המהדורא הראשונה שבשולי שתילי זיתים, מסתמא נדפסה על פי ספרי שתילי זיתים כתבי יד קדומים יותר, שכבר הועתק בשוליהם ספר שושנת המלך כידוע. ואכן, בשושנת המלך שנדפס בצילום כתב יד משנת ה'תרכ"ב, כבר נמצא ביאור זה בדעת הרמב"ם.

ביאורים ומוספים

והאמת כי כל שאר המפרשים והפוסקים שראיתי דבריהם, כולם הבינו כהבנת מהרי"ץ, שהרמב"ם סובר כדעת הרי"ף דבעינן שמירה משעת קצירה. ולעת עתה, אציין מהם את רבותינו חכמי תימן. מהר"ר יחיא הכהן בשו"ת חיי שלום סימן ה', ומהר"ר יחיא בדיחי בשו"ת חן טוב סימן י"ב, אף דלעניין ברכה פליגי על מהרי"ץ וסבירא להו דבשעת הדוחק מברך גם על מצה שאינה שמורה משעת קצירה. מהר"ר שלום מנצורה בהגהותיו על שלחן ערוך שם (ונדפסו בגנוזות ותשובות חלק ב' שער שלישי). הרשי"ה וחמיו הרב אבר"ך, כנזכר במכתב הקודם. ומו"ר מהר"ר חיים כסאר בספרו שם טוב על הרמב"ם שם. ועל הבנת מהר"ש חבשוש, עיין בסביב לשלחן שם, ובנוה צדיק על שושנת המלך שם אות צ"ט. ושם העיר גם על דברי רבינו בסערת תימן, שנראה כי נמשך אחר דברי שושנת המלך. והנה עתה שנתגלה לנו מכתבו זה של רבינו, נתברר כי כך היא סברת עצמו, ורק חיזק אותה מכח דברי שושנת המלך, עכ"ד.

אולם אפשר לומר שבאמת נתלה רבינו בדברי שושנת המלך, ולא רק חיזק מכוחם את דברי עצמו, כי בלא פירושו זה לא היה מחדש הבנה בדעת הרמב"ם. וגם אם במכתבו לא הביאו מיד בתחילה, הלא ברור שהיה לנגד עיניו ועליו נסתמך, ודו"ק בלשונו, כבר פירשו דבריו וכו'. וכן הבין בקובץ נחלת אבות ד' דף רס"ה, יעויין שם. אכן, יש לבאר את לשון רבינו וצ"ל שכתב, ועיין, שבזה להורות נתן, כי אין הדברים מפורשים, אלא יש לעיין היטב בלשונו, ולדקדק בה הדק היטב. ועל כן יש לומר בתרי אנפין. א', יש לדקדק ממה שבכל פרק ה' לא נזכרה הלכה בדברי רבינו הרמב"ם בפירוש גמור, שיש לשמר החיטים משעת קצירה כלל, ואדרבה לעיל מינה (מתחילת פרק ה') עסק הרמב"ם בשמירת החיטים, דהיינו לאחר קצירה משעת קנייתם ואילך. ועיין בעריכת שולחן סימן תנ"ג הערה י"ח שכתב לדקדק כיוצא בכך, וראה להלן. ויש לעיין עוד בדברי הרמב"ם שם היטב. זאת ועוד, דממה שכתב רבינו בפרק ו' הלכה ט' בהאי לישנא, חלות תודה ורקיני נזיר שעשה אותן לעצמו, אין יוצאין בהן, שנאמר ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לעניין מצה בלבד היא שיוצאין בה, אבל זו משתמרת לעניין הזבח. ואם עשאן למכור בשוק, הרי זה יוצא בה ידי חובתו, שהעושה למכור בשוק דעתו שאם לא ימכרו יאכל אותן, ונמצא בשעת עשייתן שמרן לשם מצה. עכ"ל. ובפשטות שעת עשייתן משמע שהוא לאחר קצירה, ואפילו מעת קניית החיטים (ועיין להלן בדברי מו"ר שליט"א בזה). **שוב** מצאתי שכן כתב בהדיא בדעת הרמב"ם בבית מאיר או"ח סימן תנ"ב סעיף ד', ואף הוכיח כן שאין לומר שעשאו למכור בשוק איירי בדעבד שימור משעת קצירה, דאם כן עשאן לעצמו למה אינו יוצא בהן, דהא חזינן מדעביד להו שימור דלא צריך כלל ללחמי תודה אלא למצה, דשמרן אף לשם מצה. אלא ודאי דשימור דלישה הוא דבעי ולא מעת קצירה, ויתכן שאף לכתחילה יוצאים בזה, וכן מבואר להדיא לשון הרמב"ם פרק ו' הלכה ט', חלות תודה ורקיני נזיר וכו', הרי שלא כתב אלא בשעת עשייתן שמרן ולא מקמי הכי, וכדרך כל חלות תודה, עד כאן תורף דבריו.

ואמנם כבר מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק ב' סימן קל"ה ד"ה וקשה קצת, עמד על דבר זה, וכתב להקשות מדוע לא דקדק כן הרא"ש להקל שאין צריך שימור משעת קצירה, מההיא דפסחים ל"ה ע"א דתנן התם, חלות תודה ורקיני נזיר, עשאן לעצמו אין יוצאין בהן.

ביאורים ומוספים

עשאן למכור בשוק, יוצאין בהן. וטעמא מפרש בגמ' וברמב"ם, שהעושה למכור בשוק דעתו שאם לא ימכרו יאכל אותן, ונמצא בשעת עשייתן שמרם לשם מצה. ע"כ. והרי בחלות תודה ורקיקי נזיר לא אשכחן דאזהיר עלייהו קרא לשמרם כדאזהר במצות דפסח דכתיב ושמרתם דקרא יתירא הוא דהא כבר כתיב בערב תאכלו מצות, אבל בחלות תודה ורקיקי נזיר לא כתיב בהו רק חלות מצות ורקיקי מצות לבד, ואם כן שמירתם מחימוץ אינו רק משעת לישה ואילך (ראה להלן בזה. הערת הכותב), וע"ש מה שכתב מהרי"ץ ליישב בזה, ודוחק. ולפי דברי הבית מאיר אתי שפיר היטב. וממילא נראה שלזה נתכוין רבינו זצ"ל באומרו 'כבר בא בדבריו שהשימור מעת קנית החיטים, עיין'. וסמך על המעיין בדברי הרמב"ם ובתשובת מהרי"ץ הנזכרים לעיל.

גם נכדו מו"ר הגאון שליט"א בעריכת שולחן שם כתב לדקדק שאין צריך שימור אלא משעת לישה ואילך ולא משעת קצירה, מסוגית הגמרא במנחות נ"ג ע"א, עיין שם. וכן הביא לדקדק זאת מדברי הרמב"ם הנזכרים לעיל בפרק ו' הלכה ט', שהרי בהלכות מעשה הקרבנות פרק י"ב הלכה ט"ו כתב בהדיא שעל המנחות אינו לוקה אלא אם לא שמרם משעת לישה ואילך, עיין שם. עוד כתב לדקדק זאת מדברי הרמב"ם שם שכתב, ונמצא בשעת עשייתן שמרן לשם מצה, שמכך מבורר שהשימור צריך להיות משעת לישה ואילך. דלשונו בשעת עשייתן, שייך יותר בלישה, דבקצירה עדיין לא נעשין. אמנם יש לדחות דקדוק זה ולומר דהיינו הך, עכתו"ד שם. **מאידך**, כתב הגאון שליט"א לומר פן שני בדעת הרמב"ם לא כן, וזה ממה שכתב הרמב"ם שם, כלומר היזהרו במצה ושמרו אותה מכל צד חמוץ, היינו כי יש ארבעה צדדין. א', דגן. ב', קמח. ג', בצק. ד', מאפה. ומכל צד יש לשמרה מלהחמיץ. וזה אף דקדוק לשון רבא בפסחים שם שאמר, ושימור מעיקרא מתחילתו ועד סופו בעינן. ויש כאן כפילות מילים בדבריו, וסגי שיאמר שימור מתחילתו ועד סופו בעינן. אך לאור מה שכתבנו הדברים מבוארים יפה, שיש להקדים השימור כבר מעיקר ותחילת הדבר, וכשעדיין הוא דגן זהו התחלתו. ועל כל פנים רבינו זצ"ל נקט כדרך הראשונה בדעת הרמב"ם, כאמור לעיל. ולאידך גיסא, בספר משנת יעב"ץ אורח חיים סימן ט"ו אות ב' כתב לחלק בדעת הרמב"ם, שבדין שימור מחמץ בעינן שמשעת קצירה ישמרם, וזהו מה שכתב בפרק ה' הלכה ט'. אך לדין לשמה במצת מצוה, בזה סגי אף משעת לישה או אפייה ואילך, וזה מה שכתב בפרק ו' הלכה ט', יעויין שם באורך.

עוד יתכן כי סתם הרמב"ם לשונו בכתבו לאחר קצירה, משום שבמקור הדין בגמרא בפסחים מ' ע"א אמרו, דאמר רבא להני דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשום מצוה (צווה לאלו שקושרים את העמרים בימות הקציר, שישמרו אותן לשם מצוה, עיין רש"י שם). ויתכן כי הכוונה היא שבמקום שיש לישראל חיטים בשדהו, צריך שימור משעת קצירה, אך כשאין לו שדה וקונה חיטים מן השוק, בזה סגי בשימור משעת טחינה או לישה ואילך. וכפי שכיוצא בכך ביאר הב"ח בשלהי סימן תנ"ג, עיין שם. **ואשר** על כן, נראה דאין לומר שרבינו זצ"ל נמשך אחר דברי מהר"ש חבשוש שכתב שכן היא דעת הרמב"ם, זאת מפני שהמעין יראה איך שכל דברי רבינו זצ"ל הללו הם מסברא דיליה, וכוללים ראיות נכוחות בדברי הרמב"ם, וממילא אין שייך כלל לומר שבדבר זה נמשך הוא אחר דברי אחרים, ללא עיון והעמקה

וזוהו פשט לשונו, דמה ליה לשנויי"א. ומה שכתב רמב"ם לאחר קצירה, אינו אלא לאפוקי משעת קצירה. דאלו מלפני קצירה, עדיין הוא במחובר ומה שיך שימור^ב:

הודעה חשובה

בימים אלו אנו שוקדים בסייעתא דשמיא על

ערכת ספר זכרון לראש גולת אריאל

מרנא ורבנא

רבינו עמרם קורח זצוק"ל

רבה האחרון של תימן

ובו תשובותיו בהלכה, כתביו, תולדות חייו ופעליו.

כל מי שיש בידו חומר אודותיו, מתבקש ליצור קשר עם מערכת מכון שפתי מלך <<<

ת.ד. 99 ב"ב | טל: 03-30-88-88-5
דוא"ל: sm08830222@gmail.com

ביאורים ומוספים

דיליה. ואולי אין הדברים סותרים, ואחר שלמד את עיקר העניין מדברי מהר"ש חבשוש, העמיק בו וביססו היטב, וככל האמור. ברם, יש לתמוה על הבנתו בדעת רבינו מנוח, דהלא הוא פירש את לשון הרי"ף שכתב מעידן קצירה, דאולי הוי משעה שהגיע זמנו ואף על פי שלא נקצר. ובדעת רבינו הרמב"ם נקט נמי בלשונות מעת הקציר, מעניין הקצירה וכו'. ופירש דמה שכתב אחר שנקצר אתי לאפוקי מדעת הרי"ף דאיירי במחובר ואיהו לא חש להך מילתא, דלאו שכיחא היא, ועוד טעמים לדבר. ואם כן דברי הרמב"ם אינם אלא להוציא מפירוש הרי"ף, אך עדיין סבירא ליה דזמן השימור הוא מיד אחר הקצירה, וכל זה דלא כהבנת רבינו זצ"ל, וצ"ת. ויעויין עוד בהגהות הרשב"ד על תכלאל עץ חיים שנדפסו בקובץ דברי חפץ ד' דף כ"ט, ושם הערה ה'.

א. מלשון הרי"ף, וחוזר כאן להערות הראשונה שהלא ראה הרמב"ם את דברי הרי"ף וכו'.
ב. הנה מדברי רבינו מנוח הנזכר מבואר בהדיא דאכן במחובר יכול לבוא לידי חימוץ, והוסיף לדון מאלו טעמים נחלק על כך רבינו הרמב"ם. ועיין שו"ת נודע ביהודה תנינא או"ח סימן ע"ט שגם הוא סבירא ליה בדעת הרמב"ם דזמן השימור הוא מיד אחר הקצירה, וכן כתבו בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ת חלק א' סימן י"ט ד"ה והנה בפסחים, ובשו"ת בית יצחק חלק הדרושים (שבסוף חלק חו"מ) דרוש כ' אות י"א, והוסיף שגם לפי הרי"ף היינו תיכף אחר הקצירה.

הגאון רבינו שלמה טובים זצוק"ל

רב העיר יהוד, בעל שו"ת דובר שלום ושאר ספרים

מבוא

הגאון רבי שלמה ב"ר שלום טובים זצ"ל נולד בתעיז שבתים, ביום ראש השנה ה'תרח"ץ. בשנת ה'תש"ב התייתם מאביו, ואמו גידלה אותו במסירות. עמה עלה לארץ בשנת ה'תש"י, והם התיישבו בעיר ראש העין. רבי שלמה נסע ללמוד בשיבת אור יצחק ביהוד, אצל הגאון רבי ניסן טורצ'ין זצ"ל, ושם עלה ונתעלה רבות, בתורה וביראה ובכל מידה נכונה.

בשנת ה'תשכ"ח נתקבל לשוחט ובודק ומורה צדק בעיר יהוד, ובשנת ה'תשל"ד נתמנה לכהן פאר כרבה של העיר. במשך כיוכל שנים כיהן ברמה בתפקידו זה, הרביץ תורה לרבים והנהיג את צאן מרעיתו, במסירות וברוממות.

כל חייו הסתיר את דרכו וברח מפני הפרסום, בעונה עצומה, אך מעשים מופלאים התרחשו עם הבאים לדרוש בדבר ה' מפיו, ומהם נודע שמץ קצה מקדושתו ופרישותו. נתבקש לבית עולמו בליל שבת קדש, כ"ד אייר ה'תשע"ז, ונטמן בהר המנוחות בעיה"ק ירושלים תובב"א. חיבוריו הגדולים אשר הותר לפליטה אחריו הם, שו"ת דובר שלום ג' חלקים, מנוחת שלום, עושה שלום ב' חלקים, וטהרת השלחן.

יריעה נרחבת אודות תולדות חייו ופעליו נערכה בטוב

טעם ודעת זה מקרוב, על ידינו, בקובץ נחלת אבות ו' עמוד שכ"ה ואילך, יעויין שם.

את התשובה שלפנינו, אשר נסובה על כמה ענייני הלכה, שלח הגר"ש טובים זצ"ל אל הגאון רבי יחיא יצחק ב"ר שלום אזרק זצ"ל, מתושבי עירו יהוד. תשובה זו קיבלנו באדיבות הרה"ג אביעד אזרק שליט"א, אשר הוסיף וכתב גם דברים לזכרו של הרב השואל זצ"ל, כדלהלן. יישר חילו לאורייתא, וזכות הרבים תעמוד לו להתברך בכל מילי דמיטב.

הגאון רבינו יחיא אזרק זצוק"ל

רבי יחיא אזרק זצ"ל נולד בכפר גרין אשר במחוז ירים שבתימן, ועלה לארץ ישראל בעליה הגדולה. יחד עם רבים מבני משפחתו ויוצאי מחוזו, התיישב במושב שתולים, ולאחר מספר שנים עקר עם אחיו אל העיר יהוד, ושם קבע את מושבו עד סוף ימיו.

גם במעלליו יתנכר נער, וכבר בימי עלומיו היה רבי יחיא שוקד תדיר בלימוד התורה הקדושה, ועשה את תורתו קבע ומלאכתו עראי. בגיל צעיר מאד נסמך לסדר קידושין וגיטין, לשחוט ולמול. עם זאת היה מרבה בכתיבה, ונותרו ממנו כמה וכמה כתבי יד בעניינים שונים, הן בדברי מוסר ודרשות, והן בפלפול בהלכה ובאגדה. מיד כשהיה שב ממלאכתו, בכל רגע פנוי, היה הוגה בתורה ביתר שאת וביתר עז.

הוא לא חס על עצמו בלבד, אלא השפיע מטובו לזולת והרביץ תורה לעדרים. בין כתביו מהימים הסמוכים לעליה ארצה, בעת שרדפו את יהדות תימן, מצויה רשימת תלמידים, ובה ציין לעצמו אלו ילדים חפצים בלימוד התורה.

מחיקו של רבי יחיא זצ"ל לא מש הספר שתילי זיתים למהרד"ם, על פיו הורה וממנו לימד לרבים.

בימי זקנותו, כאשר נוכח לראות יהודים מבוגרים שכבר אינם עוסקים במלאכתם ומבטלים את זמנם, טרח והקים "מת"ל", מעון תורה לקשיש, וזאת כדי לזכותם ולהגביר חילים לתורה.

לימודו היה במתינות ובעמקות, וכפי שהעיד לי אבי מורי הי"ו, אשר זכה ללמוד עמו בימי בין הזמנים בשו"ת רב פעלים להגרי"ח, על הסדר.

איש תפילה היה רבינו, כבן המתחטא לפני אביו, ברגש מיוחד ובבכיה. גם פיקח עצום היה, וכמה מעשים מופלאים ידועים אודותיו. גאונותו ניכרת מבין הכתבים שהותיר אחריו לפליטה, במקרא במשנה בגמרא ובהלכה.

הגר"ש טובים זצ"ל, רבה של עירו יהוד, היה מתבטל לפניו ומקבל את דעתו, ואף את חיבוריו וכתביו היה מוסר לו, להשית את עינו עליהם בטרם הדפסתם. עוד קודם שנתמנה לרבה של יהוד, בעידודו ובתמיכתו של רבי יחיא זצ"ל, התפלל יחד עמו, ואף שימש כבעל תוקע במניינו.

כמו כן, מפי הגר"ש טובים עצמו שמעתי, כי בתחילת כהונתו של יהוד היה מרבה במסירת שיעורי תורה, כארבע שעות ביום, עד שחלה בגרונו. ברם, הוא לא מצא מחליף ראוי למסירת השיעורים, אלא את רבי יחיא זצ"ל.

יהי רצון שנוכה להוציא את כל כתביו לאור עולם, להפיץ את תורתו ולזכות את הרבים. זכותו תגן עלינו, אמן כן יהי רצון.

בענייני ירושת הבכור, הכרזת ראש חדש אב, ונוסח ברכת התפילין

בס"ד, יום ד' בשבת, ט"ו אלול תשל"ג:

לרום מעלת כבוד תורת ידיד נפשי היקר, מוה"ר יחיא יצחק שלום יצ"ו:

שלום וכל טוב סלה, אחר דרישת שלום תורתו, וכתובה וחתימה טובה:

את יקרת מכתבו נתקבל עוד אתמול, לאשר שלשת השאלות שנתעוררו אצלו. והאמת יורה דרכו שעדיין לא הגעתי להיות משיב על שאלות בתורתנו הקדושה, ורק לאהבתי אותו כנפש ידידו, אענהו בקצרה, להיות והשאלות אינן למעשה, אלא לפלפולא בעלמא, וכאשר יעזרני ה' צורי ומגיני:

שאלה א', איש נשא לשתי נשים, אחת (בא עליה) בחדש ניסן, וילדה לו לתשעה חדשים, והשניה בא עליה בחדש סיון, וילדה לו לשבעה חדשים. למי שייכת הנחלה, לזה שנולד לתשעה או לזה שנולד לשבעה. עד כאן לשון השאלה:

תשובה, להגאון* רבי שלמה קלוגר זצ"ל במה שכתב בפירושו על השולחן ערוך חושן משפט (סימן רע"ח, וסוף סימן רע"ז²) הנקרא חכמת שלמה, בזה"ל, נשאלתי מחכם אחד ששמע מהגאון מו"ה חיים וואלאזינר זצ"ל שנשאל לי שתי נשים, ואחת נתעברה תחילה והשניה ילדה מקודם, איזה הוי בכור. ופשוט ליה להגאון זצ"ל מקרא' דוילדו לו בנים האהובה והשנואה, נאמר אהובה תחילה ואחר כך השנואה, ואמר והיה הבן הבכור לשנואה וכו'. הנה בזה הייתי בר מזל דהגאון ז"ל וכו'. ובלאו הכי אתי שפיר, דמלשון וילדו לו האהובה, משמע דאהובה ילדה תחילה, ואיך אמר אחר כך והיה הבן הבכור לשנואה, בעל כרחך הכוונה על היצירה, דבתר היצירה אזלינן, ודו"ק,

ביאורים ומוספים

א. צ"ל, עיין להגאון וכו'.

ב. סעיף ו'.

ג. יש להוסיף, במי שיש.

ד. דברים כ"א, ט"ו.

עיין שם. ועיין עוד בספר ילקוט מעם לועז (פרשת כי תצא פרק ב' עמוד תת"א), שגם הוא רומז על זה^ה. והואיל והשאלה אינה נוגעת למעשה, קצרת:

שאלה ב', בענין הכרזת ראש חדש מנחם אב, מאי שנא משאר חדשים שאומרים עליו, מנחם וכו'. עיין בזה בספר טעמי המנהגים (עמוד רפה^ו). ויש שאין מברכים חדש מנחם כלל, עיין בזה במגן אברהם (סימן תי"ז ס"ק א'^ז). ופירשו מחצית השקל, דכן הוא בהגהת מרדכי בפרק אלו מגלחין^ח בשם התוספתא^ט וכו'. והטעם שאיוב קילל את יומו, במספר ירחים אל יבא^י. ודרך אסמכתא, הואיל וחדש זה של פורענות, לכן אין מברכין אותו כשאר חדשים. ועוד עיין בבאר היטב (ס"ק א') בשם כנסת הגדולה^כ, וכף החיים (אות ה'^כ), וכן כתבו העטרת זקנים (בסימן תקמ"ט^כ), ולקוטי מהרי"ח (להגאון ישראל חיים פרידמאן זצ"ל, במנהגי חודש אב"ד). וגם כן המשנה ברורה^{טו} הביא שיש מקומות שאין נוהגין לברך ראש חדש אב, משום שהוא חדש

ביאורים ומוספים

ה. וז"ל, ויש למדים מכאן דין חדש, שאם אדם נשא אשה בניסן וילדה לתשעה חדשים, היינו בכסלו, ונשא אשה אחרת באייר וילדה במרחשון לשבעה חדשים, זה שגולד לתשעה הוא בכור לנחלה. שאנו הולכים אחר יצירת הולד, והראשון נוצר תחילה, ולא אחר הלידה, ע"כ. ועיין עוד באורך בספר אוצרות המשפט סימן רע"ח שם.

ו. אות תרל"ב, וז"ל, טעם כשמברכין ראש חדש אב אומרים מנחם אב. שמנחם את הא"ב, בשביל שכל הקינות הם באל"ף בי"ת, וידוע שכל הבריאה נברא בא"ב. ואם כן, כאשר תהיה הגאולה, תהיה הנחמה על הא"ב.

ז. בשם כנסת הגדולה, סימן רפ"ד בהגהות בית יוסף סעיף ו'.

ח. מועד קטן רמז תתקל"ד.

ט. לפנינו לא נמצא מקורה, ועיין בהגהות והערות שבמהדורת מכון ירושלים, אות א'.

י. איוב ג', ו'.

יא. שם העלה את דברי המגן אברהם הנזכרים.

יב. שם הובאה גם הדחיה לסוברים שאין להכריז, דאדרבא, יותר טוב להכריז כדי לברך את ישראל, שכן הזמן מוכן לפורענות. והעלה מספר תיקון יששכר דף נ"ח ע"א שכתב, יש מקומות שאין מכריזין אותו, ויש מקומות שמכריזין אותו, ואומרים יהפכה הקב"ה לעינו ועל כל עמו ישראל לטובה, במקום יחדשהו וכו', ויעויין שם עוד.

יג. ס"ק א'.

יד. חלק ג' עמוד קע"ו, במהדורת ירושלים ה'תשע"ג.

טו. סימן תי"ז ס"ק א'.

של פורענות וכו', עיין שם, ופשוט. ולכן נראה לי שמה שאנחנו אומרים מנחם אב, שהשי"ת ינחמנו בנחמת ציון ובבנין אפריון, ובא לציון גואל^{טז}:

ועל השאלה השלישית, למה מברכין על התפילין להניח, והלוא אנחנו קושרים ולא מניחים, כמו שאמר הקרא"י וקשרתם, ולא והנחתם וכו', ע"כ. מן הראוי היה לי להאריך בזה, והיות ומצב בריאותי לא מאפשר לי אקצר, ואי"ה בזמן אחר אאריך בזה:

יש לדקדק בברכה ולומר להניח, בקמ"ץ תחת הה"א והלמ"ד דגושה, שהוא לשון הנחה, כמו להניח ברכה אל תוך בתיך^{יז} (פוסקים^{יח}). ועיין עוד כמה שכתב אבודרהם (עמוד מו"ב), רבי נתן אומר וכו', הרי הוא אומר וקשרתם וכתבתם^{יט}, מה כתיבה בימין אף קשירה בימין. וכיון דקשירה בימין, הנחה בשמאל. ואם כן, למה הקרא אמר^כ והיה לאות על ידכה, זה שמאל, שצריך להניח עליה, יד כהה, וזהו יד שמאל שאין משתמש בה וכו', עיין שם. אם כן, מה שכתוב וקשרתם, זה אומר שצריך לקשור ביד ימין. ואיפ"א לשים התפילין, לכך התורה כתבה על ידכה, יד כהה, וזו יד שמאל. והואיל וההנחה מצוה הברכה להניח, שזו חובת גברא,

ביאורים ומוספים

טז. ישעיה נ"ט, כ'. גם מהרי"ץ בעץ חיים דף קנ"ב ע"א כתב, וראש חודש אב, יש מקומות שאין מכריזין אותו, משום שנאמר במספר ירחים אל יבא. ומנהגנו להכריזו. ואדרבא, ראוי לברכו, כיון שהוא זמן מוכן לפורענות. וכן פסק בספר עטרת זקנים, וכן כתב בספר תיקון יששכר דף נ"ח ע"א, וכתב שאומרים במקום יחדשהו, יהפכהו הקב"ה וכו'. ואומרים הניגון בלב נשבר, עכ"ל. וכך העלה מהרד"ם בשתילי זיתים ס"ק ג', וכן כתב מו"ר הגר"ש קורח שליט"א בעריכת שלחן חלק ה' דף א'. גם בשערי אפרים שער י' סעיף ל"ה נקט למעשה לברך גם את חודש אב. ובערוך השלחן אה"ע סימן קכ"ו סעיף ט"ז כתב שכשמברכים הרגילות היא להוסיף מנחם אב, אך אין זה מעיקר שם החודש, אלא הכוונה לנחמה כשנזכר אי"ה במהרה בימינו, יעויין שם.

יז. דברים ו', ח'.

יח. צ"ל ביתך, כלשון הפסוק ביחזקאל מ"ד, ל'.

יט. עיין בית יוסף או"ח סימן כ"ה, ושתילי זיתים שם ס"ק י"א. וכך הוא מנהג השאמי, אולם מהרי"ץ בעץ חיים דף קפ"ו ע"ב כתב שגירסתינו להניח, הה"א בפתח והנו"ן דגושה, וכך הוא מנהג הבלדי. אך אין זה בהכרח לחלק בין השאמי והבלדי בזה, שכן כתב מו"ר הגר"ש קורח שליט"א בעריכת שולחן חלק א' דף ס"ט שזקנו הגאון רבי עמרם קורח זצ"ל, וכן אביו ז"ל, היו מברכים להניח בפתח, ואף על פי שהיו מתפללים שאמי. ועיין עוד בזית רענן שם.

כ. במהדורת ה'תשכ"ג, והוא בסדר שחרית של חול ופירושה.

כא. דברים ו', ח' ט'.

כב. שמות י"ג, ט"ז.

ולא חובת מנא. שאם לא כתוב על ידכה, הייתי אומר שיקשור התפילין באיזה אבר שירצה. ואם לא היה כתוב וקשרתם, הייתי אומר שהוא פטור, מאחר ואי אפשר לו לקשור, ולא מצרכינן אחר שיניח לו, שהתורה דרכיה דרכי נעם^כ וכו'. ודי בזה לעת עתה:

עיין^{כד} בעטרת זקנים בגליון השולחן ערוך או"ח סימן כ"ה^{כה} שכתב בזה"ל, ויניח של יד תחלה^{כז}, ויברך להניח ולא לקשור תפילין, אף על פי שכתוב בתורה וקשרתם. והטעם, מפני שעיקר מצות תפילין היא שיהיו מונחים עליו כל היום. ואם היה מברך לקשור, היה משמע דבמה שקושר תפילין על ידו ועל ראשו רגע אחד יוצא ידי חובה. לכך תיקנו להניח, משמע שיהיו מונחים עליו שעה אחת על כל פנים (מהרי"ט^{כח}) וכו'. ועיין עוד בילקוט מעם לועז פרשת עקב עמוד תק"ס^{כח}. ועדיין צ"ע:

ידידו עוז

שלמה טובים

ביאורים ומוספים

כג. משלי ג', י"ז.

כד. מכאן הוסיף כהערה בשולי הדף.

כה. ס"ק ד'.

כו. זהו מלשון השלחן ערוך שם סעיף ה'.

כז. בתשובותיו, חלק ב' סימן ז'.

כח. וז"ל, והטעם שאנו מברכים להניח תפילין ולא לקשור תפילין, כפי שנאמר בפסוק וקשרתם לאות על ירך, כיון שעיקר מצות תפילין כל היום היא, אבל מכיון שאין אנו יכולים לשמור הגוף בטהרה אנו מניחים תפילין רק בשעת קרית שמע ותפילה. ואם היינו מברכים לקשור תפילין, היה משמע מכאן שעל ידי קשירה בלבד, ברגע אחד, יוצאים ידי חובה.

כללי
הזראה
ומסורת

כללי הוראה ומסורת

א. הכרעת ההלכה בדברים שאין בהם משום מנהג

שאלה: כיצד עלינו לנהוג בדברים המתחדשים בזמן הזה, שאין בהם מנהג כלל, ונחלקו בהם הפוסקים האחרונים, חכמי אשכנז וחכמי ספרד, האם לחוש להכרעת חכמי הספרדים או האשכנזים:

תשובה: במקום שאין מנהג ידוע בתימן כלל, חכמי תימן קבעו, דאזלינן בתר הכרעת מרן השו"ע, וכן בתר הכרעת חכמי ספרד האחרונים*, וכ"ש חכמי תימן. וראה הערה:

ב. משקל הכרעת האחרונים נגד הרמב"ם ומרן השו"ע

שאלה: האם לדין יש לחשוש להכרעת גדולי האחרונים (כגון, נודע ביהודה, חתם סופר, משנה ברורה וכו') נגד הכרעת הרמב"ם ומרן השו"ע, הן לקולא והן לחומרא. והאם נאמר בכגון זה הכלל של "הלכה כבתראי":

ביאורים ומוספים

א. הוראת רבינו שליט"א. רבינו ציין שכבר כתב כן, והוא בספרו עריכת שולחן ילקוט-חיים חלק י"ג אות י"ד, וז"ל: בשאר הדינים, תיקנו חכמי הדור לפני כשלוש מאות שנה, שהבית דין יחתכו פסקי הדינים בין אדם לחברו כדעת הרמב"ם, וכמו שנהגו כל בתי דינים מקדם. ובדין מחודש שלא זכרו הרמב"ם, ונחלקו בו הפוסקים האחרונים, יעמידו הדין כהכרעת מרן השו"ע. ע"כ. ובהערה שם כתב, שמקורו טהור מסערת תימן למו"ז מהר"ע קורח זלה"ה דף י"ז, תקנה חמשית ושישית, עיש"ב. עכ"ד שם. וכיוצא בזה מבואר כבר למהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ב סימן רנ"א, ע"ש. יוצא מבואר אם כן, שדעת רבינו שכשם שחכמי תימן קבעו שבדבר שלא בא זכרו בדברי הרמב"ם, יש לילך בתר הכרעת מרן השו"ע, כן גם מאותו הטעם יש לילך בזה בתר הכרעת חכמי הספרדים (וכ"ש חכמי תימן) שלאחר מרן השו"ע עד פוסקי דורנו שליט"א (וכפי ששמענו בעל פה מרבינו שליט"א). ולכאורה הוא פלא טעמו ונמוקו בזה, וראה בהוספות באריכות על כך שכלל זה לא נאמר במילי דתליא בסברא. ודע, שדעת רבינו שליט"א היא, שבמקום שאין מנהג ידוע כדעת רבינו הרמב"ם, יש לילך בתר הכרעת מרן השו"ע, וכפי שכתב לן בתשובה בכת"ק, ותשלום התשובה תבוא במקומה בקובץ שפתי מלך גליון ה' בעה"י, הנמצא עתה בשלבי עריכה (ועתה נדפסה תשובה זו בגליון שביבי אור תשובה ו' ז', ע"ש). וראה בהוספות אריכות רבה על כל זאת.

תשובה: פשוט שלדין הכרעת הרמב"ם במקום שנהגו כדעתו היא עיקר, וכן במקומות שהכריעו כדעת מרן השו"ע, ואין לחוש לסברת החולקים האחרונים²:

ג. מנהגי תימן בארץ ישראל

שאלה: האם בני תימן בארץ ישראל עליהם לעזוב פסקיהם, ולנהוג כדעת מרן השו"ע בכל דבר ועניין, שהרי מבואר בספרי הפוסקים האחרונים ז"ל שמרן הוא מרא דארעא דישראל: תשובה: פשוט שאין לנו לבטל מנהגותינו הקדומים מחמת פסקי מרן השולחן ערוך, ואף בארץ ישראל. ועלינו להחזיק בכל עוז במנהגינו³:

ביאורים ומוספים

ב. הוראת רבינו שליט"א. כן כתב מהר"ם אלאשקר בסימן נ"ג, וז"ל: גם שאלת אם ההוא כללא דכיללו הראשונים ז"ל ואמרו, דמרבא ואילך הלכה כבתראי, אי אמרינן נמי הכי בפוסקים זה עם זה, או לא מיירי אלא עד חתימת התלמוד דוקא ותו לא. תשובה, כבר כתב הרשב"א וכו', ומכלל דבריו דקאמר דאזלינן בתר הגדול בחכמה ובמניין למדנו, דאדרבה אזלינן בתר קמאי דעל כרחין אינהו עדיפי טפי, וזה דבר שאין בו ספק, וכל שכן בהיותו גדול ומפורסם כהרי"ף ז"ל בדורו וכהרמב"ם ז"ל והדומים להם בכל דור ודור. וכן נראה בהדיא ממה שכתב הרמב"ם ז"ל וכו', והתבונן בדבריו ז"ל, שלא עלה על דעתו לחוש אלא שלא לשמוע לראשון, אבל לשמוע לאחרון במקום שיש ראשון חולק, זה לא יעלה על הדעת. עד כאן. (ובהוספות הובא המשך דבריו בזה).

ג. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה שנדפסה בשו"ת אדני פז להגר"א אבידר שליט"א (חלק ד' או"ח סימן ט"ז). וזה לשונו שם: אם בני תימן צריכים לעזוב פסקיהם ולפסוק כמרן הקדוש. כבר שברתי קולמוסים רבים בחיבורי על זאת. ואיני יודע מה מסתתר אחרי הרעש המיותר הזה, שהרי מרן עצמו רוב פסקיו כהרמב"ם, כולל הסגנון. שנית, רבות פסקו כמרן, ומה שהחזיקו בכל עוז אלה פסקים שנפסקו במשך הדורות על פי חכמיהם ובתי מדרשיהם. ורבות פעמים הרמב"ם תנא דמסייעא, ופעמים רבות מרן והפוסקים שחולקים עליו. וראה שאינה כ"כ אמת, שהרי אפילו על מבטאינו שמחלק בין כל אות ואות, ובין האות עצמה, מנגחים אותנו במקום שילמדו מאתנו, ולא יבואו לידי חירוף וגידוף, וכפי שהארכתי בעריכת שולחן. וכבר מהרי"ק אביו של מו"ז הרע"ם טען: "ולמה יכבה נרו של זה מפני נרו של זה". וגם כתב כי יש חשש "פן ירבו הנוטפין על הזוחלים". ע"ש בחיבוריו משכיל דורש ומרפא לשון. וזה היה לפני מאה ושלושים שנה. ועתה בזמנינו, לא רק נוטפים, אלא גדולות הכסף והזהב להדפיס ולהפיץ בכל בית את מסורת אבותם הקדושים, לעומת דלותינו וחולשתינו, רוצים להכריע דרכי קודש. וכבר כתבתי, שבזה יתנו נשק לצדוקים של ימינו הנקראים רפורמים, וישישו על משובותינו, שהנה יש היתר לשפץ ולהתאים ולבטל דברים. ומכח חרדה זאת, אני מורה לשואלי, שאין צריכים שום התרה לחזור למנהג אבות, כי שינו מחמת שהוטעו לנטוש תורת אב ומוסר אם, וצריכים לחזור בתשובה על כך.

ד. שתילי זיתים ומשנה ברורה

שאלה: בדבר שנחלקו בו השתילי זיתים והמשנה ברורה, איך ההכרעה בזה לדידן:
תשובה: לדידן העיקר כהשתילי זיתים, כמו שאר ק"ק כמנהגם:

ה. חלוקת מנהגי שאמי ובלדי – שתילי זיתים ומהרי"ץ

שאלה: במקום שנחלקו בעל השתילי זיתים ומהרי"ץ, מהו העיקר להלכה ולמעשה:
תשובה: על דרך כלל השתילי זיתים הוא הפוסק לקהילות הקודש 'שאמי', ומהרי"ץ הוא הפוסק לקהילות הקודש 'בלדי':

ביאורים ומוספים

וזכיתי לשמש גדולי הדור שעבר, וכבר כתבתי בעריכת שולחן חלק א', כי מרן הגרי"ש כהנמן זלה"ה הגאון מפוניבז', הורה לנו לחזור אחר כך לבד על התקיעות, מחמת שמנהגינו בשברים ובתרועות באופן אחר, ועל אף שאנו תלמידיו - ובתוך ישיבתו מתי מספר. ומורי ורבי מרן הגר"א קוטלר זלה"ה היה נהנה לומר לי, כי יהדות תימן שימרה מסורת ראשונים. ובדורינו זה מרן חכם בן ציון אבא שאול זלה"ה נתארח בביתי כל השבת, וכשהקדמתי לו ביום ששי על מנהגינו, וביניהם: אין בישול אחר בישול כנגד האש ואפילו בלח. ענה לי ברוב אמיתותו, יודע אני כל מנהגים, ואני פה אנהג בשבת כפי שאתם, זיע"א. עכ"ל רבינו שם. ודברים אלו משמיה דהגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל נזכרו גם בעריכת שולחן חלק ג', פתיחה להלכות שבת הערה י"ח, דף ט"ו, ע"ש. (ושמענו מפי בנו הגאון רבי עמרם קורח שליט"א, כי אביו מרן שליט"א היה נוהג שנים רבות כדעת רבינו הרמב"ם וסייעתו שאין בישול אחר בישול בדבר לח, ולפיכך הוצרך לומר כנ"ל להגר"צ זצ"ל. אך בזמן האחרון מתורת חומרא לעצמו היה מחמיר כדעת מרן שיש בזה משום בישול). ואודות דעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל, כן כתב בהדיא בשו"ת אור לציון ח"ג סימן ג' אות א', דקהילות בני ספרד נחשבים כקהלה אחת, וכן בני אשכנז, וכן בני תימן, ע"ש. וראה עוד בהקדמה לשו"ת אור לציון חלק ב'. [אלא דבהאי עובדא יש לעיין, מטעם מה סמך הגר"צ להקל בזה, אם בשו"ע סימן שי"ח סעיף ד' מפורש הדין לאיסור, ובפשוטו הוא אף איסור תורה, כיעויין במשנה ברורה שם. וכפי הנראה הוא מדין מנהג המקום. ויש לעיין בזה עוד]. ועיין עוד בדברי מהר"ח כסאר צוק"ל בשו"ת החיים והשלום עניינים נפרדים סימן י"ג, (ועיין במה שכתב ע"ז הרה"ג אח"כ שליט"א בקובץ דברי חפץ ט' דף קמ"ב, ודו"ק). וראה עוד בדברי מהר"ח אלנדאף צוק"ל בספר פתחון טוב מדף י"ב ואילך. (והדבר ידוע ומפורסם שכן היא דעת רוב ככל גדולי ופוסקי הדורות, ובהוספות נציין עוד מדברות קדשם של רבותינו בזה).

ד. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה בכת"י. וכן כתב מהר"ע בסיס שליט"א בתשובה בכת"י, וז"ל: כשיש מחלוקת בין השתילי זיתים לבעל המשנה ברורה, לדידן אזלינן בתר השתילי זיתים. עכ"ל. (תשובה זו נמסרה למערכת ע"י אחד מתלמידיו שליט"א, וישר כוחו).

בעניין חלוקת מנהגי קהילות ה'שאמי' וה'בלדי', כתב רבינו שליט"א (בהקדמתו לספרו הגדול עריכת שולחן ילקוט-חיים), וז"ל: אף על פי שהבאנו מנהגים שונים, אבל אי אפשר היה לערכם בשתי מחלקות כמו הנוסח^ה, מפני שאינם מיוחדים בקבע על כל קהילה וקהילה, אלא יש שנוסחתם בתפילה קרובה להכרעת רס"ג והרמב"ם^י, ומנהגם לא כן הוא. וכן בהיפך! לכן כתבתי בסתם "יש נוהגין", וכל אחד יבחר באשר הורגל. עכ"ל שם. (והואיל ודבריו באו בקיצור נמרץ ובראשי פרקים, על כן ראה בהערה ובהוספות שביארנו הדברים יותר):

ו. מהרי"ץ בפירושו ובתשובותיו

שאלה: בדבר שהמהרי"ץ סתר משנתו מפירושו הגדול 'עץ חיים' לתשובותיו 'פעולת צדיק', מה העיקר בדעתו:
תשובה: תשובותיו הם עיקר להלכה ולמעשה [לפי שבהם הוא מכריע ההלכה, מה שאין כן פירושו 'עץ חיים']^ה:

ביאורים ומוספים

ה. היינו, 'שאמי' ו'בלדי'.

ו. היינו, קהילות ה'בלדי'. עיין שו"ת בית העזרי חלק א' סימן י"ג.

ז. מתוך הקדמת רבינו שליט"א לספריו עריכת שולחן ילקוט-חיים. כלומר, הנוהגים כנוסחת ה'שאמי', ונוסחתם קרובה להכרעת חכמי ספרד, ומנהגם לא כן הוא, אלא כהכרעת הרמב"ם, (וכפי שתראה להלן). והנה ידוע הדבר שמנהגו של רבינו שליט"א הוא כמנהג ה'שאמי', וכמנהג משפחתו משפחת 'קורח' המפורסמת לשם טוב ולתהילה על רבניהם וגדוליהם דור אחר דור. וכפי הידוע אין מנהגם זה רק בנוסח התפילה גרידא, אלא גם במנהגים נהגו הם כקהילות ה'שאמי', ובעיקר עפ"י דעת רבינו בעל ה'שתילי זיתים' מהר"ד משרקי זצוק"ל, רבה של בית הכנסת בית 'אלאוסטא' בעי"ת 'צנעא' בירת תימן. [וראה עוד באיגרתו של מהר"ע קורח זצוק"ל (זקיניו של רבינו שליט"א), הנדפסת בספר ויצבור יוסף בר חלק א' דף סס"ה אשר בה יש דברי חיזוק ועידוד למהר"י צובירי זצוק"ל על ספריו הנפלאים המאירים כספירים, המדברים ומקיימים את מנהגי קהילות ה'שאמי' לדורותם, וז"ל: מעלת ידין היקר הרב יוסף בן יעקב צובירי יחי שמו לעולם וכו', אודות המנהגים בלדי ושאמי, כבר הארכתני הדיבור בעניינם, וביארתי זמן יסודתם - שהיה בעוד ישובם במדינת צנעא בתחילת המאה החמישית, וטעם שמותם וכו'. עלה והצלח במה שאתה עסוק בו, ואם יש את נפשך תודיעני חידושים וכו'. עכ"ל. ויש לעיין אם דעת מהר"ע קורח זצוק"ל הסכימה עם דעת מהר"י צובירי זצוק"ל בכל סדר השתלשלות הפסיקה בתימן, ואכמ"ל. וראה עוד בהוספות באריכות רבה בעיקרי העניין].

ח. הוראת רבינו שליט"א. וכיוצא בזה כתב רבינו בספרו הגדול והרחב עריכת שולחן ילקוט-חיים ח"א סימן ל"ד סוף אות א', ע"ש. וראה למהר"ד"ם בשתילי זיתים בכללי

ז. בירור המנהג במקום שלא היה מצוי בו מחברי ספרים

שאלה: במקומות בתימן שלא היו מצויים שם פוסקים שחיברו ספרים (כרבותינו השתילי זיתים ומהרי"ץ), וממילא אין המנהג ידוע באותן המקומות על פי ספרים אלא מפי השמועה, האם ניתן לסמוך על מנהג זה או לא:

תשובה: יש לברר אצל חכמי אותו המקום, ולחקור ולדרוש אם אכן המנהג כן, ואם נתברר שכן ידוע המנהג שם, יש לנהוג בו ככל מנהגי ישראל שהם כהלכה פסוקה^ט:

ה. סתם ויש בשולחן ערוך

שאלה: כתב השתילי זיתים בכללי הפסק, אות א', וז"ל: כלל מסור בידינו מגדולי האחרונים ז"ל, שפוסק שמביא סברא ראשונה בסתם, והאחרת בלשון יש אומרים, דעתו כסתם. ומה שכותב דעת היש אומרים הוא מפני כבודם. (אליה זוטא סימן תקט"ו סק"ד). וצ"ע, דאם כן יביא סברת כל הפוסקים בשם יש אומרים מפני כבודם. ויש לומר, דמה שהביא סברא זו

ביאורים ומוספים

הפסק, אות י"א שכתב וז"ל: מקום הדין הוא העיקר (ב"י או"ח סימן ע"א וכו'). ע"ש. וראה עוד בשושנת המלך הנדפס בשו"ת פעולת צדיק, כללים, אות י"ד שכתב, אין ללמוד מדברי הפוסק למעבד עובדא רק בנדון שעוצם השאלה תסוב עליו, ולא במה שיבוא מדבריו באגב, אם לא שיתברר וכו'. והטעם, שכיון שאינו מצטרך לעוצם השאלה, אינו יורד לעומק הדין. (מהריב"ל, ודרכי נעם דף קכ"א. עפ"י מהרי"ץ בתשובותיו ח"א סימן ל"ט, וסימן קס"ג, וח"ב סימן ס"ו). ועיין עוד בשו"ת הגאון רעק"א ח"ב סימן ל"ו ד"ה השבתי, ובשדי חמד בכללי הפוסקים סימן י' אות ב', ובספר יד מלאכי כללי שאר פוסקים ס"ק י"ב, ובכנסת הגדולה כללים, אות ס"ט.

ט. הוראת רבינו שליט"א. והוסיף לבאר רבינו טעמו ונמוקו בזה, ואלו הם דבריו: הדבר פשוט בעיני, שכל המנהגים שהיו בתימן מרוב ככל המחוזות לא נתייסדו אלא עפ"י חכמים. והגם שלא בכל מקום היו מצויים ספרים וסופרים, אבל הלא בדרך כלל באותן מקומות קטנים היו מתאספים בכל שני וחמישי למקומות גדולים בשביל לשמוע קריאת התורה וכיוצא בזה (כנזכר במגילה דף ד' ע"ב), וממילא שוב היו גדולי הדור מכוונים הליכותיהם ומנהגיהם, ולא קטלי קני באגמא היו הראשונים. זאת מלבד, שכפי הנראה בדרך כלל רוב המקומות בתימן היו מונהגים ומכוונים בעיקר עפ"י גדולי וחכמי עיר התורה 'צנעא', אשר היו תחת הנהגתם של רבותינו הגדולים, בעל השתילי זיתים' והגאון מהרי"ץ. לך נא ראה בתשובותיו של רבינו מהרי"ץ איך שמצודתו הייתה פרושה בכל רחבי תימן, ותשובותיו היו אף למקומות המרוחקים מצנעא וגלילותיה. וכן סבא מארי עמרם קורח ומארי יחיא יצחק הלוי זצוק"ל, היו בזמנם שולחים תשובות ואגרות אף לקצוות תימן המרוחקות, וכן היו שולחים תלמידי חכמים לבקר ולהסמיך שוחטים ודיינים, וכן על שאר ענייני כשרות בכל קצוות תימן, כידוע. ולפיכך אני אומר, שכל המנהגים יסודותם בהררי קודש, ואין

מפני כבודם הוא מפני שראה שיש איזה טעם שלא לדחותה לגמרי, ולפיכך הביאה בשם יש אומרים מפני כבודם, כדי שאם איזה מי שירצה לסמוך על דבריהם לשעת דוחק או הפסד, יסמוך, או שעשה בדיעבד, מה שאין כן בשאר. (נראה לי). עכ"ל. ולשון המהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סימן ע"ב): ידוע מה שכתב רמ"ע בתשובה ריש סימן צ"ז, וז"ל: ודע, כי המחבר ההוא רבן של כל בני הגולה, זה דרכו בשלחן ערוך הקבוע להוראה, להביא תחלה דעת היותר מוסכמת, והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת, מייתי לה בשם יש אומרים וכו'. ע"כ:

ומדברי השתילי זיתים ומהרי"ץ אלו מבואר, שלעולם במקום שמרן בשולחן ערוך העלה דעה אחרת לאחר שסתם כאחד מן הראשונים, יש לסמוך עליה בשעת דוחק, ועל כן העלה אותה. ואם כן הוא הדין והוא הטעם שאם מרן סתם להקל כחלק מן הפוסקים, ושוב העלה דעת הפוסקים המחמירים (בשם "יש אומרים") שיש לחוש לה לכתחילה. יורנו רבינו, האם אמת הוא שכך היא דעת שתילי זיתים ומהרי"ץ, לפי שגדולי האחרונים נחלקו בכך:

תשובה: לדין אמנם העיקר הוא כהסתם או כיש אומרים בתרא שבדברי מרן השו"ע, אבל יש להחמיר אף כהדעה שהובאה בשם יש אומרים הגם שמרן סתם לא כן, או שהביאה בשם יש אומרים קמא. וכמו כן, יש להקל בשעת הדוחק והפסד (או בדיעבד) כהדעה השנייה שהביא מרן בשם יש אומרים:

ביאורים ומוספים

לשנותם. ע"כ בערך תורף דבריו. וראה בסערת תימן דף י"ט שכתב על המהרי"ץ בזה"ל, וכל נפות תימן מכל כפר ומדינה הקרובים והרחוקים הריצו שאלות ספיקותיהם, והוא נשתדל בחפץ ורצון להשיב שואליו, והאריך למעניתם דברים מבוררים אחר העיון והפלפול וכו'. ע"כ. (וראה עוד בהוספות באריכות רבה בעניינים אלו).

י. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה בכת"י. וכך הוא תשלום לשון מהרד"ם שם: כלל מסור בידינו מגדולי האחרונים ז"ל, שפוסק שמביא סברא ראשונה בסתם, והאחרת בלשון יש אומרים, דעתו כסתם. (שיירי כנסת הגדולה סימן רס"ח ותקכ"ז). ומה שכותב דעת היש אומרים ואע"פ שסבירא ליה לפסוק כסתם, הוא מפני כבודם. (אליה זוטא סימן תקט"ז סק"ד). וצריך עיון, דאם כן יביא סברת כל הפוסקים בשם יש אומרים מפני כבודם. ויש לומר, דמה שהביא סברא זו מפני כבודם הוא מפני שראה שיש איזה טעם שלא לדחותה לגמרי, ולפיכך הביאה בשם יש אומרים מפני כבודם, כדי שאם איזה מי שירצה לסמוך על דבריהם לשעת דוחק או הפסד, יסמוך, או שעשה בדיעבד, מה שאין כן בשאר. (נראה לי). ומצאתי גם כן להפ"ח ביו"ד סימן ט' על מה שכתב רבינו, אם שחט בסכין מלובנת, שחיטתו פסולה. ויש מכשירין. ע"כ. כתב וז"ל: ודע, שמהרש"ל וב"ח פסקו לאסור כסברא הראשונה, ולי נראה לסמוך על

ט. דין מחודש שלא הזכירוהו הפוסקים

שאלה: כתב הרב שתילי זיתים (שם, אות י"ד), וז"ל: דין מחודש שלא זכרוהו הפוסקים, ודאי דלא סבירא להו הכי. (כנה"ג אות ו' בשם מהרשד"ם וכו'). ע"כ. ולא ידענו מדוע ודאי דלא סבירא להו הכי, הלא יתכן שלא העלו בדעתם סברא זו, ולמה זהו הכרח שחולקים על דין זה: תשובה: חזקה על פוסק מובהק שהוא היפך בדעתו כל סוגי סברות שיש לומר. ומה שמצוי בדברי הפוסקים כגון, אילו ראה האחד דברי הפוסק השני [היה חוזר בו], לא בסברא גרידא^א:

י. אימתי יש לנהוג כדברי המקובלים

שאלה: כתב הרב שתילי זיתים (שם, אות י"ג), וז"ל: דבר שלא הוזכר בגמרות, ולא דברו בו הפוסקים אשר מפייהם אנו חיינן, אף על פי שבעלי הקבלה דברו בו, אין אנו יכולים להכריח בו למי שאינם נוהגים כדברי הקבלה. (כנה"ג אות א' בשם הרא"ם). ובהנהגה שאדם רוצה לנהוג בעצמו, כל מקום שתמצא הקבלה חולקת עם הגמרא, הלך אחר הגמרא והפוסקים. ואם אין נזכר בגמרא ובפוסקים, הלך אחר הקבלה. (שם, בשם הרדב"ז וכו'). עכ"ל. יורנו רבינו, מה נחשב למקום שנהגו בו כדברי המקובלים. ואימתי ראוי לאדם לנהוג בעצמו כדברי קבלה:

ביאורים ומוספים

המכשירין בהפסד מרובה, וכמשמעות דברי המחבר. עכ"ל. ומזה יש ללמוד לשאר מילי. עכ"ל.

ושם באליה זוטא עמד על כך שבשולחן ערוך אורח חיים בסימן שכ"ה סעיף ז' הביא מרן ב' דעות ודעה ראשונה מתירה ודעה שנייה אוסרת, ומאידך בסימן תקט"ו סתם כהדעה האוסרת ולא הזכיר הדעה השנייה. וביאר האליה זוטא שם, שהיות וכל הטעם שהביא הדעה הראשונה שמתירה אע"ג שאין כך ההלכה היא משום כבודם, ממילא אין צורך להזכירם ולכבדם גם בסימן תקט"ו מאחר שכבר הזכירם בסימן שכ"ה שם. עכת"ד. ועל מה שהוכיח מהרד"ם מדברי הפר"ח יורה דעה סימן ט', כן הבין בדעתו גם מרן החיד"א בספרו מחזיק ברכה שם ס"ק ב', כיעו"ש. ומקצת דבריו יובאו להלן בהוספות. (בבירור דעת מהרי"ץ ושאר חכמי תימן בעניין זה, ראה על כך בהוספות בביאור נרחב).

יא. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה בכת"י. וכן כתב מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק בחלק א' סימן מ"ה ד"ה והנה, ובסימן קכ"ה ד"ה והנה. וכן הוא בשו"ת חן טוב למהר"י בדיחי זלה"ה (סימן מג אות ג') שכתב בזה"ל: תדע לך אחי, שכתב מהרי"ץ בשאלות ותשובות שלו בחלק א' בשם פוסקים, וז"ל בקיצור: אם נמצא דין חדש באיזה פוסק שלא חילקו בו שאר פוסקים, והוא דין חדש שהיה ראוי וחובה על הראשונים לבארו, ולא נזכר בדבריהם, ודאי דלא סבירא להו. עכ"ל. (וראה עוד בהוספות בזה).

תשובה: היינו ציבור של בני תורה ובני עליה, ועל ראשיהם גדולי דור ההוא היודעים קבלה י:

יא. מנהג כאחד הגדולים

שאלה: כתב השתילי זיתים (שם, אות מ"ג) וז"ל: מאן דנוהג כאחד מן הגדולים, ואין בידינו ראייה מכרחת, אין בידינו למנוע. (ב"י סימן ש"ז בשם הרשב"א). ע"כ. ילמדנו רבינו, האם כלל זה אמור גם כשהרבים חלוקים על אותו אחד מן הגדולים, שאם לא כן מאי רבותא איכא בהא:

תשובה: הרבותא היא, במה שכתב ואין בידינו ראייה מכרחת. ועוד, דוקא מוכרחת, אבל ראייה שניתן לדחותה לא אמרינן י:

יב. לימוד מקיצורי הלכות

שאלה: האם ראוי בלימוד הלכה למעשה לאברכים ובני ישיבות ללמוד ההלכה מתוך קיצורי הלכות המצויים היום לרוב, או שמא ראוי לעמול ולהתייגע בדברי קדמונינו (שת"ז ומשנה ברורה ועוד):

תשובה: ודאי שראוי לעמול ולהתייגע בדברי הפוסקים, ולא ללמוד מתוך קיצורי הלכות בלבד י:

ביאורים ומוספים

יב. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה בכת"י. וכך הוא תשלום לשון הרב כנסת הגדולה שם: כל דבר שלא הוזכר בגמרא בבלי ולא בגמרא ירושלמי, ולא דברו מהם הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים, ועליהם אנו סומכין בכל דבר, אע"פ שבעלי הקבלה דברו בו, אין אנו יכולין להכריח בו למי שאינם נוהגים בדברי הקבלה. (הרא"ם ז"ל ח"א). והרדב"ז ז"ל (בתשובה ח"א סימן ח' ול"ו ומ"ט) כתב, בכל מקום שתמצא הקבלה חולקת עם הגמרא, הלך אחר הגמרא והפוסקים, ואם אין נזכר בגמרא ובפוסקים, הלך אחר הקבלה. וכ"כ בספר יוחסין. וכ"כ הר"י הלוי בתשובה סימן מ"א בשם הר"ש הלוי ז"ל, דכל שהזוהר אינו חולק עם הגמרא נקטינן כוותיה. ולא פליגי על הרא"ם ז"ל, דהנך רבוותא מדברים בהנהגה שינהג האדם בעצמו, והרא"ם ז"ל מדבר במי שאינו רוצה לנהוג בדברי הקבלה, שאין מכריחין אותו. עכ"ל שם. (וראה עוד בהוספות בעניין זה).

יג. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה בכת"י.

יד. הוראת רבינו שליט"א.

יג. לימוד ההלכה עם נושאי כלי השו"ע

שאלה: האם רצוי לאברך החפץ לדעת דבר ה' זו הלכה, לעיין רק בשולחן ערוך ובמשנה ברורה וכו', או שמא עליו ללמוד אף את דברי בעלי השו"ע (כ"י וב"ח, ט"ז וש"ך ושאר הפוסקים). ובפרט שעל ידי כך רוצה הוא לפסוק בדברים המתחדשים בזה"ז, שלא דנו בהם הפוסקים הראשונים:

תשובה: הדבר פשוט שעלינו להרחיב ולהעמיק בתורה כפי יכולתינו^{טו}:

יד. אם מותר לחלוק על דברי רבותינו ברבים

שאלה: אם מותר לאחד הראוי להוראה, לחלוק על דברי רבותינו הגדולים בדרך ארץ, או שאין ראוי לעשות כן:

תשובה: אין לחוש מלהקשות ומלחלוק על גדולי דורותינו אף הגדולים ביותר, כל זמן שהמקשה יושב אהלים באהלה של תורה, וכותב בדרך ארץ^{טז}:

ביאורים ומוספים

טו. הוראת רבינו שליט"א. הוסיף רבינו עוד, בדבר מבחנים הנעשים ע"י הרבנות, שהואיל וזה מחייב לשנן היטב ההלכה, על כן הוא בכלל יצר הרע טוב. עכ"ד. וראה עוד בשו"ת דובר שלום למהר"ש טובים צוק"ל חלק ג' סימן י"ג.

טז. כן כתב רבינו שליט"א בספרו עריכת שולחן ילקוט-חיים חלק י"ג כללי הוראה, סעיף מ"א, ע"ש. ושם בסוף פרק שיעורי המצוות כתב רבינו בזה"ל: אף על פי שכבר מסרתי מודעא רבתי בהקדמה לחלק א', כי לא באתי ח"ו לחלוק מדעתי על שום פוסק, ואך נשענתי בזכות רבותינו ואבותי הקדושים, בבואי כמראה מקום להעיר ולדחות להאיר או ליישב, כדי שיובנו הדק היטב שרשי ועמודי מנהגותינו הלכה למעשה, כפי שעשיתי עד הלום בעזר שדי. הנה עתה ראיתי תשובה מחכם אמת, מהר"ם פינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סימן פ"ח) וז"ל: בע"ה י"א ניסן תשל"ז, לגדול אחד. בדבר שיש לך איזה חשש לקבוע מקומך בבני ברק מצד שבתוך דברי תורה איכא פעמים שאתה אומר שלא כדברי החזון איש זצ"ל. לא מובן שום חשש בזה, ואדרבה זהו כבודו, אשר מזכירים שיטתו בדברי תורה, ומעיינים בדבריו, ואף שמסקנת חכם המעיין היא שלא כדבריו. ולא עלה כלל על דעת החזון איש זצ"ל שלא ימצאו ת"ח שיפלגו על דבריו, ולא שייך שיקפיד ע"ז, דאדרבה האמת והשלום אהבו, כדאיתא ביבמות י"ד ע"ב על פלוגתא דב"ש וב"ה.

ועניין שפתותיו דובבות הוא אף כשמזכירין דברי החכם וחולקים עליו. אבל ודאי שצריך להזכיר בדרך ארץ. ורבי יהושע שהושחרו פניו מפני תעניותיו (חגיגה כ"ח ע"ב), לא היה משום שהקשה על דברי ב"ש, אלא מפני שאמר בביטול, בושני מדבריים ב"ש. אבל בלשון דרך ארץ ודאי דליכא שום קפיידא לא על מה שמקשין על דברי החכם ואף לא על מי שחולקין

טו. כללים שונים בענייני הוראה ומסורת

א. אין לומר שמרן השו"ע סותר דבריו ממקום למקום, אלא יש רמז בדבריו אין להעמיד הדברים י"י:

ב. אם פשט המנהג על פי שני פוסקים, אף על פי שחולקים עליהם אין ללגלג עליהם, וכל שכן שאין למנעם י"י:

ביאורים ומוספים

עליו. ואדרבה מפורש בב"ב סוף דף ק"ל, שאמר רבא לתלמידיו רב פפא ורב הונא בדרי"א דאם יהיו להם קושיות על פסקא שלו, אסור להו לזון כדבריו, דאין לדיין אלא מה שענינו רואות, והוא הדין באיסורים. ורק אמר שלא יקרעו פסקא שלו, דאי הואי בחיים דלמא אמינא לכו טעמא. ופירש רשב"ם, ושמא גם אתם תמצאו תירוץ לקושייתכם, אבל כל זמן שלא מוצאים תירוץ, אסור להם להורות כרבא אף שהיה רבם. ואם כן כ"ש וכ"ש שאין לחוש מלהקשות ולחלוק על גדולי דורותינו אף הגדולים ביותר, אבל באופן דרך ארץ, שלכן ליכא שום חשש ושום קפידא להשאר בבני ברק ולומר שיעורים, ואדרבה יהיה מליץ יושר בעדך על שאתה מעיין בספריו. והנני מוקירך, משה פינשטיין. עכ"ל שם. (וראה בהוספות עוד בעניין זה).

יז. כן כתב רבינו שליט"א בעריכת שולחן עריכת שולחן ילקוט-חיים חלק י"ג כללי הוראה, סעיף י"ג. וראה בשתילי זיתים בהקדמתו (כללי הוראה ס"ק כ') שכתב וז"ל: אין כח ביד הרבנים עכשיו לחלוק על החיבורים שנתפשטו ברוב ישראל, אם לא שהוא מקובל מפי רבותיו הגדולים שנהגו כן, אבל מסברת עצמו לא. ע"כ. ובהערה הוסיף הרב שליט"א, כתב הרב ראשי בשמים (י"ד סימן צ"ב ס"ק כ"א), וכמה קשה עלי לומר סתר דבריו אחר שראינוהו ז"ל מחזר בכל עוז להעמיד הלכותיו כתיקנן, ובדק וחזר חיבורו פעם אחר פעם, וחזק בדק ביתו כחיבור בפני עצמו, ולמה לא יתקן דבריו באחד המקומות. וכן דעתי בכל מקום שיאמרו עליו סתר דבריו, צריך הרוואה לפשפש איזה באור להעמידן, ובודאי שנמצא רמז בדבריו ז"ל, ולא ישלח קולמוסו לכתוב עליו מה שאינו. וכן כתב בחיבורו שתילי זיתים על או"ח סימן תצ"ח על טענת הפר"ח כי מרן סתר דבריו ממקום למקום, ובסיום דבריו כתב, 'כנלענ"ד ליישב דברי רבינו ולא לייחס לו כל טעות חלילה, דכל רז לא אניס ליה'. ע"כ. אך עיין בשו"ת רב פעלים ח"א סימן י"ז שעשה ספק ספיקא מסתירה זאת וכו', ע"ש. ועיין בשו"ע אה"ע סימן ס"ו שכתב הרמ"א שמרן סתר דבריו. אך שם בחלקת מחוקק ובית שמואל תירצום. [ועיין בעריכת שולחן הלכות אבלות סימן שפ"ז, מה שישבתי דברי מרן שלא לומר כי חזר בו, כפי שטען בספר בית הלל. וע"ע שם בענייני אבלות במועד סימן ת"א סעיף י"ג, מה שהנחתי בצ"ע בדבריו]. עד כאן. (וראה בהוספות מה שהארכנו על כך).

יח. עריכת שולחן שם. ובהערה כתב רבינו, כן כתב בראשי בשמים יורה דעה סימן פ"ג סעיף ח', מעיין ג"כ מפסק מרן בביצי דגים, אם אמר הישראלי שהם טהורים, אינו נאמן אלא אם כן היה אדם שהוחזק בכשרות. ואעפ"כ כתב מיד, ועכשיו פשט המנהג לקנות ביצי דגים

- ג. לא אמרינן אחרי רבים להטות, אלא כשנושאים ונותנים אלה עם אלה פנים בפנים, אבל במחלוקת בין פוסקים לא אמרינן אחרי רבים להטות, אלא חשיב לספיקא דדינא^ט:
- ד. בשאר הדינים, תיקנו חכמי הדור לפני כשלוש מאות שנה שהבית דין יחתכו פסקי הדינים בין אדם לחברו כדעת הרמב"ם ז"ל, וכמו שנהגו כל בתי דינים מקדם. ובדין מחודש שלא זכרו הרמב"ם, ונחלקו בו הפוסקים האחרונים, יעמידו הדין כהכרעת מרן השולחן ערוך:
- ה. בדין שנחלקו קצת פוסקים על הרמב"ם להחמיר, אין חוששין לסברתם, שהרי הם מחמירים בדעתו במקום שדעת אחרים להקל, זולתי בדבר שנחלקו בו כל הפוסקים עליו להחמיר, כגון בטענת מאיס עלי, אז חוששין לסברתם, ופוסקים הדין כמותם. ומעשה היה בדור האחרון שכפו הבעל לגרש את אשתו כשטענה מאיס עלי^י:
- ו. דברים המותרים, ואחרים נהגו בהם איסור מחמת שהיו סוברים שהוא איסור, ועכשיו נתברר להם שהוא מותר, או שהיה סבור שהוא איסור גדול, ונתברר לו שאין איסור כל כך, אינו נדר כלל ואין צריך התרה^{יא}:

ביאורים ומוספים

מכל אדם, שודאי מדג טהור הם. ואע"פ שהפוסקים חולקים על סברא זו, מכל מקום כיון שנהגו ונתפשט המנהג, אין למנוע. וכן נראה סברת רבינו, במה שסידר המנהג בב"י אחר שכתב סברת הרי"ף והרשב"א, כוונתו בזה שאם לא כן היה ראוי ללגלג על המנהג. וכן כוונת הבאים אחריו הנז', שאין מהם פוצה פה על המנהג. עכ"ל.

יט. עריכת שולחן שם.

כ. עריכת שולחן שם, וטעמו ונמוקו נתבאר בהערה בזה"ל, תקנות ופוסקים אלה, עיין בסערת תימן למו"ז דף י"ז, לאחר שנתעוררה מחלוקת בענייני השינויים בנוסח התפילה, נתוועדו והסכימו על תקנות להשכין שלום בין המחנות. ומה שהעליתי הן תקנה חמישית ושישית, עיש"ב. ומה שכתבנו ומעשה וכו', עיין באריכות על כך בשו"ת מעשה איש חלק אבן העזר סימן י"א. ועיין גם בשו"ת יביע אומר חלק אבן העזר סימן י"ט. ועל כל הסוגיא עיין בהרחבה ובאופן מקיף בב"י שם סימן ע"ז. ואל תתמה שבדור כזה נהגו כך ובדורות אחרים הורו באופן אחר, וכבר הערתי על זה בעריכת שולחן ילקוט-חיים חלק ב' הלכות שבת סימן ש"ח סעיף י"ד. ועיין בשו"ת פעולת צדיק חלק א' סימן קנ"ח, ובתשובות הרשב"א סימן רנ"ג. והדברים ארוכים עתיקים וידועים ואכ"מ להאריך, כי לא באו סעיפים אלה אלא אגב גררא עם הכללים לענייני טרפיות.

כא. עריכת שולחן שם. ובהערה הוסיף שכן כתב החיי אדם בהלכות פסח כלל קכ"ז. ועוד כתב שם, אף על גב שיש אומרים דצריך התרה, כבר כתב הרמ"א ביו"ד סימן רי"ד סעיף א', דנהגים כסברת האומרים דאינו נדר כלל.

ז. בני קהילה שנהגו אפילו לחומרא, כפי שנוהגת קהילה שניה, משום שרוצים להדמות להם מחמת כבודם וממונם ושררותם הגדולה יותר מקהילתו, אפילו בני בניו צריכים לחזור למנהג אבותם הקודמים בלי שום התרה²²:

טז. כללי הפסד מרובה

א. כיון שראו רבותינו שגויי הארץ אינם אוכלים משחיטת ישראל, ואם יבואו להטריף בהמה על פי מה שהחמירו אחר חתימת התלמוד יגרם הפסד שא"א לעמוד בו, על כן נמנו וגמרו לפסוק, כהסכמת חכמי כל דור, מדור ראשון ועד הלום להעמיד הדין בהלכות טרפות כדין התלמוד, וחומרא שאין לה שורש בגמרא הקילו בה כל מה שאפשר. ועל המחמיר לעצמו קדוש יאמר לו, לפיכך אם בטל הטעם שעל פיו הקילו אין להכשיר במקום שרבינו ומר"ן הטריפו. ובדיני שחיטה ובדיקת הסכין, כיון שהם תלויים מלכתחילה בשוחט נהגו להחמיר בכל מה שאפשר²³:

ביאורים ומוספים

כב. עריכת שולחן שם, וביאר רבינו שליט"א דבריו, וזה בעיני חמור יותר, ויש בהנהגה כזאת קעקוע עמודי התורה והאמת. וכפי שטוענים המשכילים המקעקעים כי רבים מן המנהגים שנקבעים לא על פי תורה, אלא על פי לחצים כלכליים וכיו"ב, ובשפת זמנינו נקראת הנהגה זאת 'רגשי נחיתות'. ולקמן עוד יובן כלל זה עפ"י כל הכללים דלקמן.

כג. עריכת שולחן שם, ובהערה כתב וז"ל, כן כתב גם מהר"י אלצאהרי (בן דורם של מרן ומהר"י בירב) שמחמת שאין הגוים אוכלים משחיטת היהודים אם ינהגו כמנהג המחמירין יהא איבוד והפסד גדול בממונם של ישראל. (וכן כתב מהר"ד משרקי בראשי בשמים בכמה מקומות, עיין סימן ט"ל ס"ק ח' וס"ק ל"ו. וכן בהקדמתו לספרו שתילי זיתים חלק א'. וכן נזכר בזבח תודה למהר"י על שו"ע יו"ד סימן ט"ל ס"ק י'. וכן בלחם תודה למהר"י בדיחי, על ספר "שערי קדושה" סימן י"ט ס"ק ה', ובסוף הקדמתו שם). וכן כתב ברביד הזהב למהר"ד משרקי (סימן כ"ה). ועיין בב"י בסימן ט"ל, שכך נהגו ג"כ בסאלוניקי וחכמי קסטיליא. וקל וחומר למצב רבותינו, שכל טעמם להקל הוא משום ההפסד הגדול שהיה נגרם, כי הגוים אסרו בשר משחיטת היהודים (וטמא טמא יקראו להם). ורביבי הדלות עולה על כולן, ובפרט שבעלי חתנים וסעודות מילה היו קונים פרה או כבש על אחריותם ולעצמם, ואם תיטרף נחרב עליהם עולמם. וכתב מו"ז בסערת תימן (דף קכ"ז), ושוחטים בבית המחותנים, מפשיטים ובודקים הריאה ואיברי הבהמה הפנימיים, וכשנמצאת בהמה כשרה, נהגו הנשים לייבב בקולות קצרים תכופים מתחת לשונן, להשמיע הקרובים והרחוקים הוראת שמחה שלא נטרפה הבהמה, עד כאן לעניינינו. גם הקצבים, באותן מעות שקונים פרה ראשונה ומכרו בשרה, חוזרים לקנות פרה שניה, ואם תיטרף אוי לו אוי לחלקו. לכן נהגו כל מה דאפשר לסמוך על הפוסקים שכתבו להקל באותו עניין. וברביד הזהב (שם) סיים תשובתו: וידוע שמנהגותינו בטרפות הוא על פי הדין, לא על פי

ב. לפי שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראויים להתלות, על כן ראיתי לכתוב בדרך כוללת רוב מה שאירע ונתקיים, הלכה למעשה, באותן אופנים שנצטרכו לתפוס כחא דהתירא, לזמנים או למקומות שתהיה נפשם בשאלתם, כדת מה לעשות בעניינים הנזכרים בהפסד מרובה כד:

ביאורים ומוספים

החומרות, ואנו מקילין בטרפות עד קצה האחרון ואפילו כנגד הרמב"ם ומר"ן, והוא מן הטעם שכתבתי. ע"כ. ועיין עוד שם מה שהאריך בזה.

כד. עריכת שולחן שם. ובהערה שם הוסיף רבינו בהאיי לישנא, הוא מסגנון רבינו הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל פרק י"ד ה"ו. והזכרתי יסוד זה לקמן פרק מסורת סימון ספרי התורה, שדחה דעת הגאונים הסוברים שמקוה שהמשיכוה כולה טהורה, מן הטעם הנזכר, וז"ל: ומעולם לא ראינו מי שעשה מעשה בעניין זה. עכ"ל. והוא היסוד לכל מה שאני כותב בעריכת שולחן ילקוט-חיים, שאם באחד מן הימים יארעו באופן שיצטרכו למצוא סעד והכרח להקל, הנה ידעו כי כבר היה לעולמים, ונעשו מעשים, והוכרעו ע"ק ברבבותיהם ועל רבותיהם, אשר דקדקו קלה כבחמורה, והמעשים שעשו בעניינים כאלו הם עמודים גדולים להוראה, אשר תורת אמת בפיהם וכו'. ודע, כי כל הפוסקים תומכים יתדותיהם על טעם הפסד מרובה, וזיל קרי בי רב הוא שיסוד להתיר מטעם הפמ"ר, מוסכם הוא לכל הפוסקים לסמוך עליו כדי להקל, כפי שידוע לכל קורא בספר, אלא ששיטה אחת נהגה בעניין כזה וכזה, ושיטה שניה בסוגיא אחרת. שיטה אחת במעט עניינים וחברתה ביותר. ואילו הייתי צריך להעלות על הכתב על כל העניין הזה הייתי צריך להדפיס ספר ליקוטים שלם, וללומדים לא יהא בו שום חידוש. ורק אזכיר כאן הדברים הגלויים לעין כל, בהלכות טרפיות, דברים על פני העמודים בשו"ע יורה דעה, ועיקרם למתלמדים. וכולם מדברי הרמ"א שהוא לכאורה מחמיר יותר מפסקי מרן, אך בכמה הלכות הוא מיקל מטעם הפסד מרובה בדברים חמורים יותר.

עיין רמ"א ביורה דעה סימן ל"א סעיף א' שכתב, ויש מטריפין גם כן בניקב העליון (של המוח). והכי נהוג, אם לא בהפסד מרובה. ע"כ. ועיין שם ט"ז וש"ך בסיומן ל"ג סעיף ט', המתירין זאת אפילו בחשש איסור דאורייתא, והוא בדין אווזות. ובסיומן ל"ח סעיף ה' בנמצא יתרת נגד חריץ הורדא. ובסיומן ל"ה סעיף ח' בריאה שאין חתוכא דאונא, מתיר אפילו בהיכר או סדק כל שהוא. ובסיומן ל"ו סעיף ז' בריאה שנימוקה אפילו מימיה עכורים וסרוחין מכשירין. ובסיומן ל"ו סעיף ט"ז. ובסיומן ט"ל בדיני אבעבעות. ובסיומן מ"ג, ובסיומן מ"ה, וכל סימני מ"ח נ"ה. את כל זאת הוצרכתי כאמור לציין בקיצור נמרץ למתלמדים בלבד. ועיין ראשי בשמים סימן א' ס"ק ל"ז, אע"פ שפסק מרן, אם הטיל הקהל חרם שלא ישחוט אלא טבח ידוע, ושחט אחר, יש אומרים ששחיטתו אסורה, ע"ש. אבל בהפסד מרובה יש להתיר. וכל מה שהוא הפסד הקרן יותר משתות, הוי הפסד מרובה בלי ספק, שהרי פחות משתות הוי מחילה, עש"ב. ולפי מה שנתברר, כל שכן הוא הדבר הזה, שאם מתירין פסקי הלכה נגד

ביאורים ומוספים

רבותינו הראשונים והאחרונים, ולא פסקינו כוותייהו משום הפסד מרובה, קל וחומר משום חרם, שכל שיש בו הפסד מרובה לא חיישינן לחרמייהו.

גם אין אני צריך לפרט שבמקום שהרמ"א מיקל, סמכינן עליה בהפסד מרובה, לבד בניתקה הסרכא ע"י נפיחה, דלדידן טריפה, וכל שכן ע"י מיעוץ ומשמוש דלדידן טריפה. כמבואר בדיני טריפות סימן ט"ל. ויש מקומות שנהגו להחמיר כהגות הרמ"א, כמבואר שם סימן ל"ו בדין להקיף בריאה. ובמנהג הנפיחה, כתבתי בזה בעה"י בהלכות טריפות סימן ט"ל, גבי מה שנהגו בק"ק אשכנז יצ"ו להקל ולמעך הסרכות, וכמוזכר ביו"ד סימן ט"ל סעיפים י"ג, י"ח, ע"ש. ובמקום שיש איבוד ממון לישראל ואפשר להתיר על פי יסודות ההלכה, המחמיר חטא נחשב הוא לו. ועיין בדברי רש"י בחולין דף נ"ג ע"ב, דאי הוו פליגי רב ושמואל בשרקפא דספק טריפות, דאתא לקמיה דרב, לא הוה רב משדר לשמואל המחמיר להפסיד ממון ישראל, דכל מקום שיש נדנוד חטא, אין חולקין כבוד לרב. ועל כרחך שלח לשמואל משום דרב הדר ביה. ופירש רש"י, אלולא דלאו אורח ארעא למשרי באתריה מילתא דאיהו אסר, הוה מתיר משום הפסד ממון, עש"ב. הגע בעצמך וראה, כי כאשר שמואל הוה סבירא ליה לאיסור, ודאי היה מקום מצד העיון של התורה כדי לאסור, ואעפ"כ היסוד של איבוד ממון, דוחה גם צד אחד של איסור באותה הלכה, וגם דוחה צד אחר שיש לחלוק כבוד לרב.

ועיין בדברי המהרש"א בחולין דף מ"ד ע"ב, דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא, כל מי שקורא ושונה ורואה טריפה לעצמו, ושימש תלמידי חכמים, עליו הכתוב אומר 'גיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך'. רב זביד אמר, זוכה ונוחל שני עולמות, העולם הזה והעולם הבא. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. וכתב מהרש"א, וז"ל: עיין פירוש רש"י. ושמעתי פירוש הפסוק בזה שאומר אשרי כל ירא ה' ההולך וגו'. רצונו לומר, מי שבא לידו ספק טריפות, והוא ירא את ה', ומחמיר על עצמו מספק לאוכלה, הנה אשרי בעולם הבא, שמנע עצמו מספק טריפה, אבל יגיע כפיך כי תאכל וגו' - יש לו מעלה יתרה, דהיינו שמיגע עצמו וכפיו למצוא היתר לספיקו עד שאוכלה. הנה זה שזוכה שני עולמות, דכתיב ביה 'אשריך בעולם הזה', שהרי אוכלה, 'וטוב לו לעולם הבא', שהתייגעה נפשו בתורה. וקל להבין. עד כאן לשונו. ואע"ג שבחכמתו כתב וקל להבין, כמה חכמה ועומק רומז בזה, שזה שנמנע מספק לאכול, זוכה לעולם הבא בזכות חומרא, אולם זה שיגע בתורה למצוא פתרון לספיקו, זכה לעולם הבא בזכות דין עיקרי, היינו בקיימו מצוות התורה של ושננתם עד שיהיו דברי תורה מחודדין בפ"ך לומר על האסור אסור ועל המותר מותר. וכמבואר בירושלמי. וזה האחרון הוא אשר נאמר עליו לשון יגיעה, שנאמר יגיע כפיך כי תאכל. וכבר במשנה דאבות הודיעונו כי לפום צערא אגרא. ובדאי זה מעלתו גדולה. (וכל זאת ברואה טריפה לעצמו, כל שכן להורות לאחרים).

ובמורה הוראה הירא את ה' ההולך בדרכיו עסקינו, וכלשון הפסוק, אשרי איש ירא ה' ההולך בדרכיו וגו' עסקינו, ואעפ"כ הוזהר בזאת, כי ח"ו מי שלבו גס בהוראה אין ראוי להזכירו. וכבר אמרו במשנה, והגס לבו בהוראה, שוטה רשע וגס רוח. ומי שעדיין לא הגיע להוראה, נאמר עליו בעבודה זרה דף י"ט ע"ב, כי רבים חללים הפילה. ובספר יבין שמועה

ג. סמכינן על מיעוט פוסקים המקילים, אף כנגד רוב פוסקים המחמירים, ואם הרמב"ם הוא המיקל, סמכינן עליו אפילו שהוא יחיד כ"ה:

ביאורים ומוספים

להרשב"ץ בשם אביו בפרק א' כתב, וקיבלתי פירושו מאבא מארי ז"ל, שהוא רואה טריפה לעצמו ומתירה מתוך פלפולו, וזהו דבר של חשיבות, ונקרא תלמיד חכם כמו שאמר רבא וכו'. ועל זה סמכו דברי רב חסדא. ועל זה אמר שהוא זוכה ונוחל שני העולמים העולם הזה שהוא אוכל נכסיו, והעולם הבא שאינו צריך לגזול ולחמוד ממון אחרים. ולמדנו מכאן, כי אף על פי שהממונה לבדוק בהמות הוא ירא שמים, שהרי לא נתמנה עד שהוחזק חבר, אפילו הכי צריך שיהא חכם בטריפות, כדי שלא יבא לאסור את המותר מתוך יראת שמים, ויבוא להפסיד ממונו של ישראל. והחכמים היו חוששין לזה כמו שאמר רבא וכו'. עד כאן דבריו. (והעתקתי מעט מדבריו, ועיין עוד שם בהרחבה גדולה).

ועיין להמאירי בחולין (דף מט, ב) וז"ל: כל שבא הוראה לפני חכם, ואפשר לו להתיר בריווח בלא מחלוקת מי שראוי לסמוך עליו, אין ראוי לו להתחסד ולחזר אחר החומרות יותר מדאי, ולא יחוס על ממונם של ישראל וכו', ע"ש. וכך פסקו האחרונים, השוחט שאמר על מותר אסור, אע"פ שאומר על אסור אסור ואינו אומר על אסור מותר, יש להעביר אותו שוחט. עיין יורה דעה סימן א', באר היטב ס"ק י"ב, ופתחי תשובה וזבח תודה שם. בא וראה לשון רבותינו בתלמוד (שם מד, א), לעולם הלכתא כדברי בית הלל, והרוצה לעשות כדברי בית שמאי עושה, כדברי בית הלל עושה. מקולי בית שמאי ומקולי בית הלל רשע, מחומרי בית שמאי ומחומרי בית הלל, עליו הכתוב אומר הכסיל בחושך הולך. אלא או כבית שמאי וכו'. ע"כ. ועיין שם פירוש רש"י בתרי חומרי דסתרן אהדדי. ומבואר שם שהסתירה היא לא משום שתצא תקלה בדין ממקום אחר, אלא אין שום תקלה ומכשול מקיום הדינים, אלא סתרין אהדדי באופן המציאות, פעם חשיב ליה מקום שחיטה ופעם חשיב שאינו מקום שחיטה, עיין שם בהרחבה. ועם כל זאת נקרא כסיל ובחושך הוא, גם אם הוא מחמיר ומתחסד. ועיין עוד בדברי רבינו שליט"א שם אריכות דברים גדולה.

כה. עריכת שולחן שם. וביאר רבינו שליט"א טעמו ונמוקו, וז"ל: כן כתב הרשב"א בסימן רנ"ג, דבמקום הפסד מרובה ושעת הדוחק, סמכינן על היחיד במקום רבים. והובאה תשובתו בזבח תודה על השו"ע יו"ד סימן ט"ל ס"ק י', עיין שם באורך כל העניין. ובסופו כתב וזה לשונו, אם כן, אפילו יונח שהרמב"ם יחיד בסברתו, אפשר דרבנן קמאי מתוך משא ומתן, הסכימו לסברתו, וקבעו מעשה לדורות, ואם כן הוו רבים, ושפיר מתקיים אחרי רבים להטות. ומדברי הרשב"א מוכח, דלא אמרינן אחרי רבים, אלא שלא במקום דוחק והפסד, עש"ב. ודוקא רבינו דהוא מאריה דאתרין, משום שהסכימו עליו רבותינו מאז זרחה שמשו, אבל פוסק אחר יחיד אין סומכין על דעת יחיד במקום שחולקין עליו כל חכמי ישראל. עיין על זה בשו"ת פעולת צדיק חלק א' סימן קז, קח. ומשום כך דחו דברי הזקן אהרן שפסק כדעת הב"ח שאם חסרה אונא מצד ימין והורדא בשמאל דסבירא ליה שהיא משלמת, וכפי שמובא גם כן בקרבן תודה סימן כ"ז אות י"ד, וז"ל: בספר זקן אהרן פסק כב"ח דמשלמת,

ד. באיסור תורה, אפילו בהפסד מרובה ושעת דוחק אין לנו לסמוך על מיעוט פוסקים, ואע"פ שאם יש עיירות נוהגין לסמוך, אין מוחין בידם, מכל מקום טוב להזהיר אותם^כ:

יז. כללי ספק ספיקא

א. אם יש שני פוסקים מסכימים להקל, אף על פי שהכל חולקים עליהם, עבדיןן ספק ספיקא מצירוף שתי הדעות^כ:

ביאורים ומוספים

וכבר תמה עליו בלחם תודה דמנא ליה לפסוק כיחיד נגד רבים, ע"ש. עד כאן. ויש להעיר בזה, כי לכאורה בהכרח צ"ל דרבינו שליט"א מיירי בהפסד מרובה ולא בהפסד מועט, שהרי כל דברי הז"ת והאחרונים להקל לסמוך על דברי מיעוט פוסקים אף כנגד רוב הפוסקים לא נאמרו אלא בהפסד מרובה. ועלה קאי הרב שליט"א.

כו. עריכת שולחן שם. כך מבואר בשו"ת רביד הזהב סימן ל', שבכל הדורות שמרו על איסור חדש. ומה שבדורות האחרונים הקילו, הוא משום המצב הדחוק והנורא כפי שביארנו בדין תבואה חדשה, אבל באפשר לקיים אפילו בהפסד מרובה ושעת דוחק לא סמכו על מיעוט פוסקים, וכפי שנהגו מדורות באיסור חדש. ועל כן, אין להביא ראיה או לדחות משעה קשה ביותר. והוא כדעת מהר"י בירב. ומה שכתבנו ואע"פ שאם יש עיירות וכו', הוא כלשון הרשב"א שהובא שם ברביד הזהב, כיעו"ש.

כז. עריכת שולחן שם. והוסיף רבינו שליט"א בהערה שם, הנה עיקר זה מבורר בהרחבה גדולה בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן רט"ו, ובשו"ת רביד הזהב סימן כ"ה, ולחם תודה סימן כ"ו סעיף א'. סוף דבר הוא, דכשהיו שני פוסקים מסכימים לסברא אחת, אף על גב דכל הפוסקים חולקים עליהם, הא מיהת עבדיןן ספק ספיקא מצירוף שתי הדעות. (וראה שם בסימן כ"ח ס"ק ד'). ועיין שם בפעולת צדיק ד"ה ואין לצדד ולהקל וכו', דלא נאמר כלל זה לעשות ספק ספיקא גם ממחלוקת הפוסקים, אלא כשלא נדחו דברי אותו פוסק מכל הפוסקים, אבל במקום שכל הפוסקים חולקים על אותו פוסק, תו לא עבדיןן מיניה ספק ספיקא. ומבואר שם שהטענות יהיו מהתלמוד ולא מסברא [הערת המערכת: וראה עוד מה שכתב מהר"ץ שם בזה"ל, ואפילו יונחו דבריהם דלא לישתמיט גמרא מלהזכיר חילוק זה. הנה לא נאמר זה, אלא כשהוא חילוק יחיד אז דחינן ליה מטעם שלא לישתמיט גמרא, וכמו שטענו על מר יהודאי בה"ג בעניין בועה בשפולי וכיוצא באלו רבו מספר. משא"כ כאן שכל הפוסקים האחרונים כתבו דין זה, ולא נחלק על זה שום פוסק בעולם. ובספר כרם שלמה חלק אה"ע סימן ל"ג העלה, דלא נאמר כלל לא לישתמיט וכו' אלא בדין חדש ומשונה, אבל בדין היוצא מהיקש או מסברא אינו בכלל זה, ומקום הניחו לו הקדמונים, ע"ש. ובתשובות הרדב"ז ח"ב סימן שס"ג כתב וז"ל, ואע"ג דהרי"ף והרמב"ם והגאונים הראשונים ז"ל לא דיברו בזה, לא בשביל כך נניח דברי הפוסקים והמפרשים האחרונים שביארו וכו', ע"ש וכו'.

ב. היכא שצדדי ההיתר והאיסור שקולין, תלינן להקל בדיני טריפות כ"ה:

ג. אין לעשות ספק ספיקא אחר פסקי רבינו ומרן, מלבד בהלכות טריפות כ"ט:

ביאורים ומוספים

עד כאן דבריו. ודו"ק בכלל חשוב זה. ועיין שם היטב עוד, דלא עבדינן ספיקא אלא מפוסק שבאו דבריו מפורשים ולא ממשמעות דבריו.

וכבר עצמו מְסַפֵּר דמקילינן לסמוך אדעה יחידית כשיש עוד ספק. ועיין בשו"ת רב פעלים (יורה דעה חלק ד' סימן ט"ו) כמה וכמה ספיקי ספיקות עשה המחבר בסוגיא אחת. זאת עוד ראה, בדברי החת"ס בתשובה (יורה דעה סימן צ"ג). ורוב האחרונים קאמר, דהאמת כן, שכבר החליטו גדולי האחרונים לשער לעולם בשישים מן הטעם שכתב מהרא"י, שלא לתת דברינו לשיעורים. והיינו נמי טעמא, שאין לסמוך על הראבי"ה אפילו באיסור מדבריהם, שלא לחלק בין הפרקים, מה שאין כן לצרפו לספק אחר ולעשותו ספק ספיקא, ובשגם הפסד מרובה וסעודת מצוה, אין ספק שראוי לסמוך, עד כאן לעניינינו. ועיין עוד בשו"ת דברי חיים (חלק יורה דעה סימן מ"ז) שכתב, וז"ל: ועצמו מְסַפֵּר במה דמקילינן לסומכין אדעה יחידית כשיש עוד ספק בדבר. וכמבואר בשבות יעקב חלק ב' סימן ק"ט, ובפ"מ סימן מ"ט, עש"ב. עכ"ל.

כה. עריכת שולחן שם. ובהערה כתב רבינו, כן כתב בשו"ת פעולת צדיק חלק א' סימנים ק"ח, ק"ט. ובשלהי התשובה כתב, נמצאנו למדים מדברי התוספות, דהיכא דצדדי ההיתר והאיסור שקולין, וכי הדדי גינהו תלינן להקל, משום דבהמה בחזקת היתר עומדת ואוקמוה אחזקתה, ואף בריעותא דמחיים. וכן דעת הרא"ש בכלל כ' סימן י"א, וכיון שנשחטה הרי היא בחזקת היתר, וכל ספק שיארע בכל י"ח טריפות תלינן לקולא וכו'. ועיין שם בכל התשובה. (ובפרי טריפות יתבאר כמה הלכות שיסודם דסמכין אחזקה). ע"כ.

כז. עריכת שולחן שם. ושם בהערה ביאר רבינו דעתו ושיטתו בטוב טעם ודעת, ואלו הם דבריו: במקום שקיבלו עליהם לפסוק כהרמב"ם או כמרן, אין לעשות מזה ספק ספיקא, משום שלאחר שהוכרע לפסוק למעשה כאחד מהם, תו לא חשוב לספק. וראיה ממה שכתב בפמ"ג (כללים בהוראת איסור והיתר, אות ו') וז"ל: ודע שהרב בהגה"ה הוא רבן של כל בני הגולה, וכבר קיבלנו עלינו לפסוק כוותיה היכא שמכריע נגד דעת המחבר. ועיין מה שכתב בק"ה, דכל מקום שיש הכרע לא מחשב לספק כלל, וע"ע שם. וראה כללים בדרכי הפוסקים לבעל כנסת הגדולה המובאים בשו"ע או"ח אות ל"ה, שאין לזוז מדברי הרמב"ם ז"ל במצרים אפילו במקום שיש חולקים עליו. הר"מ אלאשקר סימן ט"ז. עכ"ל. וידוע כי אתריה דהרמב"ם אגן כמצרים, ובדורות המאוחרים רבות פסקו למעשה ג"כ כמרן, ואתריה דמרן נמי חשיבא. אך זאת ראה בכף החיים יו"ד סימן ק"י דיני ספק ספיקא ס"ק ד', שהביא רבים מהפוסקים שנחלקו אם לעשות ספק ספיקא אחר הכרעת מרן. ומסיק, דפשטה ההוראה שבהצטרף ספק אחר עשו ספק ספיקא אפילו נגד מרן, ע"ש. [וז"ל הכה"ח שם: וכתב דבר משה, דאף שהמנהג עפ"י הוראת מרן הוא דין תורה, היינו כשלא יצטרף שם ספק אחר, אבל בהצטרף ספק אחר באותו הדין, נעביד ספק ספיקא להתיר, דאני אומר שאף מרן ז"ל בעצמו יודה

- ד. עבדינן ספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין במחלוקת הפוסקים בין בספיקא דדינא, בין בתערובת. ועבדינן ספק ספיקא גם באיסור דאורייתא בדבר שיש לו מתירין:¹
- ה. עבדינן ספק ספיקא, גם בספק שאינו מתהפך לא:

ביאורים ומוספים

לכך וכו'. וכ"כ הערה וכו'. וכ"כ המחבר ב"ד סימן מ"ב סוף אות נ' וכו', דפשטה ההוראה דעבדינן ספק ספיקא אפילו היפך מרן ומור"ם ז"ל, יעו"ש וכו'. והגם דהכנה"ג בתשובת בעי חיי וכו' כתב שאין לעשות ספק בדבר שנקבעה הלכה בשו"ע, דקיבלנו הוראות מרן ז"ל. וכן כתב מהרימ"ט בספר שמחת יום טוב סימן י"א וכו'. והחקרי לב בחי"ד ח"ב סימן א' וכו', מכל מקום כיון שרבו המתירין, וגם כתב המחזיק ברכה דהכי פשטה ההוראה, הכי נקטינן. עכ"ל]. עכ"ד רבינו שם. (וראה עוד בהוספות בזה).

ל. עריכת שולחן שם, יעויין שם היטב באורך.

לא. עריכת שולחן שם. על פי פסקו הברור של הראשי בשמים יורה דעה סימן ט"ו ס"ק ה', שפסק בסכינא חריפתא להתיר מספק ספיקא בגוי מסיח לפי תומו שהעגל עברו עליו ח' ימים, וז"ל: ולעד"ן דאף שיש חשש שיאמר להשביח מקחו מותר, דהוי ספק ספיקא, ספק כלו ואת"ל לא כלו שמא בן ח' הוא. ואע"ג דהוי דבר שיש לו מתירין, וכדעת הרשב"א ופוסקים המתירין בדבר שיש לו מתירין. ועיין פרי חדש סימן ס"ט ס"ק מ', וש"ך סימן ק"י ס"ק נ"ו, ורמ"א סימן רצ"ג סעיף ג' בשם הרא"ש. ומהרא"ש משמע דמיירי אפילו בדאורייתא, עיין בכלל א' סוף סימן א'. ע"כ. ומכאן ברור, דלא סבירא ליה כי האיי כללא דבעינן ספק ספיקא המתהפך. וכדעת הפר"ח בסימן ק"י ס"ק מ"ז שכתב, ואני אביא חבילות ראיות ברורות מדברי הראשונים ז"ל שאע"פ שאינם מתהפכים חשבו להו לספק ספיקא, ואם כן הסר מלבך היתד התקוע הזה וכו', ע"ש. ובערוך השולחן (סוף אות ק"ט) כתב, כי הפרי חדש ומהרי"ט הביאו ראיות ברורות לזה.

וגם כלל זה מוסכם לדעת מהרי"ץ, שהרי התירוץ הזה שהוא על פי הט"ז משום שהוא דבר שיש לו מתירין, אבל לולי זה הוי ספק ספיקא שפיר, אע"פ שאינו מתהפך, כי לא תוכל להפך ולומר ואת"ל יש לו ח' ימים שמא כלו חדשיו, דבכלו חדשיו לא צריכין לח' ימים ומותר בו ביום. ואחרי זמן מצאתי פירוש שם בראשי בשמים (יו"ד סימן מ"ט ס"ק ז'), בניקב עור החיצון לבדו של הקורקבן ולא ניכר אם מחמת חולי או מחמת קוץ, תולין להקל מספק ספיקא, ספק שמא ניקב ע"י חולי ואת"ל ע"י מחט וקוץ, שמא לא ניקב אחד מאיברים הפנימיים, ואע"פ שספק ספיקא שאינו מתהפך, ספק ספיקא מקרי.

וכתב עוד בשם ב"י ופר"ח, ומסתברא לי, דהא דתלינן הכא להקל הוא כשהנקב באיברים הפנימיים לחודיהו, אבל אם היה נקוב מצד חוץ, טפי איכא למתלי בקוץ מע"י חולי, עש"ב. ותוך כך מתברר כשיש עדיפות לספק אחד, לא עבדינן ספק ספיקא.

יח. בעניין דרכי הפסיקה מן התלמוד ושאר מחברים^{1ב}

דעת הרמב"ם שעדיף לפסוק מהלכה פסוקה סתם והרא"ש חולק

א) כתב הרמב"ם בהקדמתו, וז"ל, ובזמן הזה תקפו צרות יתרות ודחקה השעה את הכל, ואבדה חכמת חכמינו ובינת נבוינו נסתרה, ולפיכך אותם הפירושים וההלכות והתשובות שחיברו הגאונים, וראו שהם דברים מבוארים, נתקשו בימינו ואין מבינים ענייניהם אלא מעט במספר. ואין צריך לומר הגמרא עצמה הבבלית והירושלמית וספרא וספרי והתוספתא, שהם צריכים דעת רחבה ונפש חכמה וזמן ארוך, ואחר כך יודע מהם הדרך הנכונה בדברים האסורים והמותרים ושאר דיני התורה היאך הוא וכו'. כללו של דבר, כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם כדין מדיני ישראל, אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה, עם התקנות והמנהגות והגזירות שנעשו מימות משה רבנו ועד חיבור הגמרא, וכמו שפירשו לנו הגאונים בכל חיבוריהם. לפיכך קראתי שם חיבור זה "משנה תורה", לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחילה, ואחר כך קורא בזה, ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה. ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם וכו'. ע"כ. ושם השיג עליו הראב"ד בזה, ועיקר טענתו היא, ואם ימצא איזה חכם גדול שלא ירצה לעמוד על ברירתו, עד שישקול גם הוא במאזני שכלו, מי מעכב על ידו מלעיין בספרי הגמרא והמחברים. ע"כ. ובכסף משנה השיב על זה, כי רבינו עשה תיקון לכל העולם זולת לחד בדרא וכו', ע"ש עוד:

יש שני דינים, א. לעסוק בדברי תורה. ב. ללמוד דין למעשה.

ועיין בהלכות תלמוד תורה פ"א הי"ב שפסק: כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה, יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני התורה, ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו, יעו"ש. ולכאורה, לאחר שכל כך פירש דבריו בהקדמה ואמר שחיבורו נועד בכדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם וכו', אם כן מדוע כתב ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד, ולא כתב ויפנה כל ימיו לחיבורי, או ויפנה כל ימיו לחיבור הרי"ף ופסקי הגאונים:

אלא על כרחן, שאין כוונתו ח"ו לעזוב התלמוד בלי לעסוק בו בעסק התלמוד תורה, אלא כוונתו על הפוסקים שאין לפסוק מן התלמוד אלא מחיבורו, וקרוב מעט למה שכתב

ביאורים ומוספים

לב. מתוך שו"ת תשובה כהלכה סימן א', מאמר סיני או עוקר הרים. (נדפס מחדש על ידינו, בקובץ שפתי מלך, גליון ג', סימנים י"א, י"ב).

הכס"מ הנזכר. וראיה לזה מתוך דבריו, שהגם שכתב ויפנה כל ימיו לגמרא, מכל מקום כתב, רק שלא יעסוק תמיד בתורה שבע"פ. וכוונתו, על המשנה, שהרי גם הגמרא היא מתורה שבע"פ, וכן בתורה שבכתב, שאע"פ שאין מוציאין דינים מן המקרא, מ"מ פסק שיקרא בעתים מזומנים. וזה מדויק ומזוקק מלשונו שכתב, שלא ישכח דבר וכו', ולא נקט שלא ישכח דין מדיני התורה, אלא שלא ישכח דבר מדיני התורה, שהרי מתורה שבע"פ, אשר לע"ד כוונתו למשנה, או אפשר שכוונתו להלכות פסוקות, וכפירוש רש"י (בחיגה יד, א), בעל שמועות. ומן המקרא אין פוסקים דינים. אלא אשמעין, לבד שיש דין לפסוק מן התלמוד, עדיין יש דין לא לשכוח דברי תורה, כלומר, דברים כפי שנאמרו, יש איסור לשכחם:

קצרו של הדבר, יש שני דינים, א. לעסוק בדברי תורה ב. ללמוד דין תורה למעשה. ומ"מ לכולם מבואר כי אפשר לפסוק הלכה למעשה מתוך פסקי ההלכות בלי התלמוד, ורק מי שירצה לחלוק עליו ויש לו יכולת, הנה הגמרא פתוחה לפניו, וצ"ב עוד:

דעת הרא"ש בזה

ב) וידוע שהרא"ש חלק על זה, וסבירא ליה שיבואו לידי טעות אם לא ידע מקורות התלמוד ופירוש הסוגיא. וראה בשו"ת מהר"ם אלאשקר (סוף סימן פ"ט) שהביא תשובת הרא"ש בעניין אם כופין את האשה לצאת אף אם לא שהתה עשר שנים, וכתב ע"ז, תיפח רוחן של אותן הבאים לדון על פי ספרים וחיבורי הגדולים, ואינם יודעים כלום לא במשנה ולא בגמרא, לפי שטועה הסופר בין חיוב לפיטור, או בין אסור למותר, או מחמת קוצר דעתן, ולא יבינו דברי המחבר, ובאים לידי טעות, ע"ש. אמנם כבר רבים השיבו עליו, שעתה יש סביב חיבורו מגיד משנה וכסף משנה ועוד נושאי כלים שהעלו כל הסוגיות והטענות, וא"כ נפלה הטענה שיבואו לטעות:

אין צריך שיידע כל הוויות התוספות וגליוניהם לפסוק הלכה

ג) ז"ל נראה דעת הריב"ש (סימן רע"א) שכתב, ומה שאמרו כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק בהן, פירש רש"י ז"ל, להיות דין בדבר שמא יתיר איסור ערוה, אבל הגט שיכתב כתיקנו, למה יפסיד, וסתם ספרי דדייני מגמר גמירי ויש להם תיקוני הגט בכל הלכותיו, כמו שסידרו להם המחברים ז"ל. ואפילו הדיין, אין לו לידע אלא הפסקים, דומיא דההיא דאמר רב הונא הלכה כרבי יוסי, דבעינן התם בפ"ק דקדושין, אפילו לא שמיע ליה הא. אבל אין צריך שיידע כל הוויות התוספות וגליוניהם. ולא מירמי דקלי ולמזקף להו. וכמה חכמים ראינו בעינינו מפולפלים וחריפים בהוויות דמעלי פילי בקופא

דמחטא, ועל כל קוץ וקוץ אומרים תלי תלים קושיות ותירוצים, ולפום חורפתא לא סלקא להו אליבא דהלכתא, ואומרים על אסור מותר ועל מותר אסור וכו', עיש"ב:

והנה, כמה מסקנות מתשובה זאת: א. הדיין יכול לפסוק מתוך הפסקים בלבד. ב. אין צריך שיידע כל הפלפולים. ג. החריפים ומפולפלים דמעילי פילי בקופא דמחטא, יתירו האסור ויאסרו המותר. [וכבר הזכרנו שכל המחברים שכתבו נגד הפלפולים, לעולם דקדקו על פלפול כזה דמעילי פילי במחטא ולא ח"ו על פלפול אמת, כי האמת עד לעצמו. והרי ספריו תשובות הריב"ש כולם בפלפולים עוקרי הרים מן התלמוד וספרי הפוסקים, ולא פסק בלשון כמו הרי"ף והרמב"ם וכיו"ב]:

כדי לפסוק מהתלמוד חייב להרגיש בחילוק דק ודקדוק נעלם ונסתר

ד) וכן כתב רבו של הרמב"ם, מהר"י אבן מיגאש בתשובה (סימן קי"ד) וז"ל: ואותם שמדמים להורות מעיון ההלכה ומחוזק עיונם בתלמוד, הם שראוי למנעם מזה, לפי שאין בזמנינו זה מי שיהיה ראוי לכך, ולא מי שהגיע בחכמת התלמוד לכלל שיורה מעיונו מבלי שיעמוד על דעת הגאונים ז"ל. אבל מי שמורה מתשובות הגאונים וסומך עליהם, אף על פי שאינו יכול להבין בתלמוד, והוא יותר הגון ומשובח מאותו שחושב שהוא יודע בתלמוד וסומך על עצמו, שההוא אע"פ שהוא מורה מסברא בלתי אמיתית מראיות הגאונים ז"ל, מכל מקום אינו טועה בזה, לפי שמה שהוא עשה על פי בית דין גדול מומחה לרבים עשה. ומי שיורה מעיונו בהלכה, אפשר שהוא חושב שאותה הלכה מחייבת אותה הוראה והיא אינה מחייבת, והטעהו עיונו או טעה בפירושה, ואין בזמנינו זה מי שיגיע בתלמוד לגדר שיוכל לסמוך להורות ממנו. וכבר היה בין הדבר שדנו בו ובין ההלכה שנתלו בה - לאותו הדין - חילוק דק ודקדוק נעלם ונסתר ולא הרגישו בו. והיו לוקחים ההלכה בכללה כפשטה, ולא הרגישו בחילוק הדק שבה וכו', יעוש"ב:

הנה גם כן המסקנא מדבריו היא, שצריך לפסוק מהלכה פסוקה של הגאונים, ממה שיפסוק מעיון הלכה דרך התלמוד, ועיין במסכת חגיגה (יד, א), גיבור, זה בעל שמועות. ופירש רש"י, ששמע הלכות פסוקות מרבותיו ושגורות בפיו. ואיש מלחמה, זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה, ע"ש. וכמו כן מפורש מדבריו, כי כדי לפסוק מהתלמוד צריך להבחין בחילוק הדק ודקדוק נעלם ונסתר שיש בלקיחת ההלכה מהתלמוד, ודבריו כפי מה שכתב הרמב"ם בהקדמתו:

וכשזנכור כי מהר"י אבן מיגאש מדבר על דור שצמחו בו רבו הרי"ף ותלמידו הרמב"ם, ומהר"י אבן מיגאש עצמו עליו אמר הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים, כי לב האיש ההוא בתלמוד מבעית למי שיסתכל בדבריו ועומק שכלו, עד אשר נאמר בו וכמוהו

לא היה לפניו. (וע"ש בהקדמת שער הספר, ושם הגדולים להחיד"א). ואם בדור שהצמיח שרשרת כזאת של אדירי התלמוד, פסקו שאין לפסוק מן התלמוד, ואפשר לפסוק מהלכות פסוקות של הגאונים, או כמו שכתב הרמב"ם מספרו, אם כן כל שכן בכל תקופה אחרת: לפי זה ברור, אם עדיפות סיני הוא משום ידיעותיו ההלכות למעשה, שפיר אם כן להיות עדיף גם בלי שיידע בתלמוד, וכפי שהבאנו דעת הריב"ש והרמב"ם ומהר"י אבן מיגאש. וגם הראב"ד בהשגתו בהקדמה שחלק עליו, הוא רק לחלוק על ברירתו של הרמב"ם, אבל לא על האפשרות לפסוק מתוך ספרו שהוא הלכה פסוקה בלא שקלא וטריא, וכן אפילו להרא"ש. וכבר כתבו טעמא דמסתבר, דסגי בנושאי כלי הרמב"ם שהראו מקורות וטענות שכנגדו:

אין בדור מי שיודע להוציא הלכה מהתלמוד

(ה) וסברא פשוטה יש לומר, דלא שייך עוקר הרים בהלכות קטועות, שהרי מקבל ברירת הפוסק כפי שהכריע, שהרי אם ירצה לידע שרשי ההלכה וענפיה, חייב לעיין במקורותיה בתלמוד. וכיון שהוא עוסק בתלמוד, הרי צריך לו כח להבחין בחילוק דק ודקדוק נעלם ונסתר, כפי שכתב מהר"י אבן מגאש. וממילא נסתרה כל השיטה שצריך לפסוק מן ההלכה, שהרי יתרונה יפול אם יזדקק לתלמוד, ועוקר הרים הוא חייב לרדת לעומקם של הסוגיות, וכיון שכבר כתבו הרמב"ם וכו', שאין בדור מי שיודע להוציא הלכה מן התלמוד, הרי מי שיעיין בספרי הפוסקים מאז ועד היום, אף על פי שיפתחו בכירור הסוגיא, אבל אין שום פוסק ומחבר שלא יחבר בירורו בהקדמת פסקי ההלכה של הרמב"ם הרי"ף והרא"ש הטור והב"י וכו', וזה ודאי לכולי עלמא הוא, כיון שכל החשש הוא שמא יטעה בהוראת הלכה והנה לפניו מעצור דברי הפוסקים כדי שלא יטעה:

ודע, כי לא כל הגאונים סבירא ליה כפי שהבאנו, ומובא בתשובות הגאונים (סימן קנ"ח), איזה עדיף ומשובח האם העסק בהלכות קטיעות. ולא שאלנו דבר זה אלא מפני שרוב העם מטיין אחר ההלכות, ואומרים מה לנו ולקושי התלמוד. ולא יפה הן עושין, ואסור לעשות כן, שהן ממעטין בתורה, וכתיב יגדיל תורה ויאדיר, ולא עוד, אלא שגורמים לתלמוד תורה ח"ו שישתכח. ולא נתקנו הלכות קטיעות לשנן בהן, אלא למי שלמד תלמוד כולו ועוסק בהן, ואם מסתפק לו דבר ואינו יודע לפרשו, מעיין בהם. ע"כ:

(ו) וכן כתב הגר"ח מוואלוז'ין בהקדמה לביאור הגר"א על השו"ע, "וצדיקים ילכו ביושר דרכם להיות עיקר הוראותיהם מן הש"ס, ולימוד השולחן ערוך הוא להיות להם למזכרת לזכור הדינים", יעו"ש. וכל זאת, אף על פי ששיטתו של הגר"א בכתיבת ספריו לא באו בפלפולים רחבים מאד, אלא קולעים אל השערה בכינת הלב הנוראה שהיתה בו כאחד

מן הראשונים, שגם הם בכתבתם צמצמו עמקותם בלשון קצרה. כי בלימודו הוא לעצמו, כתב מ"ו הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל במשנת רבי אהרן (עמוד ס'), שהגר"א היה מראה פנים לכל הדברים התמוהים, והיה מתרץ כל חסורי מחסרי שבש"ס, היאך יתכנו הדברים לכל מאן דאמר, יעו"ש. ובעמוד מ"א כתב, וכידוע מהגר"א ז"ל גודל צערו עד שזכה לפשט האמיתי, שהיו פניו משחירות והיה פורש לגמרי מאכילה ושתייה, עד שהיה כחולה ממש מרוב צערו. ע"כ. ואילו היה לימודו בפירוש רש"י ותוספות כפי שאנו לומדים, ואפילו עם הפלפולים שלנו, מה יש לו לחלות עד כדי כך:

ואף על פי כן ויתר על כן, יעויין בעליות אליהו (דף ל"ו) שכתב רבי חיים מוואלוז'ין, "וכבר הוזהרתי בזה מפי מ"ו גאון קדוש ישראל, רבינו הגדול החסיד מורינו אליהו נ"ע מוילנא, שלא לישא פנים בהוראה אף להכרעת רבותינו בעלי השו"ע". ע"כ. ומכל מקום אין הדברים האלו אלא להגר"א ותלמידיו, שהיו גדולי עולם ומלואו, אבל בדורות שאחריהם, כל הפוסקים נשענים על השו"ע ונושאי כליו, ומחברים ספרים לרדת לעמקיהם. וכפי שהבאנו בתחילת מאמר זה בשם הגר"י לפקין מסלנט בספרו אור ישראל (עמוד נ"ט), שעתה ספרי גדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים הוא כמו בחינת משנה בימי חז"ל וכו', יעו"ש לעיל:

בדברים המתחדשים פסקו מתוך התלמוד

(ז) ומסברא פשוטה צריך לומר, שלא דיברו מהר"י אבן מיגאש והריב"ש, וכל מי שכתב שאין לפסוק הלכה מתוך התלמוד, אלא בחכמים דלא פקיע שמייהו במוחש ובגלוי. וראיה פשוטה שהרי מהר"י אבן מיגאש והרמב"ם פסקו מעיונם מתוך התלמוד, ודבריהם וספריהם יעידו על הדבר הזה, כי לא דיברו על הגדולים אשר בארץ המה, ובכללם: חכמי התוספות, והרשב"א, והריטב"א, והריב"ש, וחכמים ככוכבים לרוב פסקו מתוך התלמוד, וגם העלו והזכירו מפרשים ופוסקים שקדמו להם, אם כסיוע או כחולקים. וכל שכן בדברים המתחדשים, ולא באו זכרם בספרי הקודמים, אז פסקו האחרונים מכח התלמוד וכלליו ודיוק ועיון בלשונו, ובלשון קודמיהם, וכך בכל דור ודור עד דורינו זה. ודי אם אזכיר, חתם סופר, ורעק"א, והגודע ביהודא, הרב מבריסק, החזון אי"ש, מ"ו הגר"א קוטלר, ועוד כי רבו מלספור, זכר כולם לחיי העולם הבא. ויאריכו ימים על ממלכתם, גדולי דורינו הי"ו. ואלה יודעים לבחון תלמודם וספרי הראשונים, בחילוק דק נעלם ונסתר, כסגנון רבינו יוסף אבן מיגאש שם:

וכן על מה שכתב עליו הרמב"ם בסגנון: כי לב האיש ההוא בתלמוד מבעית למי שיסתכל בדבריו ועומק שכלו. הנה, אילו כוונת הרמב"ם שידע הש"ס על פה, והבין כל השקלא וטריא, ופירוש כוונת תירוץ זה וקושיא זו, איזה הבעתה ועומק שכלו יש כאן, והרי קיבל

לפיו ולשכלו עומק מוכן ומזומן שבלשון הגמרא חתום וכתוב, וצריך לו רק זכרון גרידא אלא בודאי הגמור, שגם חדר בעיון דק דק ופלפול אמיתי לחדרי כל סברא ופשט, בעומק ומאזני שכלו הוא, ובחן אותם הדק עד שידע להאירם באור נגוהות. ומעיון בדברים אלו נמי נראה, דסיני עדיף שבתלמוד נפל לבירא עמיקתא, שהרי כבר העתקנו מגדולי עולם ראשונים ואחרונים שעדיף לפסוק מהלכות קטיעות ופסקי הגאונים מלפסוק מן התלמוד, וכל שכן שמאז יש לנו הרי"ף והרמב"ם והב"י אליבא דהלכתא, וכתבום לפנינו. וכפי שנזכיר עוד משם החוות יאיר:

(ח) וכן מפורש בירושלמי (הוריות פ"ג ה"ב) ששם העידו על רבי אמי שהיה גם סיני וגם עוקר הרים. מששיקע רוב המשניות, לעולם הוי רץ אחר התלמוד יותר מן המשנה, יעו"ש. הרי מוכח שכתובת רוב המשניות השלימה הצורך להיות סיני בהם. אם כן הכא נמי בתלמוד, מששיקעו לא רק רוב התלמוד אלא כל התלמוד, כפי מה שיש הכל שבידינו, אם כן הכא נמי סיני עדיף אינו לכאורה צורך גדול. שהרי כשיצטרך מורה הוראה לבקיאות ימצאם על ספרי הרי"ף והרמב"ם הטור הב"י הרא"ש וכו' וכו'. ובפרט חיבור מוליך לחיבור, ועל ידי שכותבים ועיין בגמרא פלונית ובפוסק פלוני עם דפים או סימנים. וכן על ידי מסורת הש"ס ועין משפט, והגהות וציוני גליוני הש"ס לרעק"א, ובאר הגולה, ועוד ועוד:

וזאת לבד ספרי מאספים הזכורים לי מלימודי בישיבה, כגון השדי חמד, ומלא הרועים, וכסף נבחר, ומפתחות השו"ת שבכל ספריהם, וראשי פרקיהם. לך נא ראה הגדולים אשר בארץ המה, הלא הם: מרן החתם סופר בשו"ת (חלק יו"ד סימן רמ"ח) נעזר בספר הקורקדנציה לתנ"ך, וכן מרן הפרי מגדים באגרת שכתב לאחד ממלמדי הזמן (הודפסה בשו"ת או"ח), יעוש"ב עוד. ורק בזמן המשנה והתלמוד שהיו מוכרחים לשנן הכל על פה, ואדם ששינן כל כך נקרא סיני:

לפסוק הלכה למעשה על פי ספרי הפוסקים

(ט) ואין דברים אלו חדשים מלבי, אלא מפורשים בספרי הגדולים, יעויין מהרשד"ם (בשו"ת ח"ו סימן א') שכתב: שבזמן התלמוד היו כל הדינים יוצאים על פי הסברא, והכל על פה בימיהם, לבד מגילת תענית. וכלשון רש"י, דלהכי נקט מגילת תענית, שלא היה דבר הלכה כתובה בימיהם אפילו אות אחת, חוץ ממגילת תענית וכו'. ע"כ. (ועיין לעיל שהעתקנו עוד מדבריו בתשובה זאת, שבזמנינו אין הת"ח הוא המורה אלא הספר):

ואע"פ שהדברים מפורשים כשמלה, הן בדברי הפוסקים, וכן מצד הסברא הפשוטה, אעפ"כ הסיקו חכמי הדורות מסקנא באפכא, במקום לומר כיון שכך נניח התלמוד ליחידים שביחידים, והישיבות ילמדו מעתה ואילך הרי"ף או רק רמב"ם, או רק שו"ע וכיו"ב. אך

אמרו וכן עשו, כיון שלפסוק הלכה למעשה הרי מוכן ומזומן לנו בספרי הפוסקים, ועליהם אך ורק נשען, על כן נחזור לתלמוד וללמדו בכל בתי המדרש בשינון וחיידוד השכל, ואף בהמשך הזמן למי שיחזור על תלמודו פעמים רבות, וכל שכן למי שחננו השי"ת בזכרון גדול. ואז יצמחו לנו גדולי עולם בתלמוד, כדי שגם יבינו לעומק גם מה שיפסקו על פי הספרים. וכל שכן מה שיתחדשו שאלות שמעולם לא נשאלו, ודרך התלמוד נמצא סברות דקות מן הדקות, וכללים שבהם נדע לדמות סברא לסברא ויסוד ליסוד, וחריפות אמיתית לחריפות אמיתית, וכך תורתנו תורת חיים לדור ודור:

יט. כללי ספר עריכת שולחן ילקוט-חיים

ארחות חייהם ומנהגם של יהודי תימן

בחוברת זו, הועלה אפס קצהו של אורח חיים הלכתי של שבט בעל ממדים קטנים, שהיה מנותק ממרכזים גדולים ורבים, אשר קמו בריכוזי עם ישראל גדולים ורבי כח, וקמו ויצרו-קבעו דפוסים, תיקנו והשפיעו השפעת גומלין את טל החיים מרכז לרעותו: על אף הכל, יהדות זו התקיימה בעיקר ממשאביה, בנתה אורח חיים תורני שלם ומדוקדק, בממדים מרכזיים של אומה שלימה, והתקופות שנפתחו להם להשפעה, בעיקר מתקופת הגאונים, והצצות קצרות לראשונים ואחרונים שהיו מאשרים דרכם, ומעט להשפיע ולחדש: יכולת זו להתקיים קיום עצמאי משלהם במשך אלפי השנים, בתנאים האיומים, מצביעה על כח טמיר שניחנו בו ואשר היווה אבן יסוד לקיומם, מבלי כל סטייה קלה שהיא באמונת ישראל וקיום התורה והמצוות:

אם לקט הדינים והמנהגים הרשומים פה לא רק ישמשו נר וזכרון למסורת אבותינו הקדושים והמופלאים, שבתנאי גלותם הארוכה והמרה מני כל, נתנו נפשם עליה לשמרה, ולהשתמר בה, אלא גם יהוו נתיב והמשך דרך החיים, אין ספק כי ימליצו יושר עלינו בזה ובבא, ומשמים יערו רחמים עלינו, אכ"ר:

גם זאת נחלתי, כי לא שפר חלקי עד הלום, וכמה צורות לבשה ופשטה עבודתי זאת מתחילת מחשבתי ועד הספר הזה. בראשית הייתה כוונתי לכנס ולברר הפסיקה והמנהגים שמקורם עד זריחת שמשו של רבינו הרמב"ם. וזכור לטוב אותו גאון וצדיק יסוד עולם, מ"ז הגר"ש כהנמן זלה"ה, אשר בין כל יגיעו וסיועו בכל עניין שהיה לי, עוד כתב מכתבים לאנשי מעלה כי יחושו לעזרתי, ואף הבטיח מלותיו על שער הספר בבוא מועד, אך בעוונותי כי רבו לא צלחה דרכי מסיבות שתקצר היריעה לפורטן, ואח לכולן קשיי הממון:

הוזכרו כאן, היאך למעשה הכריעו ונהגו ישראל בתימן. נוסף לכך, באו כאן מנהגים וארחות חיים שיסודם ושרשם במנהגי חכמי ישראל שהאירו נהגם בתימן במשך הדורות:

מנהגים שלא נחקקו עלי ספר

ועניין אשר לא ציינתי מקומו, הרי הוא שריר וקיים על מדפי החיים וקיום ההלכה למעשה יום יום ומועד, הם הדפים הם הספרים. והיא היא זכותם הגדולה של רבותינו, אשר מחוסר דפוס נחקקו ונשתמרו לדור ודור בהתקיימות דבריהם:

לכל סעיף ולשון מהן, ציינתי מקורות מן התלמוד הבבלי או הירושלמי, מן המדרשים וספרי הגאונים, מספרי הראשונים ועד האחרונים, גם אם הם חיבורים שלא נתפשטו ולא נודעו לאבותינו, או אפילו נתחברו בדורות מאוחרים מאותו עניין. וכל כוונתי אך ורק להצביע שעניין ומנהג כזה וכזה, מוזכר או מבואר בספר מספרי חכמי ישראל, ולא כבסיס לאותו עניין, כי קרוב לודאי שהוכרע ונתברר בבתי מדרשם של רבותינו, וכאמור מחוסר דפוס וממצוקה נעלמו במשך הדורות. משום כך, היה די לי בציון ספר אחד או שניים, ולא הרביתי לחפש עוד:

אחר כל זאת, ביררתי וביססתי קביעות, פסקים ומנהגים ומסורות אשר בחלק מהם עדיין יד לא נגעה בהם, ועין לא שזפה צפונותיהם, כאשר יראה כל מעיין טוב העין. זכות רבותינו עמדה לי להבין ולהשכיל בדברי קדשם, לדקדק בהם ולהשיב על דעות ושיטות אחרות. וזאת חייב אני להודיע, כיון שלא באתי לחלוק מדעתי חס ושלום על חכם מחכמי ישראל הגדולים, על כן לא חששתי להאירם ולהעמידם גם כנגד חכמים ופוסקים ידועים ומקובלים. ובטוחני בצדקת רבותינו כי תעמוד לימיני:

בכל הברורים והפרשנות שכתבתי, השתדלתי להצטמצם לבלי אצא מגדר החיבור. ובהרבה מקומות הפסקתי דברי באין כאן מקום להאריך (אכ"מ). אם כי במקומות מיוחדים לא יכולתי לעצור ברוחי. פסקים שכבר נתבארו בשתילי זיתים ועל ידי מהרי"ץ, לא הוספתי דבר, לבד במקומות בודדים חזרתי לברר הסוגיא מחדש, כדרכי. או כשהערתי והארתי בדבריהם. ובטוחני כי בעלמא דקשוט נ"ר הוא לפנייהם, וטוב יליצו בעדי:

אחר כל מה שהרביתי דבר בהקדמתי זאת, רואה אני עיקר ספר זה בשתים, א. בעריכה מסודרת מקפת ומסכמת ארחות חיים הלכה למעשה, המנהגים והתקנות ושרידי הפסיקה, אשר בודאי כולן יהיו תמוכין וסימוכין לכל תלמיד חכם ירא שמים בבואו לברר עניין, ימצא יסודות והכרעה צרופה לאמתה של תורה. ב. ביסוס ובירור המנהגים המיוחדים, וציוני מקורותיהם. כל האלה הובאו באותיות מוקטנות, באלה אין ספק כל מי שימצא דרך ומקור יותר חשוב משלי, תבוא עליו ברכת שמים, ומכולנו יגדיל תורה ויאדיר:

סדר הספר עריכת שולחן ילקוט-חיים

עתה אשלם לאל גומר אלי טובות, להגיש בגיל ורעדה לפני קהל ישרי לב, חלק ראשון – פרי בכורי עמלי, אשר מעתה ואילך יקרא בשם עריכת שולחן. בו נערכו בסדר ובשיטה מדרכם ומהווייתם והנהגותיהם של רבותינו, הכרעות שיטות ופסקים מימים קדומים עד הלום, ובעיקר:

א. ארחות חיים ומנהגים הלכה למעשה, המתקיימים בחיי יום ומועד, מהם העלולים להידחק או להיטשטש, ובחלקם גם להשתכח, כפי שכמה ממנהגי הקדמונים נשכחו, ואך זכרם בכת"י, שאותם גם כן כללתי בספרי זה:

ב. פסקים ומנהגים המתקיימים כפי שיצאו מבית מדרשם של אביי ורבא. וכן משרידי הוראות הגאונים. או פסקים ומנהגים שלא כפסקי הרמב"ם. או במקומות שנהגו כשיטות שאר ראשונים, כגון הרמב"ן והרא"ש ועוד:

ג. שיטות ופסקים והנהגות הדומים לפסקי ומנהגי הרמ"א ושאר האחרונים, עד להלכות ומנהגים אשר רוח הזוהר והמקובלים מרחפת על פניהם:

ד. ערכתי מנהגיהם וארחות חייהם של הקהילות באיזורים השונים, במדה והם נבדלים מכלל הקהילה בצנעא על כל גלילותיה וערים הדומות לה, וכן המחוזות שרעב, רדאע, חבאן ועוד. ואף על פי שהשינויים הם מעטים, אבל ייחוד להם במקוריותם. ומודעת זאת, כשאכתוב "ויש מקומות", הכוונה על מקומות שקשה להגדירם בפני עצמם. "ויש גלילות", הכוונה על איזור שרעב. "ויש קהילות", הכוונה על איזור רדאע. "ויש מקום", הכוונה על איזור חבאן. וכל לשון שהוא בסתם, הרי עניין זה שווה לכל, בין כשהוא מוסכם בין כשיש בו חילוקים:

כל מה שהבאתי בארבעת כללים אלה, כתבתים באותיות גדולות, ולכל סעיף ולשון מאלה, ציינתי מקומו, החל מכתבי הראשונים ועד כתבי דורינו. בעיקר כת"י הנקראים "תכאליל", והם סדרי התפילה שנעתקו מדור לדור, ונמצאים במאות עותקים בידי רבים, ובספריות בארץ ישראל ובעולם. מהן בני ארבע מאות שנה עד שש מאות שנה. והם היו נעתקים על ידי סופרים וגדולי החכמים מכת"י אשר קדמו להם. והמאוחרים שבהם הם מכת"י מהר"י בשירי ומהר"י ונה נע"ג. ובהם נכתבו דינים והנהגות הנצרכים יום יום, ומלווים פרשנות ומובאות מרבותינו זלה"ה:

הוספות לכללי הוראה ומסורת

ובעניין זה כתב לן הרה"ג איתמר כהן שליט"א בביאור דברי רבינו אלו

(ועיקרי דבריו היו למראה עיני רבינו, ואישרם וקיימם), יתכן שכוונת הרב לומר כן דוקא כאשר סברות הפוסקים הספרדים נסמכות על דעת רס"ג או הרי"ף, דאינהו נמי מארייהו דאתרין כנודע. אי נמי, כשהן נסמכות על גירסאות תימן בגמרא, או על גירסאות ספרד שהן קרובות לגירסאות תימן, ובלאו הכי הלא הן גירסאות הרמב"ם שקיבלנו הוראותיו. מה שאין כן בסברות הפוסקים האשכנזים, אשר הן בדרך כלל נסמכות על דעת בעלי התוספות ודומיהם, או על גירסאות אשכנז בגמרא. דבהא ובכל כי האי גוונא, מסתברא דאילו היה הרמב"ם נשאל על אותו עניין, גם הוא היה מורה כך. והוא הדין להכרעות הפוסקים הספרדים הבנויות על כללי ההוראה המקובלים בידינו [וכפי שהאריך מהרד"ם בשתילי זיתים בכללי הפסק בפתח חיבורו, וכן מהרי"ץ בתשובותיו השונות]. אבל מחלוקות התלויות בסברות בעלמא, לכאורה אין שום טעם לקבל דוקא את הכרעות חכמי הספרדים, אלא יש לנו ללכת אחר הסברות המתקבלות יותר. הלא תראה שרבותינו הפוסקים מחכמי

א. בעניין הכרעת ההלכה בדברים שאין בהם משום מנהג

כיוצא בזה יש להביא מה שנשאל רבינו שליט"א אודות מנהג האשכנזים להקל באכילת דגים עם חלב יחדיו, ומאיך מנהג הספרדים להחמיר בזה, והוא מחלוקת ש"ך וט"ז עם פרי מגדים יו"ד הלכות בשר בחלב סימן פ"ז סעיף ג', ע"ש, כיצד מנהג תימן בזה. והשיב, כי לא היה מנהג בזה בתימן, כיון שבצורת החיים והאמצעים שם לא היה מצוי דגים, ואף בחודיידה שהיתה על שפת הים לא היה שייך להובילם למקומות אחרים בתנאי קירור מינימליים, וזמן קצר לאחר הוצאת הדגים מן הים כבר היו מסריחים, וגדולי תימן שבירושלים כבר ישבו על מדוכה זו, כל אימת שאין ליהודי תימן מנהג בדבר, וקבעו כי מפאת קרבת מנהגי תימן לדברי השו"ע יש להם לילך אחר שיטתו, וא"כ בניד"ד יש להחמיר כמנהג הספרדים, עכ"ד. (נמסר למערכת ע"י אחד מתלמידיו שליט"א). [אלא שבשו"ת בית העזרי למהר"ע בסיס שליט"א (חלק ב' סימן קי"ד) כתב שבמקומות שהיו מצוי אצלם דגים, נהגו בזה להיתר, ונראה מדבריו שנטה בזה לקולא אף במקומות שבהם לא היו דגים מצויים, ע"ש].

להטריף כל סרכא אף שהוא כשר מדינא כמו שיתבאר, גרמה קולא זו שנהגו למשמש ולמעך וכו'. ע"כ. ועיין בשו"ת מהרש"ל לעניין חבישת הכיפה ועניין הדלקת נר חנוכה, וז"ל: ועתה אני אגלה את קלון האשכנזים וכו', תופסים הטפל ומניחים העיקר וכו'. ועיין בשו"ת יעב"ץ סוף ח"ב בנוגע לפילגש.

זאת עוד אביא לך מה שהעיד תלמיד הנודע ביהודה בשם רבו, בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סימן ש"כ, לאחר שהביא צעקה גדולה בשם שו"ת שבות יעקב ח"ב סימן ס' על שמנתקים הסרכות בצפורניים וכו'. וחתם דבריו בזה"ל: שמעתי מפי מ"ו הגאון רבן של ישראל נשמתו בגן עדן עליון, הנה ברוב השולחן ערוך דעת המחבר להקל, והרמ"א מן המחמירין. ולעניין מיעוץ ומשמוש בסרכא, מוחלפת השיטה. ולואי שחכמי ישראל הסכימו להיפך כי רבו המכשולים בעוה"ר מקולא זו במיעוץ ומשמוש וכו'. אמנם כן קיבלנו עלינו ועל זרעינו עד עולם במדינות אשכנז ופולין הנמשכים אחר הרמ"א, משה אמת ותורתו אמת ומינה לא תזוע. ע"כ מדברי התשובה מאהבה שם. ואת כל זאת לא הערתי אלא לומר, שהמורם מכל זה שאין שום הכרעה למנהג זה על פני מנהג שני, ולכל שיטה יש מקום לטעון כך או כך. וכבר כתבנו שזהו משום כוחו של המנהג. ולא לחינם נקטיה הרמ"א בלשון 'תורה', באומרו מנהג אבות

תימן, ואפילו הגדולים שבהם, כגון מהרד"ם ומהרי"ץ, כשהם מכריעים במחלוקות שאר פוסקים, אינם מכריעים אלא לפי ראות עיניהם, פעם כסברת חכמי האשכנזים כגון טורי זהב ומגן אברהם, ופעם כסברת חכמי הספרדים כגון כנסת הגדולה ופרי חדש. [וכיוצא בזה כתב בשו"ת עולת יצחק ח"ב סימן רס"ב, לעניין מחלוקות האחרונים בהבנת דברי מרן, רבני הספרדים נחתי למידק טפי בהבנת שיטת מרן, מאחר שהוראותיהם על פיו. אבל אין זה אומר שתמיד צריך לקבל את פירושו דוקא. שאם אין זה נוגע לכללים המקובלים בהכרעת ההלכה ובמנהגים, יתכן לקבל את פירושו של רבני האשכנזים וכו', יעו"ש]. עכ"ד.

ובהזדמנות אחרת שמענו מפי רבינו שליט"א, כי בדרך כלל גדולי חכמי האשכנזים דרכם בקודש היא לאחוז בחומרות, ופעמים אף לחוש לדעת יחידים אף נגד המנהג, ובזה דרכינו נוטה מדרכם. עכ"ד בערך. (ראה עריכת שולחן שם סעיף ו' בהערה, ודו"ק). ובעריכת שולחן (חלק י' הלכות נפחת הריאה והסרכות אות ה') כתב עוד, כתב הרמ"א בספרו דרכי משה סימן ט"ל אות כ', וז"ל: ובאמת הוא תמוה באלו המיעוכים והמשמושים שנהגו בהם, כי לא מצינו שום פוסק שמתיר למעך ולמשמש בכהאיי גוונא שנהגו למשמש הסרכות זמן רב, ואם ניתק מכשירין. רק מנהג אבותינו תורה היא. ולדעתי, חומרותינו שנהגו

ונחלקו בו פוסקי אשכנז וספרד. זאת אשיב, אף על פי שבדרך כלל אנו בני תימן אזלינן בתר הרמב"ם ומרן, ואם כן היה לילך אחר פסיקת חכמי הספרדים, מכל מקום יש לדון לגופו של עניין, ולעיין בנימוקי הפסק של חכמי האשכנזים וחכמי הספרדים, דלפעמים המקור לפסיקתם הוא מחכמי אשכנז, ולכשתדקק תמצא שאין בה לפי חכמי ספרד, או שאפשר לדייק מדברי הרמב"ם או הראשונים כמו הרשב"א אחרת. גם לעיין במקורות שהשיבו חכמי הספרדים, ואם מקורות הפסיקה הם עפ"י הראשונים של חכמי ספרד, אכן יש לפסוק כן. וכן יש לעיין היטב בפוסקי תימן כמו בשו"ת פעולת צדיק ובשאר פוסקי חכמי תימן, וכך יש לפסוק. עכ"ל. (תשובה זו נמסרה למערכת ע"י אחד מתלמידיו שליט"א, ויישר כוחו).

וראינו לנכון לחתום עניין זה, בדבריו המאלפים של רבינו שליט"א בספרו הנפלא 'ועמך כולם צדיקים' (שיחה א), וכה הם דבריו שם: ומעשה היה, שנזדמנתי לבית הגאון חכם בן ציון אבא שאול זלה"ה והיה נוכח גם הגאון חכם יהודא צדקה זלה"ה, ועמהם עוד מראשי ישיבת פורת יוסף (ואין אני זוכר לעת זקנתי שמותם). ושאלו אותי, מהו ההבדל בין בני ברק לירושלים, ובעצמם השיבו כך: בבני ברק - מחמירים. ובירושלים - מהדרין. עד כאן מדבריהם. והנה במחנותינו בגלותינו, זוכר אני וכל באי שער עמי יודעין,

תורה. כי אינו תלוי בסברא, אלא חלות המנהג הוא מכה קיומו ע"י הציבור והסכמת חכמיו, וכפי שכבר ביררנו קודם. והיא מודעא רבה לאורייתא לחומר שינוי כל מנהג. עכ"ל רבינו שם.

וראה עוד בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן ט"ו שכתב, כי מר אביו החכם צבי ציוה לבטל מנהג הנשים שממתינות ארבעים יום לזכר ושמונים יום לנקבה, מפני שהוא חומרא דאתי לידי קולא. וכן הרבה ממנהגי האשכנזים הלואי שלא היו ולא נבראו בארץ הלזו, דנפקי מינייהו חורבא ותקלות גדולות ועצומות בגופי איסורי תורה החמורים וכו'. ע"כ. ועיין עוד להחיד"א במחזיק ברכה חלק יו"ד סימן מ"א אות ו'. ובנותן טעם יהיה להעתיק דברי רבינו שליט"א בספרו הגדול עריכת שולחן בסימן שצ"א סעיף ד' שכתב וז"ל: וזכורני למו"ז הרע"מ זלה"ה, כשהיו באים אליו בשאלות, ורואה שאם יחמיר יכביד מאד על השואל, ובפרט במקום הפסד מרובה, היה אומר לו בקול רם: כדאי הוא רמ"א לסמוך עליו בשעת הדוחק. (ע"כ). וכ"ש בזמנינו שאין לך דוחק גדול יותר מדוחק יצר הרע. ע"כ לעניינינו.

שוב נתקבלה תשובה בכת"י בעניין זה מאת הגאון מהר"ע בסיס שליט"א, וז"ל: ואשר שאלתם, לדידן בני תימן כיצד עלינו לפסוק בדברים שנתחדשו בזמנינו,

הוה אמינא של הגמ' או כאמורא שאין פוסקים כמותו, על כן אם יש בכחך ללמוד בשרשי הדין הנדון מהפוסקים ראשונים ואחרונים תוך עיון בסוגיא, ולדפוק על דלתי הפוסקים, אז תלך לבטח דרכך, ותדע היכן הדין נוטה. גם פעמים הפוסק פוסק לחומרא לפי שיטת הרמ"א, ואם תדקדק שדעת מר"ן או הרמב"ם אינה כן, וכן אם דעת חכמי תימן כהשתילי זיתים, או מהרי"ץ ושמא גילו דעתם בדבר דומה וכיוצא, הלך אחריהם, כי הם פוסקי תימן ועל פיהם הלכו ופסקו, והדברים עתיקים. ודבר ידוע שמי שיגע בתלמודו ובעיון היטב, יתגלו לו עניינים ודיוקים נכונים, ויהא לו סייעתא דשמיא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. עכ"ל הבהיר.

ובתשובה אחרת להגאון מהר"ע בסיס שליט"א חזר וביאר הדברים האמורים לעיל בעניין אימתי אזלינן בתר הרוב בפלוגתת הפוסקים, וז"ל: שאלת על מה שהשבתי לך בעניין כיצד לפסוק בדברים המתחדשים, דבמידי דרבנן הלך אחר המיקל, ובדאורייתא אחר המחמיר. ושאלת אם כלל זה לילך בדרבנן אחר המיקל הוא אפילו אם רוב פוסקי הזמן מחמירין. ודייקת ממה שכתבתי לך דדין אחרי רבים להטות הוא דוקא כשישבו ודנו אלו כנגד אלו, פנים אל פנים.

זאת אשיב, דנכון שכתבתי זאת אגב אורחין, וארחיב עתה בקיצור הדעות

שדקדקו במצוות קלות כבחמורות, ומהן עד כחוט השערה, וכפי שהעליתי בשלושה עשר כרכים של ספרי עריכת שולחן ילקוט-חיים. ועם כל דקדוקם במצוות, היה לדקדוק זה, פנים מאירות ולא מאיימות. ובפי אבי מורי יחיה לעד שגור היה לומר, "ועמך כולם צדיקים". וכן, "כל ישראל צבאות ה' הם". וכן, "ה' הוא הבוחן כליות ולב". וכן, "לא כאשר יראה האדם יראה ה', כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב". עכ"ד.

ובעניינים אלו ראינו לנכון לתועלת המעיינים להעתיק כאן תשובה בכת"י מהגאון מהר"ע בסיס שליט"א, וזו לשון התשובה: ואשר שאלתם בדברים המתחדשים בזמן הזה, ונחלקו בזה חכמי הדור מכל העדות והחוגים, כיצד לנהוג אם לחוש להמחמירים בדאורייתא ולמקילין בדרבנן, או אם תלוי ברוב הפוסקים, או ללמוד הסוגיא משרשיה ולפסוק כאחד מן הפוסקים שנוטה לבך אליו יותר. זאת אשיב, דהדבר ידוע דאם פוסק אחד מתיר ואחד אוסר ונחשב הדבר כספק, אזי בדאורייתא הלך אחר המחמיר ובמידי דרבנן הלך אחר המיקל. ודין דאזלינן בתר הרוב דוקא אם היו ביחד ודנו אלו מול אלו. והנראה בזה, דהיותר נכון ללמוד בעיון דברי האוסרים ונימוקיהם ודברי המתירין ונימוקיהם, ולעיין במקורות, דלפעמים יש לדחות ראיותיהם, ופעמים יש שמחמירין או מקילין על פי

כת בורים מרובה אפילו כיוצאי מצרים, אבל בהשוויית החכמה או בקירוב, הודיעתנו התורה שרוב הדעות יסכימו לעולם על האמת יותר מהמיעוט, ע"ש. ועל כן כתבו הפוסקים, שאם נמצא דעת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצאו אחרים חולקים עליו, אין צריך לפסוק כדברי האחרונים, שאפשר שלא ידעו דברי הגאון, ואי הוי שמיע להו הוי הדרי בהו. (מהרי"ק שורש צ"ו, העלה דבריו הרמ"א להלכה בחושן המשפט סימן כ"ה סעיף ב'). [ו] ועיין בחזו"א מועד (סימן ס"ג אות י"ב) שפקפק, אם אפשר לסמוך על דברי הראשונים הנדפסים מחדש, שכבר נפסקה המסורת בינינו, ומלאכת העתקה כבדה מאד, ואין אנו יודעים מי המעתיקים, ואף על ידי זריזים ומדקדקים הטעות מצוייה הרבה, וע"י איזה רפיון בדקדוק הדברים יוכל הדין להשתנות לגמרי. ולכן הפוסקים שלא הפסיקה המסורת בינם לבינינו בכל הדורות ששקדו חכמי הדורות לשמרם ולנקותם, צריכים אנו לחשוב את ספריהם ליותר דווקניות. וכל שכן שאין ללמוד אלא מדקדוק הלשון, שקשה לסמוך על החדשים, כיעו"ש.

[ז] אך פשוט שאם האחרונים לא ראו דברי הראשונים המפורשים והידועים, ונמצא בדברי הראשונים היפך דבריהם, אמרינן אילו ראו דבריהם היו חוזרים בהם, וכמו שכתב מהרי"ק הנ"ל, ודו"ק. ועיין מצפה איתן (שבת ס"ד ע"ב)

בזה: [א] דעת הגט פשוט בכלליו (כלל א), דלא נאמר בתורה אחרי רבים להטות ולא כשכל הדיינים נקבצו יחדיו, ונחלקו פנים אל פנים. אבל במחלוקת הפוסקים שלא נשאו ונתנו פנים אל פנים הוי ספיקא דדינא, דאפשר שאילו היו נושאים ונותנים ביחד היו המרובים מודים למיעוט. וכן דעת החזון איש בערלה ריש סימן י"ג. [ב] הרדב"ז בתשובה (סימן קט"ז) כתב, דמה שכתבה תורה אחרי רבים להטות הוא אפילו בדעת הפוסקים שלא דיברו זה עם זה פנים אל פנים. וכן הוא דעת החקרי לב ח"א יור"ד סימן פ"ב. [ג] ממה שאנו פוסקים הלכה כדברי המיקל בעירובין (דף מ"ו), והלכה כדברי המיקל באבל (מו"ק כ'), והוא אפילו ביחיד במקום רבים, נראה דמיירי שלא נחלקו פנים אל פנים. [ד] ונראה, דרק בעירובין ובאבל אזלינן כדברי המיקל, וכן בדיני ממונות, משום שיכול לומר המוחזק קים לי כדעת הפוסק המיקל, אך בשאר דינים אזלינן אחר הרוב הן להקל הן להחמיר. (כן כתב הגט פשוט בכללים כלל ו'). וידוע שמרן הב"י פסק כדעת ב' מעמודי ההוראה, אף על פי שיש הרבה חולקים, וזאת אפילו בשלא דנים פנים אל פנים, כנודע.

[ה] ועיין בחינוך במצות אחרי רבים להטות (מצוה ע"ח) שכתב, דבחירת רוב לפי הדומה הוא, כששני הכיתות יודעות בחכמת התורה בשווה, שאין לומר שכת חכמים מועטת לא תכריע

כי בתחילה הגיעו התימנים מפוזרים ובודאי שלא הקימו בית דין להורות להם ההלכות, ורק אחר איזה שנים מעליית חלק מיהודי תימן הקימו להם בית דין, וכיון שבתחילת בואם לשכון בארץ ישראל לא היה להם בית דין מיוחד, אין בכח הקמת בית דין לאחר זמן לבטל האי דינא דקמא קמא בטיל, והביא שם משו"ת דבר משה (תאומים, מהדורא קמא סימן ל"ח דף מ"ה ע"א) בשם מהר"ש העליר דהיכא דנתלקטו אחד אחד ואחר זמן נתרבו ונעשו קהל לבדם אינם יכולים לפתוח בית דין לעצמם, עד כאן טענתם. וטענה זו חזרה ונשנתה בכמה וכמה מקומות, יורנו רבינו מה תשובה יש בדבר.

ורבינו שליט"א ממש כאב על שאלה זו, וביאר דברים כהווייתן וזה בערך תוכן דבריו: בשנת תרמ"ב עלתה קבוצה גדולה מיהודי תימן, בהם רבנים גדולים דיינים ומורי הוראה לשכון כבוד בארץ הקודש בירושלים, מיד בהגיעם יסדו הם בתי כנסיות, תלמודי תורה, ישיבות, ארגוני חסד ותמיכות, אלא שלא היה באפשרותם לייסד בית דין מיד עם עלייתם, מפאת שהשלטון התורכי ששלט אז בארץ הקודש ראה את הספרדים כנציגים היחידים של העם היהודי [מה שגרם שאף האשכנזים בתחילה לא יכלו להקים לעצמם בית דין והיו כפופים לספרדים, כנודע], ואלה לא הניחו ליהודי תימן לפרוש ולהקים לעצמם בית דין,

בדעת התוס' דסבירא להו דבשל סופרים הלך אחר המיקל אפילו ביחיד נגד רבים. ושכן הוא דעת הרמב"ם בפרק ג' הלכות יו"ט ה"ח, וכמו שכתב הרב המגיד שם. ונראה שהוא כדעת הרב גט פשוט, דרק אם נשאו ונתנו פנים אל פנים, ודו"ק. [ח] הנה כי כן, צריך לדפוק על דלתות הפוסקים בנימוקיהם ובטעמיהם, ולדקדק בהם ככל האפשר, ורק אחר כך לפסוק. וראוי לשאול חכמי הדור אם דעתם מסכמת, ועל פי זה יראה אם כיון לאמת. והכל תלוי לפי העניין, דפעמים יש דוחק וצורך גדול, ואז יש לסמוך בשעת הדוחק או צורך מצוה על היחיד בדבר שהוא מדרבנן, ויש הסוברים שאפילו בדאורייתא בשעת הדוחק יש לסמוך על היחיד. והכל תלוי בעניין. עכ"ל הגאון שליט"א. (תשובות אלו נמסרו למערכת ע"י אחד מתלמידיו שליט"א, וישר כוחו). ועיין עריכת שולחן חלק י"ג כללי הוראה סעיף י"ב. וצריך לעיין עוד בזה.

ב. בעניין קבלת הוראות מרן השו"ע בארץ ישראל

ועתה נתקבלה במערכת שו"ת שנשאל רבינו שליט"א בע"פ בשנת ה'תשס"ט, וכדלהלן: יש מי שכתב על הטענה שהיה לתימנים בית דין בשעת העלייה דאינו כן, ומי שיחקור בדבר יראה

להם בית דין. ואלו דברים מרפסן איגרי, בפרט כי מנהג יהודי תימן הוא עפ"י הרמב"ם, במיוחד בענייני דיני ממונות ירושות וכל מעשה בית דין וכו'. זולת דבר שלא נזכר ברבינו, נוהגין עפ"י מר"ן. צא ולמד ממה שנשאל מר"ן בעצמו בשו"ת אבקת רוכל סימן ל"ב, על קהילות שנוהגים כהרמב"ם בקולותיו ובחומרותיו דור אחר דור, מהו לכוף אותם כהר"י וזולתם מהאחרונים המביאים הסברות, או דילמא הזהרו במנהג אבותיכם, ואם רבו במלכם רבים מהו. והשיב, מי הוא זה אשר ערב אל לבו לגשת לכוף קהילות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל לנהוג כשום אחד מן הפוסקים ראשונים ואחרונים וכו'. והרמב"ם ז"ל אשר הוא גדול הפוסקים, וכל קהילות ארץ ישראל והארביסטאן והמערב נוהגים על פיו, וקיבלוהו עליהם לרבן, מי שינהוג כמוהו בקולותיו ובחומרותיו למה יכפוהו לזוז ממנו. ומה גם אם נהגו אבותיהם ואבות אבותיהם שאין לבניהם לנטות ימין ושמאל מהרמב"ם ז"ל. ואפילו רבו באותה העיר קהילות שנוהגים כהרא"ש וזולתו, אינם יכולים לכוף למיעוט הקהילות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל לנהוג כמותם. וליכא משום לא תתגודדו, דהואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון, הו"ל כשני בתי דינים, וקיימא לן כרבא דאין כאן משום לא תתגודדו, וכל קהל וקהל כעיר בפני עצמה וכו'. וכ"כ מוהר"ד כהן בתשובותיו. עכת"ד.

ומשום כך בשנים הראשונות לעליית התימנים היו הם כפופים תחת כוללות הספרדים [שאם לא כן לא היו מקבלים מהתמיכות שהגיעו לארץ ישראל מארצות הגולה כולל מתימן]. וכבר קבל על כך מהר"א אלנדאף זצ"ל בספרו "זכור לאברהם" בדברים כואבים, כמה שהרעו והפלו הספרדים לבני תימן עד שהגיעו מים עד נפש בהכניסם [ע"י עושי דברם השלטונות התורכים] את רבניהם וראשיהם לבית הסוהר, ואזי נתאזרו ופרשו מכוללות הספרדים והקימו בית דין לעצמם באישור השלטונות בתום מסע שכנוע ארוך. עד כאן תמצית הדברים ממש, והדברים ידועים ומפורסמים. עד כאן דברי רבינו שליט"א. (הרחבת דברים יעויין באורך בספר הנפלא שוכן לשבטיו דף נ"א והלאה). העולה מן האמור, כי הטענה שיהודי תימן באו מפוזרים ולא התארגנו להקים לעצמם בתי דין, ועל כן יש להם לנהוג כהספרדים, יש בה משום עיוות ההיסטוריה, וכואב לשמוע את המשתמשים בסברא זו.

וכיוצא בזה כתב מהר"ע בסיס שליט"א (בהסכמתו על ספר שתילי זיתים ע"פ זית רענן), וז"ל: ואגב אב"א אעיר"ה על מה ששמעתי באומרים כי אנו עדת תימן צריכין לנהוג בכל כדעת מר"ן הב"י, דהוא מרא דארעא דישראל. וטעמם ונמוקם לפי שעדת תימן אע"פ שעלו קהילה גדולה בבת אחת, מנהגותיהם בטלים, לפי שאין

ה'ת"מ, שאז אבדו להם חיבורים רבים ע"י יד זדונית, אבל לא שכחו מסורתם ולא נטשו תורת ה' ואמונתם. ואף ביחס לשאר קהילות ארצות המזרח, נשתמרה ק"ק תימן במקוריותה, ועמד טעמה בה וריחה לא נמר, כיון שארץ תימן היתה ארץ סוגרת ומסוגרת מפני זרים, ולא הייתה נדידה מארץ לארץ אלא נשארו במקומם, ולכן נשארה מסורתם דור אחר דור למעלה עד חכמי התלמוד והגאונים. ולא אחת אירע שכאשר נקלעו מגדולי חכמי עדות אחרות למשכנות תימן וראו מנהגייהם, עמדו נפעמים בראותם יישום דיני התלמוד בפועל אצל ק"ק תימן. ואם כן איך נשנה תורתן של אבות דוקא בפלטרין של מלך. ועל כגון זה יאים דברי הרמב"ם בשו"ת סימן רס"ד שכתב: ומה שטען החכם האחר שבבגדאד ומקצת הערים עושות זאת, אין זה ראייה בשום פנים, לפי שאם נמצא אנשים חולים לא נחליא או הבריא מאנשיהם כדי שיהיו שווים, אלא נשתדל לנתח כל חולה שנוכל. ע"כ.

וכפי שציינתי כבר כתבו בספרי השו"ת בחובת השמירה על מנהגי אבות, משום הזהירו במנהג אבותיכם, וכתבו גדרים וסייגים בזה, עיי"ש באריכות הלא בספרתם. ועיין בהקדמת סידור עץ חיים מה שכתב בשם מהר"י צעדי, ושו"ת פעולת צדיק ח"ב סימן ע"ז, והקדמת ענף חיים שהאר"ך בזה, ושו"ת דברי חכמים אה"ע סימן י"ד, י"ז, ושו"ת החיים והשלום בסופו סימן י"ג. ומה שכתבת שמטעם

ודבריו ברור מללו, כי רבינו הרמב"ם מרא דארעא דישראל, ועדת תימן קיבלוהו עליהם בתימן כמרא דאתרין. ואין כאן לא תתגודדו, אחר שכל העדות יודעים כי עדת תימן נוהגים כהרמב"ם, אין כאן מחלוקת. וכן הורה הגאון רבי שלמה כהנמן זצ"ל ראש ישיבת פוניבז', שעל התימנים לנהוג כמנהגם. וכן הגאון הרב מנחם שך זצ"ל, זירז את תלמידי הישיבה התימנים שיתקעו בראש השנה כמנהגם, ואף הוא בא לשמוע את התקיעות. זאת ועוד, כי בעליית יהודי תימן הקודמין לפני העלייה הגדולה, היה להם בית דין צדק. ויש בידי העתקי תשובות שחתומים עליהם בית דין של העדה התימנית עם חותם בית דין ושמות הדיינים וחתימותיהם. ואשר על כן נפלה הטענה שעלו בלי בית דין. גם בעלייה הגדולה עלו יהודי תימן עם דייניהם ורבניהם, והמשיכו לקדש ולגרש וכו' וכתבו גיטין וכו'. עכ"ד הגאון שליט"א שם.

ומהר"פ קורח שליט"א כתב בעניין זה (נדפס בספר אסופת מאמרים, בירורי הלכה ומנהג פ"א), ונציין לעיקרי דבריו שם: ונראה, שאיסור גמור לשנות מנהגי אבות שיסודם ושרשם בדינא דגמרא והגאונים, והמעין והמתחקה על יסודות פסיקתם ומנהגייהם ימצא שאין קהילה כק"ק תימן שהמשיכו לשמור כל ההלכה כנתינתה בטהרתה. וזאת משום שלא היטלטלו ממקום למקום כיתר קהילות ישראל, זולתי בגלות מוזע בשנת

שכן תלמיד בפני רבו שיש לו לנהוג כרבו. וכשיהיה לעצמו ובביתו, נוהג כמנהג אבותיו, ואינו צריך שום היתר. ומעשה היה שהתארח בביתי מופת הדור חכם בן ציון אבא שאול זלה"ה, עם יבדל לחיים ארוכים בנו הגר"א אבא שאול שליט"א, וכל הגיסים כולם גדולי תורה ויראה, בשבת החתונה של בני הרה"ג עמרם שליט"א (מחבר הספרים שינון התוספות על הש"ס ועוד) בשבת קודש פרשת נח, ששי במרחשון ה'תשמ"ז. ולפני כניסת השבת הודעתיו (להגר"ב צ"צ"ל) כי יש לנו חילוקי מנהגים בשבת, כולל לחמם כנגד האש תבשיל שבשל כל צרכו מערב שבת, ועוד ועוד, לקולא ולחומרא. והשיבני כך, יודע אני כל מנהגותיכם, ובשבת זאת אנהג כמוכם. וכתבתי כל זה, להודיע עמוד להלכה ולמעשה. ועיין מה שכתבתי בשו"ת תשובה כהלכה סימן י"ט. ובמה שכתבתי לעיל בסימן צ' אות י"ב. ובשו"ת מהרשד"ם חיו"ד סוף סימן קנ"ג ד"ה עוד למדנו. עכ"ל רבינו שם.

ג. בעניין הלכה ככתראי בזמן הזה

ובסימן נ"ד כותב עוד, וידוע הוא דלא באו הגאונים ז"ל לומר דהלכתא ככתראי אלא על הדורות שקדמו להם מחכמי התלמוד, לא על הבאים אחריהם שלא ראו דבריהם ולא הבינו דרכיהם, ולא ניתן דבר זה אלא לנביאים וכו'. ומה שכתבת שאמר לך רבך בשם כמה"ר יוסף קולון ז"ל,

קמא קמא בטיל, ח"ו אין לנו ולקהילותינו ביטול, דדבר חשוב אינו בטל אפילו באלף. ובהא גופא כבר ידועה הסברא שהובאה בשו"ת מהריב"ל ח"ג סימן י"ד, ובשו"ת מהרש"ם יו"ד סימן מ', דדוקא ביחיד או יחידים שבאו לשכון בעיר אחרת, הם בטלים לגבי בני העיר, אבל במרובים שבאו לשם, לא אמרינן לא תתגודדו. ואף אי משכחת שיש חולקים וסבירא להו דאף במרובים שבאו לקהילה אחרת בטלים הם, מכל מקום מידי פלוגתא לא יצאנו, ויש על מי לסמוך. ולכן אם הלכה רופפת בידך, יש לנו על מי להשען במנהגינו, והחזק בהם אל תרף. ואין לנו אלא להתפלל שיגאלנו ה' במהרה בקרוב, ואז כולם יודו וישבחו ויהללו בשפה ברורה ובעימה טהורה, ויעבדוהו שכם אחד, אכ"ר. ע"כ מדברי הגאון שליט"א. ועיין שם עוד אריכות בזה. עוד ראה בדברי הגאון רבי אלון אבידר שליט"א בשו"ת אדני פז חלק א' סימן מ"ה. וראה עוד אריכות רבה בזה בספר שוכן לשבטיו (שיצא לאור ע"י מכון כתם אופיר).

וראה עוד לרבינו שליט"א בספרו עריכת שולחן ילקוט-חיים (ח"ג פתיחה להלכות שבת סעיף י"ח) שכתב, המתארח אצל חברו, וכל שכן תלמיד הלומד בישיבה, חייב לנהוג כמנהג המקום בכל הדינים, בין לחומרא ובין לקולא. ע"כ. ובהערה שם ביאר העניין, שהרי הבא ממקום למקום, נוהג כמנהג המקום מפני המחלוקת. וכל

דעת רבינו שליט"א כפי שקיבלנו מפיו בהזדמנויות שונות. עם זאת שגיאות מי יבין, ואין לתלות הטעות אלא בנו.

א. הנה בהקדמת מהרד"ם לשתילי זיתים כתב וז"ל: הנה אחר שתקרא מה שכתבתי ותדע על איזה דרך נתייסדו אלו החיבורים, אם עיני שכל לך, מעתה לא תזוז מללמוד בהם וכו', כי מה בצע הלאות אנשים במנהגים שאינם נהוגים אצלינו - אחר שכבר נתפשטו דיני השולחן ערוך ומנהגיו בכל הארצות. ועל כן הפוסקים האחרונים ז"ל אינם קוראים לו אלא בשם מרן, להודיעך כי הוא מרא דארעא. וכל שכן בארץ הזאת ארץ התימן, כי בעוונות הרבים דוחק הפרנסה תולה רצועתו ח"ו שם, ועול מלך ושרים ועול הגלות אשר בכל ארבע קצווי הארץ לא נשמע כמוה, וספרי המחברים הנפוצים בכל מושבות ישראל נמנעים מהארץ הזאת, לא זכינו כי אם לאור מורינו ורבינו מהריק"א ז"ל - אחר שהיו קדמונינו ז"ל ככל ענייניהם נוהגים עפ"י הרמב"ם ז"ל, כי ספרי זולתו מהמחברים לא נמצא אצלם. ואחר כך האיר להם אור ספר הבית יוסף, אבל עדיין לא היה נמצא מהם כי אם שנים שלשה ספרים בארץ. ועכשיו נתפשט הספר הקצר הזה ביד הכל תהילה לאל יתברך. ואע"פ שדמיו יקרים מחמת ריחוק בית הדפוס ומתגר לתגר, עם כל זה מזילים הונם ולוקחים אותו, ועל פיו יצאו ועל פיו יבואו, זולת בדיני הטרפיות שאין

דאף בפוסקים איכא למימר הכי דהלכתא ככתראי וכו', ודברים אלו שאמרו בשם הר"ד יוסף קולון ז"ל, אין להם עיקר כלל, והרי הן בטלין מצד עצמן, ואני תמה אם דברים כאלו יצאו מפני הרב ז"ל, וכמה הפריז על מדותיו אם אמר דבר זה. וכבר כתבנו דאפילו אחד כנגד אחד אין הולכין אלא אחר הגדול, כ"ש בהיותו ראשון דקמאי עדיפי כדאמרן. ומי יתן ידעתי עד איזה זמן ימשך לדעתו ז"ל לומר הלכה ככתראי, ואם תגביל הזמן עד דור פלוני נתת דבריך לשיעורין, ועוד וכו'. עכ"ל. (והביא חלק מדברי מהר"ם אלאשקר הללו, מהר"י משרקי צוק"ל בתשובה שבשו"ת רביד הזהב סימן כ"ו, ע"ש). ועיין עוד במהרי"ק שורש פ"ד ענף ג', וברמ"א בחור"מ סימן כ"ה סעיף ב', ובש"ך שם ס"ק כ"א. וכן עיין בכנה"ג יו"ד סימן רמ"ב אות י"ז, ואכמ"ל. וכל זאת מלבד מה שנזכר בגוף תשובת רבינו שליט"א זו, שבהיות ולדין הרמב"ם ומרן הם מארייהו דאתרין, ממילא אין לזוז מדבריהם כלל ועיקר, ודו"ק.

ד. בעניין חלוקת מנהגי שאמי ובלדי

דברי מהרד"ם ומהרי"ם בעניין קבלת הוראות השו"ע בתימן

הערת המערכת: אין כוונתנו בזאת אלא לבאר שיטת רבינו בדרכי פסיקת קהילות הקודש 'שאמי', ועל אודות קדמותם של מנהגם, אין כאן המקום להאריך כלל. כלל הדברים נכתבו עפ"י

עפ"י הרמב"ם ז"ל. ויש לציין בנוסף על כך לדברי רבותינו שהביא מהר"י משרקי בתשובתו שם, שכן אף העידו בספר שלשלת הקבלה (בתולדות הרמב"ם), וז"ל שם: העיד הרמב"ן באגרת החמדה אשר חיבר, שבכל ארצות תימן התקינו והיו אומרים בקדיש בחייכון ובחיי דמרנא הרמב"ם וכו'. ע"כ. וכן הביא ממהריק"ש (בספרו ערך לחם, חו"מ סימן י"ד) שכתב, ורדב"ז בתשובה (ח"ה סימן תתכ"ה) האריך בזה תנאים וכו', וכתב, דמצרים וסביבותיה וארץ תימן והמערב, אתריה דהרמב"ם הוא, ולא מצי שום בעל דין לומר קים לי כפלוגי גאון נגד דברי הרב ז"ל. ע"כ. (וכ"כ מהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב סימן צ"ג). עוד הביא מהרי"ם שכן כתב גם בלקט הקמח, ע"ש.

וראה עוד בסערת תימן למהר"ע קורח זלה"ה (דף צ"ט) שכתב, כשנמצאו להם חיבורי הרמב"ם, תהילותיו ושבחיו היו משננים, ואת שמו מקדישים ומעריצים, ושמו כל מאודם להעתיקם, והיה כל חשקם ללמוד בהם וללמד, והיה לפניהם חיבורו הגדול בכל ישיבה וריבוץ תורה, מרוה לצמאונם ומרחיב את לבם, ולא היו נצרכים להעתיק עוד ספרי הגאונים אשר היו בידם. הסמיכו מנהגיהם על פי הוראותיו, מלבד דינים ומנהגים פרטיים אשר לא רצו לשנות מנהגי אבותיהם הראשונים, ולא אבו לנטות לא להקל ולא להחמיר. עכ"ל. [ואמנם ברור

נוהגים כדבריו בכמה דינים מהטעמים שכתב הוא ז"ל בספר יורה דעה סימן ט"ל וכו'. עכ"ל מהרד"ם שם. (ועיין בדברי החזון איש שביעית סימן כ"ג ס"ק ה', ודו"ק). [וכן הזכיר עניין זה מהרש"ל קורח זצוק"ל (זקיננו של מהר"ע קורח זצוק"ל) בתשובותיו אודות עניין ברכת המוציא לכמה שולחנות, ונדפסו בספר אוצרות תימן, עיין שם ריש סימן ד' שם, וכן בסימן י"א ד"ה והשיב ע"ז, ודו"ק].

וכן כתב מר בריה דרבינא, מהר"י משרקי זצוק"ל בשו"ת רביד הזהב סימן כ"ו (והובא בספר עריכת שולחן ח"ה סימן תמ"ז סעיף י"ז), וז"ל: ואני אומר וכו', מה לנו ולראשונים, הא בדורות הללו דקמן ודורות שקדמונו, כמה שני וכמה דרי, הולכים בעקבות מר"ן ז"ל לכל אשר יאמר להם יוסף יעשו, אע"ג דאתריה דהרמב"ם הוא וכו', מ"מ כבר פשט המנהג לפסוק כמר"ן ז"ל בכל מקום, כמו שפשט המנהג במצרים ובארץ הצבי ובמערב, דכולהו הני אתרוותיה דהרמב"ם ז"ל, ואף על פי כן הולכים אחר פסקי מר"ן ז"ל. כמו כן במקומותינו הולכים אחר פסקי מר"ן והכרעותיו, מה לנו ולראשונים וכו'. ע"כ.

וממוצא דבריהם של רבותינו זלה"ה, יש ללמוד לדידן, ראשית, מימות קמאי דקמאי ארץ תימן הלא היא אתריה דהרמב"ם, וכלשונו של מהרד"ם שם, 'אחר שהיו קדמונינו ז"ל בכל ענייניהם נוהגים

ודו"ק), ואכ"מ. אלא שמרהיטת דברי מהרד"ם ומהרי"ם הנז"ל, משמע שבכל עניין קיבלו קהילות ה'שאמי' שבתמימן הוראות מרן השו"ע, וכבני ספרד יע"א, ובה יש לעיין, וכדלהלן:

דברי מהר"ע קורח זצוק"ל בזה

ב. והנה בספר סערת תימן לראש גולת אריאל, הגאון רבינו עמרם קורח זצוק"ל (דף י"ז) כתוב בזה"ל: הן בעוד היה ישובם במדינת צנעא, הגיע אליהם סידורי תפילה מודפסים בנוסח ספרד, ונודע להם שבנוסח זה מתפללים בני ארץ ישראל, וגם כן נתברר אצלם שכבר קיבלו עליהם בני ארץ ישראל הוראות מרן השולחן ערוך, ונהגו בהכרעותיו. אז ראו יחידים חובה לעצמם לנהוג כמנהג בני ארץ ישראל בנוסח התפילה והברכות, ויתר הדינים - ונמשכו אליהם רבים ונגררו אחריהם, והיו לקהילה נפרדת, וקראו לקהילתם "שאמי", ושאר הקהילה המחזיקים במנהג הקדמון להתפלל בנוסח ה"תכלאל", וביתר הדינים כהרמב"ם ז"ל נקראים "בלדי". בימי השר שלום (אלאסטא) ראו מקצת חכמי הדור שיהיו כל הקהל מתפללים כמנהג ארץ ישראל בנוסח סידורי ספרד, והיתה עצתם שאותם שעדיין נוסח התכלאל שגור בפיהם, יתן להם הנשיא מסידורי ספרד כדי שיהיו הכל רגילים להתפלל בנוסח אחד - והסכים הנשיא לזה. אז נתעוררו הרבנים המחזיקים להתפלל כפי נוסח התכלאל,

שכוונתו להנציח את מסורת תימן הקדומה, ולא להסכמת חכמי תימן בדורות האחרונים, שקיבלו עליהם לפסוק הדין גם כמרן בשו"ע, כאמור בדברינו להלן]. וע"ע בשו"ת גנזי מלכים להיבי"ע זלה"ה בסימן פ"ב, והובא בגנוזות ותשובות מחכמי תימן ח"א דף ת"כ. ואף במקומות המרוחקים מעי"ת צנעא, כמחוז שרעב ואגפיו (שכידוע היה מלא חכמים וסופרים, וכפי שהעיד עליהם בספר אבן ספיר דף קצ"ד בזה"ל, העיר הזאת מלאה חכמים וסופרים יותר מכל ארץ התימן, ואנשיה חריפים וזכי השכל, וידם בכל וכו', ע"כ), כן היה מנהגם מעיקרא, כמבואר מן המנהגים המובאים מתכלאל 'משתא', וכפי שיצוין להלן מעט בזה.

הרי לפנינו, אשר כולם מודים מעידים ומגידיים, שמלפנים בתימן נהגו בעיקר כדעת רבינו הרמב"ם, אלא שבהגלות נגלות עלינו אור מרן השולחן ערוך - מהר"י קארו זצוק"ל, סבירא להו שהרי אנחנו מחוייבים להוראותיו, ולפי מה שכתב מהרד"ם שם הוא מפני שמה שנהגו כהרמב"ם הוא משום שספרי זולתו מהמחברים לא נמצאו אצלם. אלא שע"ז נחלקו עליו כמה מרבתינו זלה"ה, וסברו שעלינו להחזיק במנהגינו הקדומים או כדעת רבינו הרמב"ם בדברים שנהגו כמותו. ראה על כך בשו"ת פעולת צדיק ח"ב סימן קל"ה, ושם סימן רנ"א. ושו"ת חן טוב סימן נ"ח ועוד, (וראה עוד בשו"ת אבקת רוכל סימן ל"ב,

הדין כהכרעת מרן השו"ע. [ו] בדין שנחלקו בו קצת הפוסקים על הרמב"ם להחמיר, אין חוששים לסברתם שהרי הם מחמירים בדעתו במקום שדעת אחרים להקל, זולתי בדבר שנחלקו בו כל הפוסקים עליו להחמיר, כגון בטוענת מאיס עלי, אז חוששים לסברתם ופוסקים הדין כמותם. ובתקנות אלו נתיישבו הדעות – שלום שלום אהבה ואחוה בכל הקהילה עד היום. עכ"ל הזהב.

הנה כי כן, העיד והאיר בגדלו מהר"ע זצ"ל, שבכמה וכמה עניינים המשיכו בכל קהילות הקודש בתימן להחזיק במנהגם הקדום אף נגד דעת מרן השו"ע, וכגון בפסקי בתי הדין בעניינים שבין אדם לחברו שנהגו כולם לפסוק כדעת הרמב"ם, וכן בחלוקת המברכים וההפטירות המשיכו כולם להחזיק במנהג הקדום. [ויסוד לעיקר דברי מהרע"ק הללו, ראה בשו"ת חן טוב למהר"י בדיחי זלה"ה בסימן נ"ג אות י"ג שכתב בזה"ל: וזה כסברת מר"ן הקדוש דנהיגינן לפסוק כוותיה אף דשאר פוסקים פליגי עליה, במקום דלא פליגי אדברי הרמב"ם ז"ל, או שלא נזכר אותו דין בהרמב"ם והוזכר בדברי מר"ן הבית יוסף, וכמו שכתב מהרי"ץ בתשובותיו (ח"ב סימן רנ"א). עכ"ל. ושנה משנתו הגאון זצ"ל בתשובה בסימן נ"ח אות ו', וכתב וזה לשונו, ועוד מי שבקינן גדולי הפוסקים הרמב"ם והטור ומר"ן וכו', ומה גם שהרמב"ם ומר"ן ז"ל

ובראשם ה"ר יהודה בן שלמה אלצעדי והדיין ה"ר פינחס בן שלמה הכהן אלעראקי ז"ל, וכתבו הודעות בדרך פסק דין שאסור לשנות מנהג אבות שנוסדו עפ"י דברי הגאונים הקדמונים, וחיבור הרמב"ם הבא אחריהם.

וכשראו משכילי עם משני הצדדים אש המחלוקת מתלקחת על לא דבר, שהכל כשר ורצוי ובלבד שיהיו עובדים את ה' בדעת נכונה וכוונה טהורה – נתוועדו והסכימו להשקיט המריבה ע"י תקנות המרגיעות נפש שתי הכתות: [א] שכל קהל בית הכנסת ישארו במנהגם, אותם שכבר נהגו בנוסח סידורי ספרד וביתר הדינים כדעת השו"ע, וכמותם המחזיקים במנהגם כפי נוסח התכלאל ודעת הרמב"ם ז"ל. ואין לשום אחת משתי הקהילות להעליב וללגלג על האחרת. [ב] חילוק השבעה מברכים העולים לקרות בתורה בשבתות, יהיו הכל נוהגים כפי חילוקן בספר התאג'. [ג] הפטריות של כל השנה יהיו כפי המנהג הקדום המסודר בתיגאן הקדומות.

[ד] אם ילך אחד או רבים לבית הכנסת שאינם נוהגים כמנהגו, צריך להתנהג כמנהגם בלי שינוי. [ה] הבי"ד יחתכו פסקי הדינים בין אדם לחברו כדעת הרמב"ם ז"ל, וכמו שנהגו כל בתי הדינים מקדם. ובדין מחודש שלא זכרו הרמב"ם ונחלקו בו הפוסקים האחרונים, יעמידו

ולתועלת המעיינים, נציין חלק מן המקומות שמהרד"ם מביא מנהגי תימן ואף שהם נגד מרן השו"ע, וכגון: בסימן ס"ט סק"ב, סימן קכ"ח ס"ק י"ח, סימן קל"ו סק"ג, סימן קל"ז סק"ד, סימן קצ"ג סק"ב, סימן רי"ט סק"י"ז, סימן שי"א סק"כ"ג, סימן תנ"ה סק"כ"ה, סימן תק"א סק"ז, סימן תקכ"ז סק"כ"ב, סימן תקמ"ח סק"ט"ז, סימן תקס"ד סק"ג, סימן תקפ"ד סק"ו, סימן תקצ"ב סק"ב, סימן תרנ"א סק"כ"ו. [מראה מקומות אלו הובאו בספר שוכן לשבטיו שם, ובספר שולחן ערוך המקוצר בהקדמתו. ועיין עוד על כך במבוא לשתילי זיתים ע"פ זית רענן להגר"א בן משה שליט"א שהאריך הרחיב בהקדמתו בפרק י"א, להביא עשרות מקומות שרבינו השתילי זיתים מציין על המנהג בתימן, ע"ש].

וראינו לציין בכאן כמה מקומות שציינם והעלם רבינו שליט"א בספרו הגדול עריכת שולחן ילקוט-חיים, שאף קהילות הקודש 'שאמי' נהגו בכמה וכמה עניינים שלא כהכרעת מרן הקדוש, אלא כהמנהג הקדום, ופעמים כהכרעת מהרי"ץ בעץ חיים ובתשובותיו פעולת צדיק, וכגון: בחלק א' סימן ד' סעיף ז', סימן ז' סעיף א', סימן ח' סעיף ג', סימן כ"ה סעיף ח', ושם סעיף י"ח, סימן ק"ב סעיף ד' (בדין לפסוע נגד המתפלל). ובחלק ב' סימן קס"ז סעיף י"ח (בענין ברכת המוציא לכמה שולחנות), סימן רי"ט סעיף ד'

מרייהו דאתרין, ולא פסקינן בדיני ממונות אלא כוותיהו, והמנהג עיקר בדיני ממונות וכו'. וכבר עמדו ע"ז אבותינו הקדושים קמאי דקמאי ותיקנו מושבות על הבית דין, שלא לפסוק אלא כהרמב"ם ומר"ן מרייהו דאתרין. והא לך מה שכתב מהרי"ץ זלה"ה בעניין זה, וז"ל, דע דארץ המערב ומצרים וארץ התימן, אתריה דהרמב"ם הוא וכו'. ובשאר מילי דלא פליג הרמב"ם או שלא נזכר בדבריו, ונזכר בדברי הרב בית יוסף, נהיגין כהרב בית יוסף, אף דשאר פוסקים פליגי עליה, ע"ש. ע"כ. ומכאן שהסכמת כולם עלתה, שבדבר שלא בא זכרו מפורש בדברי הרמב"ם, יעמידו הדין כהכרעת מרן השו"ע, ושניהם מארייהו דאתרין, וכדבר האמור בדברי מהר"ע קורח דלעיל].

ושמענו מרבינו שליט"א בביאור דרך חכמי תימן בזה, שהדבר ידוע שבקהילותינו לא קיבלו עליהם הוראות מרן השו"ע בכל עניין, שהרי בהרבה עניינים המשיכו להחזיק במנהגם הקדום אף נגד דעת מרן השו"ע, וכגון שתראה שמהרד"ם בשתילי זיתים בכמה וכמה מקומות נטה מפסק מרן השו"ע והחזיק במנהגם הקדום. ובכמה וכמה מקומות אף קהילות ה'שאמי' נהגו כדעת מהרי"ץ שלא כהשתילי זיתים. [אולם בדרך כלל השתילי זיתים הוא פוסק לקהילות ה'שאמי', ומהרי"ץ הוא פוסק לקהילות ה'בלדי', ככתוב בתשובה שלפנינו]. עכ"ד.

זיתים", ותשובותיו "רביד הזהב", וכן של מהר"י צאלח בחיבורו "עץ חיים", ותשובותיו "פעולת צדיק", עם כל זה לא ראינו לתלמידיהם שבאו אחריהם, רבותינו מצוקי ארץ זלה"ה שהחזיקו בכל ענייניהם כשיטתם בהלכה ומנהג. [והאמת שאין לתמוה על כך, שהרי כמדומה שכמעט לא נמצא קהילה מקהילות ישראל שנהגו הם ובניהם ובני בניהם עד הדור האחרון כדעת רבם בכל עניין, ודו"ק]. עוד מצאנו לרבינו שליט"א מכת"ק בהא"י לישנא: אפשר, שאף אחד לא חולק על כך שעד מרן כולם פסקו כהרמב"ם, אך מרן והלאה כמה קהילות בתימן פסקו כמו מרן. וזה כפי שהיה עד לפני שנולד הרמב"ם, שפסקו כולם כהגאונים, והם היו להם למאריה דאתרין. ומשזרחה שמשו של רבינו הרמב"ם, אט אט הלכו כמותו, וזהו תהליך פשוט. ע"כ ודו"ק.

דעת מהר"י צובירי זצוק"ל בעניין הנ"ל

ג. והנה, ישנה שמועה המובאת בכמה ספרים משמיה דהגאון מהר"י צובירי זצוק"ל שכביכול העיד שרבים מרבני תימן בחו"ל פסקו כדעת מרן השו"ע בכל ענייניהם מחמת שקיבלו עליהם הוראות מרן השו"ע לכל דבר ועניין. והנה אין הדברים אלא פלא גדול, ומעולם לא שמענו ולא ראינו בכל כתביו שיצאו לאור של רבינו זצוק"ל שאמר כדבר הזה, ופשוט הדבר שאילו כן היא דעתו לא היה משמיט זאת מספריו

בהערה שם, ושם סעיף סעיף ז' (ועיין הערה שם), סימן רכ"ג סעיף א', סימן ר"ל סעיף ד'. ובחלק ג' סימן רע"א סעיף כ' (ובזה יש לדון, ואכ"מ), סימן רע"ד סעיף ט', סימן ש' סעיף א' (בעניין סעודה רביעית). ובחלק ד' סימן שי"ח סעיף י"ד. ובחלק ה' סימן תמ"ז סעיף י"ב (בעניין חזור וניעור בפסח, וראה שם בהערה, ודו"ק), ושם סעיף י"ז. ובחלק ו' סימן תע"ה סעיף ה' (בעניין הברכה על מצה וחצי, ועיין הערה שם ובסערת תימן דף ק', ובספר מגיד מראשית למהר"י צובירי זצוק"ל סימן כ"ז, ודו"ק), סימן תצ"ג סעיף י"א, י"ב (בעניין תספורת בימי העומר לכבוד שבת, ראה שם בהערה, ובפרט בתשובת מהר"ע קורח שם, ודו"ק). ובחלק י' סימן קצ"ו סעיף ט'. ובחלק י"א אה"ע סימן ס"ב סעיף ט"ו. ובחלק י"ב סימן שד"מ סעיף ט"ו, סימן שכ"א סעיף א', סימן שנ"ט סעיף א'. ובחלק י"ג בעניין מסורת כתיבת האותיות, סעיף ט"ו. ובעוד מקומות.

העולה מכל האמור, שרוב גדולי חכמי תימן (ובפרט רבותינו השתילי זיתים ומהרי"ץ) זיע"א, הן הנמנים על קהילות השאמי והן הנמנים על קהילות הבלדי, לא מצאנו להם שלעולם החזיקו בדעת הרמב"ם או בדעת מרן השו"ע, אלא פעמים שהחזיקו בדעת הרמב"ם ופעמים שנטו מדעתו ופסקו כדעת מרן השו"ע, ואף שהמנהג הקדום בתימן היה לא כן. ואף לאחר התפשטות חיבוריהם הגדולים של רבותינו מהר"ד משרקי "שתילי

אלא אך ורק כדעת הרמב"ם בלבד, שוא ידברו, כי אין זה אלא דיבור נבוב ופטפוט מעושה, שכל משתיתו דמיוני ויסודו כזב.

יען כי האמת כי ידוע הדבר ומפורסם, שלפני תקופת הרמב"ם הייתה ליהדות תימן זיקה הדוקה בקשרים חיים וחזקים עם הגאונים וראשי הישיבות הבבליות, כך שחיתה מפיהם וקיבלה הוראותיהם כל זמן שהיו הישיבות קיימות מדור לדור וכו'. אך בסוף תקופת הגאונים כאשר הועם ונפסק זוהרם של הישיבות, שאז נותק שארית הקשר החי שהיה קיים עוד בין פזורי הגליות ובכללם יהדות תימן – ובין הגאונים וראשי הישיבות, אם כי מאידך המשיכה יהדות תימן שנים רבות להחזיק בידה הרבה ממנהגי הגאונים והוראותיהם ולעסוק בתורה, כפי שהרמב"ם כותב ומספר (בתחילת אגרתו אשר שלח ליהדות תימן) את אשר שמע עליהם והתרשם מפי סוחרים ועוברי דרך, באמרו: הסוחרים כולם יחד לשואליהם עונים, כי מצאו מטע יפה ונעמן, ולרועיהם בו מרעה נאמן, יושבי ארץ התימן וכו', כל היום הוגים בתורת משה, הולכים בדרך הורה רב אשי, רודפי הצדק ומחזקי הבדק, מעמידים עיקרי התורה על תלם, מקבצים נפזרי ה' במלולם, מקיימי כל המצוות בדקדוקיהן במקלותם, אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותם. עכ"ל (הרמב"ם). הרי מאידך במרוצת השנים ובחלוף הזמנים, מחמת ריבוי

המלאים ממנהגי תימן ומיסודות ההוראה המקובלת שם, ולעולם תראה איך שדרכו לחזק ולבסס כל מנהג ומנהג שנהגו בו ותיקין. (וכבר תמה על כך בספר שוכן לשבטיו שם). אכן למען בירור דעתו ושיטתו, אמרנו להעתיק כאן דבריו בזה.

והא לך לשונו הבהיר של הגאון מהר"י צובירי זצ"ל (בהקדמתו לסידור כנסת הגדולה חלק ב' מאות ד' ואילך), אשר מגולל ומפרט בפנינו הדק היטב את כל סדר השתלשלות הפסיקה בתימן, ולחשיבות דבריו נעתיק את עיקרם הנוגעים לעניינינו: ועוד מודעא רבה לאורייתא בעניין מנהגי יהדות תימן, וגם בנוסחתם בתפילות וכו', לידע ולהודיע שגם בעבר הרחוק ביהדות תימן כמו בכל קהילות ישראל בעולם, חלוקים היו גם הם בכמה מנהגים ונוסחאות שונות, באופן שמקצתם היו גורסים ונוהגים כך, ומקצתם היו גורסים ונוהגים באופן שונה, כך שמעולם לא היה להם מנהג אחיד ונוסחה אחת לכולם, כפי שחושבים חלשי הראות ונבערי הדעת וכו'. כמו כן צריך אתה לדעת ולהודיע, שיש מנהגים עתיקים ונוסחאות ישנות שבעבר הרחוק היו קיימים במנהגי תימן והוחלפו במנהגים אחרים ונוסחאות שונות וכו'. וכלל יהיה בידך אמת ויציב, דמה שהפיצו ועוד מפיצים בעלי מגמות בודדים בקרב המון העם, כאילו שיהדות תימן אינה דוגלת במנהגיה ובפסיקת ההלכה בכל הליכותיה

הלכות על פי סברת הרמב"ם, היפך סברת מרן. וכך מוחזקים הם בידינו עד היום. על כגון דא צודקים הם דבריו של מהר"י צאלח ז"ל, שכן הוא מאשר ומגדיר בתשובותיו פעולת צדיק (חלק א' סימן ס"ט) בשם פוסקים באמרו, דארץ התימן אתריה דהרמב"ם והריק"א (הר"ר יוסף קארו), ע"ש. והוא הדין כששניהם חלוקים שאנו אומרים על כל אחד מהם דהוא מאריה דאתרין תימן, כפי שיתבאר עוד לקמן וכו'.

ויש מנהגים מקובלים וקיימים בידינו עד היום על פי פוסקים אחרים, שאינם לא כסברת מרן ולא כסברת הרמב"ם, וגם על זאת מהר"י צאלח מאשר ומסכים בפעולת צדיק (חלק א' סימן קנ"ח), כשהוא מביא נגד דברי הרב גנת ורדים שכתב דבאתריה דהרמב"ם, דהיינו גלילות שקיבלו עליהם להחמיר על פי הוראותיו שאין להם להקל, משום שזה מתמיה, הגם את לכבוש המלכה עמי בבית. על זאת הביא מהר"י צ"ץ את דברי הרב פרח שושן שהשיב עליו ברוב עוז ותוקף באמרו בזה"ל: אחר המחילה, מה יענה הרב (גנת ורדים) בעניין חוזר ונייעור, והדלקת נר חנוכה, וסתם כלים, וכיוצא באלו הרבה, דעבדינן היפך סברת הרמב"ם אע"ג דאתריה הוא, וכן בכמה דברים עבדינן היפך סברת מרן השולחן ערוך וכו'.

ויש מנהגים והלכות שנהגו בהם אבותינו מלכתחילה על פי מרן השולחן ערוך,

הצרות והמצוקות, חלה בהם ירידה רוחנית בתהליך איטי, כי עם היות שלא היה בידם ספרי הלכה מבוארים שיפרטו להם כל פרטי הדינים וההלכות, מלבד ספר הלכות גדולות וקצת תשובות מהגאונים, ומאוחר יותר הגיע אליהם עוד ספר ההלכות של הרי"ף, שכל דבריהם באו סתומים וקצרים. ועם זאת עדיין לא היה אור הדפוס נפוץ בעולם, כך שגם אלה הספרים לא היה בידם מהם אלא אחדים מכתבי יד בודדים, שנים או שלושה העתקים בכל העיר. ומעל כל זאת נתונים היו תחת יד משטרים עריצים וגזירות קשות וכו'. כל אלה המצוקות והגזירות אשר החשיכו עולמם והאפילו עליהם, גרמו להם רפיון וירידה רוחנית משוועת להבנת התורה והמצוה כדת וכהלכה מאין מושיע, ומשום כך הוצרכו רבניהם ומנהיגיהם להזעיק את הרמב"ם ולשלוח שליחים נדיבים במיוחד אליו כדי לקנות להם העתקות מחיבורו וכו'.

אכן הדבר ידוע שלא ארכו השנים כל כך למצב זה, כי כאשר הגיעו אחרי כן לתימן ספריהם של רבי הרד"א ורבי יעקב בעל ארבעה טורים עוד בחייו, ויותר מאוחר כאשר הגיעו ספריו של מרן - בית יוסף ושולחן ערוך, גם בהיותו עוד בחיים, מאידך החזירו שוב בהדרגה על פי ספרים הללו כמה פסקי הלכות ומנהגים לקדמותם היפך סברת הרמב"ם, ומאידך נשאר קיימים בידם כמה מנהגים ופסקי

מתחלת למנות ז' נקיים קודם שהמתנה שבעה ימים מתחילת ראייתה, וזה גם נגד פסק מרן השו"ע ביו"ד סימן קצ"ו סעיף י"א, ע"ש. (הובאו בקונטרס יוסף לקח לזכרו של רבינו זצ"ל דף קכ"א והלאה, ע"ש). וכן לעניין צורת האותיות בספרי תורה, שהרי כידוע בספרי תורה הקדומים אצל רבים מתוכם צורת האותיות היתה כהכרעת הרמב"ם נגד פסק מרן השו"ע, וכפי שהאריך על כך בשו"ת רביד הזהב סימן יו"ד. ואעפ"כ העיד רבינו זצ"ל שלא נמנעו מלהמשיך להוציא ספרי תורה אלו בבית הכנסת הגדול בית אלאוסטא. (מפי הרה"ג איתמר כהן שליט"א). וראה עוד בספרו ויצבור יוסף בר (חלק ד' תשובות בעניינים שונים סימן י') לגבי השתמשות בסבון בשבת, ובעוד מקומות.

אלא שיש לציין בזה, שכפי הנראה היו כמה קהילות קדושות בתימן ויתכן אף בעי"ת צנעא, שכפי הנראה נהגו ברוב ככל ענייניהם כמרן השו"ע ושלא כהרמב"ם, ראה על כך בשו"ת אדני פז להגר"א אבירד שליט"א חלק ב' סימן צ"ב. ואודות מנהג מחוז שרעב ואגפיה, ראה מה שכתב רבינו שליט"א בהסכמתו לתכלאל 'משתא' (שבזי), וזו לשונו: סידור זה עדות גדולה הוא, כי רבותינו ואבותינו במחוז שרעב נהגו להתפלל על פי תכלאל בכתי"ק ערוכים וכתובים לפי מסורת אבותינו ורבותינו שבכל ק"ק תימן. ואין לך עדות גדולה מתכלאל זה אשר יצא מבית מדרשם של משפחת אלשבזי, אשר

היפך סברת הרמב"ם, כידוע. יען כי גם מרן הקדוש נתקבלו דבריו עליהם כמאריה דאתרין וכו'. כך נתפשט ספר השולחן ערוך בכל מרחב ארץ התימן בדפוס ובכתבי יד רבים, ומאז כל רבני וחכמי תימן עלו בהסכמה אחת דמרן הקדוש חשוב ומקובל עליהם גם כן למאריה דאתרין. וכמו שהעיד וכתב כמהרד"ם ז"ל בהקדמת ספרו שתילי זיתים וכו', וכן עלתה הסכמת בנו רבי' יחיא משרקי ס"ל בספר רביד הזהב (סימן כ"ו) וכו'. ומאחר ששמענו עד כה עדותם הנאמנה והסכמתם הנכונה, של שלושת הגדולים הללו, מגדולי רבני תימן הדגולים מורי הוראה ודיינים וכו', וע"ש עוד בדבריו הנפלאים.

הנה מבואר מכלל דבריו הנעימים הללו, שרבותינו בתימן קיבלו עליהם ועל זרעם ואף בבואנו לארץ הקודש (וכפי שכתב רבינו שליט"א במקומו לעיל), להיות רבינו הרמב"ם ומרן השו"ע מארייהו דאתרין, ואין לנו רשות לנטות מדבריהם הקדושים. ודוגמא לזה תמצא בכמה מהוראותיו בדברים מובהקים בהלכה אשר העיד שהמנהג שלא כדעת מרן השו"ע, כפי שתראה לעניין בישול אחר בישול בלח, שבשעת הדוחק הקילו בזה נגד פסק מרן השו"ע בסימן ש"ח סעיף ד', ע"ש. (אמנם עיין מה שכתב בזה רבינו בספרו עריכת שולחן שם, ודו"ק). וכן לעניין סעודה רביעית הקילו בכך, נגד פסק מרן בסימן ש' סעיף א', ע"ש. וכן בדין הנדה שאין האשה

עבדינן היפך סברת הרמב"ם אע"ג דאתריה הוא, וכן בכמה דברים עבדינן היפך סברת מרן השולחן ערוך. וביאר הטעם עפ"י מה שכתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימן רנ"ג), דאע"ג דבמקומות שנהגו לעשות מעשיהם על פי חיבור הרמב"ם וכדומה, יש להם לעשות על פיו בין להקל בין להחמיר, מכל מקום אם יש חכם אחד וראוי להוראה, ורואה ראייה לאסור מה שהם מתירים או להיפך, יכול לעשות כהוראתו, [ושם סיים מהרי"ץ בזה"ל: כתבתי זה לפי שיש בו כלל גדול ועיקר], ע"ש. ואמת הוא, ובמקומות רבים בחיבורי תמצא עקבות הכרעות כאלה. ע"כ מדברי רבינו שם לעניינינו. [ושם לעיל מינה כתב מהרי"ץ בשם הרב פרח שושן, ואחר המחילה מה יענה הרב בעניין חוזר ונייעור והדלקת נר חנוכה וסתם כלים וכיוצא באלו הרבה, דעבדינן היפך סברת הרמב"ם אע"ג דאתריה הוא. וכן בכמה דברים עבדינן היפך סברת מר"ן השו"ע. והטעם נראה עפ"י מה שכתב הרשב"א סימן רנ"ג וכו', ע"ש].

וכן בשו"ת רביד הזהב סימן כ"ו העלה לתשובת הרשב"א הנזכרת, כיעו"ש. וראה עוד בדברי הגאון מהרי"ץ (שם חלק ב' סימן ע"ו בד"ה אם נפשך) שכתב, וכבר נהגנו כן היום כמו י"ב שנה להסתפר קצת יחידים על פי הוראת מרנא ורבנא כמה"ר דוד משרקי נע"ג שהוא היה רב מובהק של עיר, וכן נהג הוא בעצמו, וכן נהגתי אחריו

היתה הסמכות הרוחנית לדורותם ולדורות שעד היום. עכ"ל. [ושם נמצא כמה מנהגים שנהגו כדעת הרמב"ם, וכגון ברכת הגפן בלילי פסחים על כל כוס וכוס, וכן ברכת לישיב בסוכה בכל ישיבה וישיבה, ועוד כיוצא בזה, כיעו"ש. וישנם שנהגו בדברים אלו עד לזמן הזה, ואין להאריך בזה]. וראה במה שנכתב אודות דרך הפסיקה בק"ק שרעב, בספר תולדות הרשב"ז ח"א דף מ', ובדף ע', ודו"ק. וראה עוד על כך בהערה בספר גנוזות ותשובות מחכמי תימן חלק א' שער רביעי סימן ז' הערה ל"ב.

הטעם שבאיזהו מקומן רבותינו קיבלו לפסוק שלא כפי מנהגם הקדום

ד. וראה לדברי רבינו בעריכת שולחן ח"ג סימן שי"ח סעיף י"ד בהערה שם, שכתב לתמוה על מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סימן י' בעניין מי שספר ספירת העומר ביום, אם ממשיך לספור בשאר הימים עם ברכה, ושם פסק היפך סברת הרמב"ם מחמת שמרן בשו"ע פסק שלא כוותיה, כיעו"ש. והדבר תמוה, שהרי מקדם קדמתה נהיגנן כהרמב"ם, ומה טעם כאן ראה מהרי"ץ לנטות משיטת הרמב"ם ומן המנהג הקדום המובא בתכאליל קדמוניות. וכתב רבינו ליישב זאת בזה"ל: אחר זמן ראיתי שכבר עמד על זה מהרי"ץ עצמו בתשובותיו שבחלק א' בסימן קנ"ח וכתב, דבכמה דברים

נקבעה הלכה כרבן גמליאל, ולא היה אדם שערער בדבר. והשיבו לרבי יוחנן בן נורי, כלום בדורו של רבן גמליאל עבוד כרבן גמליאל, בדורו של רבי יוסי עבוד כרבי יוסי [וברש"י, בדורו של רבי יוחנן דהוה בתר הכי, שבקוה לדרבן גמליאל וקבעו הלכה דרבי יוסי דמותר]. ע"כ דברי הגמ' שם. וכאמור שזהו מקורו של תשובות הרשב"א האמור לעיל.

אלא שצ"י רבינו שליט"א בזה, שאף שבתשובת הרשב"א הנז"ל מבואר שאפשר לחכם שהגיע להוראה להכריע כנגד הכרעת גדולי רבותינו או נגד המנהג, אמנם אין זה שייך אלא לגדולי הדור המובהקים. עד כאן דבריו בערך. וכך כתב בהדיא הגאון הפרי חדש (או"ח סימן תצ"ו, דיני מנהגי איסור, אות י"א) שלאחר שהביא כלל דברי הרשב"א הנז"ל כתב, וזה יתכן בדורינו זה לחד בדרא, אם יהיה רב מפורסם. ע"כ.

ה. בירור המנהג במקום שלא היה מצוי בו מחברי ספרים

עוד כתב רבינו שליט"א בספרו עריכת שולחן (חלק י"ב הלכות שחיטה סעיף ח'), וז"ל: נהגו בתי הדין למנות שלוחים היודעים היטב הלכות שחיטה וטרפיות, ובקיאים גדולים בבדיקות, לחזר אחר שוחטים בכל המקומות לבודקם, וכן ללמד הראויים ללמוד. ונותנים להם קבלה

ורבים עמי. והדין כן להטות אחרי רב של דור, דכתיב ואל השופט, אפילו שהוא היפך המנהג הראשון התורה נתנה לו רשות לפסוק כפי שיראה בעיניו להעמיד העניין על דינו, ועל פיו יחנו ועל פיו יסעו, כמ"ש מהרשד"ם יו"ד סימן מ'. ובעה"י אאריך וארחיב לך הביאור לעת פנאי איה"ב. עכ"ל שם. עוד ראה בתשובת מהרי"ץ הלוי זצוק"ל הנדפסת בספר איש ימיני ח"א דף קס"ד, ובספר גנוזות ותשובות מחכמי תימן חלק א' שער ד' סימן ז'.

גם הרמ"א בחו"מ סימן כ"ה סעיף ב' העלה לדברי הרשב"א הנז"ל (אך בשינוי לשון מעט, ע"ש ודו"ק). וכתב עליו הש"ך (סק"כ), וזו לשונו, והב"ח כתב, דהוא הדין להיפך, שהיה מנהג בעיר להחמיר על פי חכם אחד ומת, ובא חכם אחר ומיקל, יכולים לנהוג היתר, ע"ש. עכ"ל. והעתיק זאת בספר נתיבות המשפט שם ס"ק י"ט, ע"ש. ובביאור הגר"א (שם ס"ק כ"ג) ציין שמקורו של הרמ"א שהוא מתשובות הרשב"א הנז"ל, מעירובין סוף פרק ג', והכי איתא התם (דף מ"א ע"א), תניא לאחר פטירתו של רשב"ג נכנס רבי יהושע להפר דבריו, עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר, חזי אנא דבתר רישא גופא אזיל [וברש"י, רואה אני בדין ובדת שצריכים אנו להלך אחר דברי הראשונים], כל ימיו של רבן גמליאל קבענו הלכה כמותו, עכשיו אתה מבקש לבטל דבריו, יהושע אין שומעין לך שכבר

בכח סמכות בית הדין ששלחום וכו'. ע"כ. ובהערה ציין לעיין בסערת תימן למו"ז בעמוד מ"ה, ששם מבואר איך שהראב"ד היה שולח את הבקיאים והת"ח הגדולים ביותר לחזור ולבקר בדקי הכשרות וכו'. ומנהג זה מימות עולם הוא, וכמוהו מוזכר בשו"ת יעב"ץ ח"ב סימן קצ"ו, ובשו"ת חתם סופר חיו"ד סימן י"ג, ע"ש.

ושם הביא רבינו עוד את טופס המינורי שנתן זקיננו מהר"ע קורח זצוק"ל (הראב"ד האחרון בתימן) למה"ר יוסף נחום זצ"ל, ובהיות ומדבריו יש ללמוד כיצד היה הראב"ד שבצנעא בירת תימן ממונה ושולח שליחים לבדוק כל ענייני המנהג והלכה וענייני הכשרות של בני הכפרים, על כן נעלה את מכתבו הנ"ל כאן, וז"ל: הן עתה אחרי אשר נסע כה"ר יחיא נחום אל הקודש פנימה, והוא שהיה ממונה מאת בית דין הצדק לבדוק השוחטים והבודקים הנמצאים בכל הכפרים, וללמדם ארחות יושר בדיני ע"ט"ר (שבעים טרפיות), ולהראות את הדרך בבדיקת הריאה ושאר אברים הפנימיים, עד שיהיו שלמים ובקיאים בטביעות עינא, אשר הוא עיקר לידע סדרי הבדיקות, למען לא יכשלו באיסור טריפות הפוגם בנפש ובגוף. וכבר נודע בשערי הלומדים והמתלמדים בקיאותו, ויסוד הכל ענוותו ויראת חטאו במלאכת שמים. והנה השאיר אחריו ברכה, בנו ותלמידו הרב יוסף בכה"ר יחיא נחום הממלא את מקומו בכל מה שנזכר לעיל, וידיו רב לו

בסברא ישרה בכל דיני שחיטה ועט"ר, ובקיאות שלימה בבדיקת הריאה וכו'. אשר על כן, תמכנו את ידו, ואמרינן לחיילה יישר, לעמוד על משמרתו. ומחוייבים כל השוחטים והבודקים די בכל אתר ואתר לשמוע ולהסדיר כל דיני השחיטה ועט"ר עם בדיקת הסכין. ורשות נתונה לו להעביר כל מי ושאינו ראוי או מתרשל בלימודו. וגם נתננו לו רשות לפקח על בני הכפרים בענייני טבילת מצוה והנהגת בתי כנסיות ועסק התורה, ושלא ימצא שום כפר בלי מלמד תינוקות, אשר אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם. וגם לבדוק העוסקים בקידושין וגירושין, אם הם בקיאים בדינים התלויים בהם. ואיש לא יהיה לו עסק בגיטין וקידושין אלא אם יודע פרטי דיניהם, כי דברים אלו אין רשות לשום אדם שאינו בקיא להזדקק להם, פן יפגע באיסור ערוה החמורה רח"ל. ושומע לדברי חכמים ישכון בטח, ושאמ"ר. עכ"ל שבכתי"ק, והובא בערי"ש שם. וע"ע בסערת תימן דף ע"ח.

ועיין עוד בדברי הגאון היבי"ע זלה"ה בשו"ת גנזי מלכים סימן פ"ד (הובא בגוונות ותשובות מחכמי תימן ח"א דף תכ"ו) וז"ל: נשאלתי בעניין חכמי תימן בעיר תהילה 'צנעא' ובעיר תהילה 'רדאע', אם יש הפרש ביניהם. תשובה, כולם חכמים ונבונים וכו'. אלא עיר תהילה צנעא היא עיר הבירה של תימן, תורה וגדולה במקום אחד. וכל הדבר הקשה בכל ערי תימן,

קבוע בעירו, מנהיג את בני דורו, בדרך צדקה וארחות מישרים, ותוכחת מוסר במיטב אמרים. ועד אחרון עמד רועה לישראל, הרה"ג מורינו ורבינו שלמה בן כבוד הרב יוסף אלקארה, לראב"ד בצנעא וכל ערי תימן יע"א, בתומה וענווה. והוא שפט את ישראל ארבעים שנה וכו'. עד כאן מהשייך לעניינינו.

בעניין העדר ספרי הלכה ומנהג בק"ק תימן

א. ולתועלת המעיין נעתיק בזה מדברות א. קודשו של רבינו שליט"א שביאר בטוב טעם ודעת עניין זה, בכמה מקומות מספרו הגדול והרחב עריכת שולחן ילקוט-חיים, ואלו הם דבריו ככתבם וכלשונם:

אין ראוי לפקפק במנהגי קהילות ישראל, אף על פי שלא ימצאו אותו עניין מפורש, ולא נתפשטו פסקי גדולי רבניהם. (עריכת שולחן ילקוט-חיים חלק י"ג כללי הוראה סעיף ל"ד)

וכה הם דברי רבינו שליט"א בעניין המנהג שהיו מסמנים את ספרי התורה, וז"ל הבהיר: בטרם אכנס לגוף מנהגינו, אקדים תשובה למשעינים דעתם בעניין זה על הפוסקים המחמירים, ואומר שגם בזה לא דקו, שהרי הרמב"ם לא הזכיר פיסול הניקוד ופיסול הפיסוק בין מניין הפיסולין, וכפי שגם העיר כזאת הריב"ש. מבואר, דסבירא ליה שאינו

יביאנה אל חכמי צנעא. וכבר העיד בזה הרב שלום שבזי זתע"א בשירתו המתחלת אהבת דוד חפצי וגו', באומרו: יא משתאק לאלעלם ואלתעלים. זור צנעא די חלת אלנעמה, פיהא אחבאר תפתיך בכל כלמה. (תרגום: הוי המשתוקק לדעת ולחכמה, בְּקָר בצנעא במקום ששפעה הטובה, ויש בה חכמים שיורוך בכל עניין. הערה ו' שם). ודע קורא נעים, לפי מיטב ידיעתי והנסיון, שאם יש חילוקי דעות בין החכמים והתלמידים, יביאום אל חכמי צנעא, וכל הדבר הקשה ישפוטו הם. והנה גם כן לירושלים או למצרים להרה"ג הנגיד בנו של הרמב"ם זתע"א, היו שואלים לידע האמת וכו'. ע"כ. (וראה עוד בהקדמתו שם כיוצא בזה).

עוד ראה למהר"ע קורח זצ"ל במה שהובא משמו בהקדמת ספר אמונת ה' (והובא בשו"ת חן טוב הנדפס מקרוב דף תל"ט), ואלו הם דבריו: ברוך ה' אשר לא השבית גואל, וזאת התעודה בישראל, דור דור וחכמיו דורשים בנועם אמריה, אשר בחביון סתריה, דור דור ומנהיגיו מחזקים גדריה, בתקנות וסייגים ויושר אמרים. וגם פה בנפת תימן, ישראל לא אלמן, וחכמי הדורות אז כמלפנים, חיברו כמה ספרים, בחכמת התורה המאירה, באימה ויראה ואמונה טהורה. ורבני הזמנים קבעו ישיבות, ללמוד וללמד להבין ולהורות, בדבר הלכה ועומק כל שאלה, על דרך הנסתר והנגלה, ברוח נדיבה ושפה ברורה, באמונה שלימה זכה וברה. וכל בית דין

באותו עניין מפורש, כיון שסמכו על רבנים גדולים אשר היו בכל דור עם הרבנים הנזכרים, ואע"פ שלא נתפשטו פסקיהם ולא יצאו לאור עולם, ע"ש בכל העניין. ושם מיירי בסוגיא חמורה של שמירת שבת, וכ"ש בנדון דידן. [ויסוד זה אף מתבאר מדברי הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק פ"א ה"ו, ובהלכות שמיטה ויובל פ"י ה"ו, ע"ש ודו"ק].

לאור זאת, הנה כבר ידעת כי בקהילותינו אין פרץ ואין צווחה, כעדות הרמב"ם באגרת ששלח לתימן. וכפי שידוע בכל באי שערי בית עמי, שכולם שמרו תורת השי"ת קלה כבחמורה, ועד קוצו של יו"ד דקדקו. עסקו בתורה לשם המצווה ב"ה, ועל מנת שלא להקרא רבי ומורי. למדו תורה מתוך דוחק ומסירות נפש, וחרדת א-להים ריחפה על פני הכל. ובודאי לא היו מעיזים להרים יד על תורה קדושה אילו היה להם פקפוק במנהג זה או אחר. כל שכן בספרי תורה המקובלים בידינו כפי שנתקבל מפי הגבורה, וכפי שכתבנו לעניין חסרות ויתרות.

אחר כל אלה הדברים, איך אפשר להיחפז ולהטיל דופי במעשה הראשונים, במנהג שנתקיים הלכה למעשה דורות רבים, ועל פי הוראת חכמי הדורות ובמעמדם, נוסף לכל הראשונים שהזכרנו לעיל. ואל בנינו הדור הזה שעולה ופורח, קורא אני לשמור בצפרניהם תורת

פוסל הניקוד אפילו בדיו. וכן השמיט זאת מפסקיו הרא"ש, וכן בנו בעל הטורים, ורוב הפוסקים שחיברו פסקי הלכות בדיני ס"ת, ואע"פ שגם לנגד עיניהם היה מסכת סופרים, ואף הביאו ממנה הלכות שנראו להם. והטעם, משום שאין להוסיף פיסולין על מה שנזכר בגמרא. ועיין בהלכות קטנות להרא"ש בסוף מנחות, לעניין צורת פרשיות פתוחות וסתומות, שכתב בפירושו: כי מסכת סופרים נתחבר בדורות האחרונים, ולא הובאו מדבריו בתלמוד. ע"כ.

ואף על פי שרבותינו הם מן האוסרין לנקד ס"ת בדיו, ומשום כך לא תיקנו ניקוד ממש בס"ת בדיו, אבל למנהג כפי שתיקנו וכפי שיתבאר עוד להלן, הנה הרמב"ם והרא"ש והטור דלא סבירא ליה שיש איסור ניקוד בדיו, כל שכן שיצטרפו להתיר ניקוד שלא ע"י דיו. ואם נחברם יחד עם כל גדולי רבני ובתי הדין של כל דור ודור שבקהילותינו, שהתירו מנהג זה ללא עוררין, הרי בודאי לטעם זה יהיו רבים יותר מכל הפוסקים שהזכירו איסור בספריהם, כולל אלו שעדיין כותבים איסור בספריהם.

וכבר הזכרנו בסוגית חימום תבשיל שבשל כל צורכו מערב שבת, תשובת מהרש"ל דוראן בשו"ת תשב"ץ (הוא הרשב"ץ בעל התשב"ץ עצמו, כפי שכתב החיד"א בשם הגדולים), אין ראוי לפקפק על מנהג קהילותיהם, אף על פי שלא ימצא

הגדול בענקים, וכוונתי לומר - כשתמצא לאחד מרבותינו המברר מסורתם ומנהגיהם שבקהל קדשם, אל תאמר כיון שבמסורת שלנו אין עליה ספרים ופולפולים הרבה, סימן לדבר שהיא חסרה ח"ו, לך נא ראה מה שכתב איש צדיק, אמת יהגה חכו, מרן החתם סופר בתשובותיו (חלק א"ח סימן ט"ו) בעניין נוסח התפילה אשר רבותינו הגאונים - הגאון החסיד שבכהונה מו"ה נתן אדלר זצ"ל, והגאון רשכבה"ג ההפלאה ז"ל, התפללו בנוסח ספרד עפ"י כוונת האר"י. ואחר כך בנו הגאון בעל 'מחנה לוי' זצ"ל ביטל בית הכנסת של אביו, ועבר להתפלל בבית הכנסת בנוסח אשכנז. וכתב ע"ז החת"ס שם, מה שיש מעלה לנוסח ספרד הוא משום שהאר"י היה ספרדי, ואילו היה אשכנזי, או אילו קם בין האשכנזים כמותו, היה הוא מגלה סודות ומעלות נוסח אשכנז. ע"כ. וכבר כתבתי הקדמה ארוכה בחלק א', ע"ש שבה ביארנו חסרון הספרים בענייני מנהגי תימן, ואכ"מ לחזור ע"ז. אך הנה בחסדי השי"ת, קמים עתה עוסקי תורה ומבררים חלק מזעיר ממסורת רבותינו אשר נחלונו, וכל אחד כפי אשר חננו החונן לאדם דעת. וגם אני העני בטחתי בצורי כי יזכור לי זכות אבותי הקדושים, וכותב כמה פטטין דאורייתא על המנהגים והמסורת. עכ"ד.

(עריכת שולחן ילקוט-חיים חלק י"ג בעניין מסורת כתב האותיות, סוף הערה ט"ו)

רבותינו, ולבד שלא יהיו כמו אלו שנאמר עליהם ח"ו: דור אביו יקלל. הנה הם כורתים את העץ שהם נשענים עליו, ואם יסוד רבותינו אינו מספיק להם, עליהם לבדוק בדברים שהם שורש עצמם, כגון הגיטין שנעשו להם ולאבותיהם, ועל ידי כן יקעקעו ביצתן.

ולאלה המורים במנהגי אבותינו שאינם מקהלינו, קורא אני להם: של נעליך מעל רגליך וכו'. שאם פסקי רבותינו ומנהגינו אפשר ח"ו לבטלם ולדחקם, הרי תצאו ח"ו ממחיצתכם. וכי מה ראית לחלק בין אלה הדברי אלהים חיים ובין האלה דברי אלהים חיים. וחי נפשי כי אני רואה דרכם דרך מינות וקעקוע עמודי התורה (ראה על כך בשו"ת דברי מלכאל ח"ה סימן ק'. א. ה.). וחסדי השי"ת עלינו, שאלה המעזים לפקפק ולהורות במנהגינו שלא כמנהגינו, מעטים הם מאד, ואינם מאלה העמוסים בתורה ויראת שמים באמת. ולא אסתפק בתשובה תמימה זאת, כמתרגמיהן תמים תהיה, שלים תהי. והיא באמת ניצחת מפשטותה, אך כיון שלא תערב לטעם בעלי הסברא והפלפול, אראה להם שאין לפסול ס"ת מסומן משום טעם וכו'. ע"כ.

(עריכת שולחן ילקוט-חיים חלק י"ג מסורת סימון ספרי תורה, הערה א')

אחתום דברי בדבר שלא הייתי יכול אני לאומר, אלמלי אמרו האדם

ולמדו תורה, דקדקו במצוותיה ומסרו נפשם על האמונה, שימרו מסורת, ובנו אורחות חיים שלימים ומדוקדקים. לו זכו אבותינו כפי שעתה עינינו רואות בגלויות שאר שבטי ישראל, לתקופות רגיעה וזוהר, שלוה ושגשוג, לו הוחזקו בני תורה ותלמידי חכמים בכבוד ובסיפוק כל צרכיהם, אפשר שהיו נקשרים עולמות עליונים בעולמינו זה.

צא ולמד, שעל אף מוראות הגזירה אשר קיננה לה משכנם של אבותינו, אף על פי כן בכל דוד ודור קמו גדולי תורה וענקי יראה למאות, צדיקים וחסידי אמת לאלפים, תמימי דרך ואמונה לריבי רבבות, ואין פרץ ואין צווחה ברחובותינו. ספרים רבים ותשובות לאין מספר נכתבו בחכמת התורה, במקרא ובמשנה, בתלמוד ובמדרשים, באמונה ובמחשבה, בקבלה ובמוסר, בשירה ועוד. מחוסר דפוס המשיך העתקים רבים, ומקשיי העתקה בכת"י, רבים נאבדו או אכלם העש, חלק מהם זכו להיזכר מהעתקה מלשונם בספרים שנשתמרו. אך גם הנשאר לפליטה, עוד יעסיק רבים וטובים במשך כמה דורות לחשוף צפונותיהם ולהוציאם לאור עולם, כולל מה שנשתייר מספרות הראשונים והגאונים, נוסחאות מדוייקות בתלמוד במשנה ובכתבי הרמב"ם והמדרשים. ודורינו זה שעדיין שרשיו נעוצים בתפארת ראשונים, יכול להציל הרבה ממלתעות הנשייה והכליון, ודי להם

ספרי היסוד למנהג ק"ק תימן הם ספריו של מהרד"ם ומהרי"ץ

הנה זכינו לאורו הגדול של תכלאל "עץ חיים" שערך מהרי"ץ זצוק"ל. וכמו כן, המנהגים המסורות והקבלות אשר איסוף ביאר ובירר בספריו "פעולת צדיק" ו"עץ חיים", וכן מהר"ד משרקי זצוק"ל בספריו הגדולים "שתילי זיתים" ו"רביד הזהב". אשר שני מאורות אלו החלו לפני כמאתים שנה לאסוף ולברר הלכות ומנהגים המיוחדים. וגם מה שהשיבו ופסקו הלכה למעשה, צירפתים לאכסניא זאת. ובכרך זה, יש הכרעות שיטות פסקים, ומובאות, מהראשונים ועד האחרונים, למעלה מארבעים חכמים וגדולי תורה.

(עריכת שולחן ילקוט-חיים חלק א', בהקדמה)

איתא בילקוט שמעוני (ישעיה פרק מ"א, פיסקא תמ"ה), כשנשתברו הלוחות נגזרה גזירה על ישראל שילמדו תורה מתוך הצער, ומתוך הטלטול, ומתוך הטירוף, ומתוך הדוחק, ומתוך שאין להם מזונות. ובשביל אותו הצער שמצטערין עתיד הקב"ה לשלם להם שכרן לימות המשיח כפול ומוכפל, שנאמר הנה ה"א בחזק יבוא וזרועו משלה לו הנה שכרו אתו. ע"כ. ואע"פ שנשתברו הלוחות במעמד כלל ישראל, אבל דומה הדבר עלינו שהגזירה לא חמדה אלא את אבותינו וקדמונינו, ועם כל הצער והטלטול הטירוף ודוחק המזונות למדו

יודו לה' חסדו אשר זכר להם את בריתו, וקיים בהם מקרא שכתוב, ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וכו', ואין זאת אלא תורה. בזכות עסק התורה וקיום המצוות אשר גולה זו שמרה עליהם בחירוף נפש. ואין גולה כגולת תימן שכולה דבוקה באהבת השי"ת ואהבת הארת וקיום המצוות.

אבותינו אלה נוחי נפש, ידם היתה רב להם לא רק בעסק התורה, גם בעט סופרים משכה ידם, אלא שלדאבונינו ולאסונינו, כל מה שכתבו במשך דורות לא ראו אור. כי יד הגלות הארוכה והארורה, גזירת הגירושים ויסורי הנדודים, ואת עלית על כולנה, חוסר בית הדפוס בתימן, כל אלה חברו יחד והורידו לתהום הנשייה את כל אשר עמלו ויצרו גדולי התורה ועמודי החכמה. די בכאן אם נזכיר עובדא אחת, והיא גלות מוז"ע, שכאשר גורשו כל יהודי צנעא בירת תימן בשנת התל"ט ליצירה לאי מוזע, בכח הזרוע הוציאו מבתיים בעירום ובחוסר כל, ואת אהליהם עם כל מחמדיהם נטשו, לרבות אוצרות שלמים של ספרים, ומהם כתבי יד רבים פרי עטם של חכמי תימן במשך תקופות רבות בשנים. ובשובם מגלות מוזע [כידוע על פי תנאים עצובים שאין כאן המקום לבארם], מצאו הכל הרוס שרוף ושדוד, לרבות בתי כנסיות עם כל היקר שבהם.

הבט נא וראה דבר חדש מצאתי (להגאון מהר"ץ ז"ל באגרת המיוחס לו) מקנקן

לאבותינו מצוקתם בחייהם, ואוי הוי אם ח"ו לא יזכו לפחות השרידים מפרי רוחם ועמלם שיוחקו על ספר להארתם במקורותיהן ובהבנת פירושיהן ודקדוקיהן למורשת לדורות, וזאת נחלתי מאבותי להיות כוסף וחרד על דברי אבותינו ומורשת רבותינו. עד כאן מדברי רבינו הגדול שליט"א בעניינים אלו.

דברי מהרש"י הלוי זצ"ל בזה

וראה בהקדמת הגאון רבינו שלום יצחק הלוי זצוק"ל לשו"ת פעולת צדיק שהאריך בעניין זה, ואלו הם דבריו: הנה יודע כל שער עמי, כי לא היה אלמן שבט ישראל אשר בתימן, בכל דור ודור קמו מקרבו גדולי תורה וענקי תורה וחכמה, אשר האירו במאור תורתם וחכמתם גם לדורם וגם לדורות שבאו אחריהם. ואכן, לא בכדי החזיקה גולה זו מעמד במשך אלפי שנים, ועמדה כצור איתן מול פני אויבים ואורבים אשר בקשו בכל מיני דרכים ואמצעים להדיחה מאמונתה וממסורת אבותיה הקדושים, ולהטעימה בקרבם או להכחידה כליל. וכמה הרפתקי עדו על גולה בודדת זו, וכמה גזרות שונות ומשונות ניחתו על ראשה ולא יכלו לה.

לא זו בלבד, אלא שמתוך קורות ימיה של גלות תימן נמצאנו למדים, שבמדה שתכפו ואכפו הגזרות עליה, בה במדה חזקה רוחם וגברה תקיפות אמונתה לעמוד כנגד הגזרות ולא להכנע ולהטמע.

בכתב יד, גם פירוש המשנה בלשון ערבי, וישלח אותם ממצרים אל עיר צנעא. ויהי כאשר הגיעו, ויקראו בו, ויראו כי כמוהו לא היה מן העולם, הלכות פסוקות בלשון צח וקצר כולל כל התורה, המצוות הנהוגות והבלתי נהוגות. ויבדקו בקונטרסיהם מחכמיהם, וראו כי דבריו באו בכיוון בקונטרסיהם אל מה שביאר וזיקק, ויקבלוהו עליהם לרב ולשר ולקצין, לעשות כדבריו בכל ענייניו כמשה מפי הגבורה וכו'.

ואחר כך כתוב: בשנת אתתקפ"ח ואתתקפ"ט הגלו אל מדבר מוז"ע, והיה מקום רע ומר מקום חם ואויר רע, לא יוכל איש להלך על גבי קרקע מרוב היגיעה והחלודה העולה ברגלים. ובאותה שנה בצאתם מצנעא ללכת אל מוזע, היה אחד גוי, והפקידו אצלו כמה ספרי תורה וכמה ספרי תלמוד ומקרא ומפרשים, וכמה קונטרסים אשר חיברו הראשונים כתיבת ידיהם, כי לא יכלו לשאת מפני טורח הדרך, כי גורשו משם הם ובניהם וטפם. וספרים אלה כמעט מלאים בחדר אחד גדול. סבורים היו שיפיסו למלך ויחזרו לקחת ספריהם. ויהי בצאתם, ויקם האיש ההוא ויצת אש בהם, וישרפם כולם. ומאותו העת נדלדלה יד ישראל בכל עניין. הן ממיעוט ספרים, הן שנשרפו ספרי חידושיהם ופירושם, לא נשאר רק מעט מן המעט ספרי תורה וגמרות ושאר ספרים אשר לקחו ראשי עם בידיהם לצורך עיונם, וקריאה בספר תורה. ע"כ.

ישן, המפיץ לנו אור על חיי אבותינו בתימן, וז"ל: ויהי בימים הרבים ההם, כאשר נתיישבו באלקצ"ר בעיר צנע"א, נתפזרו מהם בעיירות אשר סביבותיה ויתיישבו בעיירות זעיר שם זעיר שם, ויישבו וייאחזו בהם, ויפרו וירבו. ונימוס אחד היה לכולם בעסק התורה וקיום המצוות וה' אלהים אמת, ויקם להם בכל עיר ועיר עיניים להורות לעם את הדרך ילכו על פי תורת האלהים, כאשר היו מקובלים בפירושה איש מפי איש מפי משה רבינו ע"ה. וכל דור ודור היה מקבל הפירושים מרבתיו שקדמו בזמן. עד אשר הקים ה' מאיר עיני הגולה מרנא ורבנא רבינו הקדוש, אשר חיבר וקיבץ השמועות מחכמי הדורות במשנה אשר חיבר, וישלח אותה אל כל בני הגולה. וכל מקום אשר דבר המלך מגיע, קיבלוה עליהם ועל זרעם לדורות עולם. אחרי זה כשחזרה הגמרא, גם היא נתפשטה בכל הגליות, וגלות צנע"א כמו הן קיבלוה בסבר פנים יפות, והיו מעתיקים אותה ללמד בני ישראל קושיות ותירוצים. והיו מפרשים בה פירושים עצומים. וכל אחד מהחכמים המרביצים תורה, היה עושה לעצמו קיצור פסקי הדינים מהגמרא, ועשו קונטרסים, באופן כי נתקיים ייעודו יתברך אשר כתב על ידי משה עבדו, ואף גם זאת וכו'.

באותם הימים הופיע אורו של מרנא ורבנא הרמב"ם, וכאשר השלים ע"ה חיבור הי"ד ופירוש המשנה, כתב הוא ספר הי"ד

כי צד נהגו, כי מנהג זה מגלה על מנהג מקום אחר. ולא מבעיא עיירות קטנות הסמוכות לערים גדולות, שבודאי מנהג הערים הגדולות מגלה ומלמד על מנהג העיירות הקטנות, שאנחנו אומרים דבודאי היו הם נמשכים אחר הערים הגדולות. ואף בערים גדולות, אחת מלמדת על חברתה, ומנהג מקום זה מגלה על מנהג מקום אחר. וקיימא לן כשיש ספק במנהג איך נהגו בעיר, יש ללכת אחר מנהג רוב העולם ורוב המקומות, ויגלה מפורש על הסתום. וכמו שכתב בזה מהר"ח פלאג"י בשו"ת חקקי לב (ח"א יו"ד סימן נ"ה, דף צ"ה, סע"א ואילך).

ובספרו משא חיים (חלק המנהגים מערכת ג' אות ל"ה) כתב עוד, מנהג בדבר שלא נודע בעיר ונסתפקו איך ינהגו, למדים ממקומות אחרים ששם נתפשט המנהג, וכמו שכתב בשו"ת דבר שמואל סימן רמ"א, וזו לשונו: באופן שכן ראינו בעיר הזאת [ונציה], ואם בעיר איזמיר לא נודע וכו', למה לא יכריעו הספק להטות אחר המקומות שנתפשט בהם המנהג, וכמבואר בספרי הפוסקים (הובאו בב"י יו"ד סימן פ"ב) וכו'. וכן כתב הגאון רבי אברהם הכהן זלה"ה משאלוניקי בספר טהרת המים (חלק שיורי טהרה מערכת ה' כלל י"ד), שכל שלא נתברר מנהג עירו שאלוניקי, אזי יש ללמוד ממנהג העיר איזמיר. עכ"ד הגאון שליט"א שם, וע"ש עוד שהאריך להוכיח כלל הדברים הללו בראיות

הנה כי כן, הלכה לטמיון חמדת לבכם בית גניזתם שבה עמלו עליה במשך מאות ואולי אלפי שנים. זאת ועוד, לא מעטים המה החוקרים שיצאו לתימן בתקופות שונות, יהודים ולא יהודים, ואלה השתדלו לקנות כתבי יד עתיקים שעדיין לא ראו אור. ולצערינו, רבים היו הנפתיים אשר מכרו להם ספרים אשר אין למו ערוך בגלל דחקם ועניינם. על כן, יקרה לנו כל פיסת נייר שנותרה לפלטה ולא שקעה בתהום הנשייה והאבדון. עתה כשגואל ישראל זיכנו לעלות לארץ הקודש, מצוה עלינו וחובה קדושה לגאול משחת כל מה שנוכל לגאול. ומה מאד גדלה שמחתינו, ובייחוד בדורינו זו, דור הגאולה והתחייה, בבואנו לחטט ולחפש אחרי מה שהשאירה גולת תימן. שמחה ימלא לבנו ותודה ימלא פינו לאל עליון, על שזיכנו לקיים מצות פיקוח הגל הרוחני של עדתינו. עכ"ד הגאון מהרשי"ה זצוק"ל שם. וראה עוד מזה בהקדמת מהר"י אלשיך זצוק"ל לספר חן טוב למהריב"ד. (וכן ראה בספר גנוזות ותשובות מחכמי תימן חלק א' בהקדמה אריכות דברים בזה).

מנהג ערים גדולות מגלה ומלמד על מנהג העיירות הקטנות

ב. עוד ראה מה שכתב הגרי"ח סופר שליט"א בספרו מנוחת שלום (חלק ז' בסימן ג'), דע, כי לימדונו הפוסקים ז"ל דכשברור מה מנהג העיר, מנהג זה מגלה על מקומות אחרים ששם אין בירור

וכתב הרמב"ם, ומנהג כשר הוא שלאחר המליחה והדחה, כשרוצה לבשל את הבשר, שישליך את הבשר לתוך מים רותחין בקדרה וכו'. אמנם אין העולם נזהרים בזה וכו'. ע"ש וכו'. מה שהעיד שאין בכל תפוצות ישראל שנהגו בחומרא זאת, לבד שברור כי לא נסע לכל תפוצות ישראל. ובודאי אילו שמע כי בכל קהילותינו נוהגין לחלוט היה נזהר מלכתוב כך. [כי לא חשוד בעיני אותו צדיק - כפי שיש בזמנינו דור עקבתא דמשיחא, תגא בלא מלכותא, מדמים שישראל היו מצויים רק בארץ אחת, ובה רק ניתנה תורה והוראה]. וכבר העליתי בספרי שפת מלך ראיות כי גם בזמן חכמי התלמוד לא דיברו חכמים בעניינים מסויימים אלא על ידיעות שבמקומם, וכן נוהגין לכתוב 'כל' ישראל או 'כל' העולם, גם בספרי הראשונים. והכא נמי דכוותיה. וכן הזכרתי קודם בסמוך המובא בכרכי יוסף, "נהגו 'כל' בני אדם לחלוט", או "ומנהג 'העולם' כעת ליתנו במים רותחין", וכן הלשון "ומאחר ש'הכל' נותנים אותו במים רותחים". וכן מורגלא לומר בכל בתי המדרש, כולי עלמא סבירא להו, וכל כיוצא בזה הלשון וכו'. ע"כ לעניינינו.

וכמו כן בכמה מקומות מצאנו ראינו לגדולי הדורות שהתריעו על מנהגים שהם מנהגי טעות, וכן על מנהגים שלא נתייסדו עפ"י ספרים וסופרים, ותקצר היריעה מהכיל דבריהם, ונציין

ברורות. (וכן הוא בספרו ברכי נפשי עמוד פ"ד, וברכת יעקב סימן י' אות ב' והלאה).

מנהגי טעות

ג. אמנם כבר כתבו הפוסקים שאין לסמוך במנהגים על שמועות והשערות שאינם ברורות כל הצורך. כן מבואר בשו"ת יוסף אומץ להחיד"א סימן ק'. (ועיין עוד בזה בספר אהל מועד ביריעות האהל להרה"ג שמ"ח גאגין זלה"ה ח"א דף פ"ו ע"א, ובשירי ברכה אר"ח סימן תנ"ו). ועיין בכף החיים סימן י"ד ס"ק י"ד בסופו שכתב, אמנם אם יש מנהג לברך וכו', אבל אין ליקח המנהג אלא מן הלומדים, לא משאר עמא דארעא שעושים מה שעולה בדעתם. עכ"ל. (וע"ע בכה"ח סימן תקפ"ב ס"ק ל"ח). אמנם מצאנו פעמים רבות בפוסקים שכתבו עדיות על מנהגים בלשונות שאינם ודאים, וכגון בלשון 'כמדומה' שכן נהגו, וכיוצא באלו הלשונות, כידוע. [וראה להגרי"ח סופר שם שלהי סימן א' שכתב, דע כי מסורת בידינו, וכך קיימא לן, כל שהמנהג פשט זה עצמו עדות נאמנה שהמנהג נתייסד עפ"י חכמי העיר, והוא מנהג ותיקין. כן כתב בשו"ת חיים ביד למהר"ח פלאגי סימן ל"ו סוף ד"ה וא"כ עוד. ע"כ].

וראה עוד מה שכתב רבינו בספרו עריכת שולחן חלק י' סימן ס"ט הערה ד', וז"ל: עיין בספר איסור והיתר הארוך המיוחס לרבינו יונה גירונדי שכתב בזה"ל:

ערוך, ולא זו הדרך ולא זו העיר, ולא ידעו ולא יבינו כי דרכם עליהם השלום רחוק זו מזו כרחוק מזרח ממערב, כי בכמה מקומות עצמו מספר, הוא הורס בניין השולחן ערוך ועושה לו דרך אחרת בדינים, ואין צריך לומר במנהגים וכו'. ע"כ לעניינינו. ועל כן, מצאנו בכמה מחזות בתימן שמנהגיהם קרובים לדעת הרמ"א או הלבוש. וכפי שתראה למהר"י בדיחי זצוק"ל בתשובותיו חן טוב סימן מ"א (ובנדפס מחדש הוא באות ב') שכתב לגבי דין הנדה לגבי המתנת ז' ימים לפני ספירת שבעה נקיים, וזה לשונו, ואם כן אפשר שהנשים הנוהגות כן, איזה חכם ראה דברי רמ"א אלו, והחמיר על עצמו, והורה לאשתו שתעשה, ונגררו קצת נשים אחריה. אבל לא פשט המנהג בכל הנשים במקומותינו, ורובן סומכין על עיקר הדין שכתבו הרמב"ם ז"ל ומר"ן ז"ל. ע"כ. (וראה במצויין שם בהערה אודות עיקר מנהג זה).

וכיוצא בזה מצינו בשו"ת בית דוד לרבינו יוסף דוד בן שבתאי משאלוניקי (חלק יו"ד סימן קפ"ג) שכתב בתוך דבריו שם: ודומה שמשנדפס ספר המפה (הגהות רמ"א על השו"ע), וראו העולם שכתוב בו מנהג זה, סברו שהוא מנהג כל העולם, ונהגוהו. ע"כ. וראה עוד מה שכתב החוות יאיר בספרו מקור חיים (או"ח סימן קל"א ס"ק א'), מצאתי בפסקי מהרא"י סימן ל"ה, דכמה פעמים כתבו החיבורים דנהגו כן ובאמת לא נהגו, גם לפעמים מחולקים הפוסקים

לאלו הידועים בזה: הגרי"ח בשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סימן ל', כתב בכלל דבריו שם, אין להביא ראיה ממנהג ערי הנדיא (ארץ הודו), שמנהג שלהם הוא מחסרון ידיעה, כי לא עמדו שם חכמים בעלי הוראה. ע"כ. וכן ראה למהר"י הורוויץ בספר קיצור השל"ה (על מסכת שבועות, ענייני לימוד ד"ה ועתה) שכתב וז"ל: ועתה בדור הזה נתפשט נגע הצרעת בישובים ובכפרים שכל מלמד תינוקות ומקרי דרדקי, מורים הוראה איסור והיתר, כיון שדרך בישובים כולם שנתפשט המנהג שקורין למלמד תינוקות בשם "רבי", אפילו הוא עם הארץ גדול שאינו יודע אפילו פירוש המילות של החומש. ויש מלמדי תינוקות שנסמכו בשם "חבר", ויש להם הדרת זקן ובעלי צורה – ומעולם לא למדו כלל ולא ידעי מאי קאמרי רבנן מפוסקים ראשונים ואחרונים, ורק שולחן ערוך בלי פירוש (הם יודעים), וגס לבם בהוראה, וסוברים בדעתם שזהו להם לכבוד ולתפארת שזכו להוראה וכו', ואינן יודעין שאפשר המה אוכלין טריפות. ואותן מורי הוראות המה חברים לאיש משחית וכו', כיעו"ש.

גם מהרד"ם בתוך דבריו בהקדמתו לספרו הגדול "שתילי זיתים" כבר הזכיר שהיו בתימן שנגררו אחר דברי הלבוש או הרמ"א אף נגד דעת מרן השו"ע, וז"ל שם: ונתפשט דרך ללומדים לעשות ספר הלבוש פירוש לספר השולחן

ל"ט במנהג הנפיחה, סעיף ה' ד"ה כתב הרמ"א, ואע"פ שרבו המכשולים ממנהג זה, מקיימים אותו על פי היסוד הזה, שמנהג אבות תורה הוא. ובשו"ת רב פעלים ח"ד יו"ד סימן ט"ו כתב, ואת עלית על כולנה כח המנהג שנהגו כאן מנהג ברור בזה, לשפוך על גופם מים חמים אחר שיעלו מן הטבילה. ועל המנהג אין לפקפק אפילו אם יהיו רוב אוסרין, ועל כן אין צורך להאריך בזה. ע"כ לעניינינו.

ורבינו הב"ח פסק כרש"י בשיעור פגימת הסכין שהוא כדי חגירת צפורן, וכנגד רוב הפוסקים. וכתב עליו הפר"ח, שהיא דעת יחיד, ומשום שזהו איסור דאורייתא על כן השיגו, וכתב חלילה להקל באיסור דאורייתא על פי סברת יחיד. ועיין בז"ת סימן ח"י סק"ה, ושם בש"ך וט"ז. ולסיום דוגמאות מעטות אלה מני ספור, כתב הש"ך ביו"ד סימן ס"ה ס"ק ז', בדין אם יש ליטול בעוף חוטין שבגפו, ופסק הרמ"א, ויש אומרים שאין צריכין. וז"ל הש"ך שם: כתוב בפרישה סעיף ב', יש לתמוה איך פסק להקל על סמך כל דהו כנגד הר"ח והראב"ד. עכ"ל. ואין זה תימה, דהרבה פעמים מצינו כן שהמנהג כפוסק אחד, שרוב הפוסקים חולקים, וכל שכן כאן שדברי היש מי שאומר נכונים הם, כמו שכתב מהרש"ל וכו'. עכ"ל.

ויסוד זה מפורש במסכת עדיות פ"א מ"ה, ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין, שאם יראה בי"ד את דברי

איך המנהג וכו', וטעם הדבר הוא, מפני שהיו שמדות וגירושין, וחזרו ונתיישבו מתי מדינה מדלת העם וממילא נשתכחו המנהגים השונים וכו', ע"ש. ועיין עוד לו בתשובותיו בסימן רל"ח בסופו.

מנהג ישראל תורה

ד. ופשוט שכל שהמנהג ידוע בקהילותינו באחד מן המקומות, וכ"ש שהעידו עליו רבותינו חכמי תימן זיע"א, שאין אחריו ולא כלום, ויש לחפש ולפשפש אחר כל טצדקי ליישב מנהגינו שודאי יסודתו בהררי קודש. ונעתיק כאן דבריו של רבינו שליט"א בעניין זה ממה שכתב בכמה מקומות בספריו, כמצויין להלן. וכה הם דבריו ככתבם וכלשונם:

מנהג אבות תורה גם כנגד רוב הפוסקים

בשו"ת זקן אהרן (למהר"א הלוי, היה מגדולי הדור בזמן מהר"א מזרחי ומהר"י בירב, בסימן קפ"ג באמצע ד"ה ואם יהיו וכו') כתב וז"ל: ואתה תמצא כמה דיני טרפיות שאסורין לדעת רוב הפוסקים, והמנהג פשוט על פי דעת יחידים ועושים מעשה על פיהם, שמנהג אבות תורה. ועוד, שלא להוציא לעז על החכמים שהנהיגו, שעל כל פנים דעתם הסכימה עם הפוסק ההוא, והווי רובא דרובא. ועוד, מפני המחלוקת (אין לשנות מן המנהג), כמו שכתב רב האי גאון וכמה גאונים וכו', עיש"ב. והובאו דבריו בשו"ת פעולת צדיק ח"ב סימן ע"ט. ועיין במה שכתבתי בהלכות טרפיות סימן

והללו מתירין, אלו מטמאין והללו מטהרין, אלו ואלו דברי אלהים חיים. אלה לא יעיזו להרהר אפילו בלבם אחר מדתה של תורה, וכל שכן להעלות על דל שפתם שיש או יתכן חס ושלוש סדרי עדיפות, שאחד יכול להידחק מפני חברו. כי לבד שזה וזה יסודם בהררי קודש, מבארות מים חיים של גאונים ראשונים ואחרונים, שפסקו מתוך עמלה של תורה, ואת והב בסופה, לכוין הדעת לאמתה של תורה, ושעבוד הלב לאבינו שבשמים נותן התורה.

אם יש מי שיהרהר, הרי הוא מתעלם מדברים אלו, וגובל הדבר בערעור וקדושת דעת תורה, מטיל ספק בהכל דברי אלהים חיים, ובכפירה רח"ל בתורה מן השמים. כי הלך הקביעה התורני נקבע מתוך הכרעה צרופה של דרכי התורה, ולא מרגשות ורחשי לב, גם אם יהיו היפים ביותר, וכל שכן מתוך התנשאות וקטנות מוחין העלולה לזרוע זרע פורענות בהליכי הקביעה התורניים, ויגרום לתהייה והתדרדרות בדור רב מבוכה זה.

חמור מכך, דבר זה הוא פתח ואם כל חטאת של הריפורמה, כי מה ראת לחלק בין תיקון זה או אחר, בין טשטוש דעת הרמ"א או שיטת הרמב"ם ומרן. ואם הדור יראה שיש מקום לדחוק, ואפשרות לשנות לטשטוש ולהטמיע, הרי לא יבחין בין שיטה ובין חומרא, בין טשטוש ובין קולא, בין אלו הדברי אלהים חיים ובין

היחיד ויסמוך עליו, שאין בי"ד יכול לבטל דברי בי"ד חברו עד שיהיה גדול ממנו וכו'. וכתבו שם המפרשים (הרמב"ם הראב"ד ותוספות שאנץ), שאע"פ שלא נתקבלו דברי היחיד בזמן ראשון, ולא הסכימו רבים עמו, כשיבוא דור אחר ויסכימו רבים לטעמו, הלכה תהא כמותם, ע"ש בכל הלשונות. ומכל שכן באופן שנתברר למנהגותינו.

וכבר הזכרתי לך דברי הנודע ביהודה בשם הרב תשובה מאהבה תלמידו, שאמר: הלואי והיה בהיפך, שדעת הרמ"א תהיה לקולא ולהחמיר במיעוץ, ואעפ"כ חתם דבריו בזה"ל: אמנם כן קיבלנו עלינו ועל זרעינו עד עולם וכו', משה אמת ותורתו אמת, ומינה לא תזוע. ע"כ.

מבל זה ראינו כח המנהג, וממנו תישא ק"ו כפול ומכופל למנהגותינו בכל עניין שהסכימו עליו גדולי הדורות מתוך משא ומתן של הלכה ויראת חטא, הרי הוא נקבע כיסוד להלכה ולמעשה ע"י רבי רבבות שכולם היו יראים ושלמים, באין פרץ ואין צווחה, כנגד כל מי שיבוא בדור כזה לעקור מעשים ולהרים ראש ח"ו כנגדם, בין לחומרא ובין לקולא.

(עריכת שולחן ילקוט-חיים חלק י"ג כללי הוראה, סעיף ו', ובהערה שם. וע"ע שם סעיף י"א)

אין ללעוג על מנהגם של ראשונים – אלו ואלו דברי אלהים חיים

נעלה מכל ספק, כי משרשי הכרה-אמונה, בזו דרכה של תורה, אלו אוסרין

האחרונים בחצריהם ובטירותם דבר בשם אמרו, אשר לא היה לעולמים. גם אסף וביאר בו מנהגותינו אנו הק"ק צנעא, כאשר קיבל מרבותיו זובחי הזבת. הפליא עצה הגדיל תושיה, וקרא לו שם חדש אשר פי ה' יקבנו, ראשי בשמים, על כי משולחן גבוה נלקחו אלו הדברים הנאמרים באמת, ריש מילין דישי ורדי ובשמי. ועיני לשמיא נטלית, בעי ומתחנן, יאריך ימים על ממלכתו, שופריה דדוד ינהר לעלמין. כירח יכון עולם הוא וזרעו בקרב ישראל וכו'. וזה דרכו שכ"ל למו, לא נטה ימין ושמאל מפסק מרן, זולתי אם כבר פשט המנהג בהיפך וכו'. וכך קיבלתיו מפיו נר"ו יאיר, אכ"ר. ע"כ. ומהר"ד צאלח זלה"ה (נכד מהרי"ץ, בהגהותיו על סידור עץ חיים, ריש הלכות תשעה באב) כתב וז"ל, אמנם הרדמ"ז (הרב דוד מזרחי) רבו של מהרי"ץ, העיד שמצאו בשולחן ערוך פשוט ישן שנדפס בימי השולחן ערוך. ואין מי שירד לסוף דעת השולחן ערוך זולתו. עכ"ל.

ומהר"א הכהן עראקי זצוק"ל בתשובתו הנדפסת בספר אוצרות תימן סימן ט' כתב, כבר הורו לנו הורינו ומורינו לברך על כל שולחן, ומאן ספין ומאן רקיע כמו החכמים שקיבלנו מהם, ושכן קיבלו מאבותם, ובראשם משיח אלהי יעקב כמ"ז דוד משרקי זת"ע. ע"כ. ובתשובה כת"י לאחד מחכמי תימן (הובאה בקובץ אור ישראל גליון ה' דף מ"ז) כתוב, וכדי שלא ירבו

ההם הדברי אלהים חיים, בין מקצת ובין יתר. מה שאין כן אם נחזיק בעיקרון לא לנטות ימין או שמאל משום מסורת שיניקתה מן התורה, דבר זה לבד שההלכה מחייבתו, הרי הוא משמש עיקרון ותריס מפני מחשבת הפיגול של אלה החושבים עצמם ודורם הגון ונעלה מדורות הורתם ויולדיהם, מטליאי טלאים, ועושים רצונו כרצונם רח"ל. הערה זו נאמרה ברמז ובראשי פרקים, כי אינה מיועדת לאלה העמוסים תורה ויראת שמים באמת, זו להם אבן פינה ואמת פשוטה. עד כאן מדברות קדשו של רבינו שליט"א בעניינים אלו.

(עריכת שולחן ילקוט-חיים חלק א', הקדמה)

על גדולת רבותינו חכמי תימן

ה. והנה על גדולתם של רבותינו הגדולים הלא חין ערכם מי ימלל, ודבר שפתיים אך למחסור, אך בכל זאת נציין מעט מן המעט ממה שמצאנו על גדולתם ועצמתם של חכמי תימן כת הקודמין:

כתב הגאון מהר"י צאלח זצוק"ל (בהקדמתו לספר ראשי בשמים מהדו"ק) על רבו המובהק מהר"ד משרקי בעל השתילי זיתים זלה"ה, וכה הם דבריו: זה ספר תולדות אד"ם (אדונינו דוד משרקי), פירוש יפה ונחמד על הלכות שחיטה ובדיקה משולחן ערוך שחיבר מרנא ורבנא מהריק"א ע"ה, ובו אסף וקיבץ כל סברות

מכל כפר ומדינה הקרובים והרחוקים הריצו שאלות ספיקותיהם, והוא נשתדל בחפץ ורצון להשיב שואליו, והאריך למעניותם דברים מבוררים אחר העין והפלפול, כי בדורו כמוהו לא נמצא משכיל ונכון להוציא דבר מתוך דבר ולכוין את שמועותיו וכו'. כמוהו לא היה בנפת תימן, ואחריו לא קם, שזכה ברוחב דעת וכינה וזיכה את הרבים בעמלו ויגיעו. ספריו אשר השאיר אחריו למאורות, לכל רב ודיין ומורה הוראות. גולת תימן תוכל להתפאר כי מבין רבני ומשכילי עדתה יצא חטר גאון, מגאוני ישראל נמנה, ועם גדולי חכמיהם עומד בשורה. עכ"ל. וראה שם עוד בדבריו אודות רבים מגאוני תימן לאורך הדורות הידועים ושאינם ידועים, על גדולתם וגאונותם בש"ס ופוסקים. עוד ראה לדבריו הנלהבים בזה של התייר רבי יעקב ספיר ז"ל בספרו אבן ספיר, שתיאר קדושתם וגאונותם של כמה מגדולי עדתינו זיע"א (בפרט בפרק ל"ה דף ע"ו ע"ב, ושם פרק כ"ב, ובפרק מ"ז דף ק"ד ע"א, ובפרק מ"ח דף ק"ה ע"ב).

ובחזון איש (או"ח סימן ט"ל ס"ק ח') כתב, וז"ל: עיקרו של מנהג שאנו לוקחים אותו למשקל מכריע, להיות הנהגת הציבור מבטחת את האמת הנכוחה, אשר זכות הרבים וזכות אבותם מסייעתם לכלי לתעות ולהכשל. ע"כ. ועיין עוד בספר טעמא דקרא להגר"ח קנייבסקי שליט"א בשיר השירים פ"א

המחלוקות, אכתוב דעת הרב המאיר לארץ ולדרים, בעל שתילי זיתים, טוביני דחכימי ופסקני וכו'. ע"כ.

והגאון רבינו יחיא בן מהר"ח קורח זצוק"ל בהקדמת ספרו יברך הזבח (הובא באור ישראל שם) כתב, עד שעמדו שני המאורות הגדולים שהאירו חשכת הגולה, המה ב"ד הצדק מחזיקי כל בדם, הרבנים המובהקים, שמועתם עד למרחקים. הראשון לכל קהלה, בכל חכמה ומדה טובה הוא מעולה, החכם השלם כמוהו"ר דוד מזרחי תנצב"ה זלה"ה. עמד אסף וקיבץ כמה ספרי פוסקים, ואיזן וחקר ותיקן טור או"ח במסגרת, וקראו שתילי זיתים וכו'. אחריו קם פלפלא חריפא וכו' כמוהו"ר יחיא צאלח וכו'. מה שחיסר מהר"ד מזרחי בספרו ראשי בשמים מרוב רחבת שכלו שנראה לו שאין צורך להעלותם, בא מהרי"ץ והעלם בספרו זבח תודה וכו'. שני אלה מופלאים בשמותם, בחכמתם ובינתם וכו', כל בני הגולה סומכים על דבריהם, לא יזוזו מהם. עכ"ד.

עוד ראה בספר סערת תימן על רבינו המהרי"ץ גאון רבני תימן (כלשונו בדף י"ט, וראה בספר משכיל דורש למהרי"ק, בנספחות שם בדף רי"ד, שכתב תואר כיוצא בזה על האר"ש שבזי זצוק"ל, כיעו"ש), וז"ל הזהב: משנת בס"ט והלאה, נתגדל ונתרומם שמו ונתפרסמה חכמתו, עד שנתמנה ונבחר לראב"ד ומו"ץ בצנעא - וכל נפות תימן

אנשים היודעים אמיתת מנהג עירם על בוריו, וק"ו של עיר אחרת, ע"ש. ובזה יש להבחין כמה צריכים לדרוש ולחקור אחר אמיתת המנהגים. וכבר הבאנו עוד מזה לעיל, ואין לכפול הדברים].

ו. בעניין סתם ויש שבשולחן ערוך

דעת מהרי"ץ בזה

ולשון המהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סימן ע"ב): ידוע מה שכתב רמ"ע בתשובה ריש סימן צ"ז, וז"ל: ודע, כי המחבר ההוא רבן של כל בני הגולה, זה דרכו בשלחן ערוך הקבוע להוראה, להביא תחילה דעת היותר מוסכמת, והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת, מייתי לה בשם יש אומרים. ע"כ. וכ"כ כנה"ג אות ס"ב. וכתב בש"ך ביו"ד סימן רמ"ב דכלל זה אמור גם כן בשאר פוסקים, ע"ש. ועל פי זה מה שכתב בספר אליה זוטא בסימן תס"ו משם הסמ"ע, שמה שמביא מר"ן סברת החולקים היינו כדי לחלוק להם כבוד וכו'.

ואחר המחילה אומר, כי לא מן השם הוא זה, דלפי דבריו אם כן בכל מקום היה צריך מר"ן להזכיר דעת החולקים לחלוק להם כבוד. אלא ודאי שהעיקר הוא כדברי הרמ"ע. וביאור דבריו, שדעת מר"ן לומר דאפשר לסמוך על אותה סברא בשעת הדוחק שאינה דחוייה כל כך. וכ"כ גם כן בתשובת מהרי"ט חאו"ח סימן א'.

פסוק ח'. וראה עוד אריכות עצומה להגר"ח פלאגי' צ"ל בשו"ת לב חיים ח"ב סימן ט'.

אחר הדברים הללו, ברור אם כן שמחובתנו להשתדל במאד מאד בקיום מנהגי ישראל, ואפילו מנהגים הנראים לנו כמנהגים תמוהים ומתמיהים כל לב, ואין לנו לבטלם ולעוקרם ח"ו, וכל מאי דאית לן למעבד לקיימם עבדינן, ואפילו על צד הדוחק ובתירוצים דחוקים טובא, קל וחומר וכ"ש במנהג קבוע שנתפשט בישראל. (עפ"י לשון הגר"ח סופר שליט"א שם בסוף סימן ב', ע"ש עוד באריכות שהוכיח כל זאת). ומורגלא בפומיה דרבינו שליט"א, אין להכריח לשנות המנהג, בדבר שלא נזכר בתלמוד בהדיא להיפך, ודו"ק. ועיין במה שכתב מהרי"ץ בעץ חיים ח"א דף קס"ו ע"א.

ואמנם, פעמים נמצא שבמקום אחד רבו הדעות והמנהגים, זה אומר בכה וזה אומר בכה, ואין לתמוה על כך, וכל שכן שאין לבטל מנהגם מפני כך, שהרי במקומות רבים וברוב ככל תפוצות ישראל מצאנו כגון זו, והמנהגים אף בעיר אחת היו חלוקים זה מזה, וכפי שהאריך על כך בטוב טעם ודעת בספר מנוחת שלום שם סימן ב', ע"ש. [וראה בהקדמה לספר המנהגים למהרי"א טירנא שכתב, נתמעטו הלומדים ותלמידי חכמים בעוה"ר עד שלא מצאתי בהם ב' או ג'

ראוי היה להורות בעובדא דידך אבר העוף מותר. גם ברוך תהיה אם אסרת העוף כולו כי יש לך על מי להשען. עכ"ל. ולמד הגאון מהרי"ץ בדברי הרמ"ע הללו שכוונתו לומר שהטעם שהביא מרן הדעה הנוספת היא לא לחלוק לה כבוד גרידא, אלא משום שיש לה עניין לפסקא דדינא, בשעת הדוחק או להחמיר לכתחילה. [ויתכן שמה שמשמע מתשובת הרמ"ע הנ"ל להתיר העוף אפילו לכתחילה, הוא משום שיש בזה הפסד ממון, ואין להחמיר בזה כולי האי. אמנם מי שהורה לאסור גם ברוך יהיה, מפני שהלא לפיכך הביא מרן דעה זו בשם י"א, ודו"ק]. ויש לציין שמה שכתב מהרי"ץ בשם כנה"ג הוא בכללים בדרכי הפוסקים אות ס"ב, ושם לא נתפרש אלא עיקר הדבר שעיקר ההלכה היא כהסתם ולא כהיש אומרים. וצ"ע.

ובשו"ת פעולת צדיק חלק א' סימן קע"א כתב מהרי"ץ, ומדכתב מר"ן יש אוסרין (בסימן תס"ו סעיף ג'), שמעינן דלמיחש מיהא בעי אולי מכח המים הוא בא, שאם לא כן למה ליה להביא סברת היש אוסרין וכו'. ע"כ. ושם לשון מרן בשו"ע הוא: שק מלא קמח שנתלחח מזיעת החומה, מותר. ויש אוסרין. עכ"ל. ומדברי מהרי"ץ הנ"ל שכתב שהטעם שהזכיר מרן הסברא השנייה מלבד הסתם, נמצאת למד שבכל מקום שסתם לן מרן כדעה אחת ושוב הביא בשם י"א דעה נוספת, יש לחוש לה לכתחילה.

וכ"מ גם בספר פרח שושן. אך ודאי מודינא דלעולם העיקר היותר מסכים עליו מר"ן, הוא הסתם. ואומר אני, דכשנמצא בשו"ע סתם ואח"כ אומר ולהרב פלוני, ומזכיר שמו, בכלל זה יכנס וכו'. וכשכותב יש אומרים ויש אומרים, דעתו נוטה (יותר) כיש אומרים בתרא, ככתוב בכנה"ג סימן שי"ח. אלא דבשעת הדחק יש לסמוך על יש אומרים קמא וכו'. ולעולם כל שיש גילוי והוכחה שדעת הפוסק לנטות אחר אחת משתי הסברות, אין כללים אלו אומרים וכו'. עכ"ל.

ותשלום לשון הרמ"ע מפאנו בתשובותיו שם הוא: דע, כי המחבר ההוא רבן של בני הגולה, זה דרכו בשולחן ערוך הקבוע להוראה, להביא תחילה הדעת היותר מוסכמת, והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת, מייתי לה בשם יש אומרים. אם כן מה שסתם תחילה כדעת הגאונים להתיר (שם איירי לגבי דין שבירת הרגל בעצם האמצעית שלא במקום צומת הגידין, עיין שו"ע יו"ד סימן נ"ד. א. ה), הוא פסק גמור ומוחלט לפי סברתו. ולא זכר הסברא הב' אלא לחלוק כבוד לבעלה שגם הם גדולים ורבים, ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוותייהו. אמנם לו שקול ישקלו הגאונים והרב והרמב"ם בעלי הסברא האחד בכף מאזנים, מכריעים הם כל חכמי עולם שיחדיו יהיו תמים בכף שנייה, מלבד שרבים מן הגדולים מסכימים עם הראשונים, אין ספק שלדעת המתירים

דמתקרי פלוני שם ראשון. ודוקא כשקורין אותו לפעמים בשם שני, אבל אין קורין אותו בשם שני כלל, אינו כותב אלא שם ראשון בלבד. ויש מי שמצריך שני גיטין בשני שמות. עכ"ל. הרי שסתם ההלכה היא דדי בגט אחד ואין צריך שני גיטין, ויש מי שמצריך שני גיטין ושני שמות. ואם כך צ"ב מה טעם כתב מהרי"ץ שיש להחמיר לכתוב שני גיטין כדעת היש אומרים, משום דראוי להחמיר בספק ערוה, הלא לפי הך כללא דכייל לן שם, שלעולם יש להחמיר כשאפשר כדעת הי"א שהובאה בשו"ע, אם כן מה טעם הוצרך לזה שיש להחמיר בספק ערוה. ושמא לאו דוקא הוא, ועיקר הטעם הוא כפי שכתב בכלליו.

ובן יש להקשות ממה שכתב שם בחלק ב' סימן ע"ו בד"ה אם נפשך, לגבי דין תספורת בימי העומר, וז"ל: ואם נפשך לומר דאפשר שקיבלו אותו בנדר (שלא להסתפר בימי העומר כלל. א. ה), קרוב הדבר להתיר נדר זה בחרטה כדרך שמתירים שאר נדרים החמורים מזה וכו' אע"ג שנהגו כן כמה שנים הוא ואבותיו, כמפורש בב"י יו"ד סימן רי"ד סעיף א', ומר"ן הקדוש כשכתב בשו"ע (או"ח סימן תצ"ג סעיף ב') נוהגים שלא להסתפר, היינו לומר, כיון שנהגו כן הוי כנדר, ונפקא מינה שצריך להתיר בחרטה וכו'. עכ"ל. וכ"ז הגם שבשו"ע בסימן רי"ד שם הביא שיש מחמירים שלא להתיר בחרטה כלל. ולא חשש מהרי"ץ לאסור זאת מחמת כן. וכך

ובחלק א' סימן ס"ט כתב עוד מהרי"ץ לגבי גט שנכתב בו ודין עם יו"ד, וז"ל: כתבו הפוסקים ז"ל, שארץ התימן אתריה דהרמב"ם והריק"א, ומפיהם ומפי כתבם אשר יאמר כי הוא זה, דסתם ומחלוקת הלכה כסתם (שם בשו"ע אה"ע סימן קכ"ו סעיף כ"ב סתם מרן שאם כתב ודין עם יו"ד הגט פסול, וי"א כשר, כיעו"ש. א. ה), וכל שכן לפי מה שכתב הסמ"ע ומביאו אליה זוטא, דהריק"א מביא סברת יש אומרים לחלוק להם כבוד לבד, לא לעניין פסקא דדינא וכו'. עכ"ל. הרי לנו מדברי מהרי"ץ הללו, שלפי דעת הסמ"ע שהביאו האליה זוטא שם, לא הביא מרן הדעה השנייה לעניין פסקא דדינא כלל, אלא לחלוק לה כבוד. וממילא אין להחמיר כמותה, וכ"ש שלא להקל מחמתה. ואולם לפי מה שחלק עליו מהרי"ץ הנז"ל (ח"ב סימן ע"ב), וסבירא ליה שהטעם שהעלה מרן הדעה הנוספת היא כן לעניין פסקא דדינא בשעת הדוחק, ולמיחש לה, כן יש לנהוג.

אלא שיש קצת לתמוה על שיטתו בזה ממה שכתב איהו גופיה בתשובה שבחלק א' סימן ס"ח, וז"ל: והנה דבר זה מפורש בשו"ע אה"ע סימן קכ"ט סעיף י"ח וכו', דידוע דסתם ומחלוקת הלכה כסתם, אמנם בנדון דידן ראוי להחמיר בספק ערוה וכו'. עכ"ל. ושם תשלום לשון מרן הוא: מי שנשתנה שמו מחמת חולי, אע"פ שקורין אותו תמיד בשם הראשון, מכל מקום שם השינוי עיקר, וכותבין אותו קודם ואח"כ

ולעיל מינה כתב עוד, שאם מרן הביא שתי הסברות ומזכיר שמות כל אחד ואחד, היינו לומר שהוא רוצה לפסוק כשניהם ולא פסיקא ליה מילתא. ולא תיקשי לך, אם כן למה הקדים האחד לחברו. דזו אינה קושיא, דיש לומר דהוה קושיא שאין לה סוף וכו'. עכ"ל. והרי בכל כלל יש יוצא מן הכלל, ודו"ק].

אלא שזה אינו, שהרי מהרי"ץ שם לאחר שהביא דברי הרמ"ע וביארם, כתב וז"ל: ואומר אני, דכשנמצא בשו"ע סתם ואחר כך אומר ולהרב פלוני ומזכיר שמו, בכלל זה יכנס. ע"כ. הרי שאף על פי שהדעה היא דעת יחיד, עם כל זה עדיין יש לחוש לה להקל או להחמיר, וכדין סתם וי"א. אלא אם נימא שיש חילוק בין מקום שכותב ולהרב פלוני ומזכיר שמו, לבין אם כותב ויש מי שאומר או יש מי שמצריך, וצ"ב.

וראה עוד בהגהות מהרי"ץ בגליון השו"ע בתחילת או"ח (ונדפסו זה מקרוב בספר כל כתבי ראח"ן דף כ"א) שהביא לדברי הט"ז או"ח סימן ק"מ ס"ק ד' שמבואר בדבריו שבכל מקום שמרן מזכיר יש אומרים ויש אומרים, אין הדבר מוכרע, ע"ש. ובתשובה הנז"ל מבורר בהדיא בהיפך. [ולפ"ז ביותר צ"ב מה טעם לא חשש מהרי"ץ לדעה הנוספת שהובאה בשם י"א בב' המקומות שצייננו אליהם עתה, הלא אין הדבר מוכרע. ומכ"ז מוכרח לומר שהעיקר כמו

הוא תשלום לשון מרן שם: דברים המותרים והיודעים בהם שהם מותרים נוהגים בהם איסור, הוי כאילו קיבלו עליהם בנדר, ואסור להתירם בהם וכו', אם בשעה שהתחיל לנהוג היה דעתו לנהוג כן לעולם וכו'. ויש מי שאומר, שאם טועה ונהג איסור בדבר המותר, נשאל ומתירים לו וכו'. ואם יודע שהוא מותר ונהג בו איסור, אין מתירין לו אפילו כעין התרת נדרים, דהוי כאילו קיבלו על עצמו כאיסורים שאסרתן תורה שאין להם היתר לעולם. עכ"ל.

ושמא צריך לומר בזה, דשאני מקום שמרן כותב ויש אוסרין או ויש אומרים, שבזה להורות נתן שיש לנהוג להחמיר לכתחילה כדעה זו וכן להקל בשעת הדוחק, ממקום שמרן כותב ויש מי שמצריך (ככתשובה בח"א סימן ס"ח), או ויש מי שאומר (ככתשובה בח"ב סימן ע"ו), אשר לשונות אלו משמעותם הם שהדעה החולקת היא דעת יחיד לעומת שאר הדעות, ועל כן בזה עיקר ההלכה היא כהסתם ואין לחוש כלל לדעה השנייה הגם שהובאה בשו"ע. [ואין להקשות לשיטת מהרי"ץ, אם כן למה הביא מרן הדעה הנוספת, הלא איננו מצרפים אותה להלכה. ונראה דזה הוי בכלל מה שכתב מהרי"ץ שם בסימן ע"ב בתוך דבריו בזו הלשון, ולעולם כל שיש גילוי והוכחה שדעת הפוסק לנטות אחר אחת משתי הסברות אין כללים אלו אמורים. ע"כ.

ובתשובה אחרת ממהר"ש כריף זלה"ה (שם סימן כ"ד) כתב וז"ל, בסימן רע"ב סעיף ד' ובסימן רפ"ד סעיף ב' כתב, והמנהג כסברא ראשונה. לכאורה נראה קשה, כיון דקיימא לן סתם ויש אומרים הלכה כסתם, למה לי תו למימר והמנהג וכו'. לעניות דעתי נראה, שרצה לחזק העניין. כלומר, אף על פי שנראים דברי סברא האחרונה נכונים יותר מדינא, מכל מקום מנהג העולם אינו כן, אלא כסברא ראשונה, ודו"ק. ועיין בית יוסף. עכ"ל. וביאור דבריו לפי מה שכתב בתשובה הנז"ל, שכל שהביא מרן סברא נוספת בשם י"א, הגם שאינה עיקר לדינא, יש לחוש לה לכתחילה, ממילא לפיכך במקומות אלו ראה לנכון מרן צורך לציין בהדיא שהמנהג כסברא ראשונה, ואין לחוש לסברא שנייה הן להקל והן להחמיר.

וראה בדברי מהר"ע קורח זצוק"ל בתשובה (נדפסה בספר עקבי שלום דף קט"ז, ובשע"ה סימן קצ"ט הערה י"ח, ובספר גנוזות ותשובות מחכמי תימן חלק א' דף שנג) בעניין דין אשת חמיו המבואר בשו"ע אה"ע סימן ט"ז סעיף כ"ד, כתב וז"ל: אף על פי שרבו המתירין, וכדבריהם סתם מרן הקדוש ז"ל, מכל מקום כיון שהעלה דברי המחמירים בשם יש מי שאוסר וחש לדבריהם, אין להורות להתיר. ע"כ. הרי שלעולם במקום שהביא מרן דעה נוספת על סתם ההלכה בשם יש אומרים, לכתחילה יש להורות כהדעה המחמירה.

שכתב בתשובה, ומקום הדין עיקר. אי נמי יתכן לומר כי הגהה זו כתבה לו למזכרת עיון, ולא להלכתא, ע"ש ודו"ק. עוד י"ל לפי מה שכתב החיד"א במחזיק ברכה יו"ד סימן נ"ה סוף אות ד', והובאו דבריו להלן, ודו"ק]. ועיין עוד בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סימן ע"ר במה שהביא שם מספר ארחות חיים בשם י"א וי"א, ובמה שהעיר על דבריו בנקודה זאת בשו"ת יחיה דעת ח"א סימן כ"ז, ודו"ק.

דעת שאר חכמי תימן הקדמונים

כתב מהר"ש כריף זלה"ה (היה מחכמי הישיבה הכללית בעי"ת צנעא, חי לפני למעלה ממאה ושלשים שנה, נדפס בספר גנוזות ותשובות מחכמי תימן חלק א' שער שלישי סימן נ"ה) בזה"ל: כתב (מהרד"ם) בכללים בשם אליה זוטא סימן תקט"ו ס"ק ד', דמה שכתב מר"ן דעת היש אומרים, כיון דסבירא ליה כסתם שכתב הוא מפני כבודם. וכתב עליו הרדמ"ז (הרב דוד מזרחי בעל השתילי זיתים בתחילת הכללים שבספר שתילי זיתים), דקשה דאם כן יביא סברת כל הפוסקים. ותירץ, דמפני שראה מר"ן לחוש לדבריו או מאיזה טעם, אם להחמיר אם להקל בהפסד מרובה בשעת הדחק, דקיימא לן בכל דוכתי בשעת הדחק מתירין, מה שאין כן בשאר. (עכ"ד). ואני אומר, שופריה דדוד ינהר לעלמין. שכן נראה דעת מר"ן בהדיא בסימן קצ"ז סעיף ג', ע"ש ודו"ק אם בעל נפש אתה, דמה צורך להאריך כאן. עכ"ל קודשו.

לומר עוד, שהיות ושם כתב זאת מרן בשם יש מי שאוסר, על כן בזה אין לחוש כלל לדעה זאת, וכמו שנתבאר לעיל בדעת מהרי"ץ. [ועיין עוד בזה בשו"ת עולת יצחק ח"א סימן ק"ד אות ב', ובשו"ת אורן של חכמים ח"א סימן נ"ז הערה ד', וקובץ נחלת אבות ח"ב דף רי"ח, וח"ד דף רצ"א].

בירור בדעת הש"ך בעניין הנ"ל

והנה בש"ך (יו"ד סימן רמ"ב קיצור בהנהגת הוראות או"ה, אות ה') שכבר ציין אליו מהרי"ץ בח"ב סימן ע"ב, כתב בעניין זה וז"ל: זה שתמצא בכמה מקומות בדברי המחבר והרב או שאר אחרונים, שמביאים בתחילה סברא אחת בסתם ואחר כך יש מי שמתיר, או יש מי שאוסר או יש מתירין או יש אוסרים, או יש מי שחולק או יש חולקים, הוא מפני שנראה להם עיקר כהסברא שכתבו בסתם, והסברא האחרת היא טפלה בעיניהם. ועל כן צריך עיון וישוב הדעת מפני מה היא טפלה, אם מפני שהוא קטן נגד גדול או תלמיד נגד הרב, או יחיד במקום רבים, ועל הדרכים שאמרנו. ואם הוא דבר דרבנן, יש לסמוך על הטפלה להתיר בשעת הדחק, ואם היא טפלה מחמת שהיה בעיניהם בחזקת קטן נגד גדול, כיון שאינו בבירור קטן נגד גדול, לא מהדרינן עובדא אם עשה להחמיר באיסור דרבנן. ואם הוא איסור תורה, אין להורות כסברא הטפלה לא להחמיר ולא להקל אפילו בשעת הדחק.

ובספר איש ימיני (ח"א דף רי"ד) הובאה תשובת מהרי"ץ הלוי זצוק"ל לגבי דין אשת חמיו, ושם השיב הגאון זצ"ל, וז"ל: דין זה כתבו מרן בשולחן ערוך אה"ע סימן ט"ו סעיף כ"ד בסתם ויש אומרים, ופסק ההלכה דמותר אדם באשת חמיו, וחמיו מותר באשתו, כסתם ההלכה. ע"כ. וכן הוא בתשובת חכמי תימן הנדפסת בספר גנוזות ותשובות מחכמי תימן חלק א' שער ראשון סימן י"ז, ושם הובא בזה ג"כ תשובת מהר"י עומסי זלה"ה (שער רביעי סימן מ"ט), שכן פסק להתיר אשת חמיו, ע"ש. ולכאורה מזה מבואר שדעת מהרי"ץ הלוי ודעימיה שבכל מחלוקת סתם ויש אומרים, דהלכה כסתם בשופי ולכתחילה. וצ"ב לפי כל האמור, שיקשה לומר שיחלקו על דעות גדולי המורים בארצותינו. (ראה איש ימיני בהערה שם).

אמנם יש לומר, שלעולם בכל מקום שכתב מרן סתם ויש אומרים הגם שהעיקר כהסתם, עם כל זה לכתחילה יש להחמיר ולהורות (כלשונו הבהיר של מהר"ע קורח הנז"ל) כה"א, אלא דשאני התם בנדון הנזכר בתשובת מהרי"ץ הלוי ודעימיה, שעיקר הנדון הוא על אופן שכבר מתה אשתו, וע"ז לא נזכר הדין כלל בדברי מרן בשו"ע שם, ושפיר י"ל דקיל טפי. וכמ"ש בשו"ת בית דוד סימן ק", ובשו"ת נודע ביהודה אה"ע סימן כ"ו, ובשו"ת חתם סופר אה"ע סימן ל"ח, ועוד. וכמו כן יש

ויש לבעל נפש להחמיר לעצמו באיסור תורה. עכ"ל.

כלומר, באיסור תורה העיקר להלכה ולמעשה הוא כהסתם, ואין להורות לא להקל ולא להחמיר אפילו בשעת הדוחק. [אולם בעל נפש יש לו להחמיר על עצמו באיסור תורה]. ובאיסור דרבנן אמנם העיקר היא כהסברא שכתבו בסתם, והסברא האחרת היא טפלה בעיניהם, אך פעמים שנוכל להקל בשעת הדוחק כהסברא השנייה (הטפלה), ולכאורה כן הוא להורות להחמיר בשאפשר לכתחילה.

אך לפ"ז צ"ב מה טעם באיסור תורה הביא מרן בשו"ע הדעה נוספת בשם י"א, הלא אין אנו מורים כהסברא הטפלה באיסור תורה לא להחמיר ולא להקל, לפי מה שכתב לן הש"ך. וכבר עמד ע"ז הש"ך גופיה בתו"ד בפלפולו הארוך, וז"ל: וכי תימא אם כן למה כתב המחבר או שאר פוסקים בכמה מקומות אפילו באיסור דאורייתא דעת היחיד החולק. יש לומר, דהא תנן בריש עדיות, למה מזכירין דברי היחיד בין המרובים, שאם יאמר אדם כך אני מקובל, אומרים כדברי פלוני שמעת. ועוד תנן התם, שאם יראה ב"ד דברי היחיד ויסמוך עליו וכו', ופירש הראב"ד, לומר שאם יראה לב"ד האחרון שהלכה כדברי היחיד הראשון, ויסמוך עליו, כלומר, ויקבע הלכה כמותו, כמו שמצינו באמוראים שקבעו הלכה כיחידים

הראשונים בכמה מקומות, ואע"פ שהמרובים חולקים עליהם. ואם לא שמצאו דברי היחיד הראשון, לא היו האחרונים יכולים לדחות דברי הראשונים וכו'. עכ"ל. וה"נ אילו היו כותבים המחבר והפוסקים דעת רבים בסתם, הייתי אומר שהוא תורת משה או מוסכם במשנה וש"ס, ולא היה שום אחרון רשאי לחלוק אפילו בראיות, לכך כותב דברי היחיד שאם יביא שום אחרון ראיות ברורות לדבריו, יתנו עידיהן ויצדקו.

אי נמי, משום שמצינו בכמה ארצות ומקומות מחולקים בדינים, ונהרא נהרא ופשטיה, לכך כתבו דברי יחיד כי אולי יש מקום ומדינה שמורים כן שיש להם על מה שיסמוכו. וכן כתב בתשובת מנחם עזריה ריש סימן צ"ז, וז"ל: דע, כי המחבר ההוא רבן של בני הגולה זה דרכו בשו"ע הקבוע להוראה, להביא תחילה הדעה היותר מוסכמת, והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת, מייתי לה בשם יש אומרים. אם כן מה שסתם תחילה כדעת הגאונים להתיר, הוא פסק גמור ומוחלט לפי סברתו, ולא זכר הסברא הב' אלא לחלוק כבוד לבעלה, שגם גדולים ורבים הם, ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כוותיהו (כמ"ש הרב שם, שכן עיקר וכן נוהגין, ע"ש). עכ"ל.

אי נמי, כשהמחבר תופס לאחד בחזקת גדול נגד קטן, ולא ברירא ליה מילתא

הביאו את רבינו הש"ך בכלל הסוברים שבכל מקום שכתב מרן דעה נוספת מלבד הדעה העיקרית היא בכדי לחוש לה, ראה להגאון החיד"א במחזיק ברכה יו"ד סימן נ"ה סוף אות ד', ובזבחי צדק יו"ד סימן ס"ט אות כ"ט, וכף החיים או"ח סימן י"ג ס"ק ז', ובשו"ת אור לציון ח"ב במבוא ענף א' אות י"ג, ע"ש.

וראה בדברי הגאון החיד"א בספרו מחזיק ברכה יו"ד סימן נ"ה סוף אות ד' שכתב וז"ל: אמנם לענין הלכה נראה דיש להחמיר כרש"י, ובפרט במקום שנהגו להחמיר. וכתב הרב כנסת הגדולה שם, דמרן ראה לחוש לחומרא לפחות במקום שנהגו להחמיר, והביא שתי הסברות ולא הכריע. וכן כתב הרמ"ע וכו'. עכ"ל. ומריש כי הוה חזינא דברי הרב כנה"ג בעניינים אחרים שכותב על מרן שהביא שתי הסברות ולא הכריע כיוצא בזה, הוה קשיא לי, דהרי סתם כסברא אחרת, ומסורת בידינו שדעתו כמו שסתם. וכן הייתי מקשה על איזה אחרונים שכתבו כך, כאשר כתבתי בעניותי בכמה עניינים. אבל נראה דלא קשיא מידי, דכל שכתב סברת החולק נמי קרי ליה ולא הכריע. ודעת הכנה"ג ודעימיה, שלכך כתב סברת החולק, להודיע שיש לחוש לסברא זו וכו'. וכן צידד הרב ש"ך בפסק הנהגת איסור והיתר סימן רמ"ב בדעת מרן. והן לו יהי דדעת מרן לסמוך על הסברא שסתם להיתר אף בהפסד מועט,

שהוא גדול נגד קטן, אי עביד להחמיר כדברי הקטן, לא מהדרין עובדא, וכדכתב ג"כ הב"ח. אי נמי, משום שאולי יזדמן הדין ההוא במקום אחר שיהיה שם עוד איזה צד היתר, וכה"ג אשכחן טובי בפוסקים דמצטרפים כמה צדדים להיתר. אי נמי, משום שאפשר שימצא בחיבורים אחרים ג"כ כדעת היחיד בעניין שיהיו שקולים, או היחיד יהא רבים, וכמו שמצינו כן הרבה פעמים. או אפשר, לענין שבעל נפש יחמיר לעצמו כדברי היחיד או הקטן, דאע"ג דהלכה פסוקה דהלכה כרבים, מכל מקום בספרי הפוסקים אולי יש לאותו יחיד ראייה ברורה מן הש"ס או תוספתא או ירושלמי, או אולי ימצא עוד בספרים אחרים כן וכו'. עכ"ל הש"ך שם.

וראה בש"ך יו"ד סימן ס"ט ס"ק י"ב שכתב על דברי השו"ע שם, ונראה דעת הב"י לסמוך עליהם במקום הפסד מרובה, אם הדיחו ומלחו שנית דוקא. וכן משמע מדבריו כאן בשולחן ערוך. עכ"ל. ולשון השו"ע שם הוא: אם מלח ולא הדיח תחילה, ידיחנו וימלחנו שנית. ויש אוסרין. עכ"ל. כלומר, שמזה שהוסיף מרן 'ויש אוסרין', למד הש"ך שיש להחמיר בזה. ומזה נלמוד אף לשארי דוכתין. וראה כיוצא בזה בדברי הש"ך במקומות נוספים, וכגון: שם ס"ק ע"ח, וסימן צ"ו ס"ק י"ט. וחור"מ סימן קכ"ו ס"ק כ"א, וסימן קצ"ז ס"ק א'. (הובא בהקדמת ספר ברית הלוי להרה"ג איתמר מחפוד שליט"א). וכבר רבותינו זלה"ה

להחמיר לכתחילה, ורק בשעת דוחק יש להקל כדעה השנייה שבעצם הובאה בסתם בשו"ע. וממילא נפל לבירא כל הכלל של סתם ויש אומרים העיקר כהסתם, שזה הכלל הלא הוא מוסכם על כל האחרונים, כידוע.

שוב מצאנו להגאון החיד"א במחזיק ברכה יו"ד סימן ט' סק"ב (וכבר לעיל

הבאנו מקצת דבריו ושיטתו, ראה לעיל אות ד' ד"ה וראה, ובאות א' ד"ה ושם) שכתב, ונראה שדעת הפר"ח (שם סק"ב) דבכל מקום שכותב וי"א ויש מכשירין, היינו לסמוך על סברא זו בהפסד מרובה. וכן כתב הרב המג"ח בשו"ת הלכות קטנות ח"א סימן רצ"ג שכתב, שקיבל הלכה למעשה, שכל היכא דסתם לן מרן הב"י להכשיר, ושוב הביא יש אוסרין, הלכה רווחת לפסוק כיש אוסרין בהפסד מועט, אבל בשעת הדוחק כגון סעודת חתנים או בשבת שאין לו מה יאכל, או דאיכא הפסד מרובה, סמכינן אסתם דמרן ואזלינן לקולא. ע"כ דברי הלכות קטנות. וכתב ע"ז החיד"א בזה"ל: ולפי זה ניחזי אנו, מאי איכא בין כשסתם לאיסור, וכתב דיש מכשירין, להיכא דסתם להיתר, וכתב ויש אוסרין. אמנם הדבר ברור, דזה שכתב הרב הנז' שקיבל מרבתינו, אינו דכן היה כוונת מרן ז"ל, אלא לעולם דעת מרן כשסתם להכשיר, לסמוך אף בהפסד מועט להיתר. וכשסתם לאסור וכתב ויש מכשירין וכו', נכון להחמיר אף בהפסד מרובה וכו'. עכ"ל.

כמו שכתבתי לעיל סימן ט' אות ב', מ"מ למעלה נקטינן להחמיר, אבל בשעת הדוחק או הפסד מרובה סמכינן על סתם מרן להתיר, וכמ"ש הרב המג"ח בשו"ת הלק"ט ח"א סימן רצ"ג וכו'. עכ"ל הרב חיד"א שם. ולהלן ראה לדברי החיד"א בסימן ט' סק"ב שם.

גדר העניין לחשוש לכתחילה או בשעת הדוחק לדעה הנוספת

והנה גדר לכתחילה ושעת הדוחק שעליהם אמרו רבותינו הגדולים זלה"ה שלפיכך הביא דעה נוספת זו בשם יש אומרים, ביאר רבינו שליט"א בתשובה בכת"י וז"ל: כל שאפשר לחוש מתחילה, חיישינן לסברת יש אומרים, ורק במקום שכבר נעשה הדבר או בשעת דוחק או הפסד, אז יש לסמוך על הסתם שהקל בזה. וגדר שעת הדוחק או הפסד מרובה, נתבאר היטב בספרי הפוסקים. ע"כ. אלא שיש לעיין בזה, שאם אכן כן דעת מרן, וכל שהביא ב' הדעות בשו"ע הוא להורות שהלכה כשניהם, ולעולם יש להחמיר או להקל כשתי הדעות. אם כן באופן שמרן סתם כהדעה המחמירה והביא דעה נוספת בשם יש אומרים להקל בזה, הרי שלעולם לפי כלל זה עלינו לחוש לדעה המחמירה, ולהסתמך רק בשעת הדוחק על השיטה המקילה, ואם כן לשום מה הביא מרן הדעה האוסרת בסתם הלא גם אם היה מביא אותה בשם יש אומרים להחמיר, והיה סותם להקל, גם היה הדין

דסתימת הראשונים והאחרונים כפירושו שאין בהם דין כתמים כלל, ע"ש. וטענה כזאת תמצא לחת"ס עצמו בשו"ת חלק יו"ד סימן קפ"ד בעניין שהוא לכאורה פחות חמור מזה. וכן בשו"ת חכם צבי סימן מ"ו בבואו לדחות דעת הט"ז הסובר שיש להמתין בכתם הירוק עד שיתייבש שמא יתאדם וכו', (וכתב החכם צבי ע"ז), דאם איתא להא מילתא לא הוו שתקי רבנן בעלי התלמוד מלאשמעינן דבר גדול באיסור חמור כזה וכו', ע"ש.

ובתוקף אותה טענה ודרכה של תורה, אומר אני לא רק לעניין בדיקה לעומק שהשמש מגיע שכבר העלה אותה הב"י, אלא גם לבדיקת חורין וסדקין כפי כוחה, לשיטת הרי"ף והראב"ד, ובעיקר לרבינו הרמב"ם שהעלה דברים מפורשים כשמלה בדיני הרחקות וכמה חומרות, והדבר החמור הזה שיש בו מכשול לרבים אם באמת לא בדקה רק מבחוץ ולא עלתה לה טבילה, ומכל זאת סתומי סתים לן, בעוד כל הבאים בשערי צחות לשונו המופלגת צריכים בעניין כזה חמור לפלפל הבאין אחריו בדבריו כחוט השערה אם לשון קינוח הוא בדיקה ממש, או רק לשון הבדיקה הוא הממש, וכל כיוצא בזה כפי שהתפלגו גדולי רבותינו האחרונים וכו'. ובכמה סוגיות השתמשתי בטענה כזאת. וכבר כתב הרדב"ז בשו"ת ח"ד סוף סימן צ"ה בעניין חימום מקוואות, וז"ל: ותו דאני אומר, שכל הפוסקים שלא כתבו זה

ושמא מה ששם הסיק החיד"א שהעיקר כהסתם בכל עניין הן להקל והן להחמיר, הדר ביה איהו גופיה לאחר מכן בדבריו שם בסימן נ"ה סוף אות ד', כנזכר לעיל, שהרי כתב שם שהוא חוזר בו ממה שכתב קודם לכן, ע"ש ודו"ק. ושמא יתכן לומר, שבהפסד מועט נמי יש להקל כהדעה שהובאה בשם יש אומרים, ולא דוקא בהפסד מרובה, מה שאינו כן כשהדעה העיקרית היא הדעה המחמירה שאין להקל כהדעה השנייה אלא בהפסד מרובה. וצ"ב עוד בזה.

ז. דין מחודש שלא הזכירוהו הפוסקים וראה עוד בדברי רבינו שליט"א בהאיי עניינא, בספרו עריכת שולחן (חלק י' סימן קצ"ו אות ט') שכן כתב, והב"י (שם) כתב, דאם איתא דעד מקום שהשמש דש בעינן בדוקא, לא הוה שתיק מיניה הרא"ש בהלכות גדה וכו', דאם איתא שיש עיכוב בדבר לא הוה סתים לן סתומי, אלא בהדיא היה מפרש אותה וכו', ע"ש. וכן בטענה זו דחה החזון איש את שיטת החת"ס המחלק בין בגד לבגד, וסבירא ליה שבגד הסמוך לבשר כמו חלוק וכתונת, לא הותרו בהן כתמים בבגדי צבעונים, ועל זאת כתב החזו"א, תמוה מאד, שאילו היה חילוק בדבר, איך סתמו הדבר כל הפוסקים ונתנו מכשול לרבים, וגם בסברא אין חילוק וכו', והעיקר

ואינו חושש לתנאי שהתנה יהושע, ומחזי כיוהרא. ע"כ. אמר ליה רבי חייא, שמא רבי יהודה בן קנוסא תלמידי הוא וכל מעשיו לשם שמים (כלומר, ואינו משום יוהרא). כי מטו לגביה, חזייה, אמר אי לאו יהודה בן קנוסא את, גזרנהו לשקיך בגיזרא דפרזלא. וברש"י, כלומר נידוי. ע"כ. הרי שאפילו על רבי יהודה בן קנוסא שהעיד עליו רבי חייא כי כל מעשיו לשם שמים, עם כל זה רבינו הקדוש לא שתק, והודיע על חיוב נידוי אלמלא הוא.

ומפורש בחולין דף מ"ד ע"ב, וכיון דאורי ביה חכם היכי אכיל מיניה, והכתיב ואומר ה' אלהים הנה נפשי לא מטומאה, ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה, ולא בא בפי בשר פיגול (יחזקאל ד'). הנה נפשי לא מטומאה, שלא הרהרתי ביום לבוא לידי טומאה בלילה. ונבלה וטרפה לא אכלתי, שלא אכלתי בשר כוס כוס מעולם (פירוש, ממהרים לשחטה פן תמות). ולא בא בפי בשר פיגול, שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם וכו'. הני מילי מילתא דתליא בסברא. רבה בר בר חנה אגמריה סמיך וכו'. ופירש רש"י, מילתא דתליא בסברא, דהתם איכא לספוקי דילמא לא הוי סברא מעליא, והכא רבא אגמריה, סמוך דהכי גמיר מרביה וכו'. ע"כ.

מבואר, דדין שלא נפק על פי סברא אלא מגמרא מפורשת או

הדין בהדיא, דעתם להקל וכו'. עכ"ל רבינו שם. [יש לציין, שבסוף דבריו שם ציין רבינו שאין דבריו אלא כדי שלא יטילו מום בקדשים לאלה שנהגו בקינוח, ולא לעניין הלכה, ע"ש כי אין כאן מקומו].

ח. אימתי יש לנהוג כדברי המקובלים

ודבר בעתו מה טוב להעתיק מה שכתב רבינו בעניין השייך לזה, בשו"ת תשובה כהלכה (סימן י"ט ד"ה וכל זה), ואף שבני תורה מחמירים בדבר, מכל מקום כל זה בביתו, אבל לא יהיה האדם מרדה אחרים בביתם אם לא באופן שלא יורגש לגמרי. וכדברי רבינו הקדוש על רבן גמליאל כמזכר בירושלמי (ביצה פ"ה ה"ב), רבי הוה מיסב לר"ש בריה, והוה מטפחין לאחורי ידיהון בשובתא, עבר ר"מ ושמע קלהון, אמר: רבותינו, הותרה שבת. שמע רבי קליה, אמר מי הוא זה שבא לרדותינו בתוך ביתנו וכו', יעו"ש. וכן מצאנו בב"ק דף פ"א ע"ב בעשרה התנאים שהתנה יהושע, שיהיו מסתלקין לצידי הדרכים מפני יתדות הדרכים. (עיין פירוש רש"י שם). רבי ור"ח הוו שקלי ואזלי באורחא, אסתלקו למידי הדרכים, הוו קא מפסיע ואזיל רבי יהודה בן קנוסא קמיייהו (שלא היה רוצה להסתלק אל מיצר השדה, להחמיר על עצמו), אמר ליה רבי לרבי חייא: מי הוא זה שמראה גדולה לפנינו. ופירש רש"י, שהוא מראה לנו שהוא ירא שמים מאד,

ומוחזק בחסידות, שיודע בכירור שכל העם עונים אחריו מקודש, ואין מי שידבר עליו תועה. אבל בלאו הכי ההעדר טוב, ולא יעשה הני מילי דחסידותא אלא בצינעא. ויתהלך בתום לבכו בקרב ביתו, אבל בפרהסיא אל ישנה ממנהג המדינה וכו'. ואף מי שמוחזק בחסידות, אל יעשה דבר שאין גדולי הדור נזהרים בו בפרהסיא, שלא להוציא לעז על הראשונים. ועוד, שיאמרו אטו לא ראינו חכמים וחסידים ואין זה אלא יוהרא. ולכן, "טוב איש יכלכל דבריו במשפט" (תהלים קי"ב). בשכל טוב, וימצא חן ושכל טוב בעיני א-להים ואדם. ובפרט בפני גדולים אם אינם נזהרים, צריך לפרוש ממיילי דחסידותא, ויקבל שכר על ההפרשה. עכ"ל קודשו. ובספר חובות הלבבות (שער יחוד המעשה פרק ה') כתב, שאין התוספת מתקבלת אלא אם כן נשתלם העיקר. והובא בדרשות החת"ס (ח"א דף קנ"ג ע"ד).

ובברכי יוסף (יו"ד סימן של"א סק"כ) כתב, מן האמור מבואר דהלוקח שומשמין ולשן בדבש שקדים, אינו חייב במעשר. והרוצה להחמיר 'בתוך ביתו' הנה מה טוב, דלא גרע מדאמרינן דיחזקאל היה נזהר מדבר שהורה בו חכם, ולא שייך לומר כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, כיון שהוא מתנהג בחסידות על דרך שכתב המרדכי בברכות. בשגם איש אשר אלה לו, יותר טוב היה אם ישים אל לבו לדקדק בדברים חמורים מאלה שהם

שבפוסקים כן מפורש, אין שבח לדקדק בדבר. ומי לנו גדול מרבה בר חנה דעשה מעשה ואכל מבשר שהורו בו איסור רק מחמת הסברא, כיעו"ש בתוס' ד"ה היכא עביד, ואכ"מ. וכן נפסק בשו"ע (יו"ד סוף סימן קט"ז), מסוכנת אף על פי שניתרת בשחיטה, המדקדקים מחמירים על עצמם שלא לאכלה. וכתב הרמ"א, בהמה שהורה בה חכם מסברא, ולא נמצא הדין בפירוש שהיא מותרת, בעל נפש לא יאכל ממנה. ע"כ. וכתב שם הש"ך, אבל אם יש לו קבלה שהיא מותרת, מותר. כן הוא בש"ס וכו', ע"ש.

ועיין בפתחי תשובה שם שכתב, שוב ראיתי בסולת למנחה כלל ע"ו דין ח' שכתב בשם תורת האשם, מי שרוצה להחמיר על עצמו לנהוג בו איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו אמוראי, כגון מה שנתבטל בששים, או בכלי שני, הוי כמו אפיקורוס ויצא שכרו בהפסדו, ודלא כמו שכתב איסור והיתר סוף כלל נ"ז. עכ"ד. עד כאן הוא מדברי רבינו שליט"א שם.

וראה בספר פלא יועץ (ערך יוהרא) שכתב וז"ל: כמה דברים אסרו חכמים משום דמחזי כיוהרא, ולא כל הרוצה לטול את השם לעשות מיילי דחסידותא יעשה, אלא יש פלס ומאזני משפט, והכל לפי העניין וכו'. ואם הסכמת הפוסקים להתיר, ויש אוסרים, וכן כל מיילי דחסידותא, לא יעשה בפרהסיא אלא מי שקנה שם טוב

ולהחמיר וגם בדיני ממונות אומרים קים לי וכו', אבל במקום שקיבלו לנהוג כמרן, יודו כולי עלמא דלא חשיב ספק. עכ"ל. [הובאו דברי אחרונים אלו בשו"ת יביע אומר חלק ו' או"ח סימן ט"ו אות ט', ואה"ע סימן ג' אות ח'. אך למעשה דעתו אינה כן, אלא דעבדינן ספק ספיקא אף נגד פסקי הוראות מרן השו"ע, דלא נתקבלו דבריו בתורת ודאי אלא מספק, כיעו"ש מפי סופרים וספרים. אך דעת האחרונים הנז"ל היא, שקבלת הוראות הרמב"ם ומרן השו"ע היא בתורת ודאי, וסברתם מתקבלת על הדעת, שהרי אינהו מארייהו דאתרין ובודאי הגמור עלינו לקבל דבריהם, שהרי אף בדאורייתא ובדיני ערוה החמורה נקטינן כוותיהו. ושמא יש לומר עוד, שהואיל ונתקבלו פסקיהם במקומותינו, ממילא יש לומר דהוי כתורת מנהג, ודמייא לקבלת הרבים אשר חלה עליהם ועל זרעם, כנפסק בשולחן ערוך יו"ד סימן רי"ד סעיף ב', ודו"ק. וכבר כתב הגאון בעל זבחי צדק סימן ק"י כללי ספק ספיקא אות ל"ה, דלא עבדינן ספק ספיקא נגד המנהג שהוא בתורת ודאי, ע"ש. וכן ראה מה שהאריך בזה הגרי"ח סופר שליט"א בספרו תפארת יצחק דף קל"ב, והביא שכן היא דעת רבים וגם שלמים, כנסת הגדולה יורה דעה סימן ל"ז הגב"י אות נ' דף ק"נ ע"ב, ושם סימן ט"ל הגב"י אות ס"ה דף קע"ד ע"ד, וסימן ק"ה הגב"י אות ס"ב דף קל"ב ע"ב, ע"ש.

עיקרי הדת, וענשן של מדו"ת. ולכל הדברות אין להורות רבים להחמיר בדבר שנתפשט המנהג להיתר, ופסקו כן רבנן קמאי בתשובותיהם, ובמקום שבעלי תשוב"ה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים להחמיר לרבים. והדברים פשוטים. ויותר מהמה בני הזהר במשקל החסידות, ובין תבין בינה לעתים. עכ"ל.

ט. בדין ספק ספיקא במקום מנהג

וכדבר האמור בדברי רבינו, שאין לעשות ספק ספיקא אחר פסקי רבינו הרמב"ם ומרן השו"ע, כן כתבו כמה מגדולי האחרונים ובכללם, מהרי"ט אלגאזי בשו"ת שמחת יו"ט סימן י"א דף מ"ב ע"ב, חקרי לב מהדורא בתרא, חלק א' אבן העזר סימן ב', דף ע"ד ע"ד ד"ה ובר מן דין, מעיל שמואל סימן ז', פתח הדביר חלק ג' סימן של"א סוף ס"ק ב', שו"ת תעלומות לב חלק ג' דף קי"ג ע"ג, שו"ת בן אברהם בבית הספק סימן ל"ב. ותשלום לשון הגאון חקרי לב שם הוא: ובר מן דין, מה מקום לספק זה, שהרי בארץ ישראל ובערי מערב, ומצרים ואגפיה בכלל, קיבלו הוראת הרמב"ם והוראת השולחן ערוך וכו', ואף ששם בחקרי לב הבאתי מחלוקת רבני האחרונים אם נגד פסק השולחן ערוך חשיב ספק אם נצטרף שם ספק אחר, אין דבריהם כי אם למקומות שלא קיבלו הוראות מרן להקל

הוראתו. וכן הוא בדבר שהוא הוראת הרמב"ם, וכמו שכתבו כמה אחרונים (ובכללם הגר"ח בתשובה הנז"ל).

ואמנם בשיטת הגאון מהרי"ץ ז"ל יש לעיין אם סבירא ליה דעבדינן ספק ספיקא נגד דעת רבינו הרמב"ם ומרן מרייהו דאתרין, או נגד מנהגי תימן הקדומים, דמצאנו שעשה ספק ספיקא אף נגד דעת הרמב"ם ומרן, וכגון שתראה בשו"ת פעולת צדיק חלק א' סוף סימן ק"ט, ובחלק ב' סימן מ"ג, וסימן קט"ז, וסימן קל"ה ד"ה ולדעתי, וסוף סימן רנ"ה, וסימן רע"ח. ובחלק ג' סוף סימן מ', וסימן רנ"ב סוף ד"ה ואגב. ובספרו זבח תודה סימן ל"ו ס"ק ד'. ויש לעיין בכל דבריו שם.

אך יתכן לומר, כי לא עשה מהרי"ץ ספק ספיקא נגד דעת רבינו הרמב"ם ומרן אלא במקום שאחד מן הספיקות נגד דעתם, אולם במקום שב' הספיקות הם נגד הכרעתם אף מהרי"ץ מודה שאין לעשות ספק ספיקא, וכפי שאכן כמה מרבוותא סבירא להו הכין. והטעם הוא כפי שכתב הרב כף החיים (יורה דעה סימן ק"י דיני ספק ספיקא ס"ק ד') בתוך דבריו, וכתב דבר משה, דאף שהמנהג עפ"י הוראת מרן הוא דין תורה, היינו כשלא יצטרף שם ספק אחר, אבל בהצטרף ספק אחר באותו הדין, נעביד ספק ספיקא להתיר, דאני אומר שאף מרן ז"ל בעצמו יודה לכך וכו'. וכ"כ

וכן כתב בתשובותיו בעי חיי סימן ק"ז דף ס"ג ע"ג, סימן ק"מ דף פ"ו ע"ד. והגאון חיד"א בספרו עין זוכר מערכת ע' אות ל"ב. וכן הוא בשו"ת נדיב לב חלק א' סימן מ"ד. וכן דעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל. וכן דעת עוד רבים. עיין עליו בדבריו].

וראה בשו"ת רב פעלים להגר"ח (יורה דעה חלק ב' סימן ז') שכתב בזה"ל: ואשר כתבתם עוד לעשות ספק מכח סברת הש"ך ס"ק כ"א דכתב שבהפסד מרובה יש להקל ולומר דבלוע לא נעשה נבלה, ואע"ג דקיימא לן כמרן דלית ליה סברא זו, אתם חשבתם לעשות מזה ספק ספיקא, הנה בודאי ידוע לכם כי גדולי האחרונים שהיו בדורות שלפנינו שהיו גדולי הדור, הלא הם הגאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל בשמחת יום טוב סימן י"א, וחקרי לב ביו"ד סימן א', ובמהדורא בתרא סימן ב', כתבו שאין לעשות ספק ספיקא נגד מרן ז"ל. מיהו אנחנו פה עירנו בגדאד יכוננה עליון אמן, מנהגינו לעשות ספק ספיקא נגד מרן ז"ל כדברי הגאון חיד"א ז"ל, אך כל זה דוקא בדבר שיש בו ספק אחד מצד עצמו ואינו נגד מרן וכו', ע"ש.

מיהו יש לעיין בדעת רבינו בזה, ששמא במקום שרק אחד מן הספיקות הוא נגד מרן השו"ע, והספק הנוסף הוא מסכים עם דעת מרן, יתכן שבהצטרף ב' ספיקות אלו יחדיו אף מרן היה מורה להקל או להחמיר בדבר, וממילא אין זה נגד

כוותיה לגמרי). ומזה רואים שאנו בני ק"ק יהדות תימן, אדוקים ודבוקים בהוראותיו של מרן, יותר מאשר קהילות הספרדים, שעושים ספק ברכות להקל נגד מרן וכן ספק ספיקא נגדו, ולא קיבלו דבריו במקום ערווה, ורק ממה שכתב בשולחן ערוך קיבלוהו ולא בשאר ספריו ועוד ועוד. ונמצא על ידי כך חלקים נכבדים בשולחן ערוך שאינם מעשיים לשיטתם אלא על דרך דרוש וקבל שכר. פוק חזי בבן איש חי, ובזבחי צדק, כף החיים, שו"ת ישכיל עבדי, ושו"ת אור לציון ועוד. ואף הגרע"י זצ"ל שצמצם מאד תופעה זו, מכל מקום בחלק מאלו הכללים וכיוצא בהם לא השתנתה דעתו מדעתם. ואשר על כן, כאשר באים אלינו בטענות ומענות, שכאן ארץ ישראל אתריה דמרן היא, ובעיני אף אנו למיעבד כוותיה ככל אשר יורנו. הנה ראשית יעשו חשבון נפש עם עצמם, האם אכן בחצריהם ובטירותם, נאמנים הם לשיטתו ולהוראותיו לכל הפחות כמונו, שקיבלנו הוראותיו מתורת ודאי לכל אשר יאמר כי הוא זה. ועל זה אמרו חכמים קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים.

ב. יש לעיין בעיקר כוונת מורנו הרב שליט"א, בציונו בהערה לדברי כף החיים והבאת מסקנת דבריו - שכבר פשטה ההוראה לעשות ספק ספיקא כשספק אחד הינו נגד מרן - מהו ביאור הדבר, האם כוונתו שבהוראה למעשה דבר יום ביומו הסתייגות שמענו מהנכתב

הער"ה וכו'. עד כאן לשונו לעניינינו. וכפי הנראה יתכן שכן היא אף דעת רבינו שליט"א. וצ"ע.

הערות הרבנים שליט"א בעניין זה

הערות הרה"ג איתמר כהן שליט"א: לא זכור אלא שעשה מהרי"ץ בכמה מקומות ספק ספיקא בעניין חוזר וניעור, ושם הלא רק ספק אחד הוא נגד המנהג. אבל אין מזה הוכחה, כי זה בבחינת מעשה שהיה כך היה, ואילו היתה מזדמנת למהרי"ץ שאלה כזו, אפשר שהיה עושה ספק ספיקא גם כששני הספקות הם נגד המנהג. אבל הסברא נותנת קצת לא כך. ואין לי פנאי לעיין במקומות שציננתם. ע"כ.

הערות הרה"ג אורן צדוק שליט"א: א. הנה יש להוסיף לחזק דעת מורנו הגרש"ק שליט"א, שלהיות וקבלתו מתורת ודאי היא, אין מקום לעשות ספק ספיקא נגדו, והוא ממה שנקטו חכמי תימן לדבר פשוט שלא עושים סב"ל נגד מרן, אלא מברכים על הדבר כפי עיקר הוראתו. יעויין מה שכתבתי בזה בשירי המנחה עמ' ר"ה ואילך. והנה אם במקום חומרת ברכה לבטלה אורויי מורין לעשות ככל היוצא מפי קדשו של מרן, ולא חיישינן כלל לשיטות החולקים, כל שכן הוא במקום שאינו נוגע לענין חומר ברכות, שלא יעשה ספק ספיקא נגדו. (וכמו שכבר הערתם שאפילו במקום ערווה החמורה נקיטין

[מלבד מה שכתבתי בביאור דעתו למעלה]. שאם הקבלה כאמור הינה בתורת ודאי, היינו שהיא מוחלטת, אם כן אין מקום לשייר דעה אחרת בנושא זה כלל, אף לא בדעתו של מרן עצמו, ואם כן מדוע תשתנה דעתו של מרן בהצטרף ספק נוסף, לאמור יודה בכך. ועוד שאם אכן כך הדבר מדוע הסתפקנו רק בספק אחד נגד מרן, הרי אף בשני ספיקות נגד מרן נמי נימא הכי, שנאמר שמרן לא גילה דעתו בנושא זה עצמו הבא לפנינו שהתאחדו בו שתי הספיקות יחד, שלא הביע דעתו אלא רק כשישנו ספק אחד, להכריע לגמרי כדעת אחד מן הראשונים, וכן יהא לגבי הספק השני כשבא בפני עצמו, אולם כאשר יתאחדו שני הספיקות, אף מרן יודה שלא דיבר באופן זה כלל. ואכן זוהי סברת החיד"א כמו שהביאו האחרונים מדעתו. וכן הבאתי בשו"ת אורן של חכמים חלק שני סימן ל"א אות ה' ד"ה הנה].

י. אם מותר לחלוק על דברי רבותינו ברבים

וידוע מה שכתב מהר"ח מוולוז'ין זצ"ל בספרו רוח חיים עמ"ס אבות (פ"א מ"ד), ואסור לו לתלמיד לקבל דברי רבו כשיש לו קושיות עליהם, שלפעמים יהיה האמת עם התלמיד, וכמו שעץ קטן מדליק את הגדול. וזה ששינוי יהי ביתך בית ועד לחכמים, והוי מתאבק בעפר רגליהם,

בגוף ההלכה, לאמור, שאמנם העיקר מצד סברת הדברים הוא כפי שכתב בהלכה, שקיבלנו עלינו הוראת מרן בתורת ודאי, ואין מקום לעשיית ספק ספיקא כנגדו, אולם למעשה כיון שפשטה ההוראה לעשות ספק ספיקא, אף שאחד מן הספיקות הינו נגד מרן, אין אחר דבר זה ולא כלום, בבחינת כיון דנהוג נהוג. ודו"ק בסגנון דבריו שנראה כך בדעתו, שלא הסתפק בציון לספר כף החיים להיותו מורה בכך שיש החולקים על עיקר סברתו שלו, אלא שהוסיף על זאת, שאכן זוהי מחלוקת, והכרעה לא נאמר בה, אלא שלמעשה כבר פשטה ההוראה וכו'. וכן מבואר עולה ממה שהעתיק [על ידי העורכים], בסידור דברי כה"ח, ממה שכתב בסופם, שלמרות ששכנה"ג בתשובת בעי חיי כתב שאין לעשות ספק וכו' והוא מטעם מורנו שליט"א, מכל מקום כיון שרבו המתירין וכו', וגם כתב המחזיק ברכה, 'דהכי פשטה ההוראה, הכי נקטינן'. ואת זה כאמור העתיק הרב שליט"א, אפשר שהוא לאמור, שאף הוא נוקט כן למעשה. וכן הוא דרך האמור בתשובת רב פעלים שהעתיקם, כמבואר למעין בדבריו.

ג. מה שכתבתם (העורכים) לבאר שלא מסתבר לעשות ספק ספיקא אחר פסקי הרמב"ם ומרן כששתי הספיקות נגד דעתם. נראה לי פשוט בדעת הרב שליט"א, שלא יכון הדבר כלל ועיקר

והשיבם ואמר להם: מי צופה למרחוק יותר, הננס או הענק, הוי אומר הענק שעניו צופיות במקום גבוה יותר מן הננס. ואם תרכיב את הננס על צוארי הענק מי צופה למרחוק יותר, הוי אומר הננס שעכשו עניו גבוהות יותר מן הענק. וכן אנחנו ננסים הרוכבים על צוארי הענקים, מפני שראינו חכמתם ואנו מעניקים עליהם, ומכח חכמתם חכמנו, ולא ח"ו שאנו גדולים מהם. וכמו שעשו חכמי המשנה והתלמוד, ומעולם לא נמנעו האחרונים מלדבר על הראשונים ומלסתור דבריהם. וכמה משניות סתרו האמוראים לומר שאין הלכה כמותם. וגדולה החכמה מן החכם, שאין חכם שהוא נקי משגיאות, ואין החכמה תמימה כי בלתי לה לבדו. עכ"ד.

ובשו"ת מקום שמואל (סימן י"א) כתב, מחשבותי לא כמחשבות קצת לומדים שראיתי כי בהגיע המורה לדון דין שנדפס בספר לא יזוז מדברי הספר ההוא, וקיימו בעצמם דברי הרמב"ם במורה נבוכים שאמר, בראות בני האדם דבר מה חקוק על לוח ספר, תגדל אמונתו בו. ואנכי לא כן אדמה ולבי לא כן יחשוב, כי יש למורה לחפש ולעיין עד מקום שידו מגעת, ע"ש. (וראה עוד בהקדמת יביע אומר למרן הגרע"י זצ"ל חלק א' וחלק ד', ובהקדמת הליכות עולם ועוד שהאריך ע"ז).

מלשון ויאבק איש עמו, שהוא עניין התאבקות במלחמה, כי מלחמת מצוה היא. וכן אנו נגד רבותינו הקדושים אשר בארץ המה ונשמתם בשמי מרומים, המחברים המפורסמים וספריהם אתנו, הנה על ידי הספרים אשר בביתנו נהיה ביתנו בית ועד לחכמים. והזוהרנו וניתן לנו גם הרשות להאבק וללחום בדבריהם, ולא לישא פני איש רק לאהוב האמת. ע"כ. וידוע מה שהיה מורגלא בפומיה דרבותינו ראשי הישיבות זלה"ה, ומכללם מרן הגראמ"מ שך זצ"ל, אנחנו לא חסידים ומאמינים באמונה שלימה כי אם בייחוד ה', ועל כל אחד מוטלת החובה לעיין בתורה עד כמה שידו משגת וכפי חלקו אשר חננו ה'. ע"כ בערך מדבריהם.

ובשו"ת הרי"ד לרבינו ישעיה מטרנאני (סימן ס"ב) כתב, ומה שכתב מר שלא אחלוק על הרב הגדול רבינו יצחק זצ"ל, חלילה לי מעשות זאת כי מה אני נחשב אפילו כנגד תלמידיו, אף כי אחרי המלך. אך זאת אתי, כי כל דבר אשר אינו נראה בעיני, אפילו אי אמרה יהושע בן נון לא צייתנא ליה, ואיני נמנע לומר מה שנראה לי לפי מיעוט שכלי, ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. ואני דן בעצמי משל הפילוסופים, ששאלו פעם לגדול שבהם, שהרי הלא אנחנו מודים שהראשונים חכמו והשכילו יותר ממנו, והיאך אנו סותרים דבריהם בהרבה מקומות והאמת אתנו, איך יכון דבר זה.

יא. בעניין סתירות בדברי הרמב"ם זמון השו"ע

בשו"ת מהרלנ"ח (סימן י"ב, דף י' ע"ג) כתב, אף אם יקשה לנו מתוך שיטת הש"ס על דברי הרמב"ם, ראוי והגון לנו לתלות החיסרון במיעוט השגתינו, וחייבים אנו לקבל דבריו באימה מבלי להרהר אחריו, כי לבו כלב הארי בהיקף הש"ס בבלי וירושלמי ותוספתא, וזוהי קבלה אמיתית מפורשת אצלינו מפי סופרים ומפי ספרים. ע"כ. והגר"י אייבשיץ זצ"ל בספר התומים (ח"א עמוד מ"ח) כתב, ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם (השו"ע והרמ"א), כי קושיות רבות שהקשו עליהם אחרונים ותירצו בדרך חריף ועמוק, וכמו כן כללו במתק וקוצר לשונם דינים הרבה. ושאין ספק שלא כיוונו להכל, כי איך היה אפשר לרב המלאכה מלאכת שמים, רק רוח ה' נוססה בקרבם להיות לשונם מכוון להלכה בלי כוונת הכותב, וחפץ ה' בידם הצליח. ע"כ.

ועיין עוד מה שכתב בספר מחשבות חרוץ (דף ג' ע"ב) להגאון רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל, ובכתב מיד ה' עליו השכיל, בחיבור השו"ע והגהותיו שנתקבל לספר פסק בדורותינו בכל משפטי התורה והנהגת אדם עפ"י התורה, וודאי שלא באו דבריהם במקרה וכו', כי כל דבריהם מכוונים ברוח הקודש שהוא כח החכמים דעדיפי מנביאי, וכמו שאמרו בב"ב (יב, א),

וע"ש ברמב"ן. ע"כ. ובפמ"ג (יר"ד סימן מ"ח, שפ"ד ס"ק כ"ה) כתב, הלא נודע שחיבורו של מרן על פי רוח הקודש חיבר בלי ספק. ע"כ. וכ"כ מרן החיד"א בשם הגדולים (ה"ב מערכת ב' אות נ"ט, ערך ב"י), ע"ש. ובשו"ת חקרי לב (ח"מ ח"א סוף סימן ל' בד"ה ועוד) כתב, במחלוקת הראשונים או גדולי האחרונים אין בידינו להכריע כלל. ע"כ. ושם בסימן ל"ח סוף ד"ה ואנכי (במהדורת המאור בד"ה ואם כן) כתב עוד, ואם כן בכל מחלוקת הראשונים או גדולי האחרונים פשוט שאין בידינו להכריע, שבקושי אנו יורדים לדעתם, ודיינו אם אנו מבינים עומק סברתם. ע"כ לעניינינו.

ובשו"ת משנה הלכות ח"ד סימן נ' בד"ה ומעתה כתב, ראיתי מבוכה גדולה בין הפוסקים בזה, ולא מוסכמת היא מכולי עלמא, ואף שאין תלמיד כמוני מכריע, והלואי שאזכה להבין דברי רבותינו הראשונים כמלאכים, והצדיקים האחרונים ז"ל, וכבר כתב הדברי חיים ז"ל בזמנו, שכל האומר שבידו להכריע במחלוקת הפוסקים אינו אלא רמות רוחא הוא דנקטא ליה, וכ"ש אנן יתמי דיתמי, מ"מ הרשות נתונה להעיר בדבריהם הקדושים בדרך פטופטי דאורייתא טבין אינון. עכ"ל. וכבר כתב מהרד"ם בהקדמתו לספרו הגדול שתילי זיתים, בזה"ל: והנה יודע כל שער עמי כי בעוונותינו הרבים, כי אבדה חכמת חכמינו ובינת נבונים נסתרה, ונחרבו פירושי תורתנו בדיעות

אומר בכה וזה אומר בכה. ע"כ לשון
קודשו לעניינינו. וראה עוד מה שכתב
בקריינא דאיגרתא ח"ג סימן ח'. ובמכתבים
ומאמרים ח"ג דף ע"ב.

חלוקות ודוחק הזמן ותלאותיו, היצר לכל
אומר לבל ישב על כנו בחיוב הכתוב.
וכביכול נשתכחה תורה מחולשת הסברא
ופיזור הנפש והשכל בחילוק הסברות, זה

הבית
היהודי

שאלות ותשובות בענייני הבית היהודי

בענייני הבית היהודי

א. הוראות נשים בענייני נדה

שאלה: לא זכינו להבין, איך נתנו גדולי הדורות רבותינו שבתומן זיע"א לנשות ישראל להורות לעצמם בכל הלכות נדה החמורות, הלא אף בנשים מלומדות הטעות תהא מצוייה, אם לא שבקיאים הדק היטב בהלכות נדה רמב"ם וטושו"ע ושאר נושאי כלים: תשובה: כבר כתבתי שאף בזמן הש"ס נשים היו מורות בכל הלכות נדה^א:

ביאורים ומוספים

א. הוראת רבינו שליט"א. וראה עריכת שולחן ילקוט-חיים יו"ד חלק י', סימן קצ"ו סעיף י"ד, ולתועלת המעיין נעתיק כאן את עיקרי דברי רבינו שם: כל ספק במראה הלבן ובמראה הירוק ככרתי, החזיקו עצמן בטומאה וכו'. ולכן לא נהגו לשאול פי חכמים, וכן אינן מראות לבעליהן. ויש מעטות שהלכו לשאול פי נשים זקניות הידועות בבקיאותן ונסיונן. ע"כ. ובהערה שם ביאר רבינו הדברים באריכות, ובכלל דבריו כתב, ומה שכתבתי שיש מעטות ששאלו פי נשים, פשוט הוא שאפילו לעצמה אם היא בקיאה, יכולה מעיקר הדין לקבוע לעצמה. ועיין ברשב"א בנדה דף כ' ע"ב, בעניין ילתא דאתיא דמא לקמיה דרבא, וז"ל: ואם תאמר, אם כן למה הביאתו לפני חכמים. יש לומר, לפי שאינה יכולה לראות בעצמה במקום תלמידי חכמים משום כבודם, וכדאמרין לעיל דעולא לא חזא דמא בפומפדיתא, ולא ר"א באתריה דר". עכ"ל הרשב"א שם. ועיקרן של הדברים פשוטים כביעתא בכוחא, שיש לסמוך על נסיונן ובקיאותן, שהרי כל עיקר הלכות נדה סמכין על הנשים בבדיקה ואמרין שבדקו כדין. ובפרט למצריכים בדיקה עד מקום שהשמש דש, וסבירא להו דלעיכובא הוא, אף על גב שהיא בדיקה קשה וטירחא גדולה (וכפי שהעיר על כך הב"י), אף על פי כן סומכין על הנשים שבדקו כדין. וכן בחפיפה וטבילה שעשו כדת וכהלכה לצאת מאיסור תורה וחיוב כרת. ואם בעיקר ההלכות סמכין על נאמנותן ועל בקיאותן, כל שכן בספיקות ובכתמים. עוד זאת הט אזנים ללשון הגמרא (נדה יג. ב), חרשת איהי תבדוק לנפשה, דתניא חרשת אחת היתה בשכונתינו, לא דייה שבדקת לעצמה, אלא שחברותיה רואות ומראות לה וכו'. עכ"ל רבינו שם.

ב. שמועות בדיני נדה

שאלה: האם ניתן להסתמך על שמועות כיום מנשים צדקניות בדיני נדה החמורים, ובכך לעמוד על מנהגינו:

תשובה: הזקינות היום עלו לארץ ישראל בעודן רווקות, מלבד זאת החילוניות קיררה את הקדרה, ואי אפשר לסמוך בין לחומרא וכל שכן לקולא²:

ביאורים ומוספים

וכדברי הרשב"א שציין רבינו כן כתבו בחידושי הריטב"א והר"ן שם דף כ' ע"ב, ע"ש. וראה עוד בסדרי טהרה יו"ד סימן קפ"ח ס"ק ג' שהאר"ך בביאור שיטות הראשונים בזה. ועיין עוד בשו"ת בית שלמה חלק ב' סימן ל"ח, ובספר פרדס רימונים במשבצות זהב סימן קפ"ח ס"ק ד', ובשו"ת אגרות משה יו"ד חלק ב' סימן ע"א. ויש להוסיף לכל זה, שאף אם נניח שאכן אירעו תקלות במקומותינו מחמת הוראות הנשים לעצמן בעניינים אלו, הרי שכבר מצאנו רבות בספרי השו"ת בכל תפוצות ישראל בכל מקומות מושבותיהם אשר נתמרמרו על כך, ולדוגמא ראה בשו"ת רב פעלים חלק ג' יו"ד סימן ט"ו, ובשו"ת חתם סופר יו"ד סימן קפ"ח, ובשו"ת מעט מים סימן ע"ט, (הביאם בספר טהרת הבית סימן ח' אות ב'). וכן מצאנו עוד בחכמת אדם כלל קי"ז סעיף ו', ובספר בהר יראה להגר"א ברגמן זצ"ל, דף כ"ז, ובקיצור שולחן ערוך סימן קנ"ט סעיף ז', ובספר טהרת ישראל לרבינו החפץ חיים זלה"ה בהקדמתו אות ו', ושם עוד תחילת פרק י"ג, ובספרו נדחי ישראל פרק מ"א, עיין שם בכל דבריהם, והבן.

וראה בפתחת ספר שערי קדושה על הלכות נדה למהר"י עזירי זלה"ה, שכתב בזה"ל: אתחיל לכתוב פסקי הלכות נדה בקיצור, לפי שראיתי בזה הדור שנשתכחה תורה מישראל ונתמעטו לומדיה, ואפילו הלכות טומאה וטהרה שלא יוכל אחד מישראל לישב בלתי אשה, ועל הרוב אינם יודעים להתנהג עם נשותיהם. ואף על פי שישראל קדושים הם, ואינם מניחים חבריהם להכשל בעוון גדול, אלא מלמדים אותם כיצד להתנהג האדם עם אשתו בזמן נדתה ודין הטבילה, ודין הרחקה מן האשה, וימי לבונה, ודין הבדיקה של שבעת הימים, ומאימתי מתחלת למנות, ודין הרחקה מן האשה כשיגיע זמן וסתה, ודין הטבילה ודברים החוצצים בה, ודין מקוה והכשרה ופיסולה, ודין אם חל טבילה במוצאי שבת וחל ביו"ט, אימתי תחוף ותסרוק וכו'. ע"כ לעניינינו. ובחתימת ספרו כתב וזל"ק: ודעו נא וראו, כל מי שנתן ה' יתברך בלבו יראתו ותורתו, שהחוב מוטל עליכם ללמד לכל מי שלא למד, ולא להשען כל קבלת מצות נדה מפי הנשים. לפי שבלמד בזה הקונדריס תראו ותדעו שכמה דינים אינם נעשים כלל, ואינם יודעות הנשים אותן על אמיתתן כלל. וכביכול נשתכח ממנו הדת והמשרה של-מנהג ישראל. עכ"ל.

ב. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה בכת"י, ונדפסה גם בקובץ נחלת אבות ו' דף ס"ה.

ג. שיחת הנשים

שאלה: האם ראוי לאשה מצד גדרי הצניעות לשוחח בטלפון ברחובות ובאוטובוס:
תשובה: מוטב לומר דבר הנשמע מלומר דבר שאינו נשמע³:

ד. נישואין לבעלי תשובה

שאלה: האם יש לחוש שלא להנשא לבעלי תשובה, מאחר שמן הסתם הינם בני נדה:
תשובה: אין לחוש אם הם מדקדקים במצוות, ובעלי מדות הגונות⁴:

ה. בן י"ח לחופה

שאלה: האם יש לדקדק לישא אשה בן שמונה עשרה לחופה, כלשון המשנה (אבות ה, כא):
תשובה: לא נכתבה משנה זאת והלכה זו (שו"ע אה"ע סימן א' סעיף ג'), אלא כדי לקיים מצוה זאת. ורב חסדא אמר, תיתי לי שנשאתי אשה בגיל שש עשרה, אילו נסיבנא בארביסר הוה אמינא לשיטנא גירא בעינך (קדושין כט, ב). ובפרט ברחובותינו בדור ברע הזה, שנשים מהלכות בפריצות בכל רחוב. וגרוע יותר מזמן הנביא שאמר (ישעיה ג, טז) שהנשים הולכות טפוף ומסקרות עינים, וחז"ל סיפרו (יומא ט, ב) שהייתה גבוהה מהלכת באמצע שתיים נמוכות ממנה, והיו מתיזין בשמים, ומגרים יצה"ר ע"י בחורים. ולא נזכר שהיו חושפין חלקים גדולים מגופן לעיני כל עובר ושב:

ועל כן לימוד שעל ידי כן יגרום החטא, הלא רבותינו תפשו עיקר התכלית באומרם, די לנו שמצילות אותנו מן החטא. וכמה הזהירו שיהיה הלימוד בקדושה, ורח"ל גורם לאיסור הנורא של הוצאת ש"ז לבטלה בעוונותינו הרבים. ולא על חינוך נקרא סוחטי

ביאורים ומוספים

ג. הוראת רבינו שליט"א. וראה עריכת שולחן שם סעיף ד', ודו"ק.

ד. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה בכת"י. וכזאת מצינו בספר חסידים (אות שע"ז) וז"ל, כל שיש לו לב טוב ולוקח גיורת שיש לה לב טוב וצנועים וגומלי חסדים ונעימים במשא ומתן, מוטב להתחתן בזרעם מלהתחתן בזרע ישראל שאין בהם אלה המדות, לפי שהזרע של גר יהיו צדיקים וטובים. עכ"ל. וכיוצא בזה נאמר ביומא (עא, א) ייתון בני עממין לשלם דעבדין עובדא דאהרן, ולא ייתי בר אהרן לשלם דלא עביד עובדא דאהרן. ע"כ. והן הן הדברים.

הילדים (גדה יג, א), וכבר בבחרותי הראה לי רופא במגדלת גדולה, שיש להם כבר דמות בכל, ורוחשים חיים, ואחר כשלושה ימים מתים. ועל זה נקראו שופכי דמים:

ומה שיש בדברי רבותינו הלשון: ריחים על צוארו ויעסוק בתורה (קדושין כט, א. רמב"ם הלכות תלמוד תורה א, ה). הגה בזמנינו ובפרט בישיבות הקדושות, ממשיכים ללמוד אחר החתונה. ולולי דמסתפינא מהרים גבנונים עלי, עדיף בעיני שאם הוא דחוק ביותר, שיקבע ג' או ד' שעות ללמוד תורה בטהרה, וימצא פרנסתו, ולא יהיה ח"ו מאלה שהזהירו שבעניותם לא יעברו על דעתם ועל דעת קונם במציאת התרים, שיאמר עליהם לא יבוזו לגנוב למלא בטנו כי ירעב ח"ו. ולא אאריך בזה. ובזה אקיים כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע:

ו. אם מדקדקים באחיה בזמן הזה

שאלה: האם היום צריך לדקדק לבדוק באחיה, וכמו שלמדו חז"ל (בבא בתרא קי, א) מן הפסוק אחות נחשון לו לאשה (שמות ו, כג):

תשובה: בזמנינו אי אפשר לנהוג כן, רק בעולם מתוקן שכולם הגונים ומדקדקים במצוות. אבל בעוה"ר יש לומר ח"ו כי אין בית אשר אין שם מת, ורבים עד מאד נגרים אחר תרבות קלוקלת. ועל זה אני אומר את הפסוק בשיר השירים (ב, ב): כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות - אם הגונה ויראת שמים גם אם היא במקום שיש קלקול. ומעשים בכל יום ראיתי שיצא לטובה ולברכה:

ביאורים ומוספים

ה. תשובה זו מתוך קובץ תשובות בעניינים שונים בכת"י רבינו שליט"א, הנמצא בשלבי עריכה. וראה עוד הרחבת דברים בזה בספרו עריכת שולחן ילקוט-חיים חלק י"א אה"ע סימן א' סעיף כ"ג, דף קמ"ז.

ו. תשובה זו מתוך קובץ תשובות בעניינים שונים בכת"י רבינו שליט"א, הנמצא בשלבי עריכה. וכך הובא בספר ארחות רבינו הקהילות יעקב חלק א' דף רס"ה, דכל מה שכתבו שיש לבדוק באחי האם מיירי במקום ובזמן שכל הסביבה והרחוב חרדים לדבר ה' והאח מקולקל, דמוכח שיש כאן איזה שורש רע במשפחה, וכדוגמת דורו של משה רבינו, שהרי מדורו של נחשון בן עמינדב ילפינו הכי. אבל בזמנינו, שברחוב מופצים עיתונים פסולים והרחוב מקולקל, ואין בכחו של האב לפקח על מהלכי הבן וחיוכו, לכן מקלקולו של אח האם אין הוכחה שיש איזה פגם במשפחה, ואפשר לגשת לשידוך זה אם הבחורה הגונה וטובה. ויתירה מזאת נקט בקריינא דאיגרתא חלק ב' אגרת י"ח, שכשיש עוד אחים כשרים, מסתברא דבכהאי גוונא לא אמרו חז"ל שצריך להיזהר בזה, דמאי חזית שהבנים ילכו ח"ו אחרי המקולקל, יעוין שם. וראה עוד בקונטרס נתיב לשבים דף קל"ה.

ז. חינוך לחטא הנעורים

שאלה: יורנו רבינו, איך רצוי לחנך את הילדים כשהם מגיעים לגיל בגרות, בעניין חטא הנעורים (שמירת הברית). לפי שראיתי בספרי חכמי זמנינו מבוכה בזה: תשובה: להשתדל להשיא אותם מוקדם, וכבר כתבתי רבות על איסור ש"ז לבטלה:

בענייני חינוך

ח. הנהגת רב לתלמיד

שאלה: שנינו באבות: "הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות, ומקרבן לתורה". לאור משנה זו יש להסתפק, איך על הרב להתנהג עם תלמידיו האם יש לו להתחבר מאד עם תלמידיו כמו חבר ממש, שבזה יוסר יראת הכבוד ממנו, או שעליו להיות מרומם מהם. ושאלה זו היא הן לגבי מלמדים בתלמודי תורה שעוסקים עם ילדים, והן לגבי רמי"ם וראשי ישיבות העוסקים עם בחורים:

תשובה: צריך לאזן, כי גם צריך שתהיה יראת כבוד, אך צריך גם להיות כמו אבא:

שאלה: לפי זה יורנו רבינו, האם על הרב להיות בקשר עם תלמידיו רק בעניין הלימוד ותו לא, או שמא אף במילי דעלמא עליו להיות בקשר תמידי:

תשובה: מו"ר הגר"א קוטלר זלה"ה היה הרב, והיה השדכן, והיה מכניס כלה:

ט. חינוך לקימה בזמן

שאלה: איך על ההורים להתייחס לתופעה המצוייה שילדיהם הבחורים אינם קמים בזמן, ומפסידים ק"ש ותפילה בזמנה, ואף יותר מכך. וכן כיצד לנהוג בילד או נער החולם או משחק בשעת ק"ש ותפילה:

תשובה: כתבתי על זה:

ז. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה בכת"י.

ח. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה בכת"י. ואמר רבינו שליט"א שכוונתו לדבריו בספרו זאת אמונת דף פ"ז שכתב כלשון הזה: יש לתת לילד לחיות לפי גילו, ולא מעל ולא למטה

י. הנהגה עם תלמיד קשה

שאלה: תלמיד קשה (ופעמים אף עלול להשפיע רעה על חבריו) האם לזרוקו מן הישיבה או מת"ת הוא פתרון:

תשובה: פעם שאלתי את רש"ז אורבך זלה"ה, ואמר לי, יש מצבים שחותרים רגל כדי להציל הגוף. לכן אם יקלקל הכתה, יש להרחיקו^ט:

יא. עזרה להורים

שאלה: האם מותר ורצוי שההורים יבקשו את עזרת ילדיהם בארגון הבית וכל כיוצא בזה, או שזה דבר שלילי היות ועל ידי כך הילד מרגיש מנוצל, או שמתרגל לעבור על מצות כיבוד אב ואם:

תשובה: אני מתפלא למה לא יעזור. מנוצל הוא רק אם מעמיסים עליו:

יב. כיבוד הורים

שאלה: האם גם שהאב אינו צודק, חייב הבן לשמוע בקולו:

תשובה: הנה דבר פשוט, שאם יאמר לבנו נזיר להיטמא, אינו שומע בקולו, וכן כל כיוצא בזה. וכל שכן בכל מקום שיאמר עליו דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין (קדושין מב, א). וכן נפסק להלכה ביורה דעה (סימן ר"מ) שאם ההורים מעכבין שידוך

ביאורים ומוספים

מגילו, אך בשום פנים אין להתיר לו שום דבר האסור, ובפרט כלפי כבוד שמים, ולא כטועים לומר 'תינוק הוא'. ומפורש בתנא דבי אליהו, ומובא במדרש רבה פרשת במדבר ד, כא: מעשה באיש אחד שהיה עומד בבית הכנסת, ובנו עומד כנגדו, וכל העם עונים אחר העובר לפני התיבה, הללויה, ובנו עונה דברים של תפלות. אמרו לו, ראה בנך שהוא עונה דברים של תפלות. אמר להם, ומה אעשה לו, תינוק הוא, ישחק. שוב למחר עשה באותו עניין וכו'. אמר לו, ראה בנך שהוא עונה וכו'. אמר להם, ומה אעשה לו, תינוק הוא, ישחק. כל אותן ז' ימי החג ענה בנו דברים של תפלות, ולא אמר לו כל דבר, ולא יצאת אותה שנה, ולא שנתה ולא שלשה, עד שמת אותו האיש ומתה אשתו ומת בנו ובן בנו, ויצאו ט"ו נפשות מתוך ביתו, ולא נשתייר לו אלא זוג של בני אדם, אחד חיגר וסומא, ואחד שוטה ורשע, עיין שם כל העניין. וזהו הבנת הפסוק, חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה. עד כאן דבריו.

ט. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה בכת"י.

י. הוראת רבינו שליט"א.

הגון, אלא שאין נראה בעיניהם, וכל שכן אם יגרמו ריב בין הזוג וכל כיוצא בזה, אין לשמוע להם:

ואב לכולם, שיהונתן בן שאול הלך אחרי דוד כנגד אביו שאול, לפי שידע כי אביו טעה, וכפי שאמר כן לאביו על השולחן. עד שאמר ליהונתן בנו, בן נעוות המרדוּת. ואף על פי כן הלך עם דוד (ראה שמואל א, ט). וכל שכן בתלמוד, והלכה מחזיר אביו על טעותו, אלא שחייב לומר לו בדרך כבוד, כגון למדתנו וכיוצא בזה (ראה שו"ע שם) א:

יג. חינוך ביד קשה

שאלה: האם יש לפעמים לחנך ביד קשה כשצריך, וכמאמר שלמה המלך ע"ה: "חושך שבטו שונא בנו". וכזוואת הגר"א שאמר, שילד המשקר יש להכותו:

תשובה: בעוה"ר היום בורחים הילדים מן ההורים, ולא כמו שהיה בתימן שאין לו דרך לברוח. וכל שכן בזמן הגר"א ב:

ביאורים ומוספים

יא. תשובה זו מתוך קובץ תשובות בעניינים שונים בכת"י רבינו שליט"א, הנמצא בשלבי עריכה. והנה זהו דין מפורש שהעלה הרמ"א יורה דעה סימן ר"מ סעיף כ"ה, על פי דברי מהרי"ק שורש קס"ו. וכן הוא בשו"ת נודע ביהודה אבן העזר סימן מ"ה. ובתורה תמימה סוף פרשת תולדות, תמה מציווי יצחק על יעקב "לא תקח אשה מבנות כנען", דאם מן הדין אינו מחויב לשמוע לו, לא היה לו לומר בלשון צוואה אלא בלשון בקשה, דלא שייך ציווי על דבר שלא יונח בו לשון צוואה ופקודה, עיין שם. ובספר חסידים סימן תקס"ד כתב, דכל זה הוא רק כשהבנים חפצים לינשא להגון, אבל כשחפצים לינשא לאינו הגון ודאי עליהם לשמוע בקול ההורים. והוא הדין במקום שהדבר יגרום בזיון להורים, כמו שכתב בשו"ת משיב דבר יו"ד סימן נ'. ועיין עוד מה שכתבו בזה בשו"ת משנה הלכות חלק ט"ז סימן ס"א, והגר"י זילברשטיין שליט"א בקובץ ישורון כ"ה דף ע"ר.

יב. כן כתב רבינו שליט"א בתשובה בכת"י. וראה בספר אור לציון חכמה ומוסר להגר"ב צ אבא שאול זצ"ל (בין אדם לחברו סוף מאמר ו') שכתב, צריך להשתדל שלא לגרום צער לילדים, וידע להתייחס אליהם כראוי לבני אברהם יצחק ויעקב, וכבר אמר ריש לקיש, המגביה יד על חברו, נקרא רשע (סנהדרין נח, ב). ואף אם אין בדעתו להכותו, גם כן אסור. ויחנכם בחכמה ולא בכח, כי השימוש בכח פיזי אינו בא אלא מחוסר מחשבה. וילמד מדרכם של הזקנים שמחנכים כהוגן, ואינם משתמשים לעולם בכח, ואין זה משום שאין להם כח, אלא משום שיש להם חכמה ודעת, ומזקנים אתבונן. עכ"ד.

ד. אמונת ה'

שאלה: איך יש לחנך ילד לאמונה:

תשובה: דוגמא אישית^י:

טו. תגובה למעשה אסור

שאלה: כיצד להגיב כאשר ילד עושה מעשה אסור:

תשובה: הכל לפי העניין, אבל לא להכניס לו פחדים^י:

טז. העולם טועים

שאלה: כיום שהרחוב מלא בכל כך הרבה סתירות, מצד אחד אנו עומלים לחנכו לתורה ויראת שמים, ומאידך רואה הוא ברחוב כל כך סתירה לכל זה, מה יש לעשות בזה:

תשובה: יש להסביר בדרכי נועם שאלו הם טועים ומסכנים, שה' יחזירם בתשובה שלמה במהרה^{טז}:

יז. מדהות החינוך

שאלה: מספרים על הגאון רבי יעקב קמינצקי זלה"ה שכאשר נתארח אצל חמיו, ואחד הילדים עלה על השולחן וקפץ עליו, ואביו לא הגיב על כך. שאל אותו חמיו, מפני מה אינו

ביאורים ומוספים

יג. הוראת רבינו שליט"א. שח רבינו שליט"א, ראש וראשון למחנך נדרש "דוגמא אישית", שהחניך יראה כיצד אנו עושים את המצוות בשמחה ובשלימות וכו'. וכפי שאומר מו"ר הגר"א קוטלר זלה"ה, שמצות תוכחה אין חייבים לקיימה דווקא בדיבור, אלא די שאתה משמש דוגמא לאות ולמופת על כך, וזוהי גם כן תוכחה. ע"כ.

יד. עוד הוסיף רבינו ואמר, לא רצוי לסבך או להפחיד ילד שאינו מבין בעונשים בעולם הבא, ואפשר להסביר לו בנעימות, שאין זה הגון לעשות כך, או סתם לומר לו שאסור לעשות את זה. וכאשר יגדל יותר הילד, כמו שאמרו לגבי ברכת הזימון, קטן היודע למי מזמנים, אז אפשר לומר לו שה' לא מסכים לעשות כך וכך. עד כאן. וראה במסכת שמחות (ב, ד - ו), מעשה בבנו של גורנוס בלוד שברח מבית הספר והראה לו אביו באזנו, ונתיירא מאביו והלך ואיבד עצמו בבגד (חנק עצמו בבגד) וכו'. מעשה בתינוק אחד מבני ברק, ששבר צלוחית בשבת והראה לו אביו באזנו, ונתיירא מאביו, והלך ואיבד עצמו בבור וכו'. מכאן אמרו חכמים, אל יראה אדם לתינוק באזנו, אלא מלקהו מיד או ישתוק ולא יאמר לו כלום. ע"כ.

טז. הוראת רבינו שליט"א.

מגיב ומחנך על מעשה זה. השיב הגר"י זצ"ל, חשבתי מה זה חינוך, והגעתי למסקנה שחינוך אינו אלא דבר שאם לא נגער בו כעת בקטנותו, הרי שיגדל הילד כך ויהא זה מעוות לא יוכל לתקון, משא"כ בזה שודאי כשיגדל לא יעשה מעשה משונה זה. מהי דעת הרב על מעשה כגון זה:

תשובה: המסר הוא נפלא, אבל באמת צריך פתרון מעשי מידי למעשה זה, ויש להבהיר לילד בשפה ברורה ובנעימה שמעשה זה אינו ראוי לעשותו^{טז}:

יח. מלמד קפדן

שאלה: האם אדם שהוא ת"ח גדול אבל הוא קפדן, האם יכול ראוי הוא ללמד לתלמידים: תשובה: משנה מפורשת היא באבות, ולא הקפדן מלמד^{יז}:

יט. כיתה שיש בה כמה סוגי התלמידים

שאלה: כיתה שיש בה כמה סוגי תלמידים, חלשים בינונים וחזקים, כיצד יש למלמד לנהוג עם התלמידים, כהרמה של הילדים המוכשרים וממילא החלשים יפסידו, או כהחלשים וממילא המוכשרים יפסידו: תשובה: אפשר לסדר שהמוכשרים ילמדו יחד עם החלשים, וכך לא תהיה אפירה של התנשאות אלא של הדדיות^{יח}:

כ. חינוך בדין פרקדן

שאלה: האם יש לחנך ילדים שלא לישן פרקדן: תשובה: אף בזה יש מצות חינוך^{יט}:

ביאורים ומוספים

טז. הוראת רבינו שליט"א. ויתכן כי זו גם היתה כוונת הנהגת החזו"א, כפי שסיפר הגר"ח קנייבסקי שליט"א (הובא בספר מנחת תודה עמ' קי"ד) שפעם בילדותו הלך הוא עם אביו הסטייפלער והחזו"א וטיפס על עמוד, אמר לו אביו, מה זה, תרד מהעמוד, אמר לו החזו"א, מה אתה רוצה ממנו, כך זה ילד, מטבעו רואה הוא עמוד הוא מטפס.

יז. הוראת רבינו שליט"א.

יח. הוראת רבינו שליט"א.

יט. הוראת רבינו שליט"א.

פרקי הדרכה לבית היהודי

שלום הבית ושלוותו

האם אתה מן המסכנים שמופרת שלוות ביתכם ובניכם ברצון העלוב מי יקבע ומי יכריע בחיי היום יום, משל כאילו אתם קובעים גורלות העולם מי יחיה ומי ימות, מי יתייסר ומי ישלו, מי יעני ומי יעשיר, שכל אלה בידי בעל הבית ריבון כל העולמים, וכל ריבכם כריב התינוקות על צעצועים, ועל אבני זכוכית שאין להם ערך בחיים.

אתם מחפשים להרחיק הרגשתכם הפנימית שאינכם אלא מסכנים, ומתרצים זאת בבדיקת המזוזות או בבדיקת הכתובה, במקום לבדוק את שכלכם.

ודברי בית הלל שאדם יכול לגרש אשתו, אפילו משום שהקדיחה תבשילו (גיטין נד, ב), אין הכוונה אלא במזיד להכעיס וחוזר ונשנה, דבר שמראה שיש כאן שנאה עזה, וממילא אין תקנה אלא להתגרש, אבל לא שקורה פעם בפעם בדרך מקרה וטעות. וכך גם האיש, יקרה ויעשה דברים להכעיס מתוך רפש שבנפשו, ובדרך כלל הכל נעשה שלא בכוונת מכווין, אשר אז השטן בעצמו השתלט על צד אחד או על שניהם. או כפרעון עוונותיהם נפרעים מהם בהפרת שלוותם, וכחורבן המקדש בעוונותינו הרבים.

למה לא נלמד מדרכי השי"ת המרבה לסלוח, ואפילו על דברים שבמזיד, ודי אם נצטערנו ועזבנו דרך רעה זאת.

בכל יום פעמים רבות אנו ח"ו ממרים פיו שלא בכוונת מזיד, וברוב חסדיו מוחל וסולח בכל עת, וגם בעניין זה נצטוינו והלכת בדרכיו. מהו חנוך ורחום ורב חסד אף אנו עלינו לרחם לחונן ולסלוח.

ובמדה שאדם מודד מודדין לו (סוטה א, ז).

רשע שנראה צדיק

ואם אתה ח"ו אכזרי, גם מלאך אכזרי ישולח בך (משלי יז, יא).

דע לך, כי אפשר ליחשב לרשע בדרך שנראית דרכי צדיקים, ולדוגמא אם אתה חושש מאיסור בל תשחית פרורי לחם, לכן אתה "מהדר" להניחם על פתח בית שכנך שיבואו

ציפורים ויונים לאכלם, ואח"כ עפים במרפסת השכנים ומטנפים אותן. נמצא שגרמת צער לשכנים, וגרמת נזק והפרת שלוותם.

וכבר בימים קדמונים היו מדקדקין בשמירה על טהרה וטומאה, וזלזלו במעשי הרצח. יתר על כולן, ר"ן איש מעדת קורח כפרו במשה רבינו ובנבואתו, ומהדרין שלא לראות את ראשה הפרוע של אשת און בן פלת.

וכבר כתבתי בהלכות פסח, שורפין חמץ מתחת חלונות בני אדם, כאשר עשן מחניק את אלה שיש בהם קוצר נשימה קרוב לחנק, וכן גורמים להשחרת החלונות שִׁיִּגְעוּ עליהם נשי הבניינים שסביב.

רחץ אחי שכלך מגניבת דעת עליון זאת.

עצתי לך, תקשור דעתך בצור א-ל חי העולמים בכל רגע, בשכבך ובקומך ובלכתך בדרך, לבד דין קרית שמע וקבלת עול מלכות שמים. הלא ידעת, כי נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (משלי כה, כז). וגלוי לפניו מחשבות כל אדם וכל רזי עולם.

ואוי הוי, לאותן בעלי תחבולות שמחבלים עצמם בידי עצמם ממש.

על כן אחי, נוס על נפשך מהם ומהמונם, ואם אתה רוצה להחכים, עצתי לך שכל רצון שיעלה בלבך, אל תחליט עליו במושכל ובמחשבה ראשונה, אלא בינך לבין עצמך הפוך בה והפוך בה על כל צדדי הדבר, והתייעץ חזור והתייעץ בזקני תורה אמיתיים.

רב גוזר מתחייב בנידוי

עוד אזהיר אותך, אל תהיה מן המסכנים שבאים לאיזה רב ומבקשים שיגזור שיתפרנסו או יבריאו ועוד, ושכחו כי רב זה יתחייב ח"ו בנידוי.

וכמו שנזכר אפילו בחוני המעגל (תענית כג, א): שלח לו רבי שמעון בן שטח, אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי, ע"ש. וזאת משום שהטיח דברים ואמר לא כך שאלתי, היינו כמו מכריח שמים כפי רצונו, ונחשב הטחת דברים כלפי מעלה כשלא בתחנונים.

ומי שיהפך מדת הדין למדת רחמים, הוא האיש עצמו הזקוק לרחמים ע"י צדקה ותפילה מקירות לבו, וכדברי דוד שמע קול תחנוני בשועי אליך (תהלים כה, ב).

יש דבר אחי, שאין אני יכול לנחמך בעת צרתך, ובפרט בעת מחלות יסורין וכאבים קשים מנשוא, אשר במצבים מיוחדים תאמר, קצתי בחיי.

עם כל זה, בחטאים קשים שעברת עליהם ולא שבת בזמן נכון, הנני על זה אומר: קצתי בחיי מפני בנות חטא.

ואין דרך אלא לקבל הכל בגזירת עליון, ובדרך הידיעה כי עמקו מחשבותיו של הבורא ברוך הוא לעד, אשר אין מי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל כי הכל מעשה ידיו.

דע, כי כאבך וצערך צערה של השכינה היא, כי עמו אנכי בצרה - גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירא רע כי אתה עמדי, גם כשהאדם ח"ו בתוך הגהנם, הוא מרגיש כי הוא לא נעזב ונשכח אלא הוא חש בתוך כל זה את הרחמים. ואוי ואבוי אילו ההרגשה הייתה רק דינים, כי אז היסורין היו ללא גבול.

ודוגמא לכך הם היסורין רח"ל בעולם הזה, הלא יודע האדם כי לא לנצח יסבול ובא יבוא המוות, כי היסורין קשים מרים ממוות הם. וכדברי איוב (ג, כא) המחכים למוות ואיננו, או ונבחר מוות מחיים רח"ל. וכבר גילו לנו רבותינו (כתובות לג, ב): דניאל מישאל ועזריאל אלולא נגדוהו, הוו פלחין לצלמא, עיש"ב.

ואגלה באזנך, כי גם עלי עברו המים הזידונים ואפילו בילדותי, ואנשים ספרו לי ימים מעטים לחיות, וב"ה מאפילה לאור גדול מאד, יצאתי.

עולם השקרנים

הנה בכל זמן נמצאים אנשים, שיאמרו על העולם הזה כי הוא עולם השקר. וכי ח"ו הקב"ה יברא שקר, ויניח בני אדם לתוכו.

ובאמת העולם הזה הוא עולם נפלא, וגם בעטיפתו הגשמית, הלא תראה את גווני תכלת השמים וכחול המים, רוח מלבבת ושמש מרפאת ואור ירח זוהר ממרום. פרחי ריח ונוי, גם עצים מלבלבים, וכל צפור כנף מזמר עליהם, ועוד, וכפי שכבר הרחיב דוד המלך ע"ה באומר: השמים מספרים כבוד א-ל ומעשי ידיו מגיד הרקיע (תהלים יט, ב).

והברואים, הלא המה בני האדם הם שממלאים את חלל העולם בשקרים, בזה שמשקרים לעצמם ומכזבים לחבריהם או לנשותיהם.

ואף על הבורא, יכזבו לו, ולבם לא נכון עמו (תהלים עח, לז).

(ועמך כולם צדיקים שיחה י"א)

למחול ולסלוח בריאות לגוף ולנפש

כבר גילו לנו רבותינו, בפסוק ורקב עצמות קנאה, כי מי שאינו מקנא, עצמותיו לא נרקבים בקבר (ירושלמי נזיר לה, ב).

אולם העיצה היא, למחול ולסלוח לכל אדם בלב שלם. כי כל פעם שתעלה גרה על מה שעולל לך פלוני, ועשק אותך פלמוני, הלא דמך ירתח בגופך וחולאים רעים יבואו לך, והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך (קהלת יא, י).

וכפי שהיום נחקרה הרפואה וטוענים, שחולי הסכרת ולחץ דם ועוד, כולם מעצבים ורוגז באים. על כן, אחד מג' דברים אמרו רבותינו באבות (ד, כא) הוא הקנאה, אשר מוציאה את האדם מן העולם. כלומר, לבו ממש יתחמץ בקרבו, ויאחזנו בבוא העת השבץ רח"ל.

כי מה יתן לך ומה יסיף לך לזכור ולשנוא, הלא לבד אזהרות התורה על זה, גם לא תרוויח מכך מאומה, כי אם מרעין בישין ידבקו בגופך, ותצא מן העולם מר נפש ושבע רוגז. ועל זה בפרט, תהיה שם לשחוק וללעג, כי כעסת כמו תינוק שהרסו לו בועת סבון, או שנשבר לו משחק העשוי מנייר וכדומה, והוא מיילל על שהחריבו ביתו ושרפו היכלו.

הדורשים אל המתים

אל יפתוך חטאים, כאילו בידם להצילך. מבטיחים לך עולם הבא או עונשין, כדי לבזבז ולרוקן כספך. אל תשים לב למה שמגלגלים עיניהם כביכול כלפי שמים, ואינם אלא כמו דורשים אל המתים, כי המת בשעת נפחת נשמתו מתגלגלים אישוני עיניו, כי רבים חללים הפילו רח"ל.

שים ליבך ועיניך אתה, ליושב במרומים, וקירות לבך יסירו מחיצות לשמים.

וברכת צדיקי אמת ותפילתם לבקש רחמים עליך, לא יועילו אם אתה בעצמך תשען רק עליהם. וזהו ששנינו: אם אין אני לי מי לי (אבות א, יד). כלומר, קודם אני, ואחר כך וכשאני לעצמי, מה אני.

אין לשום אדם יכולת להתאונן ולתבוע, כי די לו שנברא בחסד, ובכל רגע מעוטף בחסד, כי חפץ חסד הוא, פירוש, הוא החסד - וזהו כביכול מהות של האלהות.

וכל אדם הוא אחד חלקי רבבות מזנב היתוש הקטן, או מגרגיר חרדל, לעומת כל הבריאה, ואין לו הזכות לרטון ולטעון, כי מה אדם ותדעהו בן אנוש ותחשבהו, אדם להבל דמה (תהלים קמד, ד).

ולעולם לא יבין האדם דרכי השי"ת, וכמו תינוק שאינו יכול להבין איך נבנה בית, ואיך נעשה תכשיט זהב וכו'. ואין לאדם בינה א-להית, מרוב אפסות האדם. ואילו ידעתי הייתו (ספר העיקרים).

ואין האדם אלא כצל העוף הפורח באויר, ואפילו יחיה מאה שנה.

ג' פעמים בכל יום מבקשים מחילה

תּוֹדָה להשי"ת, על כל רגע שחופף עליך, ואתה נמצא בהוויית הבריאה האדירה והנפלאה של עולם הזה, הפרוזדור של חיי הנצח.

הלא חפצך שהשי"ת יהפך מדת דין שעליך, למדת רחמים, וג' פעמים ביום הלא אתה מבקש מחילה וסליחה.

ולמה אינך מתנהג כך כלפי אשתך וחברייך, למה אתה מתעקש ועומד על דעתך, ואינך מהפך אותה לחשוב כי אולי אתה הטועה, אולי אתה מסונוור אחר שוחד עצמך, וממילא נועל עצמך במנעול ובריח.

הגאווה שלך שולטת עליך, ואינך אלא חדל אישים, ורמת חכמתך עלובה, ואף על פי כן אתה מרחף על כנפי הדמיון שאין כמוך מבין ויודע, ולא תחוש כי אתה אינך אלא מסכן ונלעג, ואיזה פנים יהיו לך לעמוד בפני מלכו של העולם כאשר אתה בעצמך חושב כי אתה אלוה, כמו פרעה שאמר, לי יאורי ואני עשיתיני (שמות ז, יז).

אם הגאווה שלך מונעת אותך להודות על האמת, אנא בשבתך בביתך לבד ותחת השמיכה, תחשוב ותשוב על דרכך. כי רק בדרך זאת, אולי תהיה איש אמת, ותוכל לבקש רחמים וחסדים מאת אבינו מלכנו.

ובכך תהיה שְׁלוֹ ושלם, ותעלוז בעבודת הבורא, בכך שאתה מדבר אתו לנוכח, ואומר לו 'אתה', כאדם המדבר לחברו למול עיניו. וזו האמת, כי השי"ת מלא כל הארץ כבודו.

דע לך, כי המוח של האדם מחשב כל רגע, ואוי הוי אם ידום, או יקבל שיתוק, או תמות ח"ו. למה לך לחשוב ושוב לחשוב יומם ולילה מחשבות חוזרות ונשנות על הכל. למה מחשבותיך אינם על עבודת הבורא, על אין סוף חכמה ופלאים הנגלים ביופי הבריאה, על השגחתו הפרטית והכללית המדוקדקת.

כן, כל רגע חזור וחשוב על אותם מחשבות, במקום לדוש ולחזור שוב ושוב על הבלים.

לא רק שחרית מנחה וערבית, אלא בכל רגע דְפַר עם הבורא. שים לבך שאתה בין כך ובין כך בכל יום וכל היום, חוזר שוב ושוב לשנות אותם מים ואותו חלב ואותה לחם ואותה חמאה, ואותו בשר, אותם פירות ואותם ירקות, ולא נמאס עליך, כי אתה במוחש יודע כי זה מה שמקיים ומחזיק גופך שלא יתנוון ותְחַלָּה.

תדע גם עסק התורה, חזור שוב ושוב מאות פעמים אותן סוגיות ואותם מקראות ואותם ספרי מוסר, ובלעדי זה תְחַלָּה נשמתך ורוחך. (ועיין עוד להלן שיחה ל"ג).

ואם לא תעשה כן, במקום לשמוח שמחה אמיתית, אתה תשוטט ותחפש חלופות של שמחה מעושה, קפיצות רגלים ושחוק וליצנות וניווול פה, ומרוב קושי מחלתך זו, אינך מרגיש שאתה חולה, כמו אדם שח"ו משותקות ידיו או רגליו, והוא משתעשע שאינן כואבות לו כאשר דוקרים אותו במחט או מקבל מכה באבן וכיו"ב, ולא יבין כי כגודל אסונו כך שיתוק תחושותיו.

ואם תחקור תראה, כי כל עיסוקיו אינו אלא הימלטות מהמציאות הריקה והרדודה, ומחפשים למלאותה במשחקים ילדותיים וריקודים. וכבר כתב הרמב"ם: אין מחשבות עריות מתגברת, אלא בלב פנוי מחכמה (הלכות איסורי ביאה פרק כ"ב דין כ"א).

מלא לבך על גדותיו ביושר המידות, בעומק האמונה והתלמוד, בצדקות וגמ"ח בגופך ובמונך. תעלוז שאתה בנם של אברהם יצחק ויעקב, לאה רחל רבקה ושרה, הלא אתה מיוחס יחס של בני ישראל הרחמנים וגומלי חסדים ובעלי בושת פנים, שהם הסימנים שאבותיך עמדו על הר סיני, כמאמר רבותינו, כל מי שאין לו בושת פנים, בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני (נדרים כ, א).

תמחול בלב שלם לחבריך, וכל שכן לאשתך ובניך, ואל תיחשב ח"ו מבני הגבעונים (רמב"ם הלכות תשובה פ"ב ה"י).

אלו הם הדרכים שימלאו חייך שמחת חיים, וכך פחות תדאג על העתיד, ואפילו על יום המיתה לא תחרד.

קצבת החיים הם מתנה

תִּזְדָּה להשי"ת על כל יום ושנה שקצב לך בעולם הזה, אם שבעים או מאה או חמשים וכיוצא בזה, כי הכל מתנת א-ל עליון, וכפי שגזרה חכמתו יתעלה, כי יש שהם מתים בחייהם ואינם, וכדברי ר"י הלוי: "ברחקי ממך מותי בחיי, ואם אדבק בך חיי במותי" (מחזור תפילה כנסת הגדולה).

כל הזמן תיהנה מן העולם, הן מיופיו והן מחוויית מציאותך בתוך חלל גדול ומפואר כזה. ובשעת דין וחשבון לפני מלכו של העולם, תתבע על שלא נהנית מעולמו של השי"ת (ירושלמי סוף קידושין).

המבחן לאישיותך, מתחיל בבית, כי שם תִּבְחַן אם מדותיך קבועות, והן נמדדות על עשרים וארבע שעות, ולא ברחוב שעתיים שלש, ומשום שלא נעים לך מחבריך.

אל תשכח שרעייתך היא בת ישראל, המסמלת טוהר וקדושה אצילות ונעימות החיים.

היא רק לא מצילה אותך מן החטא (יבמות סג, א), אלא היא עזרתך בחיים בכל צעד ושעל הנצרך לך, היא חברתך ואשת בריתך (מלאכי ב, יד). ואל תבגוד בה בגסות רוחך, וזעיפות פניך.

רודן חסר מעצורים

כמה שקר ומאיסות אתה נוהג בה, זמן מה הינך כאילו אוהב ומעריך, וזמן אחר אתה סר וזועף, רודן וחסר מעצורים.

איזה מסכן אתה! אינך חש כי מזה ומזה תאכל החרב, וביתך נחרב, כאשר גם אתה תחת הריסותיו, ולא רק היא לבדה. אלא אתה מסכן ובלבך אתה אומר, תמות נפשי עם פלשתים, אחר שנקרו עיני שכלך כניקור עיני שמשון על ידי הפלשתים (שופטים טז, ל).

אם ח"ו זוהי התנהגותך, איזה עזות אתה לובש כשאתה מבקש מהבורא ב"ה לעד שיאיר פניו אליך, בשעה שפניך זועפות.

איך תתחנן ותבקש שישא פניו אליך, אבל פניך במצח נחושה. איך תבקש להינצל מאויב ואורב, בשעה שאתה בעצמך אויב עצמך ובתוך ביתך. איך תרצה שבניך ובתך ישמעו לקולך ויעדננו התנהגותם, כאשר אתה עריץ בבית.

איך תרצה לגדלם, כשאתה בעצמך קטן מאד עד להחריד. איך תבקש מהבורא, "והסר ממנו יגון ואנחה", כאשר במו ידיך אתה מעכיר האויר שסביבך.

אין מקום בנפשך שתשרה בו שמחה, כי אטמת עצמך ונטמת בהנהגתך השקרית, בדמיון הפרוע שלך, בשחצנותך ובהתנפחותך, ואין בפי מילים מספיקות בכדי לתאר מצבך ומחלתך זו הקשה, לחשוב שאין כמוך, הכל אתה יודע, ובכל אתה צודק.

עליך כבר קדם ואמר החכם מכל אדם, ראית איש חכם בעיניו, תקוה לכסיל ממנו (משלי כו, יב). לפי שהכסיל אפשר לפתוח בלבו הבנה, אבל אתה נעלת עצמך בשערי ברזל, שהרי מי יעז לחלוק עליך, איזה "חוצפה" לחשוב שאתה טועה, איזה "עזות" לדמות שיש עוד אנשים שעולים עליך.

אתה הגיהנם

אתה לא צריך גיהנם, אתה הגיהנם של עצמך, ועבודת השי"ת שאתה מזמר אותה, ערפה כערך קליפות השום.

פשוט שאין לך יראת שמים, אתה אומר שאתה מאמין, וזה שקר, כי מי שיש לו יראת שמים ואמונה לא יתנהג כמוך.

לברוח ממך כמפני אש

על כן, עצתי לאשתך ולחבריך היא לברוח ממך כמפני אש, ואם הוד מלכותך המדומה ירשה לי להעזיז לומר לך דבר, אתה טועה! תקן דרכיך!

קיים שויתי ה' לנגדי תמיד. שים לבך ועיניך, כי הוא צופה גם מחשבותיך ועקמימותך. נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (משלי כ, כז). היינו, לא חדר אחד בלבד, אלא הרבה חדרים, וכולם הוא חופש. לכן הזהר ושמור על נפשך.

תשמח שאתה יהודי, תגיל שניתנה לנו תורה קדושה, תרקוד שנצטוינו מאת הבורא לקיימה, תצהל שאתה יכול לדבר עם הבורא מלך העולם בכל עת שתחפוץ.

שם אין שוער שיפתח לך הדלת, אין וועדת קבלה לבקש ממנה רשות, אין שעות קבלה, הכל פתוח יומם ולילה לפניך, לא צריך אפילו לדפוק בדלת, דבר עמו באופן ישיר, הוא יקבל אותך בשמחה ועליצות, ואפילו ביחידות לבדך מבילתי שומע.

היש דבר מרנין יותר מזאת, שאני כמו בעל בית בארמון מלך העולם, להתהלך בו ולדבר כל אשר עם לבי. וכדברי הנביא, ואני בה' אעלוזה, אגילה בא-להי ישעי. (חבקוק ג, יח).

אם פרנסתך קשה, לא יועיל שום סגולה, אלא השתדלות ולהרבות בתפילה ובצדקה, ובשלום ושלווה עם אשתך, כי מזכותה תבורך. ורבותינו גילו: אוקירו נשייכו כי היכי דתתעתרו (בבא מציעא נט, א).

(ועמך כולם צדיקים שיחה ט"ז)

דְּבַר אמת ועיון בשדוכין וחיי הזוג

אתה מחפש לינשא לאשה עם כל המעלות שאין לך בעצמך, אתה רוצה יפה ועשירה ומיוחסת, אבל גם האשה יש לה אותן רצונות.

בזכות זמן יקר מחייך, ובסוף אך ורק מפח נפש חלקך, אך הירגע ומהר תגלה כי יש לה יחוס של עצמה. ויופייה הפנימי בוקע מאצילות נפשה, ורוחה עשיר מרוב חכמתה ומדותיה הנאצלות.

ברק חיצוני

האם היא תמצא בך את כל אלה האוצרות הגנוזים בארגזי אישיותה. או אינך אלא סיר נפוח, קצר רוח ומלא חרדה פנימית כמוסה, והיא תגלה שנפלה לבור ריק אין בו מים.

גם מצב כזה במהופך, ימצא באשליות בת זוגך, אשר שאפה לנסוך רוכב על סוס דוהר למרחבים רחוקים. גבה קומה ורחב כתף, שופע חכמה וברק חיצוני, והיא תרחף על כנפיו בין שמים וארץ, תוך כדי צלצול מטבעות ברק הזהב אשר בכיסו.

ולבסוף לא מצאה אלא מטבע חלוד, וגוף כפוף ושפוף, אך בין אנחה לאנחה מוצאת פניני הנהגת קדושה, בין הרהור להרהור מציצה בין חרפי נפשו, והדר מלכותו, וכבר זיווגם נחתם וירד מן השמים, ורבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום (משלי יט, כא).

וארבעים יום לפני יצירתך, הוכרז בת פלוני לפלוני (סוטה ב, א).

שים לב, מראש מכריזים בת מי היא, ולא הכריזו בן מי אתה. ואליעזר עבד אברהם, שאלתו הייתה בת מי את.

ואוי הוי, אם בת פלוני לא תשמע לעצת אביה, אם הן עצות אמת נבונות. ואין הכוונה שהוא יכריחה לינשא עם מי שהוא רוצה, כי אז במסתרים תבכה נפשה, או נפשו, על מר גורלם לחיות כשבווי חרב. ואין בזה שום מצות כיבוד אב ואם.

גדול עונם מנשוא של ההורים

ואוי לחמות או לְחָם, שישביתו שלום בין הזוג להתערב ולחטט בחייהם, לבד שחסרו דעה הם, אלא גדול עוונם מנשוא, להפריד בין הדבקים אשר משמים הוכרזו מראש, ולהשחית מלאכתו של השי"ת שכל יום מזווג זיווגים (תנחומא פרשת כי תשא). ודרכי התורה מפורש, על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו (בראשית ב, כד).

ואוי הוי, לאלה המכשילים איש או אשה, ומעלימים מהם פגם, בפרט מחלות כגון בעיות נפשיות. וכמה קורע לב, לשמוע בחור או בחורה שהסתירו מהם מחלת נפילה של אשתו או האישה, ודמעתם וחרדתם יהיו כל הימים, אם לא יפרדו.

המזבח יבכה על אכזריות השדכן

ואם המגרש אשתו ראשונה, אפילו מזבח בוכה עליו (סנהדרין כב, א), כאן המזבח יבכה על אכזריותו או עצתו המוטעית של השדכן או הרב, שגרם בטענה כביכול אחר שיתקשרו נפש בנפש ישלימו זה על זה. ועל פי רוב, זה לא מתקיים, והמיעוט חייהם בעצבות ושברון לב, וכפי שמעשים בכל יום נעשים.

ואפס קצה עניין זה, באים לפני כדת מה לעשות, ובזעקות שבר.

כי חפץ חסד הוא, כולל שתחפוץ גם אתה בחסד, גם אם תורתך אומנתך, תהיה תורת חסד תורתך.

אם תמוטט אשתך תשלם רבית דרבית

אתה יושב ולומד תורה יום ולילה, מבוקר ועד ערב, ואשתך לבדה נושאת בעול החיים, היא מלבישה הילדים ומכבסת ומנקה ומבשלת, עד שתגיע לאפיסת כוחות, ושוב תורתך זו סופה בטילה, כי אחר שתמוטט אשתך, תצטרך לעשות כל מה שעשתה היא. וגם תצטרך לטפל בה, ורבית דריבית שלמת על דרכך זו, אשר כפי דמיוןך או דמיון מדריךך, חשבת שאתה במרום פסגת הקדושה והטהרה.

האשה רק עזר, והעול עליך בלבד

במשך הזמן תראה, כי זו לא תורת חסד, אלא תורת דינין, ותיתבע על כי שברת גו אשתך, ופטמת אותה בדרשות דופי ועוול. הלא מפורש בתורה, כי עיקר העול עליך, והיא אינה אלא עזר, "אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב, יח). וגם אז הוא בתנאי, וכמו שרבותינו גילו לנו, אם זכה, עזר. לא זכה כנגדו (רש"י שם).

אתה חייב לעזור בכל כוחך, ולהקל מעליה העול, גם אם זה כביכול על חשבון גאונותך המדומה.

החסד המתמשך בביתך, הוא החסד האמיתי, כי יש חסד שהושע (י, ד) אמר עליו: וחסדכם כענן בוקר, וכטל משכים הולך. וביאר זאת יותר (שם ו, ו), כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת א-להים מעולות. ועיין שם ברד"ק שכתב, שאף על פי ששבו לעבוד את ה' בבית המקדש וכו', עשיית החסד היא העיקר, ע"ש עוד.

ומה אם בניך ובנותיך שכמעט לא ראו אותך, ומעט הרעפת אליהם אבהות. למה עכשיו אתה מיילל כי עזבו אותך ודרכך, הלא עוד תיתן את הדין בדיני נפשות.

היכלות תורה לנשים

יכולת להפוך את ביתך לבית מדרש, כאשר אשתך בחדר השני שומעת את קול רינתה של התורה, ובניך ובנותיך שומעים צלילי עריבותך בתורה, ומשם שואבים כבוד והדר לתורה ולעוסקיה.

וכבר גילו לנו בזוהר הקדוש (פרשת שלח ספר ויקרא דף קס"ז), כשם שיש ישיבה של מעלה, יש גם לנשים היכלות, בהיכל אחד בתיה בת פרעה, בשני סרח בת אשר. בשלישי יוכבד אמו של משה. ויש עוד ארבע היכלות לאמותינו הקדושות, ע"ש בהרחבה.

למה אתה עושה עצמך מופתע ושרוי ביגון, בראותך בתך ובנך משורכים דרכם ברחובות, ונושרים לך אחד אחרי השני מבין ידיך. היום אתה כביכול מתבייש, ואתה מבריה אותם למוסדות בחוץ לארץ, ויש לך ממון לכל זה, וגם שם באין עין פקוחה נסתבכו בחייהם, ואתה עכשיו שבור ורצוץ בגוף נפש.

ואתה מחבק ספר תהלים, מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי אמר ה' (ישעיה א, יב). איך שכחת דברי רבותינו: איזהו חכם הרואה את הנולד (תמיד לב, א).

הלא התורה כולה חכמה ועֲרָמָה, היינו, ערום ופיקח יודע לחדור למעמקי תכלית תלמוד התורה. "אני חכמה שכנתי ערמה" (משלי ח, יב) - כיון שנכנסה תורה נכנסה בה ערמת התורה הקדושה (סוטה כא, ב). או שאתה ערום ביראת השם, או שאתה נפשט מחלצות בגדיך התכליתיים בעולם הזה לנחול עולם הבא, ושם תהלך ערום ועריה רח"ל.

אלה הם קצת מן הדברים שאני עונה לכל חבריך, שגם הם כמר לבם ועגמת נפשם, באים מאוחר מאד לתנות ולטכס עצה. על כן אמרתי לכתוב לך, ותברכני נפשך.

אתה בא להתברך או להתפלל בעדך, אך תורה שאין עמה חסד ורחמים, הרי היא מסוככת בענן טעויותיך, מלעבור התפלה.

אם אתה בעצמך חפץ חסד, אזי יקויים בך, כי חפץ חסד הוא, ישוב ירחמנו יכבוש עוונותינו (מיכה ז, יח, יט).

לבי לבי על בת ישראל

לבי לבי על בת ישראל, אשר משוטטת ברחובות בלי בושת ורוך עינים. צניעות הפה והגוף, איך היו למשיסה ולבוזזים. בזים לה מאחורי גבה, כדי לפתותה.

איך נלכדת בשפת חלקות, ועל זה אמרו רבותינו: נשים דעתן קלה (מדות ב, ה). לא שאין להם חכמה בכל מדע, אלא דבר זה שנוחות הם להתפתות, ולסרך דרכן בשבילי חושך וצלמוות של הניאוף, אשר נגלה בדורינו לעיני השמש בכל רחוב ופינה. ותלכנה כמעט ערומות ולא תתבוששנה, מסקרות בעיני עצמן ומנקרות עיני זולתן. עד שנהפך בעיניהן מה שבזוי לכבוד.

ותחת שתגאלנה אותנו גאולת משיח צדקינו, הלא הן מרחיקות אותו ח"ו, והם יתנו הדין על עצם המעשה, ודין שני על שהחטיאו אחרים.

על כן בנותי, זְכְרוּ וְחַדְשׁוּ טהרתכם, קדשו בושת הפנים, הערצנה את הרוך והעדנה.

עוררו רחמי שמים במדת הרחמים שחנן אתכם הבורא ב"ה לעד. את בת ישראל, רצונו לומר, כנסת ישראל, את בתה, דבר קדוש ועמוק בשמך זה אשר נקרא בת ישראל.

אמי נעמי

איפה את אמי נעמי הצדקת, בת ישראל אמיתית, אשר דבריך מדודים וספורים. כאשר רקמת בגד, אמרת לי, כמספר התפירות כך מספר התפילות והברכות שאת מרעיפה עלינו. אשר יפיך ואור עיניך, בקע כאור ירח מבין מטפחות הראש אשר הסתירו כל שערה עד כפות ידיך, ורגליך עטו שמלת קודש.

שרת לי בעריסה שירי אמונה בא-ל אחד ואפס זולתו, נגינותיך על הגאולה ועל ירושלים, עד היום מתנגנים לי בקול ערב וחרישי, אשר רק אני אשמע קולך ולא זר.

זכור אזכור חסדך כשהייתי במצוקות, היית צמה שני וחמישי משך חודשים מספר, עד שחלבך ודמך ניתן על קרנות מזבח הרחמים של מעלה.

האם יש עוד אמהות רבות כאלה, או ח"ו רוח זלעפות של דורינו הזעיפו פניהם והקשו ערפם, רח"ל.

ניגאל מהרה בזכותך בת ישראל ולא יתמהמה, בעוונך הוא רח"ל.

(ועמך כולם צדיקים שיחה י"ח)

מחלות רוח ונפש, מלאכי חבלה והשדים

הנה המדות הרעות, כגון תאוה או כעס או קמצנות או עין צרה ועוד, הם נחשבות למחלות נפש, וכפי שכתב הרמב"ם (הלכות דעות פ"ב הלכה א, ב). אך כיון שאנו קובעים, כי הנפש או הרוח הם רוחניות, וכפי שכבר הרחבתי הרבה במושגים אלה בחיבורי "שפת מלך" על הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק רביעי, ממילא לכאורה לא שייך לומר על דבר שהוא ממשות רוחנית, שתהיה חולה בעצמותה, וכי נאמר שרוח סערה היא חולה, ואם היא משברת עצים, נאמר שהיא חולה קשה, או נטרפה דעתה, הלא אין ספק שאי אפשר לחשוב כן.

ועם כל חסרון בינתנו, אין לנו אלא מה שגילו לנו רבותינו, כי רוע המדות היא מחלת רוח או נפש, ואף על פי כן חייבים עליהם עונש, משום שניתן לאדם הכח להתגבר ולהשתנות, והוא לא עשה כן.

אין מחלת הנפש מוחשית כמו השוטה

ולכן, מחלת הנפש היא אינה מוחשית כמו שאדם אוכל טריפה ומשתחוה לפסל וכיוצא בזה, ששם ניכר שהוא מהתנועעות גוף האדם ואיבריו, במוחש הממשי. אבל הכעס,

היינו, התעוררות החרון, או התאוה להתעוררות לרצות דבר, וכן צרות העין וכל כיוצא בזה, הם מתנועת רוחו ונפשו של האדם.

והיא עוברת בגוף על ידי שמשבר כלי בחמתו, או מרים יד בכעסו, והוא כמו שנפש דוחפת הגוף למלא רצונה, וזהו מחלתה בפועל. וכן העצלות או הקמצנות, הם באים מהחלשת רוחו שלא להמריץ ולהסעיר הגוף, ולהסתגר בתוך עצמו.

וכיון שהמלאכים הם רוחניים צורות בלא גולם (כלשון הרמב"ם בהלכות יסודי התורה), ממילא לא שייך שהם יחטאו וימרדו. ומפני שאין להם יצר הרע שידחף אותם לצד הרע, כמו שיש באדם.

והלא גם יצר רע הוא רוחני, אם נאמר שהוא גם מלאך, או אם נאמר שהוא משורש האדם, ששרשו חומר, וקרוב להמצאותו בכדור הארץ שכולה חומר וממנו, וחומר זה מגרה האדם למשוך ולהדבק בו, כמו כל כח המשיכה בכדור הארץ.

ובשני האופנים יתחייב האדם, ולא נפטור אותו מן הדין בטענה כי היצר הרע דחף אותו, שכבר הבאנו שיש הלכה כזאת שאנו טוענים כי אין רצונו האמיתי לא לשמוע בקול חכמים, וכמובא בהלכות גירושין פרק ב' הלכה כ'. אך שם לא פטרנוהו מן הדין לומר כיון שזה יצר הרע, אין בו כל אשמה ולא נכה אותו, עד שיאמר רוצה אני.

והכרח לומר, שהכאתו היא כדי להתיש הכח החומרי שבו, כדי שבכך יוגבר רצונו האמיתי, מה שאנו קוראין לו יצר רע.

ואם נאמר כי יצר רע הוא מלאך, הנה בזה אנו רואים כי מלאך רצונו להזיק ולעשות רע, והכרח לומר כי לכך נברא, והיא ממהות בריאתו, והוא אינו מתענג ממלאכתו ולא מצטער ממנה, והוא בלשון זמנינו פעילות אוטומטית או דיגיטלית.

ואינו אלא מציב לפני האדם, אפשרויות של התנהגות חילונית להתנהגות הנדרשת ממנו ע"י התורה וחכמיה. ויצר הטוב שהוא מלאך, מציב או מזכיר לאדם חובתו הטהורה. והוא חלוש מיצר הרע, וכמו שמפורש במסכת אבות דרבי נתן פרק ט"ז משנה מ"ב, ע"ש.

ומצאנו מפורש מציאות מלאכים רעים או טובים, במסכת שבת קיט, ב: שני מלאכים מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד מלאך טוב ואחד מלאך רע. וכן מצאנו מפורש מציאות מלאכי חבלה בזומא (סו, ב), והן: עוזא ועזאל. ופירש רש"י, מלאכי חבלה, שירדו לארץ בימי נעמה אחות תובל קין. ועליהם נאמר, ויראו בני הא-להים את בנות האדם (בראשית ו, ב).

לפי זה אפשר להבין, שאם מצינו שיש מלאכי חבלה אשר ודאי נבראו בשליחות שמים כמו מלאכי השרת, ואפילו חטאו כמו עוזא ועזאל, ויש מלאך רע עושה רע, ממילא אין פלא כי נפש ורוח שיש בבני אדם, גם כשהיא רוחנית יש בה כמו כוחות רעים.

אלא שהוא בהבדל גדול, שהנפש והרוח ניתן לשנותם ממצב של כמו מלאך רע או חבלה, להיות כמלאך טוב ומלאך שרת.

והשלילה שיש בהן, הן נחשבים למחלת נפש. נמצא, שמדות רעות הם מהתעוררות או מהתנועות או מן הרצון לחבל ולעשות רע, רח"ל.

ומה שקבעו רבותינו מצב של שיבוש דעת, הוא שוטה, שיגעון, טירוף הדעת וכיוצא בזה, אין אלה מחלות נפש כפי שבזמנינו קוראים לשוטה חולי רוח, או חולי נפש, כי איך נפש מתרפאת ע"י כדורים והלם חשמלי, וכל סוגי תרופות טבעיות, לדבר שהוא מופשט ורוחני.

וכיון שמרפאים או מקילים חריפותן באותן דרכים גופניות, כגון פצעים, דלקות, סכרת לחץ דם, חולי במיעים, או בריאות וכיוצא בזה, ממילא מובן מכל זה ששרשי השיגעון הם פגמים במערכות הגוף או המוח וכיוצא בזה.

קשה לחולי הנפש להבין מה שבלתי מודע

ולכן, הם סכנה לעצמן לשלוח יד בנפשם או בנפש זולתם, וכמו הרוצחים והגנבים גם כשהם בישוב דעת גמור. וחוקרי המוח הדגולים מודים בעצמם, שאף על פי שהם מגדירים נפש או נשמה, אבל במהותה הם לא יודעים, ועל הבלתי מודע להם קוראים נפש או נשמה, וקשה להם לקבל מסורתנו מיום בריאת האדם הראשון, כי הנפש שנגלית בתוצאת הדעת היא רוחנית, ומעבר לטבע של המוח כחומר.

רוחין שדין ולילין אין להם שייכות למלאכי חבלה

ועיין בתפארת ישראל באבות (פ"ה מ"ו, אות ט"ל) שכתב, מה שכתוב שנבראו בערב שבת בין השמשות אף המזיקים, והמפרשים כתבו שהכוונה לשדים, לי נראה שאין זה אלא מלאכי חבלה שיענשו על ידיהן הרשעים בעולם הבא, ולפעמים גם בעולם הזה, והם ברוחניותם למטה מאד ממדרגת מלאכי השרת, ע"ש.

וכבר מצאנו גילוי בדברי רבותינו, שהם גם כן מאדם הראשון שפירש מאשתו חוה, והיה מוליד רוחין ושדין ולילין, וכדאיתא בעירובין דף יח, ב. וכדלהלן: ואמר רבי ירמיה בן אלעזר, כל אותן שנים שהיה אדם הראשון בנידוי, הוליד רוחין ושדין ולילין. (ע"כ). ומבואר שם, כי אלו נולדו משכבת זרע שיצא לאונסו, וע"ש בפירוש רש"י מיני מזיקים. ובפירוש החזקוני על התורה בבראשית ה, ג. ובבראשית רבה כד, ו. ובפירוש הר"ב באבות ה, ו. אבל הרמב"ם פירש, אלו בני אדם חסרי שלימות אנושית, רעים ומזיקין, עיין במו"נ ח"א פ"ז.

והנראה, כי רוחין לולין ושדין אלה הוטבעו במיני האדם, וכמו השנה ל"ע, אב אחד הרג ג' בניו הקטנים כדי להתנקם באשתו. ואחד העלה באש את ביתו על בניו הקטנים. ואחד הרג את אשתו ואחר כך את עצמו, כשהוא מקליט צווחות והנחירות של אשתו ושליו. וחוקרי זמנינו מגבבים מילים, וקורין לזה "התקפת אמוק". ומעשה היה בליל פסח, שכן אחד חתך את אביו לחתיכות קטנות.

והנה יש עומק לומר על פי רבינו הרמב"ם במו"נ ח"א פ"ז, שאנשים רעים אלה לבושים הם ברוחין לילין ושדים, ועד כדי כך עושין כדבר הזה. וכנראה ג' מיני מזיקין אלה, כל מין משונה מחברו. ואלה שמזיקים לא ברצח וכיוצא בזה, אלא על ידי מדות רעות של כעס ורמאות וכל כיוצא בזה, הרי הם לבושים הם בחלק מזה. וזכורני אני מקטנותי, שהיה מורגל לומר בפני הבריות על בן אדם המזיק, שד בראש יש לו. [בל"ע, גני פי ראסה].

וברוך א-ל עליון היודע עולמו, ולא כתבתי זה אלא כמשקל נגד להשערות המתרחקים מדרכי הבורא ותורתו הקדושה.

ובהבנה אחרת דברים כפשטן (ראה מהרש"א במסכת בבא בתרא עד, א. מי שאינו מאמין שמדרשי חז"ל קודם הם כפשטן הוא אפיקורוס), ובמובן הזה כפשטן, היו נולדים צורות בלא גולם. וכמו שכתוב בשמות, רוח שדים וליילין.

והחוקרים בטבע אינם יכולים לתפוש אפשרות של מציאות נבראים מופשטים, ואפילו בבריאת האדם מכחישים התורה, ומלעיטין כל יום המוני העם כי מוצא האדם מן הקוף. ואותן החוקרים שכל תפישת עולמם היא רק על פי שכל והגיון, הם סותרים את עצמם בכואם לעשות הנחות, כי האדם הוא מגנים של הקוף. ולדבריהם הוא היה צריך להיות צפון, לפחות מעט מהחכמה האדירה שממנה כביכול השתחררו ועיבדו ובנו אדם, שמוחו כל כך אדיר, ואיך הקוף התרוקן לגמרי.

והרי אם תאמר להם, כי איש אוטיסט בנה חללית, הלא יאמרו לך שזה הזוי. וכבר גיליתי בחיבורי "זאת אמונת" בדף קל"א (ושם נפלה טעות דפוס, וצ"ל שבט, במקום שבת), כי זה שהמציא תיאוריית הקוף, הוא היה פשוט פסיכי, וסבל מהפרעה נפשית כרונית, ששיאה היה כשהוא בן עשרים ושבע, ולולא מחלתו יתכן ותיאוריית ה"אבולוציה" שלו, לא הייתה הופכת למוקד חיייו. (כך כתבו החוקרים תומאס ג'רי, ברלרון וראסל נוייז, מאוניברסיטת איובה. ספר זה נתפרסם בתאריך ד' שבט התשנ"ז).

(ועמך כולם צדיקים שיחה ל"ד)

אהבה כגופו ומכבדה יותר מגופו

"ויעבוד יעקב ברחל שבע שנים, והיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה" (בראשית כט, כ). הנה לכאורה דבר זה נגד הטבע הוא, ואדרבה מאהבתו העזה אליה, היו צריכים להיות בעיניו שבע השנים כשבעים שנה, כי בכליון עינים ולב הומה, היום והשנים מתארכים כמו שאין להם סוף. ודבר שאתה מצפה לו בכל רגע שיהיה בידך, אין ספק כי תרצה כבר שהנה הנה הוא, והנה איננו, וכמו שנאמר בתוכחה, בערב תאמר מי יתן בוקר ובבוקר תאמר מי יתן ערב.

אהבת אמת

אך במשפט זה, התורה הגדירה לנו מהי אהבת אמת, כי אהבת הבשר אינה אלא כמילולה, ולו אהבתו הייתה כאהבת כל הדיוט, אין ספק שיצרו היה צריך להיות תוקפו בכל עת באהבה שכזו, והרי הוא העיד על עצמו בפסוק, ראובן בכורי אתה, כוחי וראשית אוני וגו' (בראשית מט, ג). ופירש רש"י עפ"י המדרש שם, הוא מטיפה ראשונה שלו, שלא ראה קרי מימיו, ע"ש.

סוג אהבה זו, נגלה גם באהבת יצחק את רבקה, שנאמר, ויביאה יצחק האהלה שרה אמו, ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה, וינחם יצחק אחרי אמו (בראשית כד, טז). ותמוה שיוך זה בין אהבת יצרים ובשרים לאהבת אִם, שהיא מעבר להגדרה ברורה, ומה יש לו להתנחם בכך.

אך מכך נבין, כי סוג אהבת רבקה ויצחק הייתה כמו אהבת בן ואם, כלומר, ככמיהת ושיוך בן לאמו, שהיא כהשתלשלות מאחד לשני, וכהמשך היותו וקיומו, וברא כרעא דאבוה. או כפי הלשון, עובר ירך אמו, היינו, כחלק ממהותה והיותה כבריאה. ובמדרש רבה (מובא בפירוש רש"י שם) כתוב, האהלה שרה אמו, ויביאה האהלה – והרי שרה אמו. (ע"כ). כלומר, ונעשית לו כדוגמת שרה אמו, שכל זמן ששרה קיימת, היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת, וברכה מצוייה בעיסה, וענן קשור על האהל, ומשמתה פסקו, וכשבאת רבקה, חזרו. (ע"כ).

אהבת דגים

וזהו סוג האהבה הנדרשת על ידי תורת קדשינו ואמותינו, לא אהבת יצרים, שעל אף הכרחיותם בטבעו של העולם, אבל אינם המשכיים ומקשרים בין שתי נפשות, שהרי גם דג עוף או בשר אוהבים מאד, ומתוך אהבה זו משסעים אותם בסכין וכל כלי משחית, לועסים ופולטים אותם לקיבה. וכיון שאי אפשר לאכול כל יום דג או עוף, שהרי יקוץ בו, ולא תשבע נפשו עד שיחפש מאכל שונה ואהוב עליו יותר, לכן אין פלא כי יחפשו חיק נכריה או נכרי.

ומשום כך אמרו בפסחים (מט, ב), תניא היה רבי מאיר אומר, כל המשיא בתו לעם הארץ, כאילו כופתה ומניחה לפני ארי, מה ארי דורס ואוכל ואין לו בושת פנים, אף עם הארץ מכה ובוועל ואין לו בושת פנים. (ע"כ). שהרי תאוותו היא כמאכל לטרופך טרף למלא בטנו כי ירעב. וכבר הגיעו מהשקפה בזויה זו למה שהגיעו, וכמו שאמר עמוס הנביא (ו, ד), השוכבים על מטות שן, וסרוחים על ערסותם. ובקידושין (עא, ב) אמרו, אמר רבי יוסי ב"ר חנינא, אלו בני אדם המשתינים מים בפני מטותיהם ערומים, יגלו בראש גולים וכו'. ופריך, משום דמשתינים מים בפני מטותיהם ערומים, יגלו בראש גולים. ומשני, אלא אמר רבי אבהו, אלו בני אדם שאוכלין ושותין זה עם זה, ומדביקין מטותיהם זו בזו, ומחליפין נשותיהם זה לזה, ומסריחים ערסותם בשכבת זרע שאינה שלהם, ע"ש. ואם נאמר כך על אותה תקופה, מה נאמר ומה נצטדק על תקופתו.

וגם אם מעטים הם, אך רבים מאד עיניהם תלויות מנגד, לפקוח עין פן צד אחד יבגוד ברעהו. והנשים עלבונן גדול יותר, שכל מחשבתן מסתובבת במתח איך להיראות צעירות ונחשקות, ואוי הוי כשמגיעות לגיל הזקנה. וצעירות פורחות, נכנסות לתמונת חייהן בחברה ובמשפחה. אם עזה כמוות אהבה, קשה כשאל היא הקנאה. אם אהבה ממיתה, הקנאה גם קוברת חיים בשאל, ללא ציון וללא מקום. ואין פלא שיש נשים מוכות, והגירושין נהפכו להיות דבר שאין להתבייש ממנו כלל.

ויש משל בפי ההמון, אהבה ממבט ראשון – גירושין ממבט שני. גם סבל הבנים מגירושין, חדל להיות כל כך גורם מאיט או מונע, ויתכן כי אהבת הבנים בטבע נחלשה, כי ילדי בשר המה, לא ילדי תקווה ויעוד וזכיה בעולם הזה ועולם הבא להמשך שרשרת הרוח. וצמצום הילודה היא העדות הגדולה לחוסר אהבה לילדים. ומסמאים את העינים בטענות רמיה לאמר, אדרבה 'מביאים שנים כדי שנוכל להקדיש להם תשומת לב וחינוך טוב'.

אולם הסיבה האמיתית לכך היא, אנוכיות ואהבה עצמית להימנע מטיפול וצער גידול בנים, ולעשות 'קריירה', כדבריהם. ומה מחריד ומתנקם, זאת ראיתי בעיני, בבוא אסון של מלחמה או תאונות דרכים או מחלות רחמנא ליצלן, והבן או הבת היחידים אינם, הרי כמה קשה וגדול חורבן עולמם, ולא יוכלו שאת גודל הכאב, ואחריהם ילכו ביגון באין להם מנחם.

חזרה לשעת היצירה

על כן, עצמי ובשרי ירננו אל א-ל חי, שהבדילנו מן התועים, ונתן לנו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכינו, לידע ולהבין את ייעודינו בעולם, וסדר חיי קדושה וטהרה נתן בין איש ואשה, להיות הנישואין כמקדש מעט להשראת השכינה, לנר דולק מערב שבת לערב שבת,

לשותפות אמת לבניין ואיחוד הדדי לחזור כגוף אחד כשעת היצירה. ועל כן מברכים בשעת החופה, יוצר האדם, כי זוהי ממש יצירה.

גם חיי האהבה ההכרחיים שנטבעו בעולם, הם להביא חיים לעולם ותולדה לדורות, להמשכת הקיום והיצירה לנצח, כאשר הכל מתנהל על פי הלכה מדוקדקת, בזמנים מסויימים והגבלות קדושות ומרעננות. לא רצונות אישיים והכנעת הזולת, אין אני ולא אתה, כי אם תורה קדושה, אשר היא בכל פינה מפינות החיים יש לה תשובה אמיתית וצודקת. וכמה רחמנות על אלה שאין יודעים נשגבות הדברים. ומבהיל יותר מכך, שאינם מרגישים את החסר, כי לא הורגלו איך נראה סוד וטעם החיים האמיתיים.

גם האיש בזקנותו והתבלות תאוותיו שחלפו על אפו ועל חמתו, כמה הוא עלוב לעת כזאת, ומה מאד קשה בשנים אלה לעשות חשבון הנפש, מתהלכים בוהים בעולם באין להם ידיעה ומושג לקראת מה הם מסיימים חיייהם בעולם, וגאוותם רבה מאד, או יותר נכון, יאושם הנורא מקשה עליהם לערוך את מאזן החיים.

האם עתה הם יכולים לחזור ולספור ביד ולרכז את כל התאוות שהיה להם בכל משך ימי חייהם, כדי לשוב ולהתענג בהם כהתענג בעל החכמה מחכמתו אשר למד כל ימי חייו, כאשר תוקפה והנאתה לא פגה כי אם גברה. האם יכול לפחות להישען על מחשבה והנחה, כבעל הצדקה והמצוות שהנה הוא יסד קרן נצח לעולם הבא. הלא הטועים הללו לא נותר בידם מאומה, אפילו לא מה שנהנו רק אמש, וכל שכן לעת זקנה.

לשם מה ולמי כל המאמץ

ואם הוא ח"ו כופר מוחלט, איך לא ירגיש בעת כזאת את עצמו כגופה בלה ומדולדלת שאכלה רקדה קפצה והשמיעה קולות, ומשחקי עסקים, ופעולות ותקוות טובות ומרירות, חשיפת טורי שינים לצחוק או ללעוג, נענועי לשון לדברי הבל או שחצנות וניבול פה, או אפילו חכמות חיצוניות, לשם מה ולמי כל המאמץ הזה. הן זה דומה לבובות, מהן רוקדות מהן מהלכות, מהן מוציאות קולות, וכי הם נהנו, הרי הם לא נעשו אלא לשעשע ילדים קטנים, אך האדם הזה את מי הוא שעשע, אם כולם חומר משעשע והנאתיים, אם כל אחד משעשע ומהנה את עצמו, אין זה אלא כמו חולי הנפש. ואפשר שהבורא עשה שיהיו משוגעים בעולם, כדי לתת דוגמא איך אנשים אלו יראו בעולם האמת.

ועל השחוק האוילי הזה, שמעתי מפי נהג כאשר נסעתי עמו, וראיתי איך מבלי עולם אלו, חשפו טורי שינים למראה דמות יהודי עם זקן ופיאות, וכה אמר לי: רבי, אספר לך מעשה שהסעתי רב זקן ועטור שיבה, ואחד מיושבי קרנות הכניס ראשו למכונת, וצחק צחוק פרוע למראה הרב הזקן. אני כנהג, מאד חרה לי, והרמתי את ידי להכותו, אך הרב

בבת שחוק עדינה, מנע בעדי ואמר לי, הרי הוא חולה האיש הזה. אמשול לך משל, לאב שהלך לבקר את בנו בן השמונה עשרה בבית חולים לחולי נפש, כאשר הגיע לבנו מחמד עיניו, נתן לו פירות וממתקים ועוד מיני מגדים, הבן הזה לקח בננה כאשר הוא צוחק בקול רועם בעודו משתעשע עם הבננה, מוליך ומביא לכל כיוון, אביו שראהו נעצב אל לבו, ופניו לבשו קדרות ועגמת נפש, עד כדי כך שהבן תפס כי אביו בכאב, ואמר לו, אבא, הן אני בנך צוחק ושמח כל כך, ומדוע נפלו פניך. ענה אביו ואמר, בגלל שאתה כל כך צוחק ושמח על הבננה הזאת, הנני נעצב ולבי מתחמץ בקרבי, כי צחוקך ושמתך אינם במקומם ובזמנם. כך שאיש זה שצוחק לי, אינו אלא כאותו מפגר ומסכן שיש לרחם עליו.

ועובדא הוה בדידי, לפני כמה שנים נתבקשתי ליתן הרצאה לפני ראש השנה בפני נוער קודם גיוסם לצבא, הם התכנסו בתוך אולם גדול מאד, מאות בוגרים מגודלים יושבים בפקודת המדריכים איש על מקומו. והנה, רק נכנסתי לאולם, וצחוק פרוע ורם מפי מאות גרונות קידם את פני, המדריכים היו נבוכים מאד ולא ידעו כיצד לנהוג, לא הועילה שום גערה ואיום. לא איבדתי שלוותי, והתהלכתי ברחבה שממולם, הולך ושוב כמחכה מתי תסתיים ההצגה.

כאשר ראיתי שאין לדבר סוף, אמרתי להם, אספר לכם מעשה כשהייתי ילד קטן בתימן, מיד הושלך הס באולם כדי לשמוע סיפור ילדים, אם אמנם בזה ראיתי כבר כמה הם מסכנים, ובני שמונה עשרה משתתקים לשמוע סיפור ילד. המשכתי וסיפרתי להם, הייתי אז כבן שמונה, עברתי על יד בית קברות עתיק, ולפתע ראו עיני גולגולת לפחות בת שלוש מאות שנה, צבעה היה כסיד, שום עור ושערה לא ניכר בה, לבד חורים רבים שניקבום התולעים או מהתפוררות. להפתעתי, כל טורי השינים שלה היו במקומם, וכמוכן בלי השפתיים, כך שלא פסקו מלצחוק זה מאות שנים. ומיד סיימתי, לא רק שצחוקכם הוא אוילי, הוא גם מוקדם מדאי, עוד תצחקו ותצחקו מאות בשנים. ומיד המשכתי על ענייני ראש השנה ימי התשובה.

קו אור של חיים

אחתום דברי בגיל, אשרינו מה טוב חלקינו, שנבראנו עם הודעה בכתב מאת א-להים חיים למה בראנו, ומה תכלית ייעודינו, מה זה גוף ומהי נשמה, ומה יסודינו ומה אחריתנו, וחיי הנצח אשר לפנינו, הן לאיש הן לאשה, הן ליהודי הן לגר. כאשר כל נברא בהתאם לתכונותיו הרוחניות הנסתרות, ותכונותיו הטבעיות הנגלות, יש לו תפקיד מסויים, כשאחד משלים את רעהו, ובפרט האיש והאשה, שנישואיהם הוא חזרה להתאחדות נפשית רוחנית וגופנית, וכלשון תורת קדשינו, כי מאיש לוקחה זאת. היא חלק ממנו שנפרדה על ידי

הבורא, כדי לתת להם ייעוד לשוב ולהתאחד בעצמם ובפעולותיהם המשותפת בעולם הזה לקנות עולם הבא, בהבאת תולדות חיים והורדת אורות חיים שהן הנשמות בעולם, ובהסתלקותם הם משאירים כמו קו של אור חיים בתולדותיהם, המשלחים קרני אור נצח וחיים לעולם הבא, ועל כן אמרו, ברא מזכה אבא.

ומכאן מעלת הקדיש של הבן, כאשר הצדקה והחסד תימשך חיי הקדושה ע"י הבנים והבנות וצאצאיהם, לבלתי יקרע תקוות חוט השני אשר נקשר על ידיהם בעולם. ועל כן אמרו, יעקב אבינו לא מת. כי יעקב קיים בעולם הזה בתולדה שהיא כמו נשורת מגופו שהשאיר בעולם, ודמותו חקוקה בכיסא הכבוד בחיי הנצח, ולאותו אור נאחזים אורות הרוח והנשמה של האדם היהודי, וכל תופשי האמת הנצחית וסוד חיים.

(זאת אמנתי דף קמ"ב)

זכו שכינה ביניהם

"דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל" (במדבר ה, יא). פירוש 'מעילה', הנה הוא מבואר בעניין קדשים, מי שנהנה מן ההקדש, הרי הוא נקרא מועל. והכוונה, שכיון ששימושו לקודש ונשתמש הוא בו לא לקודש, הרי עשאהו חול. וגם בשטיית האשה, הרי הקשר בין איש לאשתו הוא על ידי קידושין, במה שאומר לה הרי את מקודשת לי. כלומר, שהחיים בין איש לאשתו הם על בסיס של קדושה, וכל איש אחר אסור לו לנגוע בקדושת האישות.

ועל כן, שטיית אשתו הוא מעשה חולין, כך רואה תורתנו הקדושה את עניין הזיווג. לא מטרות של תאוה, כי אם מעמד קדושה. ועל כן אמרו ששכינה שרוייה ביניהם כאשר יש שלום ושלמות ביניהם. ובתרגום אונקלוס ורבינו יהונתן בן עוזיאל תרגמו (על הפסוק הנ"ל), 'ותשקר בה שקר'. ועומק העניין הוא, כי שטיית האשה באיש אחר, הוא מעשה שקר כפול, על כן נאמר בכפילות, ומעלה בו מעל.

השקר האחד, שהיא נסתרת ממנו במעשיה, ואינו יודע דבר, ואהבת שניהם היא שקר, הוא אוהבה בטעות, והיא אוהבת אותו בשקר, שהרי על חיק אחר גם תאהב. וכפילות השקר הוא עמוק יותר, בהיוולד להם בן או בת, ויחבקהו וינשקהו ויכלכלהו ויורישוהו, כי הוא חושב שהן זה בנו הודאי, פרי ותקוותו כסופיו ואהבתו, ואוי הוי אם מחבק ואוהב לא לו, ויגע ומוריש לאיש לא לו, הן זה שקר כפול ומוכפל בקראם אבי, והוא יקרא, בני.

גם המעילה בקדשים היא מעשה שקר, שהרי הוא נוהג חולין בדבר שהוא קדוש, וכמו מכחיש את קדושת החפץ, כי זה לא רק גניבת שולחן גבוה, אלא גניבת חולין היא הפקעת או לקיחת רכוש מרשות לרשות, בשעה שהרכוש עצמו רק משנה רשות ולא נעשה בו שינוי מהותי. ולעומת זאת, השייכות מרוממת גם חפצים, ואפילו בבני אדם נאמר "ויקם שדה עפרון", מלמד שהייתה לו תקומה שיצא מרשות הדיוט לרשות מלך. כלומר, יש לאותו רכוש מעלה רוחנית וסגולת במקום הימצאו. כל שכן רשות קדושת עליון, שבה יש שינוי מהותי תוכני בחפץ, ושימוש בו לחולין הרי הוא מעשה שקר להתדמות לעליון, ולקחת כביכול מפרי שולחנו.

אין האהבה בין איש לאשתו, כאהבת הדג והבשר ושאר חפצים, אשר ניתן לחילופי אהבה, גם לעיסתו ושיסופו בסכין ומזלג אינו מאהבה. וכבר רמזו רבותינו, המשיא בתו לעם הארץ, כאילו כופתה ומניחה לפני ארי, מה ארי מכה ודורס אף עם הארץ מכה ובוועל. כי בלי חכמת תורת אמת, יחסר לו אהבת אמת.

אשר ברא ששון ושמחה

וממטבע ברכות הנישואין הבאים בשם ומלכות, ובודאי שבאו להגדיר מהות הנישואין, וברכת שהכל ברא לכבודו וברכת יוצר האדם, באות לשלימות התגלות כבוד השם בבריאה, ויצירת האדם בשעת ההתקשרות בין איש לאשה.

גם בברכת אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה, אהבה ואחוה שלום ורעות וכו', אנו לומדים כי הנישואין הם חלק מן הבריאה, ואין זה שמחה מעושת של הקפצת רגלים לריקוד, שהרי בחתן ובכלה מתרחשת בריאה מיוחדת נוספת על יצירתם הקיימת כאיש ואשה.

אז ברוממות כזאת של קדושה, נקשרת ירושלים וגן עדן, ומה נורא ההוד שבברכות, מה עמוקה מהות ומשמעות הנישואין. ותיתי לי, שערכת חופות בודדות הכרחיות בלבד, כי קשה עלי בהרגשה כזאת לברך ברכות רבות הוד ונשגבות, במקום שאין הרגשה, וקל וחומר במקום מעילה בהקדש וחילולו.

ועבר עליו רוח קנאה

"ועבר עליו רוח קנאה, וקנא את אשתו", הגדרה זאת של מעבר רוח קנאה, חוזרת בפרשה ג' פעמים, 'או עבר עליו רוח קנאה', וכן בסוף העניין, 'או איש אשר תעבור עליו רוח קנאה, וקנא את אשתו'. ונקה האיש מעוון, והאשה היא תשא את עוונה. (ע"כ). גם אם היה נאמר 'ואיש אשר יקנא את אשתו', היה מובן לנו תכלית המצוה, ואף על פי כן בדוקא נקטה התורה לשון מעבר רוח קנאה.

לפי שהקנאה שאינה אמת, אשר היא רק באה מצד הבעל לשמור על נחלתו בלבד, והוא יכול לעשות מה שהוא רוצה, ורק אשתו צריכה לשמור על נאמנותה אליו, כבר הודיעונו רבותינו, כי גם הוא, אף על פי שלא שטה מהמים המרים, אם הוא נגוע בעבירה הוא כאשתו, וצבה בטנו ונפלה ירכו. איש כזה קנאתו היא אינה מרוח קנאה שעוברת עליו מכח אמת וקדושה אשר באנוש, העוברת על אדם ישר דרך וצדיק. זאת היא הקנאה האמיתית.

והתורה משמיעה אותנו את חומרת העניין המיוחד בכך, באומרה: והאשה ההיא תשא את עוונה. שהרי בכל עונשי בית דין, כולל ארבע מיתות בית דין, במיתתן מתכפר עוונם, אבל כאן מיתתה שכל תכליתה היא בדיקה אם שטתה או לא, מיתתה אינה מכפרת, אלא היא תשא את עוונה לעולם הבא. [והנה כאן מפורש פירוש גמור במקרא, על ענישה ועוון לאחר המיתה].

וכבר שמעתי פעם בעניין מהות הקנאה, רק אם היא באה מהתעוררות פנימית, או כבשפת זמנינו, דחף פנימי, היא נחשבת לקנאה, כי אם היא מוזמנת ומאורגנת, ואפילו לפי הוראת דין, היא אינה קנאה. ועל זה אמרו רבותינו (סנהדרין פא, ב), הבוועל ארמית, קנאים פוגעים בו, אבל אם בא לשאול אין מורין לו כן. והטעם פשוט, כי היתר הפגיעה בו אינו אלא מדין קנאה, ומהות הקנאה לא תתכן לאחר זמן עד שיבוא לשאול, אלא היא צריכה לנבוע מחימום בשעת מעשה ומדחף פנימי. והוא שאמרנו לעיל, רוח קנאה הדוחפת מאליה מחרדה לאמת היא מעשה קנאה, אבל ללכת לקנאת על פי הוראה, אין זה מעשה קנאה כי אם דבר מעושה ולא מרוחו הוא בא.

(זאת אמונתי דף קל"ט)

חכמת נשים בנתה ביתן

"מעשה בחסיד אחד שהיה נשוי לחסידה אחת, ולא העמידו בנים זה מזה, אמרו, אין אנו מועילים להקב"ה כלום, עמדו וגירשו זה את זה. הלך ונשא רשעה אחת, ועשתה אותו רשע. הלכה זאת ונישאת לרשע אחד, ועשתה אותו צדיק. הוי שהכל מן האשה". (בראשית רבה יז, יב).

הנה אנו רואים, שהאדם יכול ליפול בבת אחת, חסיד נושא אשה מרשעת, והחסידה נושאת רשע, האשה הייתה כוונתה להשיב בתשובה רשע זה, אבל היא המרה על חייה, ולא היה שום בטחון שהוא לא ידרדרה, שהרי החסיד דורדר על ידי אשתו ונהפך לרשע.

אולם יש להתבונן, כיצד יתכן הדבר שהחסיד יגרר אחר אשתו להיות רשע, והיכן היא חסידותו, ומדוע היא נעלמה מאותה שעה שנשאה. אלא כאן חכמים מגלים לנו את כוחה העצום של האשה, בידיה המפתחות, לא רק שבידה לשמר את הקיים, אלא בידיה היכולת להפך מעלתה ומעלת בעלה לכיוונים שהיא אך תרצה.

אך נשאלת השאלה, האם האיש יוכל לפטור עצמו מן הדין, שהרי אצל אדם הראשון מצאנו שטען, האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל. והתשובה היא, שאף אצל אדם הראשון מצאנו ששניהם נתקללו מחמת מעשיהם, מפני שאין זאת טענה כלל, שהרי אמרו חכמים 'דברי הרב ודברי התלמיד, דברי מי שומעין', וכאן אומר הרב שהוא הקב"ה, לאדם, אל תאכל, ואיך יכולת לשמוע לתלמיד, היא האשה, ועל כן שניהם נענשו.

ומכאן לצד ההפוך, כאשר האשה מזכה את בעלה והופכתו מרשע לחסיד, יש לה חלק בחסידותו, וכשם שברשעותו שניהם התחלקו, כך גם בצדקותו שניהם מקבלים שכו. וכל מעשה האיש נזקף לזכות האשה, לבד זכותה העצמית. ועיין סנהדרין (קט, ב), חכמת נשים בנתה ביתה, זו אשתו של און בן פלת [שהצילתו מן עונש שמים]. ואיוולת בידיה תהרסנה, זו אשתו של קורח [שגרמה לאבדונו].

כשהאדם אינו מקבל גזירת שמים הוא מפסיד יותר

ובמדרש (בראשית רבה כ, כד) מובא, בתחילה נתקלל האדם, ואכלת את עשב השדה, כיון ששמע אדם הראשון כן, הזיעו פניו. אמר, מה אני נקשר לאבוס כבהמה. אמר לו הקב"ה, הואיל והזיעו פניך, תאכל לחם. אמר רבי לוי, נוח היה לו אילו היה עומד בקללתו הראשונה. ע"כ.

כלומר, לפי האמת יותר טוב היה לו, שהיה אוכל מאכלה של הבהמה מן האבוס בלי לחרוש ולזרוע לקצור ולטחון, לברר ללוש ולאפות, אך גאוותו של האדם היא עוורה את ראיית האמת, שהרי כך היה אוכל בלא יגיעה כל כך.

אבל, מוטב כנראה לגאוות האדם, לטרוח וליגע ולסכול ובלבד שלא יאכל מאכל בהמה. וכי תאמר, מה איכפת לו, והרי יחיה ויזון ויבריא כמו כל בהמה, אבל הכבוד מעביר את האדם על דעתו.

ואם תאמר, למה הוסיף לו הקב"ה קללה על קללתו הראשונה. התשובה פשוטה היא, זוהי קללה שהוזמנה על ידי האדם, כל כך היה עז רצונו עד שהזיעו פניו, מה שלא הזיעו כשעבר על מצות ה' יתברך, הייתה לו דעת א-להית, ועתה נחל מעץ הדעת טוב ורע מעורבב יחד.

ואכן, נחלנו דבר רע זה, ואנו מצטערים מזיעים וכועסים על דברים של ענייני עולם הזה, ואין לנו אותם רגשות הצער והזיעה, כאשר אנו מחסירים ח"ו מעבודת השי"ת, וזה חלק מן הקללה שרובצת רח"ל על האדם.

והתקנה ניתנה על ידי הבורא, וכמו שאמרו רבותינו (בראשית רבה כב, ד) על הפסוק, קניתי איש את ה'. לשעבר אדם נברא מאדמה וחווה נבראת מאדם, מכאן ואילך בצלמנו כדמותנו. לא איש בלא אשה ולא אשה בלא איש, ולא שניהם בלא שכינה. (ע"כ).

הרי, בצלמנו כדמותנו היא השראת השכינה, האדם בהתחברו עם אשתו פירושו, הוא משכין השכינה. [ועל זה רמזו באותיות איש ואשה]. וכאשר אין שמחה בבית אין שכינה, כי אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה (ראה פסחים קיז, א).

כאשר איש ואשה רבים ביניהם, הקב"ה אומר, אין אני והוא יכולים לדור בכפיפה אחת. וכל בית שלא נשמעת בו תורה, אש תאכלהו. כי שמחה היא רק כאשר יש תורה הנשמעת בבית. ואפילו יצר הרע נדבק ושמח בשמחתה של תורה, ושוכח להסית, כמבואר בבראשית רבה (כב, ו), רבי סימון אמר, אם בא יצרך להשחיקך, שמחהו בדברי תורה, שנאמר, יצר סמוך תיצור שלום (ישעיה כו). ואם עשית כן, מעלה אני עליך כאילו בראת את שני העולמות. תצור שלום אין כתיב כאן, אלא שלום שלום. ואם תאמר שאינו ברשותך, כבר כתבתי בתורה, ואליך תשוקתו. (ועיין שם במפרשים עוד).

כלומר, על ידי התורה נשלט היצר הרע, כי היא במאור שבה כמו לוכדת אותו אליה, ומדביקה אותו משמחה, עד שכאילו שוכח תפקידו. ותחילת דינו של האדם הוא, נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים תורה. כי זהו הקובע צורת היפרדות מעולמו, אם היה איש ישר בין אדם לחברו, ובין האדם ותורת השי"ת.

(יש בורא עולם דף קמ"א)

פרקי חינוך להורים ולמחנכים

אם אמנם הילד או הילדה קטנים, ואינם יכולים לערוך חשבונות ולתפוס סוגיא בתלמוד, אך מגבלה זו תופסת מקומה. כח החיקוי שלהם הוא להיות כגדול, וחיקוי זה הנגלה לעין כל, הוא פרי התבוננות הילד בסביבתו, ומבלי שילמדוהו הוא מעצמו מחקה מראה עיניו או משמע אזניו. וכמו שנזכר גם כן בסוף סוכה, 'שותא דינוקא בשוקא או דאביו או דאימיה'. ופירש רש"י, מה שמדבר תינוק בשוק, מאביו או מאמו שמע. (ע"כ).

כאשר הילד מחקה, אין זה אלא פרי שלבי מחשבה והכרעה, ובשלב כזה הוא מפעיל מערכת שלימה בחכמה, שהן: א. התבוננות בנעשה. ב. מחשבה שגם הוא יכול. ג. ביצוע. גם כשהוא מתנגד לדרישה כל שהיא, היא מתוצאה, א. אינה מקובלת עלי. ב. לא יכתיבו לי מה לעשות. ג. בכיו, הוא מעשה מחאה וחוסר אונים לפעול כרצונו.

מכל זה יובן, כי מקטנות ניכרים באדם גרעיני נביטה של אישיותו שהולכים ומתפתחים עם פיתוח ממדי הבעיות שבאים לפניו בכל גיל וגיל. ובגיל הנערות כבר אפשר לידע דרכו, כמו שנאמר במשלי (ח, א) בוצין בוצין מקטפיה ידיע.

מתוך מחשבה כזו, יש להבין כי הדרך הטובה והאמיתית להצלחה בחינוך היא הדוגמא האישית של שני ההורים, אם יבינו כי הם במעקב של הילד, ידעו כי בהתנהגותם לשלילה או לחיוב הם חורצים גורלו בלי שירגישו.

אם דרישותיהם ממנו, יסתרו על ידי מעשיהם, הרי בלבו הוא יאמר, קשטו עצמכם תחילה ואחר כך קשטו אחרים. הוא אמנם אינו יודע לבטא מה שהוא קולט, אבל תכונת החיקוי שלו תלווה אצלו בסתירה ותהייה, ובכך הוא כבר יקלוט שהוא בסביבה של שקר, ועלול הוא להבין כי כך צריך להיות, היינו, לחיות כצבוע – כטבעו של העולם. או שהוא יבין שזה תכסיס הטעיה.

ומכאן, כשהוא מתחיל לשקר על הוריו או להטעותם אין זה אלא חיקוי. ואבי מורי זלה"ה סח לי בשם מו"ז שהיה אומר, "כשהקטן מתחיל לשקר, יש לו הנאה עצומה, והרגשה כי הוא מצא את הדרך לגבור על כוחות עצומים ממנו, ואולי הוא הראשו שהמציא שיטה זו".

זה הקטן גדול יהיה

אפשר לצמצם בזה כלל ולומר, מה שלא תעיז לנהוג בפני הגדול פן תבוייש, כך תנהג גם כלפי הקטן, ולזכור, כי זה הקטן גדול יהיה, וכן ששפת הכח כנגדו תועלתה זמנית, וכשיגדיל הוא ישליך כל חינוך כפייתי שלוה בדוגמא סותרת משוועת בעיניו.

אם אמנם שלמה המלך במשלי (כ"ג) אמר, אל תמנע מנער מוסר, כי תכנו בשבט לא ימות. וכן, אתה בשבט תכנו, ונפשו משאול תציל. לע"ד אין ספק כי מדבר בילד מיוחד, מה שנקרא בזמנינו 'בעייתי', ומסיבות שיקשה עלי לפרטן. אך רובם המוחלט של הילדים והילדות, הדוגמא האישית וההסבר, ולכל היותר הצורך בגערה, הם היעילים ביותר עליהם. ורק בעבד נאמר במשלי, בדברים לא יוסר עבד. ויש מצב שהבן כסיל, שעל זה נאמר שם, תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה. הנה מבורר, כי הנבון מספיקה לו הגערה, והכסיל גם מאה מכות לא יועילו.

יש לומר, כי אם רצונך לדעת כיוון בנך, אם מספיקה לו גערה ודברי מוסר, הסימן לכך הוא כמו שנאמר, חכם מוסר אב, ולץ שומע גערה (משלי י"ג). וכן, בשפתי נבון תמצא חכמה, ושבת לגו חסר לב (משלי י, יג). וכן, שוט לסוס מתג לחמור, ושבת לגו כסילים (משלי כו, ב). ואם הוא קשה, צריך לנסות בשבת הכאה, ואם גם זה לא יועיל, הרי זה הסימן למצב רע וקשה, עד כדי כך שצריכה להיות המסקנא שדרך הכאה שאינה נותנת תוצאות, היא אינה הדרך האמיתית גם במקרה זה.

נער משולח מביש אמו

ומכל מקום הייאוש והפקרתו לעשות כרצונו, וכפי ש'מחנכים' ממליצים, לתת לו לפרוק מעליו רצונותיו עד שיתיישר לבד, זוהי עצה רעה. ונאמנים עלינו דברי שלמה במשלי (י"ב), שבת ותוכחת יתן חכמה, ונער משולח מביש אמו. כלומר, הויתור לגמרי על חינוכו לשלחו כרצונו, סוף שהוא מביש אמו. ושם הסברים 'מדעיים פסיכולוגיים' לא הוכיחו עצמם. והעצה היא השילוב, שבת וגם תוכחת, דהיינו, ללוות הענישה בתוכחת, ולהסביר על מה ולמה, אבל לא שרירות ופריקת כעס ההורים, שבוזה יבין הילד מיד כי המטרה במכות היא לצורך הפגת עצבי ההורים ולא ערך חינוכי. על כן, התוכחת צריכה לבוא כמו התנצלות על השבת. (זאת אמונת דף פ"ז)

כללי יסוד בחינוך הילדים

ועל י"ד כללי יסוד, יפון חינוך:

דוגמא אישית

❖ דוגמא ומופת של ההורים בעצמם, כמה שמצפים להתנהגות הצאצאים.

דעה אחת בחינוך

❖ ההורים בעצמם יהיו בדעה אחת בחינוך, אחרת תמיד הבן ישען על הצד הנוח לו.

לחלוק דעות על יד הילדים

❖ חילוקי דעות בין ההורים אסור שיתרחשו בין ההורים לפני הילדים בשום עניין, כי אז ערכם ירד בעיניו, ובלבו כאילו יאמר, קודם תסתדרו ביניכם ואחר כך תתיימרו להיות מחנכים.

עדיפות ראשונה היא החינוך

❖ דרישות החינוך יהיו בעדיפות הראשונה, כי אם למשל נצרך הבן להוצאות כספיות, והוריו הם כילי, הוא יקלוט מיד שהכסף הוא הכי חשוב, והשאר טפל. [והבאתי דוגמא אחת, ואין זה מוכרח להיות דוקא בענייני כספים].

הבנת נפש הילד

❖ להבין הגורמים להתנהגות הלא רצויה בעיני ההורים, ולנסות קודם לסלק הגורם בעקיפין.

חינוך בהתאם לגיל החניך

❖ לתת לו לחיות לפי גילו, ולא מעל ולא למטה מגילו, אך בשום פנים אין להתיר לו שום דבר האסור, ובפרט כלפי כבוד שמים, ולא כטועים לומר 'תינוק הוא'.

[ומפורש בתנא דבי אליהו, ומובא במדרש רבה פרשת במדבר ד, כא: מעשה באיש אחד שהיה עומד בבית הכנסת, ובנו עומד כנגדו, וכל העם עונים אחר העובר לפני התיבה, הללויה, ובנו עונה דברים של תפלות. אמרו לו, ראה בנך שהוא עונה דברים של תפלות. אמר להם, ומה אעשה לו, תינוק הוא, ישחק. שוב למחר עשה באותו עניין וכו'. אמר לו, ראה בנך שהוא עונה וכו'. אמר להם, ומה אעשה לו, תינוק הוא, ישחק. כל אותן ז' ימי החג ענה בנו דברים של תפלות, ולא אמר לו כל דבר, ולא יצאת אותה שנה, ולא שנתה ולא שלשה, עד שמת אותו האיש ומתה אשתו ומת בנו ובן בנו, ויצאו ט"ו נפשות מתוך ביתו, ולא נשתייר לו אלא זוג של בני אדם, אחד חיגר וסומא, ואחד שוטה ורשע, עיין שם כל העניין. וזהו הבנת הפסוק, חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה].

ביקורת בפני אחרים

❖ לא למתוח עליו ביקורת בפני אחרים, וכל שכן בפני חבריו. ויש לזכור, כי גם הוא יש לו כבוד, ושבירתו תתן לו אפשרות להתמרד ולנקום.

דרך פיוס הילד

❖ הוכרחת להכותו, הכה ברחמים. או אם עם דרך חינוכית אחרת גרמת שיבכה, אל תפייסנו ותותר כביכול מתוך רחמים, כאילו טעית במה שעשית ודרשת.

הנמקה ושכנוע

❖ כל הגערות והדרישות והענישה יליו מיד בהנמקה ושכנוע.

נתינת החינוך

❖ לא לתת לו הרגשה כי הוא עושה טובה לאחרים בקיימו הדרישות, אלא אינם אלא טובת עצמו, ופרי דרכיו הוא שיאכל. ובזה צריכים חכמה ושיקול דעת איך לפעול.

הטועים בשיקול דעת

❖ ההורים שיטעו בשיקול הגעת וכל שכן בענישה, אל יבושו מלבקש סליחה מן הבן, הוא יראה בזה אנשי אמת.

שיתוף הילדים בעצות

❖ כאשר הבן או הבת גדלים, יש לתת להם יותר הרגשת אמת, כי הם לא רק ילדים ואנחנו הורים, אלא גם החברים הכי טובים שיש להם. וצריך לשתף אותם בהתלבטויות ובעצות, ואם יציעו דבר אמיתי וצודק יותר, יש לקבל עצתם בשמחה. ובכך יראו אמת וכנות, וכן הרגשת חשיבות והתחשבות.

עיקר העיקרים היא התפילה

❖ עיקר כל העיקרים היא התפילה. כשהבן יראה כי הוריו מצטערים מאד מאד על התנהגותו, ושומע איך הם שופכים שיחם ולבם בקול ובעצב אמיתי לפני הבורא שיעזרם לכוונם בדרך האמת, אין ספק שזה הדבר שירשם במוחו ובלבו ולא ימחק.

עד כאן יסודות וכללים במסגרת פנימית של הבית והמשפחה, אך כולם יעמדו על כרעי התרנגולת אם הסביבה החיצונית היא שלילית. וכבר אמרו בעלי המליצה: רצונך לדעת מי אתה, ראה את חבריך. ואם על אדם גדול הזהירה המשנה, הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע. קל וחומר ילד או ילדה קטנים, שכל מראה עינים ומשמע אזנים נקלט ונרשם במוח ובלב. (ועיין רמב"ם סוף פרק ד' מהלכות תשובה). הילדים ברחוב הנכנסים לבית לדבר ולשחק, ימחקו כל מאמץ חינוכי שהושקע בילד.

מסגרת בית הספר והמורים המהווים בעיני הילד סמכות, אם בעצמם פיהם ולבם אינם שווים, אם חכמתם קודמת ליראתם ומרובה ממעשיהם, הרי ח"ו הלך לטמיון כל מה שתעשה ותדגים ותדבר בבית.

קרובי משפחה

הגרוע מכל, הם קרובי משפחה אשר התנהגותם אינה מתאימה לדרישות ההורים ממנו בכל יום ויום, והם המסוכנים ביותר לחינוך הילד, כי הרי הם דודים וקרובי משפחתו, עצם

מעצמיו ובשר מבשרו. והרחקת הילדים מהם בליווי הסבר על השוני והשלילי בדברי טעם ומוסר השכל, הם סם החיים לילד.

ולעומת זאת התחשבות ושיקולי אי נעימות על חשבון החינוך, הם סם המוות לכל תקווה וציפיה. וכבר פסק הרמב"ם (בהלכות דעות פ"ו), שאם אדם אינו יכול לחיות במדינתו, לפי שאין מניחים לו, ילך למדברות ולחוחים. וכן דוד אמר, מי יתנני במדבר מלון אורחים. וכל שכן ילדים הנתונים להשפעה קלה יותר, ומעצבים דרכם לאורך השנים. [ואולי הייתי צריך להתחיל דברי ביסודות אלו, לפני כל הכללים שהזכרתי].

(זאת אמונתי דף פ"ז)

יהידי
סגולה

הגאון רבינו יוסף צובירי זצוק"ל

לדמותו של מרן הגה"צ רבי יוסף צובירי זלה"ה*

כבר נתתי כחמש שיחות בפני ציבורים שונים על דמותו של מורינו הגאון הגדול בנגלה וארי בנסתרות, אך אעלה כאן מזכרוני על שרטוט מדמותו של מורינו זצ"ל, שהשמעתי בפני רבים ובנוכחותו, וכוונתי שהיה אישיות רבת ענפים וגוונים מרהיבים.

הוא זכה להיות קשור ומחובר עם שלשה גדולי רוח, הלא המה מרן מהר"י יצחק הלוי זלה"ה שהיה רב ראשי וראב"ד עד שנת התרצ"ב כשהסתלק לעולמו. ועם מרן מה"ר סעיד אלעזירי זלה"ה שהיה ראש ביכנ"ס ובית המדרש הגדול "כניסת בית אלוסטא". ועם מו"ז מרן מה"ר עמרם קורח זלה"ה שהיה רב ראשי וראב"ד עד עלותו לא".

באבות פ"ב משנה ט', חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי וכו'. הוא היה מונה שבחן, רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טיפה. רבי יהושע בן חנניא אשרי יולדתו. רבי יוסי הכהן חסיד. רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא. רבי אלעזר בן ערך כמעייין המתגבר.

והנה ברור שאי אפשר ח"ו לפרש שרק רבי יהושע בן חנניא אשרי יולדתו, ורבי יוסי הכהן חסיד ורבי שמעון בן נתנאל ירא חטא, והשאר אין להם לא חסידות ולא יראת חטא וכו'. אלא הפירוש הפשוט והאמיתי, שהמשנה מספרת על המאפיין

והבולט כלפי חוץ, ובודאי שיש לכל אחד ממה שיש לחברו אבל לא מודגש אצל כולם.

על דרך זאת כוונתי בדברי על גדולים אלה, שהושפע וקיבל וקלט והרגיש מהר"י צובירי זלה"ה, הוא ספג הקנאות הבורעת הבלתי מתפשרת של מהר"י הלוי זלה"ה, שהיה עשוי ללא חת בקנאתו את האמונה והשמירה שלא תיכנס ח"ו כל זיק של רוח שלא כרוחה של תורה ומסורת אבותינו.

ביאורים ומוספים

א. מתוך קובץ אמת ליוסף לזכרו של הגאון זצ"ל.

ואכן, אחרי עלותו של מהר"י הלוי למרומים, היה מרן הר"י צובירי ראש הקנאים קנאת אמת צרופה ונקייה לשם שמים, ולא מעורב בהם כל שיג של כבוד וטובת הנאה וחיסול חשבונות ח"ו. קנאות באהבה ללא ח"ו שום שנאה לשום איש מישראל, ואפילו ליריב הקשה. וכשהדברים נאמרים בעוז ומלים קשות, היה זה רק כלפי חוץ, כשכל כולו אומר בלבנו, הזהר, שלא ידבק בך ח"ו חשבון וטינה על האיש כאיש².

ממרן הרב סעיד אלעזירי זלה"ה ספג וטיפח לעצמו ההוד והיראה בתורת הנסתר, והנחלתה ליחיד סגולה, לגילויי יפיה ויפעתה בפני רבים וטובים³.

התהלך כרבו כנסיך, הן בלבושו הצח והמצוחצח, והן בהילוכו האומר כבוד, ובפרט שהקב"ה חנן אותו בקומה גבוהה זקופה וזיו פנים הזוהר בדיוק כמו רבו. אשר קירבו אליו ודחקו לא להתבייש אלא להנהיג צבור ברמה וכבוד ורוממות.

כל ימי חייו פגש רבבות אנשים שלא באסיפות עם על במה ורעש, כי אם לרבי רבבות של בתים בימי נישואין ובימי ברית ובימי אבל, כשהוא ראש המסובין, ראש המדברים, וראש המשוררים, כפי אשר למד סודי שירתו של האר"ש שבזי זלה"ה, כשהלחן וההפסקות הן עצמן חלק מגלוי סודות פירושן.

ביאורים ומוספים

ב. בהזדמנות אחת שח לן רבינו שליט"א, כי פעם אחת ביקש ממנו הגאון רבי חיים יעקובי זצ"ל להתלוות אליו עם מהר"י צובירי זצ"ל שכידוע היה מן הלוחמים הגדולים נגד כת מתנגדי הזוה"ק, ובאותו מעמד נזדמנה לידינו שאלה אם אפשר לצרף דרדעי למניין עשרה. והשיב להם מהר"י צצ"ל, כל שאינו עושה ומעשה ומשכנע אחרים על שיטת אותה כת, אפשר לצרפו למניין עשרה. [ובמקום אחר הארכנו בעניין זה ממשנת רבינו שליט"א, ואין כאן מקומו].

ג. סיפר רבינו, פעם אחת הייתי אצל הגאון הקדוש רבי מרדכי שרעבי זצוק"ל, והיה אצלו יהודי אחד שהיה חולה, ורבי מרדכי עשה לו דבר מסויים, ונתרפא. אני שנכחתי באותו מעמד, לא הבנתי מה היו מעשיו. לאחר מכן הלכתי לשאול את פי מורינו ורבינו רבי יוסף צובירי זצוק"ל אשר הוא מאחרוני ענקי הרוח בתורת הנסתר וידיו רב לו בזה, ושאלתי לפשר מעשי רבי מרדכי שרעבי. ואכן הוא השיב ופירט לפני תוכן מעשי רבי מרדכי, אולם ציוה עלי שלא לגלות דבר זה לאיש. והוסיף הרב שליט"א, אמנם כל זה היה אצל ענקי רוח שכל יישותם הייתה רק תורה, ולא כפי שבזמן הזה כל אחד ואחד עושה לו כל מיני קמיעים וסגולות שונות ומשונות. עד כאן דברי הרב שליט"א. (מעשה זו הביאו בהקדמת ספר מסילת ישרים דף ט', ע"ש). [ועתה שמענו מנכד רבינו שליט"א שהעיד על מעשה לפני כמה שנים, שכתב מרן שליט"א קמיע לצורך אחד מנכדיו מחמת חשש לעין הרע, וציוה עליו שלא לפתוח אותו כלל...].

היה נרעש ונסער בשירתו ומעלה עמו כל הצבור, גם ההמוני ביותר, כשכולם יושבים בשקט נפשי והתעלות.

ממו"ז מרן הרב עמרם זלה"ה, קלט החריפות והפקחות הידועה לכל. ובאחד מספריו כתב, "והרב עמרם נקט לשון ערומים". והיה מתמוגג להביא סיפורים ודוגמאות שהיה עד להם ולמד ממנו, אם בהתבוננות, אם בשאלות, או בהדרכה ממנו, איך לענות ומתי לשתוק, בדברים דקים ועדינים הצריכים שכל זך, כשכלו של מארי עמרם. הצריכים כלשונו, ומה הבדל בין הנהגת ציבור ליחידים. פרסם בהנאה צילום מכתבים בכת"י של מו"ז אליו בצעירותו. ואכן בשלשת מסלולים מאפיינים אלה הצליח להיות מוטבע בהם באופיו, בהילוכו, בתורתו ובשיחו.

אלו שראוהו רק מרחוק, הרגישו יראת כבוד להתקרב למחיצתו, והיה מוקף על ידיהם בהערצה. אלה שזכו להיות אתו מקרוב, ראו את ענותנותו הגדולה וכוח ההתבטלות. לא פעם היו לי שיחות עמו, שבהם התרגש ופרץ בבכי. לא פעם ראיתי חרדתו הנוראה על סבל הזולת, אלמנות ויתומים ואומללים¹.

לא חס על כבודו, והתרים רבים לצרכי צדקה בכל השנה ובכל ערבי חגים ומועדים, כשהנתינה בשפע ומתן בסתר. על כספו בז, ותמיד הייתה מתבדה כשראיתי שהוא עוזר ברבבות רבות לנכדיו. הייתי אומר לו, "אולי תהיה גם סבא שלי". והיה מחייך כולו.

הייתי אומר לו, תראה, איך מנצלים אותך בכספים. והיה עונה לי "כל העוה"ז הבל וריק הוא, על כספו וזהבו". הבאתי קטעים מספריו הן בדקדוק הן במסורת הן בהלכה או בקבלה להראות עומק דבריו וכן לשונו.

ביאורים ומוספים

ד. בימים אלו אשר מרן שליט"א נחלה בעוה"ר, בעת רצון כאשר שוחחו עם הרב על אודות מהר"י צובירי זצ"ל אמר רבינו שליט"א, כעת אספר לכם דבר שלא סיפרתי עד הלום לאיש, בהזדמנות שנסענו עם מהר"י צובירי לחו"ל, שהינו יחד באותה אכסניא, בלילה נכנסתי לחדרו הפרטי של מארי יוסף, והנה אני רואה לפני דמות של מלאך ה' צבאות - ראיתי כי השכינה הייתה מעל ראשו ממש... [ובהזדמנות אחרת אמר רבינו, מי שחולק ומזלזל ח"ו בכבודו של מהר"י זצ"ל הוא אינו יודע מה הוא מדבר, הוא היה קודש קדשים ממש. שיחות רבות ערכתי עמו ביחידות ממש, ופעמים רבות היה לפתע פורץ בבכי. הייתה לו יראת שמים עצומה].

פעמים רבות שאלתיו דרך טלפון על מקור סוגיא או מדרש, ועל פי רוב ענה לי מיד, כי היה בקי עצום ובעל זכרון נדיר. קשה לי לחזור על אותן דברים, אבל חסדי השי"ת עלינו זכינו ויצאו רבים מחיבוריו, ארבעה כרכים גדולים המקיפים בקיאות רבה בתלמוד ובפוסקים, ראשונים ואחרונים, בנגלה וגם בנסתר.

ארבע כרכי "כנסת הגדולה", סדר התפילות אשר חקר והתפלפל וכתב על כל עניין ומסורת, עד שהסידור נהפך כספר תלמוד ורמב"ם. ספריו בדקדוק "מסורת מדוייקת"^ה. ספריו על אגדתא דפסחא ואשמורות, ופירושי פיוטים, ומאמרים על מסורת גדולי עולם שהכיר. ועוד רבות יש בכתובים, ביניהם פירושים וביאורים על חלק גדול מהש"ס.

בקובץ זה מסרתי להדפסה מאמר על הקבלה ותולדותיה בתימן, כפי שמסר בשיעור כשהזמנתיו לבני-ברק, לומר דברים בפני המקשיבים אצלי זה עשר שנים. שיעור של חוויה שאי אפשר להעבירו דרך אותיות וכתב, כפי שנשמעין בקולו הצלול והמרגש.

אהבתי אותו וכיבדתי אותו עד מאד, ואף הוא החזיר לי כדרכו עוד יותר, כפי שביטא דבריו בשתי הסכמות שכתב, אחת על ספרי "עריכת השולחן" לפני כעשרים וחמש שנים, וכן על פירושי על ספרי ר"א מגרמיזא "סודי רזיא", ו"רזיאל המלאך".

לא רק אני, אלא כל העדה וכל הדור, איבד שריד מתפארתה ומורשתה של יהדות תימן. מלך ונסיך בהנהגותיו והופעותיו, אהוב ואוהב עד בלי די כל יהודי, ובפרט חכמי התורה, ועל כולן בני הישיבות אשר לא היתה שיחה שלא דיבר על תלמידי הישיבות, שהם התקוה ועמוד הענן של עם ישראל, אשר בזכותם אנו מתקיימין.

הערצתו לאשתו, יכולה לשמש שיעור איך גדול אמיתי מתנהג בשלום ושלוה עם אשתו שתחי' ותאריך ימים. שהיא אשת מופת, אשר דאגה לו בכל פרט ואפילו הקטן ביותר. היה יוצא נקי ומצוחצח עד שבלט לעין כל, והכל בזכותה אשר אפשרה לו ללמוד בלי שום

ביאורים ומוספים

ה. שמענו מפי מרן שליט"א, כי ספריו הגדולים של מהר"י צובירי זצוק"ל סידור 'כנסת הגדולה' - 'מסורת מדוייקת', מהר"י צובירי נתייעץ עמו איך לקרוא לספריו אלו, ורבינו השיבו, כי לסידורו יקרא בשם 'כנסת הגדולה', וספריו על החומש יקרא בשם 'מסורת מדוייקת'. [ועתה ממיתת חוליו שמענו מפי מרן שליט"א, כי הטעם שלסידור התפילה הורה לקרוא בשם 'כנסת הגדולה', מאחר שתוכנו הלא נכתב כתשובה על סידורי נוסח 'בלדי', הטוענים כי הם נוסח אנשי כנסת הגדולה. ובהזדמנות נוספת אמר רבינו, כי דרכו לקרוא לספריו בשם קצר וענייני, המתמצת את תוכן הספר כולו].

הפרעה. אפילו כוס תה לא מזוג לעצמו. גם חליפתו הברישה, וצחצחה נעליו בששון ושמחה. היה אומר לי, "אשתי הצדקת אשתי הצדקת". ופעם אמר לי, "אילו ח"ו תלך אשתי לפני, גם אני מיד אלך אחריה". אך עם כל אהבתה ודאגתה לו, ידע יסורים מרים, ובתחילת דרכו עניות מרודה. ובכולם ראיתי מה זה יראת שמים אמיתית עד הסוף.

אחתום דברי הקצרים, בקטע מקינה שאנו נוהגים לאומרה כליל ת"ב, שקוננתי בה בלוויה על מטתו:

למי אבכה, וכף אכה ובבכי אמרר והמון מעי אשנן
הלמקדש או כרובים, אשר עורבים, וקפוד שם יקנן.
ועל דוכן אשר הוכן, ללוי לנצח בשיר לאל ורנן.
אהי משמים, עלי אורים ותומים אשר שם כהני משמר יכונן.
ואיכה חשכה אור ההלכה, והתלמוד כמו גלמוד מי יבונן.
וסוד תורה, היש מוציא לאורה, ומי הוא זה עלי הדור יגונן.
לזאת כל יום וכל ליל, אקונן ברוב חבל. כמו אבל ואונן.
ואח אקרא לקפוד. ומדמעי עפר ציון אחונן.
ואחדל משמוע קול מרנן ואיכה ישבה בדד אקונן.

זיע"א

צדיק יסוד עולם – דמות הוד ומופת מזן הגאון רבי יוסף צובירי זלה"ה

בבואי לכתוב מספר שורות אודות כבוד הצדיק, מוריני ורבינו הגאון הרב יוסף צובירי זלה"ה, אינני יודע במה להתחיל ואיך אפשר לסיים.

זכיתי להכירו ועדיין היה במיטב שנותיו. ראיתי סבלו ועניו, עת היה גר בשכונת התקוה ברחוב יבנאל, כאשר קיר אחד מפריד בינו ובין מאפייה, והחום העלה פצעים בגופו. לא רצה ליהנות משום אדם, עד כי רבו השנים ור' זכריה כהן זלה"ה קנה לו דירה מרווחת, וכמעט בכח העמיס את כל כליו וגאל אותו מעניו.

בתחילת דרכו בארץ הקודש, לימד לימודי קודש בתלמוד תורה של התימנים ברחוב הכובשים, בשכונת כרם התימנים בתל אביב, יחד עם גדולי הדור, כמו רבי יחיא נחום, רבי רפאל אלשיך, רבי שלום יצחק הלוי, ועוד ועוד. עד אשר יצא טבעו וגדולתו, ונבחר לרב הקהילה התימנית בתל אביב.

בזמן הבחירות לרבנות, היתה מלחמה עזה מצד אלה אשר שמרו לו טינה, על שנלחם נגד השוללים את תורת הקבלה. ודוקא כנגד זה, בעיקר ציבור ק"ק שרעב בשכונת התקוה, נלחמו עבורו עד שנתמנה ברוב פאר.

הנהיג את הציבור ללא הבדל, בדרכי נועם ונתיבות שלום. הופיע בפני רבבות אנשים, לא על במות, אלא השתתף בכל אירוע של שמחה או של יגון, שם דיבר וחזק את האמונה בכורא עולם ובמשה עבדו, בתורת הנגלה ובתורת הנסתר.

לבד חריפותו וזפות שכלו, היה בעל רגש עמוק. ובשיחות נפש שהיו לי אתו, היה מתפרץ בבכי מיראת ה' יתברך עליו. כשהיה צריך להבין זולתו, היה רגיל לומר לו, זכור כי שכינה בינינו. כלומר, נדבר ונחשוב על אמת, בלי ערמה ומרמה. וכדברי הרשב"ג בפיוט כתר מלכות (סדור כנסת הגדולה חלק ד' דף ר"ה), מראים תומה ותחתיה ערמה.

הוא לא חת מפני איש לומר את דברו.

היה רך כקנה בפני כל אחד בענייני העולם הזה, אך קשה כארו בענייני אמונה וקדושה וענייני עולם הבא. היה נקי בזכות מחשבותיו, וגם נקי בהופעתו החיצונית.

לבד מה שחננו ה' יתברך בגובה וזיו פנים מקרין, היה שם לבו שלא ימצא רבב על בגדיו. בזכות אשתו היה יוצא מביתו מצוחצח כחתן ביום חופתו.

זכורני כשנסענו יחד לארצות הברית, אפילו גויים עוברי דרך, היו נגשים בזהירות לנשק את מעילו. כך קידש שם שמים לעיני כל¹.

צדיק באמונתו. על אף יסוריו בפטירת בתו ובעלה בחודש אחד, לא הראה לחוץ דימום לבו. הייתי הולך בכל יום לנחמו, ולומר לו דברי חיזוק ואמונה. יום אחד אמרתי לו כך, מארי, זכור כי אתה במבחן. חיזקת את האמונה בקרב אלפי אנשים, ועכשיו כל העולם מתבונן האם פיך ולבך שווים גם באסונך האישי. ואכן, בנו יחידו מחמד עיניו אמר לי בנוכחות אביו, עשית לנו סמינר בשבעת ימי האבילות².

מיותר לספר על ספריו בכל מכמני התורה, הידועים לכל. זכותו תעמוד לנו לעד.

ביאורים ומוספים

ז. גם מפי רבינו שליט"א שמענו כי באחת מנסיעותיו באו אליו גויים ורצו שיברך אותם, וביניהם היה כומר חשוב, אך מאחר ולא רצה לברך כומר לעבודה זרה קללו בלשון הקודש שאינו מבינה.

ח. סיפר רבינו שליט"א, הייתה תקופה שסבלתי מכאבים עזים בגופי, עד שהייתי צריך להתפנות מחמת כן לבית החולים, בדרכינו לבית החולים הציע הנהג שאולי כדאי להתפלל בקברו של מהר"י צובירי זצ"ל. ואכן נכנסנו אל קברו של הרב זצ"ל ואמרתי, יודע אתה הרב כמה הקשר בינינו היה חזק, כמה קיבלתי ממך, העתיר נא בעדי לפני ריבון העולמים שומע תפילות שירפאני מחולי זה. וב"ה כבר שגמרנו את התפילה, לא היה שום צורך להתפנות אל בית החולים, ושבנו לביתי לחיים ולשלום ללא שום כאבים.

ועתה שמרן שליט"א נחלה, ציוה לכל בני משפחתו לבלי יוצא מן הכלל, וכן לתלמידיו הנאמנים, כי ילכו להעתיר בעדו על קברו של מהר"י צובירי זצ"ל, והנה לא ציוה שילכו לאף קבר אחר זולתי של מהר"י זצ"ל. כמו כן, ביום השנה לפטירתו ביום ב' מנ"א ה'תשע"ח, הורה רבינו שליט"א לתלמידיו ושומעי לקחו לצאת ולהתפלל על קברו של מהר"י זצ"ל. וראה להלן.

וראו להעלות כאן מכתב מיוחד שכתבו מהר"י צובירי זצ"ל אל רבינו שליט"א משנים קדמוניות שנתפרסם בימים אלו, אשר מראה את החיבה וההערכה המיוחדת שרחשו זה לזה, וזו לשון המכתב: "ברכתי נתונה, תוך רחשי אהבה והוקרה, לכבוד תורת ידידנו היקר, נעים הליכות ונוח לבריות, הרב הגדול שלמה ב"ר יחיא קורח שליט"א, מחבר הספר עריכת השולחן, אשר בו צלל במים אדירים במעמקי ים התלמוד, לן בעומקה של הלכה, בחדריהם של הפוסקים, והעלה לתוכו פנינים. במלאת ט"ו שנים לכבוד תורת הרב כרב משגשג ועולה בתוך עדתינו הקדושה ה' ישמרם, אשר זכה לעלות במעלות התורה, והינו מכהן פאר בפועל לתפארה כרבה של העיר הקדושה בני ברק תובב"א, הנני מברך לנוכח בברכת עלה והצלח,

כי שם ה' נקרא עליך^ט

אני חלש, אין לי הרבה כח, אך בתקופה הקרובה יחול יום הזכרון של מורינו ורבינו. חשוב לי כבר עכשיו לספר לדור אחרון, שיידעו על איש א-להים קדוש שהיה בתוכנו. זה לא רק המראה שלו, אנשים שמסתכלים על החיצוניות, התרשמו ממנו, מגובה קומתו, מהמצח הרחב והמפיק חכמה, מהלבוש של הגלימה והמצנפת. זה נכון. אני נזכר, שפעם נסענו יחד לארצות הברית ולקנדה, ובכל מקום שהלכנו, הגויים היו רודפים אחריו לנשק את ידו או את מעילו. וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך.

באותה נסיעה התקיים דינר לטובת מוסדות תורה בארץ ישראל. הזמינו את המארי לדבר, הוא לא ביקש כסף. עוד קודם לכן אמר לי שלא יבקש כסף, רק ידרוש בפניהם. אנשים שמעו אותו מדבר כמו נביא מזמן המקדש, פתחו את הכיסים ואת הלב, למרות שלא דיבר מילה על כסף.

אנחנו זכינו להתקרב מעבר למראה החיצוני שלו, ואני יכול לומר במשפט אחד: מלאך א-להים קדוש.

אני נזכר בשבת חתן של בני הרה"ג רבי עמרם שיהיה בריא. תלמיד חכם גדול הוא רבי עמרם, ויש לו את כשרון ההנהגה כמו שהיה למארי יוסף צובירי, ולדעתי

ביאורים ומוספים

כבנו של קדושים, נין ונכד להרב הגדול כמוהר"ר עמרם זצ"ל, רבה הראשי האחרון של גולת תימן, מחבר הספרים נוה שלום, עלמות שיר וסערת תימן. בן הרב הגדול כמוהר"ר יחיא זצ"ל, מחבר הספרים מרפא לשון, משכיל דורש ומשכיל שיר ידידות. אשר כולם מלאים מאור הוד התורה, דקדוק והלכות ומזיו זוהר סתרי תורה, דברים העומדים ברומו של עולם, מתורתם של חז"ל בעלי הזוהר הקדוש וחכמי הקבלה, זכות אבותיך הקדושים תחופף עליך. זכות תורתם של רבותיך הדגולים קדושי עליון כבוד מו"ר הרב כהנמן זצ"ל והגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל יעמדו לימינך. כתוספת ברכה אוסיף לברכך, ועיני לשמיא נטלית בדחילו ורחימו, ואל א-להי אתחנן כי יאיר עיניך במאור תורתו, ובזכות פעלך הנעלים לטובת צאן מרעיתו, שלומך ישיג לעלמין מן קדם עתיק יומין. מאתי מוקירו עוז, (הרב) יוסף יעקב צובירי". עכ"ל.

ט. מתוך גליון 'תור הזהב' פרשת מטות מסעי, כ"ט בתמוז ה'תשע"ח, בעריכת הרב אביאל חיים חורי שליט"א. תודתינו נתונה לעורך על נתינת האישור לפרסום הדברים.

הוא צריך לשבת על כסאי אחר אריכות ימי ושנותי. זו דעתי ואני מבקש שתפרסמו זאת בשמי.

בכל אופן הגאון חכם בן ציון אבא שאול עליו השלום הגיע לשבת חתן. הביט בפניו הטהורות של המארי, ונרתע לאחוריו. חכם בן ציון ידע להסתכל בעומק של האדם. הוא אמר לי: 'רבי שלמה, פניו כפני אליהו'. כה אמר. ואחר כך, כשהתחיל לומר דברי תורה בסעודה, נטל את רשותו בלשון הזו, 'ברשות רבי יוסף צובירי, פניו כפני מלאך א-להים.

שאלה: עד כמה הייתם קשורים למארי יוסף צובירי?

תשובה: יותר מאהבת אב לבנו. כל החיים שלנו בנויים על פיו, והוא אהב אותנו כל כך, הדריך והנחה מהמסד עד הטפחות.

שאלה: ממתי התחיל הקשר ביניכם?

תשובה: עוד בתימן. הוא היה מגיע לביתו של סבא שלי, מארי עמרם קורח, שכיהן כראש אבות בית הדין בצנעא לאחר פטירת מארי יחיא יצחק הלוי. הרב צובירי גם פרסם את הספרים של הסבא שלי, עוד כשהיה בחור. היה לו טבע שלא אמר, מי אני ומה חיי. אם היה צריך לעשות משהו, קם ועשה בלי הרבה חשבונות.

ההיכרות שלנו התחילה כשהייתי בגיל עשר, והוא היה בן שלושים וחמש. ההפרש בינינו הוא עשרים וחמש שנה. מאז לא עזבנו אותו אף פעם. גם כשעלינו לארץ, ואני למדתי בישיבות בירושלים, השתדלתי לבקר אותו אחת לשבוע או לשבועיים.

לעתים, לפני שהתחלנו לשוחח, היה מקרב אלי את פניו ואומר לי, 'שלמה, תזכור. שכיהנה שרוייה בינינו. כל מילה שאנחנו מדברים, מאזינים לנו למעלה'.

זמן קצר מאוד לפני שנפטר, ביקש לקרוא לי, באותו זמן עמדתי להתחיל שיעור, ולא רציתי לבטלו. הסכים לחכות לי, ולאחר השיעור הגעתי אליו עם עשרה תלמידים, ואז מסר לי את צוואתו המפורטת.

כוחו של רבינו גדול. אנחנו רואים בחוש איך בשמים מתחשבים במה שהוא אומר. אני לא מרגיש כעת בטוב, קבוצה של כשבעים אברכים שיהיו בריאים, הלכו לציון שלו להתפלל עלי, עשו תפילות ותחנונים, מיד הרגשתי טוב יותר. הם מתפללים שם, ואני מתחזק פה.

לפני שבע עשרה שנה חשתי כאבים עזים, לא יכולתי לתפקד לגמרי. ביקשו לפנות אותי לבדיקות, בדרך אמרתי לעצמי, אנחנו נוסעים לבית חולים בלי להגיד כלום למארי!?

ביקשתי מהנהג שקודם יקח אותנו לציונו של הרב. זה היה בערך שנה לאחר שנפטר. בתוך דקות ספורות כל הכאבים התפוגגו, ולא היה טעם בכלל להמשיך לבית החולים. ועד היום לא טיפלתי בבעיה הזו, כי איננה. אז אם על כאבים הועילה התפילה, כעת שאנחנו נמצאים במצב בין חיים למוות, לא כל שכן...

וזאת נקודה שחשוב להדגיש, כשמדברים על המארי. יודעים שהוא היה איש מנהיג ופיקח גדול, ואנחנו ראינו את גם את הרגש הגדול שהיה לו בתפילות, את הדביקות עד כלות הנפש, שהיה מחובר מאד. היו מקרים שבתפילות הימים הנוראים התעלף מרוב כיסופים והתרגשות.

אך לא רק בתפילה. היינו עושים מסיבות של שבת אחים גם יחד, הוא היה שר מהדיואן, איזו השתפכות הנפש. בית יוסף להבה. היום אנשים שרים, אבל זה רק בשביל להראות את הקול, ולא מרגישים את כיסופי הלב. יש חתונה, יש שמחה, למי נותנים לשיר? לאיזה זמר שלא מכירים בכלל, העיקר שיקפיץ ויעשה שמחה. בתימן לא נהגו ככה, רק התלמידי החכמים היו שרים, ועם כל הלב, עם כל הרגש. היינו יושבים ליד המארי כשהדיואן פתוח לפניו, הוא היה מזמר ומעיניו זולגות דמעות אמיתיות, כי הוא הרגיש איך הוא שר לפני כיסא הדרו.

חישוביו של הגר"י צובירי מתחילים ומסתיימים בנקודה אחת, נקודת האמת שהייתה לו. לא עשה חשבונות של אנשים מה יגידו ומה יאמרו, רק למען כבוד שמים. כל ההנהגה שלו עם הציבור ועם היחיד, בין אדם לחברו ובין אדם למקום, מתוך נקיות של אמת. תסתכל מסביב, עולם של שקר, צעירים משנים את הנוסח של התפילה שלהם, מתביישים בעבר שלהם, הכל עניין כלכלי, לא נוגע כלל לאמת.

בשכונת שערי חסד בירושלים, יש בית הכנסת מרכזי 'הגר"א'. בעבר היו שם תקנות מי שיכול לעלות שם שליח ציבור, וביניהן, רק מי שידוע לבטא את האות ח' מהגרון ולא מהחך, ואת האות ו' מהשפתיים ולא מהשיניים. ואנחנו היום התהפכנו לגמרי.

מארי יוסף צובירי היה עמוד של היציבות והנקיות של הדעת. והנקיות הזו שהתנהל בה, לא באה רק בהשקפה, כל הליכותיו היו נקיות ופדנטיות. הלבוש שלו תמיד מתוח ומצוחצח, כובעו מוכרש ונעליו מבריקות כמו ראי. לא תמצא על בגדו אפילו שערה קטנה. כולו אומר כבוד. כי אדם שדוחה עקמומיות, כל החיים שלו ישרים בצורה הזו.

הגאון רבינו שלום קלזאן זצוק"ל

מתח מתמיד לעבודת ה'

יגיעו ימים ולא רחוקים הם, ואחריהם לא יבינו, כי אכן יתכנו להיות דמויות כמו מוהר"ר שלום קלזאן זצ"ל. ככל שמתרחק אותו סגנון וחיי אמת לתורה ויראת שמים. במקום הלשמה, תשלוט הכדאיות. תחת התום, באה ההתחכמות. וההתייהרות תירש הצניעות. ואז לא ידעו ולא יבינו מהי עבודת הבורא "לשם המצווה ברוך הוא".

באותם ימים, וראשיתם כבר הם קיימים, לא יצטייר לפנייהם איך אפשר לחיות בהרגשה מתמדת של "שיויתי ה' לנגדי תמיד". רק מי שזכה להכיר מקרוב דמויות כדמות המנוח זלה"ה יכול להרגיש ולחוש כי אכן אדם יכול להגיע לפסגות כאלה של יראת שמים, ולקיים פשטן האמיתי של דברי התורה וחכמינו ז"ל לעבודת ה' "שלא על מנת לקבל פרס", "והצנע לכת עם ה' א-להיך", "יראת הרוממות", וכל אותה אמת שאנו מדקלמים בהתלהבות חיצונית, בצירוף נענועי גוויות וגלגול עינים כלפי מעלה, שבדרך כלל אין להם כיסוי.

זכיתי להכיר את מהרש"ל קלזאן שנים רבות, ואף הוא התארח בביתנו בכני ברק בשבת. אם אצמצם דברי כדי לבטא אישיותו, יכול אני לומר ללא היסוס, כי חייו היו מתח מתמיד לעבודת ה'. תנועותיו וחזותו, מבט עיניו ודבריו השקטים, הביעו דריכות למלא רצון קונו. בכל מעשיו והנהגותיו היו יצוקים אותו תוכן.

אנשים שהיו בקרבתו, הושפעו לא מהטפה, אלא מהקרנה אישית בהרגשת המרחק המפריד בינו ובינם. לא חלילה הפרדה מעושה, לא יצירת מרחק מלאכותי על ידי תנועות וסגנון שיח ולבוש, כפי שאפשר למצוא דוגמתם בכל קרן ושוק, אלא מרחק של התרוממות שבעלי

עין חדה ולב מבין ומקבל, הם שהרגישו את קיומם. והוא לא ידע כי קרן עור פניו. [ואפשר שכך הבנת פסוק זה הנאמר על משה רבינו עליו השלום. והבאתיו דרך משל].

המנוח הופיע בפני רבבות אנשים בימי חייו. לא בכינוסים ועצרות, לא על במה נישאה ותכסיסי טקס, אלא בביתם, באירועיהם המשפחתיים, בריתות, חופות, אבילות, סעודות מצוה של שבע ברכות, של הכנסת ספר תורה ועוד. הוא לא נאם בהם כחוצב להבות, לא תבע ולא דרש מהזולת, הכל מעצמו ולעצמו הקפיד ותבע, בקנאות שלימה לקיום ההלכה ודברי חכמים לדרך ארץ. איש ללא פשרות, מעצמו באמונתו והשקפת עולמו.

זכורני, בסעודת מצוה מסויימת היו שיחות בטלות, וישיבה של כבוד ודרך ארץ ברמה שהורגל לה, חסרה שם. תוך כדי התנצלות מרובה וכנה מבעל הבית ומן המסובים, "אני רבתי מצטער שלא אוכל להישאר כאן, באשר לא הורגלתי לישיבות של סעודת מצוה, רצופה הברה ודברים שאין בהם תועלת".

מיד הושלך הס, וכל אחד התכנס לתוך עצמו מבוייש. כאשר ראה כך, פתח בשיר שתוכנו השראת השכינה, כיסופי הגאולה, כשתנועותיו העדינות היו כפירוש על כל משפט ומשפט, אשר השרו חרדת קודש על הכל.

ישבתי על ידו, וראיתי ידיו ואצבעותיו המוסתרות בגובה השולחן, מתנועעות לפי קצב השיר ותוכנו. יתכן והיו עוד כאלה שהציצו וראו מה זאת דביקות אמת וצנועה. ללא מלים, ללא 'הראוני', הרעיד הלבבות ומשכם בחבלי אהבה לעבודת הבורא.

עם הסתלקות דמויות כדמותו כצלמו, הולכת ונכחדת מסורת ודרך חיים משומרת מעת שיצאה מבית מדרשם של אנשי כנסת הגדולה.

כי שפתי כהן ישמרו דעת^{יא}

"כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא". אמרו חכמים, אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו, אם לאו אל יבקשו תורה מפיהו. (רמב"ם בהל' ת"ת פ"ד הל"א). ובאבות דרבי נתן (פרק י"ב מ"ו): ומניין שהמלאכים יראים זה את זה וענותנין מבני אדם, שבשעה שפותחין את פיהם ואומרים שיר, זה אומר לחברו פתח אתה שאתה גדול ממני, וזה אומר לחברו פתח אתה שאתה גדול ממני. ולא כדרך שבני אדם עושין, שזה אומר לחברו אני גדול ממך וזה אומר לחברו אני גדול ממך. ע"כ. מכאן למדנו על מעלתם של החכמים, שכל אחד מכבד את השני, ולעולם לא יתנשאו איש מעל רעהו. ולהלן אשוב לזה עוד.

לאחר פטירתו של מארי סאלם יצאה חוברת לזכרו, ושם תיארתי אותו שהוא כל הזמן היה במתח של יראת שמים, כל כולו היה דרוך ומתוח ביראת ה'. כך אני הרגשתי כפי שהכרתי אותו מקרוב. היה לו מה שנקרא בזמנינו "שפת גוף", וכמו שכותב הרוקח בספרו חכמת הנפש, חכמתו של האדם

מחכמת הגוף. על ידי חכמתו של האדם גם הגוף נהיה חכם. ובספר החינוך מובא יסוד זה בכיוון שונה, אחר הפעולות נמשכים הלבבות. כלומר, יש קשר בין מעשי האדם ללבו.

כבר הבאתי פסק דין של מורי ורבי רבי אהרן קוטלר זצ"ל שכתב, מצות התוכחה אין האדם חייב לקיימה דוקא ע"י דיבורים, אלא האדם יכול להוכיח את השני על ידי שהוא ישמש כדוגמא ומופת ליראת שמים ומדות טובות, וממילא כשיראו אותך כך, הרי אנשי הרחוב ילמדו אף הם ממך. ואם אותו האיש שאותו אנחנו צריכים להוכיח, רואה תלמיד חכם כליל המעלות כליל השלימות, ואינו לומד ומסיק מסקנות להיות כמוהו, יותר אינך צריך להוכיחו, שהרי אינו רוצה לקבל תוכחה. זאת אומרת, האדם יכול להעביר מסרים ומה שצריך באמת להעביר, דרך ההתנהגות שלו ולא דוקא דרך דיבורים.

במה דברים אמורים, במארי סאלם זצ"ל, כואב הלב לראות את מה שהפסדנו, אני זכיתי לגדול עד גיל 16 שנה בעולם שהוא שנחרב לנו. ואותו עולם נחרב בצורה איומה, ועל אף שקצת התאוששנו, אבל יש לנו הרבה הרבה מה להתאושש ולבנות.

ביאורים ומוספים

יא. נאמר בכנס התעוררות בבית המדרש "שתילי זיתים" במודיעין-עלית, ביום השנה לפטירתו - יום ה' כ"ט תשרי ה'תשע"ח. נערך על ידינו מסרטי הקלטה.

כבוד תלמידי חכמים זהו כבודה של תורה

כבר סיפרתי מה שראיתי במו עיני איך שראיתי אדם לוקח את מהר"י אלשיך זצ"ל לסיודור קידושין, על אופנוע בגשמים... גם על מארי סאלם זצ"ל אני זוכר לפני 60 שנה בערך, פגשתי אותו בתחנת רכבת צפון בת"א ביום ראשון בבוקר, שאלתי, כיצד המארי הגיע לכאן. והוא משיב לי, נתארחתי אצל פלוני בשבת, וכעת אין לי אפילו דמי נסיעה. אני כל כך חרה לי מעשה זה שמבליט ומתעד את החורבן של הכבוד לגדולי התורה שכל כך התפורר בזמנו. לעומת זאת היום ניתן לראות אנשים מתמודדים בכסף מי יזכה לקחת את הרב ברכבו, ברכבי פאר ושרד. ואל תחשבו שבתימן לא היה כך, בתימן היתה יראת כבוד גדולה לגדולי התורה, ופה היא נחרבה...

אני אמרתי להגאון הרב שמן שליט"א, כאשר אני רואה אותו אני נרתע, משום שאני נזכר בדמותו של אביו הצדיק (מהר"י שמן) זצ"ל. זאת אומרת, עדיין נשאר בי יראת הכבוד מגדולי הדור ההוא, ועל כן אני נרתע. ואנחנו איבדנו את כל זה, זה כמו בניין שנחרב, לא רק הקירות נפלו ונחרבו, אלא גם המנורות נפלו, גם התמונות נחרבו, ואפילו העציצים. כך גם אנחנו פה בארץ, לא רק ח"ו גופי עבירה וכל מיני מצוות שאנחנו לא חזקים בהם, אלא גם דברים שהם שורש היהדות, כמו כבוד תלמידי חכמים. בלי כבוד לתלמידי חכמים התורה לא יהיה לה קיום כלל, היא תהיה במצות אנשים מלומדה בלבד.

ואיך מחנכים לכך, קראתם כעת את דברי הזוה"ק שאומר, כאשר הלכתי עם בני הקטן, ורציתי שישתדל בתורה, כאשר אני הייתי רואה תלמיד חכם, הייתי רץ אחריו וטוען על כתפי את כל החבילות שהיו על גבו. וכך הבן רואה ולומד מהו כבוד תלמידי חכמים. וזוהו נקודה אחת.

בצעירותי עשינו מלחמות על כך שיכניסו את הבחורים הצעירים לשיבות קדושות, הקמנו את הארגון של בני הישיבות, היינו קומץ מועט של בני ישיבות (כמה עשרות בחורים), וכך היינו הולכים ממקום למקום להתחנן לאנשים שיכניסו את בניהם לשיבות. היו אומרים לנו, מה ייצא לכם מזה, תנו להם לצאת טייסים מהנדסים וכו'. ומה ייצא מזה, לא טייסים ולא מהנדסים, רק פושעים...

היה בזמנו חורבן, וגם היום החורבן ממשיך, המפולת היום גדולה מאד, וכפי שקוראים לזה כיום בלשון כיסוי: נוער שוליים. סיפר לי משהו שיש לו תלמיד שהוא בן של אחד מגדולי ראשי הישיבות המפורסמות ביותר, שהוא גלש מן הדרך... זה כאב וזה מפולת שקורה לנו, ואנחנו צריכים להחזיר עטרה ליושנה, וקודם כל ע"י שניתן את הכבוד הראוי לחכמי התורה. חכמי התורה הם הצדיקים ביותר והראויים לכבוד ביותר, הם מעל הכל, יותר מהפרופסורים החשובים ביותר שיש, חכמי התורה הם בסיס לכל.

ניתן לראות דוגמא לכבוד התורה שהיה לנו, אצל אחינו המרוקאים, ובפרט בחו"ל, כשהם רואים תלמידי חכמים הם מחבקים ומנשקים אותם, ודואגים לכל מחסורם, ודואגים להם לכסף להדפיס את ספריהם. סיפרתי כבר על חכם בן ציון אבא שאול זצ"ל, שכאשר הוציא את ספרו, תוך חודשיים הוא מכר כארבע אלף ספרים, באו כל סוחרי הירקות מהשוק לקנות את הספרים. שאלו אותם, מה תעשו בספרים הללו. אמרו להם, אנחנו נחלק אותם לחכמים ולבתי מדרשות. העיקר שנתמוך בתלמידי חכמים...

יראת כבוד מחכמי התורה

ובכן, צריך שתהיה לנו יראת כבוד מתלמידי חכמים, וכפי שאומרת הגמ', את א-להיך תירא לרבות תלמידי חכמים. אדם שהוא ירא מפני תלמידי חכמים, זה מחמת יראת השם שבלבו. וזה אנחנו צריכים לתקן.

שרי ליה לאינש לאודעי אנפשיה היכא דלא ידעי ליה, הרב שמן יודע איך אני מנשא את בני הישיבות ואת האברכים ובכנות ואמיתיות. אדרבה ואדרבה כל אחד ואחד צריך לראות ולהכיר בגדולתו של חברו. וזהו ההסבר במיתתן של תלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה, הם לא ביזו חלילה איש את רעהו, אלא הם הרגישו שווים זה לזה וממילא מדוע שנכבד את השני, זהו לא נהגו כבוד זה בזה.

וכבר אמרתי שמי שחושב שכולם שווים ואין גדולים ממנו, וגדולים מגדולים, עובר על לאו דאורייתא של "ולא יהיה כקורח וכעדתו", שאמר, "כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה', ומדוע תתנשאו על קהל ה'". ובפרט בזמנינו שאי אפשר להטעות אחד את השני, שהרי אפשר לבדוק ע"י בחינות ולדעת בדיוק מי לפניך. וזוהי גאווה נבובה לומר שאני הגדול מכולם, ואין חכם כמוני בכל הארץ. וכל זמן שאנחנו לא נבנה את הסולם בצורה כזאת, ח"ו אין תקווה לפעילות שלנו.

לא נהגו כבוד זה בזה

אנחנו קראנו כאן בזוה"ק עוד, מי שהוא חושב שהוא גדול מהשני, והשני פסול, הרי הוא מן ממזרי תלמידי חכמים, כפי שהגדירו הזוהר. וכדברי הגמ' בקידושין בפרק עשרה יוחסין, מי שלא משבח את הזולת, הוא אינו מיוחס. כלומר, אם אתה מכיר את מעלתו של השני, אתה מיוחס. ואם אתה מזלזל במעלתו של השני, אות הוא שאינך מיוחס.

האזכרה הזו יש לה מקור, אחד שאל אותי, הלא לא היו עושים בתימן יארציית ולא אזכרה. ולמעשה זוהי גמרא מפורשת בשבת דף קכ"ב שאומרת, כתוב וכבוד גדול עשו לו במותו, זה חזקיה מלך יהודה שיצאו אחר מותו שלושים אלף חלוצי צבא. ולאידך שינוייה הוא משום שהושיבו ישיבה על קברו. (ע"כ). איך יתכן, וכי פתחו ישיבת פוניבז' על קברו. אלא

על כרחך כמו שביאר רש"י שם, מצאתי בספרי הגאונים הקדמונים, שהיו מתקבצים ביום השנה לפטירת תלמיד חכם ואדם כשר, והיו מדברים בשבחיו ועוסקים בתורתו. וזהו הושיבו ישיבה על קברו. ומה שלא עשו בתימן אזכרה, אינני יודע למה, ויתכן כי זה מחמת שהרעילו הבארות, ודי לחכימא ברמיזא.

למשל, סבא כותב בספרו סערת תימן (דף קכ"ב), כיצד היו מקבילים פני רבו בתימן, בליל יו"ט שני שבכל חג, לאחר תפילת ערבית, הולכים כל הקהל לביתו של הראב"ד להקביל פניו ולקבל ברכתו, ולאחר מכן היו מנשקים ידיהם של גדולי הדור. (ע"כ). חכם אחד טען לי, אבא אמר שלא היו מנשקים את ידיהם של גדולי הדור. השבתי לו, אבא שלך נולד בתקופה ההיא של שנת תרע"ה ואילך, ודי לחכימא ברמיזא, סבא כתב את זה עוד לפני שבאו אלו שקיררו את הקדרה³.

בקיצור, אנחנו צריכים לחדש ימינו כקדם, בהתלהבות פנימית לא חיצונית. אמרתי פעם, הנענוע בתפילה הוא חיצוני בלבד, ועל כן לא נהגנו בזה, וכמו שכתוב, "וירא העם וינועו, ויעמדו מרחוק"... גם אני כשלמדתי בישיבה מתחילה הייתי מתנועע בתפילה, עד שראיתי כי גם בתחנת אוטובוס אני מתנועע, מיד הפסקתי להתנועע.

אני תמיד אומר, בתימן אם היית אומר שאתה לא שווה כלום, היו אומרים: זה עניו מלא וגדוש כהלל. אם היית אומר, אני ואני. היו אומרים: זה גאה טמא משוקץ. אבל כאן בא"י תזהרו, אם תאמר שאתה לא שווה כלום, יאמינו לך. ואם תאמר שאתה גאון וכו', גם יאמינו לך, לכן צריך להזהר מהענווה כיום.

בזכות שבאתם לכבודו של אותו צדיק, ה' ישלח רפואה שלימה לבנו הרב יוסף שליט"א, אני הכרתי אותו טוב, נעים הליכות, בעל מדות, ותלמיד חכם, שהקב"ה יתמלא עליו רחמים. וזכות רבינו תעמוד לנו ולכם לכל טוב⁴.

ביאורים ומוספים

יב. וראה עוד בעריכת שולחן חלק ז' דף קמ"ז, ובשו"ת בית העזרי ח"ב סימן י"ח.

יג. יש להוסיף כאן את דברי רבינו שליט"א בהספד ביום השלושים לפטירת בתו של מהר"ש, מרת ברכה חוברה ע"ה (נדפסו בקונטרס וזאת הברכה, שיצא לאור לזכרה), אספר על התמימות והיראת שמים של מארי סאלם קלזאן זצוק"ל, ובזה הוא סחף את כל הבנות שלו וכל הילדים שלו. פעם הוציאו חוברת לזכרו, אמא אמרה שנקרא מתח של יראת שמים, הוא

ביאורים ומוספים

היה מתוח, כל הזמן, לא היה צריך התעוררות, כל הזמן הוא היה במצב של התעוררות. אני הרגשתי את זה. אני לא רוצה לאבד זמן על סיפורים, אם פעם יוציאו ספרים כמו שאחינו האחרים כותבים, יש הרבה מה לספר על רבני תימן ונשות תימן וכו'. עד כאן דבריו השייכים לעניינינו.

ולתועלת המעיינים, נציין בקיצור נמרץ מספר מראי מקומות אשר דיברו עוד אודות מהר"ש קלזאן זצוק"ל, א. ראה בספר רבינו יחיא אלשיך זצוק"ל בעמודים קס"ו, רס"ד והלאה. ב. ראה בדברי מהר"י צובירי זצ"ל שנדפסו באיש ימיני חלק ג' דף קמ"ה אשר תיאר במלים אלו: "ואחרון חביב, גם הוא מתומכיו [של רבי יחיא יצחק הלוי], מ"ו שלום קלזאן זצ"ל. פוסק הלכה ומורה הוראה היה בשכונתו, ומקנא ברוב עוז להשיב נדחים. גם הוא זכה ועלה לארץ". עד כאן. ג. על הנהגתו בעניין אמירת שבע ברכות בשבת אחר ליווי החתן ובסעודה שלישית, ראה שלחן ערוך המקוצר סימן ר"ז הערה רנ"ח, ובשו"ת אדני פז חלק ד' סימן קנ"א. ד. אודות הנהגותיו בעניין העברת הציציות על המצח, וכן חליצת התפילין במנחה של תענית, ובעניין אמירת אמן בברכת בונה ברחמיו את ירושלים, ושבע ברכות כאמור, ראה קונטרס הערות שבתכלאל המבואר אות ה', צ"ח, רפ"א, רפ"ח. ושם הובא עוד גירסאות בשמו וכדו'. ה. מאמר קצר לזכרו מאת הג"ר ציון חובארה שליט"א, נדפס באפיקים ע"ג עמוד 25. ו. על סדר לימודו עם מהר"ח כסאר ומהר"ח חוברה זצוק"ל, ראה מה שכתב הרה"ג איתמר כהן שליט"א בקונטרס שר השלום דף ס"ה. וראה גם בדברי הרה"ג אלמוג שלמה אכלופי שליט"א באהבת הקדמונים על הגדה של פסח, הוצאת נוסח תימן דף צ"ג. ז. מאמר על רבי שלום קלזאן (אביו של רבי שלום זצוק"ל) ומשפחתו, יעויין בספר איש ימיני חלק ד' דף תקמ"ח ואילך.

**ביאורים
ועיונים
במשנת
רבינו
שליט"א**

ביאורים ועיונים במשנת רבינו שליט"א

הגאון רבי אברהם בן משה שליט"א
 רב קהילת אגודת אחים, וראש בית המדרש שתילי זיתים,
 מח"ס זית רענן וסביב לשלחנך על ספר שתילי זיתים

האם אפשר לפייס את חברו שפגע בו, על ידי שיתן לו מתנה או יקנה לו עלייה לתורה או תפילה

(עריכת שולחן חלק ח' סימן תר"ו סעיפים א', ב')

ויבואר עוד מעלת העניין שצריך לפייס את חברו בפה, וגם לא ע"י שליח זולתי במקרים מיוחדים, והאם צריך לפרט את החטא, והאם כשרק חשב לפגוע בחברו צריך לפייסו.

תשובה

א) הנה ראיתי להרב מקור חיים סימן תר"ו שכתב שהפוגע בחברו, אינו יוצא ידי חובת פיוס כמה שקנה לחברו עלייה או תפילה, אף שחברו אמר לו יישר כח שקנית לי, דזה לא הויא מחילה ממש, אם לא שאומר לו שמוחל לו. אבל אם שניהם פגעו זה בזה, מהניא קניית עלייה או תפילה, עיי"ש. ויש לדון בדבריו, ולהבין מהו טעמו בזה.

והנה על מ"ש מרן ריש סימן תר"ו, עבירות שבין אדם לחברו, אין

שאלה

נשאלתי אודות שני אנשים שהיו במחלוקת זמן רב, ולא דיברו זה עם זה מטוב עד רע. והיה קשה להם להתפייס, מחמת המחלוקת שביניהם. והלך אחד מהם ועשה מעשה, וקנה לחברו עליית שביעי. ולאחר שסיים חברו לקרוא בתורה, ירד ואמר לו יישר כוח, וחזרו לדבר זה עם זה כבתחילה, ולא זכרו מעניין אותה מחלוקת. האם עדיין צריכים לבקש מחילה זה מזה, או כיון שקנה לו עלייה וחזרו לדבר זה עם זה, בודאי כבר מחלו זה לזה.

אלא שצריך להבין, מה צורך בבושה ובבזיון כדי שיתכפר לו, הלא כל העניין הוא לפייס את חברו, והרי הוא מפוייס, מה לי שפייסו הוא בעצמו, מה לי שפייסו ע"י שליח. ולכל הפחות יועיל כאשר שולח שליח תחילה, ואח"כ הולך הוא בעצמו.

ב) ואמנם ראיתי להפ"ח שם סק"א שחלק על מהר"י בן חביב וז"ל, ואין נ"ל כן, דכיון דסוף סוף הולך לפייסו, אם העולב מתפייס, מה בכך אם עבר זה [אולי צ"ל "זר"] בתוכם. וגם בספר יפה מראה [על הירושלמי שם] כתב שאין דבריו מוכרחים. וכן עיקר, עכ"ל.

ומאי דנקט הולך לפייסו, יש להסתפק אי קאי על השליח, שהוא לבדו הולך לפייסו, אבל העולב אינו הולך כלל. או דילמא קאי על העולב, שהולך לפייסו אחרי שהשליח עשה שליחותו. ועיינתי בספר יפה מראה שציין [והוא למוה"ר שמואל יפה אשכנזי זצ"ל], וראיתי שהעלה שאפילו אם העולב מתפייס מבלי שילך העולב אצלו כלל, שפיר דמי. ומה צורך לבושה ובזיון לכפר עליו, מאחר שהעולב מוחל לו בלא"ה, ובדידה תליא מילתא, עיי"ש. וכיון דמלשון הפ"ח נראה שהסכים לדברי הרב יפה מראה, על כרחין צ"ל דמ"ש הולך לפייסו, קאי על השליח, וסבירא ליה דסגי בהכי. דכיון שהעיקר שהנעלב יהיה מפוייס, מאי איכפת לן אם נתפייס ע"י שליח, או ע"י העולב עצמו.

יוהכ"פ מכפר עד שיפייסנו, ע"כ, כתב רבינו מהרד"ם בשתילי זיתים שם סק"א בשם האז"ו שם סק"א, וצריך לפייסו הוא בעצמו, ולא ע"י שליח, עיי"ש. וכן פסק מו"ר שליט"א בעריכת שולחן שם סעיף א' וז"ל, עבירות שבין אדם לחברו, אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו. אפילו לא הקניטו אלא בדברים, צריך לפייסו. והוא בעצמו יפייסנו, ולא על ידי שליחים, ע"כ. וכן מבואר ביומא דף פז ע"ב, דרב אזל לפיוסי לרבי חנינא במעלי יומא דכפורי.

ולשון האז"ו שם כך הוא, ומה שנוהגין לשלוח תחילה אמצעי שירצה לקבל פיוסים, טעות הוא. מהר"י בן חביב, עכ"ל. משמע שאפילו אם כוונתו לשלוח לו רק בתחילה אמצעי כדי שירצה לקבל פיוסים, ודעתו שאחרי כן ילך הוא בעצמו לפייסו, והלך ופייסו, ג"כ לא עשה כדיון. וכ"ש אם אין בדעתו אלא לשלוח לו שליח לפייסו ותנו לא, שאינו מועיל. וכן מבואר להדיא בדברי מהר"י בן חביב עצמו, שהוא פירוש הכותב על עין יעקב, בירושלמי יומא פ"ח הל"ז אות ו', דמה שנוהגים בזמנינו, שהעולב שולח שליח לדבר עם העולב שירצה לקבל פיוס העולב, ואח"כ יבוא העולב לבקש מחילה ממנו, מנהג של שטות הוא. אלא העולב ילך מעצמו לפני העולב ויאמר לו סרחתי עליך. והבושה והבזיון, הם לכפר עליו מאשר חטא לחברו, עיי"ש.

האחים הקדימו לשלוח שלוחים, ורק אח"כ הלכו בעצמם.

ואם נאמר שבני בלהה לא חטאו כלל במכירת יוסף, והם באו רק בשליחות האחים שחטאו, אתיא שפיר טפי ראייה זו, שהרי הם רק שלוחים ואינם נוגעים בדבר. ונלע"ד שכך היא דעת תרגום יונתן שבני בלהה לא חטאו כלל, שכן בפרק ל"ז פירש להדיא את שמות האחים שחטאו, שמעון ולוי רצו להרוג את יוסף, ראובן רצה להצילו, ויהודה העדיף למכרו. אבל בני בלהה וזלפה לא נזכרו כלל. ולא עוד אלא שבפסוק ל"ב, פירש שהאחים שלחו את בני בלהה וזלפה להראות את כתונת הפסים לאביהם. ולמה שלחו דוק אותם. אלא מפני שהם לא ידעו מכל המאורע. אלא שלפי רוב המדרשים, כל האחים היו שותפים במכירה. ומה ששלחו את בני בלהה אל יוסף, היינו מפני שאמם היתה שפחת אמו, והיה קרוב אליהם יותר, וכמ"ש רש"י שם, עיי"ש.

ומ"מ אם נאמר שכל האחים היו שותפים במכירה, א"כ אפשר ללמוד מכאן שבקשת המחילה צריכה להיות במחודשים, עיין ז"ר שם סק"ג. וזו כוונת החזקוני בפסוק וילכו גם אחיו, אחר שלוחיהם, ע"כ. שהם שלחו עוד שלושה אחרים, אלא ששלחו תחילה את בני בלהה.

(ד) **שו"ר** לרבינו בחיי בפירושו על פסוק (שם ג, יז) ויבך יוסף בדברם

ומהרד"ם השמיט דברי הפר"ח דמועיל שליח בכל גוונא, לפי שלדעתו בעינן שהעולב ילך בעצמו לפייס את הנעלב וכמו שנתבאר. אבל נראה לי שלא ראה מהרד"ם דברי הפר"ח, וכמו שכתבתי כמה פעמים בחיבורי זית רענן וסביב לשולחנך. ומ"מ אי נימא שראה דברי הפר"ח, נראה דפליג עליה, וס"ל שאפילו אם שולח שליח תחילה ואח"כ הולך לפייסו בעצמו לא מהני, אלא צריך ללכת מתחילה הוא בעצמו.

(ג) **וקצת** ראייה למנהג שהזכיר מהר"י בן חביב, מדברי רש"י בסוף פרשת ויחי על מאי דכתיב (בראשית נ. טז, יז) ויצונו אל יוסף לאמר וגו' אנא שא נא פשע אחיך וגו', דהיינו שאחי יוסף ציוו את בני בלהה להיות שלוחיהם אל יוסף. ואח"כ כתיב (שם יז) וילכו גם אחיו וכו', ופירש"י, מוסף על השליחות, ע"כ. ופירוש זה מיוסד על התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל, וכמ"ש ג"כ בפירוש חזקוני שם, עיי"ש. וכיון שמאותה פרשה למדו שצריך לפייס שלוש פעמים כמ"ש בשת"ז שם סק"ב, אף אנו נלמד משם דשפיר דאמי להקדים ולשלוח שליח ואח"כ ילך בעצמו, ודלא כמ"ש מהר"י בן חביב דמנהג של שטות הוא. ואין לדחות ולומר דבני בלהה עצמם חטאו ליוסף, שהרי גם הם השתתפו במכירתו, ונמצא שהם הלכו בעצמם לפייסו על מה שחטאו הם. הא ליתה, דסוף סוף הם ג"כ שלוחים של שאר האחים, ונמצא דשאר

לבקש סליחה. אבל כאן אצל אחי יוסף, שע"י השליח לא סלח להם יוסף, א"כ כשבאו הם עצמם לבקש ממנו סליחה, היה לו לסלוח להם, ולמה לא סלח להם. וי"ל.

ה) ולפי דברי מהר"ש שבזי שהאחים שלחו שלוחים ולא הלכו בעצמם, יש לי לומר דבר חדש, שעשו כן מפני שידעו שהם צודקים, וכל בקשת הסליחה מיוסף היא רק לשיטת יוסף שחושב שחטאו נגדו, כדי שלא יתנכל להם ויעשה עמהם רעה. ולכן לא הטריחו את עצמם.

ואם נכונים דברינו, יתפרשו היטב דברי המלבי"ם על פסוק (שם טו) לו ישטמנו יוסף, שתמה דלשון לו הוא מלשון הלואי, והול"ל פן ישטמנו. ופירש שיוסף עם כל מה שעשו לו אחיו, התנהג אתם בהיפך. והאחים לא יכלו לסבול זאת, כי כבר אמר שלמה הע"ה (משלי כה, כא-כב) אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו' כי גחלים אתה חותה על ראשו. ולכן אמרו הלואי שישטמנו וישיב לנו רעה על אשר עשינו לו, כי הם היו מוכנים לקבל רעה ולא טובה כזו, עיי"ש. והדברים נפלאים. ויש עוד לפלפל בזה, ואכמ"ל. וראה עוד בשו"ת דברי יצי"ב חאו"ח סימן רנ"ח. ואע"פ שיש בכל זה עוד מדרשים ופירושים אחרים, הנלע"ד כתבתי.

ו) מעתה י"ל דמ"ש המקו"ח שהפוגע בחברו אינו יוצא ידי חובת

אליו, שכתב וז"ל, נראה בזה שהיה להם ריצוי מיוסף, מ"מ לא ראינו שיזכיר הכתוב מחילה ביוסף, ולא שיודה להם שישא פשעם וחטאתם, וא"כ מתו בענשם בלא מחילת יוסף, וא"א להתכפר עוונם רק במחילתו, ועל כן הוצרך העונש להיותו כמוס וחתום להפקד אחר זמן בעניין עשרה הרוגי מלכות, עכ"ל.

ומהר"ש שבזי זצ"ל בספר חמדת ימים שם, הקשה למה יוסף הצדיק לא מחל לאחיו. וביאר שאחיו שלחו אליו את סרח בת אשר ואת אפרים. וכיון ששלחו שליח ולא באו לבקש בעצמם, וגם אמרו איך ציוה וגו' אנא שא נא פשע אחיך אחיך, ולא אמרו שהם עצמם מבקשים מחילה, לכן לא מחל להם. והביא ראיה מברייטא בלתי ידועה, ת"ר אין מוחלין לאדם אלא בפניו, עיי"ש. נמצא כי אחי יוסף שלחו שלוחים שלא היו במכירה כלל. והוא לא מחל להם, מפני שלא באו בעצמם, וכברייטא שהביא, ודלא כסברת הפר"ח.

ואם נאמר דמהר"ש שבזי מודה לדברי המפרשים דלעיל, שלבסוף באו האחים לבקש מחילה בעצמם ומחל להם, נמצא דבזה מהניא מחילה לכו"ע. דלא נחלקו הפר"ח ומהר"ם בן חביב אלא שאחר ששלח שליח, וסלח הנפגע, מגיע הפוגע ומבקש גם כן סליחה, דבזה טוען מהר"ם בן חביב דאחר שסלח לו מה מהני לבוא

בעצמו, ולא מהני שליח או קניית עלייה. והמציאות תעיד על כך, שאינו דומה מי שמפייס את חברו בעצמו מתחילה, למי שבא לפייס את חברו והוא כבר מפויס. ולא עוד אלא שהעלוב מרגיש שהפיוס לא נעשה בשלימות. ומ"מ מי שקשה לו מאד ללכת בעצמו, ומוכרח להקדים ולשלוח שליח או לקנות עלייה, יעשה זאת בטהרת הלב, שהרי ה' בוחן כליות ולב, ויודע מטרת השליחות. וכשילך אליו אח"כ בעצמו, יפייסנו בשפה נעימה, באופן שירגיש שהוא מתחרט מכל ליבו.

ח) ומעניין לעניין באותו עניין. המבקש מחילה מחברו, צריך לבוא אליו בריצוי ולפרט את החטא אשר חטא כנגדו, וכמבואר בדברי הפוסקים סימן תר"ו. מיהו כתב מהרד"ם בשת"ז שם סק"ב בשם המג"א, שזהו דוקא אם אין חברו מתבייש בזה, יעו"ש. והביאו מו"ר שליט"א בעריכת שולחן שם סעיף ב'. ועיין ז"ר שם סק"י. ומבואר שאם יודע שכאשר יפרט את החטא יתבייש חברו, לא יפרט אותו, אלא יבקש מחילה בסתם.

ונלע"ד דלא רק כשיודע שבודאי יתבייש, אלא אפילו אם חושש שיתבייש, לא יפרט. ודבר זה מצוי, שהרבה פעמים הבא לבקש מחילה מחברו, אינו יודע אם חברו יתבייש או יצטער בפירוט החטא. וגם הרבה פעמים הדבר אינו תלוי בחומר החטא, אלא באדם החוטא, כגון שהוא

פיוס במה שקנה לחברו עלייה, היינו משום דהעלייה שקנה לו, היא כמו שליח דלא מהני. והוא כדעת האז"ו ומהר"י בן חביב ומהרד"ם. ולא עוד אלא שהאז"ו ומהר"י בן חביב כתבו דע"י שליח הוא מנהג של שטות, א"כ ה"ה אם קונה לו עלייה הוי מנהג של שטות. [אלא שאם חברו קשה להתפייס, ועושה כן כדי לרככו, שפיר דאמי, וכדלקמן].

ואפילו להפר"ח דפליג על מהר"י בן חביב וס"ל דכיון דסוף סוף השליח הולך לפייסו, אם העלוב מתפייס, מה בכך, ואפילו העולב אינו הולך לפייסו כלל, י"ל דשאני התם שעכ"פ שלח שליח לבקש ממנו מחילה גמורה. משא"כ בנדון דידן שהוא רק קונה לו עלייה ואינו מבקש מחילה, גם הפר"ח מודה דלא מהני.

וראה עוד להמשנ"ב סק"ב שכתב שאם קשה עליו לילך בעצמו תחילה, או שיודע שיותר קרוב הפיוס ע"י איש אמצעי שיתווך ביניהם, יכול לעשות ע"י אמצעי, עיי"ש. ומדנקט קשה לילך בעצמו "תחילה", משמע דלא מהני אלא כששולח תחילה, ולבסוף הוא הולך בעצמו. אבל אם רק שולח שליח, והוא עצמו אינו הולך כלל, אינו כדין. וא"כ ה"ה אם קונה לו עלייה ואח"כ הולך לבקש ממנו מחילה, דמהני.

ז) ולעניין מעשה, נראה שהעיקר כדברי מהרד"ם שהעולב צריך לילך

משערי תשובה לרבינו יונה. ותמה הרב נט"ג, שדברי הח"ח סותרים לדברי עצמו בספרו משנ"ב שם, שכאשר חברו יתבייש לא יפרט החטא. והניח הדבר בצ"ע. ובספר הליכות שלמה (עשי"ת פ"ג הערה כ"ד) תירצו דבח"ח מיירי באופן שלא יתבייש רק יהיה לו צער, ובמשנ"ב מיירי באופן שיתבייש, עיי"ש.

והנה מעשה זה איני יודע מקורו הנאמן. ולענ"ד הדבר ברור שאין כאן סתירה כלל. דבח"ח מיירי באופן שיתבייש "החוטא", ע"ז קאמר דאפ"ה יספר לו ויבקש ממנו מחילה. והכי מוכח ממקור דבריו שהוא בשע"ת לרבינו יונה שער ג' אות ר"ז וז"ל, אם ישוב בעל הלשון בתשובה, צריך לבקש מחילה לאשר מוצק לו מזעם לשונו, והוא לא יזכור מספר כולם, כי רבים מכאובים הכאיב, וכמה נפשות הדאיב. גם רבים מאשר זכר, כי אותם עכר, והם לא ידעו כי הדיח עליהם את הרעה, יתבייש להודיעם ולגלות אזנם על אשר גמלם רעה, כי הוא מכה ואין מכתו ידועה וכו', יעו"ש. משא"כ במשנ"ב מיירי באופן שיתבייש זה שדיבר עליו, בכה"ג לא יפרט החטא.

וראה עוד בספר עלינו לשבח (דברים ח"א בשו"ת סימן קל"ח) ששאל להגרי"ש א אם בבקשת המחילה צריך לספר לחברו שדיבר עליו לשה"ר, אף שחברו יצטער. והשיב וז"ל, זכות גדולה היא לשמעון

חברו הטוב, שאז אפילו בפירוט חטא קל הוא מתבייש ומצטער.

וטעמא דמילתא, דאף דבקשת מחילה בלא לפרט את החטא, נראית כחוכא ואטלולא, בפרט אם חָטָא נגד חברו חָטָא גדול ואינו מפרט אותו, וחברו מוחל ואינו יודע על מה. מ"מ מחילה בסתם היא מחילה, שהעיקר שאין לו קפידא עליו ומוחל לו.

(ט) ועוד טעם אחר למדתי מדברי הגרי"ס (הובאו בספר תנועת המוסר ח"א עמוד שס"ג) שנשאל במי שדיבר על חברו לשה"ר ורכילות, ואם יספר לחברו ויבקש ממנו מחילה, יתבייש חברו. והשיב דאין לאדם רשות להדאיב את לב חברו כדי שהוא עצמו יתנקה מעוון חמור ע"י אותו פיוס, עיי"ש. ונראה פשוט דמקור דברי הגרי"ס הוא בדברי המג"א הנז"ל. אלא שנראה קצת מדבריו שאפילו כשיש חשש שחברו יצטער, לא יפרט את החטא אלא יבקש מחילה באופן כללי.

מיהו בספר נטעי גבריאל יוה"כ פי"ז סק"ב הביא דברי הח"ח (הלכות לשה"ר כלל ד' ס"ב) שאם סיפר על חברו לשה"ר וחברו אינו יודע מאומה, יגלה לו מה שעשה כנגדו שלא כדין ויבקש ממנו מחילה, עיי"ש. והביא מעשה שהח"ח הביא את ספרו להגרי"ס, ותמה הגרי"ס על סעיף זה. ואמר לו הח"ח, שהעתיק דין זה

יא) ומשמע שאם רק חשב לגזול את חברו או לחבול בו, ולא הוציא מחשבתו לפועל, א"צ לפייס את חברו על מחשבתו הרעה. אלא שצריך להתודות על כך, לפי שאפשר שעבר בזה על לא תשנא את אחיך בלבבך. וכן מבואר להדיא בחיבור התשובה להמאירי מאמר א' פ"ז.

ונראה פשוט שזהו דוקא כשלא נודע הדבר. אבל אם נודע לחברו שחשב לחטוא כנגדו, הגם שלבסוף לא עשה כן, מ"מ צריך לפייסו, שהרי סוף סוף חברו נעלב. ואפשר דבכה"ג מהני לקנות לו עלייה, דלזה די בפיוס קל, ודו"ק.

שישמע חרפתו ויסלח, וכדאי לו, עכ"ל, ודבריו צ"ע מכל האמור לעיל.

י) ודע, שבכל עבירות שבין אדם לחברו, יש גם חלק בין אדם למקום. כגון שגנב כסף מחברו, הרי מלבד הנזק שגרם לחברו, עבר גם על לאו של לא תגנובו. וכן אם דיבר לשה"ר על חברו, עבר על כמה לאוין. וכן אם ביזה את חברו, עבר על ואהבת לרעך כמוך. וכשהוא מפייס את חברו, יוה"כ מכפר גם את החלק שבין אדם למקום, אם התודה על עבירה זו. אבל אם לא פייסו, אין יוה"כ מכפר אפילו את החלק שבין אדם למקום, אף אם התודה על עבירה זו. וכ"כ הפר"ח שם סק"א, והביאוהו ש"א.

הגאון רבי חיים צדוק שליט"א

ראש כולל משכנות שלום ורב בית המדרש כנסת הגדולה
אלעד

בעיקר דין ברכת הגומל, ובעניין מנהגינו שאין האשה מברכת ברכה זו

(עריכת שולחן סימן רי"ט סעיף ז' והלאה)

לה רב אשי ואימא כולהו רבנן. מי כתיב
"בקהל זקנים". "בקהל עם" כתיב. ואימא בי
עשרה שאר עמא ותרי רבנן. קשיא. עוד
מביאה הגמ' שם, רב יהודה חלש ואתפח, על
לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן. אמרי ליה
"ברוך רחמנא דיהבך ניהלן, ולא יהבך
לעפרא". אמר להו פטרתון יתי מלאודויי.
והא אמר אביי, בעי אודיי באפי עשרה. דהו
בי עשרה. והא איהו לא קא מודה. לא צריך,
דעני בתרייהו אמן, עכ"ד הגמ'.

והנה, בגמ' חזינן לעיקר דינא דברכת
הגומל, ונשארה הגמ' בקושיא
לעניין אי מצריכינן גם עשרה וגם עוד שני
תלמידי חכמים, או דדי בעשרה שמתוכם
שני תלמידי חכמים. (הרב מגן אברהם כתב
שצריך שנים ששונים הלכות, וביאר במחצית
השקל שהם ראויים להוראה. וראה ג"כ כה"ג
בשתילי זיתים ס"ק ו' ובזית רענן שם).

בדין עשרה ותרי מינייהו רבנן

ב. והמעין ברי"ף יראה שלא העלה
לקושיא הנ"ל, אי בעינן
עשרה ועוד שני תלמידי חכמים, ומשמע

רבות נשים שואלות בדבר ברכת הגומל, אם
יכולות לברך ברכת הגומל. בהיות
שברצונם להודות להשי"ת לאחר לידתן
בשעטו"מ, או בעמדן בס"ד מחליין לחיים
טובים ולשלום. האם יכולות לברך או לא.

ונבאר הדין בעזר השי"ת ובישועתו:

ביסוד דין ברכת הגומל

א. הנה איתא בכרכות נד: אמר רב יהודה
אמר רב ארבעה צריכין להודות,
יורדי הים. הולכי מדברות. ומי שהיה חולה
ונתרפא. ומי שהיה חבוש בבית האסורים
ויצא. יורדי הים מנלן וכו'. מאי מברך. אמר
רב יהודה ברוך גומל חסדים טובים. (ובהגהות
הגר"א זצ"ל העלה בשם הרי"ף והרא"ש זצ"ל,
שהגירסא בברכה, גומל לחיבים טובות שגמלני כל
טוב). אביי אמר וצריך לאודיי קמי עשרה,
דכתיב "וירוממוהו בקהל עם וגו'" (תלים קז,
לב). (וביאר בגליון הש"ס, דקהל מיקרי עשרה, כמו
שפירש רש"י בכתובות ז: ד"ה במקלות).

והוסיף מר זוטרא, ותרינ מינייהו רבנן, שנא'
"ובמושב זקנים יהללוהו". מתקיף

דכתיב (תלים קז, לב) "וירוממוהו בקהל עם". ואמר רב הונא והוא דאיכא תרי רבנן בהדייהו דכתיב (שם) "ובמושב זקנים יהללוהו". ופריך, ואימא עשרה ותרי רבנן. קשיא. וכתבו, כיון דלא איפשיטא, עבדינן לחומרא ובעינן תרווייהו. ואם בירך אפילו בפחות מעשרה א"צ לחזור ולברך, דלישנא וצריך לאודיי באנפי עשרה, משמע דוקא לכתחילה, עכ"ל.

היוצא מדברי רבי יעקב זצ"ל דאיכא פלוגתא בין הרי"ף והרמב"ם לתוס'. דלדעת הרי"ף והרמב"ם די בעשרה ותרי מינייהו רבנן. ולתוס' כפי שהעלה הטור בעינן לתרווייהו גם עשרה וגם עוד שני תלמידי חכמים.

אמנם, המעיין בתוס' בסוגיין יראה, דאיתא התם בהיפך וז"ל התוס': ועבדי לחומרא ואפילו ליכא תרי רבנן. והכי איתא בהגהות והערות על הטור שכתבו שם, שמש"כ הטור בשם התוס' זהו היפך מדברי התוס' עצמם. וכתב בביאור הגר"א, שבתוס' יש טעות סופר. ועיין ביאור הלכה ד"ה תרי.

ואכן, בביאור הגר"א סק"ד העלה למחלוקת הראשונים, הרי"ף והרמב"ם מחד ותוס' והרא"ש מאידך. דלהרי"ף ולהרמב"ם ס"ל, דדי בעשרה ותרי מינייהו רבנן. אך התוס' והרא"ש ס"ל דבעינן עשרה ותרי רבנן. וכתב הגר"א, דהשו"ע פסק כהרי"ף והרמב"ם משום דס"ל

דלא ס"ל להצריך זאת, אלא די בעשרה ומינייהו תרי תלמידי חכמים.

אמנם רבי הרא"ש כתב באות ג' וז"ל: וכיון דלא איפשיטא לן עבדינן לחומרא ובעינן תרווייהו. (יעיין בדברי חמודות שם אות י"ג, אי חשיב חומרא או קולא).

ופסק הרמב"ם בפ"י מהל' ברכות הל' ח' בזה"ל: ארבעה צריכין להודות, חולה שנתרפא וחבוש שיצא מבית האסורים ויורדי הים כשעלו והולכי דרכים כשיגיעו לישוב. וצריכין להודות בפני עשרה ושנים מהם חכמים, שנא' "וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו". וכיצד מודה וכיצד מברך (יש שאינם גורסים לתיבות, וכיצד מברך, אלא רק 'וכיצד מודה'. ויעיין בס"ד בכסף משנה שביאר, מהו ענין ההודאה ומהו ענין הברכה. הכותב), עומד ביניהן ומברך: בא"י אמ"ה הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב. וכל השומעין אומרים: שגמלך טוב הוא יגמלך סלה, עכ"ל.

חזינן להדיא מדב"ק, שפסק כפשט הדברים דאמרינן בגמ', דלאביי בעינן עשרה לברך קמיהו. ולמר זוטרא בעינן נמי דליהו ותרי מינייהו רבנן, וכדפסק הרי"ף זצ"ל.

וראה בעיניך, אחי אהובי, למש"כ הטור באו"ח בסימן רי"ט סעיף ג', כתב רב אלפס צריך לאודויי באנפי עשרה וכ"כ הרמב"ם ז"ל. אבל התוספות כתבו על הא דאמר אביי וצריך לאודויי באנפי עשרה

לכתחילה ואיכא דין בדליכא תרי רבנן כלל, א"כ לא ס"ל לרא"ש כוונתיהו. ברם, לפי זה תיקשי טפי, דהא איכא דעת הרא"ש שהיא דעה נוספת, דס"ל דבעינן לעשרה ותרי רבנן ואי ליכא, משמע שלא יברך, הלכך, לענ"ד הוי ליה להטור להזכיר זאת בדב"ק].

ופסק השו"ע וז"ל: צריך לברך ברכה זו בפני עשרה ותרי מינייהו רבנן, דכתיב "וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו". ואם לא שכיחי רבנן לא יניח מלברך. ונהגו לברך אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה. ואם בירך בפחות מעשרה, יש אומרים שיצא ויש אומרים שלא יצא. וטוב לחזור ולברך בפני עשרה ללא הזכרת שם ומלכות. ע"כ.

אם בעל הנס מצטרף לעשרה

ג. ונחלקו רבותינו ז"ל אי בעל הנס שהוא המברך נכלל בתוך העשרה או דבעינן עשרה מלבדו. וכתב מהרי"ץ בעץ חיים חלק א' דף קעד: בהאיי לישנא, וצריך לברך בפני י' מישראל, דכתיב "וירוממוהו בקהל עם". ומדכתיב "ובמושב זקנים יהללוהו" ש"מ דבעינן תרי רבנן בהדייהו. ובעל הנס מצטרף מכלל העשרה. (הרח"א בס' 'מקראי קודש' בשם מהר"ב (מהר"ם) ברזילי נגד הראנ"ח).

וראיתי בס"ד בסביב לשולחנך (הסוכב על דברי מרן בשו"ע, ונכתב ע"י ידי"ג הגר

כהרי"ף, דבכל מקום שאמרו קשיא לא נסתר הדין. ועוד מדאמרי' לאחמ"כ בגמ' לגבי המעשה עם רב חנא בגדתאה ורבנן דאזלו לבקר את רב יהודה ובירכו שם וקשיא לגמ' והא אמר אביי דבעי לאודויי באפי עשרה וכו', חזינן דהכי ס"ל לגמרא ואע"ג דאיתותבא. ובס"ק ה' כתב על מה שפסק מרן דאם לא שכיחי רבנן לא יניח מלברך, וז"ל: מרדכי וכ"כ בתוס'. וטעות סופר שם בתוס' ואולי לשיטתם שפסקו כרב אשי וס"ל הא דפריך גמרא מאביי ולא פריך מהא דרב אשי משום דלא מעכבי, עכ"ל.

וראה מש"כ בביאור הלכה ד"ה ותרי מינייהו רבנן, ובחתימת דבריו שם כתב: ודע עוד, דלשון התוס' בזה כפי מה שהוא לפנינו הוא מקוצר ביותר ועיין באחרונים שנדחקו בהבנתו. ובתוס' רבינו יהודה הלשון מבורר ביותר וז"ל: אימא בי עשרה ותרי דרבנן. קשיא. וכיון שלא איפשיטא לן עבדינן לחומרא ואי ליכא יברך אפילו ליכא תרי רבנן, עכ"ל. ומפורש הוא ששני דברים הם (דלכתחילה בעינן עשרה ותרי רבנן. ובדיעבד אי ליכא תרי רבנן כלל יכול לברך בעשרה סתם וכפי שפסק השו"ע להדיא. הכותב). והגר"א בביאורו כיון ג"כ לזה מדעתו הרחבה, עיי"ש.

[אגב, קשיא לענ"ד אמאי השמיט הטור דעת אביו הרא"ש זצ"ל ולא כתבה לאחר דברי התוס' דהא ס"ל כתוס'. אמנם ע"פ מה שביאר בתוס' רבינו יהודה וכפי שהביא ג"כ הגר"א זצ"ל שלתוס' איכא דין

צריך קהל והיינו עשרה כמו "הקהל את העדה" (במדבר כ. ח). ואין הקהל בפחות מעדה ועדה עשרה כדילפינן (ברכות כא:). מעדת המרגלים "עד מתי לעדה הרעה" (במדבר יד. כז) יצאו יהושע וכלב, עכ"ל. ויעויין בתוס' שם ד"ה "במקהלות" וכו'.

ושם בדף ח. א"ר נחמן אמר רב חתנים מן המניין וכו'. ונפסק ברמב"ם פ"י מהל' אישות הל' ה' וכן בפ"ב מהל' ברכות הל' י' וכן בטוש"ע אבן העזר סימן ס"ב סעיף ד'.

וא"כ לפי זה אם ראינו שעשרה מקרי קהל וחתן שהוא בעל הדבר - נשוא הברכות (שמברכין להשי"ת שהרבה וירבה עוד בטובתם של החתן וכלתו ובשמחתם יחדיו), חשוב כאחד מהעשרה אף הכא דבעינן עשרה, בעל הנס ג"כ חשיב בהדייהו דמהיכא תיתי דלאו הכי. וזהו אשר כתב רבי' השתילי זיתים זתע"א דקהל הם עשרה והלכך בעינן לברך באנפייהו וכפי שש"ץ חלק מהקהל הוא א"כ ה"ה הכא המברך בכלל העשרה חשיב.

ועיין בבאר היטב סק"ד שהביא דעות החולקים בעניין זה וז"ל: בפני עשרה חוץ מבעל הנס. יד אהרן. עכ"ל.

וראיתי שכך פסק גם מרן הגרע"י זצוק"ל בחזון עובדיה (ט"ו בשבט וברכות עמ' שמג סעיף ג') דהמברך הגומל הוא מכלל העשרה. ויעויין בביאורו לזה, שם אות ח'.

אברהם בן משה שליט"א, ומובא בשתילי זיתים שבהוצאת מכון שתילי זיתים) הכא, שהעלה לדברי מהרי"ץ זצוק"ל ושכ"כ גם המשנה ברורה סק"ו וכו', דמדברי מרן השו"ע בסמוך, משמע נמי הכי. שהרי כתב דנהגו לברך אחר קריאת התורה לפי שיש שם עשרה. ולא חילק בין אם יש עשרה בצמצום או לא. ויעויין בשער הציון סק"ז שהעלה לראיה זו ממרן השו"ע זצ"ל. (ולענ"ד נראה דמפשיטות לשונו הקדו' ניתן ללמוד זה, דכתב 'לפי שיש שם עשרה' ולקריאת התורה הרי די בעשרה בלבד ולא בעינן עשרה בר מיניה - הכותב).

וכתב עוד בסביב לשולחנך שכך נראה מסתימת רבינו המחבר (בעל השתילי זיתים) דאם לא כן לא היה לו להשמיט חידוש כזה דבעינן עשרה מלבד בעל הנס. ומסיים שם - וראה עוד בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ג סימן י"ח.

ולענ"ד נראה בס"ד, דמוכח מדב"ק של רבינו הגדול מארי דוד משרקי זצוק"ל דדי בעשרה יחד עם בעל הנס. וזאת נראה מתוך מה שהעלה בסק"ז משם הלבוש, דהאיי דבעינן עשרה זהו שום שאין קהל פחות מעשרה. ודין זה דקהל מקרי עשרה מובא בכתובות ז: - גופא א"ר נחמן א"ל הונא בר נתן תנא מנין לברכת חתנים בעשרה שנא' "ויקח עשרה אנשים מזקני העיר" (רות ד. ב) ורבי אבהו אמר מהכא "במקהלות ברכו א-להים ה' ממקור ישראל" (תלים סח. כז). ויעויין ברש"י שם בד"ה "במקהלות" וגו' - על ברכת מקור

שאפילו על עסקי ממון צריך לברך והביא ראיות לכך, ע"ש. וכך ס"ל להג"ר אברהם אלנדאף זצ"ל בענף חיים שלו שבתכלאל עץ חיים (ח"א דף י"ז אות כ"ב). ובפירוש זית רענן העלה הרב המחבר שליט"א בתוך דבריו, שבעץ חיים מהדורא בתרא, חזר בו המהרי"ץ ממש"כ במהדורא קמא וכתב שגם על עסקי ממון מברכין הגומל. וכ"פ מרן הגרע"י זצ"ל בספרו חזון עובדיה. לכן מי ששהה במעצר זמן מה, לדעת הגרב"צ אבא שאול זצוק"ל באור לציון ח"ב עמ' קל"ח, מברך. אך לדעת מרן הגרע"י זצוק"ל, לא יברך. ויעויין במשנ"ב ובביאור הלכה מש"כ בזה לעניין בני אשכנז ובני ספרד אליבא דמנהגא וכו'.

בדין יורדי הים

ה. ומי שהיה מיורדי הים כשעולה ליבשה, צריך לברך ולא דווקא ים, אלא אפילו בנהרות הגדולים, מחמת הסכנה שבהן. כ"כ מו"ר הגרע"י זצ"ל בחזו"ע. וראה שהביאור הלכה בראש הסימן נסתפק בזה וכתב דתלוי הדבר במנהג ספרד ומנהג אשכנז יעוי"ש. והוסיף רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל שגם מי ששוחה בים ואפילו בים כנרת צריך לברך. וביאר מו"ר הגרע"י בסיס שליט"א לדבריו, והובאו בסביב לשולחנך, שדווקא כשנכנס מעט עמוק בפנים הים שבכה"ג איכא מעט סכנה. אבל אם שוחה בשפת הים דהיה במקום שאין המים כ"כ עמוקים, לא נראה שכוונת החזון עובדיה לברך.

ומו"ר הגרב"צ אבא שאול זצוק"ל באור לציון (חלק ב' עמ' ק"מ) העלה נדון לגבי האי דבעינן לכתחילה שיהיו בתוך העשרה שני תלמידי חכמים. כשהמברך הינו תלמידי חכמים, האם ניבעי רק עוד תלמיד חכמים אחד בלבד, או דהמברך לא חשיב וממילא נצטרך חוץ ממנו שני תלמידי חכמים. וכותב הרב זצ"ל דמלשון הפסוק "ובמושב זקנים יהללוהו" משמע שצריך להלל בפני שני תלמידי חכמים, הלכך לא חשיב בעל הנס כחד מייניהו. (אמנם כ"ז לכתחילה. דהרי מרן השו"ע כתב דאי ליכא תלמידי חכמים בכל אופן לא יניח מלברך הברכה - הכותב) ונסכם דין זה בקצרה בעזר השי"ת ובישועתו.

בדין חבוש על עסקי ממון

ד. אמר רב יהודה אמר רב, ארבעה צריכין להודות. וסימנך "וכל החיים" יודוך סלה". חבוש ים יסורין מדבר. דהיינו, מי שהיה חבוש בבית האסורין (ל"ע), ואפילו על עסקי ממון בלבד דמכיון וניטלה ממנו חירותו ואיכא מעט סכנה בכך, מיד כשיצא צריך הוא להודות (יעויין במגן אברהם שפסק דדוקא על דיני נפשות מברכין. וחלקו עליו המעדני יו"ט והאליה זוטא וכן הברכ"י ועוד. ורבינו השתילי זיתים העלה לשתי הדעות, דעת המג"א בסתם ודעת הא"ז בשם המי"ט בשם ז"יש אומרים). ורבינו המהרי"ץ בעץ חיים חלק א' העלה לשתי הדעות והכריע דסב"ל וע"כ רק בדיני נפשות יברך. אמנם בשו"ת שלו פעולת צדיק חלק ג' סימן רכ"ט העלה,

ואח"כ ביאר שעליה למיטה שנקט מרן הינם אפילו אם לא היה רתוק למיטתו אלא יום אחד, וא"צ שיהיה רתוק למיטתו שלשה ימים. והוסיף שגם מי שנתח ניתוח שבר אפילו לא הוצרך אלא להרדמה מקומית צריך לברך וכן גם מי שעשו לו צינטור בלבד צריך לברך וכן מי שלקה בהתקף לב (רח"ל) וע"י טיפול ברופאים שב לאיתנו צריך לברך. ועוד העלה שם הרב זצ"ל למי שחלה בשפעת מפני חוסר זהירותו בצינים פחים (קור וחום) ונפל למשכב צריך לברך. וכן ראיתי בס"ד שהעלה הג"ר אברהם בן משה שליט"א בסביב לשולחן משם מו"ר הגר"ע בסיס שליט"א, יעו"ש.

והוסיף עוד מרן הרב עובדיה זצוק"ל להביא נדון מעניין והוא מי שתרם כליה לחולה כליות מסוכן והרופאים ניתחו אותו לשם כך כשיתרפא צריך לברך הגומל. (ובביאורים שם אות כ"ו העלה שלדעת הרב צ"ץ אליעזר זצוק"ל לא יברך בכה"ג. אמנם הביא משו"ת חיי הלוי חלק ה' בשם הגר"ש ואזנר והגר"י ראטה והרה"ג ר' אפרים פישל הרשקוויץ שיש מצוה בכך וא"כ יש לו לברך כשנתרפא, וע"ש).

בדין הולכי מדבריות

ז. ומי שהלך במדבר והגיע לשוב צריך לברך. וכך לשון מרן בשו"ע, והולכי מדברות כשיגיעו לשוב. וזהו כדברי הגמ' דנקטה הכי, ולמעלה בקודש כפי שסידר זאת דוד המלך ע"ה בספר

ולענ"ד אפשר דמדיוק דבריו שכתב "בים" נראה דהכוונה פנימה יותר ולא רק ששוחה בקצה המים כשעדיין רדודין הם. וראה למש"כ רבינו האור לציון זצ"ל (חלק ב' עמ' ק"מ) שאפילו כשמטייל בספינה שיעור זמן של שער וחומש כל ששט מעיר לעיר כגון מ"עכו" ל"חיפה" או מ"טבריה" ל"עין גב" ולא רואים אותו מהחוף, מברך הגומל.

בדין חולה שנתרפא

ו. ומי שהיה חולה ונתרפא כותב מרן השו"ע בסעיף ח' וז"ל: בכל חולי צריך לברך, אפילו אינו חולי שלסכנה ולא מכה שלחלל, אלא כל שעלה למיטה וירד, מפני שדומה כמי שהעלוהו לגרדום לדון. ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן ובין שאינו קבוע. והרמ"א זצ"ל כתב דויש אומרים דאינו מברך רק על חולי שיש בו סכנה כגון מכה שלחלל (טור בשם הראב"ד והר"ר יוסף וכן נוהגין באשכנז). ויעויין בשתילי זיתים שהשמיט רבינו דוד זצ"ל להגהת הרמ"א, דלא ס"ל כוותיה, דלדידיה אפילו בחולי שאין בו סכנה צריך לברך. וכן נראה מדברי מהר"ץ זצוק"ל בעץ חיים שלו (דף קעד:): וראה ב"ענף חיים" אות כא, שכתב שגם על חולי העיניים מברך כשנתרפא, משום שחולי של סכנה הוא.

ובחזון עובדיה ברכות (עמ' שע"א, שע"ח) העלה לדין החולה וביאר ענייניו. שבתחילה העלה לפסיקת מרן בשו"ע

ואחר מכן העלה לדברי רבינו דוד אבודרהם (בעמ' שמ) דעתה נהגו העולם לברך ברכת הגומל אפילו כשהולכים מעיר לעיר וכ"כ הרמב"ן (בספר תורת האדם שער המיחוש עניין הרפואה. ובחידושיו נד:). וכתב בה"ג (ברכות פ"ד דף ע"ד) שכשיש לו לילך פרסה או יותר אומר תפילת הדרך, אבל פחות מפרסה אינו אומרה ש"מ דסבירא ליה דשיעור דרך פרסה הוי, עכ"ל. וז"ל הרב ארחות חיים (הל' שני וחמישי אות כ"ד) ויש אומרים שאינו מברך הגומל אלא אם הלך פרסה או יותר והרמב"ן (שם) כתב שכל דרך בחזקת סכנה ואפילו בפחות מפרסה, מודה, ע"כ. ולא כן המנהג. ע"כ לשון א"ח.

ולעניין הלכה נראה, דבפחות מפרסה אינו מברך הגומל, כדברי בה"ג לעניין תפילת הדרך. וכן פסק מרן בשו"ע שלו, באשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים. ובספרד נוהגים לברך מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה. ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר, אפילו בפחות מפרסה.

ורבינו השתילי זיתים כתב על סיום דברי מרן בשם הט"ז, וק"ו לתפילת הדרך דבכזה צריך לאמרה. ולפי זה יוצא לדעת השתילי זיתים צוק"ל אם הולך במקום סכנה אפילו בפחות מפרסה צריך

תלים (פרק ק"ז פסוקים ד', ח') "תעז במדבר בשימון דרך עיר מושב לא מצאו. יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם".

הא קמן, להדיא לשון "מדבר" שנכתב בפס' נשנה בגמ' ונפסק בטושו"ע וע"כ הולכי מדבריות כשהגיעו למקום ישוב מברכין הגומל. אמנם, המעיין בלשון הרמב"ם שהעלנו דבריו לעיל, יראה בעיניו ששינה לשון הגמ' מ"הולכי מדברות" וכתב הוא "הולכי דרכים" ולא דבר ריק הוא חלילה וכדלקמן.

והנה הטור העלה לדברי אביו הרא"ש זצ"ל וז"ל: ונהגו באשכנז ובצרפת שאין מברכין ברכת הגומל כשהולכים מעיר לעיר דס"ל שלא לעניין תפילת הדרך בלבד וכו'. ואחר כך כתב, אבל (הרמב"ם) [הרמב"ן] ז"ל כתב דבכל דרך ובכל חולי צריך להודות, דגרסינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם [וכל החלאים בחזקת סכנה הם]. וכ"כ בערוך דאפילו חש בעיניו או בראשו צריך לברך וכן נוהגין בספרד, עכת"ד.

וראה בב"י בד"ה ומ"ש בשם הרמב"ם דבכל דרך וכו', שכתב דאינו מבואר בדבריו אלא דממה ששינה "הולכי מדברות" האמור בגמרא וכתב במקומה בפרק י' (ה"ח) "הולכי דרכים", משמע דבכל הולך דרך קאמרו וכו'. וכן בדרך, כל הולכי דרכים צריכים להודות וכו'.

בס"ד מביא לדעת רבותינו שליט"א, והבוחר יבחר.

דין הברכה בפני תלמידי חכמים

ח. הברכה נאמרת כאמור בפני עשרה כששנים מהם שוני הלכות וזהו לכתחילה. אמנם, אם אין מצויים שם שני תלמידי חכמים כאלו, כתב מרן השו"ע, דלא יניח מלברך. ונהגו לברך לאחר קריאת התורה, דודאי יש שם עשרה. ואם בירך שלא בפני עשרה, לדעת הטור יצא, דהכי משמע ליה לישנא דגמרא דקאמרה 'וצריך לאודווי', דזהו דווקא לכתחילה. וראה בב"י שדחה זאת וכתב שגם דעת רבנו יונה הכי, דבעינן עשרה לעיכובא ואי בריך שלא בפני עשרה לא יצא י"ח. (ויעוין עוד בב"ח דהסכים לדעת הטור דיצא. ובפרישה שם ביאר לדברי הטור זצ"ל, עיי"ש). והכריע מרן בשו"ע שטוב לחזור ולברך בפני עשרה בלא הזכרת שם ומלכות.

בעניין ברכת הגומל על אחרים

ט. כתב מרן בשו"ע - אם בירך אחר ואמר "ברוך... אשר גמלך כל טוב" וענה אמן, יצא. וכן אם אמר "ברוך רחמנא מלכא דעלמא דיהבך לן" וענה אמן, יצא. והגיה הרמ"א זצ"ל - ואין זה ברכה לבטלה מן המברך, אע"פ שלא נתחייב בברכה זו, הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חברו ששמח בה. והעלה השתילי

לברך. ולעניין הילוך פרסה שלא במקום סכנה לא הכריע כמאן בין מנהגי אשכנז וצרפת למנהג ספרד.

לעומת זה רבינו המהרי"ץ זצ"ל העלה לסיודורו המבואר עץ חיים ח"א דף קעד:, רק את מנהג ספרד וסיום פסיקת השו"ע, שבמקום סכנה ביותר אפילו בפחות מפרסה מברכינן. והתעלם ממנהג אשכנז וצרפת. ולענ"ד דבר תימא הוא. דממ"נ אם הביא זאת כהעתקת שו"ע גרידא וליה לא ס"ל הכי, א"כ שיביא גם את התחלת דברי השו"ע שהוא מזכיר שם למנהג אשכנז וצרפת. אלא הנראה לענ"ד בס"ד דאה"נ דעתו שגם מעיר לעיר כשהמרחק מפרסה ומעלה יש לברך, והראיה מאזכורו רק למנהג ספרד. וכן מלשונו של הרמב"ם שכתב 'הולכי דרכים', משמע דלאו דווקא 'מדבר', אלא כל דרך במשמע, רק צריך שיהיה שיעור של פרסה וכדין תפילת הדרך שמברך רק בשיעור פרסה, כמבואר בגמ' ברכות (ל). ובשו"ע סימן ק"י (לפי מנהג ספרד שחותמין בשם, בתפילת הדרך).

אמנם, ראיתי שהג"ר אברהם בן משה שליט"א בפירושו סביב לשולחנך כתב, דמנהגינו כמנהג אשכנז וצרפת הנ"ל. וכן מורים למעשה מהר"ש קורח, מהר"ע בסיס ומהר"פ קורח שליט"א. וע"כ אני הקטן נוהג לברך עפ"י הנ"ל. אך לשואלים דבר ה' - זו הלכה, הנני

שבכל זמן יכול לאודוויי. וכתב רבינו חיים כסאר זצוק"ל ב"שם טוב" שלו שמכיון שנתקנה ברכה זו, כנגד קרבן תודה ותודה יכול להקריב בכל זמן שרוצה, לכן ג"כ הכא לא תלויה הברכה בזמן. ועיין גם בסביב לשולחן שהעלה לסברא זו והוסיף עוד להביא פלוגתא דרבוואתי, לעניין אם יוכל לברך לאחר שנה ממעשה הנס שנעשה לו, עי"ש.

אם הני ארבעה דוקא

יב. כתב מרן השו"ע, הני ארבעה לאו דווקא, דה"ה למי שנעשה לו נס, כגון שנפל עליו כותל. או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו. או שעמד עליו בעיר אריה לטורפו. או אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצול מהם וכל כיוצ"ב. כולם צריכים לברך הגומל. ויש אומרים שאין מברכים הגומל אלא הני ארבעה דווקא. וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות, עכ"ל.

וראה בשתילי זיתים שהעלה לדברי הלבוש שכתב, דהני ארבעה לאו דווקא. אלא מפני שאלו ארבעה מצויים תמיד ברוב האנשים בדרך מנהגו של עולם, אמרן דוד באותו מזמור וכו'. ואע"פ שכשישוב למקום הזה בפעם אחרת, חייב לברך "שעשה לי נס" לא יפטר מפני זה מברכת הודאה, שהיא מיד אחר שנעשה לו הנס. וברכת הנס אפשר שלא יברך אותה לעולם, דשמא לא ישוב לעבור פה עוד, ע"כ מדב"ק.

זיתים בשם הלבוש, שצריך שיהא זה בפני עשרה דווקא וכפי שראינו בגמ' במעשה שהיה שם. וכן אם אחד בירך הגומל על נס שנעשה לו ונתכוין להוציא חברו ושמעו חברו וכיון לצאת י"ח, יצא אפילו בלא עניית אמן - שו"ע.

זמן ברכת הגומל

י. לכתחילה יש לברך מיד ועד שלושה ימים ואם איחר יש לו תשלומין לברך כל זמן שירצה. ורבינו השתילי זיתים העלה לדברי הרב כנסת הגדולה זצ"ל שצריך להשתדל לברך תוך ג' ימים ואפילו שלא בפני ס"ת. וכ"כ מהרי"ץ זצ"ל במהדורא בתרא כת"י. זית רענן ס"ק י"ג. אמנם הג"ר אברהם בן משה שליט"א העלה שם רבותינו שליט"א שממתינים ליום שיש קריאת התורה הסמוך ביותר לנס ואז מברכין.

דעת בעל עריכת שולחן בזה

יא. ומו"ר הגר"ש קורח שליט"א כתב בסעיף ז' שנהגו לברך דווקא בשבת אע"פ שעברו יותר משלושה ימים כיון שבשבת יותר מצוי שיהיה רוב עם ותרי רבנן, עי"ש. וראה עוד ב"עריכת שולחן" שם שכתב סיוע למנהג לדחות הברכה לשבת. ואפילו שלדעת הרמב"ן בעינן לברך תוך שלושה ימים ולרשב"ם תוך חמישה. בכל אופן, כתב מו"ר הרב שליט"א, שהרמב"ם לא כתב זמן, משמע

בהאיי לישראל, וע"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה, במקום דאיכא מנהג לברך יברכו. דהא במקום מנהג לא אמרי' ספק ברכות להקל וכו'. אבל במקום דליכא מנהג אין לברך אלא בלא שם ומלכות, כמו שכתב מרן ז"ל. ועיין עוד בחזון עובדיה הנ"ל מעמ' שעט ואילך.

עמידה בברכת הגומל

יג. הב"ח זצ"ל בסעיף א' הביא, כתב הרמב"ם, כיצד מברך, עומד ביניהם ומברך וכו'. וכתב בכסף משנה, וצ"ע מנא ליה. ומשום הכי השמיטו בשו"ע ולא כתב דעומד ביניהם, נמשך אחר רבינו שלא כתבו. מיהו מנהג כל ישראל לברך מעומד ואין לשנות. והכי משמע לישראל דקרא (תלים קז, לב) "וירוממהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו". דמדאמר "ובמושב זקנים יהללוהו" אלמא דהזקנים בישיבה. מכלל דהמהללים אינם בישיבה אלא בעמידה.

ובאליה רבה העלה לדברי הב"ח וכתב שזה דוחק. והוא עצמו ביאר טעמו של הרמב"ם לברך מעומד משום דקריא קרא בלשון הלל ("ובמושב זקנים יהללוהו". הכותב), הלכך דמי להלל דקי"ל לקמן סימן תכ"ג (סעיף ז') דהלל בעמידה דכתיב (תלים קלה, ב) "הללו כל עבדי ה' העומדים" וכן המנהג ואין לשנות.

ובהגהות והערות שם הביאו שבשירי ברכה סימן תק"ג, הקשה עליו

וראה שם בעיניך, אחי אהובי! שלא זכר הלבוש לדעה החולקת כלל. מוכח דלא ס"ל כוותייהו. ואע"פ שזכרה מרן בשו"ע, איהו אשמטה. ועיין במלבושי יו"ט שהקשה אמאי לא הזכיר לדעה החולקת. וכן הקשה הג"ר אליהו שפירא זצוק"ל, אב"ד טיקטין, בשני פירושו "אליה רבה" ו"אליה זוטא". ובאליה רבה כתב ליישב, שנראה דסמך על תשובות הריב"ש שהוא אחרון והם דברים של טעם. וכ"פ הב"ח סוף סימן רי"ח, וכן מצא שכתב בשלטי גבורים דף מ"ז בשם ריא"ז, וכן הסכימו באחרונים (ט"ז סק"ז). ו"אליה זוטא" זכר רק ל"שלטי גבורים" בשם ריא"ז דף (מז) [מג] שפסק כך. וכן לפסיקת הב"ח בסוף רי"ח.

ומז"ר הג"ר דוד משרקי זצוק"ל העלה לרבוואתי דס"ל דמברכינן על כל נס. והוסיף עוד שכ"פ גם המגן אברהם זצ"ל וסיים, שכך נוהגים. פי', שמנהג תימן לברך בכל נס.

וכן ראיתי ג"כ שפסק המשנ"ב בסוף סימן רי"ט, וז"ל: והאחרונים כתבו, דהמנהג כסברא ראשונה (שעל כל נס מברכינן. הכותב) וכן מסתבר.

ויעויין בכף החיים לרבי' יעקב חיים סופר זצוק"ל בסו"ס רי"ט, שהעלה לדעות החולקות הכא ואח"כ העלה לסיום דברי מרן השו"ע שטוב לברך בלא שם ומלכות ושכ"פ הרב החיד"א זצוק"ל והעלוהו רבותינו האחרונים זצ"ל. וסיים

ואחר כך ראיתי בס"ד שרבי' החת"ס זצוק"ל העלה לכל זה ועוד, יעויין בדב"ק שם. וראה שם שביאר טעמיה דהרמב"ם מדין כבוד הציבור וכהא"י דפסק בהל' מגילה (פ"ב ה"ז) שלא יקרא יושב בציבור, מפני כבוד הציבור. אמנם, יעויין בחזו"ע הנ"ל שהביא לדברי החת"ס אלו, ודחאם, דלא דמי הא להא. דבמגילה הא"י דבעי עמידה משום שבא להוציא הציבור י"ח, משא"כ הכא בא לברך להוציא עצמו בלבד בברכה זו.

והכי נפסק, דלכתחילה ראוי לברך ברכת הגומל מעומד אך אם בירכה מיושב יצא י"ח. ורבינו השתילי זיתים העלה משם המג"א דטוב לברך מעומד. וכן הוא בעץ חיים שכתב מהרי"ץ משום ר"א בן הרמב"ם, וראוי לברך מעומד.

ובמשנ"ב הביא שלדעת הרמב"ם צריך שהמברך יעמוד ואח"כ כתב משם האחרונים שבדיעבד יצא אף בישיבה. ובהוצאת "דרשו" העלו למש"כ הערוך השולחן, לבאר טעם הרמב"ם שהוא משום דכל בי עשרה שכינתא שריא ולא אורח ארעא לברוכי מיושב, עיי"ש. וזהו המנהג הרווח ובפרט למנהג היום שנוהגים שקודם עולה לתורה ואחר שמסיים ברכת התורה האחרונה מברך לברכת הגומל. זולת אם עלה שביעי שמסמיך הקדיש מיד לאחר ברכה"ת ולאחר הקדיש מברך לברכת הגומל. וכן אם עלה למפטיר מברך

דמה שכתב על טעם הב"ח שהוא דוחק, באמת טעם זה כתב רבי' אברהם בן הרמב"ם בשם אביו. ותו, דהרמב"ם לא כתב בהלל דצריך להיות בעמידה, ואי כהא"ר דלמד זה מהלל הו"ל לכתוב כן בהלל, עכ"ד, עיי"ש. ובשו"ת חת"ס או"ח סימן נ"א כתב, דאי כטעם הא"ר צריך לברך הגומל דווקא ביום כמו הלל דמצוותו ביום כדאי' ספ"ב דמגילה עיי"ש מש"כ בזה. ובתורת חיים סק"ה כתב דכוונת הא"ר דמפסוק שלומדים הלל בעמידה משם יש ללמוד דגם ברכת הודאה צריך בעמידה. ולא שברכת הודאה הוא כמו הלל בכל דיניה, עיי"ש שהאריך בזה ומש"כ ליישב דעת הרמב"ם, ע"כ מדברי ההגהות והערות שם.

ולענ"ד נראה בס"ד, דאה"נ לכתחילה יש המצריכין לברך ברכת הגומל דווקא ביום וכפי שנבאר בס"ד בהמשך. ועוד הרי מצינו הלל נמי דאמרי' ליה בלילה והוא ליל פסח דאמרי' ליה. למנהג בני ספרד ורוב יהדות תימן לאחר תפילת ערבית בבית"כ. (ויעויין בדברי מרן השו"ע בסס"י תפ"ז, ומרן הגרע"י זצוק"ל בחזון עובדיה פסח עמ' רכ"ז, ומור"ר הגה"צ רבי' יוסף צובירי זצוק"ל בויצבור יוסף בר חלק ג' ובסידורו הבהיר כנסת הגדולה חלק ב' מעמ' קה ואילך), ולכו"ע בסדר ההגדה וא"כ חזינן הלל גם בלילה (אמנם בהגדה אמרי' ליה מיושב ומחלקי' אותו וזהו שלא כמנהג אמירת ההלל בדרך כלל). וע"כ שפיר ילפי' לה מאמירת ההלל.

וענה אמן אבתריה, יצא. יעויין עוד בבית יוסף סוף סעיף ה' שכתב שדווקא התם גבי רב חנא ורבנן שבירכו על רפואתו של רב יהודה זהו משום שהיה רבם (כ"כ הרשב"א זצ"ל), אבל אם אינו רבו אע"פ שהוא חביב עליו כגופו אין לברך על רפואתו ואם בירך גוערין בו דדילמא ברכה לבטלה היא.

אמנם הרמ"א בדרכי משה העלה, שבהגהות חדשים פרק הרואה (שלטי גבורים מ"ג. אות ו') כתב לשון ריא"ז (ברכות פ"ט ה"א אות ד'), ונראה בעיני שאם רצה אדם לברך הגומל על אוהבו ועל קרובו שהוא כואב עליו הרשות בידו, עכ"ל. וכ"פ ג"כ הב"ח זצ"ל שדווקא אם אין לו תועלת בהצלתו אבל אוהבו וקרובו כ"ש אביו או אשתו ובניו יש לו לברך כמו על רבו.

ובמשנה ברורה בד"ה על טובת חברו כתב וכ"ש על אשתו שהיא כגופו דרשאי לברך ומזה נוהגים קצת אנשים שכשילדות נשותיהם וחוזרות לבוריין, עומדים ומברכים ברכת הגומל. וכשהיא תענה אמן על ברכתו יוצאת בזה. ונוסח הברכה יאמר "הגומל לחייבים טובות שגמלך כל טוב". ואם בירך שלא בפניה יאמר "שגמל לאשתי כל טוב", ואם הוא מברך על אביו או רבו יאמר "ברוך... שגמל לאבי (או רבי) כל טוב". ואם בפניו יאמר "שגמלך כל טוב".

לברכת הגומל רק לאחר שמסיים ברכות ההפטרה שלאחר קריאתה ועיין בזה למרן החזו"ע שם בעמ' שמג.

אמנם, ראיתי בס"ד בזית רענן שהעלה הרב המחבר שליט"א בשם מהר"ע בסיס שליט"א שכשעלה שביעי יברך הברכה קודם לקדיש, עיי"ש. (ברם, כשדיברתי עם מו"ר הג"ר עזריה שליט"א אמר לי שראה שיש נוהגים לברך אחר הקדיש ויש לאחר הקדיש ויותר נראה שידחה הברכה עד לאחר הקדיש. הכותב)

בדין ברכת הגומל בלילה

יד. הנה המנהג לברך ביום. וכן מתבקש הדבר, למנהגנו כדלעיל. שנוהגים להמתין ולברך לאחר שקרא בתורה וא"כ זה שייך רק ביום, כידוע. וכן העלה להלכה מו"ר הרב חזון עובדיה זצ"ל בעמ' שמ"ז, וז"ל: לכתחילה אין לברך הגומל אלא ביום ומיהו במקום צורך אפשר לברך הגומל בלילה. ע"כ.

ויעויין בביאורים שם שהעלה הרב זצוק"ל לדברי החת"ס הנ"ל ועוד, וחתם דבריו - הלכך עכ"פ לגבי נשים שבלאו הכי לא עולות לס"ת ואין כאן שינוי מן המנהג רשאות לכתחילה לברך הגומל בלילה וכו'. (ומ"מ לדין נבאר בס"ד בהמשך שאין מנהגנו שנשים מברכות הגומל כלל וכלל. הכותב).

טו. במה שנתבאר לעיל באות ט', אם בירך חברו על הצלתו ואמר ברוך... אשר גמלך כל טוב והווי עשרה

וברמב"ם שם טוב למו"ר הגר"ח כסאר
 צוק"ל כתב בתוך דבריו שם
 - ודע, דיש מדקדקין מכאן (דהיינו, מנוסח
 ברכת הגומל. הכותב). שאין הקטן מברך
 ברכת הגומל, שהרי הקטן אינו חייב.
 ואיך יאמר "לחייבים". ויש סוברים שחייב
 לברך. ונראה ג"כ כסברה בתרייתא וטענת
 איך יאמר "לחייבים" ליתה. שהרי מה
 שאנו אומרים אותה אלא לרבותא. לומר,
 שאף לחייבים גומל טובות כ"ש לשאין
 חייבים. ועוד בר מן דין ובר מן דין הא
 חייב לברך לה מדין חינוך. כשאר מצוות
 שחייב אביו לחנכו בהן. וכיון דבר חינוך
 הוא ויודע למי מברכין, למה לא יברך
 אותה כשאר מצוות שמברך עליהן,
 ודו"ק, עכ"ל.

חזינן מדב"ק של מו"ר הגר"ח כסאר זצ"ל,
 דס"ל דגם קטן שייך בברכת הגומל.
 וזהו דלא כדברי השתילי זיתים הנ"ל וכן
 דלא כדעת מהרי"ץ צוק"ל שהעלה לדברי
 המג"א וכפי שהעלם רבי' השתילי זיתים.

דעת בעל עריכת שולחן בזה

וראה בעריכת שולחן למו"ר הגר"ח קורח
 שליט"א שפסק להדיא שקטן שלא
 הגיע לבר מצוה אינו צריך לברך הגומל.
 וזכר בביאורים שם לשתילי זיתים
 ומהרי"ץ הנ"ל. אמנם, יעויין ב"זית רענן"
 שעל השתילי זיתים, ושם העלה לדברי
 שו"ת לחמי תודה, וכן הביאו גם הברכ"י
 שכתב שקטן מברך ברכת הגומל. ובזית

והוסיף בס"ק שלאחריו שכ"ז דווקא
 בקרובו או באוהבו וכו', אבל אם
 אינו שמח כ"כ וכו' יאמר, "ברוך השם
 יתברך דיהבך לן". ועיין בביאור הלכה
 שיש חולקים על עיקר דין זה דהג"ה. ועל
 כן מהנכון ליהזר לכתחילה שלא לברך
 ברכת הגומל אפילו על קרובו ואוהבו כי
 אם על אביו ורבו לבד. עד כאן מדברי
 הרב משנה ברורה זצ"ל. וראה במש"כ
 ידידנו היקר הג"ר אברהם שליט"א בסביב
 לשולחנך סעיף ד'.

בדין קטן בברכת הגומל

טז. ומהא"י נפקינן לעיוני בחיוב קטן
 שנעשה לו נס כנ"ל אי שרי
 ליה לברוכי או שאביו יברך עליו אי שרי
 בכ"ז. דהנה העלה האליה רבה לתשובת
 המהר"ם מיניץ זצ"ל (סימן י"ד) שנער שאינו
 בר מצוה לא יברך כלל דנראה כקורא
 לאביו רשע. ואם ידלג תיבת "לחייבים" הוי
 משנה מטבע ברכה.

ויעויין בשתילי זיתים שכתב בס"ק ג' וז"ל:
 קטן אינו צריך להודות. דלא שייך
 לומר "לחייבים" שאינו בר עונשין. ואם
 יאמר על אביו זה אסור. ואם נאמר ידלג
 "לחייבים" אין לשנות ממטבע שטבעו
 חכמים. ואין לומר דחייבים קאי עליו,
 דמצד הגלגול, באים עליו יסורין. דמנא
 ידע דלמא הוא בחטא אביו, (מג"א בשם
 מהרם מיניץ).

ומדברי המג"א (שהוא אשכנזי) שתמהו למה לא נהגו כן (למה לא נהגו שאשה תברך ברכת הגומל. הכותב). דמשמע, שמנהגם הקדום היה שאשה אינה מברכת]. לא מיבעיא בפני עשרה אנשים, אלא אפילו בפני איש אחד או בפני נשים. גם מהרי"ץ בעץ חיים שם, לא הזכיר לא דברי המג"א ולא דברי מרן בב"י לעניין שהבעל מברך. ואפשר דס"ל דהיא ברכת הרשות וכדמסיק המג"א.

ויש שכתבו דמשום צניעות לא נהגו שהאיישה תברך, ד"כל כבודה בת מלך פנימה". וכן יש לדקדק מדברי הכנה"ג שכתב שתברך בפני איש אחד או בפני נשים. גם המשנ"ב סק"ג העלה שמנהג העולם שאין הנשים מברכות משום דסדר ברכה זו הוא בפני עשרה ולא אורח ארעא לאשה. וסיים שם המשנ"ב שיש שכתבו דמ"מ נכון שתברך בפני עשרה עכ"פ בפני נשים ואיש אחד, ע"כ.

ובספר חזון עובדיה העלה מרן הרב זצ"ל (עמ' שמג ואילך) שנשים חייבות בברכה זו, וצריכות לברכה בפני עשרה. וע"כ אם נתחייבה בברכה זו כגון היולדת לאחר שבעה ימים, תברך בביתה בפני עשרה אנשים. ועיין עוד שם בביאורים שהאריך בעניין.

ובסעיף שלאחמ"כ כתב לדין ברכת הגומל, שלכתחילה תהא ביום,

רענן הנ"ל הוסיף והביא הרב המחבר שליט"א, לעדות הרב שלום אפרים הכהן זצ"ל שבירך בקטנותו. וכן נראה שיחידים ביהדות תימן נהגו שגם קטן מברך ברכת הגומל. אמנם המנהג הרווח, וכן עינינו ראו ורואות בס"ד, שאין הקטן מברך ברכה זו. וכן העלה שם נמי שהכה"ח העיר על החיד"א זצ"ל שלא ראינו קטן שמברך עיי"ש באות ב'.

ולעניין אם האב יברך ברכת הגומל עבור בנו, העלה בזית רענן לדעת ה"שם טוב" שלא יברך וכ"כ ה"אליה רבה" סקו"ש אומרים והברכ"י סק"ז. וכן מורים רבותינו שליט"א, עיי"ש.

בדין נשים בברכת הגומל

יז. ונחתום דברינו בס"ד במעין הפתיחה. שהשאלה נסובה בדין הנשים בברכת הגומל. דהנה יעויין בשתילי זיתים ס"ק י"ב וז"ל: המברך הגומל כשילדה אשתו גוערין בו אע"פ שיש לו תועלת בהצלתה (בית יוסף וט"ז שם). ומגן אברהם (סק"ד) חולק וכו' (ולמעשה זכרנו שיש מחלוקת בסעיף הקודם). וראה בעיניך ב"זית רענן" שם שדן בהכרעת השתילי זיתים כמאן.

ואחר כך כתב, דמ"מ למעשה לא שמענו ולא ראינו בקהילותינו, שאשה תברך ברכת הגומל. [וכן בשאר קהילות, כדמוכח מדברי הכנה"ג (שהוא ספרדי)

דעת מרנן מו"ר הגר"י צובירי זצ"ל,
ולהבלחט"א מו"ר הגר"ש קורח
שליט"א בזה

יח. וזכורני בס"ד שפעם שאלתי לפני מרן
הקדוש גאון ישראל רבינו
יוסף צובירי זצוק"ל, אם נשים תברכנה
הגומל. וענה לי הרב זצ"ל, שמנהגינו שאין
הנשים מברכות ברכת הגומל.
וכך פסק מו"ר הגר"ש קורח שליט"א, אין
מנהגינו שהאשה (כגון יולדת) תבוא לעזרת
נשים ותברך ברכת הגומל והקהל יענו
אחריה אמן. ובהלכה שלאחריה כתב - כיון
שאין מנהגינו שהאשה תברך ברכת הגומל,
אם היא מכל מקום מבקשת (כגון יולדת)
יכול בעלה כשהיא בעזרת הנשים, לברך
בנוסח זה בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב
ועונה אמן. ומסיים הרב שליט"א ואינו
יכול לברך כן אלא א"כ הוא שמח בליבו
ולא מפחד קטטה, עכ"ל. וציין הרב
שליט"א שלמד זה ממש"כ השתילי זיתים
זצ"ל שאינו יכול לברך אשר גמלך וכו'
אלא א"כ שמח הוא בליבו, הא לאו הכי
הוי לבטלה, עיי"ש.

וראה בעיניך, אחי אהובי! למש"כ ידי"נ
הגר"א בן משה שליט"א בזית רענן,
שנ"ל פשוט שאשה שרוצה לברך יש
להקדים ולומר לה שאין המנהג לברך.
ואם עדיין היא רוצה לברך אין למנוע זאת
ממנה, אלא יכולה להביא עשרה אנשים
ממשפחתה הקרובה ותברך מפניהם.

אמנם במקום צורך אפשר לברך אפילו
בלילה והעלנו דבריו בס"ד לעיל. ויעיין
בביאורים שם שכתב הרב זצ"ל שפשט
המנהג אצלם שבלייל ברית יצחק (לילה
שקודם המילה) עורכים מסיבה קטנה של
המקורבים למשפחה בבית היולדת
והאשה ניצבת לעומתם ומברכת ברכת
הגומל. ועיין עוד שם בהמשך דבריו מפי
סופרים וספרים.

וכן הוא בהליכות שלמה למרן הגרש"ז
אויערברך זצוק"ל (עמ' רעו) וז"ל:
המנהג בירושלים עיה"ק שהיולדת מברכת
הגומל כשהקרובים מתאספין בביתה אבל
על שאר חיובים אין הנשים מברכות וכן
לא יברך בעלה עבורה. ובביאור דבר
הלכה שם, ביאר לטעם החילוק בין יולדת
לשאר המחוייבין בהגומל דלדידה לא
מברכת, עיי"ש.

ובארחות הלכה שם, העלו שפעם נשאל
הרב זצ"ל לגבי אשה
שהחלימה מניתוח אם תברך או לא ואמר
שמכיון וממילא יהיו בביתה עשרה
אנשים בזמן מסוים, מן הראוי שתברך
בפניהם. ובמקרה אחר אמר הרב זצ"ל
לשואל שתכוין אשתו בברכת "הגומל
חסדים טובים לעמו ישראל" של שחרית.
לצאת י"ח ברכת הגומל. ואמנם כתב שם
שבמקום שלא נהגו שהיולדת מברכת
הגומל, לא הניח הרב זצ"ל לשנות
המנהג. ע"כ.

הגומל (כגון אחר שנרפא או שחזר מטיסה או הפלגה או למ"ד גם מנסיעה שנסע בכבישי הארץ שלא במקום ישוב 72 דקות ומעלה, או שנכנס לישובים באזור יהודה ושומרון דאיכא סכנה התם וכדו') ותכוין לצאת ידי חובה. וכן ניתן לומר לה שתכוין בברכת "הגומל חסדים טובים" וכו', כדברי הגרש"ז אויערבך זצוק"ל הנז"ל.

אבל אי אפשר לענ"ד, ליתן דברנו לשיעורין שכשיש עשרה מקרוביה תברך וכשאינן לא תברך. אמנם חזי' לעיל שהגרש"ז אויערבך זצ"ל הורה כך במקרה מסויים, א. זהו דוקא למנהגם שקיימת ברכה זו לגבי הנשים, וכפי שכתב המשנ"ב בשם ויש אומרים כפתרון שתברך בפני עשרה עכ"פ בפני נשים ואיש אחד. ב. זהו רק במקרה יוצא דופן ומאן לימא, ליקח זה כהוראה לכל. דהרי לא בכל מקום ולא לכל אישה יש עשרה קרובים שתברך בפניהם וכו'. ג. חשש ח"ו לנשיאת שם שמים לבטלה דהא אין מנהגינו שנשים מברכות כלל וכלל ברכה זו. ועוד דהא ס"ל לרבי' החיד"א ע"ה בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן ט"ז) ועוד, דאמרינן סב"ל אפילו נגד דעת מרן השו"ע, חזי' כמה חמור הוא לברך כשיש ספק א"כ הכא דאיכא ספק ברכה אי מברכת האשה אי לא.

ועל כן מכח כל הנסיבות הללו, נראה לענ"ד דאף אם רוצה היא לברך ואפילו אם דוחקת היא לזה, לא שבקי' לה

ואחר העלה לפסיקת מו"ר ב"עריכת שולחן" הנ"ל, שגם אם רוצה לברך, לא תברך היא אלא בעלה יברך אשר גמלך וכו' כנ"ל. וכתב שאף לדעת מרן בב"י שאין לעשות כן. סמך על המג"א שחולק ועל משמעות לשון מרן בשו"ע, עיין בביאורו שם.

ומסיים שם הרב זית רענן שליט"א, ומכל מקום אף אם נחמיר שלא תברך האשה בעצמה ואפילו לא לשמוע מבעלה, עכ"פ טוב לה לברך לעצמה בלא שם ומלכות וכו'. והביא שם שמהר"ע בסיס ומהר"פ קורח שליט"א כתבו לו שהעיקר כמנהגינו שאין האשה מברכת הגומל בכל עניין וכו', עיי"ש. ואכן לענ"ד אני הקטן לא ניחא כ"כ ליתן לה אפשרות לברך הברכה ואפילו בפני עשרה מקרוביה משום דכיון דלא נהגינן הכי הוי כברכה לבטלה ח"ו, דהא אחר המנהג גררינן. ודלא כמו שכתב ידידי היקר הרב זית רענן שליט"א לעיל. (דאם אמרו לה שאין המנהג לברך, ובכל אופן ברצונה לברך, שיכולה לברך בפני עשרה מקרוביה).

עצות לנשים הרוצות לברך ברכת הגומל

יט. וניתן להציע בפניה לענ"ד מספר אפשרויות, או שתאמר בפני עשר נשים "מזמור לתודה" או "נשמת כל חי" וממילא הוי לנס פרסום. או שתגיע לבית הכנסת בזמן שמאן דהוא יברך

עבורו שמגיעה היא לפני ג' אנשים או יותר ומבקשת התרה ואמאי לא אמרי' הכא דאסור משום צניעות. (אמנם יעויין בשו"ע יו"ד סימן רלד שבעל יכול להיות שליח להישאל על נדרי אשתו, עיי"ש).

ואמנם נראה ליישב בס"ד, ולחלק בתרתי: א. לכן ישנה אפשרות של הפרת אב או בעל ביום שמעם (וראה אלו נדרים מפר האב או הבעל, בשו"ע יו"ד סימן רל"ד סעיפים נה, נו, נח) ובכך לא תצטרך לילך אל החכם או אל הבי"ד שיתירו לה. ב. איחי דגרמה אנפשה ומכיון שעשתה זאת לעצמה א"א לפוטרה בדרך אחרת משום שהרי היא הנודרת והיא צריכה לבקש התרה.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שדברים אלו יעלו לרצון ולנחת רוח קמיה, ובזכות זה ישלח קוב"ה רפואה שלימה ומזור ותעלה, למו"ר הגאון רבינו שלמה ב"ר יחיא שליט"א בתוך שאר חולי עמ"י, אכ"ר.

למיעבד הכי ולא תברך ברכת הגומל בעצמה אלא או שתשמע מאחר המחוייב בזה ותכוין לצאת י"ח (ויכוין גם המברך להוציא השומעים שמעוניינים לצאת י"ח ע"י ברכתו). או שבעלה יברך אשר גמלך, וכפי שכתב מו"ר הגר"ש קורח שליט"א שם, וכן ניתן להודות ע"י אמירת "מזמור לתודה" או "נשמת כל חי" בפני עשר נשים. [וזכורני בס"ד, שלפני שנים רבות בהיותי בכותל המערבי בבחרותי, הגיע הגה"צ רבי ניסים יגן זצוק"ל וביקש מכמה אנשים ואני ביניהם להיות נוכחים באומרו "מזמור לתודה", ומינה ילפי' למיעבד הכי היכא דא"א לברך ברכת הגומל וכגון נשי דידן ועוד].

כ. ולכאזרה תיקשי לענ"ד דכיון דטעמא דלא נהגו אבותינו שנשים מברכות ברכת הגומל וכן נהיגי מאחינו האשכנזים יע"א זהו משום גדר צניעות דלאו שפיר שתעמוד אישה כנגד עשרה ויותר ותברך ברכה. א"כ איך נוהגים כל העולם שכאשר נדרה נדר ומבקשת התרה

הגאון רבי אורן צדוק שליט"א

ראש בית ההוראה נזר ההוראה, ומו"ץ בית ההוראה פעולת צדיק,
מח"ס שו"ת אורן של חכמים ב"כ ועוד

ברכת אבלים על ידי המנחמים שלא בפני האבל

(שו"ת תשובה כהלכה סימן ל"ג)

דברי תורה אלו יהיו לרפואתו השלימה של מורינו ורבינו הגאון הגדול, חוליה אחרונה משרשרת הזהב של גאוני יהדות תימן המעטירה וממעתיקי שמועתה. עין תדמוע דמוע לחזות בצערה של תורה, מסובל בייסורין קשים ומרים עד דכדוכה של נפש, המקב"ה יאזין שוועתינו, וישלח ארוכה ומרפא לתחלואיו, ומרגוע למכאוביו. אכ"ר.

זו, אם על האבל או שמא על המנחמים, וכמו"כ מה המחייב ברכה זו, מציאות האבלים במקום זה או בית אבלים בכלל. וכדי ליישב ספיקות אלו, יש להביא מקורות הדין בש"ס ופוסקים, ובפרט נבוא לברור דעת מורינו ורבינו הגאון שליט"א בדיון זה, על מנת לעמוד על עיקרים אלו, וממילא נהיה יוצאים לפתרון השאלה הנזכרת וכל כיוצא בה.

א. דקדוק דברי הגמרא והרמב"ם

בגמרא מסכת ברכות (מ"ו:) נאמר, 'מר זוטרא איקלע לבי רב אשי, איתרע ביה מלתא, פתח וברך, הטוב והמטיב, אל אמת דיין אמת וכו"'. והנה מדקדוק בגוף מעשה זה, לא הוברר מי פתח וברך, אם מר זוטרא המנחם, אם רב אשי האבל (כמו שמשמע בגוף המעשה, שאיתרע ביה מילתא חוזר לרב אשי ולא למר זוטרא, וליתר

לא אחת הסתפקנו ולא אחת מאחרים נשאלנו, במקרים המצויים בבתי אבלים, שלאחר שכבר סיימו האבלים לסעוד סעודתם ובירכו ברכתם, אם עתה באו מנחמים נוספים שלא היו בשעת הסעודה, ומגישים להם כעת מן האוכל שהוגש קודם לכן בסעודה, באנו אל בית הספק בעניין ברכת האבלים שנתקן לאמרה בברכה רביעית של ברכת המזון, האם יברכה מנחמים אלו כעת, אף שלא סעדו כלל יחד עם האבל. ואם אכן כן, האם אף כאשר אינו מצוי שם עמם כלל באותה שעה, כגון שהלך לנוח וכיוצא בזה, שעכ"פ מצוי הוא עדיין בבית האבלים, האם יברכה, שהרי סוף סוף בית אבלים הוא, רק שכעת מקומו כאן נפקד מעמם.

וברור ששרשן של ספיקות אלו נעוץ בשאלה, על מי מוטלת חובת ברכה

שער חמישי). וכן בהלכות גדולות (דפוס ירושלים עמ' 447) מבואר שהמנחמים מברכים אותה. וזה לשונו, 'בבית האבל פריס גדול, ויהיב אומצא דהמוציא לאבל, משום 'פרשה ציון בידיה ואין מנחם לה', ומברך הטוב והמטיב, אל אמת דיין אמת, וכו'. והובאו דבריו בספר מאה שערים לריצ"ג (ח"ב עמ' ס"ו).

ב. דקדוק דברי רבינו סעדיה גאון

אלא שראינו בדברי רבינו סעדיה גאון בסידור (עמ' ק"ד - ק"ה), שאין הדבר ברור לגמרי מיהו המברך ברכה זו, שכתב, 'את הברכה הרביעית מחליף האבל בשבעת ימי אבלו, ואומר במקום הטוב והמטיב - בא"י אמ"ה אל אמת, דיין אמת וכו', הכל שלו ואנחנו עמו ועבדיו, חייבין אנחנו להודות לו ולברכו בכל, יהי רצון מלפניך יי אלהינו שתכלה הרעה הזאת ממנו ומכל בית ישראל ומן האבלים שבתוכנו, גודר פרצות בישראל וכו'.

הנה בתחילת דבריו מבואר, שההוראה לברכה זו הינה לאבל עצמו, שיש לו להחליף בברכת המזון את הברכה הרביעית תמורת ברכה זו. ולעומת זו בנוסח הברכה מבואר, שברכה זו מברכים המנחמים, וכפי הנזכר בה, 'זמן האבלים שבתוכנו' (וכעין זה היא גירסת תוספות מ"ו: ד"ה מר זוטרא, אור זרוע ח"ב סימן תמ"ט, רא"ש בפסקיו לברכות פ"ז סימן י"ג, ובנו הטור סימן שע"ט, וכ"כ הרמ"א בהגהת שולחן ערוך סימן

שאת, כן מבואר ברי"ף (ברכות ל"ד:), וברא"ש פ"ז מברכות או"י"ג) שבנו של רב אשי הוא שנפטר, וכ"כ בנימוק"י). והנראה יותר שמר זוטרא שבא לנחם הוא שפתח וברך, שאם נאמר שרב אשי האבל, מדוע ראתה הגמרא לנכון לידענו שמר זוטרא נקלע לשם, נאמר בקצרה שרב אשי איתרע ביה מילתא, וברך ברכה זו. וכן מצאתי לרמב"ן בספר תורת האדם (שער האבל - עניין האבלות), שכתב בשם גאון, '[שיש לברך] אחר הטוב והמטיב, אל אמת דיין אמת, כדמר זוטרא'. וכן פשוט למרן בבית יוסף (חאו"ח סימן קפ"ט) שמר זוטרא הוא שבירכה, וכן כתב הפרישה שם בדעתו, יעויין שם.

וכן מבואר מהנזכר שם קודם לכן בשאלת הגמרא, 'מה הם אומרים בבית האבל', ולא מה אומר האבל. ועל דרך זו כך משמע מדברי רבינו הרמב"ם (פ"ב מהל' ברכות ה"ח), שברכה זו הינה למנחמים ולא לאבל, שכתב וזה לשונו, 'וכשמברכין בבית האבל, אומר בברכה רביעית, המלך החי הטוב והמטיב, אל אמת דיין אמת שופט בצדק, שליט בעולמו לעשות בו כרצונו, שאנחנו עמו ועבדיו, ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכו, ומבקש רחמים על האבל לנחמו כפי מה שירצה, וגומר הרחמן כו'. אלמא ברכה זו מברכים המנחמים דווקא, וסמך לו ואפשר מקורו, הוא עובדא דמר זוטרא. וכעין דבריו אלו ממש, מצאתי בספר השולחן (הלכות סעודה

ותוספת שנתוספה במטבע הברכה, 'זמן האבלים שבתוכנו', אינה מהוה שינוי במטבע ברכה, וזה כדעת הסוברים שכשמוסיפים בה תוספת 'ברוך מנחם אבלים', לא חשיב שינוי מטבע ברכה. וכדעת הרמב"ן בשם רב עמרם דלא כהגאון כפי שנזכר בטור (יורה דעה סימן שע"ט). וכן מדוקדק בדברי הרמב"ם הנזכרים שכתב, 'ומבקש רחמים על האבל לנחמו כפי מה שירצה'. (מה גם לשיטתנו, שאין שינוי מטבע ברכה בכל הברכות, רק בפתיחה ובסיומה, שאם באמצעה מוסיף מעניינה אין בדבר שום מחוש).

ג. חיזוק לכך שברכה זו הינה בעיקרה של האבל

ויש להביא כחיזוק למה שכתבתי שהמנחמים מברכים בשבילו דווקא, מהאמור בסידור רבי שלמה ברבי נתן מסגלמסה (עמ' קי"ב), שכתב בדעתו של רס"ג, וזה לשונו, 'ואמר רב סעדיה גאון ז"ל, האבל יברך ברכת המזון לעצמו. ואומר בברכה רביעית אחרי הטוב והמטיב וכו', ודע כשם שהאבל מברך לעצמו, כך מברך 'לו' אחד מן הציבור הנמצא אצלו'. ומבואר הדבר בדבריו אלו באר היטב, שברכה זו נתקנה מעיקרא לאבל עצמו, וברכת המנחמים הינה עבורו.

וכן מצאתי לרבי יהודה בר יקר בפירוש התפילה, שמבואר מדבריו שברכה זו נתקנה לאבל דווקא, ועל כן ראה לנכון להדגיש, שאם האבל יורש ממון, יכוון

שע"ט סעיף א'). ואפשר דסבירא ליה, שאמנם עיקר ברכה זו נתקנה לאבל, אולם ישנה אפשרות למנחמים לברכה 'בשבילו', ועל כן צריך שיברכו בפניו דוקא, וכפי שכתב לאחר מכן, 'וכן אם בירכו 'בפניו' כמה אנשים, מברכים הם ככה". וכיוון שכבר הונהג כן מקדמת דנא שמברכים המנחמים ברכה זו - וסימן לדבר האמור בגמרא, שמר זוטרא בירכה - על כן הובא הנוסח במטבע לשון זו.

והנה אין לומר דרך אחרת בעניין, שברכה זו מוטלת אף עליהם היינו או האבל או המנחמים מברכים אותה, רק שהתנאי הוא שיש לברכה בפניו (שמדיני ניחום נתקנה). היות שמראשית דבריו נראה לא כן, וזאת ממה שכתב שהאבל מחליף ברכה רביעית בברכה זו, ולא כתב שבבית אבלים מחליפים, שהוא מושג יותר מופשט שיש בכוחו לכלול כל השוהים במקום זה, אלמא הוא העיקר בחיוב הברכה. שאם שווים הם בחיוב, מדוע ראה לנכון לייחד הדיבור דווקא לאבל מאשר למנחמים, ולא שייר אפשרות נוספת זו לברכה רק לאחר מכן אגב כך בנוסח הברכה, וכן לאחר מכן אגב כך בהודעתו, שאם בירכו בפניו וכו'. ועל כרחינו יש לומר כפי האמור, שאין כאן מחייב נוסף לברכה זו, היות שכל ברכת המנחמים באפשרות לברך ברכה זו, הינה מכח חיוב האבל בה, והם מברכים אותה בשבילו, ולעולם עיקר תיקון ברכה זו היא רק לו בלבד.

ה. בירור וליבון דעתו ושיטתו של

מוריניו ורבינו הגר"ש קורח שליט"א

וראיתי כעת שזכיתי לכווין להלכה לדעת מוריניו ורבינו הגאון הגדול ר' שלמה קורח שליט"א בספר 'תשובה כהלכה' (סימן ל"ג), ישלח לו המקום ברוך הוא, מזור ותעלה לרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו ויעמידהו מחוליו לחיים טובים ולשלום, אכ"ר. אולם בעיון בדב"ק נגלה הדבר, שרוח אחרת היתה עמו בפתרון השאלה, ממה שאנכי כתבתי לדון בה. ומה גם שישנם מקומות שהבנתי הדלה הנזכרת למעלה, היתה הפוכה לגמרי מהבנתו. ועל כן אמרתי לנסות לבאר דבריו כפי העולה במצודת עיונו, במה שלא הושוותה דעתי לדעתו הרמה, וזה החלי.

הנה בתחילה כתב בכיאר המעשה המובא בגמרא, שרב אשי האבל הוא המברך, זאת לעומת מה שכתבתי אנכי להוכיח שמר זוטרא הוא המברך, והוא המקור לדברי הרמב"ם שהמנחמים מברכים יעויין אות א'. והנראה שלמד זאת הרב שליט"א בפשיטות (וכלשונו, מרהט לשון הגמרא) מסידור דברי הש"ס, שלאחר שנאמר דאיתרע ברב אשי מילתא, נזכר מיד 'פתח וברוך', אלמא רב אשי הוא המברך. וכשם שאני הבאתי סיעתא מדרך לימודי במעשה זה לדברי הרמב"ם, הרב שליט"א הביא סיוע משם לדרך לימודו של רבינו סעדיה גאון, שחיוב ברכה זו הינה על האבל.

בתיבות 'הטוב והמטיב' הנזכרות בברכה זו, ויצא בכך ידי חובת ברכה. וכן הוא עוד ממה שכתב לבאר מטבע ברכה זו שהיא צידוק הדין, ולמי יאה לברכה אם לא האבל. וכן מבואר מדברי תלמידי רבינו יונה (על הרי"ף דף ל"ד: ד"ה מהו אומר), שכתבו, 'תנא קמא סבר שצריך לתת שבח לבורא על הצרה הבאה עליו'. ועד"ז יש ללמוד גם מדברי רב עמרם גאון, שמנוסח ברכתו שכתב שם, מבואר שמצדיק עליו את הדין (נוסח זה מצאתיו רק בסדר רב עמרם השלם או' קנ"ז, ויעויין השלמת הנוסח שם במגן האלף. וכן הביאו בקובץ שיטות קמאי).

ד. החילוק בין הרמב"ם לרס"ג בנדון שאלתו ובעותו

והנה לאור האמור, נמצא ששיטת הרמב"ם ורס"ג שווה בשיעורה, להיות המנחמים מברכים ברכה זו, אם בשביל האבל כהרס"ג אם משום דיני ניחום כהרמב"ם. אלא שחילוק עדיין יש ביניהם למעשה כבנידוננו, זאת כאשר אין האבל אוכל עמהם, שאם כהרמב"ם שפיר יכולים לברך שמדיני ניחום היא, ועכ"פ צריך שיהא נוכח עמהם שם לפנייהם, אולם לדעת רס"ג כפי שדקדקנו בדעתו, שהברכה שמברכים הינה בשבילו, בזה לא יכון ולא נכון הדבר לברך, אף שמצוי שם עמהם, היות שאין כאן מחייב להזיק ברכה, שהרי לא סעד עמהם כעת, ורק אם אכל עמם יכולים לברך ברכה זו, ולא זולת זה.

הוא, שהרי רק מכח זאת, יכול המנחם לברך לאַחַר ברכה שהוא עצמו אינו מחוייב בה, ואינו שייך אליה. ודו"ק.

עוד הביא ראייה חזקה לנדון דידן, שמכיוון שאין דין סעודה בבית אבלים כמו שהוא בבית חתנות, אלא המחייב הוא עצם סעודת האבל, ואף מה שמצינו שבסעודה ראשונה אין האבל אוכל משלו, מכל מקום לא נאמר בה חיוב לסעודה עמו. נמצא אם כן שאין מציאות שהמנחמים יברכו ברכה זו לכל היותר, אלא רק בסעודת האבל עמו. ואף הנזכר בגמרא מסכת כתובות (ח:), שתיקנו חכמים עשרה כוסות בבית האבל, אין זאת אלא בסעודה ראשונה ולא יותר, שכל שאר ימי האבל שמביאים צרכי סעודה לאבל, אינו אלא ממנהג שנהגו. ואף אם נהגו כן בזמן חז"ל, לא שייך שחכמים יתקנו תקנתם על מנהג שנהגו. וכתב סברא חזקה בדבר, שלא שייך שחכמים יתקנו תקנה, על דבר שכל עיקרו הוא מנהג שנהגו, ולא היה מעיקרא על פי הוראתם. ועל כרחק תקנת חכמים זו שתיקנו עשרה כוסות בבית האבל, היתה בסעודה ראשונה שהיא מדינא.

ואשר על כן נמצא בדעתו למעשה, שאין לברך ברכה זו, אלא רק כאשר האבל סועד עמו, שהוא המחייב ברכה זו בהצדיקו עליו את הדין, והמנחמים באים מכוחו לברך ברכה זו בשבילו, ולא שייך שהמחייב בברכה זו היינו האבל לא יהא מחוייב, ויברכו בשבילו המנחמים. והוסיף

עוד חיזק הבנה זו ממה שברכה זו הינה צידוק הדין, ומי יברכנה אם לא האבל. ואנכי הקטן לא ראיתי בדבר סתירה, היות שאף הרס"ג סובר שהמנחמים יכולים לברכה (למרות שתוכנה הוא צידוק הדין), אף שהמחייב בה הוא האבל, שמחמתו ובשבילו הם מברכים אותה. ועל פי זה כך יתבארו דברי רבינו יונה שהביא הרב שליט"א, 'ת"ק סבר שצריך לתת שבח לבורא על הצרה הבאה עליו'.

ועל פי דרך זו המשיך הרב ליסוד יסוד בברכת המנחמים, שהוא משום מנהג שנהגו שהם יברכוהו, ולי ולשפלות דעתי בדרך ביאורי הנזכרת הוא יותר מכך, שחז"ל הקדושים שיירו בתקנתם, שאף המנחמים יכולים לברך ברכה זו, כמבואר בדברי רס"ג ואף הרמב"ם. וראשון לבטא שיור זה, הוא מר זוטרא עצמו, וכפי שכתב הרמב"ן בשם גאון הבאנוהו למעלה, (או' א' ד"ה ובגמרא). ולפי דברינו אלו נמצא שזו ממש כוונת הגמרא בהביאה עובדא דמר זוטרא. וממה שכתב הרב שליט"א מדברי בה"ג המובאים בטור שאם אין מנחמין הוא מברך לעצמו, מבואר כדברינו, שהוא מתיקון חכמים, ולא מנהג בעלמא שנהגו. אלא שברור שאף דעת רבינו שליט"א כך היא, וכוונתו באומרו שהוא מנהג שנהגו, הוא לאחר שחכמים שיירו אפשרות זו שאחרים יברכוהו, ראו לנהוג כן תמיד. ותדע שכך

ומכיוון שכל עיקר ברכה זו לשיטתנו, היא תוספת על ברכת הטוב והמטיב ולא תמורתה, כמבואר בבית יוסף (חאו"ח סימן קפ"ט) באורך, ושכן מדוקדק בדעת רבינו הרמב"ם (שכתב, וכשמברכין בבית האבל 'אומר בברכה רביעית'), וכן הוא בתכאליל, יעויין בזה מש"כ מהרי"ץ בעץ חיים (דף קע"א:), כך שאין חשש לא מברכה לבטלה ולא ממטבע שטבעו חכמים, על כן לכל הפחות יברך ברכה זו, כאשר האבל נוכח ונמצא במחיצתו, אף שלא סעד עמו, שמדיני ניחום אמרינן לה.

על דרך זו, שאם קדם האבל לברך ברכה זו, אין יכולים כבר המנחמים לברכה שהרי ברכתם הינה בשבילו.

ואנא אמינא שהוראתו זו תיכון יפה לדעת רבינו סעדיה גאון כדבר האמור למעלה, לחייב ברכת המנחמים רק כאשר האבל אוכל בסעודה זו אולם לדעת רבינו הרמב"ם שמדיני ניחום אומרים אותה, אם כן אף כשאין האבל סועד עמו, כל שהוא נוכח שם, יברכנה ו'מבקש רחמים על האבל לנחמו כפי מה שירצה', כלשון הרמב"ם.

הגאון רבי יוסף צברי שליט"א

ראש כולל יוסף הצדיק, רב ומו"צ בעיר אלעד
מח"ס ויען יוסף, תורת ערלה ועוד

עמי בעצו ישאל

בירור מקיף על אופן טיפולי האנרגיה בדורנו (מטוטלת, מוח אחד, ועוד)
ובירור דעתם הנחרצת של גדולי ישראל בנדון, ובפרט דעתו של מרן הגר"ש קורח שליט"א

הקדמה - דברי מבוא, ודברי מרן הגר"ש קורח.

ענף א' - המטוטלת, שרשי פעולתה בין הגויים, ודברי חז"ל על המשתמשים בה.

ענף ב' - שיטת "מוח אחד" ובדיקת שריר, ובחינת דרכי פעולתם.

ענף ג' - האיסורים הכרוכים בעיסוק בשיטות אלה.

ענף ד' - דעת גדולי ישראל זצ"ל ושליט"א על שיטות אלו.

ענף ה' - חשיפת כוונת הגויים המחדירים שיטות אלו, וסיכום הדברים.

א. הקדמה

בתוככי הציבור החרדי, והוא בעניין
הטיפולים הנפשיים אשר חדרו לתוכנו
בהמוניהם, באין פוצה פה ומצפצף, אשר
בהם כרוכים איסורי תורה רבים, ושימוש
בכוחות הטומאה.

גדולי ישראל בכל הדורות, כאשר צפו
את אשר יקרה לעמנו באחרית
הימים, אמרו כי עיקר המלחמה תהיה אז,
באמונה בה'.

עיקר מאמרנו יתמקד על טיפולי הנפש
המתבססים על כוחות הטומאה
שהגיעו מהמזרח הרחוק, אשר המשיכו על
עצמם מייסדי השיטה בהזכירם שמות
עבודה זרה, ועשו ועושים באמצעות
כוחות אלה ריפוי גופני ונפשי, ושיטה זו
חדרה ב"גיורים" שונים אל תוככי הציבור
החרדי. (בשמות שונים הנקראים: מוח אחד,
שלושת המימדים, העין השלישית, ודומיהם).

המתבונן מן הצד על דורנו, לא כ"כ מבין
את הדברים. הלא אפשר דרא,
ומאות אלפים מבני ישראל באר"י הם
שומרי תו"מ החרדים לדבר ה'. וגם
הרחוקים יותר, הם בגדר "תינוקות
שנשבו", והיכן היא אותה מלחמה
באמונה, עליה דיברו גדולי הדור הקודם.
במאמר זה, ננסה לפתוח חרך קטן, לנגע
גדול בענייני האמונה, הפושה

ונכוחים לכל בר דעת בשכל הישר ובהגיון הצרוף, למרות זאת ישנו קושי בהסברת העניין, אצל שני מגזרים במחננו: א. אצל הנזקקים לטיפול. ב. אצל המטפלים עצמם.

טעם הקושי הקיים אצל המטופלים, הוא משום שמדובר באנשים הנזקקים לריפוי ולסעד, הן אצל בעיה שהתעוררה אצלם והן אצל בעיה שהתעוררה אצל אחד מבני ביתם, וכבר אמר הכתוב: "כל אשר לאיש יתן בעד נפשו", ומצד הרצון החזק לסיים את אי הוודאות והקושי בכל מחיר, מוכנים הם להסתמך על שמועות שונות ולטפל באופן שיוציאם מסבלם כמה שיותר מהר.

ולא ראו חכמו ישכילו זאת, כי כל צער הנגזר לאדם הרי הוא בהשגחה פרטית מן שמיא, ומן השמים יחליטו אימתי לסיים את הבעיה ואימתי לגלות את שרשה, בלא להיזקק לטיפולים הכרוכים באיסורי תורה.

כאשר מגיעים אל המטפלים, גדל הקושי ונכפל בכפל כפליים. וכמה טעמים לדבר: א. הכסף - מכיון שטיפולים אלה יקרים, הופכים הם לעיקר פרנסתם של המטפלים, לפיכך עושים הם את הכל כדי שמקור פרנסתם לא יושחת, ובאים בטענות שוא של "התורה חסה על ממונם של ישראל", וכידוע כמה גדול כוחו של השוחד, ואכמ"ל.

ויש לדעת, כי הדברים הנכתבים כאן נכתבו לאחר בדיקה מעמיקה של הדברים, הן בחומר הנכתב בנדון, והן בראייה נכוחה של המציאות הקיימת בדורנו.

עוד יש לדעת, כי בדורות הקודמים לא הייתה מודעות מספיקה להבנת שרשי הדברים, ולפיכך רוב הדעות התורניות שנאמרו בעבר, מסתמכות על השערות והבנה חלקית מאד. ורק בזמן האחרון כאשר נחקרה התופעה לעומק, הגיעו גדולי ישראל לעמדה ברורה בהלכות אלה, באשר נתגלה כי שיטות אלה אינם עובדות על פי דרכי הטבע כלל וכלל, אלא בהמשכת כוחות רוחניים נסתרים ועלומים, שניכר כי מכוחות הטומאה הם.

למרות הוראתם הברורה של חלק מגדולי ישראל בעבר, ורוב ככל גדולי ישראל שליט"א המפורסמים בדורנו, עדין ישנם כאלה המתאמצים להתעקש להחזיק בקרנות המזבח, ולתת "הסבר תורני" לטיפולים אלו, בגיבוב ראיות קלושות מדברי חז"ל והספרים הקדושים, ובכך מערבים הם קודש וחול יחדיו, והכל במטרה להכשיר את האסור ולטהר את הטמא בק"ן טעמים.

והנה, למרות שכמעט כל הדברים והטענות הקיימות בנושא זה, ומובאים במאמרינו, הם דברים ישרים

**ב. דברי מרן הגר"ש קורח שליט"א
בעניינים אלו**

כעמוד האש ההולך לפני המחנה, יצא מורינו ורבינו ועטרת ראשנו, זקן רבני תימן וגאב"ד בני ברק, הגאון הגדול רבי שלמה קורח שליט"א, הידוע כבקי בנגלה ובנסתר, בדברים נוקבים וחוצבי להבות, ללא חת, נגד שיטות אלו והפועלים בשמם.

דברים נפלאים אלו, ראויים להילמד בכובד ראש, ומהם יתד ומהם פינה לכל הדברים שנתבארו באורך במאמר שלפנינו.

ואלו דברי קדשו, בהסכמתו לספר שאלת המטוטלת: "בא לפני הרה"ג וכו' נ"י, ובידו ספר הנקרא בשם "שאלת המטוטלת", העוסק בבירור הלכתי מקיף ביסודות שיטות הטיפול השונות, אשר החלו לפרוץ בקרב מחנינו, כמו "מוח אחד" וריפוי על ידי אנרגיות, וכן שימוש במטוטלת ובבדיקת שריר לצורך גילוי נסתרות.

והנה בכל דור ודור צצים רעיונות, אשר הנופל בהם מאבד את הקשר האמיתי עם הבורא יתברך שמו, אשר הוא כל תכלית חיינו בעלמא הדין.

וכל מהות עניינים אלו וההתעסקות בהם, מתחילה מהלב, דהיינו מהרצון הפורה ראש ולענה, להסיר הבטחון והאמונה

ב. טעם נוסף, גדול וחמור מקודמו הוא, כי המטפלים השונים נקשרים לעבודתם בקשר נפשי רוחני עמוק, מבלי שהם עצמם מודעים לו. הם מרבים לשאול ולפעול במה שלמדו, הרבה מעבר לטיפול בפונים אליהם, כידוע. לאחר שנוצר החיבור הרוחני בין הכוח העונה למטפל, שוב לא יזיזוהו שום רוחות שבעולם. וגם אם יהיו המטפלים בעלי שכל גדול, ויבואו אליהם בטענות הגיוניות שכליות פשוטות, מגובות מרוב רובם של גדולי ישראל המובהקים, חזקה עליהם ש"יעיילו פילא בקופא דמחטא", וימצאו תמיד איזו תשובה להרגעת מצפונם, ובלבד שלא יזוזו מדעתם כמלא נימא. (ויתבאר באורך בענף ה').

במאמר זה ננסה לפרוס אל הקורא בתמצית את עיקרי שיטות הטיפול המצויות, שרשי פעולתם אצל הגויים, ודברי חז"ל על מעשיהם, ואיסורי התורה הקיימים במעשים אלו. ויתחלק לכמה ענפים: בענף א' נסקור את פעולת ה"מטוטלת", שרשי פעולתה בין הגויים, ודברי חז"ל על המשתמשים בה. בענף ב' נסיף לקח על שיטת "מוח אחד", בבדיקת שריר, שרשיהם ובחינת דרכי פעולתם. בענף ג' נסקור את האיסורים הכרוכים בעיסוק בשיטות אלה. בענף ד' נביא את דעת גדולי ישראל שליט"א על שיטות אלו. ובענף ה' נביא חלק מטענות המנסים להתיר, ונוכיח ברורות כי אין לדבריהם יסוד.

ותכלית האדם בעולם להוסיף קדושה
שהיא היא תדחה רוחות סמאל
וכת דיליה, ועד הייתי לעובדא על חולה
אחד שגמר בדעתו לפנות אל מכשף גוי
בחז"ל, ולא היה ניתן לשנות את דעתו,
וביקשנו ודיברנו על לבו שיעסוק בתורה
ובמאמרי הזוהר הקדוש ויטבול במקווה,
ועשה כדברינו. וכאשר הגיע לאחר מכן אל
אותו המכשף, כבר מרחוק הראה המכשף
התנגדות נחרצת לבל יקרב אליו אותו
האיש אשר הוסיף קדושה על נפשו.

זמה ששמענו כי יש הרוצים לתלות
עניינים אלו כאילו הכח הרוחני
הגורם לריפוי הוא האור המקיף. חלילה
לומר כן, ואין זה נובע אלא מחוסר הבנה
למה שביארו ספרי הקבלה סוד אור מקיף
וסוד אור פנימי, ונחשב קיצוץ בנטיעות.

ואינם אלא כוחות הסט"א ושרשם מנגעי
בני אדם רח"ל, על כן יש לברוח
מהם ומן הדומה להם, והבוטח בה' ישוגב".
ע"כ דברי קדשו, ודברי פי חכם חן.

ענף א'

אבחון המטוטלת

ג. אבחון המטוטלת מהו

מהי המטוטלת? מטוטלת זהו חוט,
שבסופו יש איזה עצם קשיח. דרכם
של המשתמשים במטוטלת היא, לשאול

החושית מהבורא יתברך שמו. וזהו כוונת
הכתוב: "אמר נבל בלבו אין אלהים",
שתחילת הסתת היצר הרע לאדם היא מן
הלב, ורק אחר כך אומר כן ומתנהג בצורה
כזו. מפי מו"ר הגר"א קוטלר זצלה"ה.

וכל זה הוא ההיפך הגמור מהציווי תמים
תהיה, אשר נצטוונו בתורה הקדושה
ללכת בתמימות עם הבורא יתברך, ולסמוך
ולפנות רק אליו יתברך ולא אל רהבים
ושטי כזב.

ועל האדם להאמין ולדעת, שעליו
להתפלל על כל צרה (שלא תבוא) אל
הבורא יתברך שמו, והרפואה עצמה
מסורה בידו יתברך והטוב בעיניו יעשה.

והנה עניינים אלו של "יכולת" האדם
לגרום לרפואת הזולת מובאים
בספרים, ומקורם בחפץ החולה להפקיר
חושיו אל האדם העוסק ברפואתו, ובכך כמו
יכול להשפיע עליו. דרכים אלו פעולתן על
ידי כוחות רוחניים הנופלים בשבי כוחות
טומאה רח"ל, ואף על פי שאין המשתמש
בהם מפייס ומרצה אותם, יש לדעת שעצם
הפנייה אליהם להתחבר אליהם ולקבל את
עזרתן היא היא הפיוס, וקרובים לדתות
במזרח הרחוק העובדים גם לרוחות.

עוד יש לדעת, כי כל העוסק בזה מביא על
עצמו רעה חולה, בעולם הזה ובעולם
הבא, בעולם הבא - כיון שעובר על איסורים
חמורים. ואף בעולם הזה עניינים אלו עלולים
לפגוע במתעסק עמהם עד טירוף הדעת.

דבר זה עצמו, מוכיח מיידית כי יש כאן כוח רוחני שאינו טהור, בבחינת דברי חז"ל הקדושים: "שאני מינות דמשכי". אותה משיכה וחיבור הנגרם בין המטפל למטוטלת, גורמת לאדם להפוך פשוט לאדם "לא הגיוני" לחלוטין, בכל השאלות שישאלו אותו על מעשיו עם המטוטלת. המפליא הוא, שגם אם מדובר באדם חכם גדול, תשובותיו לא יהיו בגדר החכמה, מאחר שהמטוטלת פשוט "מעוותת" את המשתמש בה. דבר זה ידוע לכל מי שנכנס לתחום, ובהמשך אף נוכיח זאת. מסיבה זו הורו גדולי ישראל המצויים בתחום, כי משתמשי המטוטלת והמטפלים, לא יכולים כלל וכלל לדון בשאלה זו, מחמת נגיעותם. ובשאלה זו יכולים לדון אך ורק ת"ח שאין להם שייכות לדברים לא הגיוניים אלה.

ישנם כאלה מבני תימן שהיו משתמשים מטוטלת זו דרך משחק עוד בתימן, לשאלות כמו: כמה ילדים יהיו לי? וכדומה. נראה לי ברור, שגם דרך זו חדרה למחוזות היהודים בתימן משכיניהם הגויים, כאשר רובם לא יודעים את חומרת ה"משחק". והדברים יתבארו באר היטב בהמשך.

לפני הבירור המדעי נדגיש, כי כל בר דעת כבר מבין כי ככל שהתשובות של המטוטלת יהיו מדויקות, כבר חיל ורעדה יאחזנו: הכיצד זה יודע עצם דומם

שאלות, ולקבל תשובות לפי תנודת המטוטלת. התשובות היו בעיקר לפי "כן" ו"לא". אם המטוטלת מתנועת מימין לשמאל זה כן, ואם אחורה וקדימה זה לא, או להיפך.

יודגש, כי אין שום תנאים לחומר ממנו עשויה המטוטלת. יודעי דבר אומרים, כי גם אם יחזיק האדם תמצית תה, המורכבת גם מחוט שבסופו שקיק כבד, הוא יגיע לאותם תוצאות.

כיום, עיקר השימוש במטוטלת לריפוי, הוא בחלק ה"אבחנה", דהיינו, מכיון שחפצים אנו לדעת את הסיבה לבעיה של האדם הסובל שלפנינו, אנו פשוט נשאל את המטוטלת שאלות שונות, ועל ידי תשובות כן ולא, נוכל להגיע לנקודת הבעיה ולאבחון מדויק ממה סובל האדם.

מאידיך, ריבוי השימוש במטוטלת והשאלות ששואלים אותה, גורם למשתמש בה להיות "מומחה" יותר, ולקבל תשובות מדויקות על שאלותיו. החמור ביותר הוא, שלאחר שהאדם מתרגל לשאול כל דבר את המטוטלת, נגרם ביניהם איזה שהוא "חיבור" נפשי עמוק, שהשואל (ובמקרים רבים המטפל) מרגיש חיבה למטוטלת העונה לו על כל שאלותיו, מגלה לו נסתרות היכן שיחפוץ, עד שהוא לא מסוגל להתנתק מאותה מטוטלת, יהיה אשר יהיה.

טיפולים עלומי שם, ולסמוך על אמירות שהדבר "טבעי" ומותר?

יתירה מזאת, אם אותו גוי שמציע לנו דבר מה, יהא ידוע לכולם כמכשף ובעל כוחות טומאה, בעל יכולות על טבעיות, האם נסכים לקבל ממנו איזו שהיא תרופה "לצורך"?

ואם כן, מדוע כאשר לכולם ברור כי המקור לאותם טיפולים נובע מארצות בהם הגויים מלבד היותם עובדי עבודה זרה, רבים מהם מכשפים ומשתמשים בכוחות טומאה, כולם רצים לצרוך טיפולים אלה, ואף לשלם עליהם במיטב כספם. והכיצד לא חשו לספק ספיקא של השראת כוחות טומאה על הנפש, בפרט כאשר ההסבר לפעולות אלה אינו עולה בקו היושר וההיגיון הטבעי?

ותמיהה גדולה יותר יש על הטוענים להיתר, כיצד זה הם מסתירים באורח קבע את המידע הפשוט, כי מקור שיטות אלה נובע מארצות של עובדי עבודה זרה ובעלי כוחות טומאה, וממשיכים הם לטעון באופן תמוה כי הדבר "טבעי" ואף "רוחני קדוש"?

ותמיהה על תמיהה נוסף, כאשר עינינו תיראנה את הגויים הכופרים, בעיקר אנשי הכת החדשה (העידן החדש) מעודדים בכל פה את השימוש בשיטות אלו. האם אז לא תידלק לנו נורה אדומה,

לענות על כל דבר ששואלים אותו? אין זה כי אם "כוח אחר מעורב בו", כוח רוחני. ואם כן, מי אתה, אותו כוח רוחני המעורב במטוטלת?

כדי לענות תשובה מדויקת על השאלה, עלינו לחקור תחילה את מקורותיה של המטוטלת כאשר היתה בשימוש הגויים, ואחר כך לסקור את דעתם של רועי ישראל בכל הדורות בנדון.

שורש כל השיטות הנזכרות והדומות להם, גם אבחון המטוטלת, וגם אבחון השריר המפורסם כשיטת "מוח אחד", מקורו בגויים יושבי ארצות המזרח הרחוק, הידועים כעובדי האלילים האחרונים הקיימים בעולם, ובפרט ידועים הם לכל כבעלי היכולת לפעול בכוחות הטומאה, בצורה מיוחדת שכמעט אין כמוה בכל העולם. "סוד" זה, ידוע לכל מי שרק מתחיל לחקור את מקורות שיטות אלו.

והנה מאז ומעולם תמה הייתי, בפרט על משתמשי השיטות בציבור החרדי. וכי אם יבוא אלינו גוי לא מוכר, ויציע לנו דבר מה לאכילה, האם נסכים לאכלו? ואם נטען שלפי ההלכה מצד "כל דפריש" וכו' הדבר מותר על פי הדין, האם נמצא מאן דהו שיהין לסמוך על היתר זה? ואם כן, מדוע כאשר מדובר על הנפש הטהורה שלנו, אנחנו מוכנים להכניס את נפשנו ונפש בנינו לתוככי

אברהם מתנות, מאי מתנות? אלין סטרי דרגין תתאין דאינון שמהן דסטרי רוח מסאבא בגין לאשלמא דרגין, עכ"ל. דהיינו, שנתן להם אברהם את שמות כוחות הטומאה.

וכך כתב גם הריקאנטי שם: "ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם". אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין צ"א ע"א), מלמד שמסר להם שם הטומאה והם כשפים ומעשה שדים. וסוד העניין הוא, כי אברהם אבינו ע"ה היו בידו כוחות הטהרה וכוחות הטומאה. הטהרה בפנים ביניקת האילן מקור מים חיים, והטומאה מבחוץ הם כוחות הערלה הנקראים קליפות אילן העליון, והנה במותו נתן כוחות הטהרה ליצחק, את כל אשר לו ליצחק, בסוד בת הייתה לו ובכל שמה (בבא בתרא ט"ז ע"ב). כוחות הטומאה מסר לבני הפילגשים הראויין להם. וישלחם מעל יצחק בנו. שלא יכנסו טמאים בהיכל, עכ"ל. הרי שגם מדבריו מפורש שכוחות הטומאה ניתנו לבני הפילגשים, ומהם עשו כישופים ומעשה שדים.

בראשונים מבואר, כי המקום "קדמה אל ארץ קדם", הוא חבל הארץ הנקרא "המזרח הרחוק". וכן כתב הרד"ק בפירושו לתורה שם: "קדמה, אל ארץ קדם, אומר, שלחם כלפי מזרח, עכ"ל.

להבין כי יש דברים בגו? והלא באיסורי תורה אנו דנים, דספיקם לחומרא!

אין זאת אלא כי עדיין חסרה לנו התמונה השלימה במקורם של שיטות אלה. ולפיכך, נקדים בראשית המאמר את דברי חז"ל על ארצות המזרח הרחוק, הנקראות בלשון המקרא "ארץ קדם", הידועים בכוחם הגדול והייחודי בשימוש בכוחות הטומאה, זה אלפי שנים.

ד. המזרח הרחוק - מקור כוחות הטומאה

חבל ארץ זה הנקרא "המזרח הרחוק", ידוע היה ומפורסם כאלפי שנים כמקום המיועד להשראת כוחות הטומאה והכישוף. מסיבה זו, נתן אברהם לבני הפילגשים את שמות וכוחות הטומאה, ושלחם לחבל ארץ זה.

וכפי שנאמר בפרשת חיי שרה (בראשית כ"ה, ו'): "ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל ארץ קדם". ופירש רש"י: "נתן אברהם מתנות - פירשו רבותינו שם טומאה מסר להם".

מה הוא טיבו של "שם טומאה" זה? השפתי חכמים מפרש בקצרה: "שדים". רשב"י בזוהר הקדוש (חיי שרה, דף קל"ג ע"ב) הרחיב קצת את הביאור, וז"ל: "ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן

גם היות בני המזרח הרחוק אדוקים עד מאד בעבודה זרה, עבודת אלילים, שכמעט חלפה ועברה לה מן העולם, מסביר לנו את הקשר לאחיזתם הכוחות הטומאה והכישוף, לפי דברי הנחלת יעקב (פרשת ניצבים) שכותב: "כי אין לך גדול בתגבורת כוחות הטומאה כמו עבודה זרה".

ה. המטוטלת בשימוש הגויים

כדי להבין את השתלשלות שרשיה של המטוטלת במהלך ההיסטוריה, עלינו ללכת לבדוק מה כתבו הגויים, שהם המקור למושג זה בכלל על המטוטלת, על אופן פעולתה ועל הדרכים בהם ניתן לקבל תשובות מהמטוטלת (את החומר לפרק זה שאבתי מהספר "מטוטלת" - מדריך מעשי של גארד אוקיף, הוצאת אסטרוטלוג. וכן מהספר "המטוטלת" של החוקר האמריקאי סיג לונגרן, שנחשב לאחד המומחים הגדולים בתחום, מתוקף תפקידו כסטודנט ל"מתחמי קדושה" משלהי שנות השישים, מחברו של המדריך למסתורין של היקום, הנאמן לשעבר של החברה האמריקאית למאתרים בניחוש, והעומד במשך שנים בראש בית הספר שלהם).

באופן כללי נקדים, כי תחילת השימוש בחפצים הזזים ועונים תשובות, היה במקלות. לאחר מכן התפתח השימוש במקל לשרשרת שבראש, שראש השרשרת היה זו ועונה תשובות. ממקל עם שרשרת זה, התפתחה המטוטלת של ימינו, שהיא שרשרת או חוט בלבד.

הצרוז המור, הוסיף ביאור מדוע שלחם דווקא למקום זה, מאחר שהוא היה מוכן לכישופים, וז"ל: "ורז"ל אמרו שמות הטומאה מסר להם ושלחם אל הררי קדם. כי שם נמצאו כל הכישופים באומרו כי מלאו מקדם וגו'. ואמר בבלעם הקוסם מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם. וזה שאמר בכאן קדמה אל ארץ קדם. ולכן ראה לשלחם לארץ מרחק לפי שהם כלי זעמו", עכ"ל.

וכדבריו מפורש באמת בזוהר הקדוש (ח"י שרה שם): "קדמה אל ארץ קדם בגין דתמן אינון סטרי חרשי מסאבי, ת"ח כתיב (מלכים א', ה') ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם אלין אינון דהוו מבני (אינון) בני פלגשים דאברהם והא אוקימנא דהא באינון הררי קדם אינון דאולפין חרשין לבני נשא ומההיא ארץ קדם נפקו לבן ובעור ובלעם בנו וכלהו חרשי והא אוקמה", עכ"ל.

גם האלשיך הקדוש (בפרשת נח) מבאר כי קדם שבמזרח, הייתה מקום ידוע לכוחות הטומאה, וז"ל: "ויהי בנסעם מקדם, שמשם נסעו בני נח אחר המבול מצד מזרח, מציאה מצאו, והיא אותה בקעה המוכנת לקבץ כל כוחות הטומאה ליחדם, כי שם מקום כולל להם, כנודע מספר הזוהר, וזהו וימצאו בקעה, ויהיה ייחודם בבנות בנינם בצרופי חכמת טומאותם", עכ"ל.

איגוד המנחשים האמריקאי, המורכב מאנשים שונים שהמשותף לכולם הוא טכניקת השאלות והתשובות במטוטלת, בהצלחה לא מבוטלת.

אך עם כל זאת, יש להדגיש, כי השימוש במטוטלת לא הוכר מבחינה מדעית כלל. תאוריות רבות נבחנות כיום בכדי להסביר את אופן פעילות כלים אלו, אך עדיין לא נמצאה תשובה ברורה וחד משמעית לאופן פעולתם. שייר רישיה, מדען צרפתי זוכה פרס נובל לפיזיולוגיה בשנת תרע"ג, סיכם את התאוריות הרבות באומרו: "פעילות מטות הקסם והמטוטלת, הם פשוט עובדה שעלינו לקבל" (מטוטלת - מדריך מעשי, עמ' 191).

כאשר המדע מרים ידים מההסבר פעולה מסוימת, אין עלינו אלא לפנות אל הסבר הדברים בצורה רוחנית. כאן במפתיע, מגלים אנו הוכחות רבות על כך, גם ממפעילי המטוטלת המומחים, כי הכוח העונה במטוטלת ובמקלות הוא כוח רוחני עלום ולא ידוע.

בספר "שאלת המטוטלת" (ססייעתי בעריכתו), הביא ראיות רבות לכך כי הכוח העונה במטוטלת הוא כוח רוחני, ותמצית דבריו הם:

א. מומחי המטוטלת מסבירים (עפ"י ספר "המטוטלת" של החוקר האמריקאי סיג לונגן עמ' 24), כי יש לבקש רשות

בספרות הגויים, מצאנו שהשימוש במטוטלת היה ידוע להם כבר מלפני אלפי שנים. ציורים קדומים המוכיחים על השימוש הקדום שנעשה במטוטלת, נתגלו במערה במדבר סהרה, וכן במערות טאסילי שלמרגלות הרי האטלס. בטכניקות אלו השתמשו בעבר הרחוק המצרים, היוונים, הרומאים, היהודים, הסינים, הפרואנים, האינדיאנים ועוד בעלי תרבויות עתיקות. גם הקיסר הסיני הראשון (לפני כארבעת אלפים שנה), מצויר בספרו עם מטוטלת בידו. היוונים טבעו לשימוש במטוטלת שם: "רבדומגזיה". "רבדוס" פירושו מטה, ו"מגטיה" משמעותו אלוהי או נבואי.

למרות שעיקר השימוש במטוטלת, היה מיוחד כל השנים לעמים עובדי עבודה זרה שנזכרו לעיל, במהלך השנים (בעיקר מסוף המאה השבע עשרה) התפתח השימוש במטוטלת לעמים וארצות רבות (שלמדה מאותם עמים), ולשימושים רבים ומגוונים. כך נוכל למצוא צבאות ועמים שונים מפעילים מנחשים במטוטלת בארצותם ובצבאותיהם בעיקר לאיתור מקורות מים, אך גם לגילוי מקומות לכריית זהב באדמה, לאיתור מכרות פחם, לגילוי פושעים וגנבים, ואף לאיתור נעדרים.

לדוגמא, נציין את ארגון האי די אס (S.D.A.) שהוא שמו של ארגון

ו. המטוטלת באספקלריית חז"ל

מבלי להיכנס כרגע, לכל הגדרים, החששות והאיסורים השונים שניתן לעבור ח"ו על ידי השימוש במטוטלת ושאלות המקל, עלינו לראות כיצד התייחסו חכמי ישראל בכל הדורות, לדברים אלה. מדבריהם עולה, שתופעה זו היתה ידועה להם, והם הרחיקו מקרב ישראל בכל תוקף.

כבר הנביא הושע (ד', י"ב), מתאונן על עם ישראל שבאותו הדור ומוכיחם בזה"ל: "עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו פי רוח זנונים התעה ויזנו מתחת אלהיהם".

רבותינו התנאים מלפני כאלפיים שנה, מעידים בספרי (דברים פ"סקא קע"א) כי בימיהם היה המנהג לאחוז במקל ולשאול שאלות, וזה לשונם: "איזהו קוסם, זה האחוז במקלו ואומר אם אלך אם לא אלך וכו', עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו" (וכן הוא במדרש תנאים לדברים (י"ח, י"ט), ובפסיקתא זוטרותא דברים דף ל' ע"ב ד"ה לא ימצא כך. ובפרקי דרבי אליעזר פרשה ט"ו ד"ה אלו, גרס: "השואל במקלו", וכן הוא בילקוט שמעוני שופטים רמז תתק"ח).

גם רבינו האברבנאל (בפירושו על התורה, פרשת שופטים) כתב על השימוש במקל לצורך ידיעות ושאלות שונות בזה"ל: "אבל האמת הוא שהקסם הוא מין מהגדת העתידות נעשה בתנועות ותחבולות וכלים מכלים שונים". הרי שכבר בזמנו היה ידוע

מהמטוטלת קודם ששואלים אותה שאלות, ולשאול אותה: האם אני יכול, ורשאי"? כמו כן חייבים להאמין במטוטלת, בכדי לקבל תשובות מדויקות (עפ"י מאמר מארגון ה S.D.A.).

ב. כאשר היה המנחש מתחיל בשאלות אל המקל, היה החלק התחתון של המקל מתנועע מעצמו, מלמעלה למטה או להיפך. נענוע המקל היה כל כך חזק, עד שלפעמים היה פוגע בגוף האדם המחזיק את המקל. מסיבה זו, ישנם כאלו השואלים במקל - בקביעות הנוהגים ללבוש קסדות לראשם, כדי להימנע מהיזק.

ג. המטוטלת תענה תשובות מדויקות כאשר יהא בהם צורך אמיתי, ולא כאשר המטפל בה מראה את יכולתו לשם התפארות. כמו כן כאשר מעמידים את המטוטלת במעבדה או במבחן מול מדענים, היא תענה תשובות לא נכונות. כל זה מוביל אותנו למסקנה כי הכוח העונה במטוטלת הוא כוח רוחני, ולכן הוא בעל דעה עצמאית.

יש לציין כאן, כי עניין בקשת הרשות מכוח רוחני, מופיע בספר הזוהר הקדוש כתנאי להמשכת כוחות הטומאה. בזוהר (פרשת תזריע) מבואר, כי מי שרוצה להמשיך על עצמו את כוחות הטומאה, עליו להזמין אותם מקודם, ולהכין להם מקום שירדו לשכון עמו.

מפורשת לאיסור של אחד המיוחד מגדולי הפוסקים והמקובלים בכל הדורות, הלא הוא מרנא הבן איש חי, הגה"ק רבינו יוסף חיים מבגדד זצ"ל, שבספרו ההלכתי "ידי חיים" (פירוש על השו"ע ושו"ת (ירושלים תשמ"ח). הלכות ט' באב, ויצא לאור מחדש במהדורה מנוקדת ומפוארת בהוצאת ישועה סאלם, בחלק השני מספרו עוד יוסף חי, עיין שם), מזכיר במפורש את השאלות במקל באופן פלאי, ואוסר אותם בכל תוקף.

ונעתיק את לשונו הנפלאה בזה: "ואמרתי כי ידיעות עניינים אלו, היו מקדם קדמתא בזמן הנביאים אצל ישראל. ועל אלו אמר הנביא הושע עליו השלום סימן ד', י"ב: עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו. והיינו: עצו - זה עניין גורל החול שנעשה על ידי הנקודות שמנקד בעץ, הן בדיו על הנייר הן בתוך החול. ואמרו: ומקלו יגיד לו - הוא על אופן שנתחדש בשנים אלו בהסתכלותם בכסא או במקל, שעל ידי כוח המחשבה שלהם יתנועע המקל וירמוז בתנועותיו דברי התשובה על השאלה ששואל השואל. ואם היה אדם אחד קודם שלש מאות שנה מפרש הכתוב הזה על מקלו יגיד לו לפני הפילוסופים כאשר אני מפרש עתה, היו אומרים זה דברי הבל ורוח, אך עתה בעל כרחו של השומע להודות לפירוש זה", עכ"ל.

לשונו הברורה להשוות את שאלות המקל - היא המטוטלת (ומי שינסה לחלק

השימוש בכלים שונים לשאלות והגדת עתידות ועניינים נסתרים.

וכן בפירושו להושע (שם) כתב האברבנאל: "כי המקל היה כלי אצלם לעניין הגורלות".

גם רבינו המלבי"ם (בפירושו לתורה פרשת שופטים פרק י"ח) כותב וז"ל: "והיו עושים מעשים עם קסמי עץ להגיד על ידם עתידות, כמו שנעשה בזמנינו על ידי הנחת האצבעות על טבלא של עץ ובסיוע כוח הדמיון כווננו להשיג איזה דברים נעלמים, וכמו שכתוב עמי בעצו ישאל", עכ"ל.

מעניין לציין, כי הסמ"ג (לאוין סימן נ"ב) כותב, שהפירוש המילולי של איסור קוסם קסמים המפורש בתורה, הוא על שם השימוש שהיו עושים בעצים ובקיסמי העץ לצורך שאלות וניחושים, וזה לשונו: "ועל שם הקיסמים נקרא קוסם קסמים, הוא שאמר הנביא "עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו", ע"כ. ועיין שם שמתאר הסמ"ג את דרך השימוש בעצים הידועה לו, שהייתה נוהגת בזמנו על ידי קילוף העצים וזריקתם, מתוך תקוה כי כוח רוחני נבדל יתחבר אל הפעולה, ועל ידי כך תתקבל התשובה הרצויה לו לפי אופן נפילת המקלות.

מה שלא ידוע לרבים, כי בנושא זה של המטוטלת, כבר ישנה הוראה

ג. בכל הדורות, הרחיקו חכמי ישראל את העם הטהור מפעולות אלו, מימי הנביאים, עד לתנאים, הראשונים, ועד לאחרוני הדורות.

ענף ב'

מוח אחד ומבדק שריר

א. תולדות שיטת "מוח אחד" ומייסדיה

אחד הקשיים הגדולים שעמדו לפני מטפלי הנפש השונים, הפסיכולוגים, הוא הדרך להגיע לנקודת הבעיה של החולה שלפניהם. בדרך כלל האבחון עצמו היה לוקח שעות ארוכות של שיחה עם המטופל, עד שהיו יורדים ומנתחים את שורש הבעיה.

המהפך הגדול החל בגילוי שיטת "מוח אחד", שהוכיחה כי במקום שעות רבות של שיחות נפש, ניתן לאבחן בקלות ובמהירות על ידי בדיקות הנעשות על גוף המטופל.

דרך הטיפול, הנקראת "מבדק שריר" היא: כאשר מושיבים את המטופל, נוגעים בידו ותוך כדי כך שואלים אותו שאלות. תוך כדי השאלות מפעילים לחץ על היד, ובאחת השאלות נהיה לפתע השריר רפוי, וכך יודעים שזו התשובה אליה בקשו להגיע. ישנם דרכים נוספות,

ביניהם, מלבד שכמובן אין טעם בדברים, חסר בהבנה הבסיסית של המטוטלת בעבר, כמו (שנתבאר), לדברי הנביא החמורים, אינה מותרת ספק. וכבר בזמנו היה ידוע, כי היו אנשים אשר פנו למקלות בשאלות, והיו המקלות מתנועעים ועונים על ידי כך תשובות לשאלות השואל.

בתוך דבריו מסביר רבינו הגר"ח זצ"ל, טעם חשוב ועיקרי לאיסור פעולה זו, וכל הדומה אליה, וז"ל, "ודע, כי הידיעה ששיג האדם על ידי אופנים הנזכרים לעיל, אינה ברורה ואמיתית, כי לפעמים יבואו רוחות חיצוניות וידברו כזבים", עכ"ל. הרי שגם את החשש של חיבור לכוחות רוחניים טמאים, מזכיר הרב.

מפליא הדבר לראות את דברי חז"ל עומדים כיום ממש לנגד עינינו: "האוחז מקלו בידו ואומר", היא המטוטלת שהשתמשו בה הגוים עובדי עבודה זרה בתקופת חז"ל, ואשר הזהירו עליה הנביאים, והיא היא אשר נמצאת אתנו בקרב מחננו עד ימינו אנו.

סיכום ענף א':

א. המטוטלת המצויה כיום, מקורה מהגוים, עובדי עבודה זרה.

ב. הכוח העונה בה הוא כוח רוחני, שמקורו אינו טהור.

לקרוא אותם, להגיע אל הנקודה שממנה נובעת הבעיה ממנה סובל האדם, ואף לרפא את המטופל?

הדרך לטפל בזאת, או יותר מדויק המנוע האמיתי העומד מאחורי טיפול זה, מבוססת רק על כוח האנרגיה, שמקורו בחכמי אומות העולם בארצות המזרח הרחוק. כוח אנרגיה זה, לא נבחן מספיק באספקלריא תורנית.

ב. האנרגיה העולמית

בחיבורם הנזכר, מבארים מייסדי השיטה את ה"כוח" אותו הם מפעילים לרפא את מטופליהם. לדבריהם (פרק 10-1), סביב כל העולם פועל כוח הנקרא "אנרגיה עולמית", או "אנרגיה אוניברסאלית" (ובאנגלית: יוניברסל אנרג'י ופעמים הם קוראים לו "כוח האאורה" - ARUA). אנרגיה זו, הוא כוח הנמשך מסוף העולם ועד סופו, מקיף את העולם, וכן מקיף את כל אחד ואחד מהנבראים. לפי דעתם המשובשת, אנרגיה זו, יש לה כוח ויכולת עצמאית, והיא הנקראת חיבור אל ה"על מודע".

לפי חכמי המזרח הרחוק, מגלי ה"כוח", אנרגיה זו מקיפה גם כל אדם ואדם, יכולה להיכנס לתוך האדם עצמו, ולצאת ממנו, על ידי פתחים מסויימים בלבד, הנקראים בלשונם "צאקרות" (Chakras), והם שורטטו על ידי חכמי הודו העתיקים, ונמסרו איש מפי איש ממורה לתלמיד עד

הנעשות באצבעות של המטופל, אך עיקרם אחד.

שיטת מוח אחד, פותחה בשנת תשל"ב, על ידי הגויים גורדון סטוקס, וחבריו דניאל ויטיסייד וקנדיס קלווי מקליפורניה, כאשר אותם גויים יוצקים כוח רוחני שמקורו בחכמי המזרח הרחוק, לתוך כלים מודרניים מעשיים ופסיכולוגים, הקיים במערב.

לימוד שיטה זו והפעלתה בעולם החל כבר משנת שמונים ושנים למניינם. את עיקרי שיטתם כתבו הם בחיבור שנקרא: "אדוונסד וון בריין" (מוח אחד מתקדם).

השיטה מבוססת על שתי חלקים: החלק הפסיכולוגי בשיטה זו מבאר, כי אירועים שהאדם חווה בעבר, נשמרים לו בתאי מוחו, ומשפיעים במידה רבה על מעשיו ומחשבותיו בהווה, גם מבלי היותו מודע להם. על ידי שמגיעים לאותו "תת מודע", יכולים "לשלוף" ולדעת את הסיבה האמיתית לחרדות שמלוות את האדם, בעיות נפשיות וגופניות, וכן לטפל באותם בעיות.

עד כאן הכל טוב ויפה מבחינה פסיכולוגית - נפשית. אבל עדין נשאלת השאלה, כיצד ובאיזה כוח, יכולים מטפלי "מוח אחד" לשוטט בחפשויות בנבכי תאי מוחו של האדם, שמעולם לא הגיעו אליהם חכמי הרפואה,

בחייו, ונשמרים הם בנפשו ובמוחו הפנימי, אף שהוא אינו מודע להם, ועל ידי אותה אנרגיה מגלים את מקרה הסבל בעבר שגורם את הסבל בהווה, מטפלים ו"מנקים" את האדם מאותו זעזוע וחרדה, ועל ידי זה חוזר האדם לבריאות נפשו כמאז ומקדם.

כיצד מתנקה האדם? לדברי הגויים מייסדי השיטה הדברים פשוטים: החיבור לאנרגיה העולמית ולאותו כוח העליון המכונה לפעמים "על מודע", יכול "לנקות" את האדם ולרפא אותו, בזמן קצר וביעילות, הרבה יותר מאשר היה לוקח אצל פסיכולוג.

אותו חיבור לכוח רוחני גרם לחלק מהמטפלים להתקדם, ולטפל בלא מגע יד כלל. חלק מהם אף עשו מבדק שריר על המטפל! והגיעו לאותם תוצאות. מטפלים מומחים יותר כבר לא היו צריכים שהאדם יגיע אליהם, הם פשוט ישבו בביתם ו"טיפלו" באדם בשיחת טלפון! יתירה מזאת: המומחים ביותר יכולים כבר לטפל על ידי תמונת האדם הסובל, גם אם הוא נמצא בארץ אחרת! כאמור, כל הדברים האמורים כאן הם עובדות ידועות לכל מי שמצוי בתחום.

הצלחות אלה הם ההוכחות הניצחות ביותר, לטענות הגויים עצמם, כי שיטתם מבוססת על כוחות טומאה השאובים מהמזרח הרחוק. אחרת, אין

ימינו אנו. כמו כן, לאחר שנכנסה אותה אנרגיה לגוף האדם, האמינו אותם בני אדם כי ישנם מקומות בגוף האדם בהם מתרכזת האנרגיה. מקומות אלו נקראו "מרידיאנים", וגם הם שורטטו על ידם. לפי אמונתם, יש להגיע לאותם איברים מרכזי האנרגיה, ועל ידם לטפל ולהמשיך רפואה לגוף האדם ולנפשו.

לפי דבריהם, כאשר האדם המטפל רוצה לטפל בחולה שלפניו, הוא חייב קודם כל "להתחבר" לאותה אנרגיה. כאשר מתחברים לאנרגיה, אפשר לחדור אל ה"תת מודע" של אדם, וממנו גם אל ה"על מודע", ולגלות כל מה שחפצים על האדם שלפנינו.

אופן הטיפול (המקורי מצוי בעיקר אצל הגויים והחילונים) הוא, שתחילה המטפל "מתחבר לאנרגיה" של המטופל, אחרי כן הוא נוגע באיבר של המטופל, ומבקשים רשות מאותה "אנרגיה" האם נותנת רשות לטפל בו (וכבר הבאנו לעיל כי עניין בקשת הרשות נזכר בזהר כתנאי להשראת כוחות הטומאה), ואם מקבלים תשובה חיובית, אז מתחילים בשאלות שונות בעניין אותו אדם, כאשר אווזים בידיו, ועל כל שאלה ששואל המטפל את האדם שלפניו, מגיב השריר באופן אחר. פעם אחת יציב, ולפתע, הוא צונח בחוסר יציבות.

תכלית הטיפול ב"מוח אחד" הוא לטפל באירועים שצבר האדם בעבר

המסקנה העולה מן הדברים היא: א. אי אפשר לטעון כי הכוח המגלה במבדק שריר הוא מהתת מודע של האדם, בעוד שתשעים אחוז (לפחות) מכלל המטפלים בצורה זו, בכלל לא מתייחסים לתת מודע בלבד, ועוברים מיד לאופנים האסורים, קרי: על גוף המטפל וכדו', ומיד מתחברים לכוח ה"יוניברסל אנרגי" ודומיו.

ב. **המנסים** להתיר את הטיפולים רק על גוף המטופל, עושים "פלגינן דיבוריה" לכוח האנרגיה העולמית. לדבריהם, כאשר נפעיל את שריר המטופל ונקבל תשובות, זה התת מודע שלו, ונאמין לזה. אך כאשר ייעשו אותם פעולות על שריר המטופל, כאן נאמין שלפתע חדרה כאן האנרגיה העולמית (שכאילו לא הייתה כאן מקודם), והדברים יאסרו. ומדוע לא נטען בהגיון המתבקש, כי מכיון ששני הדברים מבטן אחד יצאו, אז "כאן נמצא כאן היה", ואותו כוח אסור המתגלה בעת טיפול ללא גוף האדם, הוא זה הקיים גם כשנעשה על גוף האדם.

אחת ההוכחות כי מדובר בכוח טומאה, נמצאת בדברי הג"ר יצחק שטיין שליט"א, החוקר שנים רבות את הנושא (בהסכמתו לספר שאלת המטוטלת), שכתב: "ואחת מן המפורסמות שבהן בעיר ברוקלין אף הודתה בפירוש, שבימי טומאתה כוחה והצלחתה בזה חזק ביותר,

שום הסבר, לא מדעי ולא רפואי, וקל וחומר לא טבעי, ליכולות בלתי מוגבלות שיש לאותם מטפלים, המתרגלים לתקשר עם אותו כוח רוחני.

ג. ההדירה לציבור החרדי

כאשר שיטת "מוח אחד" הפכה לטרנד עולמי, החלו לחדור שיטות אלה גם ליושבי ארץ הקודש. תחילה אצל החילונים, ולאחר מכן אצל החרדים, במטרה לסייע לנדכאים.

כאשר גילו מחדירי השיטה כי בבסיס הלימודים ישנם לחשים של עבודה זרה ממש, הם החליטו להשמיט את אותם חלקים, וללמד רק להתחבר ל"איזה כוח טוב ועליון" שברא הקב"ה בבריאה. וראה זה פלא: ה"ג'ור" הצליח, והשיטה עבדה גם ללא לחשים אלילים.

אלא, שכאשר התגלה כי הריפוי האנרגטי יכול לעבוד גם ללא מגע יד, וגם על אדם חולה הנמצא בביתו, דבר ש"לא יכול לקבל את אישור הרבנים", צמצמו את הלמידה רק למבדק שריר על גוף המטופל.

חלק מהמטפלים שלמדו מבדק שריר על גוף המטופל, גילו עד מהרה שזה עובד גם על גוף המטפל (עבודה קלה יותר), וכך החלו (בהיתר ושלא בהיתר) לטפל גם בדרך זו.

טיפולי הנפש, כי לדבריה עניין זה של 'מוח אחד' מלבד שזוהי שיטה שאינה אמיתית דיה, היא עלולה גם להזיק ולהכניס בלבולים בנפש האדם. יש מוסיפים, שהמטפלים גם יכולים להינזק, כאשר הם הופכים לאנשים מדומיינים ולא ריאליים", עכ"ד.

כותב השורות מכיר מקרה נוסף (מכלי ראשון): ילד בן חמש, שסבל מהתפרצויות זעם ובקשיים ביציאותיו, נשלח לטיפול ב"שלושת המימדים" וטיפול "מטוטלת". לאחר שלושה טיפולים, הורגש שיפור בעניין, אבל לפתע החל הילד לקבל "התפרצויות פחד". מידי הליכתו עם אביו לגן, היה הילד, ללא כל הודעה מוקדמת, נתקף בפחד בלתי מוסבר, נצמד לגדר, מתכווץ כולו וממרר בככי, מבלי יכולת להסביר על מה ולמה מתנהג כך, ומבלי להתייחס לאביו העומד לצדו. גם בבית החל הילד להיות מסוגר בתוך עצמו, ונגרם לו נזק נפשי גדול. עקב מצבו נשלח הילד לגן שפתי, ושיקומו ארך שנים! ההורים מסכמים את מה שעברו: טיפול קצר של כמה מפגשים, גרם לבננו נזק נפשי ארוך טווח, שלקח שנים עד שיצא מזה!

ועיין בזוהר הקדוש (בפרשת תזריע שם), המספר על אדם שהיה לו בן שנכנסה בו רוח, וכאשר הלך להתרפא בכוח הכישוף, מת בנו, והוכיחוהו החכמים על כך בתוקף.

וגם זה בהתאם לדברי הזוה"ק בפרשת אחרי, דאיתתא כיומי דמסאבו דילה, אי איהו תעביד חרשין, אצלחו כידהא יתיר מזמנא אחרא, דהא רוח דמסאבא שרייא עמה (תרגום: אשה בימי טומאתה, אם תעשה כשפים, יצלחו בידיה יותר מזמן אחר, שהרי רוח טומאה שורה עמה), ע"כ. והדברים נוראים מחרידים ומזעזעים, עכ"ל.

ד. הנפגעים מהטיפול

"עוד יש לדעת כי כל העוסק בזה מביא על עצמו רעה חולה, בעולם הזה ובעולם הבא, בעולם הבא - כיוון שעובר על איסורים חמורים. ואף בעולם הזה עניינים אלו עלולים לפגוע במתעסק עמהם עד טירוף הדעת" (מדברי מרן הגר"ש קורח שליט"א שם).

אף על פי שרבים רבים מעידים על הצלחות חסרות תקדים בטיפול בשיטת מוח אחד, בריפוי וידע שניתן להם מכל מקום, מתחילים כבר להגיע תגובות על נזקים הנגרמים לחלק מהמטופלים. (גם אם קטן הוא).

בגליון "עומק הפשט" (גליון ע"ט, כ"ד אלול תשע"ו, שחקר את הנושא באריכות), הביא כי ילד בן תשע שהלך לטיפול בשיטת מוח אחד, נפגע זכרונו, והוא שכח איך כותבים. את הכתיבה הוא התחיל ללמוד מחדש, כמו בכיתת גן.

עוד מביא הוא: "שסיפרה בעלת מקצוע ידועת שם בארץ הקודש בתחום

סיכום ענף ב':

א. שיטת "מוח אחד" מבוססת על אמונה כפרנית, כי בכוח האנרגיה העולמית, לסייע למטפל "להתחבר" לאנרגיית המטופל, ועל ידה הוא ידע ממה האדם סובל בדיוק, וכן לדעת עליו כמעט כל מה שירצה.

ב. כוח זה עובד בכל צורה שבוחר המטפל, הן ללא מגע יד, והן על ידי טיפול מרחוק, מה שמחזק את הדעה כי זהו כוח טומאה.

ג. המתייחס לבדיקת שריר כבדיקת תת מודע בלבד, הרי הוא מכריח את עצמו לראות תמונה חלקית בלבד, בהיותו מתעלם מהיכולות הלא טבעיות של אותה שיטה לפעול הרבה מעבר לגבול גוף האדם.

ד. מכיון ששיטה זו מיוסדת על חדירה לנפש האדם, יכולה היא לגרום נזקים נפשיים שונים.

ענף ג'

איסורי התורה שיש בשיטות אלו

לאחר שנתבארו שיטות האבחון והריפוי הנעשים על ידי המטוטלת ושיטת "מוח אחד", עלינו לדון אליבא דהלכתא, האם שימוש בכוחות רוחניים אלו הוא

מותר, או אסור, ועל אלו איסורי תורה עוברים המטפלים המשתמשים בשיטות אלו. (גם הנחשבים לשומרי תורה ומצוות).

א. איסור קוסם

האיסור הראשון הודאי שעליו עוברים כל המשתמשים בשיטות אלו, הוא איסור "קוסם", הנזכר בתורה. בציבור הרחב המילה "קוסם" מזכירה איזה להטוטן שעושה מעשים של אחיזת עינים, אבל הפירוש האמיתי של איסור זה אינו כן, אלא עניינו הוא כל פעולה שעושה האדם על מנת להתחבר לכוח רוחני כלשהוא.

הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה מצוה ל"א), והחינוך (מצוה תק"י) מבארים, כי שם "קוסם" יפול על כל אדם המנסה להשיג תשובות לשאלותיו באמצעות חיבור לכוחות רוחניים. החיבור לאותם כוחות, נעשה באופן שהאדם מתרכז היטב במחשבתו, ועל ידי ריכוז המחשבה הוא "מתחבר" פתאום לאיזה כוח שעל ידו הוא ישיג תשובה למה שביקש.

וזה לשון החינוך: "וכתב הרמב"ם ז"ל, שענין הקסימה הוא המניע כחו ומחשבתו לחשוב במין ממני התנועה, כאשר יעשו בעלי הכוחות כולם, שיגידו מה שיתחדש קודם היותו, ואמנם יתאמת להם זה בהיות כוח המחשבה והשיעור

פעולתם בעניין הזה שוה וכו', והכוונה בזה כולו להעיר כוח נפש המביט. ומכל עניינים אלו תרחיקנו תורתנו השלמה, ועל כל זה נאמר: "לא ימצא בך וגו' קוסם קסמים" עכ"ל.

טעם האיסור בזה הוא, משום שאם יחשפו ההמון לדברים אלה, הם יתחילו להאמין בהם, ויעזבו את אמונת השי"ת, בעל הכוחות כולם.

וזה לשון הרמב"ם (שם): "ובזה טעו ההמון, כי הם, בעבור שיצדקו להם קצת אותם הספורים, יחשבו שאלו הפעולות, יורו על מה שיהיה. והגיע בהם העניין בזה הטעות, עד שחשבו כי קצת אותן הפעולות, סבת היות מה שיהיה, כמו שיחשבו בעלי משפטי הכוכבים", עכ"ל. דהיינו שייחסו כוח לאותם כוחות העונים להם, ויסברו שח"ו יש להם כוח לקבוע מה יהא בסדרי העולם.

וכן כתב החינוך (שם): "וראיתי בספרי הראשונים בטעם איסור זה, לפי שכל עניינים אלו מטעים ההמון, ויחשבו בשביל שיצדקו עליהם קצת מן הדברים שיגידו להם בעלי הקסם, שכל הפעולות שהם בעולם סבתם המזלות והכוחות, וכמעט יקראו מן הכת הרע האומרים עזב אלהים את הארץ (יחזקאל ח', י"ב), ובעד זה העניין שהיה מפורסם הרבה בזמן הנביאים אמר הנביא (הושע ד', י"ב) עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו", עכ"ל. טעם זה חוזר על

מהם חזק מאד. פירוש לפירושו, כלומר, שמתבודדים במחשבתם וקובעים כל הכוונה וכל ההרגש שלהם על אותו העניין שיחפצו לדעת, ומתוך ההתבודדות והקביעות החזק והתפשטות כל המחשבה מכל ענייני העולם הגופני תתערב נפשם עם הרוחנים הקולטים העתידות הקרובות כידוע בין החכמים", עכ"ל. (החינוך שם מסביר שלכן ידעו רק את העתידות "הקרובות" ולא את הרחוקות).

הרמב"ם והחינוך מזכירים בדבריהם כמה אופנים שונים ומשונים שהיו בזמנם, שעל ידם התחבר האדם לכוחות הרוחניים החיצונים, ומהם: א. התבודדות במדברות. ב. הכאות במטה לאדמה. ג. עשיית צורות בחול. ד. זריקת אבנים בעור. ה. זריקת גרגירי שעורים בעור. ו. השלכת חגורת עור בארץ. ז. קילוף וזריקת קיסמים.

רבותינו הראשונים מבארים, כי באמת אין הבדל בעצם הפעולה עצמה כיצד נעשית, אלא העיקר הוא: מה מטרת הפועל, אם כדי להתחבר לכוח הרוחני, כבר נכנס הוא בכלל האיסור של "קוסם", וכלשון הרמב"ם שם: "והכוונה בזה כלו להניע את הכוח המתהווה בו, לא שאותו הפועל בעצמותו יעשה דבר או יורה על דבר".

בלשון ברורה יותר כתב החינוך שם: "ואלה בעלי הכוחות אין

שאלות מהעבר, מציאת אבידות וידיעת נסתרות מהווה, לא נחשב דבר מופלא המרחיק מה'?

מלבד זאת, מכמה לשונות בראשונים מוכח לא כן, כלשון הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה ל"א) שדקדק לכתוב באיסור זה: "וידוע הנסתרות", ולא כתב "העתידות". וכן בהקדמת פירושו למשנה כתב הרמב"ם, כי הקב"ה הקים הנביאים לישראל, שיבואו לשאול אותם כל דבר, גם על אבידה שנאבדה, כדי שלא ילכו לשאול בקוסמים, שהיו עונים על כל דבר שהיו נשאלים עליו. הרי שאיסור הקוסמים שייך גם על אבידות, שזה נסתר מההווה, ולא שייך לעתידות.

וכן מוכח הדבר מלשון האבן עזרא (פרשת קדושים) שכתב: "כאשר ישען על חכמתו לבקש האמת, ומה שיהיה", הרי שכלל נסתרות לחוד ועתידות לחוד, ושניהם בכלל האיסור. וכ"כ הרלב"ג בספרו מלחמות ה' (מאמר שני פרק שביעי), עיין שם.

ג. דינו של השואל בקוסם

הטור (יו"ד ריש סימן קע"ט) הביא את לשון הרמב"ם בדוגמאות השונות של קוסם, וסיים: "ואחד הקוסם ואחד השואלו אסורין. אלא שהקוסם לוקה והשואלו אינו לוקה, אבל מכין אותו מכות מרדות", ע"כ.

מדברי הרמב"ם הללו הוכיח המהרש"ל (שו"ת סימן ג'), כי גם השואל עובר

עצמו גם בשאר האיסורים שנמנה בהמשך, וכפי שכותב גם החינוך במצוה רמ"ט לגבי איסור ניחוש.

ב. האיסור קיים גם בידיעות מהעבר

בחלק ניכר מלשונות הראשונים המדברים על איסור "קוסם", מבואר כי מטרת הקוסם הייתה כדי לדעת את העתידות (וכלשון החינוך: "קולטים העתידות" ועוד כיוצא בזה). לפיכך היו שרצו לחדש ולטעון, כי כל איסור "קוסם" מן התורה לא נאמר אלא כאשר רוצה האדם לדעת דווקא את הדבר העתיד להיות, אבל כאשר הוא שואל בכוחות רוחניים שאלות על העבר וההווה, לא יהא הדבר בכלל האיסור.

והאמת שכבר בעצם השמעת טענה זו, הדברים אינם מתיישבים לבעלי השכל הישר, שהלא זה ברור לכל בר דעת, כי כאשר אסרה התורה באיסור לאו את "קוסם", כוונתה הייתה לאסור את עצם החיבור של האדם הקוסם לאותם כוחות רוחניים, ולא משנה לי איזה נסתרות הוא יגלה על ידם, אם הווה עבר או עתיד. ומה שדיברו הראשונים בידיעת העתידות, פשוט וברור הוא שהיה זה לפי מציאות זמנם, שהיו מתחברים לכוחות רוחניים לדעת את העתידות.

ובפרט מתברר הדבר לפי טעמים של הראשונים, שדברים אלו מטעים ההמון ומרחיקים אותם מהשי"ת. וכי

מתוכם לכפירה גמורה, שיחשוב כל טובתו ורעתו וכל אשר יקרהו שהוא דבר מקרי", עכ"ל.

ה. דרכי האמורי - חוקות הגויים

איסור ההליכה בחוקות הגויים נלמד מהכתוב: "ובחוקותיהם לא תלכו", ולדעת רוב הראשונים הוא מן התורה, וכן פסק השלחן ערוך (יו"ד סימן קע"ח סעיף א').

הראשונים מבארים (תוס' עבודה זרה י"א ע"א ד"ה ואי, ועוד), כי בעיקר

האיסור נאסר כל דבר שהגויים עושים אותו לשם חוק ועבודת כוכבים. הר"ן (בדרשותיו דרוש ד'), מוסיף, כי מתוך שהיו הגויים מיחסים רצון לכוח מסויים, היו הם באים לעבדו.

זכפי שכתב מהר"ם בן חביב (ראש רבני ארץ ישראל, בספרו תוספת יום הכיפורים על

מסכת יומא פ"ג ע"א ד"ה מי), כי כל רפואה שמקורה מעובדי כוכבים, אפילו אם הוכח שעל פי הנסיון היא עובדת, כיון שמקורה טמא, ואין לה הסבר בדרכי הטבע, יש חשש שיבואו ישראל להימשך אחריהם ואחר דעותיהם הכוזבות, לתלות זאת באמונה בכוכבים ומזלות.

מסיבה זו, ברור כי יש לאסור שיטות אלו, שמקורם כאמור בגויים עובדי עבודה זרה, ובפרט ממה שידוע כי בכל העולם יש מיליוני גויים שמאמינים בכוח האנרגיה העולמית - יוניברסל

באיסור "קסם" מן התורה בעצם זה ששאל, אע"פ שאינו לוקה. ואם מאמין בדברים שנאמרו לו, מוסיף לעבור גם על ביטול מצות "תמים תהיה", עיין שם.

ועוד עיין בשו"ת הרדב"ז (חלק א' סימן תפ"ה) שהסתפק אם עשה השואל מעשה על פי הקוסם, האם אז לוקה לדעת הרמב"ם כמו הקוסם עצמו, ואף על פי שהכריע שאינו לוקה, מכל מקום למדים ממנו את חומרת הדברים שישנה גם על השואל.

ד. איסור ניחוש

אלא שגם אם נחליט לטמון את הראש בחול, ולהתעלם מכל הראיות שהובאו עד כה, ולטעון שאין כאן כל כוח רוחני, והכל "טבעי" בלבד, יש כאן איסור תורה נוסף, של "לא תנחשו".

שהרי עצם השאלה במטוטלת או בשריר היד, מראה כי האדם סומך בדבריו ומעשיו על דבריו דוממים, ותולה את תשובתו במקרה אשר יקרה להם, ודבר זה עצמו נאסר משום לאו ד"לא תנחשו", שענינו שאדם מאמין לאירועים גשמיים.

וכדברי רש"י והספרי (פרשת קדושים) וז"ל: "כגון האומר נפלה פתי מפני, נפלה מקלי מידי, עבר נחש מימיני ושועל משמאלי", ע"כ, וכטעם החינוך (מצוה רמ"ט): "ועוד שהם סבה להזדח האדם מאמונת השם ומתורתו הקדושה. ולבוא

גוי, הרי נכנסים אז לאיסור עבודה זרה החמור, בהיות הגויים סוגדים לכוח זה, מאמינים בו ומטפלים על פיו.

ו. כל זה נאמר רק לדינא, מלבד השארת והכנסת כוחות הטומאה לגוף המטופל, שכבר נתבארה סכנתו, ואחריתו מי ישורנה.

ז. מחמת חומרת הדברים ואיסורי תורה הברורים הקיימים בהם, חובה על כל מורה הוראה להזהיר באזהרה חמורה את השומעים למוצא פיו מלהתקרב לדברים מעין אלו. וגם אם ימצא איזה פירכא לדעתו על חלק מהדברים, עדיין יהא הדבר בעיניו לספק דאורייתא, דנקטינן בו לחומרא.

ענף ד'

דברי גדולי ישראל זצ"ל ושליט"א על שיטות אלה

למרות שדברים אלו ברורים ופשוטים, ראיתי לציין שכבר נפשט הדבר אף בדברי גדולי דורנו, שישבו על מדוכה זו (מלבד דברי הגר"ש קורח שליט"א שהובאו בהרחבה בראשית המאמר) ואסרוה בהחלט (דעתם מרוכזת בספר "שאלת המטוטלת" פרק י' ובהסכמות).

הגאון רבי יצחק טוביה וייס שליט"א (גאב"ד העדה החרדית), כותב על

אנרגי, ככוח עליון השולט על העולם וסוגדים לו וכוח זה ממשיכים גם לרפואה, והרי זה ממש "ובחוקותיהם לא תלכו", כך שהטענה: "אני לא מאמין כמותם, רק עושה כמותם", לא מרחיקה את האיסור וחומרתו.

לסיכום ענף ג':

א. איסור קוסם הנאמר בתורה, עניינו חיבור לכוחות רוחניים, על מנת לדעת הנסתרות, הן מידיעת העתידות, והן מידיעת הנסתרות בעבר ובהווה.

ב. מטפל שומר תורה ומצוות, השואל במטוטלת, עובר משום לאו ד"קוסם" וחייב מלקות, והאדם שפנה אליו בלבד, עבר על איסור תורה, אך אינו לוקה מלקות מן התורה, רק מכת מרדות מדרבנן, ולכולי עלמא עובר משום "לפני עור".

ג. מלבד זאת קיים איסור נוסף של "ניחוש", שאסור לתלות את פעולותיו במעשים חיצוניים. (איסור זה יהא שייך לאותם שהחליטו שאין כאן כל כוח רוחני).

ד. גם המטפל וגם השואל, נכנסים לאיסור של הליכה בחוקות הגויים, מאחר ששורש הטיפול מקורו בדעות עובדי עבודה זרה, ואין לו הסבר טבעי כלל.

ה. כל זה כאשר מדובר במטפל שומר תורה ומצוות, הנכשל בכל אלו בשוגג. אך במטפל שאינו חרדי, וקל וחומר

עובדי עבודה זרה, ויסודם בפעולות כוחות לא טבעיים". (עיינ כל ההשתלשלות בפסקי דין שעל ידי בית הדין לממונות בירושלים, חלק י' סימן מ"א, ומה שיש הטוענים בשמו כביכול "חזר בו", זהו משום שלאחר מכן נכנסו אליו כמה רבנים מכת הרוצים להתיר, וטענו לו ש"ברור להם שזה טבעי", וענה להם הגרי"ש: "אם זה טבעי זה מותר", ותו לא. ועד היום לא הצליחו אותם רבנים להוכיח שבאמת זה טבעי, מלבד לשכנע בזה את עצמם ועוד כמה מטפלים ומאמיניהם. לפיכך משנה ראשונה לא זזה ממקומה).

הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א כתב, "ההוראה למעשה היא, שכל שיטות הטיפול שפועלים בצורה שאינה ברורה לקהל הרחב, יש להימנע מלהשתמש בהם, ולא משום "מראית העין" בלבד, אלא זהו עיקר הדין" (קובץ "פעמי יעקב" שבט ה'תשס"ט).

הגאון רבי יצחק מאיר מורגנשטרן שליט"א (ראש ישיבת תורת חכם בירושלים), האריך להוכיח כי כל שיטת "מוח אחד" אינה טבעית, והמשתמש ושואל בה עובר על לאו ד"לא יהיה בך קוסם קסמים" (שו"ת ים החכמה סימן י"ד עמ' ש"כ ואילך).

הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר זצ"ל כתב על עניין המטוטלת: "מצוה להתרחק מזה לגמרי" (שבט הלוי חלק ט' סימן קע"ד. ומה שנוסף שם בהערה "ונתברר שאינו מעשה כישוף", מעידים גדולי תלמידיו

שיטת מוח אחד: "אבל מה שקוראים מוח אחד וכו', אין זה נראה דרך הטבע כלל, ונראה כמין קוסם ומכשף והדעת נותנת שזה אסור". ועל המטוטלת כותב: "וזה בודאי יש לאסור".

הגאון רבי יחזקאל ראטה שליט"א (מזקני הפוסקים בארה"ב, בעל שו"ת עמק התשובה) כותב על שיטות אלו: "שמוע שמעתי ותרגז בטני, היות כי ישנם בני אדם אשר משתמשין במיני קוסם וניחוש, אשר מקורם משמות טומאה רח"ל, וכמה מבני עמינו נתפסו בזה ה' ישמרנו, ואחזתנו פלצות לשמוע איך ומה נתפשט דבר חמור ונורא בקרב עמינו, לכן באנו באזהרה חמורה שבחמורות, חס וחלילה להשתמש בזה לילך להם, הן לצרכי רפואה אפילו במקום סכנה, עיין פסחים כ"ה, והן להגיד ההווה והעתיד, כי מקורם ושרשם הוא מטומאה, וטמא טמא יקרא כל שיש לו שום מגע ומשא, והרחק תרחיקוה בתכלית הריחוק".

על דעת הגאון רבי מאיר ברנדסורפר זצ"ל, כותב בנו: "וראיתי שהורה למעשה שלא להשתמש בריפוי זה".

הגרי"ש אלישיב זצ"ל, עקב פניית בית הדין בירושלים, העמיד את תלמידו הג"ר דוד אריה מורגנשטרן שליט"א לברר עניינים אלו, ואחר בירור ארוך כתב בשמו: "אין היתר להשתמש ברפואות אלטרנטיביות שמקורם בדעות

ודין שתורתנו הקדושה מרחיקה דברים אלו וכו', ובודאי יש להימנע מכאלו והדומה להן".

הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א (מחשובי הפוסקים בעיר מודיעין עילית) כותב, "שכל רפואתם מכוחות הטומאה אשר חלק ה' לכל העמים ואחוזים בהם, והשומר נפשו ירחק מהם כמטחוי קשת".

הגאון רבי נתן קופשיץ שליט"א כותב, "ושומר נפשו ירחק מזה וכיוצא בזה".

הגאון רבי פנחס קורח שליט"א כותב, "ונוכחתי לדעת וכו' ויש בהם סרך איסורי תורה וכו' וגובלים בכוחות נפש שמקורם בכוחות טומאה".

הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א כותב, "כי פשתה המספחת בקרבנו בענייני עבודה זרה נוספים המשמשים לרוב כיום לענייני רפואה תחת הסוואות שונות, שמטעות בכך רבים שאין בכך כלום".

הגאון רבי יעקב תופיק שליט"א (רבה של ביתר) כותב, "שיטות הריפוי החדשות שיסודן בהנהגות ארצות המזרח הרחוק וכו', ויש בהם איסורים רבים של מעונן ומכשף".

כמו כן הובאו שם מכתבי הרבנים החשובים, הגר"ש מחפוד שליט"א

של הגר"ש זצ"ל, דאינו מלשונו אלא הוספת העורך, ואכמ"ל).

הגאון רבי ישראל בעלסקי זצ"ל (מגדולי הפוסקים בארצות הברית) חקר רבות את הנושא, ולבסוף הוציא פסק ארוך שבתוכו העלה, שצריך להתרחק מדברים אלו מאוד, גם אם הדברים נעשים על ידי שומרי תורה ומצוות, וגם אם מתפללים לה' בשעת מעשה. וחתם עמו הגר"ש אויערבאך זצ"ל, והרבנים בני משפחת פיינשטיין.

הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א כותב: "שזה איסור חמור מן התורה בניחוש וקוסם קסמים וכו', ובהיות אשר עד הלום רבים משתמשים בזה, מצוה לפרסם ברבים את חומר האיסור" (יש לציין כי כבוד הרב שליט"א מעודד את העוסקים בדבר לצאת ולפרסם ברבים, בשיעורים ובכל דרך, את חומרת האיסור).

הגאון רבי יעקב הלל שליט"א כותב בזה"ל: "אין באלה ובכאלה חלק יעקב וכו', ויתכן וישנם עושים בדרכי הכישוף ובכוחות הסטרא אחרא, ובפרט באותן פעולות אשר להן שרשים בטומאה הרצוצה של עבודה זרה וכישוף רח"ל, המיוסדים של השיטות הנפוצות בארצות קדם שבמזרח הרחוק".

הגאון רבי מנחם מנדל לובין שליט"א (מרבני בית ההוראה דהגר"ג קרליץ שליט"א וחתנו) כותב: "אשר יודע דת

פי מחקר נוסף שנעשה על חדירתם בתחומי החינוך בישראל)

והנה בזמנינו נחשף לאחרונה כי קיימת בעולם כת חדשה של גויים, הקוראים לעצמם: אנשי העידן החדש (באנגלית: ניו אייג). גויים אלה הכריזו על הקמת דת חדשה כביכול, שמטרתה לבטל את כל הדתות בעולם, היהדות הנצרות והאיסלאם. לפי אמונתם המוזרה, העולם עצמו עומד לפני תהליך של חרבן, שיעצר רק אם כולם יאמינו בדתם החדשה. מלבד שימוש בכוחות טומאה, בבסיס אמונתם עומדת האמונה של האדם בעצמו. לדבריהם על האדם לשחרר את עצמו מכל דת כובלת, ולהאמין רק בעצמו, במחשבתו ובכוחותיו. לדבריהם, כל תפילותיהם הם לאל הכזב הנקרא בלשונם "לוצ'יפר", שבזמנים אחרים הם קוראים לו ממש בשם השטן (רק באנגלית: שטנס').

כת זו צברה מיליוני מאמינים, ובכתביה נאמר כי האויב הגדול שלהם רחמנא ליצלן הוא לא פחות מהקב"ה בעצמו, המכונה אצלם בשמו א'ד'-נ'י. למרות שחושבים אנו כי הותיקן הוא מקדש הנצרות העולמי, בשנים האחרונות כת זו כבר השתלטה גם על הותיקן, ובתפילותיהם הם אינם מתפללים כבר לאותו האיש ימח שמו, אלא לאותו "לוצ'יפר" הטמא. אמונתם העיקרית היא לעקור את הותיקן מרומא שבאיטליה, ולהעבירו כולו למקום הקודש בהר ציון שבירושלים.

(גאב"ד יורה דעה), הגר"י גואלמן שליט"א (מחשובי מורי הצדק בירושלים), הגר"י סרי שליט"א (רב ואב"ד במודיעין עילית), הגר"ד טהרני (דומ"צ בביתר), הג"ר יצחק שטיין (דומ"צ בארצות הברית), ועוד.

מלבד כל גדולי ישראל הנזכרים לעיל, אשר יצאו במכתבים מפורשים על זה הדבר, ישנם מורי הוראה רבים וחשובים, שלאחר שנחשפו לעניין הורו כי אף על פי שמכל מיני סיבות הם אינם יכולים לצאת בכתובים על דבר זה, מ"מ ודאי שמכאן ואילך הם יורו לאיסור מוחלט בדבר.

כיהודה ועוד לקרא יש לציין את דבריו של המחנך החשוב, הרב יחיאל יעקובסון שליט"א (משיגח ישיבת זכרון יעקב לצעירים, ומחבר ספר מחשבת החינוך התורתי), שיצא בעצמו לחקור שיטות אלה, ולאחר מחקר גדול שערך הודיע לשומעי לקחו כי דברים אלו מקורם בעובדי עבודה זרה ואסור לעשותם, והניסיון הוכיח כי במשך הזמן לא הועילו טיפולים אלו, אלא לטווח קצר בלבד.

ענף ה'

**הגויים המנסים להחדיר שיטות אלו
כת העידן החדש**

(המידע שבקטע זה הוא על פי מחקרו והרצאתו של חוקר הדתות הרב דניאל עשור שליט"א, ועל

באחד הפרסומים שלהם, המוכיח יותר מכל את עיסוקם הרוחני ככוח המחבר למרכז כוחות הטומאה, נראית דמות אדם העושה מדיטציה, שעל חולצתו מצטיירת דמות הנחש מעץ הדעת עם התפוח. תמונה זו לבד מוכיחה, כי כל מארת השקעתם בהתבודדות רוחנית, היא אך ורק כדי להתחבר אל הסטרא אחרא כבודו ובעצמו, הנחש הקדמוני.

כדי לחדור בשיטותיהם אל הציבור החרדי, הם לומדים את ההסתייגות הטבעיות של הציבור מדברים לא מובנים, וחודרים אליו בדיוק בנקודות ה"חלשות", כגון טיפול על שריר המטופל, כאשר הם נותנים הסבר שזהו ה"תת מודע" המגיב לאדם. כאשר מתרחב הטיפול לנגיעה בגוף המטופל, מגיע הסבר חדש כי זה לא עובד בכוח רוחני חס ושלום... אלא זה כוח טבעי, שעובד על כלל פיזי ידוע שנקרא "מכניקת הקוונטים", שעניינו שגל יכול להשפיע גם במרחק גדול מהמקום ששודר. הם מנצלים את בורותו של הציבור בענייני פיזיקה, ובכלל את תמימותו בענייני העולם, ומחדירים לו הסברים "שכליים" כביכול לדברים שכל העולם והם עצמם יודעים שהם רוחניים טמאים (רק לדוגמא נציין: אם מכניקת הקוונטים זה מושג פיזי מחקרי, מדוע אף אחד לא יכול לחקור באמת שטיפול על גוף המטופל המגלה דברים על המטופל עומד

מבין שבישראל מרוכזים חלק גדול מיהודי העולם, הם משקיעים המון כסף זמן ומחשבה, כיצד לכלות רח"ל את הדת היהודית מן העולם. אנשיהם שולטים במוסדות האו"ם, ואף בבניין האו"ם הגדול יש להם חדר מיוחד, שבו הם זוממים את מזימותיהם על עם הקודש.

בנסיון לחדור לתוככי החברה הישראלית ולהשפיע בה מבפנים, הם הקימו את "הקרן החדשה לישראל", אשר בסכומי העתק שיש בה מממנת כל גורם שיש בו כדי להחריב את העם היהודי ואמונתו התמימה. קרן זו מממנת את הרפורמים ובתי החינוך שלהם, את ארגוני נשות הכותל ודומיהם, וכידוע גם את כל ארגוני שונאי ישראל הפועלים בתוך המדינה למיניהם.

במחקר גדול שנערך על התפשטותם בארצנו הקדושה, התברר כי שיטותיהם חודרות אל הציבור בעיקר בתחומי החינוך והרפואה, החופפים זה לזה. ספרים שלמים נכתבו על ידם בעברית (ומצויים בכל חנות ספרים של ספרי חול), שמטרתם לחבר את האדם לאותם כוחות רוחניים (אחד מהם נקרא "כיצד לכשף"), סנדאות עם נגיעות רוחניות מועברות רבות בחינוך הכללי, בהם לומדים החניכים הצעירים על מדיטציה, יוגה, טאי - צ'י, הילינג (כולם שיטות לחיבור לכוחות טומאה רוחניים שפותחו במזרח הרחוק), תחת כיסוי של "הכשרה חברתית רגשית".

לנו המקובל הגר"ש דבליצקי זצ"ל, כי
"לגוי אין אור המקיף".

ומלבד שדברים אלו נטולים כל הגיון
שכלי, שהרי כל בר דעת מבין כי
מקור שיטות אלו לא נוצר בתוככי בית
הכנסת לדרמן בבני ברק, או מבית מדרשם
של חכמי הסוד, אלא מאיזה מקדש טיבטי
בהרי ההימלאיה. וכי יעלה על הדעת
שירצה הקב"ה לגלות את האור המקיף שלו,
המרפא את בני האדם במקום הכי טמא
בעולם? והלא מקרא מלא דיבר הכתוב: "כי
לא יעשה ה' דבר, כי אם גלה סודו על
עבדיו הנביאים" ודי בזה למבין מדעתו.

העולה מכל האמור לעיל:

- א. כל השיטות הטיפול המצויות, ומהם:

 - א. אבחון מטוטלת. ב. מוח אחד.
 - ג. מבדק שריר. ד. שלשת המימדים
(המשלב אבחון מטוטלת או שריר). ה. העין
השלישית. ו. ביו אנרגי'. ז. איזון חיים,
מקורם בדעות עובדי עבודה זרה,
הממשיכים כוח אנרגיה טמא לצורך
הטיפול (ביודעין או בלא יודעין).
 - ב. שיטות אלה מוחדרות בציבור החרדי
במסווה טיפולי רפואי, כאשר
העומדים מאחוריהם הם גויים המחוברים
לכוחות טומאה, הלוחמים נגד היהדות
והקדושה בדרכים רבות.
 - ג. חכמי ישראל בכל הדורות, מימות
הנביאים, התנאים, הראשונים
והאחרונים, הזהירו את ישראל להתרחק

בכללי המכניקה הקונטית? יש כנראה סיבה טובה
להשאיר את הדברים מעורפלים).

לפיכך, לא ראיתי צורך להרחיב ולהביא
כאן את טענות המנסים להתיר,
אשר תחת לחקור באמת את שרשי
הדברים הבאים מצד הגויים, הם מנסים
להתיר חלק "לא נעים" זה, ולטעון כל מיני
טענות חדשות להוכיח כי שיטות אלה
"טבעיות", דברים אשר מצד עצמם הם
תמוהים לכל בר דעת והגיון.

כלל העולה הוא: כל מטפל שהורגל
בשיטות אלה, על פי רוב ידבק בהם
בכל דרך, ולא תעזור לו כל הוכחה, תהא
אשר תהא, וזה עצמו ההוכחה כי לא
מדובר כאן רק באיזה מקצוע רווחי וכדו',
אלא במשהו רוחני עמוק, וכדמצינו בדברי
חז"ל על שאר דברים הכוזבים שמקורם
מהכופרים, בחינת "כל באיה לא ישובן".

אלא שכאן המקום להדגיש את המחאה
על אותם שהתקרבו יותר אל האמת,
והודו כי אכן מדובר כאן בכוח רוחני, אך
תחת להודות כי מקורו טמא, טענו שהוא
ה"אור המקיף של הבריאה" רח"ל.

וכבר הורה עליהם זקן, הוא מרן הגר"ש
קורח שליט"א, שהאומר כן הרי הוא
מקצץ בנטיעות! ונכשל בהגשמת מושגי
הקבלה, אשר עליהם הזהיר האר"י הקדוש
וחכמי ישראל רבות. מלבד זאת הוא טועה
במושגי יסוד בקבלה, שהרי מעולם לא
מצינו כי יש "אור המקיף" לגוי, וכן אמר

עבודה זרה, ומשתנה הדבר לכל מקרה.
האיסור חל הן על המטפל והן על המטופל.
ה. מלבד זאת, טיפולים אלה גורמים
לאדם להתחבר לכוחות
הטומאה ולהכניסם לנפשו ולנפש
מטופליו, ויכולים הם לגרום אף לנזקים
נפשיים ורוחניים.

מפעולות אלה. כמו כן שיטות אלה נתבררו
ונאסרו על ידי גדולי ישראל המובהקים
זצ"ל ושליט"א, וכבר הורה בהם זקן הלא
הוא מו"ר הבעל הבן איש חי לאיסור.
ד. איסורי התורה שיכולים להיכשל בהם
הם: א. קוסם. ב. ניחוש. ג.
חוקות הגויים. ופעמים אף יגיעו לכלל

הגאון רבי אריאל עוזרי שליט"א
 רב ומו"צ שכונת חפציבה
 וראש כולל לדיינות והוראה כנסת שמואל
 בית שמש

הפסק טהרה לאחר הדלקת נר שבת

(עריכת שולחן סימן רס"ז ס"ק ה', וסימן רס"ג ס"ק כ"א, וסימן תפ"ט סעיף י"ז)

מקבלת שבת בהדלקתה, ונאסרת בעשיית מלאכה, או לא. לדעת בעל הלכות גדולות (סימן ט' הלכות חנוכה), קבלת שבת תלויה בהדלקה. ואילו לדעת הרא"ש (סוף פרק במה מדליקין סימן כ"ד) אין קבלת השבת תלויה בהדלקה. וכדאיתא בטור סימן רס"ג סעיף י', וז"ל, כתב בה"ג דקבלת שבת תלויה בהדלקת הנר, דכיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת. ומפני זה כתב, שצריך להקדים נר של חנוכה לשל שבת. שאם יקדים של שבת לא יוכל להדליק של חנוכה אחר כך. והתוספות כתבו, שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר, דאפילו לאחר שהדליק הנרות לא חל עליו שבת, אלא תלוי בתפילת ערבית שהמתפלל ערבית חל עליו שבת.

ועיין בדרישה אות א', ובחידושי מהרל"ח, שכתבו, יגעתי ולא מצאתי בתוספות שלנו. ולענ"ד יש קצת משמעות בדברי התוספות (ברכות דף כ"ז ע"ב) ד"ה דרב צלי, דמדכתבו דהך ולא יקדים איירי בשלא

שאלה

אשה שבדרך כלל מקבלת שבת בהדלקה, והנה נזכרה שלא עשתה 'הפסק טהרה', האם יכולה להפסיק בטהרה לאחר הדלקת הנרות, היות ועדיין לא שקעה החמה, או שנאמר שכיון שקיבלה שבת הרי היא אסורה בכל מלאכה, כי הרי הוא לה כלילה ממש, וא"כ אינה יכולה לעשות אלא רק למחר. והוא הדין לאדם שהתפלל ערבית מבעוד יום בערב שבת [או בשאר ימי השבוע], האם צריך לחזור ולומר קריאת שמע בזמנה, או שנאמר שכיון שהתפלל ערבית עשאו כלילה, ואם כן אינו צריך לחזור. וכן נפק"מ נמי לספירת העומר וכדומה. (וכן בדיני שמועה קרובה ורחוקה באבילות).

תשובה

א. פלוגתת בה"ג והרא"ש אם קבלת שבת תלויה בהדלקת הנרות
 נחלקו הפוסקים בסימן רס"ג סעיף י', האם אשה המדליקה נרות שבת

ועיין בב"ח שם שכתב בזה"ל, וכן נוהגים הכל לפרוש ידיהם ולברך אחר ההדלקה. והטעם, משום שעכשיו כל הנשים מקבלים שבת בהדלקת הנרות ואין להתיר להם. ומיהו באנשים שמדליקין בעצמם, כגון מה שכתב המרדכי על ההולכים ללמוד חוץ לבתיהם, דהורה מהר"ם שצריך להדליק בחדרם משום שלום בית שלא ישל בעץ או באבן, אין בהם מנהג ואין קבלת שבת תלויה בהדלקתם, ומכל מקום טוב להם להתנות שלא יקבלו שבת עד שיתפללו ערבית, כמו שכתב בהגהות מימוניות, עיי"ש.

ב. קבלה בטעות הויה קבלה או לא

איתא במרדכי (סוף פרק במה מדליקין סימן רצ"ז), מעשה היה בימי אבותינו הקדמונים, פעם אחת ערב שבת היה ויום המעונן היה, וכסבורין העם שהוא חשיכה, והדליקו נרות ולא הספיקו להתפלל מנחה עד שנשבה הרוח ונתפזרו העבים וראו את השמש, ולא התפללו ערבית, והיה שהות ביום והתחילו הנרות לכבות, ושאלו לחכמי הדור ואמרו, אותם שהדליקו אסורים להדליק עוד ולעשות מלאכה שכבר קיבלו שבת, אבל שאר אנשי העיר מותרין להדליק ובמלאכה, מכאן יש להוכיח שהדלקת הנר הרי היא קבלת שבת, וגם יש ללמוד דקבלת שבת בטעות לא הויה קבלה ומותרין במלאכה (אלו שלא הדליקו), עכ"ד המרדכי.

קיבל שבת עדיין, משמע דלא בהדלקתו תליא קבלת שבת והבוחר יבחר, עכ"ל מהר"ח.

וכן בבית יוסף שם, הביא את הר"ן בריש פרק במה מדליקין (כ' ע"ב ד"ה ומדאמרינן), שיישב וטען בעד הבה"ג, ושכן נראה נמי מדברי המדרכי שם (סימן רצ"ג), אבל הרא"ש כתב דמשמע בגמרא דקבלת שבת אינה תלויה בהדלקת הנר, ונראה שהיא תלויה בתפילת ערבית. וכן עמא דבר, כשהחזן אומר ברכו הכל פורשין ממלאכה, עכ"ל. וכן כתב רבינו ירוחם בחלק ב' (ס"ז ע"ב). וכן נראה מדברי הרב המגיד בסוף הלכות חנוכה (הלכה י"ג) שכתב על דברי בה"ג, וכבר השיבו עליו הרמב"ן והרשב"א ואמרו, שאין הדלקת הנר קבלה אוסרת והביאו ראיה לזו, ולא מצאתי בדברי רבינו קבלה אוסרת בערב שבת, עכ"ל הרה"מ. וכן דעת סמ"ג במצות עשה, ושכן נראה שהוא דעת הגהות, אלא שכתוב בסמ"ג, אמנם המדליק עצמו אסור במלאכה לאחר שהדליק והביא ראיה מהתוספתא וכו'. וכן הביא עוד ראשונים שכתבו, שלאחר הדלקת הנר היו משליכין הפתילה לארץ, וכתב שנראה טעמם כדעת הבה"ג שבהדלקת הנר קיבלה את השבת. וכן כתב עוד, שמה שכתבו הפוסקים שבתפילת ערבית תלויה קבלת השבת, צריך לפרש דהיינו תחילת בתפילת ערבית והוא באמירת ברכו, עכ"ד רבי"ה בית יוסף.

ולכאורה יש להקשות על ממסקנת המרדכי מתשובת חכמי הדור הנ"ל, שאותם שהדליקו נרות הרי הם אסורים במלאכה, ואילו אנשי העיר שלא הדליקו הרי הם מותרים, משום שקבלת שבת בטעות לא היא קבלה. וצ"ב א"כ מדוע שלא נאמר גם על אלו שהדליקו שקבלתם היתה בטעות, וא"כ אינם מקבלים שבת ומותרים במלאכה.

אלא שראיתי בהגהות והערות על הב"י שם (בסימן רס"ג סי"ד), שכתבו שיש הבדל בין קבלה במעשה למחשבה שאלו שהדליקו עשו מעשה ואפילו שהיה בטעות, אולם אלו שרק במחשה וכדו'. ולא במעשה מותרים. ועיין עוד בבגדי ישע על המרדכי הנ"ל.

ומאיך ראייתי בתשובה לרב האי גאון שנשאל שם, לגבי ערב שבת שהיה מעונן והדליקו נר של שבת, ואחר כך זרחה החמה. והשיב, אם כבו הנרות מותר להדליקן ומותר להוסיף בהן עד שקיעת החמה, ואם לא כבו אין צריך לכבותן ולהדליקן, שהנרות אין אוסרין את השבת ואין מתירין. וכן מותר לעשות מלאכה אחרת עד שקיעת החמה, עכ"ל. משמע מדבריו שבהדלקת הנר אינה מקבלת שבת. ודו"ק.

וכן כתב בב"י ובשו"ע, דקבלה בטעות לא היא קבלה (מדברי המרדכי הנ"ל). וכן

משמע מהשתילי זיתים כדעת השו"ע. וכן כתב המשנה ברורה (ס"ק נ"ז), דקבלה בטעות לא שמה קבלה, ומאיך הביא את דברי האחרונים (מג"א א"ר ועוד) שהביאו בשם כמה מגדולי הפוסקים, דסבירא להו דקבלת הציבור בטעות אפילו רק ע"י תפילה שמה קבלה, רק שבזה אין המעוט נמשכים אחרי הרוב כיון שבטעות היתה הקבלה, עכ"ד. וכן בכף החיים (ס"ק פ"ו) הביא בשם אחרונים, דאין לסמוך בזה על השו"ע, אלא אמרין דאף קבלה בתפילה בטעות הויה קבלה ואסורים במלאכה, ע"כ. הרי ממסקנת המרדכי הנ"ל למדים אנו, שדעתו שמקבלת שבת בהדלקה, ושקבלת שבת בטעות לא היא קבלה, אולם רק קבלה במחשבה ובתפילה, ולא במעשה.

ולכאורה לענ"ד קשה, מה יאמר הבה"ג על הגמ' דשש תקיעות (שבת דף ל"ה ע"א), ששם כתוב בהדיא שאחר ההדלקה עוד עושה מלאכות קטנות כצלית הפת וכו'. אלא שראיתי שעמד בזה בריא"ז על הר"ן, ושם הקשה שלפי הנראה מתלמוד דידן, לאחר הדלקת הנר יכול להצניע הנר שהדליק בו, שהרי התיר לחזן להצניע השופר שבידו [שהרי תקע בו כמה תקיעות]. ושמוא יש לומר, דסבירא ליה כרש"י שם ד"ה והתניא, דשופר הוי דבר שמלאכתו להיתר. ואם כן אפשר שבמקום עצמו שהיה תוקע, שם היה מקום הצנעתו דכשמניחו על הארץ הוי

מחול על הקודש, ולפיכך לא הוצרך רבינו ז"ל, להזכיר דין מוסיפין מחול על הקודש גבי שבת דנלמדת מכאן, וכמ"ש ג"כ בסמוך "ותוקע ושובת". וכן כתב רש"י ז"ל, וז"ל, שהיו ממהרין לתקוע כדי להוסיף מחול על הקודש, עד כאן לשון מהרח"כ בשם טוב שם. וכן הוא בפרישה שם, שהביא את דברי רבי אברהם מפראג, שהביא סיוע לדברי הרא"ש מהגמ' דשש תקיעות הנ"ל, עיי"ש"ב.

בדעת רבינו הרמב"ם בזה

ואכתי איכא למימר, שהואיל ורבי' הרמב"ם לא זכר מדין קבלת שבת אם היא תלויה בהדלקת הנר או בברכו וכדו', אפשר לומר לענ"ד, שדעתו כדעת הרא"ש, שהרי הביא להלכה את הגמ' דשש תקיעות, ושם נלמד שאחרי הדלקת הנר לא מקבל שבת, שהרי עוד עושה מלאכות קטנות ורק אח"כ שובת. א"כ הרי הוא אליבא דהרא"ש.

אלא שלאחר התבוננות קצרה נראה שאינו בדוקא, כי הרי פלוגתת הראשונים האם קבלת שבת בהדלקה או בברכו, ולרבי' הרמב"ם שובת לאחר התקיעה האחרונה, ולא מוזכר האם הוא בתפילת ערבית בדוקא. אלא שיותר נראה שהכרעתו קרובה לשיטת הרא"ש. אולם כבר כתב הרב המגיד דאין לרבינו קבלה אוסרת בערב שבת.

הצנעתו, עכ"ל. וצ"ע. [ובאור זרוע הביאו הדרכי משה ס"ק ד', כתב דהדלקת הנר הוי קבלת שבת, עיי"ש].

ומאיך ראה בשבת (דף ל"ה ע"ב) הא דת"ר שש תקיעות תוקעין בערב שבת, ראשונה להבטיל העם ממלאכה שבשדות, שניה להבטיל עיר וחנויות, שלישית 'להדליק את הנר' וכו', ושווה כדי צליית דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע 'ושובת'. ופירש רש"י ד"ה ושובת, חל שבת עליו, ע"כ. ולכאורה מכאן ראיה לדברי הרא"ש, כי חזינן דלאחר הדלקת הנר עוד עושה מלאכות קטנות כגון צליית דג קטן או להדביק פת בתנור, ורק אח"כ שובת, וכדברי רש"י חל שבת עליו. א"כ הוא כדברי הרא"ש דלא כבה"ג. וראיתי שכן כתב בהדיא רבינו הרא"ש בסוף פרק ב"מ, עיי"ש.

ואגב דברינו אלו, הנה ידועה היא דעת הבית יוסף בסימן רס"א ס"ק א' וב', בדין תוספת מחול על הקודש. דלהרמב"ם אין דין תוספת רק ביום הכפורים וכדברי הרב המגיד בפ"א מהלכות שביתת עשור ה"ו, אולם ראה בפירושו שם טוב על הרמב"ם למהר"ח כסאר זצ"ל שכתב בהלכות שביתת עשור, וכן בפ"ה מהלכות שבת ה"כ, בדין שש תקיעות שקודם השבת, שהביאם רבי' הרמב"ם בהלכה י"ט, כ' ד"ה והשלישית קרוב לשקיעת החמה, וכתב ע"ז מהרח"כ, 'ומכאן ראיה שמוסיפין

וכן בילקוט יוסף ועוד, שכן כתב בספר עבודת הגרשוני, שכלל זה דביש אומרים ויש אומרים אזלינן כיש אומרים בתרא אמור אף במקום שכותב מרן יש אומרים ויש חולקים, והלכה כיש בתרא. וא"כ הלכה כיש אומרים בתרא שהוא דעת רבי' הרא"ש, שאינה מקבלת שבת אלא באמירת ברכו או מזמור שיר ליום השבת.

וכן ראיתי שכתב בילקוט יוסף ועוד, שמזה שכתב מרן 'ולדידן מזמור שיר ליום השבת' משמע כהרא"ש. עיי"ש ודו"ק. כמו כן ראה למהר"ד משרקי בשתילי זיתים, שהשמיט דברי רמ"א בהגהה, משום דלשיטתו אינה מקבלת שבת בהדלקה אלא במזמור שיר ליום השבת, וכפסק מרן. וראה בסביב לשולחן שכן פסק מהר"י צובירי זצ"ל שאינה מקבלת שבת בהדלקה (וכדעת כהרא"ש). וכן ראיתי להגר"ע בסיס שליט"א בספרו שו"ת בית העזרי סימן ל"ח שכתב שכן הוא המנהג כפי דעת מרן, שאינה מקבלת שבת בהדלקה, והוסיף, שדעת הרבה פוסקים שיכול להתפלל מנחה אפילו אם הוא עצמו קיבל שבת, עיי"ש ב.

ג. דעת מהרי"ץ ובעל עריכת שולחן

בזה

ברם, ראה למהרי"ץ בסידורו עץ חיים דף קי"א ע"א, שכתב שאחר ההדלקה נוהגות לומר "ברוך מקדש השבת", עיי"ש. ואם כן שפתי ברור מללו, שמקבלת שבת

דעת מרן השולחן ערוך בדין קבלת שבת

ומרן בשולחנו הטהור סימן רס"ג סימן פסק בזה"ל, לבעל הלכות גדולות כיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה. ועל פי זה נוהגות קצת נשים, שאחר שבירכו והדליקו הנרות, משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה, ואין מכבות אותה. ויש אומרים, שאם מתנה קודם שהדליקה שאינה מקבלת שבת עד שיאמר החזן ברכו, מועיל. ויש אומרים, שאינו מועיל לה. ויש חולקים על בעל הלכות גדולות ואומרים, שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר אלא בתפילת ערבית, כיון שאמר החזן ברכו, הכל פורשין ממלאכתם. ולדידן כיון שהתחילו מזמור שיר ליום השבת הוי כברכו לדידהו, ע"כ. וכתב הרמ"א בהגהה, והמנהג שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת בהדלקה, אם לא שתתנה תחילה, ואפילו תנאי בלב סגי, אבל שאר בני הבית מותרין במלאכה עד ברכו, עיי"ש.

והנה נראה שפסק מרן אזיל בשיטת הרא"ש שאין קבלת שבת תלויה בהדלקת הנר, שהרי הביא את הבה"ג ביש אומרים קמא, ולאחר מכן הביא את שיטת הרא"ש בלשון ויש חולקין. וקיימא לן יש ויש הלכה כיש בתרא, ואל תתמה שהרי כאן כתב יש אומרים ויש חולקים, שהרי כבר כתבו הפוסקים בכללים (ראה בפירוש זית רענן על השתילי זיתים בסביב לשולחן שם,

המשנ"ב) שכתב דבר חידוש, דנראה שכל מחלוקת הפוסקים (הבה"ג והרא"ש וסייעתו), אם בהדלקה היא קבלת שבת או לא, היינו דוקא כשמדליק בעוד היום גדול שיש זמן לעשות מלאכה, משא"כ כשמדליק סמוך לשבת שהוא כעשרים דקות קודם השקיעה, ואינו יכול לעשות שום מלאכה, הרי הוא מקבל עליו שבת בודאי ולא מהני תנאי, דמה יועיל תנאי בזמן שאסור במלאכה. אולם יעויין בשו"ת יביע אומר (ח"ב סימן ט"ז אות ט') שכתב על דבריו, שאין להם שורש ויסוד בפוסקים, דמנא ליה דלא מועיל תנאי כשסמוך לשבת, הרי לפני שקיעת החמה יום גמור הוא, ולכן הסיק שודאי מהני שפיר תנאי אף בזמן שסמוך לשבת, עכ"ד.

וראה באור לציון שכתב (חלק ב' פרק י"ח אות ט'), שאמנם אין קבלת השבת תלויה בהדלקת הנר, אולם מכל מקום לכתחילה טוב שתקבל השבת בהדלקה, מכיון שהביא השו"ע שיטת הבה"ג, יש לחוש לו, ולכן אין לעשות תנאי אלא לצורך גדול. ובילקוט יוסף כתב, שמותרת האשה בעשיית מלאכה גם לאחר הדלקת הנרות כל זמן שלא שקעה החמה, ושכן עיקר להלכה. ומכל מקום כתב, שנכון שהאשה תתנה ותגלה דעתה שאין ברצונה לקבל שבת בהדלקת הנרות בערב שבת, עיי"ש. ועיין עוד בשו"ת יביע אומר חלק ב' סימן ט"ז ס"ק ג', ד', שהביא להוכיח כדעת מרן, שאין קבלת השבת תלויה בהדלקת הנר,

בהדלקתה. ואין לך קבלת שבת גדולה מזו. (וראה עוד בשע"ה סימן נ"ז סעיף ב', עיי"ש).

וכן ראיתי למו"ר מרן הגר"ש קורח שליט"א בספרו עריכת שלחן ילקוט-חיים (סימן רס"ג ס"ק כ"א) שכתב, אחר ההדלקה שובתת מכל מלאכה, וכדעת בה"ג דסבירא ליה דבהדלקת הנר הוי קבלת שבת. ומכל מקום למנהגינו, קבלת השבת בהדלקת הנרות הוא רק לעצמה ואין בני ביתה נמשכים אחריה. ודע, שכל זה אינו לשיטת רבינו הרמב"ם, וכמו שכתב הרב המגיד בסוף הלכות חנוכה הי"ג, וז"ל, ולא מצאתי בדברי רבינו קבלה אוסרת בערב שבת, ואף לא תוספת, וכמו שכתבתי בפ"א מהלכות יום הכיפורים, עכ"ל הרב המגיד. עכת"ד בעל העריכת שולחן. ולע"ד דברי רבינו בעל העריכת שולחן ברור מללו, דהרי בדרך כלל אחרי שסיימה את כל הכנותיה לשבת, אז מדליקה את הנרות, וממילא קיבלה על עצמה שבת. וכן עמא דבר. וכן כתב במשנה ברורה (שם ס"ק מ"ג ד"ה מקבלת שבת), ותתפלל מנחה תחילה, דהואיל דכבר קיבלה שבת שוב אי אפשר להתפלל תפילה של חול, ובשאינן שהות לזה יותר טוב שתתפלל ערבית שתים, וכדלקמן בסעיף ט"ו, מלכנוס חס ושלום בספק חילול שבת. עכ"ל המשנ"ב.

והלום חזיתי לשו"ת לב חיים למהר"ח פלאג'י (הביאו בספר משנת חכמים על

אלא במזמור שיר ליום השבת, עיי"ש"ב. [ולעניין הסתירה בדברי מרן, שבהלכות חנוכה בסימן תרע"ט כתב לחשוש לדברי בה"ג, ופסק להדליק קודם נר חנוכה ואח"כ נר שבת, ואילו כאן פסק דלא כבה"ג, עיין בדברי מרן בב"י בסימן תרע"ט. וכן עיין בילקוט יוסף ובסביב לשולחנך שם].

ד. קריאת שמע מבעוד יום

והשתא נבוא לברר דין קריאת שמע מבעוד יום, האם שפיר למעבד הכי, והאם אמרינן שאדם שהתפלל בערב שבת מוקדם מפלג המנחה, צריך לחזור ולקרוא קריאת שמע אחר צאת הכוכבים, או שאין צריך, דהואיל ולעניין שבת הוי לילה, הוא הדין לעניין קריאת שמע.

הנה מרן בשו"ע סימן רס"ז סעיף ב' כתב, מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבלת שבת בתפילת ערבית ולאכול מיד, עכ"ל. ויש להקשות, הלא הוא אוכל קודם קריאת שמע דאורייתא, שהרי קרא קריאת שמע שלא בזמנה. ועל כך תירץ מהר"ד משרקי בשתילי זיתים (ס"ק ג'), ולא מיקרי אוכל קודם קריאת שמע, כיון דאיכא רבוותא דפסקו דמפלג המנחה ואילך הוי זמן קריאת שמע (בית יוסף). ע"כ. מלשון זה משמע, שכבר קרא קריאת שמע בתפילת ערבית, עיי"ש.

מיהו עיין בשם טוב למהר"ח כסאר זצ"ל שכתב (פ"ג מהלכות תפילה ה"ז) לדייק

מלשון הרמב"ם, דהמתפלל ערבית מבעוד יום אינו קורא אז קריאת שמע וברכותיה, הואיל ועדיין לא הגיע זמנה, אלא מתפלל תפילת שמונה עשרה, ואחר צאת הכוכבים קורא קריאת שמע עם ברכותיה. אלא שסיים שמנהג העולם כדעת הסוברים שקורא קריאת שמע עם ברכותיה, ואחר כך חוזר וקורא קריאת שמע בזמנה בלא ברכותיה, עיי"ש. (וראה עוד במשנה ברורה ס"ק ו', ובביאור הלכה שם ד"ה ובפלג). וכן ראיתי בתשובות הגאונים לרב פלטיי גאון תשובה ק"ח, שנשאל אודות מי שקרא קריאת שמע לפני צאת הכוכבים האם יוצא ידי חובתו, ופסק שצריך לחזור על קריאת שמע בצאת הכוכבים. וכן ראה למהר"א אלנדאף זצ"ל בשו"ת זכרונאי איש סימן ל"ג, עיי"ש.

וכן פסק מו"ר שליט"א בעריכת שולחן סימן רס"ז ס"ק ה', מתפללים ערבית ואפילו עדיין לא החשיך, ומכאן למעשה היה שקיבלו שבת ועדיין זמן מנחה קטנה. ושם בביאורים כתב, והמדקדקים היו חוזרים וקוראים את קריאת שמע בזמנה בינם לבין עצמם, ורבים סמכו על כך (דהיינו שלא לחזור על קריאת שמע), שכיון שהוא לילה לעניין שבת, ממילא הוא ג"כ לעניין קריאת שמע, עכ"ל.

חזינן אם כן פלוגתא בדין זה, דיש דכתבו שצריך לחזור על קריאת שמע בצאת הכוכבים. ויש שסברו שכיון דלעניין שבת הוי לילה, אם כן הוא הדין נמי לקריאת שמע, עיי"ש"ב. ומכל מקום

כתבו הפוסקים להחמיר ולחזור על קריאת שמע בזמנה.

ואותו הדין גם כן לעניין ספירת העומר, לך נא ראה שכן כתב בעריכת שלחן סימן תפ"ט סעיף י"ז, אם התפללו ערבית מוקדם יכולים לספור ג"כ, דכיון דלעניין קריאת שמע ותפילה הוי לילה הוא הדין נמי לעניין העומר, והחש על עצמו יחזור ויספור בזמנו. וכן כתב מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן ר"ו. והרב ענף חיים על עץ חיים חלק ב' דף מ"ב ע"ב כתב, שכך נהגו בהרבה קהילות בתימן. וכל זה אינו לכתחילה, ומנהג העולם לדקדק עד צאת הכוכבים, כלשון הרב שתילי זיתים, עכ"ל העריכת שולחן. ראה שם שהאריך בזה כיד ה' הטובה עליו.

וכן ראיתי למהר"י צובירי זצ"ל בסידורו כנסת הגדולה (דף תש"ו) שכתב, מצות ספירת העומר, אין סופרים אלא בלילה בצאת הכוכבים. ומשום כך, כשהיו בתימן מתפללים בעוד אור היום על הארץ או בתחילת בין השמשות, לא היו סופרים בבתי הכנסיות, אלא כל אחד סופר בביתו, עכ"ל מהר"י צובירי זצ"ל. הרי שסברו להחמיר שספירת העומר מצוותה דוקא בצאת הכוכבים, ואפילו דלעניין שבת חשבינן כלילה, וכעדות מו"ר מהר"י צובירי ומו"ר בעריכת שולחן שם.

ה. הפסק טהרה לאחר שהדליקה נרות והשתא הבוא נבוא לעיקר שאלתינו, מה הדין באשה שנוהגת כמאן דאמר שמקבלת שבת בהדלקה, והנה נזכרה שלא עשתה הפסק טהרה, האם נאמר לה שיכולה להפסיק בטהרה בהיות דעדיין יום הוא, וזמנה דהפסק טהרה הוא עד השקיעה, או שנאמר כיון שקבלה שבת והוי כלילה, אם כן אינה יכולה לעשות הפסק טהרה אלא למחר. ולפי האמור יוצא מבואר, שלפי דעת הבה"ג אינה יכולה, משום שקיבלה שבת. ואילו לדעת הרא"ש כיון שלא קיבלה שבת, א"כ עדיין יום הוא לה, ויכולה לעשות הפסק טהרה כמו בשאר ימות השבוע.

והנה, דין זה לא נזכר בדברי הרמב"ם ולא בשאר הראשונים, ואין צריך לומר שלא נזכר כלל בתלמוד, ולפי זה אפילו התפללו הקהל מבעוד יום רשאית לפסוק בטהרה טרם תשקע החמה, דהא אנן בעינן שבעה ספורין והא איכא.

אולם ראה בתרומת הדשן סימן רמ"ח, שנשאל שם על נדון דידן, בקהל שהתפללו ערבית ועוד היום גדול, האם מהני לה באותה שעה לפסוק בטהרה הואיל ואינו לילה, או דנימא דלא מהני לה ספירתה, דכיון שעשו הקהל את היום כלילה לעניין ערבית, חשבינן ליה כיום המחרת. והשיב בעל התרומת הדשן, דלא תפסוק בטהרה אלא קודם תפילת ערבית,

ואפילו שכן רגילה להתפלל לא פלוג רבנן. משא"כ לגבי איש, הלא כתב מהרש"ל והגאון אבי הש"ך, שאם לא התפלל כיון שרגיל להתפלל אינו נגרר אחרי הציבור. ואפילו לדעת המחמיר (תרומת הדשן) בסימן קצ"ו סעיף א', שאני הכא דאבילות דרבנן היא. אי נמי יש לחלק, דלעיל מיירי שהקהל התפללו ערבית והיא רצתה להקל על עצמה ולעשותו יום, לאו כל כמינה לאפוקי נפשה מציבורא, אבל כאן מן השמים הטילו עליו אבילות בעודו יום, וכיון שלא התפלל יכול לומר לדידי יום הוא. ודבריו נכונים. ולפי זה, אם אירע אבילות זו לאשה שלא התפללה, אותו יום עולה לה, דלא כמהרש"ל שהחמיר, עכ"ל הש"ך. ועיין עוד בדגול מרבבה שם.

ברם, ראיתי לרבי' הלבוש בסימן ת"ב, שכתב להקל עפ"י המבואר בסימן קצ"ו, ששם כתב להתיר גבי לובשת לבנים דהמיקל לא הפסיד, כל שכן באבל דהמיקל למנות יום ששמע ליום ראשון, אע"פ שהתפללו הקהל ערבית לא הפסיד. וראה להש"ך בסימן ט"ו שכתב שם דלא כהלבוש, וכתב שאפשר שגם העט"ז לא קאמר אלא כשהתפללו הקהל ערבית והוא לא התפלל, דאז עולה לו אותו יום. וכן עיין בחזון עובדיה אבילות חלק ג' דף ק"ג, שיצא לדון באשה שהדליקה נרות שבת וקיבלה בהדלקתה את השבת מפלג המנחה ושמעה שמועה קרובה, האם עולה לה אותו יום או לא, ושם הביא פוסקים

אבל לאחר שהתפללו הקהל אף אם היא לא התפללה, מאחר וכבר עשו אותו מקצת היום לילה לעניין תפילה, שוב אין לעשותו יום לעניין הפסק טהרה, שהרי לעולם צריכה להפסיק בטהרה קודם הלילה של יום תחילת הספירה, שאם תמתין אפילו רגע אחד בלילה, שוב אין היום עולה למניין שבעה, כדמוכח קצת ברש"י (גדה דף כ"ט ע"ב), ובנדון דידן נמי חשבינן לאחר תפילת ערבית לילה, עכ"ל.

ו. שמועה קרובה בערב שבת לאחר הדלקת הנר

וכעין זה כתב מהר"ם (בהלכות אבילות) לעניין אבילות, שאם התפלל ערבית מבעוד יום קודם צאת הכוכבים ושמע שמועה על מתו, אותו היום אינו עולה לו הואיל והתפלל ערבית, ומונה ממחרת, דתרי קולי לא עבדינן עכ"ד, עי"ש. וכן פסק מרן ביו"ד סימן שע"ה וסימן ת"ב סעיף י"א, מי שהתפלל ערבית ועדיין הוא יום, ושמע שמת לו מת, יש מי שאומר שמונה מיום המחרת, ואותו יום אינו עולה, ע"כ. וכתב עליו הש"ך בסעיף י"ד, דדוקא אם הוא התפלל ערבית, אולם אם רק הציבור התפללו והוא לא, ושמע שמועה קרובה, עולה לו אותו יום ואינו נגרר אחרי הציבור. ואפילו למאן דאמר בשו"ע סימן קצ"ו שנגררת אחרי ציבור שהתפללו ערבית, שאני נשים שרובן אינם מתפללות ואז ממילא נגררות אחרי ציבור,

הדשן חולק, דכיון שהתפללו הקהל ערבית עשו אותה שעה לילה, וחשבינן כאילו הוא מיום המחרת, הלכך אין יום המחרת עולה לה מן המניין, דיום שפוסקת בו אינו סופרתו למניין שבעה, והאגור כתוב דמהר"י מולין השיב כסברא ראשונה דאחר תפילת ערבית נחשב יום לעניין הפסקה, ואפילו בערב שבת אחר תפילת והקבלת שבת, כי ההיא תוספת לא שייכא לעניין נדה, עכ"ל הב"י.

מכאן חזינן פלוגתא, דלדעת התרומת הדשן אינה יכולה בכה"ג לפסוק בטהרה, אף שהשמש זורחת הואיל ועשו הקהל בתפילתם לילה, ואילו לדעת היש אומרים ומהר"ל (מולין) מהני לה לפסוק בטהרה, בו ביום אף שעשאוהו ליום לילה, ואפילו בערב שבת מהני, עכת"ד.

ומרן השולחן ערוך לא כתב דין זה להלכה, אבל הרמ"א כתבו בהגהה (סימן קצ"ו סעיף א'), יש אומרים אם התפללו הקהל ערבית ועוד היום גדול אינה יכולה לבדוק אז, ללבוש לבנים ולהתחיל למנות מיום המחרת, מאחר דהקהל כבר עשו אותו לילה. ויש אומרים, דמותר אפילו עשו הקהל שבת ונוהגין לכתחילה ליוזרה, ובדיעבד אין לחוש, עד כאן דברי הרמ"א. וכן כתב שם הלבוש. ולדעת המחמירין אפילו שלא התפללה ערבית אין להקל, כך מבואר בתרומת הדשן, וכן כתב הש"ך (ס"ק ג'), תורת השלמים וחוות דעת. וכל שכן

להקל ולהחמיר, וכתב שנראה להקל בהיות דקיימא לן דהלכה כדברי המיקל באבל, ועוד שלפי מרן בסימן רס"ג סעיף י' הלכה כמאן דאמר שאינה מקבלת שבת בהדלקה, יש להקל לה כדין שמועה קרובה, ועיי"ב.

ומצאתי למו"ר הגר"פ קורח שליט"א שכן כתב בספרו בית מועד (חלק ב' דף תכ"ז) בזה"ל, שמע שמועה קרובה בערב שבת אחר שקיבל עליו שבת, והוא הדין לאשה ששמעה שמועה קרובה אחר שהדליקה נרות, ולמוצאי שבת נעשית רחוקה, יש אומרים שדינו כשומע בשבת ואינו נוהג אבילות במוצאי שבת אלא שעה אחת, ויש אומרים שדינו במוצאי שבת כשמועה קרובה. ושם בביאורים כתב, שכן כתב בשערים המצויינים בהלכה סימן ר"ו סעיף ח', שכן נראה משו"ת מהרש"ם חלק ה' סימן ס"א, ודוקא באשה ששמעה אחר הדלקת נרות הוי מוצאי שבת כשמועה רחוקה, משא"כ באיש ששמע אחר הדלקת נרות דהוי שמועה קרובה, ועיין עוד שם בהלכה כ', שכתב דין מי שהתפלל ערבית הנ"ל, עיי"ש.

ונהדר אנפין לנדון דידן, דהנה מרן בבית יוסף סימן קצ"ו סעיף א' ד"ה כתוב, הביא את דברי התרומת הדשן, וכתב אם התפללו הקהל ערבית ועוד היום גדול, יש אומרים שיכולה לבדוק באותה שעה ותמנה מיום המחרת, אבל התרומת

יכולה להפסיק בטהרה. וכן כתב בחכמת אדם להחמיר, דלא ליעביד תרתי דסתר, ועיין שם בדבריו.

ומצאתי חבר להרב לחם ושמלה,
שכדבריו ממש ראיתי שכן כתב רבינו הבן איש חי (בפרשת י"ג שנה שניה) שכתב, שצריכה לפסוק בטהרה קודם שתתפלל ערבית, שאם התפללה ערבית אינה יכולה לעשות הפסק טהרה, אע"פ שעוד היום גדול, ע"כ. עוד ראיתי להרב ערוך השולחן יו"ד סימן קצ"ו, שלאחר שהביא דברי הרמ"א והש"ך, כתב עליו בהאי לישנא, ולא מצינו בפוסקים חומרא זו רק באבילות (יורה דעה סימן שע"ה), ואף גם שם הקילו האחרונים, כיעו"ש, ולכן פסק שיכולה לעשות ההפסק אחר ההדלקה.

ז. דעות האחרונים בזה

ואחר כתבי כל זה, ראיתי בספר עומק הטהרה להג"ר פינחס וינד שליט"א, שכתב (בסימן נ"ג אות ח') וז"ל, ונראה דכאשר התפללה ערבית והראתה בכך שאצלה כבר לילה, ושוב עושה היא הפסק טהרה, הרי עשתה תרתי דסתר, דבזה שהתפללה ערבית הוכיחה שדין לילה אצלה, ומה שאחר כך עושה הפסק טהרה מראה שדין יום אצלה, דומיא מה שמצינו בהרבה מקומות כמו גבי תפילת מנחה וערבית שאם הוא יום אינו יכול להתפלל ערבית, ואם הוא לילה אינו יכול להתפלל

אם היא התפללה ערבית דלא מהני. אולם לדעת המקילין בכל עניין יש להתיר, ואף שהקהל התפללו ערבית של שבת שניתוסף עליהם איסורי שבת, אפילו הכי מותרת לפסוק בטהרה ביום שישי לפני השקיעה, ואין צריך לומר דאם התפללו ערבית של חול דשרי. וראה שכן כתב המחצית השקל (ס"ק ד'), עיי"ש.

וראה עוד להש"ך ס"ק ד' שהביא שם לדברי האגור בשם מהרי"ל, שכתב להביא ראיה מספירת העומר דלא חשבינן ללילה אפילו בערב שבת דתוספת שבת דאורייתא, וכן מאכילת מצה ופסח וסוכה, דבעינן לילה ממש, עכ"ד. משמע מדבריו, דאע"פ שגם היא התפללה ועשתה שבת מותר (דכיון שלא הגיע השקיעה ממש אינו לילה). ולפי זה, מה שכתב הרמ"א 'אפילו עשו הקהל שבת', הכי קאמר אפילו עשו הקהל ג"כ שבת וגם היא, עכ"ל הש"ך. וראה עוד באריכות שכן כתב בשו"ת דרך בת עמי שהביא כל זאת, והאריך שם עד למאד. וכן הביא את דברי אבי הש"ך, שהביאם הש"ך לעיל שהחמיר כדעת התרומת הדשן, וכן הביא את דברי הרב לחם ושמלה (ס"ק ח') שכתב, דאם היא עשתה שבת וכן אם התפללה ערבית בחול, אין להקל אפילו בדיעבד. והניף ידו שנית הרב לחם ושמלה שכן פסק בקיצור שו"ע שלו (סימן קנ"ט סעיף ג'), דאם התפללה ערבית, וכ"ש אם הדליקה נרות שבת או ליו"ט, אף על פי שעדיין היום גדול אינה

שכל עוד לא שקעה החמה אין לדונו כלילה לעניין זה, ע"כ. והניף ידו שנית בספרו הליכות עולם פרשת צו, עיי"ש.

איברא, דחזיתי בספר אבני שוהם חלק ב' סימן קצ"ו דף תר"א, שהביא

מחלוקת הפוסקים הנ"ל, וכתב עפ"ז, דמי שניסחה לפסוק בטהרה לפני כן, ולא עלתה בידה והגיע זמן הדלקת נרות, תוכל להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה, ואח"כ תנסה שוב לבדוק עד שקיעת החמה, וסיים, הלכך בערבי שבתות וימים טובים לכתחילה יש לה לפסוק קודם שתדליק נרות. וכן המתפללת ערבית בימות החול מבעוד יום, תפסוק בטהרה קודם התפילה, ובדיעבד תוכל לפסוק גם לאחר מכן כל זמן שלא שקעה החמה. ועיין ג"כ בספר פסקי תשובות סימן רס"א אות ט', שכן כתב להתיר בדיעבד כל עוד שלא שקעה החמה, ע"ש. וכן ראה בספר משנת הטהרה דף ש"מ, ושכן כתב בשיורי טהרה, ובנטעי גבריאל ועוד, עיי"ש.

ותבט עיני להגר"מ שטרנבוך שליט"א בארחות הבית פרק כ"ב ה"ז, שכתב וז"ל, וכשבאה לעשות הפסק טהרה בערב שבת, עושה זאת לפני הדלקת נרות שבת, ואם שכחה עד לאחר שהדליקה נרות, יכולה לעשות הפסק טהרה עד שקיעת החמה, עכ"ל. שוב ראיתי שכן כתב בספר שיח יעקב (דף ת"ג) דלאחר שהביא את דברי הרמ"א בהגהה, וכן את דברי שבט

מנחה, וכן גבי קבלת שבת, ותפילת מנחה מצינו שהאדם גופיה אינו יכול למיעבד תרתי דסתרי אהדדי, ולכן אינה יכולה להפסיק בטהרה כאשר התפללה היא או הקהל ערבית מבעוד יום, עכ"ל.

אולם ראה להגר"נ קרליץ שליט"א בספרו חוט שני (דף רל"ט) שכתב, די ש לה לפסוק בטהרה קודם שתקבל שבת עליה, או קודם שיקבלו עליהם רוב הציבור את השבת, ואמנם בדיעבד אם לא פסקה בטהרה אז, יכולה לפסוק בטהרה אף לאחר שקיבלה שבת, ובלבד שיהיה קודם השקיעה, עכ"ד. וכן כתב בשבט הלוי (דף רע"ח), ובשע"ה חלק ב' סימן נ"ז אות ל"א, דלכתחילה תפסוק לפני הדלקת הנר ותפילת ערבית, אולם בדיעבד שלא הפסיקה יכולה לפסוק אחרי ההדלקה כל עוד לא שקעה החמה.

ומצאתי און לי, בראותי להגר"ע יוסף זצ"ל שהביא לחקור דין זה בספרו טהרת הבית במשמרת הטהרה חלק ב' דף רע"ד שכן כתב, אשה שרגילה להתפלל תפילת ערבית, לכתחילה תעשה ההפסק בטהרה קודם תפילת ערבית, ובדיעבד אע"פ שהתפללה ערבית, אם עדיין לא שקעה החמה יכולה לעשות הפסק טהרה, ולמנות שבעה נקיים החל מיום המחרת. ואפילו הדליקה נרות בערב שבת, וגם התפללה ערבית של ליל שבת, בדיעבד יכולה עדיין לעשות הפסק טהרה,

בפירוש שאיננה מקבלת שבת בהדלקה שהרי ידעה שתכנס לחופה אחר כך והוי צורך גדול, לכן יש להקל, וגם לגזוז שיערה מותר, ואם כן הוא הדין בתבשילין שרק נתחממו ולא נתבשלו, עכת"ד. (ועיין עוד בספר הליכות שבת, ובטהרת המשפחה, ובמשנת שלמה, ודו"ק).

ואחרי ככלות הכל, בראותינו את כל דברי הפוסקים שפסקו רובם ככולם, דלכתחילה יש לעשות ההפסק טהרה קודם הדלקת הנר או קודם ערבית, אולם בדיעבד שלא עשתה, יכולה לעשות כל עוד לא שקעה החמה, משום דתליא מילתא ביום, וכל זמן שלא שקעה החמה קרינן ביה יממא לכולי מילתא דנדה, וממחרת תחל לספור שבעה נקיים, ועוד כיון שרבינו הרמב"ם לא זכר מאומה מזה משמע דליתא להאי דינא כלל. וכן מבואר מדלא העלה דין זה מרן בשולחנו הטהור, הגם שבבית יוסף הביאו. הלכך בנדון דידן דקיימא לן למנהגינו, ושכן עמא דבר, שמקבלת שבת בהדלקה כדעת בה"ג, א"כ צריכה קודם לפסוק בטהרה ורק לאחר מכן להדליק נרות שבת, או להתפלל ערבית, ובדיעבד ששכחה יכולה לסמוך על דעת המתירים ולפסוק כל עוד עדיין לא שקעה החמה.

הלוי, כתב, ולעניין הלכה כתב דאפשר לעשות ההפסק טהרה אפילו קיבלה שבת והתפללה ערבית, ואפילו הדליקה נרות, כל זמן שהוא יום, אלא שהדבר פשוט שאחר שקיבלה שבת צריכה לזוהר בדיני רחיצה וסחיטה דשבת. ועוד כתב, דמי שלא עשתה הפסק טהרה עד שהגיע זמן הדלקת הנרות ואין שהות לבדוק תחילה, עדיף שתדליק נרות בלא תנאי ותפסיק בטהרה אח"כ, כיון שבדיעבד עדיף לעשות הפסק טהרה אחר קבלת שבת, מלהתנות על ההדלקה, עכ"ד.

וכן ראיתי בשו"ת קניין תורה בהלכה (חלק ז' סימן כ"א), שנשאל שם אודות אשה שהדליקה נרות שבת במקום שמדליקין רבע שעה קודם השקיעה, ותיכף ראתה שהכירה לא הודלקה, וכל התבשילין לשבת עליה, ונתבלבלה והדליקה את הכירה, ובא בעלה לשאול אם מותרים התבשילין לאכלם בשבת. ושם בתשובה הביא את מחלוקת בה"ג והרא"ש וסייעתם, והתפלפל בפלפולא דאורייתא, וכתב להביא גם שכן כתב בספר החיים למהרש"ק זצ"ל, בדין כלה שעמדה להיכנס לחופה סמוך לשבת, ודרכם לגזוז השערות קודם החופה, והדליקה נרות שבת להרבות זכיותיה, אם מותר לה ליכנס לחופה ולגזוז, וכתב דהוי כהתנית

הגאון רבי אבישלום שמן שליט"א

דיין בית הדין לענייני ממונות קרית-אונו, ראש כולל עטרת צביה,
מח"ס שו"ת גחלי אש, ותפילה בכוונה ז"כ

בעניין תפילת ערבית של ליל שבת מבעוד יום

(עריכת שולחן חלק ג' סימן רס"ג סעיף ז')

מאמר זה נכתב לרפואתו השלמה של מו"ר זקן רבני תימן מרן הגר"ש קורח שליט"א שכל בני ישראל ובני תימן בפרט הולכים לאורו ויונקים מתורתו, והוא תמיד תומך ומעודד את כל התלמידי חכמים להוסיף ולעלות בתורה, ויהי רצון שנוכה לנכבל את פני משיח צדקנו כשהוא בראשנו, בריאות שלמה ואיתנה.

וכן כתב מהר"י צובירי זצ"ל בסידורו כנסת הגדולה (ח"א דף של"ה), ולהבחיל"ח ראיתי שכ"כ הגר"י רצאבי שליט"א בספרו שו"ע המקוצר (סימן נ"ח סעיף א').

[ובשנת ה'תשע"ג התפרסם בשם מרנן ורבנן הגר"ע בסיס, הגר"י טיירי, הגר"ש מחפוד, הגר"פ קורח, הגר"י רצאבי, והגר"י שרעבי בלשון הזה, הננו לעורר בזה את הקהל הקדוש במעלת קבלת השבת מבעוד יום, כלומר להקדים את תפילת המנחה של ערב שבת קודש לכל הפחות כשלושים וחמש דקות קודם השקיעה בכדי לסיימה כרבע שעה לפני השקיעה. כבר מובא בספרים הקדושים בגודל מעלת קבלת השבת כראוי, ולצפות לכניסת השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך וכו'. וכבר ידוע ומפורסם מנהג אבותינו הקדושים לבא לבתי הכנסיות בערב שבת מוקדם, ואף היו בתי

כתב רבינו בעריכת שולחן (ח"ג סימן רס"ג סעיף ז') וזל"ק: אם הדליק נרות שבת בעוד היום גדול וקיבל עליו השבת אז, יפה עשה, וכן היה מנהג אבותינו בתימן. ועתה שנשתנו עלינו סדרי עולם לצערינו, צריך להדליק הנרות ארבעים דקות לפני שקיעת החמה, ובשעת הדוחק אפשר להדליק עשרים דקות לפני השקיעה. ע"כ.

ובסימן רס"ז סעיף ה' הוסיף לבאר: כיון שהקדימו בעוד היום גדול לילך לבתי הכנסת, ממילא יצאו גם כן מוקדם ואפילו קודם צאת הכוכבים. ובכלבו כתב וז"ל, וכן נהגו הקדמונים להקדים מאד בערבי שבתות ולהחשיך מאד במוציאיהן, כדי שלא יפגעו ויעשו מלאכה. ועיין שם שהוא על פי המכילתא שדרשו גם לזה מן הפסוק "שמור וזכור" עיש"ב.

כתב מרן בשולחן ערוך (סימן רס"ז סעיף ב'), מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית, ולאכול מיד. ע"כ.

ומרן בב"י ביאר דמקור דינו הוא מן הגמ' בשבת (דף ק"ח ע"ב), אמר רבי יוסי: יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי. ופירש רש"י, ממכניסי שבת בטבריא - מפני שהיא עמוקה, ומחשכת מבעוד יום, וסבורין שחשכה, וממוציאי שבת בצפורי - שיושבת בראש ההר, ובעוד כשהחמה שוקעת נראית שם אור גדול, ומאחרין לצאת.

וביתר ביאור מצאנו בדברי רב ניסים גאון וז"ל: לפי שטבריא היתה נמוכה והחמה שוקעת שם בעוד יומם, והיו יושביה מקבלין עליהן השבת משקיעת החמה אצלם, ושקיעתה לשם קודם שקיעתה במקומות הגבוהין, ומי שמקבל עליו הכנסת השבת מאותה השעה הרי עשה סייג לעצמו והוא משובח ומעולה מן היושבים במקומות הגבוהין ובהרים וכו', עיי"ש.

אלא דלא זכיתי להבין ראייתו, דמשמע מדבריהם שהיו עושין כן רק מחמת חילול שבת, וא"כ היכא דליכא חשש חילול שבת, כגון היום שניתן לברר עכ"פ בסמיכות את זמן השקיעה אין מקום לחשש זה כלל. ועוד דמי אמר שהתפללו

כנסיות שסיימו את תפילת ערבית עם כניסת השבת, וזכות זו עמדה להם והשפיעה עליהם יראה וקדושה לכל ימי השבוע. על כן, פונים אנו לכל הירא וחפץ לקבל השבת בקדושה ובטהרה, לקבל את פני השבת מבעוד יום, ולהתאסף בבתי כנסיות ברוב עם הדרת מלך לאמירת שיר השירים, הגדולים עם הקטנים, ועל כל ראשי ומנהיגי הציבור לעורר ולהזהיר על מצוה קדושה זו, וזכות השבת תגן על המזהיר ועל הנזהר, ושכרם רב מן השמים].

ואף שהרב אבן ספיר בספרו (דף ס"א) כתב וז"ל, ומתאספים לבית הכנסת ועוד היום גדול, מזמרים שיר השירים בנעימה בקול יחד, ואומרים בזוהר בנעימה קדושה כאחד עד זמן קבלת שבת וכו', ומתפללים ערבית עם צאת הכוכבים, ויוצאים, הקידוש והסעודה כמנהג. ע"כ. הנה ידוע לכל מעיין כי לפעמים הרב הזה עם כל דהוי רב גובריה, לא דק כ"כ, ויתכן דגם בזה לא דק כ"כ, או שבמקומות בהם הוא היה כך המנהג, ולא בשאר מקומות.

וחשבת לבאר מקור מנהג אבותינו להתפלל ערבית מבעוד יום, והוא המנהג הנכון, ואע"פ שכעת השתבשו העיתים, והעושה כן נראה כתמוה בעיני הבריות כאילו עושה כן להנאת כריסו. ולענ"ד אינו כן, אלא יש כך לנהוג לכתחילה, ורק כשאינו יכול יתפלל כנהוג היום.

כל אחד ואחד לפי רצונו, ומן הראוי שהצבור יקבלו את השבת יחד ובשעה אחת (ועיין לקמן שלטעם זה היה מקום לאסור בא"י היום להתפלל מבעוד יום).

וּכְדַבְרֵי מֵרֵן פֶּסֶק רַבִּינוּ הַרְמַב"ם (פ"ג מהלכות תפלה ה"ז) וז"ל: ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה, וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת, לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה ובלבד שיקרא קריאת שמע בזמנה. ע"כ.

וְכֵן בַּהֲלֻכוֹת שַׁבַּת (פכ"ט הי"א) כתב רבינו הרמב"ם וז"ל, יש לו לאדם לקדש על הכוס ערב שבת מבעוד יום וכו', וכן מבדיל על הכוס מבעוד יום וכו' עכ"ל. (אולם עיין בביאור הלכה ריש סימן רע"א שהכוונה בשתי הלכות אלו, שיכול לעשות כן ואין הכוונה שמצריך לעשות כן לכתחילה, וע"ע בדברי הראב"ד בהלכות תפלה שם).

אֲבָל הַרִי"ץ בֵּן גִּיאַת (אהל מועד שער התפילה דרך ב' נתיב ה') הביא שיש שאסרו לעשות כן, וז"ל: מתפלל אדם של שבת בערב שבת, ואם ירצה מקדש על הכוס, ומתפלל של מוצאי שבת בשבת. במה דברים אמורים, לאחר י"א שעה פחות רביע, ואם ירצה אומר הבדלה על הכוס. וכן דעת הגאון רבינו והר"ם תלמידו, וכן עיקר, אף על פי שיש מהגאונים שאמרו, שאינו מקדש ולא מבדיל עד הערב. ע"כ.

ערבית מוקדם אולי רק קיבלו עליהם שבת כגון ע"י אמירת מזמור שיר ליום השבת, אבל להתפלל לא התפללו עד צאת הכוכבים.

אֲלֵא דְבִלְאוּ קוֹשֵׁיתָנוּ מֵרֵן הַב"י הביא לדין זה ראייה נוספת, והוא מן הגמ' בברכות (דף כ"ז ע"א), דאמרינן דרב צלי של שבת בערב שבת. ופירש הרא"ש (ברכות פ"ד ס"ו), שרב התפלל של שבת בערב שבת מפלג המנחה ולמעלה, אלא דלאחר יציאת הכוכבים היה קורא קריאת שמע בעונתה.

וְכֵן מְבוֹאֵר בַּגְמ' ראש השנה (דף ט' ע"א), אין לי אלא יום הכיפורים שבתות מניין, תלמוד לומר "תשבתו". ימים טובים מניין, תלמוד לומר "שבתכם". הא כיצד, כל מקום שיש בו שבות מוסיפין מחול על הקדש.

וְכֵן הוּא בַּמְכִילֵתָא (יתרו פ"ז), מדכתיב זכור ושמור, זכור מלפניו ושמור מלאחריו, מכאן אמרו, מוסיפין מחול על הקדש. משל לזאב שהוא טורף מלפניו ומלאחריו.

וְכֵן הוּא בַּגְמ' פֶּסְחִים (דף ק"ה ע"ב), עיולי יומא כל כמה דמקדמינן ליה עדיף ומחבבינן ליה.

וְכַתֵּב הַב"ה, שלכן מקדימין להתפלל ערבית, כדי להקדים קבלת שבת לכל ישראל ביחד בשעה אחת. שאם יתפללו תפלת ערבית בעונתה כשאר הימים, נמצאת קבלת שבת מסורה בידי

וכלשון הרמב"ם ויש לו להתפלל, ולכן פסק כן מרן בשו"ע.

אבל הביאור הלכה (סימן רל"ה) כתב בשם הגר"א בספר מעשה רב (הלכות ליל שבת ס"ק א') דתפילת ערבית אפילו בשבת בזמנה דוקא, ואף ביחיד עדיף, אם אי אפשר במניין עשרה.

דעת רבותינו המקובלים

הרב מגן אברהם (שם ס"ק ג') כתב וז"ל: ובכתבים איתא, שהאר"י היה מתפלל ערבית כלילה אף בע"ש. וא"כ ע"פ זה אין להתפלל ע"פ הקבלה תפילת ליל שבת מבעוד יום.

אלא דהמהרי"ץ (תכלאל עץ חיים על הקידוש) כתב וז"ל: לא יאחר מלומר קידוש על הכוס, לפי שמזל צדק משמש בשעה אחרונה של ערב שבת, ומאדים משמש בשעה ראשונה של אור שבת, ונכון להיות מקדש קודם הלילה כל מה דאפשר, לבלתי יכנס בגבול מזל מאדים, וסימניך צדק צדק תרדוף. (ע"כ).

ומקור דבריו הוא מדברי הרב חמדת ימים (ח"א פ"ו אות ז') וז"ל, כי על כל אלה כל איש הנלבב יתקדש במחשבתו בכואו אל הקדש פנימה, להתפלל תפלת ערבית בניגון וקול זמרה לשמחת הכלה הבאה אלינו, ומקדימים להתפלל תפלת ערבית יותר מבימות החול, מיד כשהגיע פלג המנחה שהוא שעה ורביע קודם השקיעה.

וכן בהגהות מיימוניות (הלכות תפלה פ"ג אות ד') הביא בשם תוספת ר"י, דמה שהעידו על רב וכן רבי יאשיה וכן רבי ישמעאל שהתפללו ערבית דער"ש בשעה מוקדמת, באמת שלא היה זה מנהגם הקבוע, ולא על חנינם נהגו כן, אלא כשהיה להם טירדא של מצוה לעת ערב, שרק אז היו מקדימין להתפלל מבעוד יום. עכת"ד. משמע דס"ל דכתחילה אין להתפלל ערבית מבעוד יום.

אבל בספר תרומת הדשן כתב שהיו גומרים סעודת שבת בער"ש מבעוד יום. וכדבריו נראה שהיה בימי הגמ', דבריש ברכות אמרינן, משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות, וכתבו התוס' שהיה מבעוד יום.

הרשב"א בחידושים (ברכות שם), הביא שיטת רבינו האי גאון שסובר, שרשאי אדם לומר קידוש היום קודם שתחשך, ובקידוש זה מותר לאכול סעודת שבת. ושכן כתב הראב"ד. ושוב הביא ששיטת קצת מן הגאונים, שאין לומר הקידוש אלא עד הערב, וכתב, שאין לדבריהם טעם, והסכים להלכה לדברי רבינו האי גאון. (ועיין מה שכתב מרן הראשל"צ בספרו הבהיר ילקוט יוסף שבת א' סימן רס"ז בהערות אות ט', מה שכתב בביאור מחלוקת זו, ועיי"ש שם עוד מה שהסיק בזה).

העולה דרוב הראשונים פסקו שלכתחילה יתפלל ערבית בער"ש מבעוד יום,

ואולם השראת השכינה עלינו לא יתכן אפס על ידי מחילת עונותיהם של ישראל וזה לא יתכן אלא באמירת ויכולו שסגולתו למחול כמו שנאמר וחסאתך תכופר ולפיכך צריך להתפלל ערבית לפחות שעה אחת קודם הלילה, שאז הוא זמן הנתן שפע וחיות לעולם, לא כן אם הוא מתפלל בליל שבת ממש, שאף אם יזכה לנשמה יתירה, לא יזכה להשראת שכינה, אחר שלא אמר ויכולו באותה שעה, והשפע והחיות לעולם כבר ניתן על ידי אותם הצדיקים שכבר התפללו בשעה שקודם הלילה.

ודברים אלו תוכחת מגולה ואזהרה גדולה לאנשי הלבב יראי ה' וחושבי שמו, להיותם זריזים ונשכרים להקדים להיות ממקבלי שבת מבעוד יום, ובפרט בימות החורף, באופן שיהיה עת אומרו ויכולו קודם שקיעת החמה, שאז זמן השראת השכינה כאמור. ע"כ.

ובפרק ז' אות ח' כתב וז"ל, ואחר כך יתאמץ בכוונתו לקדש קידוש היום עם סדרו, וכל עוד שיקדים להיות זריז לקדשו הרי זה משובח, וכבר ביארנו לעיל פ"ה שמזל צדק משמש בשעה אחרונה של ערב שבת, ומאדים משמש בשעה ראשונה של אור השבת, ונכון להיות מקדש קודם הלילה כל מה דאפשר, לבלתי יכנס בגבול מזל מאדים, וסימניך צדק צדק תרדוף. ע"כ.

ועיין במג"א סימן רע"א ס"ק א' שהביא דברי החמדת ימים בשם התיקוני

(אחר המחילה, לענ"ד העיקר נראה להלכה שהכריעו הפוסקים שפלג המנחה הוא שעה ורביע קודם צאת הכוכבים, ולא קודם השקיעה, ובמקום אחר הארכנו בזה). וכמו שביארו חכמי אשכנז, וכן אמרו בגמרא, רב צלי של שבת בערב שבת, והכי משמע בפרק כל כתבי דקאמר, כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו שני מלאכי השרת מניחים ידיהם על ראשו ואומרים וסר עוניך, דמשמע שיהיה על כל פנים בערב שבת קודם שקיעת החמה.

והטעם כמ"ש המקובלים, שזמן השראת השכינה אז כמו שהיה בשבת בראשית, שבאותה שעה נתן הקדוש ברוך הוא שפע חיוני בשבת בראשית על ידי השראת שכינה על אדם הראשון, וזה היה בשעה י"ב ששב בתשובה, כאשר חכמים הגידו, בי"ב יצא בדימוס ואז השרה השכינה עליו ונתמלאה הארץ מזיו כבודו, ובא החיות אל כל העולם, וזהו אומרם שבשעה יתירה שמוסיפים מחול על הקדש נגמרה מלאכת העולם, והוא כי באותה שעה ניתן החיות לארץ ולכל הנבראים, שלולי זאת היה הכל מעותד להפסד, כמו שכתב הר"מ אלשיך עליו השלום, וכן ניתן גם כן כל ערב שבת שפע חדש בארץ, כי כל ערב שבת אותו השפע חפץ להסתלק, והוא יתברך בטובו הגדול משפיע שפע חדש, והוא על ידי השראת שכינה בנשמות יתירות דאצילות, כמו שאמרו בתקונים, ולא מצאה היונה מנוח אלא בשבתות וימים טובים, וכמה נשמתין חדתין קא נחתין עמה לדיירא בישראל.

ותבא לביתך עכ"ל, ואפי' למה שנהגו להתפלל ערבית בלילה צריך להקדים קבלת שבת ממש סמוך לשקיעת החמה כדי לקבל תוספת קדושת שבת בזמנה, ואח"כ ימתין להתפלל ערבית וכן מנהג כמה קהלות קדושות בעה"ק ירושת"ו שאומרים קבלת שבת בשקיעת החמה ואומרים שיר השירים עד שיהיה לילה ואח"כ מתפללין ערבית. וכ"כ בסימן רס"ז ס"ק ג'. ועיין שם שסיים, ודעביד כמר עביד ועביד כמר עביד.

וכוונת הרב כה"ח, כי מאחר שכתב בשעה"כ שרבנו האריז"ל קבל שבת בשדה בעת שקיעת החמה ממש, וממילא עד שאמר סדר קבלת שבת עם הכוונות, ועד שחזר לביתו וערך קבלת שבת בשנית בעת הקפת השולחן, ואח"כ הלך לבית הכנסת להתפלל ערבית, בודאי שעברו יותר מ"ג וחצי דקות, והגיע כבר זמן של צאת הכוכבים, וממילא תפילת ערבית התפלל בצאת הכוכבים, ומ"מ אחרי כל זה הסיק הרב כה"ח דעביד כמר עביד כמר עביד.

דעת מרן הגר"ע יוסף זצ"ל ובנו מרן הראשל"צ הרב יצחק יוסף שליט"א

מרן הראשל"צ הגר"י יוסף שליט"א בספרו הבהיר ילקוט יוסף (שבת א' סימן רס"ז אות ט') כתב גם להכריע שניתן להתפלל ערבית מבעוד יום, ונ"ל מעיון דבריו שם שהוא לכתחילה, אולם כתב

שבת, ועיין מה שכתב בזה המחצית השקל שם.

וכן מצאתי שהביאו שבספר דברי חכמים (הקדמון שידוע שכל דבריו הם מהאר"י ז"ל), כתב להדיא להקדים ערבית דער"ש, וכתב דעל ידי ברכו מקבל התוספת נשמה בשבת.

ולפי זה יוצא דגם ע"פ הקבלה יש בדווקא להתפלל ערבית מבעוד יום, ויש לעיין במה שכתב המג"א בשם שער הכוונות.

גם בספר כף החיים כתב בשם בשער הכוונות וז"ל: סדר קבלת שבת הוא, שתצא לשדה ותאמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא לחקל תפוחין קדישין, ותעמוד מעומד במקום אחד בשדה, ואם יהיה ע"ג הר א' גבוה הוא יותר טוב, ויהיה המקום נקי כפי מה שצריך מלפניו כמלא עיניו ומאחריו ד' אמות וכו', ותחזור פניך כנגד רוח מערב ששם החמה שוקעת, ובעת שקיעתה ממש אז תסגור עיניך ותשים ירך השמאלית על החזה, ויד ימינו ע"ג שמאל, ותכוין אימה וביראה כעומד לפני המלך לקבל תוספת קדושת שבת, ותתחיל ותאמר מזמור לדוד הבו לה' בני אילים וכו' כולו בנעימה, ואח"כ תאמר ג"פ באי כלה באי כלה שבת מלכתא, ואח"כ תאמר מזמור שיר ליום השבת כולו, ואח"כ תאמר ה' מלך גאות לבש וכו' עד לאורך ימים ואז תפקח עיניך

הראשונה, ואם כן הרי ודאי ניכר שההדלקה היא לצורך שבת, ומ"ש הרמ"א (סימן רס"א סעיף ב), דצריך לקבל שבת, היינו מפני שמצרף גם דעת הגאונים, דמיד עם שקיעת השמש מתחיל בין השמשות, אולם לפי המנהג שלנו דמיד עם השקיעה מתחיל בין השמשות, אפילו אם מקבל שבת לאחר פלג המנחה, אין להקדים לפני הזמן הרגיל כי אם בשעת הצורך.

וכ"כ הגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א (הגהות ביצחק יקרא על המ"ב סימן רס"ג סעיף ד') וז"ל: דעת אדמו"ר מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל לא היתה נוחה מתפילת ערבית בעוד היום גדול משום נוחות, כגון שלא ירדמו הילדים וכו'.

וכן בהליכות שלמה (ח"א פרק י"ד דבר הלכה ס"ק ד) כתבו בשם הגרש"ז אויערבאך דאמנם אין לפקפק על הנוהגים להתפלל מעריב מפלג המנחה ואילך רק בערב שבת, אלא דמכל מקום לא היתה דעתו נוחה כל כך ממה שהתחילו להנהיג כן בכמה מקומות בארץ ישראל, ואף שאין לאסור הדבר, מכל מקום ראוי לבני תורה לקבל שבת בזמנה, ולהשכיב הקטנים לישון בערב שבת כדי שיהיו נעורים בתחילת הלילה, דאין זה נכון להנהיג שבאותו מקום יהיה לחלק מהציבור חול ולחלק מהם שבת.

וכן מצאתי שכתבו כן בשם הגר"י קנייבסקי בארחות רבינו (ח"א דף ק"ח

בסיום דבריו וז"ל, ואף שאפשר להתפלל ערבית מבעוד יום, נכון שיקדימו להתפלל מנחה קודם פלג המנחה, דהיכא דאפשר לא עבדי' תרתי דסתרי ביום אחד. ודלא כמ"ש במנוחת אהבה בד' מרן, שהרי מרן לא הזכיר מתי התפללו מנחה כשמקדימין ערבית. ודו"ק. ע"כ.

ואחר כן מצאתי שהביאו בקובץ משנת יוסף (דף קמ"ו) בשם הרה"ג הרב שמואל פנחסי ששאל זאת להרה"ג הרב דוד יוסף שליט"א ואמר לו בשם רב מרן פאר הדור הגאון הגדול הרב עובדיה יוסף זצ"ל, שדעתו להקל, ושכן מבואר בחזון עובדיה (ח"א הלכות שבת דף רפ"ח), שמותר אף לכתחילה להתפלל ערבית של שבת מבעוד יום.

העולה מדברינו, שגם על פי הקבלה יש מקום להתפלל בפלג המנחה, ויש הסוברים שע"פ הקבלה עדיף להתפלל מבעוד יום, וא"כ יש לעשות כן לכתחילה.

דעת רבני אשכנז כיום

אמנם ראיתי לרבים מגדולי רבני האשכנזים שפסקו להחמיר בזה, בשמירת שבת כהלכתה (פרק מג הערה סג) כתב בשם הגרש"ז אויערבאך, שמה שכתב השו"ע שאפשר להדליק נרות שבת מפלג המנחה, אזיל כשיטת הר"ת דלילה הוא ד' מילין אחרי שקיעת גוף השמש מן השמים, ואם כן פלג המנחה הוא עם השקיעה

ובחזון עובדיה פסק מרן הגר"ע יוסף דאינה נגררת אחריו), ואין לי פה להרבות בעניינים על ידי זה, ובפרט אותם שאינם בזהירות יתירה במצות שבת לאכול וכו', ולכן מוטב לבטל מנהג זה לפענ"ד, וכנראה דגם אז לאו כו"ע עשו כן, דאם לא כן מאי רבותא צלי של ערב שבת, אלא נראה דכו"ע לא עשו כן. עכת"ד.

וכן מטו משמיה דהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א [זצ"ל] דאין לקבל ולהתפלל מעריב בפלג המנחה, דזהו נגד מנהג בני אשכנז בארץ, ורק בני ספרד נהגו להתפלל מעריב לאחר פלג המנחה. ע"כ.

אמנם כד נעיין בדבריהם היטב נמצא כמה טעמים שע"פ זה כתבו להחמיר, ובכמה מקומות לא שייך טעמים אלו, (ועיין שהאריך בדבר זה הגר"א שליזינגר בספרו שואלין ודורשין ח"א).

דברי הפרי מגדים

כתב הפרי מגדים (משבצות זהב הלכות פסח סימן תפ"ט ס"ק ה') בערב שבת בציבור המאחרים יותר טוב, ולא כאותן המקדימין ואומרים כבר לילה, ורגע מקודם אומרים יום גדול לקבל שבת, וקורא אני עליהם שמים חושך לאור, ואותו האור במעט רגע לחושך על כן ראוי למנוע זה וכו'. עכ"ל. והביא דבריו הביאור הלכה (הלכות פסח סימן תפ"ט ד"ה ויברך).

אות ל"ז) וז"ל, נשאל מו"ר במוסד ילדים שקשה להם לצום כמה שעות, אם מותר להקדים תפלת ערבית בליל שב"ק מבעוד יום לאחר פלג המנחה כדי שיוכלו לאכול מוקדם, ואמר לי מו"ר שאין לשנות ממנהג העולם שכבר נהגו היום להתפלל ערבית בלילה, ולילדים שיתנו מזונות ופירות מבעוד יום.

וכך פסק הגר"ש אלישיב בקובץ תשובות (ח"א סימן כ"ג), הריני בזה להודיעו, כי כן אני מורה ובא להשוואלים אותי, כי יש לעשות כל טצדקי לא להתפלל לפני הזמן פה בארצה"ק, שהמנהג המקובל בין רוב אשכנזים להתפלל בזמן, וזה בגלל כמה עקולי ופשוטי שיש בזה, אם לא במקרים מיוחדים. ע"כ.

וכן בשו"ת משנה הלכות (חלק י"א סימן ר"ד) כתב וז"ל, מיהו לעצם ההלכה אני הארכת קצת בדבר זה שאין לעשות כן לקבל שבת ולהתפלל ולקדש מבעוד יום, והגם שמצוה להוסיף מחול על הקודש, אבל אמר לה רב ובלבד שלא יקדים, וכ"ש כי האי הקדמה, ובאים על ידי כמה פעמים לידי חילול שבת שלפעמים הבעל הולך להתפלל שבת וחוזר הביתה, ואשתו עדיין לא גמרה לבשל, ועוד יותר מדברת בטלפון או לא הדליקה נרות, ובאין לידי חילול שבת, שאם הבעל קיבל שבת הרי האשה נגררת אחריו (דין זה אינו מוסכם אליבא דכל הפוסקים,

דברי השלטי גיבורים

השלטי הגיבורים (ריש פרק ערבי פסחים אות ה') כתב וז"ל, נראה לי מכאן ראייה דלאו שפיר דמי לקדש מבעוד יום בשבת עד צאת הכוכבים, דכי היכי דאין השבת קובעת למעשר עד שתחשך לגמרי, כן אינה קובעת לקידוש עד שתחשך לגמרי, דאלמא זמן הראוי לקידוש הוא עיצומו של יום השבת. וכן נראה דאמר זכרהו על היין בכניסתו, ואין כניסתו אלא עד צאת הכוכבים. עכ"ל.

דברי המגיד משנה בדעת הרמב"ם

כתב המגיד משנה (על מה שכתב הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ט), שאע"פ שמבעוד יום קידש, מותר לו לערב לאכול מקידוש זה. עכ"ל. וכתב בערוך השולחן שיש להסתפק בכוונתו, אם היא כפשוטו, וכדמשמע מלשונו, או דנתכווין לומר בדעת הרמב"ם דאין כאן ההלכה דקידוש במקום סעודה, ושפיר יכול לאכול בערב מקידוש זה, אבל אין הכי נמי דיכול לאכול גם עתה מבעו"י, ולצאת ידי חובת סעודת שבת כדין.

וכתב הפרי יצחק (ח"א סימן ט') שעפ"י מה שכתב הרב המגיד (פרק א' מהלכות שבת עשור) בשיטת הרמב"ם, דמן התורה דין תוספת הוא רק ביום הכיפורים לעניין עינוי, אבל לא לעניין עשיית מלאכה, לא ביוהכ"פ ולא בשבת, וכתב ע"ז מרן הבית יוסף (או"ח סימן רס"א), דמה שכתב הרב

המגיד דין תורה הוא לאו דוקא, והוא הדין דמדרבנן גם כן אין דין תוספת, וכן היא שיטת הטור, ועל זה כתב הרמב"ם דמ"מ תפילת ערבית שפיר יכול להתפלל אף שעדיין אין זה שבת, והוא משום דתפילת ערבית רשות, ולא מדקדקין בזמנה, הקילו שיכול להתפלל תפילת שבת בחול.

ולפי זה ההיתר להתפלל אינו מטעם שחלה תוספת שבת, אלא שבתפילת ערבית אין צריך לדקדק כ"כ בזמנה, כיון שהיא רשות, וא"כ היום שקבלוה כחובה, שוב יש לחזור ולדקדק בזמנה.

איברא שכתב הרמב"ם שאפשר גם לקדש מבעו"י (פרק כ"ט מהלכות שבת הלכה י"א), וא"כ אינו רק תפילת ערבית אלא מדין תוספת שבת. ועיין שם מה שכתב הגר"א שלזינגר ליישב, שאין זה משום דינא דתוספת שבת אלא משום דיש לו לקדש על הכוס ערב שבת אע"פ שלא נכנסה שבת וכו', ומשום שמצות זכירה לאומרה בין בשעת בכניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו מעט.

ולפי דבריו, מ"מ סעודת השבת אין יכול לאכול מבעו"י דאין כלל דין תוספת שבת. ודלא כמו שכתב בערוה"ש שם.

ומ"מ עיין עוד בדברי הרדב"ז (סימן קי"ג) מה שכתב, שגם הרמב"ם מודה להרי"ף ושאר הפוסקים שיש דין תוספת לשבת. וכן הסכים עמו בשו"ת זרע אמת (ח"א סימן ל"ג).

דברי הערוך השולחן

כתב הרב הערוך השולחן (סימן רס"ז סעיף ד') וז"ל, מיהו עכ"פ חזינן דרבתינו הקדמונים צוו לנו להקדים תפילת ערבית מבעוד יום, וגדר גדול הוא לשבת ולהמון ונשים ועמי הארץ שעינם רק אל זמן התפילה בביהכנ"ס, ואם יאחרו להתפלל בביהכנ"ס הרבה הרבה בכל עיר ועיר שידליקו נרות אחר השקיעה, באשר עינינו רואות ואזנינו שומעות לדאבון לבבינו בכמה עיירות גדולות וקטנות שמאחרים להדליק נרות ובאים לידי חילול שבת רחמנא ליצלן מהאי עונשא רבה. וחוב קדוש על הרב והיראים שבעיר להתפלל מבעוד יום למען למנוע חילול שבת קודש, ויש שמתאמצים להתפלל ערבית בזמנה בשבת ועתידים ליתן את הדין, דידוע שבזה תלוי שלא יחללו שבת בעיר, והמזרוז בהקדמת כניסת שבת זכות שבת קודש תגן עליו. וכבר הארכנו בזה בכמה מקומות מפני שידוע לנו שהקדמת התפילה מעמדת השבת וקדושתה על מכונה. ע"כ.

ואפשר לומר, דדבריו הם רק טעם וסיבה מדוע להקדים היכא דשייך שמחמת כן ימנעו אנשים מחילול שבת, משא"כ בזמנינו שזה לא שכ"כ, שרוב האנשים הורגלו מקטנותם לזמן הדלקת נרות שהוא כעשרים דקות קודם השקיעה, יש שוב לחזור להתפלל ערבית בזמנה. (ויש שטענו עוד יותר מכך, שכוונת המקדימים

להתפלל אינה משום כבוד השבת אלא משום כבוד נוחיותם, וראיה לכך שבחורף שיום שישי קצר אינם מקדימים להתפלל, ואדרבה הם המאחרים לבוא ונכנסים בספק איסורי מלאכה דאורייתא אפילו אחרי השקיעה, ומי שכבוד השבת בליבו ובמחשבתו היה עליו להקדים זמן התפילה בליל שבת בכל ימות השנה).

טעמים נוספים שאין כדאי להקדים

בהלכות שבת בשבת להגרמ"מ קארפ (פ"ז ס"ח) כתב, מדינא פסק השו"ע דרשאין להקדים לקבל שבת אחר פלג המנחה ולהתפלל אז תפילת ערבית, וחוזר וקורא קריאת שמע בלילה, אך יש בזה הרבה פרטים:

א. **עצם** חישוב זמן הפלג, דלהרבה פוסקים הוא רק שעה ורבע זמנית קודם צאת הכוכבים.

ב. **לעניין** ברכות קריאת שמע, די"א שאינו שייך לפלג.

ג. **לעניין** זמן הקידוש, די"א שמתחיל רק עם השקיעה או סמוך לה.

ד. **די"א** שאין לנהוג כן להתפלל מפלג המנחה כר' יהודה אלא במקום דחק ואונס.

ה. **שנהגו** בארץ ישראל שמתפללים ערבית בצאת הכוכבים בכל השנה כרבנן ולא כר' יהודה, והורו גדולי ישראל שאין לשנות המנהג בארץ ישראל

המקובלים, ולמזהיר ולנזהר שלומים תן
כמי נהר.

והנה בנוגע לבני תימן, נראה שיש עניין
נוסף להתפלל מבעוד יום, דהנה
המקובלים כתבו דאין להתפלל תפילת
ערבית של ליל שבת כשמעוטפים בטלית,
אבל מנהג בני תימן ועוד קהילות הוא ע"פ
שיטת הרמב"ם והגאונים דסברי דיש
להתעטף בטלית, והנה אם מתפללים
מבעוד יום שפיר עבדי גם לדעת
המקובלים, אבל אם מתפללים שכבר
לילה, א"א להתעטף בטלית ע"פ דעת
המקובלים, וא"כ הדרך הטובה ביותר היא
להתפלל מבעוד יום ובה שפיר עבדי
אליבא דכו"ע.

והנה כל מה שכתבנו הוא גם לימי
החורף, אע"פ שהוא קשה לו לאדם
יותר, וכ"ש שאז שכיח טפי שנגררים
לעשות מלאכות שבת עד השקיעה,
ושייך הרבה מן הטעמים שהוסיפו
האחרונים, והנזהר בכבוד שבת שגרו
מרובה מן השמים.

האם יכול לאכול גם הסעודה מבעוד יום

אלא שלאחר זמן עיינתי בדברי רבינו
שוב וראיתי מה שכתב בעריכת
שולחן (סימן עד"ר סעיף ט') וראיתי שכתב
כך בזה"ל, אף על פי שרבים מבתי הכנסת

ולהקדים להתפלל בפלג המנחה, אלא אם
כן במקום צורך גדול ושלוש בית רשאי
להתפלל ביחידות, או במקום שיש כבר
מניין קבוע בזה או אצל בני ספרד.

ועי"ש שסיים שבשום אופן אין להנהיג
כאן תפילה בציבור בזמן פלג
המנחה במקום שלא נהגו כן בא"י, אבל
בחול"ל שהזמן מתאחר מאוד ויש בדבר
משום שלום בית, ומה טוב שאלו הנוהגים
כן שיקבעו המנין בזמן פלג המנחה לפי
צאת הכוכבים, ויקדשו על כל פנים סמוך
לבין השמשות.

והנה אע"פ שפסקו כן אותם הפוסקים,
מבואר בדבריהם שפסקו כן רק
לבני קהלם, ולא לבני תימן ובני ספרד
שהיה מצוי אצלם העניין הזה תמיד, וגם
הם יודו שיש להם לעשות כן באם ירצו.

מסקנת הלכה לבני תימן ובני עדות המזרח

מסקנת הדברים דמה שכתב רבינו
בעריכת שולחן הם דברים
ברורים לכל בר דעת ומעיין, ויש כן לנהוג
לכתחילה, ואמנם כי רבים אין שומעין
לזה, ומתפללין מנחה אחר הדלקת נרות,
ומפסידים העניין של תוספת שבת לרוב
הפוסקים, אבל עכ"פ העולה שהנכון
ביותר לנהוג לפי המנהג הקדמון
ולהתפלל ערבית מבעוד יום אליבא
דמכעט כל הפוסקים, והרבה מן

דוקא בלילה, ולכן כשסועד צריך למשוך אותה עד הלילה ממש וכו' עי"ש.

ועפ"ז כתב רבינו, שאם אוכלים מיני קליות אחר הקידוש עד הלילה שפיר עבדי, אבל אם אוכלים סעודת פת מבעוד יום, אע"פ שכתב השתילי זיתים (סימן רס"ז) בשם המג"א ששרי, מ"מ כיון שמהרי"ץ פסק לחומרא אליבא דהרבה אחרונים, ועוד דיתכן שכן הוא דעת רבינו הרמב"ם, ועוד שטעם אין קידוש במקום סעודה, הוא על עניין המקום ולא על הסעודה עצמה, ולכן העיקר לעשות כן.

ומ"מ אחר המחילה, לענ"ד היום שרבים אינם רגילים לפתוח כן סעודתם (ומעטים מקפידים בזה כמו בבית אבי מורי הגאון הגדול הגר"א שמן שליט"א). א"כ שפיר יבטלו את התפילה מבעוד יום, ולכן אולי כדאי לסמוך על הנך פוסקים והכרעת השתילי זיתים, והתיר להתחיל לאכול את הסעודה מבעוד יום, ובלבד שיאכלו גם כזית פת לאחר צאת הכוכבים. ואין הכי נמי מי שיעשה כשורש התקנה הקדומה, אשריו ואשרי חלקו.

גומרים התפלה בעוד יום, המנהג למעשה שקודם הסעודה אוכלים פירות ומשקאות ושרים שירי שבת וסועדים בפת ותבשילים בלילה. וביאר דבריו שהוא כדי לצאת מידי כל מחלוקת האם בעינן לאכול כזית בתוך סעודה. וביאר דבריו שם, שיש להחמיר לכתחילה לאכול את הסעודה רק בלילה, והיינו הקידוש ומיני קליות מבעוד יום, וסעודת פת בלילה. ע"כ.

ויסוד דבריו הוא מדברי מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ב סימן צ' שכתב, שצריך להזהיר לעם שלפעמים מתפללים תפלת ליל שבת בעוד היום גדול (משמע שלא היה כן מנהג קבוע בזמנו, ורק בזמן יותר מאוחר הנהיגו כן בתימן, ואולי לפי זה אפשר לומר שבימי הרב ספיר לא נהגו עדיין כן. ויל"ע), כגון בשבת שבתוך החג שהעם פנויים וממהרים לילך לתפלה, או לפעמים ביום המעונן, וזה שלא ימהרו לסעוד סעודת הלילה מבעוד יום, כי אע"פ שתוספת שבת כשבת היינו לעניין איסור מלאכה לא לעניין הסעודה, כי עיקר הסעודה צריכה להיות

הרה"ג אוריאל צדוק שליט"א

רב ביה"כ נחלת גאולים קרית-יובל
ירושלים

בדיני וגדרי שמחת יום טוב

במשנת מרן הגר"ש קורח שליט"א

וצ"ע איך אפשר לחייב דבר כזה, דבשלמא לעצמו, אפשר. אבל שגם הנלוים עמו ישמחו, איך יעשה. אך מהמשך ההלכה מבואר, דמירי באדם שיש לו יכולת, וחייב ליתן לבניו ובניו ביתו ולנלוים עליו, לסייע בעדם בממון, כדי ששמחתו תהיה כלולה בשמחתם. ובפרט מובן כן מהמשך הלכה י"ח שם, כיצד, הקטנים נותן להם וכו', ע"ש. דמבואר שחייב ליתן לכל אחד ואחד. ובמה שכתב, וחייב אדם להיות שמח וטוב לב וכו', מבואר כי לבד שחייב להיות בהם שמח, יש עוד דין – להיות טוב לב הוא ובניו וכו'. ואפשר, כיון שכרך רבינו יחד "שמח וטוב לב", בא לומר שאם יחסר טוב לב, יחסר בשמחה, אע"פ שסברא פשוטה היא.

ב. **זהנה**, בשלמא להיות שמח, מפרש רבינו להלן כיצד קיום מצות השמחה, אבל להיות טוב לב, לא פירש כיצד. ובפרט שזה עניין פנימי ללב, ולא כמו בשמחה שיש אמצעי שימוח, שהוא בבשר ויין, ולקטנים קליות ואגוזים ומגדנות, ולנשים בגדים ותכשיטים.

א. **כתב** רבינו הרמב"ם (הלכות יום טוב פ"ו הלכה י"ז), שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים, כולם אסורים בהספד ותענית. וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב, הוא ובניו ואשתו ובניו ביתו וכל הנלוים עליו, שנאמר ושמחת בחגך (וגו') [אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך]. אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים, כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה, יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובניו ביתו כל אחד ואחד (כראוי) [בראוי] לו. ע"כ. וכן כתב מרן בשולחן ערוך סימן תקכ"ט סעיף ב'.

והרב משנה ברורה בביאור הלכה (שם) דייק, שלא הזכיר מרן שהאנשים אוכלים בשר, ע"ש. ולכאורה אינו דקדוק מוכרח, שהרי מובן כן ממה שכתב מרן שם בסעיף ג' וזה לשונו, "ולא ימשך בבשר וביין" וכו', ע"ש. ובדברי רבינו הרמב"ם (ומרן) יש חידוש – שלא די שמחה וטוב לו, אלא חיוב זה כולל שישמחו עמו אפילו הנלוים עליו.

בידה לשמח עצמה, צריכה לשמח עצמה במה שבתכונתה לשמוח, היינו לקנות בגדים לעצמה ותכשיטים. ולא סגי לה במאכל בשר ושתיית יין.

דרך קיום שמחת מצוה

ד. **בביאור** הדרך לקיים שמחת מצוה, כתב רבינו הרמב"ם הלכות יו"ט פ"ו הלכה י"ז, "יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובניו ביתו כל אחד ואחד כראוי לו". ובהלכה י"ח פירש, "כיצד, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להם בגדים ותכשיטים נאים כפי ממונו, והאנשים אוכלים בשר ושותים יין". ע"כ.

לפי זה, אם כל אחד ישמח בדבר שאינו כראוי לו, כגון הקטנים במקום קליות ואגוזים ומגדנות יתן להם בשר ויין, או יתן לנשים בשר ויין או קליות, ולאנשים יתן תכשיטין וכיוצא בזה, לא יצא ידי חובת השמחה, גם אם ישמחו בהיפוך, לפי שאין זו שמחת הטבע עצמו, ואין בזה שמחת נשים, ולא שמחת ילדים. וחייבין שמחה אמיתית שפורצת מתוך הטבע עצמו לשמוח. ושמחה שלא כטבען, היא שמחה מעושה, ובלשון זמנינו שמחה "מלאכותית".

ה. **כתב** רבינו הרמב"ם (בהלכות יום טוב פרק ו' הלכה י"ז והלכה י"ח) וז"ל, שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם

על כן נראה לענ"ד, מהלך א', דגדר "טוב לב" הוא העדר צער, ולא עשיית דבר טוב ללב. כי טוב לב שייך רק למאי דסליק מיניה שימים הללו אסורים בהספד ותענית, היינו כיון שתהיה לו עגמת נפש, על זה חייב להסיח דעתו ולגמור בלבו לא לחשוב ולזכור. וטוב לב זה, הוא העדר צער, ולא פעולות של הטבת הלב כמו בשמחה.

מהלך ב', הנה מבואר מלשון רבינו הרמב"ם (ומרו) דתרתו בעינן, א. שמחה. ב. טוב לב. ולע"ד, דבר גדול אשמועינן רבינו, שיש כאן שני דינים – א. שמחה לעצמו. ב. טוב לב לאחרים. ולכן הוצרך רבינו (בהלכות יו"ט פ"ו הלכה י"ח) לפרש, כיצד וכו', היינו זה שנותן לקטנים קליות וכו', והנשים קונה להן בגדים ותכשיטים וכו', הוא מדין טוב לב, ואינו מגדר דין שמחה, שהיא על ידי אכילה ושתייה, שאין שמחה אלא בבשר ויין, ע"ש. ולפי זה, ועל פי מה שנכתוב לקמן, אם הוא נועל דלתותיו לא קיים מצות שמחת עצמו, אבל מכל מקום קיים מצות 'טוב לב' בנתינה לקטנים ולנשים.

ג. **לפי** זה לכאורה צ"ב, אם אשתו היא אשה 'גדולה', והיא ממרחק תביא לחמה ותתן טרף לביתה, הרי לכאורה אינה צריכה לו, וחיסר ממנו קיום מצות שמחת אשתו ובניו. וצריך לומר, שאין חיוב זה אלא אם היא תלויה בו. אבל אם

לפי שמקבלין כבר מדין שמחה. עוד אפשר לומר, שבמועדים מקיים בנתינה זו גם דין צדקה וגם דין שמחה. וזה מסתבר יותר. עוד יש לומר דנפקא מינה לעניין מה שאמרו בכתובות דף סח, א. בואו ונחזיק טובה לרמאים, דאלמלי הם, היינו חוטאין בכל יום, ע"ש. ומשום כך אין חטא אם לא נתן לאיש מסויים שביקש ממנו. אבל במועדים לא אמרינן הכי, דנהי שאפשר ולא יתחייב מדין צדקה, מכל מקום כאן חייב מדין שמחה, ולא יוכל לפטור עצמו אלא מדין צדקה.

מכל זה עוד נפקא מינה, שנתינת צדקה במועדים הוא מעיקר הדין, ולא רק ממנהג, כפי שמוכח בהגהת רמ"א בהלכות פסח סימן תכ"ט סעיף א', שכתב וז"ל, מנהג לקנות חטים לחלקם לעניים לצורך פסח, ע"ש. וכתב הרב משנה ברורה שם ס"ק ג', שהוא מנהג קדום מזמן הגמרא. והובא דבר זה בירושלמי פרקא קמא דבבא בתרא, ויכולין בני העיר לכפות זה לזה לעניין זה. ע"כ.

ו. וצ"ב דמרון בהלכות יום טוב סימן תקכ"ט סעיף ב' העתיק לשון הרמב"ם, וחייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר עניים. ע"כ. ולא כתב המשך הלשון, אבל מי שנועל דלתות חצרו וכו', אין זו שמחת מצוה וכו'. ע"כ.

ואפשר, שמרון חולק על זה שייעקר על ידי כך מעשה קיום שמחת עצמו

שאר ימים טובים, כולם אסורין בהספד ותענית. וחייב אדם להיות בהם שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו וכו'. וכשהוא אוכל ושותה, חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים. אבל מי שנועל דלתות חצרו, ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו, ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו וכו', ע"ש עוד.

ואע"פ שמחוייב בכל יום בדיני צדקה לעניים ולאומללים, צריך לומר שבמועדים יש שני דינים בהלכות צדקה, א. הדין של כל יום. ב. דין צדקה מיוחד למועד. ונפקא מינה למי שנתן צדקה כמה ימים לפני יום טוב, שלא במגמה לסייע לעני לצרכי המועד, שחייב לחזור וליתן מיוחד לצרכי המועד. ולפי זה צריך לומר גם כן, אם הוא דין צדקה מיוחד למועד, הרי באמצעות נתינת הצדקה להם באכילה ושתיה לצדקה, להאכיל ולהשקות אותם במועד, מתקיים דין שמחת המועד. אבל בכל השנה מקיימים דין צדקה גרידא. ואע"פ שגם אז הוא שמח בהם, אבל אין דיני שמחה בימי חולין. עוד יש לומר, שבכל השנה שמח שנסתייע על ידו. אבל במועד מקיים על ידו שמחת המועד.

עוד אפשר לומר, שבמועדים אין דין צדקה כלל, אלא הוא דין שמחה, לשמחם. ודין צדקה במועדים אינן צריכין,

ביתו, קיים שמחת החג לאחרים, והפסיד שמחת עצמו.

אך צ"ע לשיטת רבינו, אם נאמר שאינו מדין צדקה, לכאורה נפקא מינה שאין בזה דיני קדימה כמו בדיני צדקה, כל הקרוב אליו, חובתו קודמת, וכמו שאמרו עניי ביתך קודמים לעניי עירך וכו'. ואז יכול קודם לשמח העניים, ואחר זה יבוא לשמח בני ביתו.

והרב שתילי זיתים (שם ס"ק י"ג) העלה דעת רבינו וז"ל, שכן סיים בפסוק והלוי והגר והיתום והאלמנה וגו', אבל מי שנועל דלת ביתו ואוכל ושותה עם בניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו [שמחת] מצוה אלא שמחת כריסו, ועליהם נאמר (הושע ט') זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו, כי לחמם לנפשם לא יבא בית ה' (רמב"ם ובית יוסף). עכ"ל.

ובני ביתו, וסבירא ליה שקיים מצות שמחת עצמו, ועבר על הדין לשמח עניים וכו'. ואין כאן דין כללי של שמחה, אלא שני דיני שמחה, כל אחד עומד בפני עצמו. מה שאין כן לשיטת הרמב"ם, הוא דין כללי של שמחה, וכשחסר הדין לשמח עניים, חסר בעשיית כל השמחה.

ולכאורה יש לומר לו יצוייר (והנני כותב זאת רק לשם לימוד שורש העניין)

שאדם ישמח גר יתום ואלמנה, ואת עצמו יקפח. או דרך משל, ילך אליהם למקומם וישמח עמם, אך אשתו ובניו ובני ביתו יעזבם לנפש. הנה לפי שיטת רבינו גם כן לא קיים מצות שמחה, שהרי יש דין של שמחה כוללת. ואפשר לומר כי רק קיים מצות צדקה כמו בכל יום, אבל לא מהלכות המועד. אבל לפי דברי מרן שלא כָּלֵל שימוח עניים בשמחת עצמו, אם כן אם ישמח עניים ויקפח עצמו או בני

הרה"ג רזיאל שאול שליט"א

רב קהילת מאור רחמים

רמת השרון

בעניין מצוה הבאה בעבירה

(עריכת שולחן סימן תנ"ד סעיף ד', ח')

דבעינן לקיחה, נמצא דעצם הלקיחה זה הגזילה, ומסייע לעצם המצוה והוי מצוה הבאה בעבירה, (ועיין בארוכה בספר מאור חכמה סימן י').

זה"נ מבואר בספרי אבי עזרי (בפ"ה מהלכות סוכה הכ"ה) שכתב לבאר גדר דין "מצוה הבאה בעבירה" שדוקא מצוה כגון "לולב הגזול" שבגוף העבירה רוצה לקיים את המצוה בזה אמרינן מצוה הבאה בעבירה ולא יוצא ידי חובתו, [וה"ה בקרבן הגזול ובתוקע בשופר של עולה (ושלמים)] משא"כ גבי "סוכה גזולה" בעינן קרא ד"לך" למעוטי דאינו יוצא ידי חובתו, ומדין מצוה הבאה בעבירה לא שייך למעוטי, משום דבכה"ג קיום המצוה הוא בגברא, ולא מצינו דין מצוה הבאה בעבירה אלא רק אם קיום המצוה היא בעבירה עצמה.

ובזה מבאר את דברי הרשב"א דבאופן שתוקף את חבירו והוציאו מן הסוכה וישב בה, אין לפסול משום מצוה הבאה בעבירה אף שגם הסכף פסול ד"כיוון דלא קני ליה כלל וברשותיה

א. בריש פרק לולב הגזול (סוכה דף כט:), תני במתני' לולב הגזול פסול. ואיתא בגמ' דביו"ט הראשון האיסור משום דכתיב "לכם" משלכם, וביו"ט השני האיסור משום דהוה מצוה הבאה בעבירה.

והקשו התוס' (לקמן ל. ד"ה משום) הא דפסלינן לולב של אשירה ושל עיר הנידחת משום דמיכתת שיעוריה, תיפו"ל משום מצוה הבאה בעבירה? ותירץ, דלא דמי לגזל, דמחמת עבירת הגזל באה המצוה שיוצא בו, אבל הני אטו מחמת העבירה שנעשית בו מי נפיק ביה?! וחזינן מתוס' שיסוד דין מצוה הבאה בעבירה הוא דוקא כשהמצוה נעשית מחמת העבירה.

ויסוד זה חזינן בדברי הרמב"ם שחילק בין "לולב הגזול" שאינו יוצא ידי חובתו, לבין "שופר הגזול" דיוצא ידי חובתו, וביאור דבריו דדוקא בשופר אין לקיחת עצם השופר חלק מהמצוה, ואין הלקיחה מסייעת למצוה דכל המצוה היא בשמיעה בלבד, ולכך לא הוי מצוה הבאה בעבירה, משא"כ גבי לולב הגזול

ב"יין של שביעית" שלא נתבער, גם בדיעבד אינו יוצא ידי חובת מצות ארבעה כוסות, משום דאין עבירה מצוה או משום דאין מצוה עבירה.

וכיו"ב כתב השתילי זיתים בסימן תנ"ד סק"א על האי דינא דאין יוצאים ידי חובתו במצה גזולה וז"ל: "דהוי מצוה הבאה בעבירה, וכתוב ובוצע ברכ נאץ ה' וקיי"ל אין עבירה מצוה, כלומר דבר שהוא עבירה אין יוצא בו ידי מצוה", נמצא שהטעם אין לברך על מצה גזולה הוא משום בוצע ברכ נאץ ה', אך הטעם שאינו יוצא בה הוא מדין מצוה הבאה בעבירה.

וכתב מרן רבינו הגדול רבי שלמה קורח שליט"א בספר עריכת שולחן (הלכות פסח סימן תנ"ד ס"ד) דלא סגי לומר דכיון שאינו יכול לברך עליה, לכן אינו יוצא ידי חובתו, שהרי מעיקר הדין בכל המצוות אין הברכות מעכבות ולפי"ז אם יאכל כזית מצה בלא ברכה יצא ידי חובתו, ומ"מ במצה גזולה לא סגי מטעמא שאינו יכול לברך עליה על כן נצטרכו לטעם "אין עבירה מצוה" פי' כיון שמצה זו גזולה דבר עבירה היא ואין יוצאין בה ידי חובתו. [ואפי' אם היה אפשר לשיכול לברך עליה].

ג. ויעויין בתוס' (בסוכה ט. ד"ה ההוא) שהקשו מדוע הגמ' מביאה ילפותא למעט סוכה גזולה דכתיב "חג הסוכות תעשה לך" היינו משלך, תיפו"ל

דמריה איתא, ואין המצוה מוציאתו מרשות בעלים לא חשיבא מצוה הבאה בעבירה" והיינו דבאופן כזה אין חל על סכך הסוכה "שם גזולה" ונמצא שאין בגופה של מצוה "שם עבירה" אלא שיש כאן עבירה בעת קיום המצוה, לכך בזה ליכא חיסרון של מצוה הבאה בעבירה.

ב. ויעויין בספר עריכת שולחן למרן רבינו הגדול רבי שלמה קורח שליט"א (הלכות פסח סימן תנ"ד ס"ד) שהביא את דברי הירושלמי (מס' חלה פ"א) גבי "מצה גזולה" דרבי אומר אין עבירה מצוה ור' יוסי אומר אין מצוה עבירה" ופי' דבריו דלרבי א"א לעשות מעבירה מצוה, כי המצה היא דבר עבירה, ור' יוסי סובר דאין מצוה עבירה, היינו שאין המצה חפצא של עבירה, ואין קיומה כמצוה מתירה את העבירה, ולדבריהם כיון דלא עשאה כמצותה אינה מצוה ולא יצא ידי חובתו, ותו איתא בירושלמי מצה גזולה אסור לברך עליה ע"ש שנאמר "ובוצע ברכ נאץ ה'" וסבר ר' אושעיא דכ"ז לכתחילה, אבל בדיעבד יצא ידי חובתו, וע"ז פליגי רבי ור' יוסי דגם בדיעבד אינו יוצא ידי חובתו, משום שא"א לקיים מצוה בעבירה.

ופסקו הרמב"ם והשו"ע להלכה כדעת רבי ור' יוסי ולא כר' אושעיא דגם בדיעבד אינו יוצא ידי חובתו, משום דאין עבירה מצוה או דאין מצוה עבירה, ועל כן

משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה?
[עיי"ש מה שתי'].

והנה המנחת חינוך (במצוה שכ"ה) כתב ליישב קושיית תוס', דאיכא הבדל בין הלילה הראשון של סוכות לשאר ימים, דבלילה הראשון שיש מצות עשה לאכול כזית פת בסוכה והחיוב הוא על הקרקפתא דגברא, בזה אמרינן דאם עושה את המצוה בעבירה אינו יוצא ידי חובתו, ומיקרי שביטל את המצוה, אבל משא"כ בשאר ימי החג דאם אינו אוכל אין עליו חיוב לשבת בסוכה [ורק אם אוכל מחוייב לאכול בסוכה] בכה"ג שאכל בסוכה גזולה אף דאין עושה בזה רצון הבורא, מ"מ לא ביטל את המצוה, ולא נוכל לדון אותו כאוכל חוץ לסוכה, דמ"מ עושה הוא את המצוה.

ולפי"ז מיישב המנ"ח את קושיית תוס' מדוע צריך פסוק למעט גזול תיפו"ל מדין מצוה הבאה בעבירה? ולהאמור י"ל דמטעמא דמצוה הבאה בעבירה באופן שאוכל בסוכה גזולה בשאר ימים, לא מיקרי שמבטל את המצוה, ורק לאחר שהתורה גילתה בפסוק "לך" שסוכה גזולה פסול, אמרינן דהו"ל כאילו ביטל העשה.

המזרם מדברי המנ"ח דהכלל בהאי דינא דמצוה הבאה בעבירה דאף דאיכא עבירה בזה, לא התבטל המצוה,

ולא מיקרי ע"י אכילה בסוכה גזולה שאוכל חוץ לסוכה, היינו אף דלא קיים המצוה לא מיקרי דביטל המצוה, ורק במצוה חיובית, כשהחיוב על הקרקפתא דגברא ע"י העבירה, לא יצא ידי חובתו המצוה דמיקרי דביטל את המצוה.

ד. ואיכא ראייה מהירושלמי בשבת (פרק האורג) דהק' על האי דינא דהקורע בגד בשבת על מת יצא ידי חובתו קריעה, אעפ"י שבקריעתו חילל שבת, דמאי שנא מהגזול מצה בפסח ואכלה דאינו יוצא ידי חובתו? ות' הירושלמי דדוקא בגזול מצה אמרינן דלא יצא ידי חובתו כי הוא רוצה לקיים את המצוה בעבירה עצמה ובאופן שהמצוה נעשית ע"י העבירה בזה אמרינן מצוה הבאה בעבירה דלא יצא ידי חובתו (וכמבואר בתוס' סוכה ל. יסוד זה) משא"כ בקורע בשבת אף דאיכא עבירה של חילול שבת בשעת קיום המצוה מ"מ לא מיקרי מצוה הבאה בעבירה, כיון דחילול השבת לא שייך כלל לעצם מעשה המצוה, דקיום המצוה הוא מחמת מעשה הקריעה ולא משום חילול השבת, (ועיין שם בפ"י קרבן העדה).

והכ"י פסק להדיא השו"ע (יו"ד סימן ש"מ) דבסעיף כ"ח כתב דהקורע בגד בשבת על מת יצא ידי חובתו קריעה אעפ"י שחילל שבת, ובסעיף כ"ט כתב דהקורע בבגד גזול לא יצא ידי חובתו קריעה דבכה"ג חשיב דקיום המצוה

נעשתה ע"י עבירה, והוי מצוה הבאה בעבירה.

והעבירה היא בגוף המעשה שפיר מתקיימת המצוה.

והכי פסק להלכה מרן רבינו הגדול רבי שלמה קורח שליט"א (עריכת שולחן הלכות פסח סימן תנ"ד ס"ח) גבי "מצה גזולה" וז"ל, "אעפ"י שאינו יוצא במצה גזולה ואסור לו לברך עליה, אבל אם הביאו לו בשבת מצה מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך יוצא בה אף שנעשתה בה עבירה" ופי' לפי שאין העבירה בגוף המצה כמו בגזולה, ומדברי רבינו חזינן את האי יסוד דאמרינן לעיל דאמרינן דין מצוה הבאה בעבירה דוקא היכא שבגוף העבירה נעשית המצוה, אבל אם בשעת המצוה איכא עבירה, אכתי לא מיקרי מצוה הבאה בעבירה.

ויעויין נמי בירושלמי שכתב ש"ממזר" הוא בנו לכל דבר, אף לעניין קיום "מצות פריה ורביה" ולא הוי מצוה הבאה בעבירה, כיון שקיום המצוה אינה ע"י הביאה אלא בלידת הבנים, והביאה אינה אלא הכשר מצוה, והעבירה היא בביאה עצמה, ולכך בכה"ג קיים את המצוה.

וכן השוחט בשבת שחיתתו כשירה, משום דזה רק הכשר של הדבר, דכל המטרה שהבהמה תהיה שחוטה ואף שבעת השחיטה איכא חילול שבת, מ"מ לא מחמת חילול השבת מקיים המצוה וחשיב שהבהמה שחוטה. [ויסוד זה מובא בירושלמי לעיל]. והאי טעמא י"ל דבאופן ששחט בהמה ע"י סכין גזולה השחיטה כשירה, ולא אמרינן דמשום מצוה הבאה בעבירה תיפסל השחיטה, ואיכא ראייה לזה מהגמ' בחולין ת. דמותר לשחוט בסכין של ע"ז.

ה. והכי מבואר בקובץ הערות סימן י"א שכתב דהגדר הוא דטעמא דמצוה הבאה בעבירה לא מהני אלא לבטל את קיום המצוה, אך לא לבטל את ההכשר שחל ע"י המעשה, ודמי להאי דינא היכא ד"מל בשבת שלא בזמנה" דאף שעשה עבירה מ"מ המילה כשירה, כיון שהמצוה היא שהתינוק יהיה מהול, ונמצא דהשתא במילה הוי רק הכשר המצוה, ועל עצם המצוה שנהיה מהול ליכא עבירה, משום דדוקא היכא שהעשיה בעצמה היא גוף המצוה שייך דינא דהמצוה הבאה בעבירה, אך היכא שעיקר המצוה היא תוצאות המעשה,

ואיתא נמי בגיטין כ' דאם כתב גט ע"ג איסורי הנאה כשר ולא אמרינן דכיון דנהנה לא מגורשת דלא תלינן האי עבירה לעצם מעשה המצוה, ויעויין במה שכתב הגר"ש שקאפ ביבמות סימן ב' אות ה' דלא שייך דין מצוה הבאה בעבירה רק היכא שתכלית המצוה הוא המעשה שעושה, אך היכא שעיקר המצוה אינה

הפעולה אלא תכלית הפעולה לא הוי מצוה הבאה בעבירה.

ו. והנה מהגמ' בראש השנה כח. איכא ראייה טובה דאיתא "הנודר הנאה מן המעיין טובל בו בימות הגשמים אבל לא בימות החמה" ופי' דדוקא בימות הגשמים ליכא הנאה מהמים, וכל מעשה הטבילה הויא לשם מצוה, ומצוות לאו ליהנות ניתנו, אך בימות החמה איכא הנאה מעצם המים ולכך אסור, ואיכא למידק הא בימות הגשמים נמי נהנה דע"י הטבילה יכול הוא לאכול תרומה וקדשים? וי"ל דגבי טבילה במקוה, עצם מעשה הטבילה לא הוי חובה, אלא שהוא היכי תימצי כדי שיוכל לאכול, דע"י שהוא נטהר בטבילה מותר לו לאכול קדשים, וא"כ לא חשיב הנאה מעצם המים, משום שהמטרה היא תוצאה שיהיה טהור ולא עצם הטבילה.

והכא נמי מוכח מהא דקיי"ל גבי "המודר הנאה מחבירו שאינו יכול לרפאות בהמתו", ומ"מ רשאי לומר לו מה לעשות לבהמתו ותתרפא, כדאמרינן בגמ' בנדרים מא: "אמר רב אבל אומר לו סם פלוני יפה לה, שם פלוני רע לה" וטעמא דשרי משום שהקול בזה הוא גרמא בעלמא שאין הנאה מן הקול עצמו אלא מהתוצאה ממנו שהיא רפואת הבהמה.

וכיוצא בזה כתב הריטב"א בסוכה לא: וז"ל "לא חשיב נהנה מאיסור

הנאה אלא כשנהנה בגופו של האיסור אעפ"י שגורם לו הנאה וריוח ממקום אחר לא היה הנאה, וכן הא דאמר רבא בגמ' יבמות קג: בסנדל של ע"ז שלא תחלוץ, ואם חלצה חליצתה כשירה, דמצוות לאו להנאה ניתנו, ואע"פ דמרווחא טובא בהיא חליצה, לא חשיבא הנאה מגוף האיסור והמצוה מתקיימת ע"י חלות הכשר החליצה, והכי מבאר המאירי שאין לה הנאת הגוף מגוף המנעל, ומה שהיא ניתרת, מאליו הוא בא, והו"ל כמודר הנאה מן המעיין שמותר לטבול בו בימות הגשמים הואיל ואין לו הנאת הגוף מן המעיין, אעפ"י שניתר בכך לאכילת תרומה וקדשים.

ולפי האמור נראה לבאר את דברי המאירי בר"ה כח. דכתב שאדם שהדיר הנאה מחבירו ורוצה לצאת בתפילתו וקולו ערב לו עד שהוא נהנה ממנו ליכא איסור בדבר "משום שכל עניין תפילה, צער הוא לו ודאגה מעוונות שבידו, ומי שמכוין כוונה הראויה אינו מרגיש לערב אלא למועיל, ולכך המודר הנאה מחבירו יכול לבקשו רחמים עליו להתרפא מחליו".

וביאור דבריו, דכל החיוב הוא לשמוע מהש"ץ ואינו נהנה מהאדם גופא אלא מהתוצאות שיוצא ידי חובתו וזה לא מהש"ץ גופא אלא מהתפילה שמוציא מהפה, והש"ץ הוא רק היכי תימצי להוציא את התפילה, ודמי ל"שופר" דאין לו הנאה

מהתוצאה שרי, וכדאמרינן גבי מעיין
דמותר לטבול בימות הגשמים דבכה"ג
ליכא הנאה מעצם המים.

מעצם השופר, אלא מקול גרידא שזה
התקיעה, וה"נ אין הנאה מעצם האדם,
והיכא דאין הנאה מעצם הדבר אלא

(שיעור זה נמסר בישיבת "מאור התלמוד" רחובות, ובישיבת בין הזמנים ברמת השרון)

הרה"ג אלישע חן שליט"א

מח"ס גנוזות ותשובות

בני ברק

גדרי הספד בחנוכה

(עריכת שולחן חלק ט' סימן תר"ע סעיף ה', וחלק י"ב סימן ת"א)

הספד, ויש מתירים אפילו כעין הספד, וכל שכן לדרוש בשבחיו, כל זמן שאינו נהי וקינות. וכל שכן צידוק הדין, שהוא דרך הודאה וקבלת דין שמים. והביא שבמדרש הגדול על פסוק ויבוא אברהם לספוד וגו' (בראשית כ"ג, ב') כתב, כיצד הוא ההספד, כהספד שרה לאברהם. וכיצד ספד לה, אוי אחות אוי סוכנת, ובכה, ע"כ. וסייעתא מיניה דהספד הוי בדרך נהי וקינה, ולא בכל גוונא, והלכך שרי לדינא, יעו"ש באורך [אם כי מה שהביא מלשון המדרש, כהספד שרה לאברהם, לכאורה צ"ל, כהספד אברהם לשרה. ואמנם במדרש הגדול גופיה ליתניהו הני מילי].

ומקור הדברים במעשה שאירע בפטירת הגאון בעל חן טוב, אשר בפטירתו הספידוהו חכמים וזקנים ביום טוב שני של חג הסוכות ה'תרמ"ח, ושד"ר מעיה"ק טבריה קם לערער על מעשיהם. אך הם השיבו דלא היו דבריהם בכלל הספד האסור, והאריכו בדין זה של סיפור שבחי נפטר תלמיד חכם ביום טוב של גליות. תשובתם נדפסה בכמה ספרים, ובאחרונה

איתא בגמרא מועד קטן כ"ז ע"ב, אמר רב פפא, אין מועד בפני תלמיד חכם, וכל שכן חנוכה ופורים. והני מילי בפניו, אבל שלא בפניו לא. ופסק רבינו הרמב"ם בפרק י"א מהלכות אבל הלכה ה', תלמיד חכם שמת סופדים אותו במועד, ואין צריך לומר בחנוכה ופורים וראשי חודשים, אבל לא ביום טוב שני. ואין סופדין אותו בימים אלו אלא בפניו, נקבר אסורין בהספד וכו'. וכן פסק בשולחן ערוך או"ח סימן תר"ע סעיף ג', דאין מספידים בימי החנוכה אלא לחכם בפניו. ובספר עריכת שולחן חלק ט' עמוד קמ"ח העלה דאם יש נפטר בחנוכה, עושים לו מעמד ומושב וצידוק הדין ובקשת רחמים ודרשה, אף על פי שבוכה ומבכה. ויש קהילות שביום שאין אומרים בו תחנון, אין עושים בו מעמד ומושב ולא צידוק הדין, ותלמיד חכם מותר להספידו בפניו לדברי הכל. ודבריו מתפרשים בחלק י"ב עמוד רס"ח, שם כתב לעניין פורים בזה"ל, במה דברים אמורים, כשאין מקוננים ומטפחים כדרך כל הספד, שאסור לכל אדם. ובהערה ביאר דדרשה על המת לא חשיבא

ולפי האמור ליתא, דלעניין הלכה יש לחלק בין קינות ובכי להזכרת שבחים ודברי התעוררות. הלכך, בימינו שהשתנו דרכי ההספדים וסדרי הבכיה על המת, כאשר העירו בעריכת שלחן שם עמוד רע"ג, וכן בהקדמת ספר נפש כל חי ובבית מועד פרק י"א הערה כ"ג, נמצא שאין איסור לשאת דברי תורה ושבחים בלא לעורר לבכי. וכך הובא בקונטרסי פסקי שמועות עמוד כ"ה בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, דיש מקלים לומר מילי דהתעוררות שלא גורמים לבכי וצער. וכך כתב בספר ציוני הלכה פרק ז' בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, שדוקא כשמעורר לבכי אסור, אך דברי שבח ליד המת מותר. ואין הדבר תלוי בניגון הדברים, אלא האם מעורר לבכי. וכן לספר סיפורים ממעשיו והנהגותיו של הנפטר, תלוי אם יעורר בכי, יעו"ש. ובספר פשט ועיון על מסכת ברכות עמוד ק"ס הביא הגר"מ שטרנבוך שליט"א דבר זה בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל, שיש דרשה ויש הספד, ורק כשמעורר לבכי נקרא הספד. וכן מתבאר בשלחן ערוך המקוצר סימן ק"פ סעיף י"ט, ובסביב לשלחן סעיף ג' בשם הגר"ע בסיס שליט"א.

ואמנם שם הביא כי יש שאסרו גם זאת, דהויא הערמה נגד ההלכה ועקיפת האיסור, ושכן דעת הגר"פ קורח שליט"א, וציין לדבריו בחיבורו בית מועד פרק י"ג סעיף י"ט לגבי הימים שאין

באיש ימיני חלק א' עמוד מ' ואילך, אלא שראוי לציין כי ניכר שכותב התשובה הוא הגאון רבי אברהם אלנדאף זצ"ל, ואליו הצטרף רעו הגאון רבי יחיא יצחק הלוי זצ"ל, ודלא כמו שכתבו רבים. ויעוין עוד בזה בספר כל כתבי בעל ענף חיים מעמוד קפ"ח, ובספר גנוזות ותשובות חלק ב' שער ראשון סימן י"א. על כל פנים, מדבריהם מבואר כי עיקר ההספד הוא בקול בכי ויללה לשבר לב השומעים, ולא בדרשות התעוררות וסיפור בשבחי המת בעלמא.

ואשר לפי זה נראה דהוא הדין והוא הטעם שיש להקל בזמננו, שכך היא דרך רבים מן המספידים. ואין איסור אלא כשאומרים לשון אוי לנו וכל כיוצא בזה, שהם לשונות הספד. וכן מצאתי בשו"ת מהרי"ק שרש קמ"ה בזה"ל, והיה בעת ההספד ויבך אותו אביו והיה אומר אוי לי על בני בכורי וכו', והעלה דבריו הרמ"א בחו"מ סימן רע"ז סעיף י"ג. גם בקינות לערבית של תשעה באב נאמר, בליל זה קול אנחה, אהה וכו', כלומר שקול אנחה הוא אהה. ובקינה לשחרית המתחילה בחדש החמישי נאמר, הרחובות מלאו הו הו ומספד וילל, ע"כ. ועל כל פנים זהו דלא כנכתב בספר היכל עבודת השם [ויעוין אודותיו בקובץ דברי חפץ ה' עמוד קצ"ד] חלק ד' עמוד רס"ב, כי ההספד הוא דברי קינה וצער על המת והזכרת שבחיו ודברי התעוררות לתשובה.

ההיתר ונושאים דברים על המת, אך מצד ההלכה אין חילוק בזה, כי בכל הספד כיום ישנו צער, ובפרט שזו היא הדרך, כאמור. וכן כתב לי הגר"א נבנצל שליט"א. וכן יש להוכיח מהמגן אברהם או"ח סימן תקמ"ז ס"ק ח', שכשאין אומרים צידוק הדין גם אין מספרים בשבח המת, כי הוא מרגיל ההספד כשמזכיר שבחו, יעוין שם. ברם לדידן לא קשיא, דנהיגין לומר צידוק הדין אף ביום טוב שני, וכן נכתב בנדון דלעיל בהערות לתשובת חכמי טבריה, כאשר נדפסו בענף עץ אבות עמוד תתכ"ד. ועיין עוד בשו"ת ויצבר יוסף להגר"י שורץ סימן ל"ה.

אלא דאף אי לאו משום הספד אתינן עלה, יש לתת טעם לסברת המחמירים על פי המעשה שהביא הגה"צ רבי יצחק בלאזר זצ"ל בספר אור ישראל מאמר נתיבות אור דף ס"ב ע"א, שהגאון רבי יוסף זונדל מסלנט זצ"ל דיבר פעם אחת עם אנשים בימי החנוכה, ובתוך הדברים הזכירו בסיפורם דבר של צער, והשתיקם באמרו שאין להזכיר דבר של צער בימים אלו, כיון שחז"ל אסרו את ימי החנוכה בהספד, עכת"ד. ובמועדים וזמנים חלק ח' עמוד ל"ו הובאו דברים אלו, וכתב דחידוש הוא לומר כן, ששמיעת דברים המצערם אותו היא בכלל איסור הספד דאסרינן מדינא בחנוכה. ובאמת כבר כתב כן מהר"ם בן מכיר בסדר היום כהאי לישנא, ימי חנוכה אין להתעצב בהם, כי

מספידים בהם. אלא שבסעיף כ"ב כתב, דאף בימים שאין מספידים יש אומרים דאין איסור אלא נהי וקינות, אבל דברי שבח על הנפטר לעורר המשפחה והשומעים לילך בדרכי ה', שפיר דמי. ובהערה מבואר ככל האמור, שבזמנינו שהוא רק דברי שבח לנפטר ודברי דרוש, יש להקל כל שאינו מעורר לבכיה. ומה שהובא לאסור, שמעתי מפיו שליט"א דהיינו כאשר מספידים ונמשכים לעורר הבכי, ואומרים שזה אינו נחשב הספד, מה שאין כן כאשר אלו רק דברי התעוררות בעלמא. וכעין זה מתפרש בעניין הספד בבית הכנסת, בשו"ת תעלומות לב חלק ג' סימן י"ז, ובשו"ת אדני פז חלק א' סימן ע"ה אות ב'. ואף לפי דעת המחמירים בזה, אם אמנם יש מקום לחוש שיבואו לידי בכי ויגון, אף שאינו מעוררם לכך בדבריו, הנה לפי כל האמור יש לדון שהרי לפי הדין מותר דבר זה.

ושמא ביאור העניין דכיון שכיום כך היא דרך ההספד, על כן אין לעשות זאת בחנוכה, כי לא ניכר הבדל בין ימים אלו לכל השנה, הגם שלפי כל האמור אין שם הספד אלא בבכי. ובפרט שהואיל וזו דרך ההספד כיום, מצוי הרבה יותר שיבואו לידי בכי, הגם שלא כיוונו לזאת. וכיצד יכול המספיד לדעת, אם לא יהיה מי שבשל דבריו יבוא לידי צער ובכי. וכזאת שמעתי מפיו הגרש"א שטרן שליט"א, דאמנם מצוי שסומכים על סברת

איסור בחנוכה לומר דברים בשבחו של המת, אך יש לחשוש שהדבר יגרום לצער ומשום כך יש להימנע מזאת. אולם ודאי יש מקום לסמוך על הדין ולהתיר באופן שרבה התועלת על ההפסד, כגון שבאופן זה שנושא דברים לזכר הנפטר מרעיף דברי חיזוק ויראת ה' לפני אלו שאינם שומרים תורה ומצוות, ועדיף שישתדל להמעיט בשבחי המת ולהרבות באמרי מוסר דעת ותבונה. וכזאת מבואר בשו"ת משנה הלכות חלק ו' סימן ר"ט, שנשאל על הרבנים שאומרים שבחים על המת בימים האסורים בהספד, וטעמם שאין זה הספד ושרי. ובתחילה כתב דשבחים לאו הספד הווי, דאינם בלשון גניחה וצעקה, אלא שיש לאסרם משום שהם מרגילים ההספד. ובשלהי דבריו כתב וז"ל, ומכל מקום אומר אני דדוקא לספר בשבח המת בסתם אסור, אבל במקום שרוצה לומר דברי מוסר לבנים על ידי זה היאך יתנהגו, ומראה להם מידות טובות ודרך ישרה שצריך לבור להם, כאשר בעוונותינו הרבים הרבה מהבנים אשר אינם רואים האבות בחייהם הרבה, וגם הרב אינו רואה הבנים לעולם שיוכל לדבר עליהם וללמדם דרך ה', ובאותו מקום ובאותו זמן הם מקשיבים להרב אולי ישמעו לו, כהאי גוונא ודאי מצוה הוא וכו'. וזה מותר בין בחול ובין ביום טוב ואפילו בשבת, ואני יודע כמה בנים שחזרו בתשובה דוקא בזמן הזה, שהרב מבקש מהם להבטיח

אם להראות ששון ושמחה על כל הטוב שעשה עמנו אלהינו בימים האלו, עכ"ל. וממילא הגם שאין איסור להספיד ולמרות שלא יבכו, בכל זאת הסיפור בשבח המת יגרום לצער במחשבה על חסרונו, וזה אינו ראוי בחנוכה. יתירה מזאת נכתב בספר ירושלים במועדיה שבת חלק ב' עמוד רנ"ט, כי מרן הגרי"ח זוננפלד זצ"ל אמר שלא לספר חדשות לא טובות בחנוכה, דהוי גדר הספד. ואם כי לפי האמור אין זה הספד ממש, מכל מקום לא שנא ויש להימנע מכך. וכיוצא בזה נקט הגר"י ליברמן שליט"א בעל משנת יוסף בתשובה (המציאה לידי הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, וישר כחו) דאין לכתוב הספד בימים שאין מספידים בהם, כי צריך האדם לשמוח בימים אלו, ועל כן נראה להחמיר בכדי שלא יגרם לו צער. ואין הכי נמי שאם כותב רק לזכרון וכדו' שרי, דאינו מביאו עתה לידי צער, יעו"ש. וכבר האריכו הפוסקים בגדרי שמחה בחנוכה, ואכמ"ל.

ובשו"ת שבט הקהתי חלק א' סימן ר"א העלה בשם מרן הגרי"ש אלישיב דאין לשמוע הספד מתוך הקלטה, וביאר כי האיסור אינו מטעם הספד, דהא הוי סיפור דברים בעלמא, אלא איסורו מפני שאין לשמוע דברים רעים. ונפקא מינה, דאין איסור לשמוע באופן זה בימים שאסור להספיד אך מותר לשמוע דברים רעים. ודון מיניה לנדון דידן, שאמנם אין

לציון חלק ד' פרק מ"א אות ג' נקט שהרוצים לעלות בחנוכה רשאים, ומכל מקום החפצים לדחות ולעלות שלא ביום היארצייט אלא קודם או לאחר חנוכה, גם כן רשאים. גם בשלחן ערוך המקוצר סימן קצ"ד סעיף ז' העלה דיש אומרים שאין לבקר בבית הקברות בראש חדש וחנוכה ובכל חדש ניסן, אך רבים נוהגים להתיר [ומה שצ"ל בהערה כ"ב לגשר החיים סעיף ו', צ"ל סעיף ה']. ואם כי רבים לא נהגו בתימן לעלות לקברים בימי היארצייט, כמו שכתב לקמן מיניה סימן קצ"ז סעיף ב', מכל מקום מן הדין מותר, ונפק"מ כיום בארץ ישראל שהרוב נוהגים לעלות לקבר. אולם בספר בית מועד פרק מ"ט סעיף ח' למד דין חנוכה מראש חדש לאיסור, רק שמכל מקום אם יש לו חולה ורוצה להשתטח על קברי אבותיו רשאי לילך בחדש ניסן ובראש חדש, ולמעשה נוהגים לילך לשם אף בלא הכרח, עכ"ד. וכן הובא בשמו בסביב לשלחן המצוין לעיל, דאין לילך בחנוכה לבית הקברות. והביא שם עוד שבמועד לכל חי סימן כ"ז סעיף י"א אסר לעלות על קברי צדיקים, והמקל בזה יש לו על מה לסמוך, שהרי אין רגילות לבכות שם כמו שבוכים האבלים כשעולים לקבר ביום השבעה וביום השלשים, ע"כ.

וז"ל הגר"ח פלאגי במועד לכל חי שם בשם ספר משנה כסף דף קס"ב ע"א, בחנוכה לא ילך לבית הקברות

לנפטר שילכו בדרכיו, ואז כי יחם לבבם יחזרו בתשובה, ועושים בזה טובה גדולה לנפטר ולהם. ויש להשתדל אז בזה, כי זה עיקר ההספד והחי יתן אל לבו, והוא פיקוח נפש ממש, עכ"ל. וביחוד דלפום עיקר דינא ליכא איסורא, והכל לפי ראות עיני המורה.

ואדאיתנין להכא ניתי לדין ההליכה לבית הקברות ביום היארצייט כשחל בחנוכה, דהנה בבן איש חי שנה ראשונה פרשת וישב סעיף כ"ב כתב דאין ללכת כי אם קודם חנוכה, אך ללכת להשתטח על קברי הצדיקים מותר, והעלה דבריו בכף החיים ס"ק כ"ג. וע"ע בשו"ת תורה לשמה סימן תצ"ג. אולם בגשר החיים חלק א' פרק כ"ט סעיף ה' כתב שכיום נוהגים ללכת לבית הקברות גם בחנוכה, וכן הובא בהליכות שלמה פרק י"ז הערה ל"א בשם מרן הגרש"ז אויערבאך, ובקובץ מבית לוי י' עמוד כ"א בשם מרן הגר"ש ואזנר. ובשם מרן הגרי"ש אלישיב הובא בספר אשרי האיש חלק ג' פרק מ' סעיף י"ב שהוסיף דאף אם יום היארצייט חל לאחר החנוכה אלא שיש סיבה מיוחדת ואי אפשר להמתין, יכולים לעלות לקבר בחנוכה. אולם בספר ציוני הלכה פרק מ' הובא כי דעתו דאמנם אין בזה איסור, אך אין עניין לעלות לקבר, כי הנשמה אינה נמצאת בימים אלו. ומנהג בני מרוקו לעלות לבית הקברות כרגיל, כפי שכתב בשו"ת שמש ומגן חלק ד' או"ח סימן ס"ו. ובשו"ת אור

נוהגים לקרוא ברבים את הכתב שעל גבי המצבה אשר בו כעין קינה והספד, ועיין לו עוד בחלק ח' סימן פ"ו אות ב'. ולדבריו נראה דאם לא יספידו יש להתיר, וביחוד לפי המתבאר לעיל בדעת המתירים לומר דברי תורה בלא בכיה, שכן היא הדרך בזמנים אלו. וכן כתב בפירוש בספר נשמת ישראל חלק ב' סימן ל"ה סעיף ג', שמותר להעמיד מצבה ביום האסור בהספד, כל שאינו מספידו בהדיא. ועל פי סברא זו כתב בנטעי גבריאל פרק נ"ב סעיף י"ב דיש להחמיר יותר לנשים כיון שטבען לעורר בכי. וכן נראה דיש לחלק בכלל בין ימי תום השבעה והשלשים, שבהם הצער קרוב יותר לאדם, לבין ימי היארצייט מדי שנה. ולעלות לקבר בסתמא, הגם שאינו יארצייט, הנה אף דמדינא שרי, מסתברא טפי דיש להחמיר ולא לעלות בימי החנוכה, אלא אם כן מן הטעמים דלעיל, שלא יוכל לעלות ביארצייט וכדו'. גם בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב' סימן ס"ה חילק כעין זה לעניין ניסן וסוף תשרי, שתלוי בבכית האדם בבית הקברות. והכל לפי העניין, וככל המבואר לעיל.

לזיהר"א (השתטחות), עכ"ל, ועניין ההשתטחות מתפרש על קברי צדיקים. ושוב ראיתי בקובץ מקבציאל כ"ז עמוד נ"ז שאלת הגר"ח בעל בן איש חי בזה"ל, עיין מועד לכל חי שבחנוכה אין הולכים לבית הקברות, כיצד מנהג עיר הקדש [חברון] ת"ו. ואם גם על קברי הצדיקים המפורסמים אין הולכים, וגם מה טעמו של דבר, ע"כ. והשיבו הגר"א מני, מכאן מודעה שהרב ז"ל הביא זה ממשנה כסף, ומלשונו שכתב לזיאר"ה נראה אפילו לצדיקים המפורסמים שאלו קוראים זיאר"ה, והספר הזה לא זכיתי לראותו ולידע טעמו. מכל מקום לא שמעתי ולא ראיתי שזוהרים בזה, אדרבא בערב ראש חדש טבת הרוב הולכים להשתטח על קברי הצדיקים, עכ"ל. וכיוצא בזה מבוארת סברת ההיתר בשו"ת שבט הקהתי חלק ב' סימן רכ"ז, וחלק ד' סימן קמ"ח.

והנה בשו"ת מנחת יצחק חלק ג' סימן נ"א העלה לאסור להקים מצבה בחנוכה, כיון שהמנהג בשעה זו להספיד, וגם יש

הרה"ג נתנאל צדוק שליט"א

כולל קדושת יצחק

אלעד

בדין ברכת הטוב והמטיב על היין

(עריכת שולחן חלק ב' סימן קע"ה סעיף ה', וסימן רכ"ה סעיף ח')

על כל חבית וחבית במסופק אם האחרון טוב, ומספק היה מברך על כל אחד שמא משובח הוא, ור"ת סובר שאף אם אין השני משובח יותר מן הראשון מברך, ובלבד שלא ישתנה לגריעותא יותר מדאי, ע"כ. וראה בב"י שהביא ג"כ את דעת הרשב"א שסובר שהעיקר כדברי המפרשים דהא דמברך על שינוי יין בין דבתרא עדיף מקמא, בין דקמא עדיף מבתרא, דאינו מברך אלא אריבוי יין, כרבי דהוה מברך על כל חביתא וחביתא וכדאיתא בירושלמי (כיצד מברכין ה"ח), וכן הביא עוד את סברת האגור בשם ר"ח והשבולי הלקט שכל שלא שתה ממנו תוך שלושים יום מיקרי שינוי יין דמברך, ע"ש.

א. דברי הירושלמי בפרק כיצד מברכין הלכה ח'

כתב הירושלמי שם ה"ח, אבא בר רב חונא אמר, יין ישן ויין חדש צריך לברך, שינוי יין אין צריך לברך, שינוי מקום צריך לברך. הסיע דעתו כמי שהוא

יצאתי לדון בדין ברכת הטוב והמטיב. מתי מברכים ברכה זו, באיזה אופנים, ומה תנאיה, והאם שכית ברכה זו בזמנינו וכיצד מנהגינו בדבר. וזה החלי בעה"י.

איתא במס' ברכות נט: ת"ש שינוי יין אין צריך לברך, ואמר רבי יוסף בר אבא א"ר יוחנן אע"פ שאמרו שינוי יין אין צריך לברך, אבל אומר ברוך הטוב והמטיב. התם נמי, דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה, עכ"ל הגמ'. ובראשונים איכא פלוגתא בביאור דברי הגמ' "שינוי יין", רש"י בד"ה שינוי יין ביאר, שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון אין צריך לברך בורא פרי הגפן, ע"כ. מדוייק מרש"י, דדווקא אם השני הוא טוב ומשובח מן הראשון אז מברך. וכ"כ רשב"ם בפרק ערבי פסחים דף קא, א. (הביאו התוס' ד"ה הטוב והמטיב), דדוקא כשהשני משובח מן הראשון מברך הטוב והמטיב. ושם כתבו התוס' עוד, ולפירוש רשב"ם יעמידנה להך דרבי שהיה מברך

השתיה הקודמת אלא כשתיה חדשה לפיכך עליו לשוב ולברך בפה"ג, עכ"ל. אכן הרשב"ם (פסחים ק: ד"ה ידי יין) והרא"ש (שם), משוים את דין שינוי מקום להיסח הדעת, ומבארים שהטעם ששינוי מקום מחייב לחזור ולברך הוא משום ששינוי מקום נחשב אכילה חדשה כמו אם הסיח את דעתו מלאכול עוד, אלא ששינוי מקום נחשב היסח הדעת גמור, מאחר שברור שהאכילה שלאחריו נחשבת אכילה חדשה, והגמ' כאן מוסיפה, שגם היסח הדעת בעלמא מחשיב את האכילה שאחריו כאכילה חדשה (ועיין רמ"א סימן קע"ח סעיף ב'). אולם עיין בשו"ע ובשתילי זיתים וכן במשנ"ב ובשעה"צ ועוד, שחילקו בין שינוי מקום להיסח הדעת, (עיין סימן קע"ח ס"ב).

יוצא לנו מתי מברך ברכת הטוב והמטיב רק באופן שלא הסיח דעתו מלשתות יין, אולם אם הסיח, והביאו לו יין חדש לשולחן מברך עליו בפה"ג בלבד, ולא הטוב והמטיב, (וראה בשתילי זיתים הלכות פסח סימן תע"ג, שכתב דבאופן זה מברך גם הגפן וגם הטוב והמטיב לאחריו. עי"ש).

איברא, בספר הנייר לאחד מקדמונינו בעמ' קכ"ט כתב כדברי ר"ת שאם שתה יין מחבית אחת והביאו לו מחבית אחרת, אפילו היה השני גרוע מברך הטוב והמטיב, רק שלא יהא גרוע ביותר, ודלא כרשב"ם. וכ"כ בתוספות רבי יהודה הנדפס בספר ברכה משולשת עמוד

שינוי מקום. רבי על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך עליה, ומה היה אומר רבי יצחק רובה בשם רבי, ברוך הטוב והמטיב, עכ"ל הירושלמי.

"יין ישן ויין חדש צריך לברך", כך היא הגירסה בירושלמי שלנו, וכך גרס רבי' הרמב"ם בפ"ד ה"ט, ועיין בספר חרדים על הירושלמי שכתבו אליבא דהרמב"ם, שהחידוש הוא שאפילו שהחדש יותר גרוע מן הישן מברך כיון שיש כאן שינוי שהוא מין אחר. אולם ראה שיש שגרסו ההיפך, יין חדש ויין ישן (כתוס' והרא"ש בשם הרשב"ם), שדוקא שהשני משובח יותר מן הראשון מברך. וראה בפירוש מראה פנים על הירושלמי, שהביא את הגירסה יין חדש ויין ישן, כדעת התוס' והרא"ש בשם הרשב"ם שרק כשהשני משובח יותר אז מברכין. והקשו שם איך רבי היה מברך על כל חבית וחבית הרי אין שנוי, ותירצו התוס', שרבי בירך בגלל שלא היה מכירו אם הוא משובח מן הראשון או לא והיה לו ספק, אולם אם היה יודע שהוא גרוע לא היה מברך. ראה שם באריכות.

ובפני משה כתב על מש"כ הירושלמי "הסיע דעתו כמו שהוא שנוי מקום", כשם שהמשנה את מקומו כשבא לשתות במקום החדש אין שתייתו נחשבת כהמשך השתיה הקודמת אלא כשתיה חדשה, כך המסיח דעתו מלשתות עוד ונמלך בדעתו לשוב ולשתות אין שתיה זו נחשבת כהמשך

מתוצרת ענבי מרלו, וענבי קברני שהם צבעם אדום, ולא אותו טעם, ולא אותו הסוג, לא יברך כי הם באותו צבע, או שנאמר שאין כוונת הרמב"ם אלא שלא יברך באותו סוג ומין, ר"ל, שאם הם באותו צבע אבל לא אותו טעם יוכל לברך, שהרי זה מה שכתב מין אחר ולא דווקא צבע אחר. ואכן כן נראה לע"ד לומר בדברי רבינו, שדבריו ברורים וקיימים, שכתב בהדיא "ובא להן מין אחר כגון אדום והביאו להם שחור", שהוא מין אחר, ונפק"מ לאדום ממין אחד, והביאו לו אח"כ אדום ממין שני שפשוט שיודה הרמב"ם שמברך על השני הטוב והמטיב, שהרי זה מה שכתב, והוא הרי ממין אחר, וסוג אחר. הרי דבעינן לדעת רבי' שלא אכפת לנו מהצבע, אלא רק שיהיה שינוי ביין.

וראיתי לרבינו מנוח (שם ה"ט), שכתב בדעת הרמב"ם שנראה שאינו מברך הטוב והמטיב אלא בשינוי מיני היין, כגון צלול, או אדום או בינוני, או אדום ביותר כמו שחור או חדש וישן, אבל כשהם ממין אחד אינו מברך, שאין זה שינוי יין. וראה שהסביר ברמב"ם ששחור זה אדום שהשחיר, שנהפך להיות טעם אחר וממין אחר ואז יוכל לברך עליו.

וחמותי אור בדבריו של רבינו מהר"ח כסאר בספרו שם טוב על הרמב"ם שם שכתב, שדוקא שינוי ממש

קכ"ז, וכ"כ ברוקח הגדול עמוד רל"ד וז"ל, א"ר יצחק הטוב והמטיב מברכינן בין אינו טוב מן הראשון ובין טוב ממנו. וכ"כ בתניא רבתי עמוד ל"א, וכ"כ האגור בסימן רכ"ה, עי"ש. מאידך ראה בספר המנהיג לרבי' אברהם הירחי, שכתב כדעת הרשב"ם דבעי שהיין יהיה משובח מן הראשון וזה דוקא בדאיכא אחר דשתי בהדיא, אבל אם שותה לבדו, אפילו בשינוי אלף ינות אינו מברך. וכ"כ בתפארת שמואל על הרא"ש ובלשון ריא"ז על הרי"ף, כדעת הרשב"ם, עי"ש

ב. חקירה בדעת רבי' הרמב"ם שכתב 'מין יין אחר'

ברם רבינו הרמב"ם רוח אחרת היתה עמו, וכמ"ש בהלכות ברכות פ"ד ה"ט, היו מסובין לשתות יין ובא להן מין יין אחר, כגון שהיו שותין אדום והביאו להם שחור, או ישן והביאו חדש אינם צריכים לברך ברכת היין פעם שניה, אבל מברכין ברוך אתה ה' אמ"ה הטוב והמטיב, עכ"ל. מוכחא מילתא שרבי' מפרש בדברי הגמ' "שינוי יין", פירושו מין אחר, כגון שחור ואדום, או ישן וחדש שהם מין אחר לגמרי. אולם בששניהם חדשים או ישנים או אדומים וכדו', אינו מברך. משום שאין כאן שינוי.

אולם איכא לחקור בדעת רבינו, מה פירושו 'מין יין אחר', האם כל יין שצבעו אדום, ואפילו ממין אחר, כגון יין

שהראשון יהיה שחור והשני אדום, או חדש והשני ישן שפירושו שינוי ממש בעינן בכדי לברך הטהור"מ. עי"ש.

וחמותי אור בדבריו של רבינו סעיד בן דוד עדני בפירושו לרמב"ם, שכתב בזה"ל, למה אם הביאו יין אחר מברכין עליו הטוב והמטיב. תשובה, ברכת הטוב והמטיב היא על ריבוי הטובה, ושינוי המינין יש בו ריבוי טובה, ואע"פ שהמין שבא לפנייהם פחות ממה שהיה לפנייהם, עכ"ל. וכ"כ בספר באר יהודה להגאון רבי אברהם שלוזאוור זצ"ל, שכתב ג"כ לד"ק מהרמב"ם שנקט יין ישן ואח"כ חדש כהירושלמי. לומר לך שאפילו שהחדש יותר גרוע מהישן, והייתי אומר שלא יברך עליו הטהור"מ, קמ"ל שמברך משום שהוא מין אחר ויש כאן שינוי ביין, עכ"ל. (וכמו שכתבו בהגהות על הרמב"ם הביאם הב"י, עיי"ש).

השתא חזינן מהא, דאיכא לנו כמה שיטות בדין של שינוי יין לברך עליו ברכת הטוב והמטיב, שיטת רש"י ורשב"ם, שיטת ר"ת, והרשב"א, שיטת הרמב"ם ושיטת האגור בשם ר"ח, וכדאיתא בבית יוסף ס"א, וראה בדבריו של מרן בשו"ע ס"ב שכתב מברכין הטהור"מ על כל שינוי יין מן הסתם, אפילו אינו יודע שהשני משובח מן הראשון, כל שאינו יודע שהוא גרוע ממנו. הרי לנו שמרן פסק כשיטת ר"ת ודלא כהרמב"ם

הוא דבעינן וכדאיתא בירושלמי, אולם אם אין בהם שינוי ממש אף שהן מכל חבית וחבית ואף שטעם חבית זו אינו כטעם חבית זו, הואיל ומין אחד הן ואין בהם שינוי, או שאינם חדש וישן אין מברכין עליהם, ברכת הטוב והמטיב. עכ"ל.

מאיךך ראיתי בפירוש ר"ש ב"ר מרדכי (הובא ברמב"ם הוצאת פרנקל), שכתב ששינוי דקאמרינן, הוא דנשתנה במראה או בטעם, ועוד כתב בה"ג מחמרא בישא לחמרא טבא מברך הטוב והמטיב.

וראה בהגהות על הרמב"ם שכתב, ואפילו שהשני גרוע מן הראשון מברך, דהא מין אחר הוא דבעי, והא איכא. עי"ש. וחזיתי בהגהות מהר"ש איגר למס' ברכות נט: שכתב, ולהרמב"ם שינוי הוא שמשונה בתוארו אדום ושחור, או ישן וחדש. משמע שג"כ הבין ברמב"ם ששינוי ממש בעינן, כשינוי היין הישן מהחדש או האדום מהשחור. וכן ראיתי להר"ן במס' פסחים ד"ה אבל מברך הטוב והמטיב, שכתב, והרמב"ם כתב בפ"ד ה"ט דשינוי יין היינו ממין אחר כגון ששותין אדום והביאו לבן, ישן והביאו חדש. חזינן מהר"ן דג"כ הבין דשינוי ממש בעינן, ולכן כתב אדום ולבן ששונים ממש אחד מהשני. ואז יוכל לברך הטוב והמטיב. וכ"כ לפרש מהר"י בירב בספרו בית יעקב על הרמב"ם, שלדעת הרמב"ם לא יברכו הטוב והמטיב, אלא א"כ השינוי ביינות

סתם הרמ"א לברך, אלא על כרחך שאין ראה מדברי רש"י, ולכן אין מקום לחוש כאן לסב"ל ומברך הטוב והמטיב אף שלא בתוך הסעודה, עכ"ל.

וכן חזינן לרבינו הרמב"ם שכתב, 'היו מסובין לשתות יין'. ומשמע אף שלא בתוך הסעודה, וכן מצאנו לרבתינו הרשב"ם והתוס' בפסחים קא. ד"ה שינוי יין, שכתבו, וצריך לברך הטוב והמטיב בין בשעת הסעודה בין שלא בשעת הסעודה, וכן משמע בדברי הטור וכן בכ"ח שכתבו, אבל אם היו מסובין לשתות בלא אכילה, אחד מברך לכולם. (וראה שם הטעם שבתוך הסעודה כל אחד מברך לעצמו, משום שאין בית הבליעה פנוי). אולם בלא אכילה שאין את החשש הזה, אחד מברך לכולם. א"כ מוכח שבין בתוך הסעודה ובין שלא בסעודה מברך ברכה זו. וכ"כ בדרך החיים לרבי' יעקב מליסא.

מאידך ראה בארחות חיים מלוניל שפסק לברך דוקא בתוך הסעודה, שכן כתב, ואם בא להם כמה יינות בתוך הסעודה. אולם לא משמע בהדיא מדבריו שדוקא בתוך הסעודה ובלא סעודה לא, עיין שם בחלק א' סימן ל"ד. וכן ראיתי שהביאו בשם התשב"ץ בספר באר יעקב על השו"ע שרק בסעודה ובלא סעודה לא לברך.

ומרן בשו"ע סימן קע"ה סעיף ה' פסק, "אם רבים מסובים בסעודה, כל אחד

ורש"י, וכדאיתא בתוספות בשם ר"ת, עיי"ש. וצ"ע מדוע פסק מרן השו"ע כהתוספות ולא כהרמב"ם. ועיין בערוך השולחן שהקשה קושיא זו, כיעו"ש.

ג. ברכת הטוב והמטיב דוקא בסעודה או לאו דוקא

אולם יש לדון האם ברכה זו היא דוקא בסעודה או לאו דוקא.

הנה רש"י בד"ה שינוי יין כתב, שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון, אי"צ לברך בפה"ג, דייקא מלשון רש"י, דדוקא בסעודה מברכין אותה, ששם יש ריבוי שמחה. וכך ראיתי שכתב בגנת ורדים סימן מ"ד, וכ"כ בחזון עובדיה הלכות ברכות עמוד ע"ח ה"ד, אין לברך הטוב והמטיב על שינוי יין אלא כשהוא בתוך הסעודה, והביא שם שכ"כ הגנת ורדים בדקדוק לשון רש"י, ושכ"כ במאירי והריטב"א ובפסקי רבי ישעיה מטראני, עיי"ש. אולם ראה באור לציון ח"ב פי"ב ה"ט, שכתב שברכה זו שייכת אף שלא בשעת הסעודה, והוכיח שם שמה שכתב רש"י שתה יין בסעודה, הוא משום שהיה קשה לו לשון הגמרא הביאו לו שמשמע שהוא יחיד, והרי קיימ"ל שמברך רק אם יש שנים, וע"כ כתב שהביאו לו בסעודה, ודרך סעודה שיש כמה אנשים מסובין, ושכן נראה שכן הבין הרמ"א בדברי רש"י, שאם שיטת רש"י שאין מברכין אלא בשעת הסעודה היה לו לרמ"א לחוש לזה, ומדוע

עכ"ל. וכן אפשר לדייק לע"ד בדברי הרמב"ם שכתב היו מסובין שהוא כעין קביעות, כדאיתא במפרשים ז"ל. ולאח"ז ראיתי בספר דברי שלום עמוד קצ"ז שכתב שם לדון בדברי האריז"ל מתי מברכים ברכת הטוה"מ, וכתב שנראה שדוקא באמצע הסעודה שכ"כ, אולם אה"נ דמסכים האריז"ל שגם אם אינו בסעודה ונתקבצו לשתות יין שנים או יותר יכולים לברך הטוב והמטיב, עכ"ד. ומ"מ זה לשיטתם, אבל אנו אין לנו אלא דעת רבותינו נע"ג שכתבו במפורש לדייק מהשו"ע והרמ"א ועוד, שאפילו בלא סעודה מברך ושכן מנהגינו ידוע, עיי"ש.

ד. האם מברכים הטוב והמטיב דוקא בדאיכא עוד מהראשון או לא

איכא לברורי האם מברך גם שאין לו עוד מן הראשון, או דבעי שישאר לו יין מן הראשון, ואז יוכל לברך.

כתב הב"י בשם רבינו ירוחם, הובא להם יין אחר אפילו משובח מן הראשון וכבר כלה מן הראשון, אין מברכין הטוב והמטיב שאין כאן ריבוי טובה. כן מצאתי בהגהה, וצ"ע, עכ"ל רבינו ירוחם. וכתב הב"י, ואין טעם בדבר דהא מ"מ ריבוי יין הוא וצריך לברך עליו, עכ"ל הב"י. ובשו"ע ס"א כתב מרן, הביאו להם יין אחר, אינו מברך הגפן אבל מברך עליו הטוב והמטיב, ולא העלה דברי רבינו ירוחם.

מברך לעצמו הטוב והמטיב, ולא יברך אחד לכולם, דחיישינן שמא יקדמו קנה לושט כשיענו אמנ". הגה, אבל היו מסובין לשתות בלא אכילה, אחד מברך לכולם. וסיים הרמ"א ועיין סוף סימן קע"ד, עיי"ש. והנה קיימא לן כי במקום שרבי' השתילי זיתים לא משמיט את הרמ"א, משמע שמרן והרמ"א לא חולקים [כידוע, וכמ"ש בהקדמת השתילי זיתים לספרו], ומהרד"ם בשתילי זיתים ס"ק י"ד כתב על דברי הרמ"א שבלא אכילה אחד מברך לכולם, 'שזהו עיקר הטוב לו, והמטיב לאחרים. ועיין בסימן רי"ג, עכ"ל. ובפירוש זית רענן על השתי"ז לר"א בן משה, כתב, ומתבאר מדברי מרן ורמ"א שאפילו בלא סעודה, אם קבעו עצמם לשתות יין מברכים הטוב והמטיב, ודלא כדעת הסוברים שאין מברכים אלא בסעודה. והביא שם דברי הכה"ח אות כ"ח שחשש לדעת הסוברים שאין מברכין אלא בתוך הסעודה, והכריע דסב"ל, עיי"ש. וכתב ואין מנהגינו כן שהרי מברכים הטוב והמטיב בזמן הגעלה שלפני הסעודה, וקיימ"ל דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל. עכ"ל הז"ר.

וראה בפסקי תשובות סימן קע"ה ס"א, שכתב שאפילו בלא סעודת פת מברכין הטוה"מ, וכסתמת דברי הרמ"א והפוסקים בס"ה, אך מסתבר דבזה לא די בטעימה בעלמא, וכלשון הרמ"א מסובים לשתות והיינו ששותים דרך קביעות,

מהרי"ץ שהסכים להכרעה זו, וגם משום סב"ל, עכ"ל. וראה עוד בזי"ר סק"ד.

ה. הביאו להם יין מחדש או לאו דוקא, ואפילו היה על השולחן

כתב הטור, הביאו להם יין אחר מברכין הטוה"מ, "ולא דוקא הביאו להם עתה מחדש, אלא ה"ה אם היה לו מתחילה שני מיני יינות מברך על השני הטוה"מ". ובב"י כתב, שכ"כ רבי' מנוח (ברכות פ"ד ה"ט), אבל המרדכי כתב בשם אבי העזרי (ראבי"ה, ס"ק קנ"ב), שאם הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד שיש לו לברך מיד בפה"ג על היין הטוב ופוטר את הרע, ולא יברך על הרע תחילה בפה"ג כדי לברך אחריו הטוה"מ כדי להרבות בברכות, כי לעולם יש לברך על העיקר ועל החביב תחילה כדאמרינן בפרק כיצד מברכין (מא), עכ"ל. וראה דרישה סק"ב.

מאידך ראה שדעת ראבי"ה הביאו בספר האגודה, שאם הביאו לו יין רע וטוב כאחד מברך תחילה בורא פרי הגפן כדי להרבות בברכות, ולאחריו הטוב והמטיב. וכתב מרן בס"א, ולא דוקא הביאו להם מחדש, אלא הוא הדין אם היה להם מתחילה שתי יינות, מברכין על השני הטוב והמטיב, הג"ה, ודוקא שלא היו לפניו יחד כשברך בפה"ג, אבל אם ביחד אין צריך לברך, אלא בפה"ג כמו שהתבאר בס"ג, עכ"ל.

ובהגהה כתב רמ"א ואף על גב שאין לו עוד מן הראשון. (ע"כ). וראה במשנ"ב אות ג', שהביא בשם המג"א בשם הפוסקים שיש דעות בזה וע"כ לא יברך רק אם נשאר לו מן היין הראשון, אבל אם אין להם כלל מהראשון, אם כן לא מחמת שינוי הביאו, אלא מפני שכלה להם הראשון, וא"כ אין לברך עליו שאין בזה ריבוי טובה כל כך, עכ"ל. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז שדוקא שיש לו עוד מן הראשון מברך, אבל אם אין לו אינו מברך.

וראה לרבי' השתילי זיתים שכתב בסק"ד שמברך הטוב והמטיב אפילו בשאין לו עוד מן הראשון, דהא מ"מ ריבוי הוא (ר"ל ריבוי טובה), עכ"ד. וכן כתב מרן הגר"ש קורח שליט"א בעריכת שלחן ח"ב סימן קע"ה. אולם ראיתי בספר ארחות מרן (הגר"ע יוסף זצ"ל, מבנו הגר"ד יוסף) שכתב שם בח"ב פי"ג הכ"ו, שהגרע"י לא היה מברך הטוב והמטיב אלא כשנשאר מעט מן היין הראשון, וכדברי רבינו ירוחם, ושם בהערות כתב ואפילו שזה לא כדברי מרן אמרינן ספק ברכות להקל אפילו נגד הוראת מרן השו"ע, עכ"ל. אבל אנן קימ"ל כדברי מרן השו"ע וכדברי הפוסקים שאפילו שלא נשאר מן היין הראשון, מברכין הטוב והמטיב. וראיתי במהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ג סימן נ"ז (הביאו שושנת המלך) שהעלה דברי הרדב"ז, שדוקא שיש לו עוד מן הראשון, וכתב שכן הכריע מהריק"ש, ע"כ. ונראה מלשון

סימן י"ב). נפק"מ מדברי מהרי"ץ שרק אם שניהם טובים כאחד ולא יודע איזה להעדיף א"כ יסלק אחד מהם מהשולחן בכדי שיוכל לברך הטוה"מ, אולם יוצא לנו שאם אחד משובח מחברו ולא גרוע כדאיתא בס"ג, אינו צריך לסלקו כפסק מרן והשת"ז ודלא כרמ"א והל"ח.

וכן ראיתי שהעלה זאת מרן הגר"ש קורח שליט"א בעריכת שלחן חלק ב' סימן קע"ה סעיף ה', שכתב שם, אם הביאו לפנייהם שני יינות טובים אלא שאחד משובח מחברו, יסלק אחד מהם בשעה שמברך על הראשון בפה"ג, כדי שיוכל לברך עליו אח"כ הטוה"מ. ובהערה כתב להביא דברי מהרי"ץ הנ"ל (ח"ג סימן נ"ז) וז"ל חילוק ד' (ראה שמהרי"ץ כתב שם שישה חילוקים ותנאים לברכת הטוה"מ), היכא דשניהם כאחד טובים, אלא שאחד משובח מחברו, בזה איכא פלוגתא דרבוותא, ולצאת מספק, יסלק אחד מהם בשעת ברכה, כדי שיוכל אחר כך לברך עליו הטוב, כמ"ש הט"ז, עכ"ל. וזה דלא כדברי הרמב"ם, שהרי פסקו לנו רבותינו השת"ז ומהרי"ץ, כדעת מרן דעל כל שינוי מברכים, כל שאינו יודע שהאחרון גרוע מן הראשון מברכים. עכ"ל הרב עריכת שלחן ילקו"ח. הרי לנו, שדבריו אינם כדברי השושנת המלך, שהשושנת המלך כתב שניהם כאחד טובים, ואילו העריכ"ש הביא ממהרי"ץ, שאחד משובח מחברו, עכ"ד, הרי לנו פלוגתא אם צריך שדוקא יביאו

וראה שמהרד"ם בשתילי זיתים השמיט את דברי הרמ"א כידוע במקום שחולק על מרן. וכתב בס"ק ו', ואפילו הביאו כמה מיני יין, מברך על כל אחד הטוב, ומ"מ טוב שיסיר היין מעל השולחן כשמברך (אליה זוטא בשם אור חדש). ע"כ. וכתב המשנ"ב סק"ד, ד"ה ולא דוקא הביאו להם מחדש, רוצה לומר שהביאו להם עתה בבית (כלומר שלא היה בבית והביאו להם), אלא ה"ה אם היה להם מתחילה שתי יינות בבית ודעתו לשתותם, אלא שהיין השני לא היה מוכן על השולחן בשעת ברכת בפה"ג. ודעת הלחם חמודות דכשהם בביתו בשעת ברכת בפה"ג, ודעתו לשתותם כמונח לפניו על השולחן דמי, ואין צריך לברך ברכת הטוה"מ, וסב"ל. הרי לנו, שדברי הל"ח מחמירים יותר מהרמ"א, שאילו הרמ"א כתב רק שלא יהיו לפניו דשבירך בפה"ג, אולם אין בעיה שיהיו בבית, ואילו הלחם חמודות כתב שאם הם בבית ודעתו לשתותם אין לברך, משום ספק ברכות להקל. ועיין בשער הציון סק"ו, ע"כ. וראיתי למהר"ש חבשוש בשושנת המלך שהביא דברי מהרי"ץ בשו"ת פעו"צ ח"א סימן ע"ג, וח"ג סימן נ"ז, שכתב, מי שהיו לו שתי יינות והם לפניו בשעת ברכה, אם האחד גרוע מחברו, מברך על הטוב בפה"ג ופוטר הרע, ואם שניהם כאחד טובים יסלק אחד מהם מן השולחן בשעת ברכה, כדי שיוכל לברך עליו אח"כ הטוה"מ. (פר"ש כלל א'

לו מין אחר צריך לברך מאחר שנזכר בגמרא, עכ"ל הבאר היטב.

וראה במשנה ברורה ס"ק ב', שכתב בליל פסח טוב לכתחילה שלא לשתות עוד מין אחר של יין בתוך הסעודה, כדי שלא יצטרך לברך עליו הטוב והמטיב ויהיה נראה קצת כמוסיף על הכוסות. אך אם הוא צמא וחושק לשתות ממנו, יכול לברך עליו הטוב והמטיב. ובשער הציון אות ג' כתב, אבל ליקח יין אחר טוב למניין הכוסות גופא, כגון שטעם כוס הראשון ולא ערב לו היין, לכו"ע יכול ליקח מין אחר של יין לכוס שני ויברך עליו בפה"ג [ולדידן דנהגין לברך על כוס שני] יברך גם הטוב והמטיב, עכ"ל. ומדברי השער הציון משמע דשרי לברך הטוב והמטיב לכתחילה, דכגון שנגמר לו היין או שלא ערב לו וכדו', וכן לברך גם הגפן ומיד אחריו הטוב והמטיב. וראיתי בסביב לשולחן ס"א שהביא את דברי השתילי זיתים בהלכות פסח סימן תע"ג ס"ק ה', דבליל פסח בין כוס ראשון לשני אם ירצה לשתות כמה כוסות הרשות בידו, ואין לחוש דמיחזי כמוסיף על הכוסות אלא אם מברך עליו בפה"ג, וכל שכן שצריך לברך הטוב והמטיב על שינוי יין, עכ"ל. וכ"נ מלשון השושנת המלך, ע"כ.

וב"כ בשערי תשובה סק"א בשם הברכי יוסף, שאם נגמר היין או שלא ערב

מחדש לשולחן ולא היה בבית וכדו', או שאפילו שהיו על השולחן מברכים. וראה שאע"פ שהשת"ז השמיט את הרמ"א, כתב ומ"מ טוב שיסיר היין מעל השולחן כשמברך, וכן משמע מדברי מהרי"ץ, ע"כ.

ו. אם בליל פסח האם שרי לברך הטוב והמטיב

איכא לעיוני, האם אפשר לברך בליל הסדר ברכת הטוב והמטיב, שהרי אין להרבות בכוסות כדכתבו הפוסקים ז"ל, אולם דילמא כל זה בשעת הסעודה שהגישו לו יין נוסף משובח, אולם אם בתוך כדי הארבע כוסות כגון לאחר שתיית כוס ראשונה, התברר לו שנגמר לו היינות שעל השולחן, ורוצה להביא מן הארון יינות נוספים ומשובחים האם יברך הטוב והמטיב או לא. ולמנהג הבלדי וחלק מהשאמי, ואחינו האשכנזים, אשר מברכין על כל כוס וכוס א"כ בעינן גם ברכת הגפן וגם הטוב. האם שרי למעבד הכי או לא.

רבי החיד"א בספרו ברכי יוסף בסימן קע"ה ס"ג, האריך בדיון זה, ושם פסק שאין שום סיבה לא לברך, ואם מביאים לו יין חדש ומשובח יברך עליו, ולא יחשוש, עיי"ש. ובבאר היטב ס"ק א', כתב, ובמהרי"ל כתב, יש אומרים שאין מברכין הטוב והמטיב בליל פסח שלא להרבות בכוסות, עכ"ל, וכתב המגן אברהם, ונראה לי שלא ישתה משני מינין, אבל אם הביאו

לא. וכ"כ בברכת ה' להגר"מ הלוי ח"ד פ"ב
סימן ע"ו, עיי"ש.

ותבט עיני בס' משפט כתוב למהר"א
פינסו שכתב, קידש בליל הסדר על
כוס של יין, וראה שהיין גרוע, יכול לשלוח
להביא לו יין טוב לג' הכוסות, ויכול ג"כ
לברך הטוב והמטיב, ע"כ. השתא חזינן
מהא, שלכתחילה אין להביא בכונה
תחילה אולם אם רואה שהיין גרוע או לא
ערב לו או נגמר לו, מצוה מן המובחר
להביא חדש, וג"כ לברך עליו.

ז. מה מקדים הגפן להטוב והמטיב

או ההיפך

והנה, לפי המבואר לעיל האם שרי לברך
ברכת הטוה"מ בליל פסח, יש לדון
כשבאו שניהם לפנינו (ר"ל שני הברכות, גם
ברכת בורא פרי הגפן לנוהגים לברך על כל כוס
מארבע כוסות, וגם ברכת הטוה"מ על היין החדש),
א"כ מה מקדים תחילה, והאם דין זה דומה
לברכת שהחיינו שבסימן רכ"ה סעיף ד'.

הנה כתב מרן בשו"ע סימן רכ"ה בדין
ברכת שהחיינו ה"ג, הרואה פרי חדש
המתחדש משנה לשנה, מברך שהחיינו,
אפילו רואהו ביד חברו או על האילן.
ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה. וכתב
הפרי מגדים בא"א סק"ז (הביאו המשנ"ב
וסב"ל), דלכתחילה נכון לברך שהחיינו
קודם ואח"כ יברך ברכה הראויה לאותו
פרי, ובדיעבד אם בירך שהחיינו אחר
הברכה שבירך על האכילה קודם שהתחיל

לו מצוה מן המובחר לשלוח להביא יין
אחר משובח, ושם כתב שבזה בודאי מודה
המהרי"ל שהרי אינו מרבה בכוסות, דהאי
מיבעי ליה לכוסות של מצוה, ושכ"כ
במאמר חמץ להרשב"ץ שיכול לברך הטוב
והמטיב. עיי"ש. וכ"כ האבודרהם בשם
מהר"מ וכן האגודה. הביאם במג"א, וכן
ראה להאשל אברהם שכתב שלדין ולמאן
דאמר שמברכין על כל כוס וכוס מארבע
כוסות, מברך ב' ברכות בפה"ג והטוב
והמטיב. ועיין במחצית השקל על המג"א
שם. וכ"כ במגן גבורים על הטור שו"ע וכן
בשלטי גיבורים, עיי"ש.

וכן מצאתי בדרך החיים לרבי' יעקב
מליסא שכתב, בלילות הראשונים של
פסח, מהנכון שלא לשתות משני מינים,
אבל אם רוצה לשתות ממין אחר צריך
לברך עליו ברכת הטוב והמטיב. אולם
ראה בתשובת בית יהודה סימן נ"ג שפסק,
דאין מברכין הטוב והמטיב אלא על כוס
רשות ולא על כוס חובה. ולפי דבריו לא
יוכל לברך ברכה זו בליל פסח, כי ארבע
כוסות של מצוה הן. אלא דאכתי קשה
היאך יעשה בנגמר לו היין או שהיין גרוע
ואינו יכול לשתותו האם נאמר שכאן
בדיעבד שרי. מ"מ חזינן מהפוסקים ז"ל,
שאפשר לכתחילה לברך ברכה זו גם בליל
הסדר, אולם זה רק אם קרה לו מקרה
שנגמר לו היין הראשון או שלא ערב לו
וכדו' אז יוכל לברך, אבל להביא לכתחילה
ובכונה תחילה יין חדש ומשובח לשולחן

וחנוכה, שאנו מברכים תחילה ברכת המצוה ואח"כ שהחיינו. וכן נראה מדקדוק לשון הרדב"ז בתשובותיו ח"א סימן רצ"ז, הביאו מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ח"ב סוף סימן קי"ח, ומשמע שהסכים לדבריו, שכן הוא מנהגינו בסעודת נישואין ומילה לברך בפה"ג ואח"כ על הבשמים. וכן הוא מנהגינו פשוט לברך תחילה ברכת הפרי ואח"כ שהחיינו, עכ"ד.

וכן ראיתי למו"ר הגר"ש קורח שליט"א בספרו עריכת שולחן ח"ב סימן רכ"ה סעיף ח', שכתב, ומברך תחילה ברכת הפרי ואח"כ שהחיינו, ובהערה שם כתב, ואע"פ שלכאורה יש לומר שברכת שהחיינו קודמת, לפי שאינה תלויה באכילה, וכיון שיש לו רשות לברך אפילו רק ראה את הפרי ביד חברו או על האילן, כמבואר שם, ולא נתעכבה אלא משום מנהג, מ"מ נראה שצריך להקדים ברכת הנהנין, כי היא על הנאה ממשית ותועלת יותר גדולה מראייה, עכ"ל העריכ"ש.

והשתא דאתית להכי איכא למידק, האם גם ברכת הטוב והמטיב שהיא ברכת ההודאה ג"כ כמו ברכת שהחיינו, וא"כ צריך לברך קודם בורא פרי הגפן ואח"כ הטוה"מ או שנאמר שאינו דומה. וראיתי בספר ישועות דניאל ששם הביאו פלוגתא בדבר בין הגר"ז בפ"ב סי"ג, לפמ"ג בא"א בהקדמה לסימן זה, שהגר"ז כתב להקדים הטוב להגפן שלא יהא הפסק כמו בברכת שהחיינו ופרי העץ יש

לטעום גם כן אין זה הפסק, דהוי כמו גביל לתורי, עיי"ש. ובבאר היטב סק"ו, כתב בשם ההלכות קטנות (ח"א סימן רל"ו) שיקדים ברכת הפרי לשהחיינו. ובשער הציון אות י"ב כתב, שהחיי אדם פסק כהפמ"ג, ואף דבדרך החיים העתיק כהלכות קטנות, וכן בהגהות הגרי"פ, מ"מ נראה דטוב יותר לנהוג כהפמ"ג והחיי אדם, דחוששני משום הפסק בין ברכה לאכילה, דאינה ראייה גמורה מגביל לתורי שהובא בפמ"ג, אחרי ששם אסור לאכול קודם שיתן לבהמתו ע"כ שייך שם לסעודה, וכן הביאו מלח שבזה מייפה האוכל, משא"כ הכא דמעיקרא דדינא שהחיינו הוא רשות. וכ"כ בפתחי תשובה בשם תשובת כתב סופר דיברך שהחיינו קודם, ומ"מ בדיעבד שבירך שהחיינו אח"כ בודאי יש לסמוך על המקילין על כל פנים שלא לחזור ולברך. עכ"ל השעה"צ.

אולם חזיתי להגר"ע יוסף זצ"ל בחזו"ע הלכות ברכות עמ' תל"ט, שכתב, כשמברך שהחיינו על פרי חדש יקדים לברך ברכת הנהנין שהוא תדירה יותר, ואח"כ ברכת שהחיינו, שכן הלכה רווחת (ברכות נ"א): תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם, וכן המנהג, ואם הקדים ברכת שהחיינו לברכת הנהנין יצא. וראה בביאורים למטה שהאריך בטוטו"ד, עי"ש. וכ"כ בסביב לשולחן שכ"כ בשו"ת הלק"ט ח"א סימן רל"ו, שיש להקדים ברכת הפרי תחילה וכמו בלולב, ומגילה,

והאורח, הוי ליה למימר האורח לחודיה. ונראה לי דאכסנאי פירוש בעה"ב, כמו שכתבו התוס' פ"ב דע"ז. וכתב עוד בשם הרי"ף שכמו שאין מברך על הגשמים אלא א"כ יש לו שותף באותה שדה, דבעינן שיהו הוא וחברו שותפין באותו דבר, הכא נמי בעינן שיהא שותפין ביין, משא"כ באורח שאין לו חלק בו אף הבעה"ב אינו מברך, דהיאך יאמר המטיב לאחרני דליכא הטבה לאחרני שאינו שלו. ומ"מ נראה לי דאם בעה"ב נותן הקנקן (יין) על השולחן כמו שעושין בסעודות גדולות, א"כ כולן שוין לטובה הוי כיש להן חלק בו, ומברכין הטוב והמטיב, וכו', עי"ש.

וכ"כ המשנ"ב ס"ק ט"ו, גם בעינן דוקא שיהיה לחברו שותפות באותו היין, אבל אם הוא רק אורח בעלמא שבעה"ב נתן לו לשתות לא יכול לומר ברכת הטוב, וכתב המגן אברהם דגם בעה"ב לא יכול לומר ברכה זו באופן זה אם לא שבעה"ב העמיד הקנקן על השולחן לשתות מי שירצה הוי כשותפות ויכול אף האורח לברך, ועיין בשעה"צ.

וראיתי בבאר היטב אות ו' שהביא את תשובת פרח שושן כלל א' סימן י"ב, שהקשה על המג"א שכתב שרק אם בעה"ב העמיד את הקנקן על השולחן אז יכול האורח לברך. ושם העלה שאפילו הכי יכול האורח לברך וכן בעה"ב השותה עמו, ושכן ראה שנוהגים בפני גדולי הדור,

מחלוקת מה יקדים ה"ה כאן, עכ"ל. ונראה שהוא אותו הדין כמו בשהחיינו, שלמ"ד שמקדים שהחיינו לברכת הפרי, הוא הדין כאן שיקדים הטוה"מ להגפן, ולמ"ד שמקדים ברכת הפרי לשהחיינו ה"ה שיקדים ברכת הגפן לטוה"מ, ועיין בפסקי תשובות סימן קע"ה ס"א.

ה. אי בעי שותפות ביין

כתב הטור וכן כתב מרן שם סעיף ד', אין לברך הטוב והמטיב אלא אם כן יש אחר עמו, דהכי משמע הטוב לו והמטיב לחברו, וה"ה אם אשתו ובניו עמו, אבל אם הוא יחידי לא, עכ"ל.

כתב במרדכי סוף פרק הרואה וז"ל, האלפסי פסק דאכסנאי והאורח לא יברך הטוב והמטיב כי אין זה הטבה, כיון שאינו שלו, עכ"ל. וכתב הב"י ע"ד המרדכי, מ"ש בשם האלפסי בדותא היא שלא נמצא כן בדבריו. והדברים עצמם אין להם על מה שיסמוכו, שאע"פ שאינו שלו למה לא יברך על מה שהזמין לו הקב"ה מיני יינות לשתות, ובמרדכי ישן בדקתי ולא מצאתי בו לשון זה, הלכך לא חיישינן ליה כלל, עכ"ל הב"י.

והמג"א שם ס"ק ד', הביא את דברי הב"י שפירש שמה שכתב המרדכי, דעתו שהאורח לא יברך רק בעה"ב. והוא חולק עליו. והב"ח פסק כהמרדכי, והקשה המג"א, לענ"ד קשה, למה נקט האכסנאי

שנתפז עמו, כי לולא שהטיב הקב"ה לבעה"ב, לא היה מטיב לאורח, וסיים הפר"ש וכן ראיתי נוהגים בפני גדולי הדור לברך האורח ברכת הטוה"מ, עכ"ל. וצ"ע. וראה בז"ר שכתב ביאור לדבר, ושמהרי"ץ בשו"ת פעו"צ ח"א סימן ע"ג הסכים לדברי הפרח שושן.

ט. שיעור שתיית יין בברכת הטוב והמטיב

כתב באשל אברהם על המג"א (הנדפס בסוף השו"ע), ברכת הטוה"מ היא בדוקא כששתה כשיעור שתיה לברכה אחרונה, כפי דעות הפוסקים ז"ל. ע"כ. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק להגר"י וייס ח"ט הי"ד, דדוקא ששתה שיעור רביעית הוא דמברך ברכת הטוה"מ. וכן ראיתי בשו"ת אור לציון להגר"ב צ אבא שאול חלק ב' פרק י"ב ה"ח, שנשאל מה השיעור היין שצריך לשתות כדי לברך עליו ברכת הטוה"מ, והשיב, ברכת הטוה"מ אין מברכין אלא א"כ שותים שני אנשים כל אחד מלא לוגמיו, ולכתחילה טוב שישתו כל אחד רביעית. ובמקורות שם כתב, וצ"ע כמה צריכים לשתות הוא וחברו כדי להתחייב בברכת הטוה"מ, והעלה שם את דברי הגר"י ידיד שכתב שדי בטעימה כל שהוא, וכתב, אולם אין נראה כן, שכיון שברכה זו נתקנה על שמחה של ריבוי יין, מסתבר דבעינן שישתו כל אחד לפחות מלא לוגמיו שהוא שיעור חשוב. אבל על

וכ"כ האור חדש דף כ"ט ס"ק ח', ושם נתן טעם, משום דהוי כאילו נותן לו היין כולו במתנה וכדידיה דמי, עי"ש. וסיים הבאה"ט, לכן כדי לצאת מספק כשנותן הבעה"ב לאורח לברך, יש לומר האורח לבעה"ב או הבעה"ב לאורח דבזה שנותן לו לברך הוי היין כולו שלו כדי שיוכל לברך הטוב והמטיב אליבא דכו"ע, או שיאמר שהמחצית מהיין יהיה שלו, שאם יתן לו כולו שוב לא יוכל בעה"ב לברך עליו הטוב והמטיב. ועיין בפרח שושן שם. וכ"כ בספר בית שמואל הקטן על המרדכי, דבעי שותפות כמו בגשמים שיורדים בשדה שמברך שם הטוב והמטיב רק אם הוא שותף עם חברו. וה"ה כאן (ראה דבריו מס' ברכות עמוד קס"ב). ורבינו השתילי זיתים בס"ק י"ג כתב, ואפילו אורח יברך. שאע"פ שאינו שלו, למה לא יברך על שהזמין לו הקב"ה מיני יינות לשתות, וכיון שבעה"ב הביאו על דעת שישתוהו הוא והאורח, הוי של שניהם, ועיין מג"א ופרח שושן (כלל א' סימן י"ב).

וקשיא לי, היאך הביא השתילי זיתים דברי המג"א ופרח שושן, הרי חזינן דהם חלוקים. דלשיטת המג"א בעינן שותפות, ורק אם ישים את הקנקן על השולחן יוכל האורח לברך עם בעה"ב, מאידך הפרח שושן חלק עליו ודחה את דבריו, כדאיתא שם ובבאר היטב הנ"ל, ושם כתב דלא בעינן שותפות, שהטובה באה מאליה לזה האורח מיד בעה"ב, וא"כ שייך שפיר טפי לברך, הגם שאין לו

שירה אלא על היין (ברכות לה:). ועוד טעם, כיון דיין חשוב שקובע ברכה לעצמו, ראוי לברך עליו הטוב והמטיב. אי נמי, הטוב והמטיב ביבנה תיקנוה, הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה, לפי שבצרו כרמיהם שבע שנים והקיפו כרמיהם מהרוגיהם (גיטין נז.), תיקנו לומר על היין שהוא כמו הדם. עכ"ל הב"י.

זבהגהות והערות על הב"י, הביא את דברי הארחות חיים מלוניל, (הלכות סעודה בסוף אות ל"ד) שכתב טעם אחר, לפי שהיין הוא ברצון השי"ת ואין הדבר מסור לבני אדם לעשותו טוב או רע, תדע שכן הוא, שהרי מחבית אחת יצאו כמה חביות אחד טוב ואחד רע. אבל הפת בידי אדם לעשותו יפה או ההפך. וע"כ אין הדין נותן להיות מברך על השינוי כיון שבירך על אותו שבתחילת הסעודה. וכ"כ הכלבו (סימן כ"ד י"ח ע"ג). עכ"ד.

וראיתי לרבינו בחיי בספרו כד הקמח, שהביא טעם נוסף שדוקא בשינוי יין ולא בפת, אחד, מפני שעיקר השמחה בסעודה אינה אלא ביין. ועוד, שדרך המלכים לשנות ביין ולא לשנות בפת, וישראל בני מלכים הם.

וכ"כ בספר ישועות דניאל בשם שו"ת בנימין זאב סימן שנ"א, שכתב טעם מדיליה דדוקא ביין, שהוא בידי שמים דהא אין אדם יכול לעשות מיין גרוע שיהיה טוב, ולכן דין הוא לברך על היין הטוב,

טעימה בעלמא אינם יכולים לשבח הטוה"מ, ולכתחילה טוב שישתו שיעור רביעית שהוא שיעור חשוב לברכה בכל מקום לכתחילה, וכפי שכתב בכן איש חי ש"ב פרשת בראשית אות כ"ג, שמצוה מן המובחר לשתות רביעית מיין הקידוש. וכן הביא בכה"ח בסימן רע"א אות פ"ג בשם ספר המנהיג, עכ"ל האור לציון. וראה בפסקי תשובות סימן קע"ה ס"ז שכתב בשם ספר ברכת הבית שער כ"ג סק"א בשם ס' חסד לאברהם, וכן בקצוה"ח סימן ס"א סק"ד, ושו"ת יבי"א ח"ח סימן כ"ג אות ט"ז, שברכת הטוה"מ דיה בטעימה בעלמא, ולא בעי רביעית, לפי שלא הוזכר בשו"ע ונושאי כליו שצריך לשתות רביעית.

י. דוקא בשינוי יין, ולא בשינוי פת

הב"י בס"ק א' (ב) ד"ה כתב הר"ן בפרק ע"פ, שהראב"ד אומר שעל שינוי פת נמי מברך הטוב והמטיב, אבל חכמי הצרפתים אומרים דלא מברכים על שינוי הפת הטוב והמטיב, דאורחיהו דאינשי למיכל מיניה מתרי מיני, וכי בריך מעיקרא יהיב דעתיה אכולהו מיני, אבל יין, לפי שאין דרך לשתות בסעודה אחת משני מינים, מברכים הטוב והמטיב. והרא"ש כתב בפרק הרואה, שהטעם שמברכין על שינוי יין הטוב והמטיב, ועל שינוי פת אין מברכין משום שיין משמח וסועד אבל פת סועד ואינו משמח. ועוד, דלא אשכחן

עכ"ל. וכ"כ בהדיא בכף החיים (סופר) סימן קע"ה אות ט"ו, יין בינוני ואחד גרוע וע"י דבש וכדומה הוא משובח מהבינוני, אין לברך על שום אחד מהם הטוה"מ, אבל המשובח ע"י ענבים וצמוקים ששרו בהם כאילו משובח מעצמו ומברכים עליו ברכת הטוה"מ, ע"ש.

ומצאתי שכ"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ט סימן י"ד בשם ספר תורת חיים, וז"ל, והנה הדבר פשוט דאיתם יינות המשובחים אשר עושים ע"י איזה תחבולה, לרש"י ולרשב"ם בודאי אינו מברך הטוה"מ, דצריך להיות משובח מעצם היין. ואפילו לשו"ע ספק אם יברך, ואם יודע בודאי שהוא גרוע ורק ע"י תוספות הוא משתבח פשיטא ליה שאינו מברך, אלא א"כ הוא משביח ע"י ענבים וצמוקים דהוי ג"כ יין ואז יוכל לברך, וכן ראיתי שכתב בס' מנהג ישראל תורה הלכות סעודה, שלפי זה כיום המנהג לא לברך הטוב והמטיב, וסברתי ג"כ משום הרבה יינות אינם משובחים אלא ע"י דבש או סוכר וכיוצ"ב, וקשה לידע איזה יין משובח מצד עצמו, ובפרט להנהגין כדברי התרומת הדשן דבעינן דוקא יינות מופלגים בשבח. עכ"ד.

ותבט עיני בספר שפתי מלך על הרמב"ם (לרבי' משה יעקב הלוי קנר) בעמוד קל"א שהביא בשם השבולי הלקט סימן קמ"ד שכתב בשם הגאונים, בזה"ל, למה

אבל גבי פת שיכול אדם לעשות מהרע טוב אין שייך לברך עליו הטוב והמטיב. וכן ראה בספר שפתי מלך שהביא בשם שבולי הלקט סימן קמ"ד בשם הגאונים, עיי"ש. וכן ראה להשתילי זיתים ס"ק י"ז שהביא טעמים לזה. עיי"ש. משמע מרבתינו דרק על היין מברכים הטוב והמטיב ולא על שינוי פת, ודלא כראב"ד, ע"כ.

יא. האם קימא לן ברכה זו בזמנינו

השתא דאיתת להכי, יש לעיין אי שרי לן כיום בזמנינו לברך ברכה זו, משום שהשתנו היינות והיום רוב היינות מעורבים בסוכר ובדבש וכדו', וא"כ בשינוי כזה מברכין, או שנאמר שרק ביין יבש ולא עירבו בו דבר אז נוכל לברך, וכן בקידוש על מיץ ענבים ואח"כ הביאו לו יין אחר יבש או מבושל והוא משובח וכדו', האם יברך עליו ברכת הטוה"מ.

הפרי מגדים באשל אברהם שם כתב, יין בינוני ואחד גרוע וע"י דבש וכוותיה הוא משובח מהבינוני, יש מקום לומר שכיון שהוא משובח עתה, הכל טפל להיין ומברך עליו הטוה"מ, ויש מקום לומר שכיון שהשבח הוא ממה שאינו יין אינו מברך עליו הטוב והמטיב והוי ליה כאילו לא נשתבח כלל, ועל הבינוני לברך. ונוטה קצת כהכרעה שאין לברך על שום אחד מהם, אולם המשובח ע"י ענבים וצמוקים ששרו בהם, כאילו משובח מעצמו, ומברכים עליו ברכת הטוה"מ.

תנאים, ואינו מצוי שיהיו כל התנאים קיימים, וכדאיתא בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי"ד) ובכה"ח סי"א שנכון לימנע מלבוא לידי חיוב ברכה זו ע"י שיביאו מלכתחילה את כל היינות שרוצים לשתות בתחילת הסעודה ושימום על השולחן. וראיתי בסביב לשולחןך בסעיף ב' שכתב, ושמעתי בשם הר"ר שלום אפרים הכהן זצ"ל (אביו של הרה"ג איתמר כהן, מחבר ספר אוצרות תימן) דמעשים בכל יום במסיבות (שהיו בתימן), שאם האורחים מכבדים זה את זה מיינות שהביאו מבתיהם בכ"ג מברכים, וא"כ נראה שלא נהגו בזה כדעת הרמב"ם.

העולה מכל האמור לעיל, שאם שתו שנים או יותר מיין אחד בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך הסעודה, והביאו להם יין אחר, ועדיף שיהיה משובח מן הראשון, אינו מברך עליו ברכת בפה"ג, כיון שלא נמלך ולא הסיח דעתו מהיין, אבל מברך עליו הטוה"מ - ובתנאי שיתקיימו התנאים כדלעיל, דהיינו שלא היו שניהם על השולחן, וכן שיהיו שותפים ביין או שבעה"ב שם את היין על השולחן שישתה מי שירצה, כנהוג בסעודות גדולות. ושניהם שותים ממנו. אולם אם הסיחו דעתם מלשתות, והובא לו יין שני, מברך בפה"ג בלבד, ולדעת השתילי זיתים מברך על היין השני שתי ברכות, הגפן והטוה"מ, ע"כ.

אין מברכין הטוב והמטיב על שינוי הפת כמו בשינוי היין. לפי שהפת גמרו בידי אדם, והיין גמרו בידי שמים. עכ"ל. ולפי זה נמצא, שאם היו לו שני מיני יינות והיו שונים זה מזה ע"י מעשה אדם, כגון שהמתיק אחד מהם או שעירב בו דבש ופלפלין, כיון קונדיטון וכדו', לכאורה אינו מברך הטוה"מ, שכן אי לאו גמרו בידי אדם לא היו שונים זה מזה, ויתכן דלפי זה נקט רבי' הרמב"ם לדוגמא בשינויי יין דוקא אלו, אדום ושחור או חדש וישן, שכן שינויים אלו גמרן בידי שמים (בלי תוספת כדבש וסוכר וכדו'), עכ"ל השפתי מלך.

והן אמת שדברי טעם הם, שהרי ידועה דעת הרמב"ם שרק ביין שראוי לנסך ע"ג המזבח כיון יבש וכדו' שאינו מעורב בשום תוספות מקדשין קידוש היום, ואם הוא מעורב בסוכר וכדו', לרבינו ירוחם בדעת הרמב"ם מברכין עליו שהכל, א"כ אתי שפיר שמה שכתב לנו הרמב"ם שינוי יין אדום או שחור ישן או חדש, דמשמע בלי תוספות, רק יין בלבד. וצ"ע א"כ כיום שהרבה מהיינות מבושלים ומעורבים בסוכר וכדו', אינו יכול לברך ברכה זו לדעת הרמב"ם.

וראיתי בפסקי תשובות שכתב שם, שאע"פ שלדברי המג"א ברכת הטוב והמטיב היא חובה, לא נהגו העולם בברכה זו, והטעם משום שבכדי לברך ברכה זו אליבא דכל הדעות צריך הרבה

הרה"ג משה יפת שליט"א

כולל למען אחי

מודיעין עילית

בעניין הדלקת נר שבת בבתי כנסיות

(עריכת שולחן חלק ג' סימן רס"ג אות י')

לענ"ד (סימנתי אותיות המראות מקום על הערות בד"ק).

זוה לשונו הבהיר: שאלה, מנהגינו בבתי הכנסת הנוהגים כמנהג 'שרעב', להדליק נרות שבת קודש בברכה בבתי כנסיות, האם יש לסמוך על מנהג זה כמנהג ותיקין, או שמא יש לבטלו, מאחר שמנהג רוב העולם אינו כן (מסוגנן עפ"י עריכת שולחן שם).

תשובה, לכבוד האיי צורבא מרבנן וכו',
ראיתי להשיב בקוצר, ותעיין
במקורות שאזכיר.

א. ראשית אודיעך כי זו הפעם הראשונה שאני שומע כי נהגו להדליק בברכה בבית הכנסת בשרעב בערב שבת, אף על פי שאני שואל ודורש על כל המנהגים, ובודאי בזעיר מקומות נהגו כן. ומכל מקום ח"ו לבטל מנהגם, כי ידוע דלאו קטלי קני באגמא היו הראשונים, ובפרט אבותינו קדושי עליון שכולם דקדקו קלה כבחמורה.

יש לדרוש ולחקור בטעם מה שנהגו רוב קהילות ישראל שלא להדליק נרות שבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, הלא כשם שכתב מרן בשו"ע בסימן רס"ג סע"ו שבחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם, צריכים להדליק נר שבת בחדרם. וכתב המשנה ברורה ס"ק כ"ט שאפילו אינם אוכלים בחדרם מחוייבים הם בהדלקה, משום שלא יכשל בעץ ובאבן, ע"ש. (ואודות מנהג תימן בזה ובדעת בעל הערי"ש בזה הארכנו במקו"א). ואם כן אף בבית הכנסת ללא נר השבת ודאי שיכשלו בעץ ובאבן, ומן הסתם האור נצרך וחיוני ככשאר בתי ישראל. ויש לשאול בתרתי, א. לעניין עצם ההדלקה, מדוע לא נהגו להדליק. ב. לעניין הברכה על ההדלקה, מדוע אין מדליקים בברכה. ומצאתי שבסוגיא זו דן באורך וברוחב מו"ר הגר"ש קורח שליט"א בתשובת שאלה הנדפסת בספרו הרחב עריכת שולחן ילקוט-חיים או"ח סימן רס"ג אות י', ולפי שהדברים ארוכים ורחבים, אציין כמה הערות והארות בדברי קדשו לפי סדר דבריו הנראים

מעשה לא תוכל להשיב, אם כן כיון שבזמנינו לא שייך שום טעם, שהרי יש להם אור רב פי כמה וכמה בבתי הכנסת, יש לבטלו לכאורה. חלילה לחשוב כן, שהרי מטענה כזאת יש לבטל הדלקת נר בברכה בכל בית בישראל, שהרי גם בבתיים אין האור הזה הוא היחידי, ומיותר הוא לעומת האור הרב שיש להם בכל בית בלעדיו. ואף על פי כן לא עלה על לב שיש לבטלו, ואדרבה מחזיקים בכל עוז במנהג זה. [אלא שהערת שם שיש קודם להדליק הנר הזה, ואחר כך על ידי אחר להדליק שאר האורות].

ויש לך עוד דוגמא שאין מבטלין מה שהונהג אע"ג שבטל יסוד המנהג, וגם הוא בשבת. וכוונתי, על ברכת מעין שבע שנתקנה למאחרים, ולתלמוד הירושלמי נתקנה משום קידוש, וכשיש יין לא נתקנה, ושם הרחבתי בעניין הזה. ואף על פי שכל הטעמים אינם שייכים בזמנינו, מכל מקום המנהג לא זז ממקומו לברך ברכת מעין שבע. והכי נמי דכוותיה במקומות שהחזיקו במנהג ראשונים (ג). ביקרא דאורייתא וכו'.

בטעם מה שלא תיקנו להדליק בבתי כנסיות נרות שבת

(א) הנה באמת צ"ב בטעם מה שרוב קהילות ישראל (ובכללם רוב ק"ק תימן יע"א, כמבואר בדברי רבינו הללו, וכפי

ב. אם תעיין בחיבורי עריכת שולחן תראה כי הארכת בסוגיית הדלקת נר שבת, ומכולם נתברר שלא נזכרה ברכת הדלקת נר שבת בתלמוד. והתוס' בשבת דף כ"ה ע"ב ד"ה חובה כתבו, יש שרוצים לומר שאין לברך, ומכל מקום הלכה רווחת בכל קהילות ישראל לברך על הדלקת נר שבת. ושם כתבתי כי נלמדה בקל וחומר מברכת נר חנוכה הנדחית מפני נר שבת, משום דעדיף שלום ביתו. והנה בהדלקת נר חנוכה מדליקין ומברכים בבתי כנסיות אע"פ שמקיימים פרסומי ניסא בבתיים, וגם כן יסודו ממנהג ולא מעיקר הדין. ועיין ג"כ מה שכתבתי שם בדיני חנוכה.

כמו כן נתבאר מלשונות הרמב"ם דנר שבת עפ"י שלושה יסודות של חיוב הוא: א. שלום ביתו. ב. חובה עליו לישוב לאור הנר, ולפיכך גם רווק שאין בו עניין שלום בית מדליק ומברך. ג. מפני כבוד שבת או עונג שבת (א).

ולע"ד מנהג זה שנהגו להדליק בבית הכנסת ובברכה, עתיק יומין הוא (ב). כשהיה נר זה משמש להם לאור לראות אחד את חברו, ולעיין בסדר התפילה, וגם להשמר מפני הנכרים. ועולה על כולן, גם מפני שהיה מקום להכנסת אורחים עוברי אורח, וכפי שהיה נהוג עד זמנינו בכמה כפרים ומקומות. ויש בכל אלה את כל הטעמים ביסוד מנהג זה.

הכנסת מה שלום בית איכא, והלא כל מה שאנו מדליקין בבית הכנסת אינו אלא משום כבוד המקום יתברך וכו'. עכ"ל הרב השואל, ועיין שם עוד המשך הלשון.

והשיבו המהרי"ל, והא לך לשונו הבהיר, על הנשים המדליקות בבית הכנסת ומברכין, אם היו מדליקים נרות שלהם ומוסיפים אותן על נרות הבית הכנסת שבלאו הכי שם, היה (קצת) נראה ליישב מנהגא, כי אלו הנוספים לדידן חשיב לשלום בית, אע"ג דבלאו הכי איכא נרות טובא בבית הכנסת, מידי דהוה ב' וג' בעלי בתים האוכלים במקום אחד שכל אחד מברך על מנורה שלו, ואע"פ שיש כבר אורה מרובה וכו'. אע"ג דבסמ"ג כתב דכל נר שאינו לצורך אכילה אין מברכין עליו, ודלא ככל רבותינו שכתבו לברך כשחל יום הכיפורים בשבת דהדלקה בשבת חובה. מכל מקום חזינן דלא נהיגי כוותייהו, וכמו שכתבת שמדליקים בבית ואוכלים בחצר וכמו שכתבו הגדולים. וא"ת התם הוה קצת לצורך אכילה שמשתמש במקום הנר לצורך אכילה, הכי נמי אפשר בבית הכנסת דעבדי נמי מידי דנהנה בו לצורך אכילה, וקל למצוא. אבל כתבת שמדליקין 'הנרות', משמע המבוררות, כלומר המיוחדות בלאו הכי לכבוד בית הכנסת, ולזה איני מסכים, דלס"ד פרק אלו דברים (ברכות נ"ג ע"א) חשיב נר בבית הכנסת לכבוד ולא להאיר, ומשום הכי צריך להדליק נר אחר במוצאי

(הידוע) לא נהגו להדליק נרות שבת ולברך בבתי כנסיות, הלא יש צורך גדול שיהיו הנרות דולקים בבתי הכנסת על מנת שלא יכשלו הבאים בשעריו בעצים ובאבנים (שזהו הטעם שהדלקת נר שבת בבתי ישראל, כמבואר בסימן רס"ג שם). וראה בשו"ע בסימן תר"י סעיף ג', ובמשנה ברורה שם ס"ק ח', ובשער הציון שם, ודו"ק. (וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות חלק ד' סימן ס"ד).

ובמגן אברהם סימן רס"ג ס"ק ט"ו כתב בטעם הדבר שאין מברכים על הדלקת הנר בבתי כנסיות, וז"ל: אבל נרות המיוחדות בלאו הכי לבית הכנסת, אין לברך עליהם, דאין עשויה להאיר רק לכבוד וכו'. ע"כ. ומקור דברי המג"א הללו הם מתשובת מהרי"ל סימן נ"ג, והואיל וגם מלשון הרב השואל שם יש ללמוד לנדון דידן, על כן נעתיק לשונו שם, הנה ראיתי כמה נשים כשנתארחות במעלי דשבת במקומות אחרים, אז מדליקין את הנרות שהיה להן להדליק בבית, אותם הנרות מדליקין בבית הכנסת ומברכים עליהם להדליק נר של שבת. וכן נוהגים הנשים כשאירע ליל טבילתם ליל שבת והמקוה עומד בבית הכנסת וכו', אז נוהגים לילך בסנדליהם בבית הכנסת כדי שלא יטנפו בגדיהם ויטנפו בשרם ולא אדעתייהו והוי חציצה, ומדליקין בבית הכנסת ומברכין וכו'. ותמהני על זה, כי עיקר נר של שבת ניתקן בבית משום שלום בית, ועל זה שייך לברך אשר ציונו מלא תסור, אבל בבית

לפי מנהג אשכנז כדעת הרמ"א שם, הסוברים שמברכים אף על תוספת אורה, וממילא יש בזה תוספת אורה ושמחה יתרה. אלא שבעיקר דברי המהרי"ל שכתב שאותן הנשים מברכות משום שלום בית על תוספת אורה, הנה אלו הם דברים שקשה להולמם, שהרי בודאי הם לא אוכלות שם (וכפי שמוכח מלשון הרב השואל שהובא), ואף לשהות שם מסתבר שהם לא ישהו יותר מזמן מועט, והיאך יברכו על הדלקה זו. עוד צ"ב בדבריו, דמה הועילו בהדלקתם בבית הכנסת לפטור את ביתם שעדיין מחוייב בהדלקה, והיאך פטרוהו. וצ"ע. וראה בעולת שבת שהניח בצ"ע דברי מהרי"ל הללו].

וראה עוד באליה רבה (שם ס"ק י') שכתב, ועוד שמעתי קצת נוהגים על פי זקיני הרא"ש ז"ל דמדליקין בבית הטבילה. והיה רחוק בעיני, דהא דוקא על שולחנו בעיני. אך מצאתי סמך לזה בתשובת מהרי"ל סימן נ"ג שהתיר להדליק ולברך אפילו בבית הכנסת הסמוך למקוה כשאין הנרות מיוחדות לבית הכנסת, וכל שכן בבית הטבילה שיש צורך לנר סמוך לחשיכה. ומכל מקום נכון יותר לעשות כאשר כתבתי בתחילה. עכ"ל. וראה בשו"ע הגר"ז סימן רס"ג סעיף י"א שכתב ע"ד המהרי"ל הנ"ל, אותן נשים ההולכות לבית הטבילה וכו', 'מדליקות בבית הכנסת של נשים אם הוא סמוך לבית הטבילה, והשמש משתמש שם שום דבר

יום הכיפורים וכו', וא"כ נרות אלו אינן עשויים להאיר והיכי נפיק ביה, אי לאו דנימא דהוה נמי קצת להאיר ולשמחה שיהא להם אורה בבית הכנסת. ודוחק להכניס פילא בקופא דמחטא. אבל בעירך שבית הכנסת של נשים הוה מרתיפו של השמש, שמא חשיב צורך סעודה למשוך יין בלילה, וכ"ש אם מדליקים בבית הכנסת של נשים אצל היין. עד כאן מדברי המהרי"ל שם.

ונראה שבדברי מהרי"ל הללו מבואר הטעם לכך שאין מברכין על נרות בית הכנסת, משום ובזמנם היו כמו ב' נרות נפט בבתי כנסיות שלעולם היו מדליקים אותם [ואף כשהאור גדול מן אור היום] לכבוד בית הכנסת, וכב' נרות המצויות בזמן הזה בעמוד החזן (בק"ק אשכנז), או כמו הנרות שמדליקין בשמחת נישואין לשם שמחה בעלמא ולא לאורה, ועל כן ממילא לא שייך לברך עליהם, שהרי אין בזה מטעם שלום בית וכבוד שבת כלל אלא כבוד בית הכנסת בלבד. ואשר לפי זה יש לבאר פשוט, שמזה נמשך המנהג שאין מברכין כלל על נרות שבת בבתי כנסיות ובתי מדרשות, שהרי כבר יש אור מן הנרות שדולקים לכבוד בית הכנסת, ואנן קי"ל דאין מברכין על תוספת אורה כלל (עיין שו"ע שם סעיף ה').

[ומה שמהרי"ל הנז"ל החזיק וקיים מנהג אותן נשים שכן הדליקו ובירכו, זהו

הרמב"ם בפי"א מהלכות תפילה ה"ה, וז"ל: בתי כנסיות ובתי מדרשות נוהגין בהן כבוד וכו', ונוהגין כל ישראל בספרד ובמערב בשנער ובארץ הצבי להדליק עששיות בבתי כנסיות וכו'. ע"כ. וראה להרב שתילי זיתים סימן קנ"ד ס"ק כ"ח, ובעריכת שולחן חלק ב' סימן קנ"א אות י"ב שכתב שיש להשאיר בבתי הכנסת אור קטן אף בלילות, שהרי במדרשים דימו נר זה לנר שבבית המקדש שלא היה כובה בו האור, ע"ש. ועיין בלשון הריטב"א בביצה דף י"ד ע"ב ד"ה ודוקא, ודו"ק.

פן שני בטעם הדבר שאין מדליקים נרות שבת בבתי הכנסת

שוב העירני חכ"א שליט"א שיש ליישב בפשיטות הטעם שלא נתקנה חובת ההדלקה בבתי הכנסת, מפני שאף לגבי הדלקת נר חנוכה בבתי כנסיות כתבו הפוסקים שהוא רק מן המנהג, ומצד הדין אין חובה להדליק במקומות ציבוריים כגון אלו, כי לא מצינו שחייבו להעמיד נרות שבת או חנוכה במקומות ציבוריים, ולא הטילו חובת הדלקה על שבעה טובי העיר וכל כיוצא בזה, ומשום שאין חובת ההדלקה אלא נר איש וביתו. [ובדרך כלל גדרי חובת הדלקת נר שבת ונר חנוכה שווים הם]. עכתו"ד. אלא שנראה לענ"ד לחלק בזה, דשאני נר חנוכה שאין עניינו אלא לפרסם הנס, וכבר נתפרסם הנס בהדלקה בביתו הפרטי של כל איש ואיש.

לצרכי אכילה לאור נרותיה, וכ"ש אם היא עצמה יכולה להשתמש שם שום דבר ולצורך אכילה. ע"כ. ונראה שאף לדעת מהרי"ל לא נפטרו אותן נשים מחובת ההדלקה בביתם, אלא שבהיות ובאופנים הנזכרים שם אין להם שום אפשרות להדליק בביתם בזמן ההדלקה, ממילא נהגו לברך בעזרת נשים שהיא גם מקום דירת השמש כמבואר מסיום לשון מהרי"ל שם, ובזה לכל הפחות יפטרו מחובת הגברא שכל איש ואיש מישראל מחוייב בהדלקת נר שבת. שהרי על כן אורח שאין לו חדר מיוחד ואין מדליקים עליו בביתו, משתתף בפרוטה עם בעה"ב, וכמפורש בשו"ע שם סעיף ז'. וזאת הגם שאין עליו חובת הדלקה בבית שהרי אין לו בית ששייך לחייבו עליו בהדלקה, אלא שגופו מחוייב במצות ההדלקה, וכיון שאין מדליקים עליו בביתו, בזה שמשתתף בפרוטה מקיים מצוותו בכך. וכמו שהאריך ביסוד זה בביאור הלכה שם ד"ה בחורים, ע"ש. ועל כן טרח רבינו המהרי"ל ליישב מנהגן באופן שיהיו מדליקים נרות נוספים שיהיו מיוחדים להם ולא לצורך בית הכנסת, וכיון דלדידהו מברכים על תוספת אורה, והשמש יהנה שם במידי דאכילה, מברכים עליו.

ואכן מצאנו בהלכות בית הכנסת הלכה מיוחדת שמכבודה של בית הכנסת נוהגין להדליק בהם נרות לכבדן, כלשון השו"ע בסימן קנ"א סעיף ט'. וכן כתב

שהעירו האחרונים על טעם זה, דאם כן מן הדין היה לבטל מנהג זה של הדלקת נר חנוכה בבתי הכנסת, וכשם שביטלו קידוש בבתי כנסיות שמתחילה נהגו לקדש שם מפני האורחים, ואעפ"כ בזמן האחרון נהגו הרבה מקהילות ישראל שאין מקדשין כלל בבתי כנסיות, מאחר שבטל הטעם, וכמפורש כ"ז בשו"ע בסימן רס"ט, ועריכת שולחן שם, ע"ש. ועיין בזה בתשובת הריב"ש סימן קי"א, והביאו בב"י שם. ובישוב הדברים ראה בשו"ת אור לציון חלק ד' פרק מ"ד בביאורים שם, ובשו"ת שבט הלוי חלק א' סימן קפ"ה אות א'. ובחלק ז' סימן פ"ה, ובספר מועדים וזמנים חלק ו' סימן פ"ט, ודו"ק לפי דברי מו"ר שליט"א האמורים בתשובה זו להלן בעניין נ"ח בבתי כנסיות, ואכ"מ].

והנה לפי דברי הרב שליט"א יש לדון, אם עדיפות נר שבת על נר חנוכה הוא דוקא בנר הנצרך משום שלום בית של איש ואשתו, או שאף ברווק המדליק נרות או בקבוצת אנשים שאין להם נשים המחוייבים בהדלקה משום כבוד או עונג שבת נמי יש עדיפות לנר שבת על נר חנוכה. ואם אמת נכון הדבר שעדיפות נר שבת הוא רק בנר של איש ואשתו, ממילא יש לומר שאין לעשות קל וחומר זה מנר חנוכה ולומר שכשם ששם מדליקים בבתי כנסיות ובברכה כן בנר שבת, דפשוט שנר בבתי הכנסת לא שייך בו טעם השלום בית דאיש ואשתו.

משא"כ גבי חובת הדלקת נר שבת שגם בבתי כנסיות יש משום הטעם שלא יכשל בעץ ובאבן. [וסגנון לשון רבינו הרמב"ם בפ"ה מהלכות שבת ה"א, אחד אנשים ואחד נשים, 'חייבין להיות בבתיהן' נר דלוק בשבת. ע"כ. וע"ע בפירוש רבינו חננאל בשבת דף נ"ג ע"ב, ודו"ק].

וראה בכל בו סימן מ"ד שכתב, ונהגו כל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת. גם כי הוא הידור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש וכו'. עד כאן לשון הכל בו. והרב בית יוסף בסימן תרע"א כתב, נראה שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום האורחים דאכלו ושתו בכי כנישתא, וכ"כ הכל בו וכו'. וכתב עוד טעם אחר (כל בו), שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם, ולסדר הברכות לפניהם, שיש בזה פרסום גדול להש"י, וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות. עכ"ד הב"י בביאור דברי הכל בו הנ"ל. וכדמות הטעם הראשון שהעלה הכל בו בחובת הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, מצאנו ראינו בתוס' בסוכה דף מ"ו ע"א ד"ה הרואה שכתבו הטעם שתיקנו ברכת הרואה נר חנוכה, וז"ל: וגם משום דיש כמה בני אדם שאין להם בתים, ואין בידם לקיים המצוה. ע"כ. ולפי דברי הכל בו כן הוא טעם התקנה שתיקנו להדליק נ"ח בבתי כנסיות לאלו שאין מדליקים עליהם בבתיהם. [אלא

אקב"ו להדליק נר של שבת. והיכן ציונו, רב אויא אמר מלא וכו', הלכך חייב לברך. עכ"ל. ומדברי רב עמרם גאון אלו, קצת היה נראה שבאמת מדליקים נר של שבת בבתי הכנסת ואף מברכים עליו, מכך שכרך יחדיו דין הדלקת נר שבת עם סדר שבתות בבתי הכנסת. אמנם אין מדבריו כל כך ראייה, שיש לומר שבמה שכתב, והמדליק נר של שבת וכו', הוא עניין אחר מהדין שלפניו, ע"ש. ואמנם מנוסח סידור התפילה מתקופת הגאונים הנז"ל, נראה בבירור שמדליקים נר שבת בבתי כנסיות ואף מברכים עליו. ושמא לזה כיון הב"ח דלהלן שכתב שמנהג זה מן הגדולים הקדמונים הוא. [אמנם יתכן שסידור זה הוא העתקה מסדר התפילה שסידר רב עמרם גאון, ואם כן בדברי רב עמרם אין משמעות ברורה לכך. ועכ"פ חזינן מיהת מדברי אותו מחבר הסידור שכן הוא המנהג].

עוד ראה בב"ח ריש סימן רס"ג שכתב, ונהגין עוד להביא לבית הכנסת שתי נרות של שעה כרוכין ביחד, זכר לזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו. ומנהג הגון הוא מהגדולים הקדמונים. עכ"ל. הובאו דבריו במג"א שם ס"ק א'. אמנם בב"ח שם לא נזכר שמברכים על נר זה. [וכמדומה שכן הוא המנהג בקהילות הקודש אשכנז להדליק ב' נרות מיוחדים לכבוד שבת קודש בבתי הכנסת, אבל אין מברכים עליהם. ומן הסתם מקור המנהג הוא

ובספר מעדני אשר (דיני הדלקת נרות סימן כ"ה) כתב לדקדק בזה מדברי הרמב"ם (סוף הלכות חנוכה) שודקא בנר של שלום בית כאיש ואשתו אז אמרו שעדיף נר שבת על נר חנוכה שגדול השלום וכו', ע"ש. וראה במאירי בשבת דף כ"ג ע"ב שכתב וז"ל: שלום ביתו ר"ל, שלא יהיו בני ביתו יושבים בחושך. ויש מפרשים, מצד אשתו שהמצוה מסורה לה. עכ"ל. אמנם סתימת הפוסקים לא משמע כן כלל. וראה עוד במעדני אשר שם.

מקורות קדמונים למנהג הדלקת נר שבת בבתי הכנסת

(ב) ואמרתי להעלות בזה מעט מקורות קדמונים שמצאתי בעניין זה בס"ד. הנה ראה בסדר רב עמרם גאון סדר תפילת שבת שכתב וז"ל, וסדר שבתות כך הוא, נכנסין בבתי כנסיות ערב שבת ומתפללין תפילת מנחה שמונה עשרה כמנהג. והמדליק נר של שבת צריך לברך בא"י אמ"ה וכו', ומה טעם, כיון דחובה הוא, שכך אמרנו הדלקת נר בשבת חובה וכו', וא"ת היכן ציונו רב אויא אמר מלא תסור וכו'. ע"כ. ובנוסח סידור תפילה קדמון מתקופת הגאונים (הנדפס בספרות הגאונים דף ע"ד) כתוב בזו הלשון: וסדר שבתות כך הוא, נכנסין לבתי כנסיות ערב שבת, ומתפללין תפילת מנחה שמונה עשרה כדרך החול, ומדליק אחד מהם נר של שבת ומברך בא"י אמ"ה

קבלת שבת על הבימה, ומכבדין אדם אחר שידליק, ואחר שמדליק אותן חזן הכנסת, מצמיד את השתי נרות אחר הדלקתן על העמוד ששם מתפללים, אי שרי למעבד הכי אם לאו. תשובה: אם נחשב הדלקה בבית הכנסת עבור חיוב הדלקת נר של שבת [כגוונא שכתב בספר הב"ח שנהגו כל איש להביא לבית הכנסת נר של שעה וכו'], דגם בבית הכנסת חושבין הדלקתן עבור מצות הדלקת נרות שבת, א"כ אינו נכון לעשות כן וכו'. ובה נבוא אל נדון דידן, דלכאורה אין הדברים אלא בנרות שמדליקין בבית משום שלום בית, אבל בנרות של בית הכנסת אין להקפיד כל כך. ועוד, דאפילו בנרות שבבית יש סברא להקל וכו'. אך לישנא דהדלקה במקומה לא משמע הכי וכו', דשם מבואר דלדידן דמדליקין בבית הכנסת אפילו מפניה לפינה שייך טעמא שלא יאמר לצרכו וכו', וא"כ ה"ה גבי נרות שבת אפילו ממקום למקום בחדר אחד אסור, ודו"ק.

ומשם יש ללמוד לנדון דידן, דגם בהדלקת נר שבת בבית הכנסת נמי יש איסור כמו בנרות שבבית דוגמת חנוכה, ודו"ק. אף שיש לחלק דבשלמא בנר חנוכה יש קצת חיוב להדליק בבית הכנסת משום פרסומי ניסא, כמ"ש בשו"ע סימן תרע"א ע"ש, אבל נר של שבת אין חיוב להדליק בבית הכנסת. לא נראה לענ"ד לחלק בהכי, ובמקום שראיתי נוהגין להוליך הנרות מן הבימה לעמוד

מדברי הב"ח והאחרונים שהעתיקו דבריו]. וכן הוא בשולחן ערוך הגר"ז שם שכתב וז"ל: ונוהגין להדליק בבית הכנסת ב' נרות של שעה כרוכים, לזכור שזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו וכו'. ועל נרות של בית הכנסת אין מברכין, מטעם שיתבאר. ע"כ. והטעם נתבאר שם בסעיף י"א עפ"י תשובת מהרי"ל שהובאה לעיל שהואיל ונרות אלו מיוחדות לצורך בית הכנסת, אין מברכים עליהם, ע"ש. וכן כתב בערוך השולחן שם סעיף ה', שאין מברכים על נר בית הכנסת, לפי שאין עשוי להאיר אלא לכבוד. ומקורו מן המג"א שהוא מתשובת מהרי"ל שהארכנו עליה לעיל, ע"ש. וראה להלן בזה.

דברי גדולי הדורות בעניין הדלקת נר שבת בבתי הכנסת

(ג) ולחיבת הקודש להגדיל תורה ולהאדירה ראיתי לנכון לציין לתועלת המעיינים דברי כמה מגדולי הדורות שנשאלו בפתגמא דנא, ולפי שיש ללמוד מדבריהם כמה עניינים בגדרי נר שבת, על כן נעלה דבריהם בכאן:

בשערי תשובה (שם אות א') ציין לתשובת הרב בית יעקב (להגאון רבי יעקב ב"ר שמואל מצויזמיר) בסימן נ"ג, והא לך תשלום לשון התשובה: שאלה: בקצת מקומות נוהגין להדליק שתי נרות קודם

הסלקא דעתך אני תמה מאד להכנס עצמך בחשש ברכה לבטלה, ואפילו היה ספק אם לברך או לא, הרי קיימא לן דספק ברכות להקל. ועוד, דהברכות אינן מעכבות אפילו בדבר דאורייתא ומכ"ש הדלקת נרות בשבת דבבית אינו אלא מדרבנן, ומכ"ש בבית הכנסת. ופשיטא נדון דידן דאפילו ספק אינו לפע"ד, אלא ודאי ברכה שאינה צריכה היא, דממה נפשך במאי עסקינן, אם נשיהם כבר הדליקו בבתיהם, פשיטא דאין להם לברך שנית, דברכה שאינה צריכה היא והיא לבטלה. דלא גרע ממה שכתב המרדכי פרק במה מדליקין דבחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם צריכין להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו, אבל מי שהוא אצל אשתו אינו צריך לפי שאשתו מברכת בשבילו. וכן פסק בשו"ע סימן רס"ג סעיף ו'.

ואם איירי באנשים שאין נשיהם מדליקין עליהם בביתם, א"כ פשיטא שמחוייבים אותם אנשים לדלוק (צ"ל, להדליק) בבתיהם ולברך עליהם, וכמ"ש הרמב"ם והטור דאחד אנשים ואחד הנשים חייבין להדליק, אלא שנשים כיון שמוזהרות יותר לכן פוטרות האנשים, אבל מי שאין לו אשה או שאינה יכולה להדליק, פשיטא שהוא בעצמו מחוייב להדליק בביתו, ופשיטא שאין צריך שוב לברך שנית בבית הכנסת, ואם מברך ברכה לבטלה היא דהיא ברכה שאינה צריכה. ועוד, דאפילו נשים המתארחות

שמתפללין מחיתי שלא לנהוג כן מטעם הנ"ל. הנלענ"ד כתבתי הצעיר יעקב. עכ"ל.

ושמא יש ללמוד מתשובה זו, שמנהגם היה מקדם קדמתה להדליק נר של שבת בבית הכנסת בתורת חיוב, וע"כ הקפידו לדקדק בו כנר שבבית ואסור לטלטלו ממקומו לאחר ההדלקה. אלא שבסוף דבריו עמד הגאון זצ"ל על כך שיש לחלק בין נר חנוכה בבית הכנסת שיש בו חיוב משום פרסומי ניסא, לעומת נר שבת שאין בו מזה. וצ"ע אם במה שכתב לא נראה לענ"ד לחלק בהכי וכו', אם כוונתו שהן בנר שבת והן בנר חנוכה יש חובה להדליק נר ובברכה. וראה באליה רבא סימן רס"ג סוף ס"ק כ"ג שכתב, אבל בנרות של בית הכנסת אין לדקדק להדליקן במקומן, דהא אין מברכין עליהן, ולאפוקי מתשובת בית יעקב סימן נ"ג. ועיין ס"ק י"ד. עכ"ל. ומבואר שהבין בכוונת הרב בית יעקב הנ"ל שדעתו שנו של בית הכנסת הוא נר מחוייב ומברכים עליו, וכמ"ש.

ובשו"ת מקום שמואל סימן י"ח נשאל בהדיא בפתגמא דנא, והואיל וספר זה אינו מצוי כל כך, נעתיק תורף דבריו בזה, וז"ל: על אשר נתעורר מעל"ת, ונכנס בספק ובמבוכה אם יש לברך על הדלקות נרות בבית הכנסת בשבת, דהיינו לאותן האנשים שקונים זה בממון הרבה, ולדעתם למצוה יחשב וכו'. הנה על

ע"ש באחרונים. וא"כ היאך כתב הגאון ז"ל שגר שאין בו עונג של אכילה אין מברכים עליו, וכנר בית הכנסת. ונראה לבאר בדעתו בתרי אנפין, ראשית יש לומר דסבירא ליה שכל דין בחורים האמור במרדכי הוא דוקא שאף אוכלים שם, ועיין עריכת שולחן סימן רס"ג סעיף י"ז, ודו"ק. עוד נראה, דדעת הגאון ז"ל היתה לחלק בין מקום ששייך בו אכילה לבין מקום שעל דרך כלל אין אוכלים בו כלל, וכנר יום הכיפורים שדעת כמה פוסקים שאין לברך עליו כי אין בו צרכי אכילה, הגם שמברכים בנר שבת אף במקום שינה לחוד לפי דעת כמה פוסקים שהוא שייך באכילה, ודו"ק. וראשון נראה יותר.

גם בשו"ת פנים מאירות חלק א' סימן ס"ט נדרש לשאלה זו, והשיב וז"ל: ראיתי בקצת קהילות שנהגו לעשות נר מיוחד לשבת, ומדליקין בבית הכנסת ומברכין על הדלקת הנר הזה. ולדעתי הוי ברכה לבטלה, דהא בנר של שבת שמדליקין בבית הרבה פוסקים סבירא להו שצריך לאכול סעודת שבת במקום נר, ואפילו לדעת המתירין משום דמפרשי הא דאמרינן משום שלום בית שלא יכשל בעץ או באבן בחושך ובלילה, והני טעמי שייכי במקום שהוא דר שם, אבל בבית הכנסת שאינו מקום דירה לשום אדם, ויש שם הרבה נרות דולקות, ובלאו האי נר שמש בית הכנסת לא יכשל בעץ ובאבן, אין טעם וריח לברכה זו. ואף בזמן הש"ס דאכלי

במקום אחר ועדיין לא הדליקו בביתם, כתב מהרי"ל בתשובה סימן נ"ג וכו' דאין להם לברך על נרות המיוחדים לבית הכנסת [בבית הכנסת], משום דנרות בית הכנסת לא להאיר עשויים אלא לכבוד וכו' יעו"ש. ופשיטא בנדון דידן דאין לברך על נרות בית הכנסת. ועוד אני אומר, דמטעם אחר אין לברך אנרות בית הכנסת, דאף שכתבו הטעם הדלקת נר בשבת משום שלום בית, מ"מ נלע"ד דיש בה ג"כ טעם עונג שיסעוד במקום הנר משום עונג, וכ"כ רש"י והתוס' והרא"ש להדיא בפרק במה מדליקין וכו', ומשמע להדיא דטעם העונג הוא גם כן טעם להדלקת נר בשבת כדי שיסעוד במקום הנר וכו'. העולה מתוך מאי שכתבתי, דטעם ההדלקה הוא ג"כ משום עונג כדי שיסעוד במקום הנר, וזה אין שייך בנרות בית הכנסת. וא"כ מהאי טעמא גם כן אין לברך אהדלקת נרות בבית הכנסת. ובברכות שומעין להקל ותו לא מידי. עכ"ל התשובה.

והנה על מה שכתב הגאון זצ"ל, שבהיות ועיקר חובת הדלקת נר שבת הוא אף משום עונג ומקום אכילה, ממילא בבית הכנסת שאין בו אכילה כלל, אינו מחוייב בהדלקה. וצ"ב, שהרי איהו גופיה הזכיר לעיל לדברי המרדכי שבחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם מדליקים ומברכים, ושם כתבו כמה אחרונים דדין זה אמור אף באופן שאותן בחורים רק ישנים באותו החדר ולא אוכלים שם כלל,

וגני בבי כנישתא, מ"מ נראה דלא היו מברכין על נר בבית הכנסת, ואף בזמן הש"ס שתיקנו לקדש בבית הכנסת לא תיקנו לברך על הנר, דמסתמא יש להם נר בחדרם, ותו דבקידוש גופיה פקפקו כמה פוסקים שכיום הלא אין אוכלים שם, והבו דלא להוסיף עלה. ולדעת, הוי נר זה כשאר נרות שמצוה להדליק בבית הכנסת, ואין מברכין עליו. אם לא שנאמר שלא ידליק השמש שום נר תחילה עד שהוא ידליק תחילה נר של שבת בברכה משום שלום בית שלא יכשלו זה בזה לכשתחשך, ואחר כך ידליק שאר הנרות. אבל אם מדליק השמש תחילה, אם כן המברך אחר כך על הנר הוי ברכה לבטלה. עכ"ל תשובתו הרמתה.

ובתחילת דברי הגאון זצ"ל כתב לומר שטעם הדבר שאין להדליק על נר בית הכנסת, משום שאינו מקום דירה לאף אדם. ולכאורה מה בכך שאין ישנים שם אבל הלא נצרכים לאור זה כל המתפללים בכדי שלא יכשלו איש באחיו בשעת התפילות והלימוד. ושמא כוונתו שכל חיוב הדלקת הנר נאמר דוקא בחובת "נר איש וביתו" ולא זולתי זה, וכפי שהארכנו בזה לעיל, ע"ש ודו"ק. ולאחר מכן כתב הגאון ז"ל טעם נוסף לזה, משום שכבר נרות רבים דולקות בלא"ה מכבוד בית הכנסת, וזה כדברי מהרי"ל בתשובה הנז"ל. ולפיכך במסקנתו הכריע שאם ידליק לפני שמדליקים שאר הנרות

המיוחדים לבית הכנסת, שפיר מדליק ומברך. ושוב חידש הגאון ז"ל טעם חדש שיש לדון בו לחייב הדלקת הנר בבתי כנסיות, והוא משום שהרי בזמן הש"ס אורחים אכלי וגני בבי כנישתא, וא"כ כשם שחייבו לקדש מחמת האורחים בבתי הכנסת כן י"ל שחייבו אף להדליק הנר בברכה. וע"ז כתב שלא מצאנו בש"ס אלא לקדש בבית הכנסת ולא להדליק הנר בבתי כנסיות, ובפרט בזה"ז שכמה פוסקים דעתם שאין לקדש בבית הכנסת, ממילא הבו דלא להוסיף עלה ואין לברך על הדלקת נר בית הכנסת. ואעיקרא, יש לדון בדברים אלו לפי דברי רבינו שליט"א בתשובתו להלן, שאף ברכת הדלקת נרות שבת גם לא נזכרה בתלמוד, ואלא דילפינן לה מק"ו מנר חנוכה, וכשם ששם מדליקים ומברכים בבתי כנסיות הכא נמי בזה, ע"ש ודו"ק שלפי דבריו אזדא טענת הגאון ז"ל. ועיינ בזה.

ובשו"ת דברי חכמים להגאון הרשי"ה זלה"ה חלק אורח חיים סימן ס"ד בתשובת שאלה להגאון מהר"ע בסיס שליט"א, על אודות מנהג שנתחדש מקרוב זה כעשר שנים באיזה קהילה להדליק נר שבת בבתי כנסיות, ולברך עליו רק לאחר השקיעה. כתב הגאון זצ"ל שמנהג זה יש בו כמה וכמה חששות, ועל כן לא יאה עבדי הני אינשי במעשיהם בברכת נרות שבת בבית הכנסת, יען כי מנהג זה מפוקפק מאד בדברי האחרונים,

ההדלקה, מן הסתם שיש להם להחזיק במנהגם, וכפי דברי רבינו שליט"א כאן].

עוד זאת ראה להגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יחווה דעת חלק ו' סימן י"ז, אשר נשאל על כך מבני בית הכנסת לעולי הודו, שמנהגם הוא ששמש בית הכנסת מדליק נרות קודם כניסת השבת בלי ברכה, ואחר כחצי שעה בא החזן ומברך ברכה בשם ומלכות על הדלקת נרות, ואומרים הם שזהו מנהג עתיק אצלם, האם יש יסוד בהלכה למנהג זה. והשיב הגאון זצ"ל, שהדבר ברור שמנהג זה יש לבטלו מיד, ועמי הארץ שאינם בקיאים בהלכה הנהיגוהו, וכל העוזרים והמסייעים בביטול מנהג זה ישאו ברכה מאת ה'. וטעמו ונמוקו הוא, כי עיקר מצות הדלקת הנר היא במקום אכילה, ואפילו לדברי המרדכי בשם מהר"ם שעיקר מצות הדלקת נר שבת הוא משום שלא יכשל בעץ ובאבן, מ"מ בבית הכנסת שאפשר להם להתפלל מבעוד יום, ואין אוכלים שם, לא תיקנו חז"ל להדליק הנרות שם, אלא שנהגו להדליק מכבוד בית הכנסת, וכבר כתב בשו"ת מהרי"ל סימן נ"ג והביא להמג"א סימן רס"ג ס"ק ט"ו שאין לברך על הדלקת נרות בבית הכנסת שאין עשויים להאיר אלא לכבוד. והביא גם מה שכתב בשו"ת פנים מאירות הנז"ל שאין מברכים על נרות אלו. וכן הביא לדברי הרב מקום שמואל הנז"ל שאין לברך על נרות אלו. עוד כתב הגאון

וגם אין זה נהוג בעדתינו, ויש חשש משום ברכה לבטלה וכו', והשומע ישמע ועליו תב"ט. עכ"ל.

וכן הוא בשו"ת מקוה המים להגר"מ מלכה זצ"ל חלק ב' השמטות סימן ב' דף ק"צ, שהאריך הרחיב בעניין הנ"ל בתשובה להגאון רבי עזריה בסיס שליט"א, ותמצית דבריו שם לדמות דין זה להדלקת הנר ביום הכיפורים שאין בו אכילה אלא שלא יכשל בעץ ובאבן בלבד, והואיל והמנהג שלא לברך על נר יוה"כ ממילא הוא הדין בנר בית הכנסת י"ל שאין לברך עליו מחמת שאינו בא לצורך אכילה כלל. ואף שמרן פסק בסימן רס"ג סעיף ו' שמברכים אף על נר של מקום שינה בלבד, י"ל דשאני התם שפעמים אפשר לבוא בו לידי צורך אכילה, משא"כ בנר יום הכיפורים שאי אפשר לבוא בו לעולם לידי אכילה, וכן בבית הכנסת. ולמעשה הסיק שיש לבטל מנהג זה, ע"ש בכל דבריו. [אלא שיש לציין ששאלה זו שנשאלה לאותן גאונים זצ"ל, היתה על מנהג חדש ממש (כעשר שנים), וגם יש בו חששות של ברכה לבטלה מחמת עצם הדבר שמדליקים ורק אחר כך מברכים, וכן שמברכים לאחר השקיעה, וכל זה שנוי בפלוגתא בין האחרונים, מלבד עצם הנדון של הדלקת הנר בבתי הכנסת. וממילא יתכן שבמקומות שכן נהגו אבותיהם ואבות אבותיהם מימות עולם להדליק ולברך כדין עובר לעשייתן מיד עם

בליל שבת מנהג זה יסודתו בהררי קודש, ואין להם לבטל מנהגם, ואף בזמן הזה שאין מצויים בדרך כלל אורחים בבתי כנסיות כלל. ושם הביא שכן כתב בפירושו הרמב"ם בתשובה (ירושלים תרצ"ד סימן ל"ז, ובשור"ת פאר הדור סימן קמ"ח) שאף במקומות שאין מצויים אורחים מקדשים בבתי כנסיות, וכחזרת הש"ץ וכברכת מעין שבע, ע"ש. וכן ראה לשון שור"ת מן השמים (סימן כ"ה) שכתב, אע"פ שאין קידוש במקום סעודה מצוה לקדש ולהבדיל בבית הכנסת משום ברוב עם הדרת מלך, שהרי נרות חנוכה אע"פ שכל אחד ואחד חייב להדליק בביתו, המנהג לברך ולהדליק בבית הכנסת לפרסם הנס ברבים. ועוד, שיש אנשים שאינם יודעים לקדש ולהבדיל, וכששומעים בבית הכנסת נותנים אל לבם ומקדשים ומבדילים בביתם. ע"כ. והניחא לפי מה שכתב בשור"ת פנים מאירות הנז"ל שאף בזמן שהיו אורחים אוכלים וישנים בבתי כנסיות, לא נזכר אלא שמקדשים ולא שמדליקים הנרות, ולפיכך בזמן הזה שאין טעם אפילו לקדש בבתי כנסיות א"כ הבו דלא להוסיף עלה, ע"ש. אבל לפי דעת הגאון הנ"ל צ"ב.

זצ"ל שם וז"ל: והן אמת שהסמ"ג (עשין כ"ט) כתב וז"ל, מקדשים בבית הכנסת להוציא האורחים ידי חובתם כשאוכלים שם בבית הכנסת, ואע"פ שאמרו במגילה כ"ח ע"א שאין אוכלים בבית הכנסת, סעודת מצוה מותרת, וכמבואר בירושלמי ריש פסחים. ע"כ. וכן כתבו עוד כמה ראשונים, ע"ש. וא"כ משמע שהיו מדליקים את הנרות לצורך האורחים שסועדים שם. מכל מקום כשאין אורחים שסועדים בבית הכנסת בליל שבת לא תיקנו חכמים להדליק נרות בבית הכנסת בערב שבת. עכ"ל הגאון זצ"ל. (וכן הוא בחזון עובדיה שבת ח"א דף ר"ו, ע"ש).

ויש לעיין בדבריו, שהרי אם באמת היו מדליקים הנרות ומברכים בזמן שהיו אורחים אוכלים וישנים בבתי כנסיות, אם כן כשם שלגבי הקידוש שהיו נוהגים לעשותו גם מחמת האורחים רבים מהפוסקים דעתם שאף כיום מקדשים בבתי כנסיות, הכא נמי נימא לגבי הדלקת נרות שמשנה לא זזה ממקומה. והרי הגאון זצ"ל העלה בתשובותיו במקום אחר (יחוו דעת ח"ב סימן ל"ד) שבמקומות שנהגו לקדש

הבה"ח יהודה צדוק נ"ו

ישיבת מאור התלמוד

בני ברק

זמן חיוב ברכת הלבנה, ובגדרי הברכה

(עריכת שולחן אורח חיים סימן תכ"ו אות כ')

החדש כתב עוד, "על הלבנה בהתחדשה". ע"כ. ויל"ע בדברי רש"י מה בא להשמיענו בדבריו אלו, והרי קושית הגמ' היתה עד מתי מברך, ומה היתה בכוונתו להדגיש באומרו, 'אם לא היום יברך למחר'. ומשמע מדבריו שלמד דלכתחילה יש לברך כבר ביום הראשון שרואה אותה, וכוונת הגמ' אם לא בירך עד מתי זמנו.

וכן מבואר מדברי היד רמה, עיי"ש. וכן בדברי המאירי, יעויין שם. ומאידך מצאתי לתלמידי רבינו יונה בברכות דף כ"א, שהביאו בשם המסכת סופרים וז"ל, אבל במסכת סופרים אמרו, מברכים על הלבנה משתתבשם וכו'. ויש מפרשים, שתתבשם מלשון חופה, ודומה לו, עביד בוסמא לבריה. כלומר, עשה חופה לבנו. ורוצה לומר, משעה שתעשה כמו חופה, שהיא גדולה קצת ומאירה סביבותיה. ונראה למורי, משמתמתך וכו'. ר"ל, משעה שמתוק האור שלה, ואדם נהנה ממנו, שזהו אחר ב' ימים או ג', אבל ירח בן יומו מתוך קטנותו אין האור שלה מתוק, שאין

א. איתא בגמ' סנהדרין דף מ"א ע"ב, וא"ר אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן, עד כמה מברכין על החודש, עד שתתמלא פגימתה. וכמה, אמר רבי יעקב בר אידי אמר רב יהודה, עד שבעה. נהרדעי אמרי, עד ששה עשר וכו'.

ויש לעיין, דלא הוזכר בגמ' ממתי מברך אלא עד מתי מברך. ובפשטות משמע שמברך כבר מהיום הראשון שרואה את הלבנה. וכן עצם הברכה היא על חידוש הלבנה, וזה כבר מהיום הראשון שרואה אותה. וכן פסק הרמב"ם להדיא בפ"י מהלכות ברכות הי"ז וז"ל, הרואה לבנה בחידושה מברך וכו'. ואם לא בירך עליו בלילה הראשון, יש לו לברך עד ששה עשר וכו'. ע"כ. הרי שכתב להדיא בלילה הראשון שזהו זמנה, ובהמשך הימים אין זה לכתחילה.

וכן יש לדקדק בדברי רש"י (שם ד"ה עד כמה מברכים) שכתב וז"ל, אם לא בירך היום יברך למחר. עכ"ל. ובד"ה על

ג. ויש לעיין ביסוד פלוגתתם, האם מברכים כבר מהיום הראשון או משיעברו עליה ג' ימים. וראיתי למו"ז מרן הגאון רבי שלמה קורח שליט"א בספרו עריכת שולחן (סימן תכ"ו סעיף כ' בהערה) שכתב לבאר, דלדעת הרמב"ם ברכת הלבנה היא על חידושה בעולם, ולכך כבר ביום הראשון יש לברך עליה, שכבר נראה שהיא מתחדשת, ולפיכך אז זמנה לכתחילה. אולם לחולקים ולסוברים דמשעבר עליה ג' ימים זהו זמנה, הם סוברים דברכת הלבנה היא על התחדשות אורה, היינו שמתחדשת להאיר לעולם, ולכך יש להמתין עד יום השלישי שיהיה אורה ניכר. עד כאן דבריו, עיין שם עוד.

ולכאורה יש לומר נפק"מ בזה, דלהרמב"ם וסייעתו מצי לברוכי גם ביום ולא דוקא בלילה, דסוף סוף חזינן בהתחדשותה בעולם. אולם לתלמידי רבינו יונה שברכתה על התחדשות אורה בעולם, שאז הכל נהנים לאורה, יש לברך בלילה דוקא, שאז אורה ניכר.

עוד יש לומר נפק"מ, האם בשעת הברכה טוב להסתכל לאורה, דלהרמב"ם וסייעתו כיון שראינו שנתחדשה תו לא בעי. אולם לסוברים שעיקר הברכה נתקנה על אורה, שהכל נהנים מאורה, טוב להסתכל עליה. וכתבתי זאת לולי מה שכתבו עפ"י קבלה, שסכנה להסתכל, אלא עפ"י הפשט. וגם לפי הפשט שאסור, הוא

אדם נהנה ממנו. עכ"ל. הרי שלמד מדברי המסכת סופרים, דבלשון משתבשם היינו, משתהיה מאירה קצת יותר סביבותיה. ע"כ.

ב. והנה, המעיין במסכת סופרים בפרשה כ', ימצא דזה לשונו, ואין מברכים על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובכלים נאים וכו'. עכ"ל. הרי להדיא בגירסתינו משמע לא כדברי תלמידי רבינו יונה במסכת סופרים, הסוברים ש"והמבושם" קאי על האדם ולא על הלבנה. הרי שגם דברי תלמידי רבינו יונה תלויים בגירסאות. ולגירסא שלפנינו לא נזכר ממתי כלל.

עוד הובא בב"י שיטה שלישית, והיא שיטת הר"י גיקטליא בתשובה, (בעל ה'שערי אורה'), "דמיום שבעה מברכים עליה". והוא על פי הקבלה.

הרי לנו ג' שיטות, א. שיטת הרמב"ם, רש"י, היד רמה, המאירי, וכן פשטות המס' סופרים [לגירסתנו], ופשיטות הסוגיא דסנהדרין, דזמן ברכת הלבנה מהיום הראשון שרואה את הלבנה. ומשמע מדברי הרמב"ם ועוד, דזה לכתחילה, ושאר הימים הוא בגדר "אם לא בירך ביום הראשון", ולא בגדר "דזמנה עד ט"ו". ב. מאידך שיטת תלמידי רבינו יונה הוא שמיום השלישי מברך ברכת הלבנה. ג. ושיטת מהר"י גיקטליא היא, שזמנה מהיום השביעי והוא ע"פ הקבלה.

שרואה אותה שפיר יברך. כן נ"ל לפום דברי מו"ז שליט"א.

ה. אלא דהמעייין ברמב"ם ימצא, שכתב שם בפ"ה ה"ז וז"ל, וצריך לברך ברכה זו וכו', ואם לא בירך עליו בלילה הראשון יש לו לברך עליו עד ששה וכו'. הרי להדיא שכתב דיברך עליה בלילה. ולפי דבריו ושיטתו (כפי שביארנו לעיל) לכאורה גם ביום מצי לברוכי.

ותירץ לי הרה"ג רבי איתמר כהן שליט"א, דאף להרמב"ם מקדשה בלילה, דאז ניכר התחדשותה, אולם אין הברכה על שמאירה, אלא תיקון הברכה הוא מפני שאז ניכר חידושה בעולם, ובעי שיראה חידושה. ע"כ.

ו. ונתקשיתי על דברי המהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן רס"ד וז"ל, וראיתי מקצת מפרשים שכתבו על מ"ש הרמב"ם, "הרואה לבנה בחידושה מברך, ואפילו בלילה הראשון". וקשיא לן תיבת "בחידושה", דמשמע הלשון דנתחדשה והאירה לעולם, דאם נתחדש כל שהוא שאין מספיק לעיין לאורו איזה דבר, אין זה חידוש ואין זה אורה וכו'. עכ"ל מהרי"ץ. ולא ירדתי לעומק דבריו, דאדרבה חידושה משמע שנתחדשה לעולם, שעד כעת לא היתה ועכשיו נתחדשה וצצה לעולם. וא"ש כדברי הרמב"ם, דכבר מיום ראשון וכנ"ל יש לברך. וצ"ע.

מטעם צדדי, וכפי שהעיר על כך מו"ז שליט"א בסעיף כ"ב, 'כדי שלא יראה כאילו פונה אליה', עי"ש. ויעויין בסעיף ד' שכתב, דאין לברך אם יש מסך מבדיל בינו לבינה, אלא אם כן הוא דבר זך שגם דרכו יכולים להכיר דברים הניכרים לאור הלבנה. ע"כ. הרי שפסק כדעת הסוברים שיש להכיר באורה דוקא.

ד. עוד יש לומר נפק"מ במה שדנו האחרונים, האם דרך הזכוכית ניתן לברך ברכת הלבנה, וכן במקום שיש ענן קלוש אם אפשר לברך ברכת הלבנה. ועיין במשנה ברורה סימן תכ"ו ס"ק ג' שכתב על שני נידונים אלו, וז"ל, דאם המסך דק וקלוש שעובר ממנו אור הלבנה עד שהוא נהנה ממנה, ויכול להכיר מן הדברים שהם ניכרים לאור הלבנה, יכול לברך עליו. ואם המסך הוא גס, ואין נהנה מאור הלבנה, אין לברך דהוי ברכה לבטלה. ע"כ.

ולכאורה יש לומר, דכל זה דוקא לפי שיטת הסוברים כפי שפסק המשנ"ב, שזמנה מיום ג' ואילך, שאז יסודה של הברכה היא בהתחדשות אורה לעולם, ולכך בעי להנות מאורה, אולם לפי דברי מו"ז שליט"א שאין הברכה לשיטת הרמב"ם אלא על התחדשותה בעולם, א"כ כיון שרואה אותה אע"פ שיש מסך מבדיל ואין נהנה לאורה, ואע"פ שיש ענן שמקליש אורה, מ"מ כיון

הלבנה, צריך לחכות שיעבור בכדי שיהנה מאורה. וכן דרך מסך המבדיל. וכן פסק שאין לברך אלא בלילה. אך מ"מ בכל המקומות הללו הדגיש וכתב, שבודאי אם ירא שיעבור זמנו יכול לברך. וכל זאת בעוד שבמשנ"ב כתב דברכות לבטלה. אלא הטעם הוא כפי שכתבנו, דסו"ס יש לנו הרבה ראשונים שאנחנו פוסקים כמותם, הרמב"ם ועוד, דסברי דודאי יכול לברך.

וזה מבואר בלשונו בעריכת שולחן סימן תכ"ז סעיף ג', "אין מברכים על הלבנה אלא בלילה, בעת שהלבנה זורחת ונהנים מאורה. ואם ירא שיעבור זמנה או כל דוחק אחר מברך ביום". וכתב בהערות, "ומה שכתבתי, ואם ירא וכו'. כן נראה לע"ד פשוט מסברא".

וכן כתב בסעיף ד', "נתכסתה הלבנה בענן דק וקלוש, ואי אפשר להמתין, מברך". וכתב בהערות "ומה שהוספתי ואי אפשר לו להמתין, סברא פשוטה היא".

וכן כתב בסעיף י', "אין מברכים על הלבנה בבית דרך חלון הבית, או תחת הגג, אלא בחוץ. ואם אי אפשר לו לצאת וכו', יכול לברך עליה בביתו אם רואה אותה דרך הזכוכית". וכתב בהערות, "ומה שכתבתי, אם רואה אותה דרך הזכוכית, כך נראה לע"ד מסברא פשוטה, שהעיקר שנתחדשה הלבנה ורואה חידושה, שאם

ועוד נתקשיתי בדבריו הק', בסוף דבריו שכתב, ודי לנו בדרך הזה הממוצעת, כי מרן הקדוש פסק כהר"י גיקטליא שלא תברך עד שיעברו עליה ז' ימים וכו'. ע"כ. הרי נשמע מדבריו, שפסק כשיטה הממוצעת והיא כתלמידי רבינו יונה שסוברים מיום ג' ולא כהרמב"ם מיום א', ולא כהרמב"ם. ויש לעיין דלפי מש"כ, מהו שאמר "ודי לנו בדרך הממוצעת", וכי זה דרך ממוצעת, והרי יש כאן מחלוקת ביסוד הדבר, האם יברך מיום א' או מיום ג', ואין זה דרך ממוצעת לפשר בין השיטות, אלא אי סבר כמר לא סבר כמר. ויש לעיין בזה.

ז. ולעניין פסק, יעויין בשולחן ערוך סימן תכ"ו שפסק מיום השביעי, וכהר"י גיקטליא. ומאידך דעת מהרי"ץ, וכן פסק מו"ז שליט"א בעריכת שולחן, היא כדברי תלמידי רבינו יונה שמיום ג' יש לברך.

אולם מכל מקום נראה לי פשוט, שהמברך מיום ראשון ודאי לא יחזור ויברך בדבר כגון זה דתלי באשלי ברב"י, וכפסק הרמב"ם וספק ברכות הוא. ועוד שמהרי"ץ עצמו כתב ללכת בדרך הממוצעת, ולא שדחה את דעת הרמב"ם מכל וכל.

ולאור דברים אלו, פסק מו"ז שליט"א שם, שאם יש ענן עב שמכסה

לסוברים מיום שלישי לא ידעתי לפרש
דברי הש"ס אלו.

ולפי זה יצא חידוש, דאמרינן שם בגמ',
תני דבי רבי ישמעאל, אלמלי לא
זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן
שבשמים וכו', אמר אביי הלכך למימרינהו
מעומד. ע"כ. והיינו משום דמקבלים אנו
את פני אבינו שבשמים, ולכך צריך
לאומרה מעומד. ולפי"ז גם יצא דאין צורך
לצאת לקראתה ולהקפיד להיות תחת
כיפת השמים, וכפי שהביא במשנ"ב ס"ק
כ"א דהטעם משום דמקביל פני שכינה,
אלא אפילו מביתו.

אך באמת לא ראינו שחילקו בעניין,
אולם יעויין בשו"ת אגרות משה ח"א
או"ח סימן קמ"ג, שפלפל והסיק בדברי
השו"ע, דאין צריך עמידה, ועי"ש עוד
באורך. ואכמ"ל. עד כאן כתבתי, יום שיש
ח' אב תשע"ח, כן זיכני השי"ת לדלות
מדברי הסוגיא בסייעתא דשמיא.

ט. היוצא לעניין הלכה למעשה, א. לפי
דעת השו"ע אין לברך ברכת
הלבנה אלא מיום השביעי ואילך. לדעת
מהרי"ץ וכן פסק מו"ז שליט"א בעריכת
שולחן, מיום השלישי יש לברך ובודאי
שהמברך מיום א' יצא, ואינו מברך שוב.
ב. יש לברך בלילה ואם דחוק שיעבור
הזמן, או כל אונס אחר יכול לברך גם
ביום. ג. אם יש עב או ענן או מסך או
זכוכית המבדיל, יש לחכות שתאיר שיוכל

לא כן אסור להרכיב משקפיים, והרי
אפילו סומא מעיקר הדין יכול לברך, ודי
לו בידיעה שהיא בחידושה. עכ"ל.

הרי שאנו מוצאים דהיכא דאי אפשר
בעניין אחר, כדהכא שירא שיעבור
זמן הברכה, יכול לברך אפילו ביום, וכן
אם נתכסתה בעב קלוש שאין נהנים
מאורה, יכול לברך, וכן דרך זכוכית ואע"פ
שלא נהנה מאורה. והוסיף וכתב, "שעיקר
הברכה אינה אלא על חידושה".

ה. וזאת התקשיתי בסוגיא זמן מה,
ולהאמור התיישב היטב, דהנה
אמרינן בגמ' שם, וא"ר אחא וכו' א"ר
יוחנן, כל המברך על החודש בזמנו כאילו
מקבל פני שכינה וכו'. וצריך לעיין, מהו
שאמר "בזמנו", והרי אם לא אמר בזמנו
הרי לא בירך, והוה ליה למימר "כל
המברך על החודש, כאילו מקבל פני
שכינה. ואכן יעויין ברבינו חננאל דלא
גרס "בזמנו".

ולפי דברי הרמב"ם הנ"ל, אתי שפיר
"דזמנו" היינו בזמן דלכתחילה,
והוא ביום הראשון, ושאר הימים אינו
אלא בדיעבד. ולפי דעת מהר"י גיקטליא,
וכפי שפסק השו"ע א"ש ג"כ, ד"זמנו"
הראוי הוא מיום השביעי, אע"פ שבודאי
המקדש לפני יום השביעי יצא ידי חובה
לדברי השו"ע, אולם מיום השביעי
שמאירה טפי, זהו זמנה בעיקר. אולם

להפסק ללבנה. ה. אין להסתכל בשעת
הברכה על הלבנה, שנראה כמברך לה,
ע"ש. כל זאת עפ"י פסקי מו"ז שליט"א,
לפי מה שהתברר בדברים אלו.

להנות מאורה. מ"מ אם יש חשש שיעבור
הזמן, יכול לברך כל זמן שרואה אותה
אפילו שלא יכול להנות מאורה. ד. אין
צריך להוריד את המשקפיים, ואין חשיב

משולחן המערכת

בעניין אימתי מברכים ברכת הגומל

(עריכת שולחן חלק ב' סימן רי"ט)

צובירי זצ"ל ששם לא הובא סדר ברכת הגומל אלא בעת קריאת התורה בשבת קודש. וי"ל). ואם כן מה טעם ראה לנכון לשנות מהמנהג הקבוע בקהילותינו.

זראה בחתם סופר בתשובה (או"ח סימן נ"א) אשר הוא מאריה דהאי דינא דלכתחילה אין לברך ברכת הגומל בלילה, שנשאל שם מאת גאון אחד זצ"ל שעלה מן הים, ולעיתותי ערב יקירי קהילתו מכבדי התורה נאספו אל עמק הברכה, והוליכוהו למקום קדוש להיכל בית הכנסת בשירים ובתופים ובאורים כבדו ה', והללוהו על בא רבם לשלום, והוא היה מתכוין כנגד המברכים לברך ברכת הגומל כדין עולה מן הים. ועל זה נתעורר שכנגדו החלוק עליו ה"ה חכם מופלא יצחק גויטן נ"י ואמר, שאין לברך ברכת הגומל בלילה כי נתקן במקום זבח תודה, כמו"ש הרא"ש ריש פרק הרואה, ותודה אינו אלא ביום. ועוד, שהמנהג לברך כשעולה לתורה, ופאר רום מעצ"ת פרץ גדר המנהג וכו'.

וכתב הגאון חתם סופר שם ליישב דעת אותו גאון וצדיק לאחר שהאריך הרחיב בכירור וביאור הסוגיא לצדדיה

ביום ראשון ד' תמוז ה'תשע"ח מרן רבינו הגר"ש קורח שליט"א בירך ברכת הגומל בשם ומלכות קבל עם ועדה בבית מדרשו אשר בעיה"ת בני-ברק. והנה כמה תלמידי חכמים מופלגים נתנו על דעתם כי במעשה רב זה, ניתן ללמוד כמה הלכתא גבירתא בדיני ברכת הגומל, וכדלהלן.

[א]

בדין ברכת הגומל בלילה

ראשית, הנה ברכה זו שבירכה מרן שליט"א נתקיימה בשעות הערב. ויש ששאלו, שהרי יש האומרים שאין לברך ברכת הגומל בלילה, וכיצד זה שמרן שליט"א בירך ברכת הגומל בלילה קבל עם ועולם. (וכן הזכיר עניין זה רבינו בספרו עריכת שולחן שם, והובא בקובץ שפתי מלך חלק ג' דף קמ"א, ובהערה י"ט). עוד יש לתמוה, הלא כתב רבינו בספרו עריכת שולחן שם שמנהגינו מנהג קהילות קודש תימן לדקדק שלא לברך ברכת הגומל אלא בעת קריאת התורה בשבת קודש ולא בימות השבוע (ושם בדף ק"מ בהערה נתבאר בהרחבה טעם הדבר, כיעו"ש היטב. וראה בסידור כנסת הגדולה למהר"י

ברכת הגומל, וציינן שראוי לברך קודם הברכה ורק לאחר מכן לומר את תפילת והודאת נשמת כל חי, כי יש לחוש שכבר יצא ידי חובת ההודאה אם יאמר תפילת נשמת כל חי קודם הברכה. וכבר יש בכ"ז טעם ועילה מספקת בבירור מקחו של צדיק.

[ב]

בגדר חיוב ברכת הגומל בחולה ונתרפא

א. עוד נתקשו הלומדים במעשה זה, שהנה כתב הרב משנה ברורה (ריש סימן רי"ט) שאין לברך ברכת הגומל אלא אם נתרפא והולך על בריו, וכן בהולכי מדבריות וכו' אין לברך אלא ביצא מן הסכנה לגמרי, ע"ש. וכן כתב רבינו השתילי זיתים (שם ס"ק י"ג) וז"ל, לא יברך עד שיצא מהצרה לגמרי, וכן בחולה עד שיחזור לבריו לגמרי וכו'. (אליה זוטא, עטרת זקנים). ונראה לי, דלאו דוקא שיחזור להיות כבתחילה, אלא כל שאין לחוש שיחזור לחלוו מחמת איזו סיבה, זהו טובה שלימה. עכ"ל. (ורבינו הביאו בעריכת שולחן שם, ובקובץ שפתי מלך הארכנו בעניין זה מדף קמ"ב ואילך). ובפוסקים נתנו טעם לדבר, שהואיל ותיקנו חז"ל בנוסח הברכה לומר 'שגמלני כל טוב', אם כן בעינן שהטוב יהיה כולו ולא רובו (וראה להלן בנוסח הברכה לדידן, והיוצא מכך). וכיוצא בכך אמרו חז"ל, למה לא נאמר 'כי טוב' ביום השני, לפי שלא נגמר וכו'. הרי שלשון טוב מורה על טובה שלימה שנגמרה ונשלמה. ולפיכך

ופרטיה, בכהאי לישראל, הנה תלי"ת ביררנו הסוגיא עם הפוסקים על בוריין, והיוצא מזה שאין הגומל במקום זבח להיות דוקא בעמידה וביום. ואי נמי יהיה במקום זבח, מכל מקום היינו אינך תלתא אבל ביררדי הים לא כתיב זבח. ואף אם יהיבנא ליה לכל טענותיו, מכל מקום כיון דודאי בדיעבד יוצאים ידי חובה בלילה, אם כן הכא אפילו לכתחילה היה חוב גמור על הרב החכם לברך בלילה, כי הציבור נתאספו לכבוד ה' ותורתו ואמרו שירות ותשבחות על הצלת רבם, ואי אפשר שלא יהיה בכל הני שירות הזכרת שם ומלכות, ואי אפשר שלא יענה הרב אמן על כל הני ברכות ותשבחות, ואם כן היה נפטר מלומר בעצמו ברכת הגומל, דלא גרע מברך רחמנא דיהביך לן וכו' (ראה בשו"ע סימן רי"ט סעיף ד', ובמה שנתבאר בזה בקובץ שפתי מלך שם דף קל"ט. הערת העורך), ועל כן יש לו להקדים לברך בעצמו ושלא להפסיד ברכתו. ועוד, דלאו אורח ארעא לשמוע כל הני שבחות ושמחות על ביאתו, והוא ישתוק וימתין עד זמן קריאת התורה. ועוד, ברוב עם הדרת מלך, והיה כאן כנופיא ורבנן בלי ספק וכו' [וטעם זה בפרט לפי מה שנתבאר בדעת רבינו שם דף ק"מ בהערה, בביאור המנהג לברך דוקא בעת קריאת התורה בשב"ק, ע"ש ודו"ק]. עד כאן דבריו לעניינינו.

ואכן רבינו שליט"א במעמד זה אף אמר את תפילת 'נשמת כל חי' לאחר שבירך

סכנה, ועל כן מבקשים מהציבור שימשיכו להעתיר בתפילות ובתחנונים לרפואתו השלימה והמהירה בקרוב ממש. עד כאן תורף דבריו.

החולה בב' חלאים ומחולי אחד יצא מכלל סכנה מברך ברכת הגומל

ב. אך עדיין לא מבואר לכאורה הטעם שבירך ברכת הגומל בשם ומלכות, ואמנם בשני דברים חלה מרן שליט"א וממחלתו הראשונה זכינו בזכות תפילות הרבים והבריא, אך מאחר ועדיין לא קם מחליו כאחד האדם, כיצד אפשר לברך ברכת הגומל בשם ומלכות באופן שעדיין לכאורה לא יצא מן הצרה.

ונראה ליישב מנהג ופסק מרן שליט"א, דיש לומר שמאחר שבמחלתו הראשונה היה בה סכנה מוחשית ומיידית לחייו, ונוסף על כך אף הניתוח וההרדמה המלאה אשר הוסיפה סכנה על סכנה, וב"ה כי לא השבית גואל, וזכינו כי מרן שליט"א יצא מכלל סכנות אלו, אשר על כן, שפיר יש לברך בכהאי גוונא ברכת הגומל, על אף שעדיין מהחולי האחרון לא יצא מכלל סכנה כלל. כלומר, שהואיל וממחלה אחת יצא מכלל סכנה ממילא זהו מחייב לברך ברכת הגומל, והגם שממחלה אחרת לא יצא מכלל סכנה.

ויתכן לדמות זאת למה שיצאו הפוסקים לדון באופן שנתחייב בברכת

אין לברך אלא אם כן יצא מן הרעה לגמרי. [וכן יש שדקדקו מלשון הרמב"ם בפ"י מהלכות ברכות ה"ח. ויש לדחות].

וממילא תמוה כיצד רבינו שליט"א בירך ברכת הגומל, הרי רבינו בכבודו ובעצמו הודה בפה מלא שלא יצא מהצרה לגמרי, וזה לשון קודשו: אני רציתי לברך ברכת הגומל, וכדי להשתיק את כל השמועות אני אומר לכם בקיצור נמרץ מה איתי. היה לי שתי בעיות, בעיה אחת שהצהבת התפשטה בכל הגוף, והייתי צריך לעשות ניתוח ועשינו אותו ב"ה. והיה לי בעיה נוספת שאי אפשר לעשות שום דבר אלא להשאיר את זה לרחמי שמים. ועל זה אני מבקש שתמשיכו להתפלל. עד כאן לשונו לעניינינו.

וזה עתה שמענו מפי הגאון רבי עמרם קורח בן רבינו שליט"א, כי הרב אכן היה שרוי בב' סכנות, אלא שהראשונה הייתה סכנה אשר ממש נשקף ממנה סכנה מיידית לחייו ח"ו, ומחמתה היה עליו לעבור את הטיפול הרפואי והניתוח שאותו הוא עבר בחסדי שמים בהצלחה, והואיל ומסכנה זו מרן שליט"א ניצול ממש, וכביכול ממוות לחיים, ממילא שפיר ראוי לברך עליה ברכת הגומל. ואמנם עדיין לצערינו שרוי הרב בסכנה נוספת, אך היא איננה סכנה מיידית ממש ח"ו. ואמת הוא כי לא יצא מרן שליט"א מכלל

ממנה, רק נתעצל ולא בירך, ושוב נפל לצרה אחרת ויצא ממנה ונתעצל, בזה הואיל ונתחייב בברכה על כל אחת ואחת שפיר מברך ד' ברכות, וכן"ל].

ולפי זה נראה דנדון דידן יש לדמותו קצת לזה, שהגם שנכנס לסכנה נוספת, אך מאחר וניצול לגמרי מסכנה אחת שוב מברך עליה כעת, ואין לו להמתין ולכלול בברכה אחת את שניהם. ומאידך גיסא יש לדחות ולומר, דשאני התם שנתחייב בד' חיובים שונים בשעה שיצא מן הצרה לגמרי, ורק לאחר מכן נתחייב בברכה מחמת צרה נוספת שניחתה עליו, ובזה הואיל ונתחייב בברכה מחמת הצלה אחת שאינה שייכת לחברתה, מברך ד' ברכות, משא"כ בנ"ד שיתכן לומר שכלל לא נתחייב בברכה כל זמן שלא הבריא לגמרי. אך עדיין נראה שיש לצדד שהואיל וחולי אחד אינו שייך למשנהו, ממילא הדבר דומה לניצול מכמה צרות שונות ומשונות ומברך. [ואמנם יש פוסקים הסוברים שבברכה אחת פוטר את כל חיוביו, וכפי שנקטו בשתילי זיתים ומשנה ברורה שם ס"ק ג'. אך אעפ"כ י"ל שבנדון דידן אף הם יודו שמברך עתה, מאחר ורפואת החולי האחרון עדיין לא באה, וכיון שכעת ניצול מחולי זה יברך עליו ברכת הגומל בשם ומלכות].

זאת ועוד אחרת, דאטו אדם שהוא בעל מום כל ימיו, או חולה באחד

הגומל מחמת ד' מחייבים שונים, כגון אם בא ממדבר לישוב ולא בירך, ושוב ירד לים ועלה ממנו, וחלה ונתרפא וכו', אם מברך ד' פעמים ברכת הגומל ואינו נפטר בברכה אחת, או דלמא די בברכה אחת לפטור את כל חיוביו. [ויש בפוסקים שאף דנו בדין אדם שלא בירך בכמה פעמים שהיה חולה ונתרפא וכיוצא בכך, אם מברך כמה פעמים ברכת הגומל, או די בברכה אחת לפטור כל חיוביו. ובאופן זה פשוט יותר דדי בברכה אחת לפטור חיובו. ודו"ק]. ובספר תורת חיים (סופר, סימן רי"ט ס"ק א') כתב שהואיל וברכת הגומל במקום קרבן תודה נתקנה, וכמ"ש הרא"ש בברכות פ"ט סימן ג', ממילא אטו מי שמחוייב בכמה קרבנות יביא קרבן אחד יען דעל שם אחד מביאו. לפיכך אם בא ממדבר לישוב והיה מחוייב לברך ונתעצל ולא בירך, וירד לים ועלה ממנו, ושוב חלה ונתרפא, ונחשב בבית האסור ויצא, לכולי עלמא מברך ד' פעמים. עכתו"ד.

[וראה עוד בשו"ת פרי הארץ אורח חיים סימן ז' שכתב כנ"ל, אך כתב שבאופן שאירע ונתחייב בכולם בבת אחת, וכגון שהלך למדבר ומשם ירד לים וחלה בהיותו בספינה, ובהיותו בספינה נחשב בבית האסורים, ובצאתו מן הספינה ניצול מן הכל, אינו מברך אלא אחת. ומשום דבזה אין טובתו שלימה כלל אלא בשעה שיצא ונתרפא מכולם, משא"כ באופן שבכל צרה נהייתה לו טובה שלימה

ממשכבו, הרי שיש לברך כבר ברכת הגומל ואין לעכב את הברכה, ובפרט במקום שקהל רב נקבצו באו לך, באותו מעמד מרטיט ונשגב.

ויש לדמות נדון דידן לדברי מרן בשו"ע שם סעיף ח' שכתב וז"ל: בכל חולי צריך לברך אפילו אינו חולי של סכנה וכו'. ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן, ובין שאינו קבוע. עכ"ל.

ומקור הדברים הלא הוא בתשובות הרשב"א (חלק א' סימן פ"ב) שכתב בזה"ל, שאלת עוד, חולה שחייב לברך, כמה הוא חושש עד שיהא צריך לברך. ואם יש לו מיחוש קבוע שחושש בו מזמן לזמן ועולה מחמתו למטה כל זמן המשך החשש, אם יש לו לברך אם לאו. תשובה, כך נראין הדברים, שכל חולה שעולה למטה מחמת אותו חולי, כשעומד צריך לברך, שכל שעולה למטה כעולה לגרדום לידון שאומרין לו הבא ראייה והפטר. ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע לבא מזמן לזמן ובין שאינו קבוע. ואדרבה כל שהוא קבוע הוא יותר חזק. ואף על פי שנעשה לו נס פעמים רבות וניצל ממנו, מן השמים רחמוהו, ולא כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא. עכ"ל.

ומפשט דבריו נראה, שבכל אופן שעלה למטה מחמת חולי וירד ועמד על רגליו, הגם שחליו הוא חולי קבוע

מאבריו כל ימיו, וכי מחמת זה לעולם לא יברך חליו על האחר שנתרפא ממנו ברכת הגומל (או על ירדתו לים או למדבר), משום שאין שמחתו והצלתו שמחה שלימה בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גדיו. אלא ודאי נראה, דבכהאי גוונא הואיל ובנוגע להצלתו מן חולי זה המסויים שפיר הוא טובה שלימה, על כן יברך בשם ומלכות ברכת הגומל. (ועיקרי הדברים נתבארו היטב בשו"ת רבנות אפרים חלק ו' סימן ת"כ בבירור הלכה מאת הרש"ז פרידמן, ע"ש). והוא הדין יש לומר בנדון דידן, דהואיל ומחליו הראשון ניצול לגמרי שפיר יברך בשם ומלכות, הגם שהינו עדיין נמצא במצב סכנה מחמת חולי אחר. (וכן מתבאר מדברי הגאון שבט הלוי בתשובה בחלק ט' סימן מ"ה, והובאו דבריו להלן).

בגדר חולי הבא מזמן לזמן בדין ברכת הגומל

ג. ובאופן אחר יתכן לבאר ולפרש פסק מרן שליט"א, שכפי המובן מדברי מקורביו ובני משפחת רבינו שליט"א, נראה שמחלה זו אשר בה הרב שרוי עתה, היא אמנם בגדר סכנה אך איננה סכנה מיידית ובימים הסמוכים לאותו מאורע שבו בירך הרב ברכת הגומל ב"ה הרב התהלך על רגליו והיה מהלך על בריו מה שבכל השבועות והחודשים האחרונים הרב שליט"א לא עשה, ואם כן הן אמת שיש חשש ח"ו מפני מחלתו זאת, אך הואיל והתהלך על רגליו וקם

מעיר לעיר וממדינה למדינה, וכי מחמת זה לא יברכו לעולם ברכת הגומל. ופשוט הוא, שכל שבאו למקום ישוב ועתה הם כבר לא בחזקת סכנה (ומתעבים שם כמה וכמה ימים, ואין זה חניה גרידא, אלא יותר מכך), שיש לברך בזה ברכת הגומל.

ה. וכפי שכתב כן בשו"ת שבט הלוי חלק ט' סימן מ"ה אשר נשאל שם אודות חיילי הצבא שמפליגים בים באופן קבוע, אימתי יברכו חיילים אלה ברכת הגומל. וכתב הגאון זצ"ל שם, הנה לבי נוטה יותר, דכן מברכים כשבינתיים שבו לביתם לחופשה לכמה ימים אעפ"י שלא גמרו שירותם, דזה שכתב המשנ"ב דאפילו באו לנמל לכמה ימים דלא יברכו, זה דוקא דעת האליה רבא אבל דעת העולת תמיד דבזמן ממושך כן יברכו. ומכל מקום גם להא"ר דוקא שמטרתם היא לנסיעה אחת מסויימת, אלא שבינתיים מפסיקים קצת לעלות ליבשה על מנת להמשיך ולגמור הנסיעה, בזה מסתבר דעת הא"ר והפוסקים. אבל בספנים שנים אחרי שנים, אשר שם מקום הילוכם וחיותם, וכי סלקא דעתך שספן לא יברך כל ימיו ושנותיו ברכת הגומל כיון שעדיין לא גמר שירותו ותפקידו, אלא בודאי שתפקידו מתחלק לכמה פרטים, משא"כ נסיעה אחת במטרה אחת שאין לברך על הפסקה לצורכה. וכן מבואר מדברי הגאון מאמר מרדכי שם שמדמה יורדי הים בכה"ג למי שיש לו

(הנקרא מחלה 'כרונית') הבא מזמן לזמן, הואיל וחזר עתה לקדמותו, מברך.

ד. וכן כתב רבינו שליט"א בספרו הגדול והרחב עריכת שולחן ילקוט-חיים (שם) לבאר דברי השת"ז הנז"ל עפ"י דברי הרשב"א הללו, וכה הם דבריו, אין לברך ברכת הגומל אלא לאחר שיצא לגמרי מהצרה, אע"פ שלא חזר לקדמותו. ואפילו אם זה מחלה 'כרונית'. ובהערה כתב הרב, כלומר, באופן שיש לחוש שיחזור לחלו מחמת איזו סיבה, וזה מה שנקרא בשפת הרופאים 'הסתבכות', שלאחר שהבריא הוא עדיין חלש, ושוב מתעורר אצלו החולי, אז אינו מברך, דאמרינן שזו הוכחה כי לא חזר עדיין לבריו כלל. אבל אם חזר לאיתנו, אף שאינו כבתחילה ממש, מברך. ואע"פ שלאחר מכן שוב חזר לו החולי, וכמ"ש מרן בשו"ע (סע"ח) וז"ל, ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע ובא מזמן לזמן, ובין שאינו קבוע. עכ"ל. כלומר, אפילו במחלה 'כרונית' הואיל וחזר לקדמותו, מברך. כך נראה לע"ד. עד כאן לשונו.

וטעם הדבר נראה לפרש, שהנה הלא גם יורדי הים והולכי מדבריות (וכל כיוצא בכך, כגון המצוי עתה באנשים הנוסעים למדינת הים, או לפי דעת הסוברים שאף על הילוך מעיר לעיר בשיעור מהלך ע"ב דקות) מברכים ברכת הגומל, והרי ישנם רבים כמו ספנים או רוכלים או אנשי הצבא וכיוצ"ב אשר כל ימיהם הינם מתהלכים

במצב של סכנה מצד החולי ואין זה טובה מושלמת שיכול לברך עליה. ושם כתב הגאון זצ"ל לצדד עפ"י מה שכתב בשו"ע הנז"ל שאף בחולי הבא מזמן לזמן מברך. הרי לנו, דאפילו במי שנשאר עוד ונמצא במצב של סכנת המחלה באשר היא קבועה בגופו בשרשה, ומתעוררת בהתקפים מזמן לזמן, בכל זאת צריך לברך אחרי כל התקף כאשר ניצול ממנו.

ואע"פ שבמשנה ברורה שם ס"ק כ"ו ביאר שהחידוש הוא לאידך גיסא, שלא נאמר שמיחוש הבא מזמן לזמן כבר ידוע שאין בו סכנה, אלא להיפך ואדרבה כל שהוא קבוע הוא יותר מתחזק, ואע"פ שנעשה לו נס מן השמים רחמוהו ולא כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא. אבל עכ"פ נמצינו למדים שבכל התקף קבוע הבא מזמן לזמן שאע"פ שגם אחרי עבור ההתקף נשאר עדיין במצב לא טוב, כי מחלה מסוכנת מקננת בגופו בקביעות ומחמתה הוא מקבל התקפים קבועים מזמן לזמן המכניסים אותו למצב של סכנה, בכל זאת צריך לברך אחרי כל התקף והתקף שניצול ממנו ברכת הגומל בשם ומלכות. ואם כן מכ"ש שיש לברך כשניצול מן הצלה אחרת לגמרי. [וראה בכף החיים שם ס"ק מ"ה בשם האחרונים, שאע"פ שיודע שחולי זה יחזור פעמים רבות, מברך הגומל בכל פעם שניצול מן החולי, ע"ש. וזה כדבר האמור].

מיחוש קבוע הבא מזמן לזמן שצריך לברך הגומל אעפ"י שיודע שיחזור עליו המיחוש, ומברך על כל פעם ופעם. עכתו"ד.

והוא הדין והוא הטעם לפי כל זה (וכפי שנזכר כבר בדברי הגאון זצ"ל שם), לגבי ברכת הגומל בחולה, שעל אף שהחולי הוא חולי הבא מזמן לזמן ויודע הוא שעתיד המיחוש לחזור עליו, ובפרט שיודע זאת רק עפ"י הרופאים וכעת אינו מרגיש את מחלתו הכבדה, ואף שמרגיש חולשה מיוחדת שלא הייתה לו קודם לכך, שפיר מברך כפי שכתב לן מרן שליט"א בדבריו הנז"ל עפ"י הוראת השתילי זיתים דאין צריך שיחזור להיות כבתחילה ממש. וכ"ז נראה שהוא מהטעם הנזכר עתה, שתקנת ברכת הגומל הוא על עצם יציאתו מצרה לרווחה, ויתכן שכעת הוא נדון לזכות ובפעם האחרת שיחלה אין זה אלא נדון חדש שאינו שייך לחולי הקודם. כן נראה לענ"ד. ובפרט בנדון דידן שמחולי הראשון הבריא לגמרי, וחזר להיות כבתחילה, ודו"ק.

ו. **וראה** בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"ח סימן כ"ב ס"ק א') אשר נשאל אודות מי שנחלה והטיסוהו ללונדון על מנת לנתחו, אם בהגיעו ללונדון יברך ברכת הגומל כדין הולכי דרכים שמגיעים למקום ישוב, או שמא שעל אף שיצא ממצב של הולכי דרכים, אך עדיין נמצא

גמלני כל טוב וכו'. עכ"ל. ומרהט לשונו נראה, שיכול החולה לברך ברכת הגומל הגם שעדיין לא יצא מכלל סכנה לגמרי. (ועיין עוד בשו"ת בית דוד חלק י"ד סוף סימן ק"ס, ובשו"ת ירך אברהם חאו"ח סימן ח').

כמו כן, נראה שיש להוכיח כזאת, ממנהג רבים מקהילות הספרדים שנהגו שהיולדת מברכת הגומל בשעת הברית לאחר ז' ימים מן הלידה, וכפי שפסק כן בכף החיים סימן רי"ט ס"ק ז'. והגם שודאי לא נתרפאה לגמרי מחולי הלידה. ואף נחשבת היא עדיין לחולה שאין בו סכנה עד ל' יום, ואעפ"כ מברכת. הרי שאין צריך שתצא מן הצרה לגמרי. [וראה לשון הרב עטרת זקנים שם שהוא אחד מן המקורות החשובים ביותר לדין זה, וז"ל, ונראה שאין לברך עד שיצא מהצרה לגמרי, וכן בחולה עד שיחזור לבריו לגמרי, וכמ"ש במכילתא על פסוק והתהלך בחוץ, וכן פירש רש"י, הרי כל זמן שאינו הולך על בריו עדיין הוא בספק סכנה. ואם כן לענין ברכת הגומל אין הטובה שלימה כל זמן שלא נגמרה. ואולי במה שתיקנו לומר גמלני 'כל' טוב שפירושו הטוב ההוא כולו ולא רובו. וכן אמרו חז"ל, למה לא נאמר כי טוב ביום השני, לפי שלא נגמר וכו', הרי שלשון טוב מורה על טובה שלימה שנגמרה בטובה ובמילואה. (אדוני מורי זקני בשם מהרש"ל). עכ"ל. ופשוט שבדרך כלל יולדת לאחר ז' ימים אינה באה לכלל כל זאת. ואכן בספר ברכת ה' להגר"מ לוי זצ"ל חלק ג' פרק ו'

[אמנם בציץ אליעזר שם כתב להסיק בנדונו האמור לעיל, שאין לברך מחמת שאינו נמצא במצב של הצלה גמורה וטובה שלימה, כי עדיין חולה הוא בגופו, ואינו דומה לחולי הבא מזמן לזמן באופן של חולי הבא מזמן לזמן וכעת הוא בריא ומתהלך על רגליו, דאז נחשב הדבר להצלה גמורה לברך ברכת הגומל. וכן כתב בשו"ת משפטי צדק למהר"ש גרמיזאן זלה"ה סימן י', ובשו"ת שדה הארץ חלק ג' או"ח סימן י', וכן מבואר בנצי"ב בפירושו על התורה העמק דבר פרשת וישלח פרק ל"ה פסוק א', ע"ש. עד כאן דבריו שם].

ז. וגדולה מזו מצאנו, שיש שסברו לומר שבכדי לברך ברכת הגומל אין צריך דוקא שיעמוד מחליו ויתהלך כאחד האדם, אלא אף שעדיין לא החלים לגמרי, כל שעמד ממטתו מברך. ואף דקדקו כן מדברי רבינו ירוחם (נתיב כ"ח סוף חלק א' דף רל"א סוף ע"ג) אשר הכליל וכתב סדר שינוי השם לחולה והתפילה בעד החולה, ומיד לאחר מכן כתב את סדר ברכת הגומל. וזה מקצת לשונו, שינוי השם שעושיין לחולה, בעבור שאמרו חז"ל כי אחד מהדברים שמקרעין גזר דינו של האדם הוא שינוי השם וכו', ואומר מצלאין אנחנא וכו' יהי רצון מלפניך ה' אלדינו ואלדי אבותינו שיהא שמו לבטל מעליו כל גזירות קשות ורעות וכו'. ואומר יודו לה' חסדו וגומר ויזבחו זבחי תודה וגו'. ומברך החולה בא"י אמ"ה הגומל לחייבים טובות אשר

אין הנוסחא כן, אלא 'שגמלני כל טוב'. אף על פי כן היה מקום לומר שאין זה משום שצריך שיהיה לו טובה מושלמת ללא שום יסורי גוף ונפש וכו', שהרי שנינו באבות איזהו עשיר השמח בחלקו. וכן מצאנו אצל יעקב שאמר, יש לי 'כל', לעומת עשיו שאמר, יש לי 'רב'. וכמו שאמרו חז"ל שהאדם השלם לעולם מרגיש בנפשו כי יש לו כל, והגם שיתכן שמבחינה גשמית חסר לו דברים רבים שאצל אחרים העדרם הוא חסרון. ועל כן, נראה שהגם שאומר בברכתו שגמלני כל 'טוב', אין צורך אלא שכעת יצא מן הצרה שנקלע אליה. וכדלעיל. [ובסידור כנסת הגדולה למהר"י צובירי זצ"ל, אצל המברך הנוסחא היא שגמלני טוב, ואצל העונים הנוסחא היא כל טוב, ע"ש ודו"ק]. כן נראה לענ"ד.

ונראה שיש הפרש בין נדון דידן למה שכתבו הפוסקים בפשיטות (ראה להגאון החיד"א בספרו מחזיק ברכה שם, והעתיקוהו האחרונים הבאים אחריו למעשה) לעניין מי שיש לו קדחת שלישית או רביעית שבא לו חמימות מיום ליום או מב' ימים לב' ימים וכיוצא, והוא שוכב על ערש, ואחר כך בא לו זיעה ומתרפא ועומד על רגליו כבריא, וחוזר חלילה וכו', שאין לברך בין קדחת לקדחת וכו'. וכן המנהג פשוט במקומותינו. עכתו"ד. ועיין בזה במאמר מרדכי שם ס"ק א' ובמוסגר שם, ודו"ק. ויש להתיישב בדבר עוד.

סעיף ט' הערה ט"ז העיר על כך, והסיק שאין לה לברך הגומל אלא עד שאינה מרגישה כאבים כלל מחמת הלידה, כיעו"ש].

ומצאתי בספר הליכות שלמה (הלכות תפילה פרק כ"ג סעיף ז') שהביאו מהגרש"ז אויערבך זצ"ל בזה"ל: נוסח ברכת הגומל שלפנינו, 'שגמלני כל טוב', קשה הוא, שהרי מברך על נס זה אע"פ שאין לו עדיין כל טוב. ונראה יותר, כהנוסח שבסידור הרב (וכן הוא בסידורי תימן) שהמברך אומר 'שגמלני טוב', והעונים אומרים 'מי שגמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלה'. ע"כ. ובהערה שם ביאר שיטתו בזה, דהרי הנופל מן הגג והוא מוכה וחבול, חייב בברכת הגומל, ואיך יאמר על כך שגמלני כל טוב. וכ"ש הנוסע לחו"ל לריפוי מחולי כבד, איך יברך מיד בהגיעו שגמלני כל טוב וכו', לכן טוב יותר לומר נוסח זה וכו', ע"ש. הרי שלנוסחאות אלו יתכן בהחלט שאין צורך שיצא מן הצרה לגמרי, ובפרט בנדון דידן שהם ב' סכנות נפרדות ומהאחת יצא לגמרי, חשוב הדבר לטוב בכדי לברך עליו ברכת הגומל, וזהו הטובה המושלמת. [וראה עוד בשו"ת בניין אב חלק ב' סימן י"ט, שבדבריו מבואר שבנדון דידן יש לברך ברכת הגומל בשם ומלכות, עיין שם בכל דבריו, ודו"ק].

ואמנם בסידורי ספרד ואשכנז, וכן בסידורי תימן נוסח ק"ק שאמי,

ס"ק ח', ובשו"ת משנה הלכות מהדורא תליתאה
סימן קע"ז).

ותשלום דברי הרב פתח הדביר ריש סימן
רי"ט הם כך, זה החולה שנתרפא
ונשאר טריפה מחמת החולי, מצי לברך
הגומל מכמה אנפי, חדא, דלמא אעיקרא
לא נטרף, דאין כאן אלא אומדנת הרופאים
דברירא להו הכי, ודלמא לאו שפיר חזו.
ואם תמצי לומר כדבריהם דהאי גברא
טריפה, הא איכא מאן דאמר דטריפה מצי
לחיות שנים רבות. ותו, דלאו מילתא
ברירא שימות תוך י"ב חודש מחמת
הטרפות, דהאיכא קצת טרפיות דמיעוטן
חיים, והאיכא נמי שמתרפאין מהטריפות
וירבו ימים. אי נמי, על ידי זכות או מזל
או השגחה פרטית. וכיון דאיכא כל הני
ספיקא לברך יש לברך וכו'. ולבסוף מסיק
שלא יברך מחמת חומר לאו דלא תישא,
וכדבר האמור בדברי השד"ח הנז"ל].

ה. וראה בשדי חמד מערכת ברכות סימן
ב' אות י"ב שהביא בשם הרב
פתח הדביר לדון בחולה שהבריא ועומד
על רגליו, אך הרופאים אומרים שנעשה
טריפה באבריו הפנימיים, אם יש לו לברך
ברכת הגומל אם לאו. והסיק שהגם
שמעיקר הדין יש לו לברך ברכת הגומל
בשם ומלכות, מכל מקום מאחר שכלל
בידינו לחשוש לספק ברכות, ויש להסתפק
באופן זה קצת, על כן יברך בלא שם
ומלכות, ע"ש באורך. ובשו"ת ציץ אליעזר
חלק י"א סימן כ"ה פרק כ"ז ס"ק ג' כתב
שהואיל ומעיקר הדין מברך בכהאי גוונא
בשם ומלכות, על כן הסומך לברך אין
למחות בידו, וכן אם החולה עצמו אינו
יודע שנעשה טריפה באבריו הפנימיים, יש
להניח לו לברך שלא תיפול עליו רוחו,
כיעו"ש. (וראה באגרות רעק"א סימן קכ"ג,
ודו"ק. ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן קנ"ב
ס"ק ג', ובשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב סימן ח')

בדין טבילת כלים בזמן הזה

(עריכת שולחן חלק ד' סימן שכ"ג אות ו')

צורך עוד להטבילו אף על פי שהסוחר
לא הטבילו, מכיון שכבר נפקע מרשות
הגוי ועבר לרשות ישראל אחר – הוא
הסוחר שלא עבר על שום חיוב
להטבילו, שאין החיוב אלא על הקונה
לשימוש (א).

עריכת שולחן ילקוט-חיים

(אורח חיים סימן שכ"ג אות ו')

היו מעטים שלא דקדקו להטביל כלי
אם קנוהו מישראל, אע"פ שנעשה
על ידי גוי. ושמעתי טעם, דסבירא להו
כיון שעל הרוב קנו מסוחר יהודי, אין

שמטבילין, לא נהגו לברך, משום שנסתפקו בכך (ד) (השאלה מסוגנת עפ"י דברי רבינו אלו בעריכת שולחן שם).

ביאורים ומוספים

בירור דעת חכמי תימן בזה

(א) וכיוצא בזה שמענו מהגאון מהר"פ קורח שליט"א, שאכן יש מחכמי הדור שהיו סבורים שכלים הנקנים ממוכר יהודי שקנה מן הגוי לסחורה, שאין צריך להטבילם, ומן הטעם הנז"ל. ואולם מאחר שמרן בב"י שם העלה לא כן, על כן הסומך לברך בכהאי גוונא, יש לו על מה שיסמוך. אבל בקנה כלי סעודה מן הגוי, יש לברך בשם ומלכות. והגם שברמב"ם ברכה זו לא נזכרה וכן בתכאליל העתיקים, עם כל זה יש לברך, מאחר שדעת רוב ככל הפוסקים שמברכים על טבילת כלים, וכפי שכן העלה הר"ש צאלח ז"ל בסידור עץ חיים שבהוצאתו, ובתכלאל תורת אבות. אמנם, בזמן הזה יש ספיקות שונים אשר מחמתם רבים נמנעים מלברך על טבילת כלים, שהרי רבות פעמים הכלי מיוצר בחו"ל ע"י גויים, אבל הבעלות היא של יהודים או שיש להם מניות ואחוזים עמם, ואין יודעים בבירור שהכלים בבעלות הגוי בלבד. עכתו"ד הגאון שליט"א.

וכסברא זאת כתב מרן בבית יוסף בטור יורה דעה סימן ק"כ, אלא שהוא דחה אותה מדיוק לשון הגהת אשירי, וזה לשונו: וכתב בהגהות אשירי, אבל אם לקחו חברו לחתוך קליפים ולא לצרכי סעודה, אין צריך להטבילו, שהרי שאול הוא בידו. עכ"ל. והיה נראה לי, דישראל שקנה כלי מגוי לסחורה, אם מכרו לישראל אחר, אין הקונה צריך להטבילו, דכיון שלא נתחייב ביד ראשון, שהרי לא היה עומד אלא לסחורה. ודמי להא דהגהות אשירי בלקחו לחתוך ולא לצרכי סעודה. אבל מדסיים וכתב, שהרי שאול הוא בידו, משמע שאם היה לקוח בידו, היה חייב טבילה. ואם כן הוא הדין בלוקח מהעומדין אצל ישראל לסחורה, כיון שמגוי לקחם. וכן הורה מורי הרב הגדול מהר"י בי רב ז"ל. עכ"ל הבית יוסף (ב).

ואף על פי כן לא העלה זאת מרן להלכה למעשה בשולחן ערוך שם, אע"פ שהעלה דין זה שמוזכר בהגהות אשירי. וממשמעות לשונו שם בסעיף ח' שכתב, אבל אם ישראל קנאו מהגוי והשאלו לחברו, טעון טבילה שכבר נתחייב ביד ראשון וכו', עיש"ב. לכאורה משמע דבלוקח לסחורה לא נתחייב ביד ראשון טבילה (ג). (וראה בפתחי תשובה שם ס"ק ט'). והרוב ואני כאחד מהם, נוהגים להטביל כל כלי שנעשה על ידי גויים, אע"פ שניקח מסוחר ישראל. ומתוך כך, אף על פי

וראה גם ראה למהר"ח כסאר זלה"ה בפירושו שם טוב בפ"ז מהלכות מאכלות אסורות דין ו' שכתב, וז"ל: ודע, דגם כלים הניקחין מישראל שלקחן מן הגוי, צריכין טבילה, דמה לי לקחן הוא מן הגוי מה לי לקחן חברו, דהואיל וחברו אינו יכול להשתמש בהן בלא טבילה, גם הוא אינו יכול להשתמש בהן בלא טבילה'. ומה דנקטו כלים הניקחים מן הגוי, לאו לאפוקי לקחן מישראל שלקחן מן הגוי, אלא לאפוקי שאולין וכיוצא בהן שהזכיר רבי' ז"ל. וכדדייק בגמ' התם (ע"ז דף ע"ה ע"ב). והוצרכתי לכתוב זה, לאפוקי ממאן דמיקל בזה, שאינו נכון לענ"ד. אחר כתבי זה, ראיתי גם כן להב"י ז"ל שכתב בי"ד בסימן ק"כ כמו שהערת. עכ"ל.

והנה, אין אנו עוסקים בדין ישראל שלקח מישראל שקנה מן הגוי ושניהם קנאוהו לצרכי סעודה, דבזה י"ל שודאי יש להטבילו, וכלשון מהרח"כ, דהואיל וחברו אינו יכול להשתמש בהן בלא טבילה, גם הוא אינו יכול להשתמש בהן בלא טבילה'. מה שאינו כן בנדון דידן, דקא עסקינן באופן שהראשון קנה הכלים מן הגוי לצרכי סחורה וממילא נפטר מחובת הטבילה, ולפיכך אף הבא אחריו שקנה ממנו, נפטר מלהטבילו. ובזה נראה מדקדוק לשון מהרח"כ שאף הוא מודה שאין צורך להטבילו, ומן הסתם בחו"ל היה מצוי לרוב שקונים כלים ישירות מן הגוי ללא תיווך עם ישראל אחר בינתיים.

ובר מן דין יש לומר, דהגם שדחה סברא זו מהרח"כ משום דלא סבירא ליה, אבל עכ"פ חזינן שיתכן שסברא זו רווחת הייתה בתימן בין החכמים הבקיאים בשרשי הדינים והמנהגים, ולפיכך הוצרך לדחותה. וראה מה שכתב לן תלמידו הרה"ג אח"כ שליט"א וז"ל, אם כוונתך למ"ש בסוד"ה ודע, לא ידוע לי מי הוא. ודרכו לכתוב כך גם כששמע מי שמיקל בזה, ולא דוקא שראה זאת בספרים. ולפעמים מעלים שם הכותב, מפני כבודו. ע"כ. [וכן שמענו ממור"ר שליט"א שכמדומה שאף מחמת כן היו מקילים בטבילת כלי שנקנה מישראל שקנאוהו מהגוי, וכדמות זה כתב בעריכת שולחן יו"ד סימן ק"כ סעיף ג', ע"ש. אמנם המציאות המצויה לרוב היא, שקונים מסוחר שקנה מן הגוי, ובזה י"ל שאף לשיטת מהרח"כ אין לברך, ויקשה לומר שיש מנהג באופן שקונה ללא תיווך מן הגוי].

וגדולה מזו מצאנו שסבר לומר הגאון בעל צפנת פענח זצוק"ל בפ"ז מהלכות מאכלות אסורות ה"ג שכתב וז"ל, הנה באמת נראה לי, דרק אם העכ"ם עשה זה עבורו לסעודה, אז חייב בטבילה מן הדין, אבל אם עשאן לסחורה, יש לומר שאין עליהם שם כלי סעודה כלל, כמו פת פלטר וכו'. עד כאן לשונו. אמנם שם דחה זאת למעשה, אך עכ"פ לנדון דידן, שהוא באופן שגם עשאן הגוי לסחורה וגם

בברכה, ולא איירינן הכא אלא בגוונא שהישראל הראשון קנה אותן מן הגוי לצרכי סחורה, והרי כלים אלו מותרין אף בתשמישי אכילה [ולכל הפחות אצל השואל מאת החנווני כלים אלו, כמפורש בשו"ע שם], ועל כן סבירא לן שפקע חובת טבילה מכלים אלו אף לאחר שקונה ישראל אחר מן החנווני כלים אלו לצרכי סעודה, ובזה יש לומר שאף הרדב"ז מודה. והגם שלפי טעמו נראה שהוא הדין אף בזה, מ"מ יש לומר שהואיל ונפטר אצל הראשון, לא חייבוהו עוד להטבילו, וראה להלן.

ועל גוף הטענה שהזכיר הרדב"ז, שהואיל וטעם הטבילה הוא כדי להוציא מטומאת הגוי לקדושת הישראל ממילא אין לחלק בדבר זה, הנה גם מרן בב"י לא דחה סברתו הנז"ל מטעם זה, אלא רק לאחר שראה שמדקדוק דברי הגהת אשר"י מדוקדק לא כן, וכן מפני הוראת רבו מהר"י בי רב שהורה לא כן, כנזכר לעיל. הרי שמפני טענה זו לא ראה לנכון הב"י לדחות סברתו זו. וטעמו ונמוקו נראה, שהרי כפי שמצינו הדין ברור שבאופן שהישראל שוכר או שואל מן הגוי כלים לצרכי סעודה, אינו צריך להטבילן כלל. וכן באופן שהחנווני קנה מן הגוי כלי סחורה, וישראל אחר משאילן או משכירן ממנו, אינו צריך להטבילן כלל, אע"פ דאי ניזל בתר טעמא, יקשה ויפלא טובא, מכדי טעמא משום טומאת הגוי

הישראל שקנה מן הגוי קנאן לצרכי סחורה, נראה שאין חיוב להטבילן אף לפי מסקנתו שם, וכנ"ל.

בירור דעת הרדב"ז בזה

(ב) **זהנה** בתשובת הרדב"ז (חלק ב' סימן תשמ"ה) כתב, ולעניין הלוקח כלי 'סעודה' חדשים מישראל שלקחן מן העכו"ם ולא הטבילן, הדבר ברור אצלי שצריכין טבילה, דטעמא דהך טבילה משום דיצאו מטומאתו של עכו"ם לקדושתו של הישראל, ומה לי ישראל ראשון ומה לי שני, כיון שעדיין לא הטבילן לא יצאו מידי טומאתן, ולא נכנסו לקדושתן של ישראל וכו'. אלא ודאי קושטא דמילתא דצריך טבילה, ואפילו עבר הישראל הראשון ונשתמש בהם בלא טבילה, לא בשביל כך פקע מהן טומאתן, וצריכין טבילה. ומינה לא תזוז. והנראה לענ"ד כתבתי. עכ"ל. הנה בדבריו אלו מבורר, שבאופן שהישראל הראשון קנה הכלים מן הגוי לצרכי סעודה ולא הטבילן, וקנה אותן כלים ישראל אחר, הרי הוא מחוייב בטבילת הכלים, משום שטעם הטבילה בשביל שיצאו הכלים מן טומאת הגוי לישראל, והוא הדין בזה. [ונראה שאף בזה היה מי שפקפק בכך, ודו"ק].

אמנם לדין נמי נראה פשוט, דבכהאי גוונא היה הדין הוא שמטבילן

בבירור דעת מרן השו"ע והפוסקים

(ג) והנה כפי שדקדק רבינו הגאון שליט"א בעריכת שולחן שם, הרי שמרן בשו"ע שם לא העלה דין זה כלל, ואף מדקדוק לשונו משמע שחזר בו ממה שפסק בב"י, דהנה כן הוא לשון מרן בשו"ע שם, השואל או שוכר כלי מהעובד כוכבים, אינו טעון טבילה. אבל אם ישראל קנאו מהעובד כוכבים והשאילו לחברו, טעון טבילה, שכבר נתחייב ביד הראשון. ויש מי שאומר, שאם לא לקחו הראשון לצורך סעודה אלא לחתוך קלפים וכיוצא בו, אין צריך להטבילו. ע"כ. ודקדק הגאון שליט"א בדבריו המובאים לעיל, שמזה שהדגיש מרן הטעם שהשואל כלי מישראל שקנה מן הגוי טעון טבילה, מפני שכבר נתחייב ביד ישראל הראשון, הרי משמע שבאופן שלא נתחייב טבילה אצל ישראל ראשון, שוב יתכן שאף הקונה ממנו אינו צריך להטבילו יותר.

כמו כן יש לדקדק עוד, שהגם שהעלה מרן בשו"ע לדינא דהגהת אשר"י, הרי כתב זאת בלשון 'אם לא לקחו הראשון לצורך סעודה אלא לחתוך בו קלפים וכיוצא בו, אין צריך להטבילו', ומדוקדק מדבריו שגם הישראל השני שקנה ממנו לצרכי סעודה, אינו מחוייב להטבילו. ועוד, שמזה שמרן לא העלה לספרו הקצר האי דינא שהזכירו בב"י עפ"י דקדוק לשון הגהות אשר"י, וכהוראת רבו מהר"י בירב, יתכן שלמעשה לא חשש לו מרן להלכה

וקדושת הישראל, וטומאה שבהן להיכן הלכה. אלא על כרחין, אין טעם זה מחייב אלא לפי מה שחייבוהו חז"ל בתקנתם וגזירתם, וכדלהלן.

ועוד, שהרי יש מן גדולי הראשונים שכתבו שאין הטעם לטבילת כלים מחמת הטומאה שעליהם, אלא מגזירת הכתוב הוא. (ראה בדברי הרא"ש שלהי ע"ז סימן ל"ו, וברשב"א בתוה"ב הביאו בב"י סימן קכ"א ד"ה כתוב בת"ה ובד"ה כתב הרשב"א, ואור זרוע בע"ז סימן רצ"ג). אמנם רבינו הרמב"ם שם דין ה' כתב שטבילה זו אינה לעניין טומאה וטהרה, אלא לעניין גיעולי עכו"ם, כיעו"ש. ועיין עוד לו בפירוש המשנה שם. אולם נראה לבאר הדברים עפ"י מה שכתב רבינו בהלכות מקוואות פי"א הי"ב וז"ל, דבר ברור וגלוי, שהטומאות והטהרות גזירת הכתוב הן, ואינם מהדברים שדעתו של אדם מכרעתם, והרי הן מכלל החוקים. וכן הטבילה מן הטומאות, מכלל החוקים היא. ע"כ. ונראה שהגם שיסודה של תקנת טבילת כלים היא מחמת גיעולי עכו"ם כנזכר לעיל מדברי רבינו הרמב"ם, עם כל זה מכלל החוקים היא מחמת הטענות הנז"ל, שהרי פעמים פטרוהו חז"ל מן הטבילה ופעמים חייבוהו הגם שטעם זה שייך. ואם כן נראה ברור, שאף נדון דידן בקונה מישראל שקנהו לסחורה הרי הוא בכלל.

גם על עיקר הדקדוק מלשון הגהת אשר"י הנז"ל, לולא דברי קדשו ובכדי לקיים מנהגם של ישראל, היה ניתן להשיב ולומר, שאין כוונתו לומר אלא שאע"פ שהכלים לקוחים אצל הראשון לסחורה, אך מאחר שכעת הם שאולים אצל ישראל אחר שהוא משתמש בהם לצרכי סעודה, והיה מן הדין לחייבו טבילה הגם שהבעלים אינו משתמש בהם אלא לסחורה, לזה קמ"ל שהיות וכלים אלו שאולים בידו מישראל שפטור מן הטבילה, ואינם לקוחים בידו מן הגוי ממש, אין הוא חייב לטובלם. ולעולם כל שהישראל הראשון שקנה מן הגוי לקח מן הגוי כלים אלו לסחורה, ובא ישראל אחר וקנה ממנו לצרכי סעודה, פטור הוא מלהטבילם, משום שכבר נפטרו אצל הראשון שלקחם, ושוב אין עליהם חובת טבילה.

וכעין דקדוק הרב בית יוסף, היה נראה לדקדק כן מלשון התוס' בע"ז דף ע"ה ע"ב ד"ה אבל שאולין לא, וז"ל: אמר רבינו שמואל, ישראל ששאל כלי מישראל חברו שקנה מעכו"ם, צריך טבילה, 'כיון שבא לידי חיוב טבילה ביד ישראל ראשון'. ע"כ. ומדוקדק דדוקא מאחר שבא הכלי לידי חיוב טבילה אצל ישראל הראשון מחוייב הישראל השני להטבילו, אבל באופן שאף אצל הישראל הראשון הכלי לא בא לידי חיוב טבילה, משום שקנה מן הגוי לצרכי סחורה, שוב אין הישראל השני מחוייב להטבילו ואע"פ שקנאו

כלל, דבלאו הכי מדוע לא כתב דין זה בשו"ע בהדיא כפי שכתבו בב"י, הלא כפי האמור יש מקום לטעות בלשונו בשו"ע דסבירא ליה לא כן.

וראה להגאון החיד"א במחזיק ברכה (יו"ד סימן מ"ז ס"ק ד' ד"ה ואחשבה) שכתב, זימנין דמרן הבית יוסף רוח על פניו יהלוך בחיבור השולחן ערוך, וחזר בו ממה שהביא בבית יוסף בראותו כמה פוסקים שכתבו להיפך, והדר הוא לכל חסידיו. גם מהר"א לניאדו בשו"ת רועי ישראל (סימן י"ג דף י"ד ע"ב) כתב, ואודיעך קושט דברי אמת, וכלל גדול זה נקוט בידך, שבכל מקום שאנו יכולים למצוא איזו עילה כל שהיא, לתת טעם להשמטת מרן השולחן ערוך איזה דין שהביא בבית יוסף, ולומר הטעם משום שהוא שלא כהלכה, אז בודאי אמרינן הכי בפה מלא, שמשום שראה אחר כך שאין דין זה מוסכם להלכה, השמיטו מספר הלכותיו הוא השולחן ערוך. ע"כ. (והובא בטה"ב ח"ב דף שע"ז, ע"ש). וביד מלאכי (כללי הפוסקים אות ד') כתב, דרכו של מוהר"י קארו בספר הקצר הוא להשמיט כמה דינים שהביאם בבית יוסף מפני שלא מצאם בשאר פוסקים, ומ"מ בבית יוסף הביאם כי הוא מאסף לכל המחנות, וזה משפט הספר ומעשהו. וע"ש עוד. [וראה עוד בשו"ת פעולת צדיק ח"א סימן מ"ה, ושם בנוה צדיק הערה ד', ובשו"ת בצל החכמה ח"ג סימן ג'].

בתלמוד (וכן בתכאליל המוקדמים). וכפי שאכן כתב כן בהדיא בדעתו חד מן קמיא, רבינו הריטב"א בחידושו למסכת ע"ז שם, והוסיף שכן המנהג שלא לברך על טבילת כלים, כיעו"ש. וכן הובא בתכלאל המבואר (שהוגה ע"י מהר"פ קורח שליט"א) דף תקנ"ב, שיש נוהגים לברך על טבילת כלים, ויש הנוהגים שלא לברך על טבילת כלים, ע"ש. והנה הגאון מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן ע"ר לגבי אם מברכים על נר יום טוב, כתב בהאי לישנא: וביום טוב כתב הגמ"י והמרדכי בשם הירושלמי לברך על הנר. ואנו לא נשמע מקדם לברך בכל העיר, זולתי קצת מקרוב. והטעם נראה, דלא זכר הרמב"ם כי אם נר שבת דוקא, אשר יאמר כי הוא זה דדוקא נר שבת ולא של יום טוב וכו'. גם בתכאליל לא נזכר יום טוב בכלל ברכות דמצוות זולתי נר שבת לבד וכו'. וזו היא שיטת קדמונינו שלא לברך, ואין לשנות וליכנס בספק ברכות לבטלה. עכ"ל הבהיר.

והגאון הראח"ן זצוק"ל בהגהותיו שם, הוסיף להוכיח שאין לברך על נר של יום טוב, ממה שכתב הרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות דין ג' וז"ל, וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים וכו', כגון מקרא מגילה והדלקת נר שבת והדלקת נר חנוכה, בין מצוות שהן וכו', ע"ש. ומדלא זכר רבינו כי אם שבת ולא יו"ט, מוכח דדוקא נר שבת שהוא חובה מדברי סופרים יש לברך עליו, ולא על נר של

לצרכי סעודה. [אמנם יש לדחות זה, משום שזה הדין ברור ללא חולק, שבאופן ששאל ישראל מישראל שקנה מן הגוי כלים לסחורה, שאינו צריך להטבילם, כמבואר בשו"ע שם].

בדין הברכה בזמן הזה, ובדעת הרמב"ם בדין ברכת טבילת כלים

(ד) ויש לצרף מלבד כל זאת, שהרי בזמן הזה כתבו כמה מפוסקי זמנינו, שאין לברך כלל על טבילת כלים הנקנים מגוי, מחמת שאין ידוע אם אכן הבית חרושת רק בבעלות הגוי ולא בשותפות עם ישראל, וכן שמא יש לישראל עם הגוי מניות בבית חרושת זה, והלכך אין לברך על הטבילה אלא בידוע שאכן נקנו הכלים מבעלות הגוי בלבד. וכן הובא בספר בנתיבות ההלכה קובץ מ"ו דף תר"י, משם הגר"נ קרליץ שליט"א, שהורה שאין לברך כיום על טבילת כלים מחמת הספיקות שיש בכך, ע"ש. וזאת כפי שהורה הגר"פ קורח שליט"א בדבריו הנזכרים לעיל. [וראה בעניין זה בספר טבילת כלים פרק ב' סעיף ג' והלאה, והערות שם, ובפרק ג' הערה ט'].
אם יש לצרף מה שברמב"ם לא נזכרה ברכת טבילת כלים

אם יש לצרף מה שברמב"ם לא נזכרה ברכת טבילת כלים

זאת ועוד אחרת, יש לצרף לכך, מה שכפי הנראה יש מחכמי תימן שסברו שדעת הרמב"ם שאין לברך על טבילת כלים, מאחר שלא נזכרה לה ברכה

אות י' ד"ה עד כאן, בדין ברכת הדלקת נר שבת, שגם בשבת הוא נלמד מק"ו מנר חנוכה, ע"ש. אבל נר ליום טוב לא נזכרה שום חובת הדלקה בתלמוד כלל, ואע"פ שיו"ט שווה הוא לעונג וכבוד כשבת, מ"מ הוא יכול כל שעה להדליק נר ביו"ט ולמנוע המריבה או להביא כבוד ועונג לביתו, משא"כ בשבת שאסור להדליק בה נר. ולפיכך ברור לכל מעיין, כי הדלקת נר ביום טוב הוא מנהג ולא הלכה, ולפיכך תמצא שיש מקומות שהגם שדקדקו במצוות קלה כבחמורה לא נהגו להדליק הנר כלל.

ולפי זה נראה שמטעם זה לא הזכיר רבינו הרמב"ם חובת הדלקת הנר ביו"ט ואפילו לא כמנהג, משום דסבירא ליה שיכול להדליק כל אימת שירצה. ולפיכך הטוענים כיון שלא זכר הרמב"ם ברכת הדלקת הנר אלא בשבת, משמע דסבירא ליה שדוקא בשבת יש לברך על הדלקת הנר ולא ביו"ט שאין לברך. הרי לפי מה שכתבנו אחר המחילה תלו תניא בדלא תניא, שאם אין הדלקה כלל לדעת הרמב"ם, פשוט שאין לו להזכיר שיש לברך. [והמשל אומר, אם אין יסוד אין בניין]. ואף אם נהגו להדליק נר ביום טוב, הרי אינו עפ"י הרמב"ם, וממילא גם הברכה או העדר הברכה אינה שייכת לדעת רבינו. עכתו"ד הגאון שליט"א שם, וע"ש עוד באריכות נפלאה. הרי שלפי דבריו אין להביא ראיה מהשמטת הרמב"ם

יו"ט שאינו חובה ואין לברך עליו. ולזה לא נזכר נר יו"ט בתכאליל בכלל ברכת המצוות כיון שאינו חובה כמו שבת וכו'. עד כאן.

הרי מדבריהם יש ללמוד, שכשם שהוכיחו מהשמטת הרמב"ם והתכאליל ברכת נר יו"ט, דמוכח דסבירא ליה שאין מברכים על כך, כן גם יתכן לבאר מה שיש שסברו שאין לברך על טבילת כלים מאחר שהרמב"ם השמיטה, וכפי שכתב לן בהדיא הריטב"א. (אמנם אין זה אלא ליישב אלו הנוהגים כן, ובדרך הלימוד ולא למעשה, וכדלעיל).

אמנם ראה בעריכת שולחן סימן תקי"ד סעיף י"ד שכתב, נוהגים להדליק נר ביום טוב. יש אומרים שקודם ההדלקה צריך לברך, ויש אומרים שאין לברך מספק ברכה לבטלה. ויש מקומות שלא נהגו להדליק נר ביום טוב. ובהערה שם כתב, והמנהג כפי שהוא בדורותינו מחולק הוא בין הנוהגים לברך והנוהגים שלא לברך, וגם מזמן מהרי"ץ כבר היו שנהגו לברך. וכמו שהעיד הרב שתילי זיתים בסימן רס"ג ס"ק י"א שהמנהג לברך. אך עוד נלמד מלשון מהרי"ץ כי בימי הראשונים לא נהגו להדליק כלל נר ביום טוב.

והטעם הפשוט לע"ד הוא, משום שאין לנו לחדש ברכות שלא נזכרו בתלמוד. וכבר כתבתי שם בסימן רס"ג

לא הייתה עשויה מחרס, ומחוייבת היא בטבילה כדין, וזה הלא מצוי בכל בית. (כן שמעתי ממור"ר הגר"ש קורח שליט"א). וכן כתב במצפיות דף ל"ה, כלי המטבח כוללים חרס, אבן, נחושת וכו'. כלי בישול הקהוה הוא מחרס מכודר מעט וכו', זה מקרוב נשתמשו בכלי נחושת במקום 'גמנה' שנקרא 'דלה' וכו'. העריבות הגדולות מחרס ללישת הבצק המכילות חצי פח מים, נקראות וכו', ויש מנחושת הנקראות 'טיסאן אלעגין' וכו'. ע"כ. אמנם יש לציין, שנראה שכמעט ולא היה מצוי טבילת כלים בתימן, מאחר שכפי הנראה המציאות הייתה שלא היו מחדשים כלים אלא לזמן רחוק, או מחמת העניות או מחמת שלא היה צורך, ממילא לכאורה עדיין אין לדון דבר זה כנחלת הכלל. ומכל מקום זאת היא דעת מרן שליט"א. וצ"ע.

ברכת הנר ביו"ט לנדון דידן, ששם הרי להרמב"ם אף אין חובת הדלקה. אמנם לפי דברי מהרי"ץ ודעימיה, הרי שיש מקום לכ"ז. [ואמנם רבים נהגו לברך על נר יו"ט, כמובא בסידור כנסת הגדולה חלק ב' דף צ"ה, ובספר ויצבור יוסף בר חלק ג' פרק תשיעי, ובשו"ת דובר שלום חלק ג' סימן ח"י, ואין כאן מקומו. וראה עוד כיוצא בזה בעריכת שולחן חלק א' סימן ק"ב הערה ד', ובחלק י' סימן קצ"ו הערה ט', ע"ש].

ואין לומר, שבתימן כלל לא היה מצוי שיטבלו כלים, מאחר שלא נשתמשו אלא בכלי חרס, וממילא הלא בדבר שאינו מצוי אין בו משום מנהג (וכמ"ש הרמב"ם סוף פי"א מהלכות שחיטה ועוד). שכן זה אינו מדוקדק, שהרי העריבה שלשו בה הבצק

וידי
בישורון
מלך

ויהי בישורון מלך

דברי מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א בעצרות התפילה והחיזוק לרפואת מרן רבינו שליט"א

מרן רבינו הגאון רבי שלמה קורח שליט"א
זקן רבני תימן וגאב"ד בני-ברק*

מורי ורבותי, באתי לפגוש אתכם, רציתי לפגוש כל אחד ואחד, לאחר שבארץ ובמדינות רבות התקשרו וביקשו. אני ראיתי את יהדות תימן בחורבנה בשנות העליה, וכעת ואני רואה בחוש את המהפכה שמתחוללת בציבור שלנו, מהפכה חיובית, מהפכה של ניצחון, נצחנו את כל ההולכים בחושך. זו לא מליצה, הם הולכים בחושך ממש. יש להם אמנם מזגנים, יש להם תאורה, יש

להם הכל, אבל המוח שלהם חשוך. הילדים שלהם רועים בשדה זרים. הקשר המחבר בין התולדה שלו הולך ונשטט. ואני יודע מהנסיון וממה שראיתי, איך אומרים בשפת הרחוב, כולם יאכלו אותה. עד עכשיו הבחור או הבחורה יש להם כח הבעיטה, ימים יגיעו – ואני הגעתי אליהם.

תמיד אמרתי בשיעורים פה, כל אדם מאתנו מזומן למקרים, מזומן להפתעות, מזומן לתלאות. מה שצפיתי אצל אחרים, הנה ראיתי אצלי. אני התנהגתי בכל הכללים הרפואיים. לא אכלתי חיטה, לא אכלתי מטוגן, לא אכלתי כל דבר שהרפואה מתנגדת אליו, כביכול שמרתי על נפשי. ואכן בדיקות חוזרות היום, ואצלי התוצאה כמו ילד בן שמונה. אבל ההפתעה באה ממקום אחר שלא צפינו ולא ראינו את זה. אין חס וחלילה מקרה. צדיק הוא

ביאורים ומוספים

א. משאו של מרן רבינו שליט"א, במעמד נדיר ומיוחד בביקורו בהיכל בית מדרשו בבני-ברק, יום ראשון ד' תמוז ה'תשע"ח.

וצדיק משפטו. מי אני ומה אנחנו כולנו שנתאונן ונדבר, כל אחד צפוי למכה גדולה ח"ו. והכנס הזה לא הכנתי אותו, אמרתי אני אזרוק דברים שיוצאים לבד בלי להכין הרצאה מסויימת, להעביר לכל אחד מה שאני עומד בזה.

אמנם אני התחנכתי מקטנות ועד עכשיו ב"ה לבוז להבלי העולם, אבל עכשיו ראיתי שהבז שהתייחסתי לעולם הוא אפס ממה שהוא בוז באמת. הכל התגמד אצלי. תדעו לכם, גם אצלכם זה יתגמד. אין לי ערך לא ברבנות לא בכסף ולא בתענוגות, אם כי לא רדפתי אחרי התענוגות, כל אחד יכול לראות מה יש לי ומה אין לי. בכל אופן, כל דבר שבאים לדבר איתי שקשור להוויות העולם, אני לא יכול לראות את זה בכלל, אני לא יכול לשמוע על זה. ואף על פי שידעתי את כל זה בבחינת ההגיון, אבל היום חשתי את זה. ראיתי שהכל הבל וריק. מסכנים הצעירים והצעירות שמחכים עד שיקבלו סטירת לחי.

אני אומר לכם, לא הופתעתי ממה שקרה לי, הכנתי את עצמי, והכנתי את כל אלה שבאים ללמוד אתנו פה בכל יום ראשון. לא הופתעתי, ידעתי כי לא לעולם חוסן ולא נזר לדור ודור. גם על זה דיברנו הרבה. לא התארים שיש לך יתמידו, ולא הכח שלך. לא הכח שלך יעמוד ליום הדין. זהו מה שאומרים חכמים: אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה. איך נעמוד לפני בורא עולם, מה נשיב לו ומה נאמר לו, מה נגיד לו.

כל ההוויה העולמית הזאת, כל החוויה האדירה הזאת של בריאת העולם, כל תכלת השמים וכל בארות המים שנובעים באדמה, אלו מכריזים על מציאותו של הבורא. הוא לא צריך אותנו בכלל, לא את הברכות לא את התפילות, הוא לא צריך כלום. אם חטאת מה תמעל לו, ואם לצת לבדך תשא. איך אומרים

בשפת הרחוב, 'אתה תאכל הכל'. ימים יגיעו, אתה תראה ימים יגיעו, כל אחד יראה את זה כמו עיניו, ויראה כי לא כדאי להתרברב ולזוז דעה.

אם יש משהו שאני יכול להעביר, כבר העברתי אותו. תסתכלו בספרים שלי, למעלה מעשרה כרכים דיברתי על כל נושא שבעולם, על הווית העולם מכל מיני בחינות. אבל היום אני

ביאורים ומוספים

ב. עפ"י דניאל ט', י"ד.

ג. חגיגה ט', ב'.

ד. עפ"י משלי ט', י"ב.

מרגיש את זה מעשי, במוחש. עד עכשיו הכל מתואר כמקרה כסברא כהגיון, היום ההגיון חדל להיות הגיון. אנחנו עומדים, אני בכל אופן עומד בפני מציאות קשה עד מאד. תדעו לכם, אני כתבתי בספרים 'יש בורא עולם' ו'נצח חיינו', אני לא מפחד מהמוות. המוות אצלי הוא דבר נשגב מאד. דיברתי אתכם (מי שזוכר, ומי שלא זוכר שיפתח את הספרים). זה לא דבר שמפחיד ומאיים. מה שמפחיד ומאיים הוא, איך נישא פנינו, איזה בושת יהיה לנו.

אנחנו מאמינים שיש עולם הבא, אנחנו מאמינים שנפגוש את אבותינו ואת אמותינו הקדושות. איך נישא פנינו, ואנחנו מיררנו את חיינו. סבי זצ"ל כותב במשכיל דורש, בן המערער חיי אביו מרגיש אותו אבא בנשמה שלו עקיצות נוראיות. תדעו לכם, אלו דברים המקובלים איש מפי איש עד סוף כל הדורות. מי שמאמין מילט את עצמו, ומי שח"ו אינו מאמין הוא יאכל אותה. יום יבוא ויזכירו לו החיים מי הוא, מה ממדיו ומה עצמתו מה כוחו ומה גבורתו של האדם.

ולכן, כנס זה מבחינתי וגם מבחינת כולם, הוא חשבון נפש. חשבון נפש על הטלטלה שעברנו ועדיין אנחנו עוברים אותה, מלחמה של האור עם החושך, מלחמה של האמת והצדק עם השקר וההטעיה. יש מלחמת תרבות שאף אחד לא מסמן אותה בשמה, חושבים שזה עניין של נוחות, וזה לא נכון, זהו עניין של התרסה, מה שהוא לא שומר שבת ח"ו זה לא בגלל שלא נוח לו, אלא זהו עניין של התרסה. הכניסו לו את הנוח הזה, הכניסו לא את הארס הזה. מנצלים את הדמיונות של הבחור או הבחורה, יש להם רק דמיונות לא יותר מזה. הם מסכנים, הם אומללים.

הציבור שלנו, הנוער שלנו הוא עוד יותר אומלל, כי גם עולם הזה אין לו. אחר כך הוא ימכור אבטיחים או יארגן משלוחים מבית לבית באופנוע, זה מה שהוא יקח מכל החיים שלו, ולא שמים לב לזה. תראו בלי עין הרע, בני הישיבות, הנה הם מול עיניכם, כביכול הם עניים. הם יותר עשירים מכולם, הם לבושים, נקיים, אכלו, שתו, עם ילדים, לא חסר להם דבר. הם מנצלים את התקשורת על עניות שהיא יחסית, אדם שיש לו יכטה ויש לו מאות מליונים, לעומת זה שמרויח אלפים שקל בחודש. זה נקרא עני. אבל מבחינת המציאות הוא לא עני.

מורי ורבותי, אנחנו צריכים לדעת, לא באתי פה לבכות, רק קצת פרצתי, באו אלי מאות אנשים לבקר אותי, אמרתי להם, אני לא בוכה גם אתה לא תבכה. אין לי על מה לבכות. אם יש לי על מה לבכות זה על חיים על שעות שאיבדנו, על זמן שלא ניצלנו, על צדקה וחסד שלא עשינו. על זה יש לבכות. שאר הדברים תשאם הרוח. אף אחד לא יקח אתו שום דבר. "כי לא במותו יקח הכל, לא ירד אחריו כבודו, כי נפשו בחייו יברך, ויודוך כי תטיב לך"^ה.

אני רציתי לברך ברכת הגומל, וכדי להשתיק את כל השמועות אני אומר לכם בקיצור נמרץ מה איתי. היה לי שתי בעיות, בעיה אחת שהצהבת התפשטה בכל הגוף, והייתי צריך לעשות ניתוח ועשינו אותו ב"ה. והיה לי בעיה נוספת שאי אפשר לעשות שום דבר אלא להשאיר את זה לרחמי שמים. ועל זה אני מבקש שתמשיכו להתפלל. אני רק מודאג שאני אחזיר את הנשמה טהורה כמו שקיבלתי אותה, שאר הדברים לא מדאיגים אותי. אני אשתדל לחזור בתשובה שלימה ולהיעזר בזכותכם. [החתן שלנו הלך על דעת עצמו ועשה טוב, לשאול את רבי חיים קניבסקי שליט"א אם לעשות את הניתוח השני. ר' חיים עשה גורל הגר"א, ויצא שב ואל תעשה עדיף. גם הרופא שקיבל למעלה משישים אלף שקל אמר להשאיר את המצב כמות שהוא. וכבר ראיתי אנשים שהקציבו להם הרופאים חיים, והרופאים מתו לפניהם].

בעזרת ה' יתברך הקב"ה ישלח לכם רפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל. ברוכים תהיו על כל התחינות ועל כל התפילות. לא תאמינו מאיפה התקשרו אלינו, מקנדה, ממקסיקו, מהונג קונג מהקלפים, מכל העולם ומכל הארץ. הספר הזה 'יש בורא עולם' עושה לי נחת רוח, יש יהודי שהלך לאיזה עשיר ממקסיקו לבקש ממנו שיתרום להוצאת ספר יש בורא עולם, והוא תרם אותו. אם הכרזתי שיש בורא עולם במקסיקו, דיינו שילמדו עלי זכות.

הגאון הגדול רבי עמרם קורח שליט"א
 רב קהילת תורת חיים
 ביתר עילית

ורפא ירפא

ברשות אבא מורי, תמיד לא שמעתם עלי, לא הייתי פה, יש לי קהילה בביתר ואני עסוק שמה ברוך ה', אמנם אני עומד מאחורי הוצאת מרבית הספרים של א"מ, וככה נמצא שיום יום אנחנו צמודים לאבא שליט"א.

כאשר אבא היה בגיל חמש אבא חלה מאוד, הרופאים בתימן [שם הרפואה לא הייתה מי יודע מה], ההצעה שלהם הייתה להשליך אותו בין השיחים... הסבתא (אשת מהר"י קורח צוק"ל, בעל 'משכיל דורש' ושא"ס) אמרה, הוא עוד יהיה רב בארץ ישראל, כשעוד לא ידעו איך הוא יגיע לארץ ישראל בכלל. וברוך ה' זה מה שהיה. וכך גם בעזרת ה' מה שיש עכשיו גם נעבור בעזרת ה', כמו שאבא אמר לכם תמיד.

כתוב בחז"ל, על היונה שהביאה בפיה, עלה של זית, אמרו רבותינו, והנה עלה זית טרף בפיה אמרה היונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם. (ע"כ). הנה השאלה מתוק ומר, זה עניין של הסתכלות ותפיסה. ישעיה הנביא אומר, אוי לאומרים למר מתוק ולמתוק מר, לחושך אור ולאור חושך. יש אנשים שיכולים להחליף את המציאות ואת התפיסה. גם כאן, מה הביאור שהיונה אומרת ומביאה כזית מרור, ועם ישראל נמשלו ליונה, כזית מרור בידי ה'.

ואפשר לפרש כפשוטו, באמת זה מרור, אבל עדיף שזה יהיה מרור אמיתי אפילו בידי ה', ולא מתוק בידי בשר ודם. זה כפשוטו. אבל אפשר עוד לומר, שהכזית המרור בידי ה' כיון שזה בידי ה', אז זה נהיה מתוק. זה נהפך להיות מתוק. ואילו המתוק שאתה מקבל מידי בשר ודם, זה נהפך להיות מר. זה גם פירוש. אבל כל שכן שהמתוק הוא בידי ה', שזה עדיף מן הדבר שהוא מר בידי בשר ודם.

ביאורים ומוספים

ז. נאמר בביקורו של מרן רבינו שליט"א, ביום ראשון ד' תמוז ה'תשע"ח.

ז. עירובין י"ח, א'.

ח. ישעיה ה', כ'.

וזה אני אומר, אבא אמר כבר בקשר לניתוח של הפרופסור, שירד מן הניתוח הזה, וכמו שרבי חיים קניבסקי שליט"א אמר. עוד לפני שהפרופסור ראה את כל מה שרואים אמר רבי חיים שליט"א, "שב ואל תעשה עדיף". זה החלטה לא פשוטה מה שהוא אמר. זה מפחיד לומר מה שהוא אמר. צריך לדעת שזה גם מה שאמר אחרי זה הרופא. אבא בעקבות כך קיבל שתי החלטות, הייתי אומר אמיצות מאד, שתי החלטות אמיצות, אחת שהוא לא עושה שום ניתוח, ועוד החלטה נוספת, מאחר שהיו כמה אפשרויות בריפוי, הוא החליט שלא לטפל אחר ששמע שיקולים סיכוי מול סיכון.

רבותינו אומרים^ט, "ורפא ירפא", מכאן שניתנה רשות לרופא לרפא. מצד שני הרמב"ן כותב^י, שאדם המאמין בה' אין לו מה לחפש בבית הרופאים. איך מסתדרים שני הדברים, "ורפא ירפא" שניתנה רשות לרופא לרפא, וכן שהמאמין והבוטח בה' אין לו מה לחפש בבית הרפואה. התשובה היא, שזה תלוי ברמת הביטחון שאדם בוטח בה' יתברך. ככל שאתה בוטח פחות אתה צריך לדרוש ברופאים יותר, ואם יותר פחות בה' אני עוד יותר ברופאים.

אצל אסא כתוב^{יא}, דרש ברופאים, ולא דרש בה'. הייתה טענה על אסא המלך, שדרש רק ברופאים, ולא דרש בשם ה'. אז צריכים למצוא שילוב בין דרישה בה' לבין 'ורפא ירפא'. אנחנו לא ברמה כזאת של הרמב"ן שלא מחפשים בבית הרפואה, אבל אחרי שאבא החליט מה שהחליט, אנחנו נמצאים בערך כך, אני לא יודע להגיד אחוזים, שמונים אחוז בידי שמים ועשרים אחוז אנחנו עכשיו דורשים ברופאים וכנראה גם פחות מכך. כיון שהחלטנו כך, יש איזה הקלה מסויימת שאנחנו בוטחים בה' יתברך, עם כל התפילות שמתפללים הציבור, כל יום להזכיר משהו, וגם בגני הילדים ברחבי הארץ שהילדים הקטנים מתפללים ואומרים כל יום - הגנת אומרת להם, והם צועקים "אמן", אז אנו תפילה בעזרת ה' שיקויים בנו, "רפאני ה' וארפא"^{יב}, ו"הסירותי מחלה מקרבך"^{יג}, שבעזרת ה' אבא בקרוב יבריא לגמרי. בזכות תפילת רבים שמתפללים "הן קל כביר לא ימאס תפילת רבים"^{יד}, אמן ואמן.

ביאורים ומוספים

ט. ברכות ס', א'.

י. על ויקרא כ"ו, י"א.

יא. דברי הימים ב' ט"ז, י"ב.

יב. עפ"י ירמיהו י"ז, י"ד.

יג. עפ"י שמות כ"ג, כ"ה.

יד. עפ"י איוב ל"ו, ה'.

אשרי משכיל אל דל^{טו}

ברשות המארגן של כנס זה, הרב אורי משה עומסי שליט"א, ברשות הרבנים הגאונים היושבים כאן, לומדי תורה ומרביצי תורה, ברשות הציבור הקדוש, אינני יודע אם כולם מכירים את מו"ר אבי שליט"א, מתוך הנחה שכן, אבל עוד כשהוא היה בתימן בגיל שש עשרה - שבע עשרה, הוא עלה לארץ, הסבא (מארי עמרם קורה זצוק"ל) היה הרב הראשי של תימן, בצנעא. אנשים שבאו לבקר את אבא, ובאו הרבה זקנים וסיפרו על הסבא והם מדברים עליו בחיל וברעדה.

אבא הביא כאן מכתב ואני אקריא אותו, לכבוד ארגון יביע אומר בראשות הרב אורי משה עומסי שליט"א, שמחתי לשמוע על התכנסות קדושה זו, וטוב הוא, כינוס של צדיקים טוב להם וטוב לעולם^{טז}, וקל וחומר שהדבר נעשה בהתעוררות בשלום. עוד ברצוני להודות, לציבור הקדוש שהתאספו כאן בתפילה לה' יתברך לרפואתי השלימה. וכל המתפלל על חברו נענה תחילה^{יז}. ואני מברך אתכם על כך. ברוכים תהיו על התפילה שהתאספתם כאן. ע"כ.

תפילת רבים יש לה כח, כתוב "והן א-ל כביר לא ימאס תפילת רבים"^{יח}. גם כאשר יש גזירה, כאשר רבים מתאספים כאן ובכל המקומות בארץ ובעולם, ומתפללים לרפואתו. בין אנשים שאנחנו מכירים, ובין אנשים שאנחנו לא מכירים, בכל מקום מתפללים.

אך יש לדעת, התפילה אסור שהיא תהיה מהשפה ולחוץ, עדיף שהתפילה תהיה בכוונה מבלי כוונה. אצל חזקיהו מצינו^{יט} שלמרות שנגזר עליו למות צעיר בן שלושים ותשע, אמר לו הנביא ישעיה, "כבר נגזרה גזירה". אמר לו חזקיהו, "בן אמוץ כלה נבואתך וצא". תפילה מועילה אפילו חרב מונחת על צווארו של אדם, לעולם אל יתייאש מן הרחמים. מיד "ויסב פניו אל הקיר". אומרת הגמרא מה זה קיר? הוא התפלל מקירות לבו. התפילה שבאה

ביאורים ומוספים

טו. נאמר בכינוס חיזוק לרפואת מרן שליט"א בפתח תקוה, יום שלישי ט"ו סיון ה'תשע"ח.

טז. מסכת כלה רבתי פרק ו' הלכה ד'.

יז. בבא קמא צ"ב, א'.

יח. עפ"י איוב ל"ו, ה'.

יט. ברכות י', א'.

מקירות הלב, זה תפילה שיש לה סיכוי להתקבל. אז יש פה הרבה אנשים שמתפללים. הגמרא אומרת המתפלל על חברו צריך שיחלה עליו, התפילה צריכה להיות עד שיחלה עליו, זאת אומרת שהתפילה צריכה להיות באמת, אמיתית מכל הלב.

חשיבותם של תלמידי חכמים

נביא כאן כמה גמרות בקצרה שמזכירים כאן את חשיבותם של תלמיד חכם.

הגמרא אומרת², תלמיד חכם נדמה יותר מספר תורה. וכמו שכתוב בגמרא במסכת מכות, כמה טיפשים האנשים שקמים בפני ספר התורה, ולא קמים בפני תלמיד חכם. רואים שלכל הפחות יש לראות את התלמיד חכם כספר תורה.

הזוהר הקדוש מביא סיפור על תלמיד חכם אחד שנפטר, ולא הסכימו להכניס אותו לגן עדן. שאלו, למה תלמיד זה עומד בחוץ? השיבו, כיון שהתלמיד חכם שמע שיעור מהרב, והרב הלך בדרך מסויימת, והתלמיד רואה שבדרך זה הרב יכשל, ובמקום להסב את תשומת לבו לדבר, הרב הגיע ונכשל. ובגלל דבר זה הענישו אותו.

יש בגמרא במנחות³, כאשר רבי טרפון היה זקן הוא לימד סוגיא בדין מנחת העומר והבאת ביכורים, והיה לו קושיא לרבי טרפון. ותירץ את זה יהודה, יש אומרים רבי יהודה ויש אומרים יהודה, והוא שמח מאד. אמר לו רבי עקיבא, איך יכול להיות כזה שמחה על קושיא שרבי טרפון לא ידע לענות, ותלמיד זה בא ומשיב? אמר לו רבי עקיבא: יהודה, צהבו פניך שהשבת פני זקן, אתה שמח שהשבת פני זקן, תמהני אם תגמור את שנתך. אותו זמן היה שבועיים לפני פסח, וכשהיה חג השבועות חודשיים אחרי זה הגיע רבי עקיבא, אמר להם יהודה זה איפה הוא? אמרו לו, נפטר והלך לו. זהו העונש הבא על פגיעה בתלמיד חכם, הפוגע בתלמיד חכם חז"ל התייחסו ודיברו על כך במקומות רבים.

ועל כן, על אחת כמה וכמה כאשר עכשיו ספר תורה שרוי בצער, מי שכל חייו מקטנותו עד עכשיו לא פסק פומיה מגירסא, מהבוקר עד הלילה, רצוף. וכן אלו שמכירים, הרי הוא אחד שהקיף את כל שולחן ערוך, את כל החלקים כולם, את כל חלקי הרמב"ם, תשובות בהלכה ועוד... יותר משלושים ספרים שיצאו, וכמעט מוכנים לדפוס עוד לפחות שש שבע מוכנים כמעט לדפוס מלבד ספריו "חידושי שלמה" חידושים על כל הש"ס, אבל עכשיו הכל

נעצר. מה שאני מדבר עם אבא, אני מדבר עמו עשרים וארבע שעות רצוף, אני ואחיותי ואשתו רצוף איתו עשרים וארבע שעות, בעיקר מה שכואב לו זה לגמור את הספרים. זה מה שבעיקר עומד מול עיניו.

גורל הגר"א

אני רוצה רק לספר עוד איזה סיפור שלא שמעו אותו, סיפור מעניין, מן הסתם כולם מכירים את הגאון רבי חיים קניבסקי, כל שנה הוא עושה סיום על כל הש"ס כולו בבלי ירושלמי ושולחן ערוך, כידוע. הייתה לנו שאלה לגבי ניתוח מסויים, הרופא אמר אני יכול לתת לכם את הנתונים, אבל לגבי ניתוח כזה או כזה אתם תחליטו. בכולם יש דברים טובים ובכולם יש סיכון מסויים. זוהי החלטה לא פשוטה. החתן שלי הלך לשאול את רבי חיים קניבסקי. [זו הפעם הראשונה שאני מספר את זה], רבי חיים קניבסקי - מי שידוע, מרוב ניצול הזמן בדקות ובשניות עד כדי כך, הוא כבר הפסיק לברך, הוא היה אומר "ברכה והצלחה", הוא כבר אומר את זה בראשי תיבות, הוא אומר "בו"ה"... הלך החתן שלי ואמר, צריך תפילה לרבי שלמה בן רבי יחיא. הוא אמר לו "בו"ה". אמר לו, פה מדובר ברבי שלמה קורח רב העיר בני ברק. אמר רפואה שלמה, תאמרו "למנצח לבני קורח", "שיהיה לו רפואה שלמה". אמר לו, אבל יש פה התלבטות לגבי ניתוח מורכב יותר מורכב פחות, זה מסוכן וזה מסוכן, מה צריך לעשות? הוא חשב וחשב, מי שמכיר את המהלך כל זה לא כל כך מצוי, אחר כך אמר, אני יעשה עליו גורל הגר"א, תביא את התנ"ך ונעשה גורל הגר"א. [גורל הגר"א מי שידוע נעשה על ידי רבי אריה לוי, בזמן שבמלחמת ששת הימים נהרגו אולי שבע עשרה חיילים ולא ידעו מי פלוני ומי אלמוני... וכך רבי אריה לוי עשה גורל הגר"א, ואמר זה גופתו של פלוני, וזה של פלוני, והנשים שלהם כולם קיבלו את זה כגורל משמיים...].

ואכן הוא עשה גורל הגר"א ואמר, אל תעשו את הניתוח. אך הנכד שלו אמר, הרב משמע מהפסוק הזה שכן יש לעשות את הניתוח. שוב חשב וחשב ואמר, "שב ואל תעשה - עדיף". אז זו הייתה תשובה - לא לעשות. אנחנו עשינו ניתוח מקדים, לא את הניתוח הגדול הזה, אבל עשינו ניתוח מקדים שבו אפשר לראות את החלטה, וכפי שהפרופסור המליץ לעשות. אז עשינו את הניתוח הזה, והתברר שרבי חיים קניבסקי לא טעה, הוא ידע בדיוק מה שאומר הסי טי והאם אר אי... מה ששמה לא ידעו, ידע רבי חיים קניבסקי, ולא עשינו את הניתוח. זהו סיפור מאד מעניין.

אני רוצה לסיים, יישר כח לציבור שהתפלל עכשיו, ומעכשיו גם כן בבקשה להמשיך להתפלל בכל מקום שאפשר, מדי פעם בהדלקת נרות, כשיש זמן, בהפרשת חלה, לומר תהלים ולהתפלל לרפואתו.

הפסוק אומר בתהלים^{כב}, "אשרי משכיל אל דל, ביום רעה ימלטהו ה'". פירוש, המשכיל צריך להעמיק. "אשרי המשכיל אל דל" – אדם חושב מה פלוני הדל צריך, וכך הוא נותן לו צדקה. "ביום רעה ימלטהו ה'" – אם חלילה יבוא לו יום רעה, על הנותן צדקה, אזי באחד הימים הקרובים או הרחוקים יעמוד לו הדבר לזכות ליום רעה ו"ימלטהו ה'". אבל אני אומר, לא רק צדקה בכסף, אלא גם אם אדם עכשיו בריא ושלם, ויש אדם חולה הוא נקרא "דל" "אשרי משכיל אל דל" – אלה שהתפללו כל הזמן על הדל = חולה, "ביום רעה ימלטהו ה'" – אותם תפילות שמתפללים תפילות עכשיו, התפילות האלה, יעמדו בבא העת גם לאותו מתפלל. כמו שאבא כתב קודם במכתב שהקראתי, "המתפלל על חברו, נענה תחילה"^{כג} – אותם תפילות יעמוד להם תמיד לעת רצון – אמן ואמן.

הגאון הגדול רבי פינחס קורח שליט"א

רב קהילת שערי הלכה

בני-ברק

מעלת תפילת הרבים^{כד}

ברשות הקהל הקדוש שהתאספו יחד למעמד התפילה. התאספנו כאן לצורך תפילה לרפואתו השלימה של מורינו הגאון רבי שלמה קורח שליט"א הי"ו.

ידוע לכולנו שאין גדול יותר כמו כח התפילה, וכפי שמצאנו אצל חזקיהו^{כה}, שישעיהו היה צריך להגיע לחזקיהו, ומפני כבודו לא רצה ללכת והמתין עד שיבוא אליו חזקיהו. ומאידך חזקיהו גם כן לא רצה ללכת אל ישעיהו אלא המתין שיבוא אליו, מפני כבוד המלכות. [וזהו בגדר שמירה על כבוד כל אחד]. וכתוב במדרש, שהקב"ה החלה את חזקיהו ואמר לישעיהו, לך לבקר את החולה. פותח ישעיהו לחזקיהו כשבא לבקרו ואומר לו^{כו}, "כה אמר ה', צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה". אמרו חז"ל, מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא. שאל אותו חזקיהו, מה עשיתי. השיב לו ישעיהו, כיון שלא קיימת מצות פריה ורביה בזה שלא נשאת אשה, על כן באה אליך הרעה הזאת.

אמר לו חזקיהו, ומה אעשה, ראיתי ברוח הקודש שבני שיצאו ממני יהיו רשעים. ענה לו ישעיהו, אין זה מוטל עליך לחשוב חשבונות אלא לעשות מצוותך. אמר לו חזקיהו, אם כן תביא לי את בתך ואשא אותה לאשה. אמר לו ישעיהו, כבר נגזרה גזירה ואין מה לעשות יותר. אמר לו חזקיהו, 'בן אמוץ, כלה נבואתך וצא, שכן מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים'. מיד "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר", והיינו שהתפלל להקב"ה שיתן לו אריכות ימים, ובאמת נוסף לו עוד חמש עשרה שנה של חיים.

למדנו כמה גדול כחה של התפילה, שהגם שכבר גזרו עליו שסיים את תפקידו בעולם הזה, בכל זאת נתבטלה הגזירה ע"י התפילה והוסיפו לו מחמת כן עוד חמש עשרה שנה של חיים.

ביאורים ומוספים

כד. נאמר בעצרת באלעד, מוצ"ש פרשת אמור ה'תשע"ח.

כה. ברכות י', א'.

כו. מלכים ב' כ', א'.

וכל שכן שגדולה מעלת תפילת הציבור. ועל זה נאמר^{כז} "א-ל כביר לא ימאס" – לא ימאס תפילת הרבים^{כח}. וזהו הנשק הסודי של אבותינו בכל עת צרה, שהיו מתכנסים לבתי כנסיות והרעידו את הקירות. ואף כל אדם יחיד היה זועק בכל עת צרה, וכך היו רואים ישועות. וזהו שכתוב^{כט} "אל תיראי תולעת יעקב", ואיתא בחז"ל^ל למה נקראו ישראל תולעת, אלא כשם שהתולעת כחה בפיה שמכרסמת עד שמסיימת דבר, כן בני ישראל כחם בפיהם. ומנא לן שלכל אחד ואחד יש חיוב להתפלל בעת צרה, הנה אמרו בברכות^{לא} על הפסוק 'ויחל משה', ואמר רבא וכו' כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש, נקרא חוטא וכו'. והיינו, שאם לא היה מתפלל על חברו היה נקרא חוטא. וממילא ישנו חיוב להתפלל על חברו בכדי שלא להיות נכלל בכלל חוטא.

תלמיד חכם צריך שיחלה עצמו עליו

ועוד אמרו שם, אמר רבא, אם תלמיד חכם הוא, צריך שיחלה עצמו עליו. דהיינו, צריך להיות חולה מרוב תפילות על תלמיד חכם שה' יושיע אותו.

ויש לעיין, מדוע נכפל החיוב להתפלל על תלמיד חכם במיוחד. ובגמרא בסנהדרין^{לב} אמרו, תנו רבנן, כשחלה רבי אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו, רבי טרפון ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, נענה רבי טרפון ואמר, טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים שטיפה של גשמים בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא. נענה רבי יהושע ואמר, טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה שגלגל חמה בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא. נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר, טוב אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא. (ע"כ).

מקשה רבי חיים שמואלביץ, מה באו לומר לו תלמידיו, וכי באו לעודדו, הלא היה להם להתפלל עבורו, ומהיכן היא תפילתם עבור רבם.

ביאורים ומוספים

כז. עפ"י איוב ל"ו, ה'.

כח. ברכות ח', א'.

כט. ישעיה מ"א, י"ד.

ל. מדרש תנחומא פרשת בשלח, ט'.

לא. ברכות י"ב, ב'.

לב. סנהדרין ק"א, א'.

אלא שזוהי הייתה התפילה, כיון שאתה חשוב מכל הדברים שהזכרנו, לפיכך אנו מתפללים עליך ומבינים גדול חשיבותך שאתה מזכה לחיים.

אנחנו נמצאים בכינוס הזה להתפלל, וזקוקים אנו לרחמים רבים, וכמו שאומרים בתהלים^{לג} "ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם". אמר גדול אחד, עם כל זה שהקב"ה שולח רפואה ורופאים לאדם, עם כל זה צריכים תפילות.

אנחנו נמצאים במצב שהרב זקוק לעבור טיפול רפואי, ואי אפשר לדעת כמה זמן הדבר ימשך, ובמיוחד שהרב שליט"א חלש מאד, וגם על כך צריך להתפלל שהכל יעבור בשלום ויצליח. הלכך, כיון שהמצב כן, צריכים אנו להתפלל. והכל תלוי בתפילות שלנו, אם נידע איך להתפלל, "וא-ל כביר לא ימאס".

ואין ספק שכל המתפלל על חברו נענה תחילה^{לד}, וכל אדם צריך תפילה על עצמו. יתן ה' שישמע שוועתינו, ונזכה לראות ישועות גדולות ונחמות, אמן ואמן.

כח התפילה^{לה}

ידוע כחה של התפילה, שאפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים^{לו}. וכידוע שעם ישראל כוחו הוא בתפילה, וכשמתפללים נושעים.

וכך דרשו חז"ל^{לז} על הפסוק^{לח} "אל תיראי תולעת יעקב", למה נמשלה ישראל לתולעת, מה תולעת כחה בפיה שמרכסמת בפיה כל דבר, אף ישראל כחם בפיהם. וכך עשו אבותינו מעולם במשך כל הדורות שזועקים אל ה' והקב"ה שומע תפילתם. וכמו שנאמר^{לט} "ותעל שוועתם אל הא-להים". וזה כאשר מגיעה התפילה מקירות הלב.

ביאורים ומוספים

לג. ק"ז, כ'.

לד. בבא קמא צ', א'.

לה. נאמר בעצרת בבני ברק, יום ראשון י"ד אייר ה'תשע"ח.

לו. ברכות י', א'.

לז. מדרש תנחומא פרשת בשלח, ט'.

לח. ישעיה מ"א, י"ד.

לט. שמות ב', כ"ג.

יש לנו חובה להתפלל כעת, וכמו שאמרו במסכת ברכות^מ, שכל היכול לבקש על חברו ואינו מבקש, נקרא חוטא. ואף שם כתוב שאם הוא תלמיד חכם צריך שיחלה עצמו עליו. וכן כתב במאירי, שעל האדם לישא בעול עם חברו, וצריך להרגיש מעט סבל, וזהו מה שהקב"ה רוצה שנזעק בתפילה.

פעם היינו צריכים להתפלל עבור איזה חולה, וביקשו ממני שאכנס לה'סטייפלער' זצ"ל, נכנסתי וביקשתי ממנו שיתפלל עבור אותו חולה. כששמע את הדברים, התחיל לצעוק ואמר, אני אתפלל עליו, אתם תתפללו עליו. החיוב להתפלל הוא על כל אחד ואחד מאיתנו. ומי שהכיר את התפילות מאז ומעולם [וגם בתימן], מה שהחזיק אותנו בין ביחיד ובין ברבים, היו התפילות, כל אחד ואחד היה משתפך ומתחנן על נפשו לפני בורא עולם, ולא היה פונה לאנשים שיעזרוהו אלא לכתובת אחת ויחידה, בורא עולם.

אנחנו נמצאים במצב שמורינו ורבינו שליט"א לא מרגיש טוב, ואינו עומד בקו הבריאות, וכעת הוא צריך לעבור טיפול כירורגי, וההתאוששות לוקחת זמן רב. ואין הסבל רק על מורינו ורבינו שליט"א, הסבל הוא על כולנו, יש מחמת כן פחות שיעורים, פחות הרבצת תורה, פחות זכויות לכלל ישראל, אם כן הסבל הוא שלנו, וודאי שאנחנו צריכים להתפלל שהקב"ה יאמר די לכל הצער הזה, ויחון ויחוס על מורינו ורבינו שליט"א, ושיהיה לו שלוחים טובים "שישלח דברו וירפאם", שישלח לו מלאך וירפאם, וכמו שכתוב "וימלט משחיתותם"^{מא}. והיינו, שהרפואה תהיה שלימה ומושלמת, ושהקב"ה עצמו ישלח לו את הרפואה, ואז היא תהיה מושלמת. וצריכים לדעת שאם הרב שליט"א סובל, הסבל הוא גם שלנו.

ונזכה לשמוע בע"ה שהרב יקבל טיפול טוב ויחזור לאיתנו, ונזכה להמשיך להתבשר מתורתו. הכל תלוי בנו. נתפלל בקול רם, לפי שהקול מעורר הכוונה. ונזכה שהקב"ה יושיע אותנו במהרה, אמן ואמן.

הגאון הגדול רבי יוסף נדב שליט"א
חבר בית הדין הרבני הגדול

חובת התפילה בעת צרה^{מב}

לא ידעתי שרבינו שלמה שליט"א חולה במצב לא טוב, הוא שאר בשרי ובן משפחתי, תלמיד חכם גדול, ועל כולנו החובה להתפלל לרפואתו השלימה.

אני זכיתי להכיר את התפילות לפני קרוב לשמונים שנה, אך מזווית אחרת. בשעה שהגיעו הגרמנים למצרים אנחנו היינו בירושלים, ושמענו שבכוונתם להגיע לארץ. מארי יחיא יצחק הלוי היה לו ידיד זקן מארי [יחיא] נחום, והם הלכו שניהם וכינסו את כל הילדים לבית הכנסת הגדולה, ואמרו תהלים, לאחר מכן פתחו את ההיכל והביאו את כל הילדים שישבו על הארץ, ואמרו להם: תזעקו "אבינו שבשמים רחם עלינו". התפילה הייתה בוקעת רקיעים. יום לאחר מכן כבר נתבשרנו ושמענו שהגרמנים ימ"ש קיבלו הוראה לעזוב את המקום, הצינורות של המים נהפכו לנפט וכך לא יכלו להתקיים, ניצלנו בזכות התפילה. ואני זוכר זאת היטב היטב... וזהו שמובא בחז"ל^{מג}, להזהיר גדולים על הקטנים. כך היא מעלת תפילתם של תינוקות של בית רבן שלא טעמו טעם חטא מעולם, בכוחם לבטל גזירות קשות.

רבתי, אם אנחנו רוצים למלא את חובתינו, צריכים אנו לזעוק עד לב השמים שהקב"ה ישלח מהרה רפואה שלימה להרב שליט"א. ויה"ר שנצא מכאן ומיד נתבשר בשורה טובה כי הרב שב לאיתנו כבתחילה, אמן ואמן.

ביאורים ומוספים

מב. נאמר בעצרת במודיעין עילית, יום רביעי י' אייר ה'תשע"ח.

מג. יבמות קי"ד, א'.

הגאון הגדול רבי יפת טיידי שליט"א

ראש ישיבת דרכי הלל

כח האמונה ^{מד}

"ובטוב העולם נדון" ^{מ"ה}, הקב"ה דן את העולם בטוב. עכשיו הוא הזמן לעורר בשמים לזמן טוב, שיהיה שבוע טוב, שיהיה הכל טוב. צריך להאמין באמונה שלימה שבאמת יהיה טוב. בדרך שמעתי, שרבינו ה' ישמרהו ויחיהו ויאריך ימיו בטוב ובבריאות, רבי שלמה עמרם בן יחיא ונעמי. כשהיה ילד בן שמונה הוא סיים את התפקיד בעולם. ככה הרופאים אמרו. אמא ^{מ"ו} שלו ע"ה הצדקת, אמרה, חס ושלום! הוא עוד יהיה גדול, יחבר עוד הרבה ספרים. רבי שלמה אמר, יש לי עוד שישה ספרים לחבר, אני חייב לחבר ספרים. רצון יראיו יעשה

ביאורים ומוספים

מד. נאמר בעצרת בקרית הרצוג, מוצ"ש פרשת אמור י"ג אייר ה'תשע"ח. [הערת המערכת, מאחר ומאמר זה נערך מתוך סרטי הקלטה לא ברורים כלל, על כן מאמר זה עבר עריכה והגהה לשונית על ידינו, ויתכן כי שגינו בהבנת הדברים, ואין לתלות הטעות אלא בנו].

מה. אבות פרק ג', משנה ט"ו.

מו. יש להביא את המעשה בשלימות, וכפי שהובא בגליון שביבי אור, אייר ה'תשע"ח, וז"ל: מעשה נורא הוד מסופר על אשת מהר"י קורח זיע"א, בעל ה'משכיל דורש' ושאר ספרים, איך שבו היא צפתה וראתה כי עתיד רבינו שליט"א להיות ממנהיגי האומה ומגדולי התורה, ומעשה זה כבר נזכר ע"י רבינו שליט"א במבואו לספר משכיל דורש, וזו לשונו בתוך דבריו שם: ברם, זכורה היא לטוב. בילדותי מדוכא ביסורים קשים הייתי, לפי פקודת הרופאים נסעתי בדרכיה המשובשות של תימן להתרפאות בעדן. מיום שיצאתי עד שחזרתי, חודשיים לא פסק פיה מתפילה ותחנונים ליושב שמים. כל יום שני וחמישי צמה לרפואתי השלימה יחד עם אמי מורת תבלח"א. גם מקרבן חלבה ידמה מולטה נפשי. עד כאן מדבריו שם. אמנם לרוב ענוותנותו של רבינו השמיט הוא ממעשה זה חלק נרחב ונכבד, וכפי שסיפר אחיו ר' מאיר ה"ו, בזמן חוליו הנורא של אחי הגאון שליט"א, הואיל ולסבי הרע"מ קורח זצ"ל היו קשרים מיוחדים עם השלטונות עקב מעמדו, עלתה בידו להביא לביתנו רופא מיוחד אשר היה בא לתימן מדי פעם לצרכי המלוכה וכיוצא בזה [שהרי בתימן לא היו רופאים ובתי חולים כידוע], כאשר ראה הרופא את מצבו של הילד, אמר נואש מלרפאותו, והקציב ימים ספורים לחייו. כשמעו דברים אלו הרבנית נדרה ע"ה, אשת מהר"י קורח זצוק"ל, צווחה באומרה, "ח"ו, אל תאמינו לו, הוא עוד יחיה שנים רבות, עוד עתיד הוא להיות מגדולי ישראל וחכמיו" ... עד כאן.

ואת שוועתם ישמע ויושיעם^{מז}. "רצון יראיו יעשה, ואת שוועתם" – הוא רק שומע. בעז"ה יעשה ויצליח. ברור לנו רבותי שעלינו להתעורר.

בימי ספירת העומר, לא מתחילים לספור מפסח, מתחילים יום אחד אחרי פסח. שאל אותי הרב רזיאל שאול שליט"א, למה לא מתחילים ביום הראשון של פסח. הלא כתוב 'תספרו חמישים יום'^{מח}, אז תתחיל לספור מהיום הראשון. ככה שאל אותי הרב רזיאל, למה מתחילים לספור רק מאחרי יו"ט ראשון של פסח. ובאמת כך הראשונים שואלים.

אומרים הראשונים, פסח זה מיוחד, צריכים להתבונן להתחזק על מה שהיה בפסח, כל הנסים של הקב"ה. איך אומרים בהלל הגדול, למה נקרא שמו הלל הגדול, "נותן לחם לכל בשר, כי לעולם חסדו"^{מט}. זה ההלל הגדול. ואומרת הגמ'^ג הסיבה שאומרים הלל הגדול בפסח, משום שהרי הלל הגדול מה זה, "נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו". איזה פלא עצום שהקב"ה נותן לכל בשר, לכל אדם ואדם את הדבר המתאים לו לאכול. על כך נקרא הלל הגדול, מפני שאדם מתבונן בדברים הנפלאים הללו, וממילא הוא בא לידי הלל הגדול, כי אדם צריך לא להפסיק להלל, ולא להפסיק להודות לה' על הנסים הגדולים האלה. זה נקרא הלל הגדול.

עיקר השאלה של הרב רזיאל שאול שליט"א, למה לא סופרים ביום הראשון של פסח, היא כיון שצריך שאנשים ירגישו את האותות והמופתים שהיו שם. כל המכות שהיו, מאתיים חמישים מכות, כמה שמוסיף יותר הרי זה משובח, ואז יש לנו הבטחה "כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך"^{נא}. כמה שיש יותר (מכות) יותר יש אמונה בבורא עולם.

רבותי, שבועיים של עשרת המכות במצרים, "כל המחלה אשר שמתו" כתוב, מאתיים וחמש ואז לא יהיה שום מחלה. ורבינו יהיה בריא ונקי ויקבל מחדש חיים להמשיך הלאה להנהיג את העדה, רבינו הוא ש"ס מהלך ממש. בזכות חמש תיבות של "אל נא רפא נא לה", ה' ישלח לו רפואה שלימה ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו.

ביאורים ומוספים

מז. תהלים קמ"ה, י"ט.

מח. ויקרא כ"ג, ט"ז.

מט. תהלים קל"ו, כ"ה.

נ. ברכות ד', ב'.

נא. שמות ט"ו, כ"ו.

ה'בן איש חי' מסביר את מה שקראנו בשבת, "וראויה היא השבת לרחם"^{נב}. שואל הבן איש חי, מה זה "היא", וראויה השבת לרחם. מבאר ה'בן איש חי', "היא" זה הולך על חמש תיבות ואחד עשרה אותיות. הברכה הזאת כולם מתכוונים מכל הלב, שמורינו ורבינו ימשיך להוביל ולהנהיג. הוא אמר לי פעם, אני לא רוצה שיבואו אלי בטענות, בשמים יבואו אלי בטענות, אני חושש שכל אחד יותר גדול ממני. זוהי הגדלות האמיתית, הענווה וההרגשה הזאת. "והאיש משה עניו מאד"^{נג}.

נחזור לשאלה, למה מתחילים לספור ספירת העומר בפסח. אומר הרב אדלשטיין זצוק"ל, הוא היה אוהב אהבת נפש את הרב קורח, פלאי פלאים. הרב אדלשטיין הביא בספר שלו 'גאון יעקב' את דברי חז"ל, שמכאן ואילך עד יציאת מצרים היה אנשים למעלה מדרך הטבע, אבל לאחר מכן הקב"ה ברא שיש גם ניסים בטבע. הנה איך גדל חיטים במדבר, הרי במדבר לא היה עצים, אז הקב"ה נתן לכולם לאכול מן. אמר להם "כי תבואו אל הארץ ונטעתם...", אבל אני מבקש ממכם אל תבואו, אסור לאכול מהחדש.

היה אחד מחכמי תימן שאמר, הקב"ה במשך ארבעים שנה נתן מן במדבר, אבל "כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה", אני מבקש ממכם לא לנגוע באוכל, תביאו לי עומר. הוא אמר, אפילו שאכלתם ארבעים שנה במדבר מן, אסור לכם לנגוע בסחורה החדשה, זה של בעל הבית. כמו שאדם בא לבעל הבית, ואומרים לו אל תיגע באוכל עד שבעל הבית יטעם, בטח שלא יטעם. גם פה, לא נוגעים באוכל עד שבעל הבית יטעם. זה היה הציווי. אבל זה גם בא להראות שהקב"ה גם שולט על החיטים ועל הגרגירים הקטנים. לא רק על הניסים של מצרים, להביא את כל עשרת המכות. אלא גם על החיטים. אל תחשוב שאם אתה זרעת והאדמה הצמיחה, אני עשיתי את זה, לא! זה הכל הקב"ה עשה, לכן אמר אתה אל תיגע בתבואה קודם תביא קרבן. אין לאדם שליטה על שום דבר.

אומר הרב דסלר, הקב"ה מכניס הרבה שיעורים לאדם להאמין שאין לאדם שליטה על כלום, על גרגיר של חיטה אין לך שליטה, הכל מאתו יתברך, הכל מהשי"ת. צריך להאמין באמונה שלימה שהוא הכל יכול, לא רק שהוא יכול להפוך את היאור לדם ולהביא את הצפרדעים, הכל הוא יכול, גם את האדמה, להצמיח את העצים שגדלים באדם. אם האדם היה יודע, היה רואה, שלוקחים גרגיר וקוברים אותו באדמה ולאחר זמן הוא נהיה לעץ נאה למראה

וטוב למאכל, הוא היה צועק, הרי זה גרגיר. אבל הוא לא יודע, הוא צריך לחשוב מי עשה ועושה את הדברים הללו.

לכן מורי ורבותי, רק לאחר חג הפסח יש יום מיוחד להתבונן בירק בתבואה במאכל האדם. אז אל תחשוב שעשר אצבעותיך עשו את זה, הכל הקב"ה מצמיח את זה. גם השיבולת זה הכל מהקב"ה.

מורי ורבותי, כל מי שקרוב, כל מי שמכיר, כל מי שנמצא במחיצתו של הרב יודע איזה אימה, איזה יראת שמים, איזה גדלות עצומה בכל חלקי התורה. פעם סיפר לי הרב רזיאל, שהרב חיים קניבסקי שליט"א רצה לכתוב פירוש על ספר רזיאל המלאך. אמרו לו, הרב קורח חיבר כבר פירוש על הספר¹². אמר, אני רוצה לראות את זה. הוא רצה לראות את זה. לאחר שעייין בכל הספר מתחילתו לסופו. אמר, אני לא מוציא ספר ללא הפירוש של מורינו ורבינו שליט"א, אני מוציא רק עם הספר שהרב קורח חיבר.

מורי ורבותי, נתפלל על חייו הארוכים, אורך ימים, "ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור ודור". אבל הכל תלוי בנו, אם אנחנו נתחזק עם אחוות חברים, זה מה שהרב רוצה, שתהיה בינינו אחוות חברים, אז ודאי וודאי ה' יעזור לנו שמורינו ורבינו הרב הגדול הרב שלמה בן יחיא קורח הי"ו לרפואה שלימה, "וכל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך... ונתנם בכל שונאך".

הגאון הגדול רבי אברהם שמן שליט"א

אב"ד רחובות

רפואתו היא רפואתינו^{נה}

ברשות ידידי הגאונים שליט"א, נתכנסנו לערב תפילה על הרב שלמה שליט"א, הייתי אומר שהתפילה הזאת היא לא רק לרפואת הרב אלא גם על עצמינו, כי רפואתו היא רפואתינו. חז"ל אומרים^{נו}, שאדם צריך לעשות עצמו חולה, וממש להרגיש את צערו של תלמיד חכם השרוי בצער.

קשה לי לדבר על הרב שליט"א. הרי הרב הוא לא המייצג של עדת תימן בכלל, אלא הוא מייצג והוא רבם של כל בני התורה של קהל עדת תימן בפרט. הרב שליט"א היה קשור לגדולי רבותינו, להגאון רבי ברוך יצחק לוי זצ"ל בשיבת מקור חיים, ולהגאון מפוניבז' זצ"ל בשיבת פוניבז', ולהגאון האדיר רבי אהרן קוטלר זצ"ל.

כל בן תורה שהוא קרוב אליו, הוא מדבר איתו בענווה גדולה ובפשטות נפלאה, כאילו הוא הראשון שבא לשוחח עמו. כל כולו הוא מסירות לכל אחד ואחד.

הרב שליט"א הוא זה שהטווה לנו את הדרך, הוא שהטווה את הדרך לכל בני התורה עד היום הזה, שהרי לצערינו כשעלינו לארץ דאגו להשפיל את הרבנים בעבודות בזויות עד מאד, וזה היה מכוון, ועל כן לא פלא שרבים מבני עדתינו עזבו את דרך התורה והמצוות, והיה צריך לבנות הכל מחדש, ומעטים אלו שהבינו את הסכנה הנשקפת לבני עדתינו. וכך קם הרב שעלה מתימן בגיל צעיר, ונכנס ללמוד בשיבת מקור חיים, ובישיבת פוניבז', ואחר כך גם נסע ללמוד אצל הגר"א קוטלר זצ"ל.

מורינו ורבינו שליט"א הוא זה שסלל לנו את הדרך, הוא המגשר בין הדור שלנו לדורות הקודמים - הוא היה הגשר שלנו. כל מי שפנה אליו קיבל עזרה וסיוע, כל כולו הוא עזרה ונתינה למען בני התורה. כולנו חייבים לו הכרת הטוב גדולה.

הרב שליט"א נתן לנו את הדרך. לכן אנחנו צריכים לפנות לבורא עולם, שהרי אנחנו זקוקים לישועת הרב, כל אחד ואחד צריך להרגיש שהרב חסר לו. כמה עמל הוא משקיע בעבורנו.

ביאורים ומוספים

נה. נאמר בעצרת במודיעין עילית, יום רביעי י' אייר ה'תשע"ח.

נו. ברכות י"ב, ב'.

וכל דרכו היא בהשראת זקיניו מהר"ע קורח זלה"ה, שאף זכה לשמשו וליצוק מים על ידו. הענווה של הרב היא מופלאה ביותר, לכל רב ורב מעדתינו ואפילו רבנים ואברכים צעירים, הוא מכבדם וקם לכבודם וכו'. וזוהי הגדלות הגדולה בענווה שלו. כמה חשוב להרב שליט"א שכל אחד ואחד מבני התורה ירגיש חשוב ומכובד.

עלינו להתאחד כולנו בתפילה לבורא עולם שירחם עליו ועלינו, ואני מדגיש "עלינו". והקב"ה ישמע תפילתינו, והיה זה שכרנו. הקב"ה ישלח למורינו רבי שלמה ב"ר יחיא רפואה שלימה, וימשיך לחזקנו ולעודדנו, ולסלול לנו את הדרך שסלל לנו עד עתה. ועלינו החובה להתפלל מעומק הלב הן ביחיד הן ברבים, לרפואתו השלימה של מרן שליט"א ללא שום הפוגות. ויתן ה' שנזכה במהרה להתבשר ברפואתו השלימה. אמן.

הגאון הגדול רבי אברהם אריה שליט"א
רב קהילת תורה והוראה ב"ב

כח התפילה¹⁰

אני אדבר בנושא התפילה שהתאספנו כעת לצרכה. בחז"ל כתוב¹¹, שמושה רבינו התפלל כמניין 'ואתחנן' תפילות - תקט"ו תפילות, עד שהקב"ה אמר לויט¹² "רב לך, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה". ויש לשאול, א. מדוע משה רבינו הפציר כל כך הרבה, הרי הקב"ה לא רצה שהוא יכנס לארץ. ב. למה הקב"ה לא רצה שיתפלל עוד כפי שמושה רצה. ג. למה דוקא רק לאחר מניין תפילות כל כך גדול של חמש מאות וחמש עשרה תפילות, אמר לו הקב"ה רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה.

אלא היסוד הוא, שהתפילה אין לה קצבה, תמיד האדם צריך להתפלל ואין לזה הפסק ושיעור. ואם משה רבינו היה ממשיך להתפלל עוד תפילה אחת, היה נענה, אלא שהקב"ה הפסיקו.

אנחנו התאספנו להתפלל, ואנחנו צריכים להתפלל אין סוף תפילות. יש לכל אחד ואחד להזכיר בתפילה בברכת 'רפאנו' רבי שלמה ב"ר יחיא. וזה בשם האב דוקא ולא בשם האם, וכפי שפסק הרב שליט"א בעריכת שולחן¹³ [ואין לכתוב במודעות שם האם, כי אין זה דעת הרב, הרב שם כתב דברים חריפים מאד שרק הוא יכל לכתוב דברים כאלו].

תפילת רבים

בנוסף לכך, יש תפילה של רבים שהיא חשובה ביותר. ואכן שמעתי שמתכוננים בכל הארץ לארגן עצרות תפילה והתעוררות לרפואת הרב שליט"א, ומעלת תפילת הרבים גדולה היא ביותר. וכפי שאמרו בברכות¹⁴, מאי דכתיב¹⁵ "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" - אימתי עת

ביאורים ומוספים

נז. נאמר בעצרת במודיעין עילית, יום רביעי י' אייר ה'תשע"ח.

נח. מדרש אגדה פרשת ואתחנן.

נט. דברים ג', כ"ו.

ס. יורה דעה, סימן שע"ו סעיף כ"ז.

סא. ח', א'.

סב. תהלים ס"ט, י"ד.

רצון, בשעה שהציבור מתפללים. בא וראה כמה כח מעלת תפילת הציבור. ועיין שם עוד בהמשך דברי הגמ'. וברש"י שם כתב עוד, "כביר לא ימאס"ס – תפילת הרבים לא ימאס. עכ"ל. וטוב עשו שציבור כה גדול יבואו ויתפללו על רפואתו של הרב, כי גדול כח תפילת הציבור מכח תפילת היחיד.

וכן מובא בברכות^{סד}, מיום שחרב בית המקדש, ננעלו שערי תפילה, שנאמר^{סה} "גם כי אזעק ואשווע שתם תפילתי". ואף על פי כן שערי דמעות לא ננעלו.

ביקרתי אצל הרב לפני יומיים, ושמעתי מבני הבית שאמר מרן שליט"א לבני הבית, "אם לא אוכל לשבת וללמוד ולכתוב אלא רק לאכול ולישון, אינני רוצה חיים כאלו..." כששמעתי כך נזדעזעתי, זעקתי למרן שליט"א: הרב לא איש פרטי, הרבנית, הבנים והבנות הנכדים והנכדות, המשפחה וכל הדור כולו צריכים את מרן שליט"א.

בעל עריכת שולחן

מי שבאמת רוצה להכיר את הרב שליט"א שילמד את ספרי הרב שליט"א, שם הוא יראה את גדולתו העצומה בהלכה, את עמקותו, את מדותיו הנפלאות, ואת ענוותנותו המיוחדת במינה [שאין כאן המקום להאריך בזה, שהרי אין זה הספד ח"ו]. לקנות את הספרים של מרן שליט"א, ולא לומר יש לנו רב כזה וכזה.

אנשים קונים ספרים רבים, ואת ספרי גדולי רבותינו אינם קונים. אני שואל אדם, יש לך ספר שתילי זיתים בבית, והוא משיב לי, שאין לו, ומשנה ברורה יש לו... הרי הנכד של מהרי"ץ (יש לי את צילום כתב היד) כותב, "אי אפשר להבין את מרן בלי רבינו השתילי זיתים". פעם הייתי בכולל 'חזון איש', והראה לי ת"ח מופלג מאד, דבר שהמשנה ברורה בביאור הלכה מתפלפל בדעת מרן הרבה, והשתילי זיתים בשורה וחצי בפירוש שלו פוטר את כל הנדון...

שאלתי פעם מישהו, יש לך תכלאל "עץ חיים" בבית? הוא משיב לי, לא, אני שאמי. ה' ישמרנו, מה זה שייך לשאמי ובלדי בכלל, כל אחד שמעיין קצת רואה את גודל פירושו ואת חידושו האדירים של מהרי"ץ, אפילו ספרים רבים שהובאו בפירושו אינם אצלנו כיום. הרב שליט"א בספריו הנפלאים הביא את הכל, וסידר בצורה נפלאה בספרו עריכת שולחן

[מתחילה בשלשת כרכיו הראשונים, במהדורא קמא שהוציא הרב לפני שנים רבות, הוא סידר את ספרו על פי סדר הרמב"ם, ועתה סידר הכל לפי סדר מרן השולחן ערוך], ושם הביא שתילי זיתים ומהרי"ץ, שתילי זיתים ומהרי"ץ, כך ייחד מקום לגדולי רבותינו שבת"מ. תראו בהלכות העומר בעריכת שולחן^ס, איך שהרב שליט"א משדד עמקים בדברי גדולי הפוסקים, פלפולים אדירים כפי כוחו העצום בהלכה, בעמקות ובישרות. רבותי, לקנות וללמוד בספרי רבותינו.

נתחזק כולנו, ועל ידי כך הקב"ה יוציא אותנו מאפילה לאור גדול, והתפילות יהיו מתוך דמעות שלישי, והקב"ה יקבלם ברצון, אמן ואמן.

הגאון רבי ציון חוברה שליט"א
 רב קהילת משכן אהרן בית וגן ירושלים

חובת התפילה בעת צרה¹⁰

לפני שנכנסתי לכאן דיברתי עם אחד מנכדי רבינו שלמה שליט"א, והוא סיפר לי כי התגלתה בעיה חדשה במצבו של רבינו שלמה. ותבינו, הבעיה הראשונה הייתה מספיק חמורה כדי לעשות ולקיים התכנסות זאת לרפואת הרב שליט"א, ועתה שהמצב מחמיר, ועוד בגיל כזה, חובה עלינו להרגיש את גודל ועומק הסכנה, ורק על ידי כך יגיעו התפילות מקירות לבנו. עלינו להבין שאחד מגדולי הדור נמצא במצב סכנה.

ראיתי בחובות הלבבות¹¹ שהוא מבאר מה מבקשים מאדם בתפילה, והוא כותב, שעיקר כוונתנו בתפילה היא כלות הנפש אל הא-להים. היינו, במילים פשוטות, ההתחברות להקב"ה. וזהו שכתב הרמב"ם בתחילת הלכות יסודי התורה¹², יסוד היסודות ועמוד החכמות, לידע ולהאמין שיש שם אחד והוא ממציא כל נמצא, ולהרגיש ייחודו של הקב"ה, ויכיר חסרונו לפני הבורא - כאשר תבין גודל מצוקתך שאין לך כח כלל, ותתלה בטחונך בו יתברך, אז תבוא ישועתך. וזהו בעיקר הכוונה שצריכה להיות בעת התפילה.

רבותי, כמה יש לנו גדולים בסדר גודל כמו של רבינו רבי שלמה שליט"א - שהוא מגדל אור לכולנו, שעומד כעת לפני ניתוח מסובך, כמה צער וקושי יש לשמוע את גודל הכאב של רבינו שלמה שליט"א. וכגודל ועומק הכאב והצער, כך תהיה גודל תפילתנו, ויתקבלו על ידי זה התפילות.

עוד מצאנו בחז"ל¹³, שסדר התעניות היה כך, עוד לפני שהיו מתפללים, במשך חצי היום היו מתבוננים על שום מה באה עלינו הצרה הזאת, האם על ביטול תורה או על בין אדם לחברו, ולאחר מכן שליש היום היו שונים בדברי הנביאים, ורק לאחר מכן בזמן המועט

ביאורים ומוספים

סז. נאמר בעצרת במודיעין עילית, יום רביעי י' אייר ה'תשע"ח.

סה. שער חשבון הנפש, פרק ג', עניין הט', וז"ל: וראוי לך אחי, שתדע כי כוונתנו בתפילה אינה כי אם כלות הנפש אל הא-להים, וכניעתה לפניו עם רוממותה לבוראה, ושבחה והודאתה לשמו, והשלכת כל יחיה עליו. ע"כ.

סט. פרק א' הלכה א'.

ע. תענית י"ב, ב'.

שנותר היו מתפללים ואומרים תהלים. והיסוד הוא, שלפני כל תפילה על צרה חייבים לפשפש במעשינו ולהתחזק בכל דבר הצריך חיזוק.

צריכים אנחנו להתחזק עוד בחינוך ילדים, לדבר תמיד בבית על גודל מעלת התורה, ולהעריך תלמידי חכמים כיאות, ועל ידי כך יספגו הילדים כבוד לתורה. ומאידך אם בא האבא לבית, ואומר, זה הרב אינו כל כך תלמיד חכם, זה המשגיח אינו צדיק, הילד סופג בדיוק הפוך, במקום להכיר מעלת תלמידי חכמים. ועל כן נגרם בזיון תלמידי חכמים, משום שאנשים אינם מעריכים כראוי את התלמידי חכמים.

כל החיזוק הזה שיקבל כל אחד ואחד על עצמו לרפואת רבינו שלמה, יעמוד לו וישלח לו ה' במהרה רפואה שלימה מן השמים לרבי שלמה בן יחיא קורח שליט"א בקרוב ממש, אמנ.

הגאון רבי שלום יצחק הלוי שליט"א
ראש ישיבת בית הלוי ירושלים

כח האחדות^{עא}

ברשות הקהל הקדוש שהתכנס כאן למטרה חשובה מאד, כאשר אנו מתכנסים בדאגה למורינו ורבינו שליט"א. יישר כח למארגנים שארגנו כנס חשוב זה שיש בו תועלת גדולה. ובטוח אני שנתבשר בשורות טובות.

כוחו של ערב זה הוא האחדות למען מורינו ורבינו. כולם יודעים את האהבה הגדולה שיש לו לכל אחד ואחד מאתנו, וכמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם^{עב}. ודבר זה מרנין כל כך, וגורם שמחה בשמים, ובודאי מעורר רחמים, כי כוחה של האחדות גדול עד מאד.

ותפילה זו אין זה רק תפילה על גאון וצדיק כמורינו ורבינו שליט"א, שיש זכות להתפלל עליו, אלא גם יש את הזכות להתפלל עבור מה שזיכה ומזכה אותנו בספריו עריכת שולחן על סדר השו"ע, וכן ספריו על הרמב"ם, אשר בהם הוא כולל את כל מנהגי אבותינו. ובודאי דברים אלו נותנים לו זכות גדולה.

הוא זה שמחבר אותנו לכל השרשים הגדולים, ובראשם הסבא קדישא מארי עמרם קורח זיע"א בעל ה'סערת תימן'. שהרי הרב שליט"א היה משמש את זקינו, והיה יד ימינו. הוא זה שמייצג את יהדות תימן, ומחזק אותנו להמשיך בדרך הזאת, דרך אבות קדושים, דרך אשר אין לה תחליף.

אשר על כן, כולנו נתבונן בדבר, ונבטא אהבה גדולה עבור מורינו ורבינו שליט"א. והלא מצות ואהבת לרעך כמוך מצוה גדולה היא עד מאד, והמקיימה נחשב לו כאילו קיים את כל התורה כולה, ועל אחת כמה וכמה שמדובר במורינו הרב שליט"א שכל זכויותיו הרבות של הרבצת תורה לרבים, נזכה בע"ה לראותו עומד על רגליו בריא אולם. ונזכה לקבל פני משיח צדקנו, אכ"ר.

ביאורים ומוספים

עא. נאמר בעצרת בירושלים, מוצ"ש פרשת בהר כ' אייר ה'תשע"ח.

עב. עפ"י משלי כ"ז, י"ט.

הגאון רבי צפניה רענן שליט"א

רב ומו"צ בעיר מודיעין עילית

ספר תורה שרוי בצער^{עג}

שאי סביב עיניך וראי כולם נקבצו באו לך^{עד}. נתאספנו בלילה הקדוש הזה, להתחנן לשפוך את נפשנו ולשאת תפילה לפני בורא עולם, שיחוס וירחם וישלח רפואה שלימה למורינו ורבינו עטרת ראשינו, מרן הגאון רבי שלמה ב"ר יחיא קורח שליט"א, זקן רבני תימן.

הרב זקוק לישועה גדולה, וככל שאנחנו נתאמץ ונבקע שערי שמים, נזכה בעזרת ה' יתברך שהקב"ה ירפאהו רפואה שלימה.

ישנה בחינה של הכרת הטוב בשעה שאדם זקוק לעזרה, שנתאסף כולנו להתפלל בעבורו. כולם יודעים שמגיל צעיר ועד היום, כל מי שביקש מהרב עזרה וסיוע בכל תחום שהוא, תמיד נתן ונתן בסבר פנים יפות, וכולו נתון אך ורק איך ניתן יותר ויותר לקדם את בני עדת תימן, לגדל ולהעלות את כולם בעמל התורה ושקידה. יש לי אפילו את החוברות של 'המסילה' שיצאו לאור לפני כארבעים שנה ויותר, הרב הוא זה שעמד בראש הארגון, וכך עשה את הכל כדי לחזק ולרומם ולגדל עדרים של בני תורה.

כאשר מרן שליט"א היה בחור צעיר בגיל שמונה עשרה (בערך), הלך הוא ברחוב ליד ישיבת קול תורה בירושלים, לפתע הוא ראה בחור ישיבה מ'ישיבת 'קול תורה', יושב לו באיזו פינה ברחוב ופניו עצובות. שאל הרב את אותו בחור יקר, ספר לי מה קרה לך. השיב לו הבחור, סולקתי מן הישיבה כמה פעמים, וכעת סולקתי שוב. כאשר שמע זאת מרן שליט"א, עלה הוא לראש הישיבה שהיה אז מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצוק"ל. פנה אליו מרן שליט"א, מדוע בחור זה נמצא מחוץ לישיבה. השיב ראש הישיבה זצ"ל, כי הוא אינו מתנהג כראוי, וכבר שלש פעמים נשלח הוא מחוץ לכותלי הישיבה. חזר מרן שליט"א ואמר לראש הישיבה זצ"ל, הלא בכל יום אנו חוזרים ומבקשים מבורא עולם 'סלח לנו' - שלש פעמים ביום אנחנו מבקשים ממנו סליחה, ובשנה אנו מבקשים סליחה קרוב לאלף פעם, ובכל זאת אנחנו מצפים שהקב"ה יסלח לנו, אם כן למה שראש הישיבה לא יסלח לאותו בחור... מיד

ביאורים ומוספים

עג. נאמר בעצרת במודיעין עילית, יום רביעי י' אייר ה'תשע"ח.

עד. עפ"י ישעיהו מ"ט, י"ח.

כששמע הגרש"ז אויערבך זצ"ל את דברי מרן שליט"א, דברים היוצאים מלב טהור, מיד החזיר את אותו בחור לישיבה. והיום הוא תלמיד חכם חשוב מאד ע"ה...

תראו חביבי כמה דאגה יש למרן שליט"א לכל אחד ואחד מאתנו, וכבר מצעירותו היה דואג לכל בחור ובן תורה להעמיד לגיונות של בני תורה מעדתינו.

רבתי, היום שנבוא לבקש בתפילה, צריכים אנחנו לדעת שספר תורה שרוי בצער, עשרות ספרים מחכים ליד שתבוא ותגיה ותוציא לאור את כתביו הרבים שעדיין הינם בכתב יד ע"י.

נתפלל לה' מעומק הלב, ונזכה שהקב"ה יקבל תפילתינו ונתבשר במהרה בשורות טובות, ומרן שליט"א יזכה להוציא לאור את כל ספריו הנפלאים לתפארת כל העדה וכל בית ישראל, אמן.

ביאורים ומוספים

עה. מעשה זה תוקן על ידינו עם יותר פרטים כפי שהיו. וראינו לנכון להעתיק כאן את שלמות המעשה כפי לשונו הטהור של מרן שליט"א בדבריו בעצרת סליחות באולמי ארמונות חן, וכפי שנדפסו על ידינו בקובץ שפתי מלך ניסן ה'תשע"ג, ואלו הם דבריו: בצעירותי, הורי גרו בסמיכות לישיבת "קול תורה". באחד הימים עברתי ברחוב ליד הבית, ואני פוגש בחור שאני מכיר אותו שלומד בישיבת "קול תורה". שאלתי אותו: "למה אתה אינך עכשיו נמצא בישיבה?". הוא ענה לי- "סילקו אותי מהישיבה". אמרתי לו: "בא איתי". הייתי אז בחור צעיר בעל עוז נפש. הלכתי אתו לכיוון הישיבה, ונכנסנו לראש הישיבה הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל.

אמרתי לו: "הראש ישיבה, למה זרקתם אותי מהישיבה?". "הוא אינו מתנהג כראוי לבן ישיבה". אמרתי לו- "הראש ישיבה יסלח לו". "סלחתי לו", השיב ראש הישיבה. אמרתי שוב- "הראש ישיבה יסלח לו" - "סלחתי לו". אמרתי לו- "הראש ישיבה ירשה לי לומר משהו. אנחנו אומרים בכל יום שלש פעמים "סלח לנו", בכל יום תשע פעמים, ותשע מאות פעמים בשנה, והראש ישיבה לא יסלח לו". ר' שלמה זלמן נזדעק. הוא נהיה חיוור כסיד, כולו היה מבוהל - "תביא אותו, תביא אותו"- צעק. נזדעזעתי. איזו אמת! אמת לאמיתה! אני כזה קטן, בחור, ילד בן שמונה עשרה, הצלחתי לזעזע כזה ראש ישיבה גדול, אין זה אלא שהאמת היא זו שזעזעה אותו. לא אני הוא זה שזעזע אותו, אלא התורה אצלו היא חיה, נושמת. אנשים כאלו הם היו אלו שהנהיגו את כלל ישראל. ע"כ. (וראה עוד בספר זאת אמונתי דף ס"ח, ובספר ועמך כולם צדיקים לרבינו שליט"א מאמר למחול ולסלוח בריאות הגוף והנפש).

עו. וזה עתה היה רבינו מרן שליט"א באמצע הגהת כל ספריו 'חיי שלמה' על הש"ס מברכות עד עוקצין, כעשרים כרכים. מלבד ספרים רבים נוספים הממתינים להגהה ועריכה.

הגאון רבי ברוך עוקשי שליט"א

ראש כולל עץ חיים פ"ת, ורב קהילת בני תורה
מו"ץ בד"צ אלעד

זקני הדור הם מגיני הדור עז

כתוב בגמרא במסכת סנהדרין ע"ה, תנו רבנן: כשחלה רבי אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו, רבי טרפון ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא. נענה רבי טרפון ואמר, "טוב אתה לישראל מטפה של גשמים - שטיפה של גשמים בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא". נענה רבי יהושע ואמר, "טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה - שגלגל חמה בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא". נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר, "טוב אתה לישראל יותר מאב ואם - שאב ואם בעולם הזה, ורבי בעולם הזה ובעולם הבא".

רבי אליעזר נמצא שוכב על ערש דווי, ובאו תנאים לבקר את ואומרים לו, טוב אתה לישראל, יותר מטיפה של גשמים יותר מגלגל חמה, יותר מאב ואם. מה הם רוצים לומר לו - בהשוואה לטיפה של גשמים, לגלגל חמה ולאב ואם?

אומר המהרש"א, יראה שכל אחד מהם נקט בדבריו טובה והנהגה אחת שבעולם, שכל ההשפעות והטובות שיש בעולם, מחולקות לשלושה דרגות, ישנה השפעה שהיא מלמטה ללמעלה. ישנה השפעה שהיא מלמעלה ללמטה וישנה השפעה שהיא מהממוצע.

טוב אתה לישראל יותר מטיפה של גשמים

וזה שלוש הדוגמאות שכאן הגמרא נקטה, "טוב אתה לישראל יותר מטיפה של גשמים", טיפה של גשמים כפי שידוע ע"ה, "אין טיפה יורדת מלמעלה שאין עולין כפלים מלמטה". כלומר, גשם שיורד הוא לא משקה ומרווה את הארץ, אלא אם כן הארץ הגיעה לכזאת דרגה שהיא מעלה טיפות מלמטה. כשהארץ מעלה טיפה מלמטה, אז כל טיפה שהיא מגיעה מלמעלה, היא באמת מרווה את הארץ ומביאה ברכה לארץ. זאת אומרת, מתי גשם נותן

ביאורים ומוספים

עז. נאמר בעצרת באלעד, מוצ"ש פרשת אמור ה'תשע"ח.

עה. ק"א, א'.

עט. עיין תענית כ"ה, ב'; זוהר רע"מ חלק ג' דף רמ"ז, ב.

ברכה לעולם? כשישנה השפעה מלמטה - שהארץ מוציאה טיפה מלמטה כנגד אותה טיפה שמגיעה מלמעלה. זה דוגמא של ברכה שמושפע מלמטה ללמעלה.

גלגל החמה - זה ממוצע בין שמים לארץ^פ. הוא נמצא באמצע, הוא בעצם מקבל כוח מבורא עולם וסייעתא דשמיא, בכדי להנעים לברואי מטה, לתת אור, לתת חום, לתת רפואה, ולתת בשלות לכל מה שקורא בבריאה למטה. וזה בעצם מסמל את ההשפעות שבעולם שבאות מכוח הממוצע.

אב ואם - שאב ואם מסמלים את ההשפעה שמגיעה מלמעלה למטה, אב ואם מלמטה ובורא עולם מוריד את הנשמה. ואם בורא עולם אינו מטיל נשמה במעשה האדם, הרי זה כגוש בשר, אין שום תכלית במעשיהם. כלומר, מה שהופך את מעשה אדם ליצור חי, זה רק ההשפעה מלמעלה, להוריד את הנשמה - שבורא עולם שותף במעשה אדם.

אומרים אותם תנאים קדושים לרבי אליעזר, טוב אתה לישראל יותר מאב ואם יותר מגלגל חמה, וכל זאת מדוע, משום שהם בעולם הזה, ורבינו בעולם הזה ובעולם הבא.

גדול בישראל טובותיו הם לעולם הזה ולעולם הבא

רואים מכאן, הסתכלות של חז"ל, איך מסתכלים על גדול בישראל, על תנא קדוש. רואים הסתכלות על אדם שלימד ומלמד תורה לרבים. שכל הטובות שיש בעולם - טיפה של גשמים, גלגל חמה ואב ואם זה כללות הטובות של העולם מכל המקומות של ההשפעות מלמעלה ללמטה, מלמטה ללמעלה וגם מהממוצע, כל זה אינו מתקרב למה שגדול בישראל נותן לדור - למה שחכם בישראל נותן לדור, שכל ההשפעות האלו זה בעולם הזה, ואילו תלמיד חכם זה טובות בעולם הזה ובעולם הבא.

פירוש הדברים, מה זה נקרא "תלמיד חכם", אחד שתורתו דבר ראשון מהווה סמל ודוגמא שמביא לידי "קנאת סופרים תרבה חכמה"^{פא}. רואים את פלוני בעמלו, פלוני ביגיעתו, הגיע לדרגות בתורה, הגיע לדרגות בעבודה, לדרגות ביראת שמים. רואים שגם בשר ודם כמוני וכמוך יכול להפעיל לפסגות, ויכול להוציא עשרות חיבורים, להיות בקיא בכל התורה כולה - זה מגיע מעמל וגיעה.

ובנוסף, שהתלמיד חכם הוא אומר לכל עשב ועשב גדל, לצורכים צעירים, הוא בא לתלמידי חכמים ואומר להם תגדלו יותר, תצמחו יותר, תשקיעו יותר.

ואין לנו כמו החכם שכרגע אנחנו עוסקים בתפילות לרפואתו - מורינו ורבינו הרב שלמה קורח שליט"א. שכל ימי חייו, עשרות שנים, כל עבודתו הייתה לגדל, לטפח ולדרבן כל הזמן תלמידי חכמים בכללות העדה, כל יחיד ויחיד לדרבן להשקיע לגדול לצמוח, לא להישאר נמוכים לא להישאר למטה. הוא השקיע את כל חלבו ודמו למען העדה כדי לרומם, כדי לגדל. ועל כן זכינו בזכותו גם לעולם הזה וגם לעולם הבא - טוב מטיפה של גשמים, טוב מגלגל החמה וטוב מאב ואם.

אבל, אם נשאל, מה הם רצו לומר לרבי אליעזר, הרי הוא עכשיו נמצא במיטת חוליו, והם עכשיו באים ומשבחים אותו בפניו, אתה יותר מטיפה של גשמים, אתה יותר מגלגל חמה, ואתה יותר מאב ואם... מה אתם רוצים להגיד לו בזה? לכאורה היה להם להתפלל, לקרוא תהלים. מה זה יוסיף לו, ומה יעזור הפרגונים הללו?

התעוררות מדת הרחמים

אלא יש לבאר, שהם רצו לרמוז לו דבר גדול, ידוע מה שכותב הזוהר הקדוש, שי"ג מדות של רחמים מכוונות כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם - י"ג כנגד י"ג. וזאת משום שהקב"ה "הסתכל באורייתא וברא עלמא"^{פג}. לכן י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, זה בעצם משלשל את הי"ג מדות של הרחמים. וידוע, שהמדה הראשונה בי"ג מדות, זה מדת "קל", זוהי המדה שהיא הראשונה לכל המדות - כמו שאומר הפסוק^{פד} "חסד אל כל היום". מדת "קל" זוהי המדה שהיא החסד הגדול ביותר - הרחמים הגדולים ביותר נמצאים במדת "קל".

ואם י"ג מדות של רחמים הם מכוונות כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, המדה הראשונה שהתורה נדרשת בה, זה מדת קל וחומר, א"כ נמצא שמדת "קל" מכוונת כנגד מדת קל וחומר.

לכן אנחנו רואים שכשבא משה רבינו ורצה שמרים תתרפא מצרעתה, אז הוא אמר^{פז}: "א-ל נא רפא נא לה" - הוא השתמש במדת "קל", בכדי שה' ישלח לה רפואה. ופסוק לאחר מכן כתוב, "ואביה הלא ירוק ירק בפניה תכלם שבעת ימים". אומר רש"י בשם חז"ל, זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה.

ביאורים ומוספים

פב. עפ"י זוהר חלק א' דף קל"ד, א'. ומדרש רבה ריש פרשת בראשית.

פג. תהלים נ"ב, ג'.

פד. במדבר י"ב, י"ג.

נשים לב, משה מתפלל על מרים, במידת "קל", מיד הכתוב מסמיך קל וחומר, "ואביה ירוק ירק בפניה". וביאור הדבר, משום שמשה רבינו רצה לעורר את מדת "קל" על ידי מדת ק"ו. שזה המדה הראשונה מ"ג מדות המכוונות כנגד מדה ראשונה של י"ג מדות של רחמים. ידוע, כשבאו לבקש רפואה מרבי זושא מאנפולי, נוסח התפילה שלו היה, "ריבוננו של עולם, שהאדם הזה יהיה בריא יותר מאיוון הגוי" - כמו שאיוון הגוי בריא, גם זה יהיה בריא. ואף אחד לא הבין מה הוא רוצה - מה קשר בינו לבין איוון הגוי? אלא הוא התכוון בעצם לעורר את מדת ק"ו, לבוא ולומר כביכול לבורא עולם, אם איוון הגוי בריא, היהודי הצדיק הזה לא מגיע לו להיות בריא. ועל ידי שמעורר מדת ק"ו, בזה מכוונים למדת "קל" שזה מדת רחמים.

תראו בספר "לשון חכמים" של הבן איש חי, יש שמה סגולה לרפואה, הוא מביא שמה את כל המשניות של ק"ו. הוא אומר שיש לומר את המשניות האלו, וזה סגולה לרפואה. מדת ק"ו מעוררת את מדת "קל" שהיא בעצם מדת של ק"ו ששולחת רפואה.

ויש לומר, שאותם חכמים שבאו לרבי אליעזר, רצו בעצם לעורר מדת הרחמים כדי לרפא אותו מחוליו. אז הם אמרו, "טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים, טוב אתה לישראל מגלגל חמה, טוב אתה לישראל מאב ואם". כביכול הם רצו לומר ק"ו - אם בורא עולם מקיים את הגלגל חמה, אם בורא עולם עדיין מקיים את המציאות של אב ואם בעולם, שבורא עולם מטיל נשמה במעשיהם של אב ואם, אם בורא עולם עדיין מוריד גשמים לעולם, ק"ו שצריך להביא רפואה וישועה לרבי אליעזר. זוהי מדת ק"ו. שהרי הם מביאים טובה רק לעולם הזה, והחכם מביא טובה בעולם הזה וגם בעולם הבא, זה ק"ו שמגיע לחכם קיום ורפואה. וזה בעצם מה שהם רצו לומר, טוב אתה מאב ואם, טוב אתה מטיפה של גשמים, טוב אתה מגלגל חמה.

מורה הדרך בעדתינו

וזה בעצם הגישה שעמה אנחנו צריכים לגשת לתפילה, עכשיו שאנחנו מתפללים על גדול בישראל, ובפרט על מורה הדרך של העדה שלנו, שעשרות שנים מדרבן ומלמד ומוסר נפשו למען הרבצת תורה, למען הדפסת ספרים בכל תחומי התורה, אם זה בהלכה אם זה בדרוש, אם זה בש"ס, על הרמב"ם, ספרים על כל התורה כולה. הכל בשביל להרביץ תורה וללמד תורה, ולרומם את העדה בשביל שיינו שיש גדלות, שצריך לשאוף לגדלות. אז שמתפללים לבורא עולם, אומרים לבורא עולם אם אתה שולח רפואה וחיים לכל מיני אנשים פשוטים לעמי ארצות, כמוכן שכולם יקרים כולם שלמים, אבל אם לעמי ארצות יש רפואה וקיום, ק"ו לגדול בישראל שמגיע רפואה. ק"ו לאדם שכל כך הרבה תלויים בו. ק"ו לאדם שאלפי

אלפים למדו ממנו תורה, קיבלו ממנו תורה. התפילה נעשית בדרך של ק"ו, "טוב אתה לישראל... שהם בעולם הזה ואתה בעולם הזה ובעולם הבא".

וממילא בזה מעוררים את הק"ו ומעוררים מדת "קל", - "חסד א-ל כל היום". ועל ידי כך מזכים את הנזקק לישועה ורחמים. ובפרט למדת רפואה, שהרפואה היא מדת קל שנאמר: "קל נא רפא נא לה".

יזכה אותנו הקב"ה שנשמע ונתבשר בשורות טובות ע"י התפילה, ונתבשר שבורא עולם שלח רפואה שלמה לכל חולי עמו ישראל ובכללם למרינו ורבינו רבי שלמה בן נעמי, בעזה"י השתא בעגלא ובזמן קריב.

הגאון רבי יחיאל נדב שליט"א

מגיד מישרים

מטרת הצרות - קריאה מהקב"ה^{פה}

חז"ל אומרים^{פו}, לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות שבלב. פעמים ששומעים בחורף רעמים, ומטרתם היא ליישר עקמומיות. על אחת כמה וכמה אם ביום בהיר יש רעמים שבודאי אין הקב"ה עושה דברים ללא טעם, אלא בשביל לפשט עקמומיות שבלב.

יעקב אבינו ע"ה אומר לבניו^{פט}: האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. לא כתוב אשר יקרא 'לכם', אלא אשר יקרא 'אתכם'. כלומר, מטרת הצרות זוהי קריאה מאת הקב"ה, ולא שח"ו באו לצער אותנו סתם.

איתא במדרש^{פז}, "יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה, הראיני את מראיך השמעני את קולך, כי קולך ערב ומראך נאוה"^{פט} - פעמים שכלל ישראל נמצאים 'בחגוי הסלע', במקום חשוך, והיינו 'בסתר המדרגה', וצרות באות לעולם. אבל מטרת הקב"ה בכל זאת היא - 'הראיני את מראיך השמעני את קולך'. משל למלך שהייתה לו בת יחידה שרצה לשמוע את קולה, והייתה ממאנת מלדבר עמו. שלח המלך ליסטים אחריה, כאשר הליסטים רדפו אחריה, צעקה בת המלך: אבא, אבא! אמר המלך, את זה רציתי לשמוע. והוא הדין כאן, מה שהקב"ה רוצה מאתנו זה לשמוע את קולנו ולראות אותנו.

ספר תורה שרוי בצער

כל אדם שזקוק לישועה, יש עלינו חיוב להיות נושא בעול עם חברו, להתפלל ולהתעורר בעבורו. ועל אחת כמה וכמה שספר תורה שרוי בצער. אדם גדול בישראל, אדם שנשא על עצמו הרכה מכלל ישראל, שיש לו חלק בייצוג של בני התורה בעם ישראל, איש

ביאורים ומוספים

פה. נאמר בעצרת בבית שמש, יום ראשון כ"א אייר ה'תשע"ח.

פו. ברכות נ"ט, א'.

פז. בראשית מ"ט, א'.

פח. שמות רבה כ"א, ה.

פט. שיר השירים ב', י"ד.

ציבור שקשורים עמו רבים מהכלל. זה לא רק לישא בעול עם חברו, אלא זה גם לישא בעול עם עצמנו.

ובגמ' כתוב^צ, אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו. לא רק להשתתף בצער, אלא להרגיש בחוש את הצער של הת"ח. דוד המלך אמר^צ, "ואני בחלותם לבושי שק". אני מרגיש בעצמי חולה מחמת חוליו.

וכל שכן בשעה קשה כזו, שעניי ישראל נשואות אלינו, ובתפילת כל יהודי יש לה משקל בשעה כל כך גורלית ומכריעה, ואף בכוחה להכריע את הכף.

חז"ל לימדו אותנו^צ, "פדה בשלום נפשי כי ברבים היו עמדי"^צ. היינו, תפילה בציבור יש בכוחה להשפיע רבות, ואפילו שאין זכויות, מכל מקום כיון שרבים נמצאים ומתפללים יש לתפילה כזאת כח להתקבל.

שערי דמעה לא ננעלו

וביותר מזה מצאנו^צ, מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה, בדרך הטבע לא תתקבל תפילה, ומכל מקום שערי דמעה לא ננעלו. ואפילו קול של בכי די בו כדי לעורר רחמים, וכמו שנאמר^צ "כי שמע ה' קול בכי". ובזוה"ק כתוב^צ, "ותפתח ותראה והנה נער בוכה, ותחמול עליו"^צ. היינו, השכינה פותחת בזכותם של ישראל, בכן יקיר. 'הנה נער בוכה', זה עם ישראל שבוכים לפני הקב"ה. 'ותחמול עליו', כיון שבוכה באה החמלה. (ע"ט). ואנחנו צריכים לדעת, שזהו המפלט שיש לנו, וזוהי הדמעה. ונאמר עוד^צ "אבד מנוס ממני אין דורש לנפשי". וכן כתוב^צ, "זעקתי אליך ה' וכו'".

ביאורים ומוספים

צ. ברכות ח', א'.

צא. תהלים ל"ה, י"ג.

צב. ברכות ח', א'.

צג. תהלים נ"ה, י"ט.

צד. ברכות ל"ב, ב'.

צה. תהלים ו', ט'.

צו. חלק ב' דף י"ב, ב'.

צז. שמות ב', ו'.

צה. תהלים קמ"ב, ה'.

צט. שם, ו'.

ומצאנו בחזקיהו שהיה צדיק גדול, ובא ישעיהו הנביא ואמר לזק, "צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה" – מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא. שאל חזקיהו המלך, מה עשיתי שמגיע לי עונש כל כך גדול. ענה לו ישעיה, כיון שלא עסקת בפריה ורבייה. השיב חזקיהו, כי ידעתי שייצאו ממני בנים שאינם מהוגנים. ענה ישעיהו ואמר, בהדי דכבשא רחמנא למה לך, לא היה לך לעשות חשבונות. אמר חזקיהו, אם כן תן לי ביתך ואשאנה. ענה לו ישעיהו, כבר נגזרה גזירה שאתה מת, ואין מה לעשות. אמר לו חזקיהו, בן אמוץ כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. מיד כתוב, "ויסב פניו אל הקיר". ואמרו חז"ל^א, מלמד שהתפלל מקירות לבו והזיל דמעות. ומיד הקב"ה שומע תפילתו, ונוסף לו עוד חמש עשרה שנה של חיים. ראינו אם כן, שבכוח תפילות ודמעות ניתן להפוך גזירות רעות לטובה ולברכה.

כוחה של תפילה

בחז"ל מובא המעשה כיצד נולד רבי שמעון בר יוחאי, יוחאי ואשתו זמן רב לא נפקדו בילדים. החליט יוחאי שחייבים לעשות משהו למען העניין, או לגרש את אשתו או לישא אשה נוספת על אשתו. אשתו שנודע לה דבר זה, כמוכן שלא רצתה שיעשה כן וכל שכן להכניס צרה נוספת לביתה, מאותו יום הייתה מרבה בתפילות ובתחנונים בדמעות. ובמדרש מובא, שבערב ראש השנה ראה יוחאי בחלום עצים בפרדס, וחלק מעצי הפרדס יבשים וחלק טובים, והנה הוא רואה את עצמו עומד ליד אחד מן העצים היבשים, ולפתע נראה מלאך חולף על פניו עם חבית של מים, והתחיל משקה אותם, ומיד הם פורחים. המתין יוחאי לראות כיצד יעלה בגורלו של העץ שלהם. והנה הוא רואה את המלאך משאיר את החבית בצד, ונוטל צלוחית של מים ומשקה את העץ שלהם, ומיד הצמיח העץ פירות מיוחדים במראה ובריח.

בבוקר הבינו הוא ואשתו מהחלום שיפקדו בכך. אך הם לא הבינו מדוע בשאר העצים השקה המלאך בחבית של מים, ואילו אצלם השקה בצלוחית של מים. הלכו לרבי עקיבא ושאלו אותו לפרש הדבר. ענה להם רבי עקיבא ואמר, מי שנפקד בבנים השנה, משקים אותו מן החבית. אולם אתם מצד הדין אינכם זכאים לבן, אלא שהצלוחית של מים הם

ק. מלכים ב' כ', א'.

קא. ברכות י', א'.

אלו הדמעות ששפכתם על כך, ולפיכך זיכה אתכם ה' בישועה. וזהו שנקרא שמו 'שמעון' – ששמע ה' קולכם קב.

למדנו אם כן, מה גדול כוחה של התפילה, עד כדי שבכוחה להביא לעולם אור גדול ונורא כרבינו שמעון בר יוחאי.

ומובא עוד קב, שישבו בני החבורה ורבי שמעון בר יוחאי ביניהם, ועסקו בסתרי תורה. עמד בחוץ רבי חייא, רצה גם הוא להכנס לשמוע סתרי תורה, אולם הוא ראה בפתח הבית מסך של אש המונע ממנו להכנס. הלך רבי חייא לחלון ורצה לשמוע משם, ולא שמע. פרץ רבי חייא בבכי, שמע רבי שמעון בר יוחאי את הבכי, אמר לבני החבורה, שכינה בחוץ. כלומר, במקום שרבי חייא נמצא שכינה נמצאת. הלך רבי אלעזר להכניסו, שמע רבי אלעזר קול משמים שאומר, השערים לא נתקנו בשבילו, אין לו כניסה. המשך רבי חייא לבכות ולבכות, כל כך היה עז רצונו להכנס לחבורתם הקדושה. עד ששמעו קול נוסף, עכשיו נתקנו השערים, ויכול רבי חייא לעלות ולבוא... ראינו מה אפשר לחולל על ידי תפילה ודמעות, ואפילו שכבר נגזרה גזירה, יש בכח הדמעות לבטל כל גזירה רעה מן הקצה לקצה.

חובת הכרת הטוב

התאספנו כאן ברגעים גדולים אלו, להשתתף בצערו של ספר תורה השרוי בצער, וזה הצער של כולנו, ומי לא מרגיש ומי אינו יודע, אדם שעשה כל כך הרבה למען כלל ישראל, אדם שהרבה קדושה בתורה ועבודה. כולנו חייבים לו הכרת הטוב. והוא מתחנן ונושא עיניו – אל התפילות שלכם, אל הדמעות שלכם, הם אלו שיוסיפו לי עוד חיים, ולהוסיף כבוד ה' בעולם, להוסיף עוד תורה ויראת ה' בעולם.

נתפלל כולנו מעומק הלב, ונבקש מהקב"ה שישמע תפילותינו ודמעותינו, ויראה בעניינינו ויחוס וירחם עלינו, ויקיים בנו את כל חכמי ישראל, ובפרט את מורינו ורבינו מרן רבי שלמה בן רבי יחיאל שליט"א. שנזכה להתבשר ברפואה שלימה ובגאולה קרובה בתוך שאר חולי ישראל, אמן ואמן.

ביאורים ומוספים

קב. ראה בספר נחלת אבות לרבי יוסף משאש חלק ג' דף ל"א שהובא שם מעשה זה, אשר מקורו בספר מעשיות כת"י.

קג. ראה זוהר שמות דף י"ד ע"א.

דברי התעוררות

לרפואת מרן רבינו שליט"א

(נמסר למערכת ע"י אחד מתלמידיו שליט"א)

ספר תורה שרוי בצער^{קד}

בימים אלו כל בני התורה בארץ ובעולם מתאגדים לזעוק ולהתחנן לפני בורא עולם, על מרן שר התורה והיראה רבן של כל בני הגולה, רבינו הגדול הגאון רבי שלמה בן ר' יחיא קורח שליט"א, אשר מזה כמה שבועות כולנו חרדים ודואגים על שלומו והחלמתו המהירה בקרוב. זכה מרן שליט"א כי מאות ואלפים רבים מכל רחבי הארץ והעולם מתפללים ומתחזקים בתורה ויראת שמים, ומקבלים על עצמם קבלות טובות לזכותו ולרפואתו, וכפי ששומעים ורואים שבני התורה די בכל אתר ואתר, מתכנסים לעצרות תפילה וזעקה לרפואתו השלימה של הרב שליט"א.

וכבר כתב רבינו הרמב"ם^{קה}, מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על צרה שתבוא על הציבור. ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן, ככתוב עוונותיכם הטו וגו'. וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, וצרה זו נקרה נקרית, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות. ע"כ. וודאי שבעת כזאת שמרן שליט"א אינו בקו הבריאות, אין לך עת צרה גדולה מזו.

גדולי ישראל הם קיום העולם

שהרי תלמידי חכמים - ועל אחת כמה וכמה גדולי ישראל זקניו וחכמיו, כל כלל ישראל נשען וחי ומתקיים עליהם ועל זכותם, על תורתם משנתם ומוסרם, ולולא גדולי ישראל אין קיום ח"ו לכלל ישראל. וכפי שמצינו כן בפירוש במדרש^{קי}, על הפסוק "לך ואספת את זקני

ביאורים ומוספים

קד. נדפס בגליון עטרת שלמה לרפואת מרן שליט"א שיצא לאור על ידינו, קיץ ה'תשע"ח. ועתה רואה אור בתוספת שינויים קלים.

קה. הלכות תענית פרק א' הלכה א'.

קו. שמות רבה ג', ט"ז.

ישראל" - לעולם זקנים מעמידים את ישראל. וכן הוא אומר^ק, 'כל ישראל וזקניו ושוטריו עומדים מזה ולזה לארון', אימתי ישראל עומדים, כשיש להם זקנים, למה, כשהיה בית המקדש קיים היו שואלים בזקנים, שנאמר^ק שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך וכו'. ע"כ. ובתנא דבי אליהו זוטא^ק, וכן כל הצדיקים שהם עומדים בעולם הם דומים לגפנים שעומדים בתוך הכרם, וכל העולם נשען עליהם, לכך נאמר^ק "כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל". מצוקי ארץ - זה זקני הדור. וישת עליהם תבל - כל העולם נשען עליהם. ע"כ.

וכל כך רבה השפעתם של מאורי התורה גדולי ישראל, עד שמרן ה'חזון איש' קבע וכתב^ק, כי ארץ פולין אשר הישיבות קבועות בה, והחסיד החפץ חיים שליט"א שוכן בה, ושאר גדולי התורה והיראה דינה כארץ ישראל, ושאר מדינות כחוץ לארץ. עד כאן. כלומר, שאף שבמציאות ארץ פולין היא הלא בחוץ לארץ, עם כל זה מאחר שהחפץ חיים ושאר גדולי התורה והיראה עומדים בתוכה, ממילא דין ארץ פולין כארץ ישראל ושאר מדינות כחוץ לארץ...

והמסילת ישרים^ק כותב, תלמידי החכמים הקדושים בדרכיהם ובכל מעשיהם, הנה הם ממש כמקדש וכמזבח, מפני שהשכינה שורה עליהם כמו שהייתה שורה במקדש ממש. ע"כ.

למדנו אם כן, שכל כך רבה השפעתם של גדולי ישראל על כל מעמדם וקיומם של כלל ישראל, ובפרט מורינו ורבינו מרן שליט"א אשר מעודו ועד שנחלה עתה בעוה"ר, אין לו אלא ארבע אמות של הלכה, וכל ימיו הינו עמל בתורה ימים ולילות ללא הפוגה כלל.

כי שפתי כהן ישמרו דעת - ותורה יבקשו מפיהו

ואמנם לא באנו בדברים אלו להספידו ח"ו, שהרי אין אומרים שבחיו של האדם בפניו, אבל שמא על מלאך ה' צבאות כן ניתן לומר שבחים אף בפניו.

וכפי שכותב מרן שליט"א בעצמו בספרו הגדול והנפלא שהוא 'ראשית דעת' וחכמה לכל מבקש ה' באמת, ולכל בן תורה הרוצה לעלות ולהשכיל בלימודו^ק, על דברי הרמב"ם

ביאורים ומוספים

קז. יהושע ח', ל"ג.

קה. דברים ל"ב, ז'.

קט. סוף פרק ה'.

קי. שמואל א' ב', ח'.

קיא. קובץ אגרות ח"א אגרת קע"ז.

קיב. פרק כ"ו.

קיג. שיעור נ"א.

הנודעים בהלכות תלמוד תורה^{ק"י}: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא". אמרו חכמים, אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו, אם לאו אל יבקשו תורה מפיהו. עכ"ל. והרב שליט"א שם משווה דברים אלו עם דברי האבות דרבי נתן^{קט"ו}: ומניין שהמלאכים יראים זה את זה וענוותנין מבני אדם, שבשעה שפותחין את פיהם ואומרים שיר, זה אומר לחברו פתח אתה שאתה גדול ממני, וזה אומר לחברו פתח אתה שאתה גדול ממני. ולא כדרך שבני אדם עושין, שזה אומר לחברו אני גדול ממך וזה אומר לחברו אני גדול ממך. ע"כ. ואכן, אם נתבונן מעט בהנהגותיו והליכותיו של מרן שליט"א נראה איך נאים הדברים למי שאמרם בדקדוק – שהרי הוא זה שבכל מקום שיהיה מכובד ככל שיהיה, מכבד את הקטנים כגדולים, אברכים צעירים מכבדם ומעלם ועונדם עטרה לראשו בענווה גדולה ויתרה, שאינה מצוייה בדורינו עתה כלל. [ויש עוד להאריך בסיפורים רבים על ענוותנותו העצומה, אך שאין כאן המקום].

יתרה מכל זאת, שהרי ודאי שאף אם נרצה, אין אנו יכולים להקיף את דמותו המיוחדת והעצומה אלא בזעיר אנפין ממש, ורק ליגע בשולי גלימתו הרחבה והעצומה, ואם כן זהו מקצת שבחו שאכן אפשר לאומרו בפניו.

ומובא בשם החתם סופר ורבינו ירוחם^{קט"ו}, כי אין קצבה כמה שנים גדולי ישראל יחיו, אלא שכל זמן שכלל ישראל מבינים ומרגישים שצריך את גדולי הדור, הקב"ה נותן להם חיים. רק כאשר נבין ונפנים כמה הדור נצרך למרן שליט"א, רק אם נדע את הצורך שלנו אליו, כאשר נידע שמכתו היא מכתנו, וחליו הוא החולי שלנו, וממילא היא רפואתו היא רפואתנו – אז נזכה להתבשר בשורות טובות ישועות ונחמות. ומאחר שכן, רצוי וראוי להעלות מעט משיפולי גלימתו הרחבה.

בעל 'עריכת שולחן'

לך נא ראה את גדלותו ועמקותו הנוראה והעצומה בספריו הנפלאים המפיקים מזן אל זן, שבכל הארץ יצא קוים ובקצה תבל מליהם. ספריו 'עריכת שולחן ילקוט-חיים', ספריו הרבים בכל חלקי התורה שיצאו לאור עד עתה, קרוב לארבעים ספרים. ואלו הם רק מחצית

ביאורים ומוספים

קיד. פרק ד' הלכה א'.

קטו. פרק י"ב משנה ו'.

קמז. נדפס בסוף ספרו דעת תורה דברים, פרק גלויי דעת, וכעין זה איתא במדרש בפרשת וילך, ע"ש.

מספריו שכבר ערוכים ונמצאים כמעט מוכנים לדפוס, עם זה סדרת ספרים על התורה - 'חכמה קדומה' [מלבד פירושו על התורה שנדפסו בספר 'דברי תורה']. וכן ספריו על הש"ס - 'חיי שלמה', כעשרים כרכים על כל התלמוד בבלי(!!), ביגיעה עצומה ובבהירות מופלאה. וכן ספרים רבים שהינם בכתי"ק על חכמת הקבלה וכן בחכמת מוסר, ושאלות ותשובות ועוד ועוד.

וכפי שזכינו בעת רצון לשמוע כלאחר יד ממרן שליט"א לפני כמה שנים, שהוא סיים את הש"ס בעיון כבר כעשרה פעמים... והרי מרן ידוע כי עיונו הוא עיון עמוק היטב, ובפרט בפשט העיון להבין כל דבר ודבר עד תכליתו, ואין אצלו מושג של הבנה שטחית או ללקט סברות מהאחרונים וכיוצא בזה, אלא הכל בעיון עצמי מעמיק וחודר עד השיטין. וזה כמו שאכן הוא מנחיל בדרך זאת לתלמידיו הרבים ושומעי לקחו בשיעוריו הקבועים בביתו במוצאי שבתות, וכן כפי שמבואר ממאמרו 'סיני או עוקר הרים' - מאמר ותשובה מקיפה בהיקף רחב ובעמקות ובישירות מדהימה שאין לה אח וריע, מתחילה כשקוראים תשובה רחבה זו, נדמה כאילו אחד מזקני וגאוני ראשי הישיבות בדורות הקדומים כתבה...

ספר תורה מהלך

בהזדמנות אחת רבינו שליט"א הראה לנו מספר שאלות ותשובות ערוכות ומסודרות בעניינים שונים, והוסיף ואמר שיש לו עוד שאלות ותשובות רבות במגוון נושאים כספר שלם. וכששאלנו היכן כל אותן תשובות. השיב רבינו בענוות חן, הכל אצור במוחי ורעיוני, ואני צריך זמן וריכוז כדי להעלות את הכל על גבי הכתב.

ובפעם אחרת הביא רבינו לאחד מתלמידיו שליט"א לעריכתו, קונטרס בכתב ידו המכיל כעשרים שלושים עמודים בענייני השקפת עולם, ואמר רבינו שיש עמו עוד חומר לספר שלם בעניינים אלו. לשאלתו היכן כל אותו הספר טמון, השיב רבינו שליט"א, הכל רשום אצלו בראש, והוא רק צריך לרכז אצלו את כל החומר ולהעלותו על גבי הכתב...

עמל התורה

עמלו בתורה אינו יודע גבולות, מעשים רבים מתהלכים סביב עמלו בתורה, ונסתפק בגרגירים מעטים, וכפי שהובאו בגליון הנפלא 'שביבי אור' שיצא לאור במיוחד לאור מצבו הקשה של מרן שליט"א, וכך מובא שם: חבריו ובני משפחתו של רבינו מספרים בהתפעלות רבה, על שקידתו המופלאה בימיו הראשונים בארץ הקודש, הן ביום הן בלילה כפשוטו ממש, אהבתו ללימוד התורה הקדושה לא ידעה גבולות עד כדי שבא לידי סכנה, וכפי ששמענו מאחי רבינו, ר' מאיר הי"ו שסיפר כיצד היה רבינו עוסק בתורה עד השעה ארבע

לפנות בוקר בערך, ואז היה עולה על משכבו לשינה חטופה, ולמחרת שוב משכים קום לעמל התורה, ושוב לא נותן שינה לעיניו עד לפנות בוקר, וחוזר חלילה. וכך היה עמל בתורה ימים רבים עד שנעשה חולה מאד מחוסר שינה ואכילה וכו', ושכב זמן רב מרותק על מיטת חוליו, ועקב חולשתו הרבה באותו זמן, הכריחוהו לצאת לנפוש באחד מערי הארץ, ולא הניחו לו ללמוד כמעט קרוב לשלשה חדשים. עכ"ד. וכן סיפר זאת בקיצור ידידו משכבר הימים בספר היוכל לשיבת מקור חיים (דף כ"ח), הגאון רבי ששון גריידי שליט"א ראש השוחטים בירושלים וראש ישיבת קול ששון, ואלו הם דבריו: ישיבת מקור חיים הייתה הישיבה היחידה בארץ שהסכימה לקלוט את ילדי תימן בשעריה, וזה לזכותו של מרן ראש הישיבה ז"ל שהיה בעצה אחת עם מוהרה"ג החזון-איש זצ"ל. אם ישנם כיום רבני ערים ורבני מושבות ושובי"ם וראשי ישיבות מבני העדה התימנית, שמונים אחוז מהם תלמידי ישיבת מקור חיים. ואציין לדוגמא את אחד הרבנים החשובים, שהיה שקדן בתורה יומם ולילה, כבוד הרב הגדול רבי שלמה קורח שליט"א, רבה הראשי של עיר הקודש בני ברק ת"ו, שמרוב שקידתו בתורה, נחלש. וכשראה מרן ראש הישיבה ז"ל כן, גער בו ואמר לו: עליך להקדיש מזמנך גם לצורך מנוחת הגוף בכדי שתוכל ללמוד תורה בהרחבת הדעת וכו'. עד כאן לעניינינו.

ושם הובא עוד מה שסיפרה הרבנית תליט"א לאחר שמרן שליט"א נחלה, לשאלת אחד הנכדים כיצד הצליח מרן שליט"א לכתוב ספרים כה רבים ועצומים, וכן ללמוד את הש"ס עשרות פעמים וכו', אז השיבה הרבנית ואמרה, כי רבינו בכל השנים היה עמל בתורה ללא הפוגות כלל, וגם עתה שכבר נחלש עמל הוא בתורה משעות הבוקר המוקדמות [ארבע בבוקר...], ועד שעות הלילה המאוחרות. אלא שבתקופה שהוא אינו חש בטוב אז הוא במקום ללמוד בהתמדה בכל שעות היום הוא לומד 'ברוב' שעות היום. עד כאן שם.

הוה עובדא בכן ישיבה אחד מתלמידי רבינו, שנתאחר הרבה במציאת זיווגו עד גיל מבוגר, וכל אותו הזמן שהיה הוא מעוכב שידוך היה רבינו מזרזו ומאיץ בו למצוא את שידוכו ולא להתעכב על דברים שוליים שאינם עיקריים. אותו תלמיד שאל את רבינו, הרי גם מרן שליט"א לא נשא אשה עד גיל עשרים ושש, ומדוע מאיץ בי הרב להינשא כל כך מהר. השיב לו רבינו, אכן כן, אם תלמד כפי שאני למדתי וניצלתי את זמני בקדושה וטהרה עד גיל עשרים ושש, מוטב. ועוד, שאני מחמת ההכרח לא יכולתי להינשא קודם לכן, שכן היה המנהג בישיבות בימים ההם בהוראת ראשי הישיבה, ואם הייתי יכול הייתי נישא קודם לכן. (וראה בספרו עריכת שולחן שכתב שמחמת זה שנתאחר בנישואיו באו לו רעות רבות וצרות).

עוד שמענו מנכד מרן שליט"א, מה ששמע מבנותיו של הרב אשר שחו בהתפעלות עצומה, כי בצעירותו היה להרב שליט"א כאבי ראש קשים מאד, עד כדי כך שנתקשה ללמוד ולישן

כדבעי, אף תרופות לא עזרו לכך, אך שלא ללמוד בהתמדה כדרכו בקודש, לא יכול היה להרשות לעצמו, לפיכך היה לוקח מגבות לחות וקררות מאד, והיה קושרם סביב למצחו ולראשו, וכך היה לומד בהתמדה שעות רבות כאילו אינו חש בכלום.

כמו כן, אחד מתלמידי רבינו שליט"א שח לן, שרבינו שליט"א התאונן בפניו ואמר לו, כי צר לו מאד על כך שלא למדתי ברצף כפי שאני רגיל, 'הנה אתמול למדתי שמונה תשע שעות ברצף... והיום כל חצי שעה אני נאלץ להפסיק מלימודי'. ע"כ.

עוד שמענו מפי רבינו שליט"א, חלקים מתוך ספר "שפת מלך" (חלק 'מדע') על הרמב"ם כתבתי וערכתי אותו בהיותי בחנות בשעה שהייתי נצרך ומחוייב לכך. ספר תהלים עם פירוש "חיי ברכה", כתבו רבינו כולו בעודו שוהה בבית האסורים מחמת עלילות שוא ומדוחים שטפלו עליו אנשי דמים ומרמה... ספרו העמוק 'חכמת הנפש' נערך ע"י רבינו תוך כשלושה חדשים בשעה שנסתגר רבינו לבדו בכל הזמן הזה, וכמעט לא היה רואה פני איש בכל התקופה... (מפי אחד מתלמידי שליט"א). כמו כן, שמענו מאחד מנכדי רבינו שליט"א, לשאלתי איזה ספר מכל ספריו הרבים, סבא שליט"א מחבב ביותר. השיב הרב שליט"א, ספר 'חכמה קדומה' (על התורה בדרך הפרד"ס, הנמצא עדיין בכת"י)...

סיפר בנו, הגאון רבי עמרם קורח שליט"א, הואיל והתעסקתי רבות בכתבי אבי מורי שליט"א, ראיתי בכמה וכמה מסכתות כגיטין וכיוצא בזה, שלאחר שמסרתי אותה לאבי מורי להגהה, תוך שבוע ימים היה כבר מחזיר לי את הספר עם תיקונים הערות ושינויים, אפילו שכתב דברים אלו לפני זמן רב. ואף כל זאת מלבד שאר עיסוקיו וחיבוריו התורניים...

עוד שמענו מפי רבינו שליט"א כמסיח לפי תומו, הנה עתה זכיתי להשלים תוך חודש וחצי חיבור שלם על כל סדר טהרות...

ספר תורה שרוי בצער

הנה כי כן, ראינו מעט מגדולתו העצומה שאינה מצוייה בדורינו כלל, אשר על כן, מאחר וספר תורה שרוי בצער, שומה עלינו וחובה גדולה רובצת על צווארנו בשעה שמרן שליט"א שרוי בחליו לקרוע שערי שמים בתפילותינו. שהרי אם הרב חולה חסרה בעולם הרבצת תורה לרבים - העולם חסר שעות רבות של עמל בתורה בכל שעות היום והלילה. וב"ה כל זמן שעדיין הנר דולק - נר העולם, מרן שליט"א, עדיין אנחנו יכולים לקרוע שערי שמים בתפילותינו ובהתחזקות שלנו בכל תחום.

וכל זאת מלבד חובת הכרת הטוב שיש לכל בני התורה למרן שליט"א, ובפרט מקהילות הקודש תימן, אשר הוא זה שהלך ויגע וכיתת רגליו ממקום למקום להקים ולהחזיר את עטרת יהדות תימן לתפארתה ככתחילה, שהרי בבוא אבותינו לארץ הקודש לצערינו הייתה

ירידה רוחנית גדולה מאד, ומרן שליט"א הוא זה שעמד כראש ארגון בני הישיבות אשר הוקם כמטרה לעודד בני התורה ובני הישיבות שהיו מתי מספר בימים ההם, ואף הקימו לצורך כך גליון מכובד בשם 'המסילה', שהיה מהווה כבמה מכובדת לבני הישיבות המעטים שהיו באותה עת. ואף עתה שהחל להשתקם עולם התורה של יהדות תימן, מרן שליט"א הוא זה שמנחה ומטווה לכל בני התורה את הדרך, הן בספריו הרבים שבהם טרח והעמיד מאות ואלפי מנהגים קדושים, והן בעצותיו והדרכתיו בכתב ובעל פה בכל עניין ועניין. כל בני התורה מבני עדתינו חייבים לו את חייהם הרוחניים. ולא בכדי זכה מרן שליט"א להתעטר שלא מרצונו בתואר 'זקן וראש חכמי תימן'... [ויש לייחד עוד לצורך עניין זה מאמר מיוחד בפני עצמו, ואין כאן המקום].

אם תלמיד חכם הוא - צריך שיחלה עצמו עליו

חז"ל אמרו בברכות ק"י, אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב, כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש, נקרא חוטא. שנאמר "גם אנכי חלילה לי מחטא לה" מחדול להתפלל בעדכם". אמר רבא, אם תלמיד חכם הוא, צריך שיחלה עצמו עליו. מאי טעמא, אילימא משום דכתיב "ואין חולה מכם עלי וגולה את אזני", דילמא מלך שאני. אלא מהכא "ואני בחלותם לבושי שק". ע"כ. וידוע בשם מרן בעל 'חתם סופר' זצ"ל שפירש כוונת הגמ', שעל האדם להרגיש כאילו הוא החולה ממש. כלומר, בהיות וגדול בישראל חולה על האדם להרגיש ולחוש כי החולי של אותו גדול הוא החולי שלו עצמו, כי גדולי ישראל הם 'עיני' העדה, גדולי ישראל הם מעמידי התורה והכלל, ועלינו להרגיש כאילו גופנו שלנו חולה. וכפי שכבר נכתב לעיל.

אנו מקווים ומצפים שישמע ה' לשוועתינו ולקול תפילתינו, ובמהרה נזכה לשמוע שמרן שליט"א חוזר לאיתנו כבתחילה ללא חולי ומחלה, ונזכה לילך וליאות לאורו עדי ביאת גואל צדק במהרה בימינו, "כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך" ק"ח, אמן ואמן.

**מילואים
ונספחים**

מילואים ונספחים

הערות והוספות מאת המערכת לקובץ שפתי מלך גליון ג'

והגאון המקובל רבי יואל קלופט זצ"ל רבה של חיפה (נדפסו דבריו אלו בסוף ספרו דעת יואל) כתב, וז"ל: הנה כידוע המטרה הסופית של כל בן תורה היא לדעת את הש"ס, ואחרי נסיעתך וכו' לא הרפוני רעיוני כי יש בידך לקיים זאת, והנה הלימוד שלך איטי כמנהג בני הישיבות האידנא, ולכן הייתי מציע שלא יעבור עליך יום בלי דף גמרא חדש, לבד הלימוד בכלל ובישיבה, ואפילו לימוד קל כדאי, היינו גמרא ורש"י ורא"ש בלי תוס', ובסדר קדשים הרמב"ם, וכן בסדר זרעים רע"ב עם תוי"ט ופסקי הר"מ. וזאת היא חובה כמו הנחת תפילין (ודומה שככה כתב ביש נוחלין לאבי השל"ה). ואיני חושב שזה יחליש את העיון. ולכל זמן וכו'. יקירי שים לבך לדברים שכתבתי, כי הם נכתבו אחרי מחשבה רבה וכו'. עכ"ל.

עוד ראה מה שמובא בספרי גדולי הפוסקים, שיש על כל אדם ללמוד בכל חלקי התורה אפילו בהעברה בעלמא ללא הבנה, בכדי שלעתיד לבוא יזכה

א. בעניין חובת לימוד הש"ס

אודות מה שהובא בקובץ שפתי מלך גליון ג' דף כ"ז, מתשובת רבינו הגאון שליט"א באיגרתו לבן ישיבה, בהאי לישנא: לעבור על כל הש"ס פעם אחת עם רש"י בכדי שלאחר מכן בבואך ללמוד דברי התוס' ושאר ראשונים הדברים יהיו ברורים. וחשוב לסיים לכל הפחות מסכת אחת בשנה. עכ"ל. הנה ראינו להוסיף כאן עוד ידיעות קצרות וחשובות בעניין זה.

כתב הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק ב' סימן ק"י), וז"ל, והנה בדבר עצם לימוד הדף היומי שהנהיג הגאון ר"מ שפירא זצ"ל, ונתקבל בעולם, הוא עניין גדול, דהא לבד מצות עצם לימוד תורה שמקיים בכל מה שילמוד אף רק מסכתא אחת כל ימיו, הרי יש מצוה שילמוד כל התורה שבכתב ושבעל פה וכו', וקיום מצוות כל התורה יש בלימוד הדף היומי, שהרי ילמדו במשך שבע שנים כל הש"ס. ולכן הוא עניין גדול. עכ"ל.

וניצנים עולים מברך וכו'. ע"כ. הרי מבואר שאם רואה רק עץ אחד או שניים בגינתו, אינו מברך. אך מלשון מרן שם משמע לאו דוקא מרובים כמו בשדות ופרדסים. עכ"ל.

הנה מבואר שאין מברכים ברכת האילנות אלא על ריבוי אילנות ממש, ולא די באילנות בודדים. [וצ"ב בלשון השתילי זיתים הנז"ל, שיש לומר דלריבוי אילנות סגי בשנים. וי"ל]. ועוד, שפשט כל דברי הפוסקים הראשונים והרבה אחרונים הוא, שאין חיוב לצאת ולראות ולברך, אלא שאם יצא וראה אילנות מברך, וכפי לשון מרן השו"ע שם, היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח אומר וכו'. עכ"ל. וזהו כדין שאר ברכות הראייה כברכות הרעמים והקברים וכו', שאינם אלא באופן שהזדמן לו לראותם. וכ"ז שלא כפי הנהוג עתה, בפרט אצל בני ספרד לצאת ולברך ברכה זו ברוב עם וכו'. וכבר העיר על כך גם בפירוש זית רענן על השתילי זיתים שם בסביב לשולחנך בסוף ד"ה בימי ניסן. וראה עוד מה שכתב מהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים חלק ב' סימן מ"ד.

וכיוצא בכך המנהג הקדום בארצות אשכנז, ראה בתשובת הגר"י ליברמן שליט"א בסוף ספר מעשה חמד תשובה ט' ד"ה והנה, ודו"ק. וראה עוד בקובץ שפתי מלך שם בדף קס"א ד"ה וכעין, שהובא מה שכתב באשל אברהם מבוטשאטש בסימן רכ"ו לעניין זה, וכה

להבין ולהשיג כל התורה שעסק בה בעולם הזה ולא השיגה מקוצר דעתו. ראה במדרש תנחומא פרשת כי תבוא על הפסוק והיה אם שמוע תשמעו. ועיין עוד בשו"ע הגר"ז הלכות תלמוד תורה פרק ב' הלכה ג', ובדברי השל"ה חלק א' דף י' בהגהה שם, ובמה שכתב מרן החפץ חיים זצ"ל בספרו שם עולם שער ההתחזקות פרק ו'.

ב. בעניין ברכת האילנות

בקובץ שפתי מלך גליון ג' בדף קס"ג ד"ה אלא, הובא בשם הרה"ג איתמר כהן שליט"א, בזה"ל, שמברכת האילנות אין ראייה אלא למנהג שאר קהילות, כי בקהילותינו לא נהגו לברך, כנראה משום דסבירא להו כפשט לשון הרמב"ם דבעינן גנות ופרדסים ממש. ע"כ. והואיל ודין זה יש בו מן החידוש, על כן נרחיב בזה מעט לתועלת המעיינים.

הנה אף רבינו שליט"א כתב כן, שכן כתב בספרו עריכת שולחן חלק ב' סימן רכ"ו סעיף ב' כהאי לישנא, אין לברך ברכת האילנות, אלא רק על אילנות רבים של מאכל. ע"כ. ובהערה הוסיף, שכן הביא הרב שתילי זיתים שם ס"ק א' בשם הלכות קטנות ח"ב סימן כ"ח. וכן הוא מובן מלשון תכלאל עץ חיים שכתב, כלשון הרמב"ם בפ"י הי"ג, היוצא לשדות או לגנות ביומי ניסן ורואה אילנות פורחות

סע"ג) הוא הדין בברכת האילנות, ועל כן רבים אינם מברכים שכבר ראו האילנות. וכמו שכתבתי לעניין ראיית ברכת הקברים, וע"ש עוד. וזהו טעם נוסף לכך.

הם דבריו: רובא דרובא אינם נוהגים לברך ברכת האילנות, והטעם משום שלהסוברים לעניין ברכת שהחיינו בפרי חדש שאין מברכים בראייה שנייה (עין רמ"א סימן רכ"ה

סיני או עוקר הרים

ראשי פרקים מתוך מאמר סיני או עוקר הרים למרן רבינו שליט"א

(שייך לקובץ שפתי מלך גליון ג' דף ל"ח ואילך)

בעריכת הרה"ג אוריאל צדוק שליט"א

נכד מרן שליט"א, רב ביה"כ נחלת גאולים קרית יובל ירושלים

זה נקרא תלמיד חכם, כי הוא כבר התרגל להבין ולהורות וכל דבר הלכה שישמע ינתחנה ועד תכליתה יגיע.

ב. בגמ' מגילה (דף כ"ח ע"ב) מובא שרב נחמן לא רצה להספיד אחד ששנה הלכתא סיפרא וספרי ותוספתא, ואמר רב נחמן, שזהו כמו סל שמלאוהו ספרים ולא מבין מה בתוכה, אף שונה הלכות ולא שימש ת"ח שיבינהו טעמי המשנה. (עפ"י פירוש רש"י שם).

ג. לא רק שאין כל החכמים שווים באיכות החרifות ובכמות החכמה, אלא החלוקה הזאת יש בה מראה מקום ודרך לתלמידים, ועצם התבוננות בחילוקים

א. דרך בלימוד

א. עיקר ידיעת התורה לא בקיאות צורת הדברים אלא סברת והבנת הדברים, וכדברי חז"ל "אגרא דשמעתא סברא" (ברכות דף ו' ע"ב). אם אחד בקיא בהלכה אחת ואינו יודע סברת והרגש הדברים, לא נוכל לומר כי חסר לו מקצת הדבר, אך כל הדבר חסר לו, כי עיקר הדבר הוא – סברת הדבר, ועל ידי זה, על ידי הסברא, מהתפך הדינים היוצאים מן הקצה אל הקצה. ומשום כך, מי שלמד את כל הש"ס אם לא הורגל בדרכי הסברות, עם הארץ נקרא. אך מי אשר למד מסכת אחת ובה נשא ונתן והתרגל לקנות סברת הדברים, אם ישאלוהו הלכה יאמר כדינו,

איך ללמוד תורה. ורבות בש"ס שואל שאלה שהיא לא כל כך מסתברת כדי שדרכה לומר דבר אחר שמסתבר יותר, וכוונתי בזה להביא ראיה, שבכדי להגיע להכרעה לאמיתה של סברא, אפשר קודם לעסוק רק בשקליא וטריא שאינו כל כך, או שהתלמוד יודע מראש דמסתבר מה שיאמר. וזה הכוונה ומעלת 'בעל פפול' היינו 'מדעתו', שאם הכוונה הפפול בגמרא היינו הך. אלא מעצם עריכת וכתובת התלמוד לא רק שנדענו יפה ונפסוק מפיו, אלא לידע גם לפלפל ולהוסיף מפפולינו.

ה. סברא פשוטה, היינו, זכה וישרה לא יתכן שימצא לה סתירה. וכמו שהגמ' שואלת "הא למה לי קרא, סברא הוא!" הנה כי כן, כח הסברא להבין הלכה למעשה על בוריה עד כדי כח דלא צריך קרא. ומעשה ברבי חיים מבריסק שאמר דבר תורה, ואמר אחד השומעים שיש תוספות במקום פלוני שכתוב לא כך. השיב ר' חיים, בתוספות לא כתוב כך. מיד הביאו גמרא ופתחו ומצאו שלא כתוב כך בתוספות, וכדברי ר' חיים. כעבור רגע אמר למקורביו, וכי אתם חושבים שאני בקיא בכל מה שכתוב בתוספות, ומה שלא כתוב, אלא שאני הבנתי שכמו שאומר פלוני אי אפשר שיהיה כתוב בתוספות. ע"כ. הרי ששכל ישר מאד לא יתכן שישתר, ושכל משובש לא יתכן שיהיה לו קיום.

האלו היא חלק מעצם ודרך הלימוד. יש וראובן קלט ומחקה דרך מגיד שיעור זה ושמעון קלט דרך של מגיד שיעור אחר. והשינוי כולל הכל, אם זה עומק ודרך חשיבה רבת היקף, או חשיבה ועומק מקומי בסוגיא ומפרשיה בלי הסתעפות וחקירות דקות.

ד. רבינא ורב אשי ערכו את התלמוד באופן שיכלול כל הפפולים שקדמו למסקנות ולכללי הפסק, ועשו כן כדי ללמוד גם כן לא רק כדת מה לעשות בקיומה של ההלכה, אלא גם להורות דרכי הלימוד. ורוב הסוגיות מתפרשות בדרך חקירות וקושיות, וכל היכי תימצי לומר ושאלות כדי לחדד התלמידים. וכתב הרשב"א, במקומות אין מספר אמרינן בתלמוד הניחא לר' פלוני, אלא לר' פלוני מאי איכא למימר, ולעתים מקשה התלמוד להדיא אליבא דלית הלכתא כוותיה. ע"כ. ואילו לא היתה כוונתם להורות איך עוסקים בתורת ה', באופן שידעו וילמדו גם על אסופת התלמוד של האמוראים, היו עושים מה שעשה הרי"ף שנקרא תלמוד קטן, ומשמייטים כל הפפולים שאין בהם כל נפק"מ. ותלמוד בבלי יכלו לחברו בלי קושיות ותירוצים כתלמוד ירושלמי, ואעפ"כ לא עשו כן. ועל פי התלמוד בבלי בעיקר, כל האומה הישראלית יוצאין ובאין.

ועד כדי כך באו פפולים בתלמוד, גם פפול לשם פפול, כיון שזה הלכה

ו. לימוד בתורה אשר יקרא 'לימוד', הוא ללמוד בחריפות הדעת, כל אחד מחזיק בכל עוז סברתו, ולהגיד ולחזק כל אחד את סברתו הנראית נכונה בעיניו.

ז. ה'לשמה' היא שקיטת הרוח, אם כדבריו ואם כדברי חברו, להיות שווה בעיניו. והמה כמעט מתנגדים זה לזה, לכן הורונו רבותינו (קידושין ל'), אפילו אב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקים בתורה בשער אחד, נעשים אויבים זה את זה ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה. ה'איבה' בראשונה כנ"ל 'והאהבה' בסופה, היא בחינת 'לשמה' - לבטל כל אחד דעתו לילך אחר הרוב או הגדול, או לעמוד כל אחד בדעתו, וכמו שעשו בית שמאי כדבריהם (יבמות יד') על פי הגדרים המבוארים בפוסקים. והכל מתוך הנהגת חיבה ורעות, בחינת 'שלום' ו'הלשמה', בבחינת הלשמה אהבו.

ח. צריך או קודם לדעת ש"ס גפ"ת בבקיאות והבנה טובה, ואחר כך לשוב וללמוד בשינון סוגיות סוגיות, בחריפות אמיתית עד כמה שידו משגת. או קודם לקבל דרך בשיטת החריפות והפלפול, ואחר כך להתעלות במעלות בקיאות בכל הש"ס. הכל לפי כל אחד ואחד ומדתו, ובודאי צריך לזה יראת שמים ואהבת תורה כאש יוקדת בכל עצמותיו ובנפש. ורק אם קשה לו לזכור,

ב. הדרכה בדרכי הלימוד

א. מי שיכול להיות בקיא גדול וחריף, בודאי מוטלת עליו חובה לנהוג כך.

ב. גם מי שאין לו זכרון כל כך חזק, ישתדל לחזור הרבה על לימודו. (ועיין במסכת אבות פרק א' משנה ט"ו, בדברי התפארת ישראל שם שכתב חמשה כללים להצלחת הלומד בתלמודו).

ג. מי שעל ידי חזרות רבות מאד, ישאר בתלמודו שטחי, הרי גם מסברא פשוטה צריך לעמול אם יש לו הכשרון ללמוד מעט הכמות, בחריפות אמת ושכל ישר, מהרבה בלא כוונה.

ד. ההולך בדרך האמת, צריך להתחיל מילדות ובחרות להקיף את שני ההשתלמויות, גם להיות סיני וגם עוקר הרים כשביכולתו לעשות כן, בין אם ניחן בזכרון גדול מטבעו בין ע"י רצון עז לידע תורת השם יתברך, ע"י התמדה עצומה וחזרות רבות. וכבר העיד מו"ר מופה"ד הגרא"מ שך זלה"ה על דרך הלימוד בדרך שהכיר, שמעולם לא היה למדן שלא ידע הש"ס על בוריו, וצריך ללמוד דף גמרא רש"י ותוספות כל יום, ולשנן חמש עד עשר פעמים.

ה. מו"ר מרן הגר"א קוטלר זלה"ה הביא בשם הגר"א, כי טוב שידע על בוריו מסכתות אחדות, משילמד הרבה ולא ידע.

שכל ישר, ובזה בעזרת השם יצליח הרבה.
(כן כתב בהקדמת שו"ת לבוש מרדכי להגרמ"מ
אפשטיין זצ"ל).

ה. כמו שְׁלֹשִׁים ידיעת התורה, התירו
לבטל זמן לחפש לו רב גדול
לבקש תורה מפיו, וללמוד ממנו דרכי
לימוד ועיון, וכן לנוח מה שנחוץ לו
שתהיה דעתו צלולה ללימוד, כך גם גוף
העניין של הפלפול והחידוד, הוא רק לשם
יכולת הלימוד של ידיעת התורה. וכבר
התירו חז"ל לומר לפעמים לפני
התלמידים דבר שאינו לפי האמת, בכדי
ליתן להם לב לחשוב, כמבואר בנדה דף
מ"ה ע"א.

ו. בית שמאי ביטלו דעתם למעשה נגד
בית הלל, אע"פ שלהלכה נחלקו
עליהם. כלומר, שהם נחלקו עליהם גם אם
ידעו שזה לא להלכה למעשה כי אם
להגדיל תורה ולהאדירה בסברות אחרות,
ופנים אחרות לסברת בית הלל.

ד. סוגי חריפויות

א. חריפות הבאה מכח קושיות ותירוצים,
אם מסוגיא לסוגיא, או אפילו
בסוגיא עצמה ימצאו קושיות חקירות
ופירוקים. ויש חריפות בלא קושיות
ותירוצים, אלא עמידה על הסוגיא למצוא
הגדרת המושגים. ודרך משל ודוגמא בלבד,
ניקה שיטת הגר"ח מבריסק שעומד על
הסוגיא למצוא אם הם מדין אחד או שני

ואפילו יחזור כל כך הרבה, עדיף שידע
לחדד סכינה ולהיות חריף אמיתי, וגם הוא
יוכל לפסוק לאמיתה של תורה, ע"י חיפוש
בגמרא ובפוסקים.

ג. פלפול אמת

א. אחד מקנייני התורה הוא 'פלפול
התלמידים'. ואף דברי
הראשונים הם לנו כמשניות וכספר
החתום, ורק ע"י פלפול התלמידים ושקלא
וטריא רבה, אז נוכל לרדת לעומק
דבריהם ולקנות 'אגרא דשמעתא - סברא'.

ב. 'פלפול התלמידים', היינו פלפול כזה
שיהיה בנוי רק לקנות ידיעה
ותמצית הדברים, ולהבין הסברא הנכונה,
לא פלפול שיהיה בנוי דבר חריפות,
שהוא רחוק מנקודת האמת.

ג. פלפול ה"קצות" וה"נתיבות" בנוי על
אדני השכל וישרות הסברא,
וע"י פלפול כזה יש לקנות ידיעת התורה.

ד. יש אשר הוא מפולפל וחריף, יודע
ליישב ולפרק בסברא ישרה, אך
ללא בקיאות לא תועיל כלל ידיעתו
ללמוד. ובדוק ומנוסה, כי טוב מאד העצה
היעוצה, כי תיכף כאשר יוכל ללמוד גמרא
ותוספות בעצמו, יקבע לו שני לימודים,
אחד גמרא עם תוספות בעיון, וחצי היום
ילמד גמרא בלי תוספות, אך לחזור להיות
בקי היטב. ושעה אחת ביום, יקבע ללמוד
ספר 'קצות החושן' עם חבר בגילו שיש לו

ז"ל שאין גם שליטת היצר. ובלי שכל מלוטש, אי אפשר להגיע לאמת, וממילא בויכוח אין לו במה להודות על האמת.

ט. אי אפשר לבן תורה שבשנתו הראשונה יגיע לדרך ישר, אל הסברות אמתיות. והרי זה טבעי כי בכל בניין עוברים תלאות וקשיים, עד שמגיעים לשכלולו של היכל. ואם בתחילת דרכו עדיין סברותיו וחקירותיו על קו הדק של התוהו, הרי אין זאת אלא כהכנה והשתלמות עד שיבשיל שכלו, ויבחיין בין 'דמיון' ל'מציאות', בין חידוד לעומק, בין הכרעה לתעיה בדרך. אבל כיון שסוף כל סוף יתחכם, אם כן גם דרך זאת יאמר עליה, ההכרח לא יגונה. ועיין במשנת רבי אהרן למו"ר מרן הגר"א קוטלר זצ"ל (חלק א' דף נ"ג) שכתב, וזה לשונו: והנה, כשאדם לומד תורה, הרי בדרך לימודו חוקר הוא על כל הצדדים האפשריים, וגם במסקנותו הרי אי אפשר שיעמוד תמיד רק על האמת, אך כל מה שחוקר ודן לעמוד על אמיתות ידיעת התורה הרי זה נחשב תורה, אם כלליות לימודו הוא לשם התורה. והעוסק בה נקרא עוסק בתורת ה', וחל עליו זה דין תורה וכו'. ע"כ.

י. כתב בספר אוזן אהרן, כי הא-ל לא ימנה דפים אלא שעות דרבנן. ועיין שם עוד, כי מגמת החידוד והפלפול היא כדי לבוא אחר כן אל התכלית המבוקש, להוציא דין לאורה מתוך דברי הראשונים והאחרונים.

דינים, או גברא או חפצא [ויסודות אלו מצויים מפורש כגון במצות ציצית, אם חובת מנא או חובת גברא, ועוד כיוצא בכך].

ב. חריפות ע"י ריבוי קושיות, עדיפה מהבאת ראיות מפורשות.

ג. מצאנו קל וחומר שאינו להלכה, כדי לברר חריפות הסנהדרין.

ד. גם חריפות של הבל, אם אינה נפרכת, היא מלמדת על שכל חריף לבחון את האמת.

ו. רק הַיִּגְלֵל לַדְּקָדֵק בגפ"ת הדק היטב, היטב הדק, בחסר, יתור, וחליף במקומו, וממקום אחר, וזהו חריפות של אמת שהורגלו והרגילו בו הקדמונים בעלי ש"ס ובעלי פירוש הש"ס. (מתוך דברי שו"ת חוות יאיר סימן קכ"ד).

ז. הפלפול האמיתי הוא שמסקנתו הסופית, הגדרת עומק דברי הסוגיא, וכן התיישבות הלב מכח ההבנה האמיתית בסברא הזאת, והידיעה הברורה מדוע מסתבר טפי לומר כך ולא אחרת.

ח. חריפות ופלפול אמיתי, לא יתכן שיהיה לו איזה ראייה או סברא שלא לומר להתהלך בדרך זאת, שהרי האמת אינה צריכה לראיות, וכמאמר החכם - "המוחש בל יוכחש".

ט. בפלפול חברים בשכל מלוטש אין חוטאים, וכדברי הרמח"ל

ה. פלפול הבל

א. כל ספרי המחברים שכתבו נגד הלימוד בפלפול וחריפות, הדגישו שכוונתם על חילוקים וחריפות של הבל, והיינו פלפול שלא מוליך לשום דרך ולא להגדרת הנאמר. וכתב מו"ר מרן הגר"א קוטלר זצ"ל (בספרו משנת רבי אהרן חלק א' דף נ"ג), וזה לשונו: והנה, מצד אהבת התורה צריך לדעת כל התורה כולה וכו', ואי אפשר לדקדק יותר מדאי בדברים קלושים, ואף בדברים שאינם נחוצים כל כך ליסודות הדברים וההלכה. ובאמת ע"י בירור העניינים וריבוי דיוקים, אין יוצא העניין מחוור. גם צריך לדקדק מאד בחזרה על מה שלומד וכו', עש"ב.

ב. צריך הרבה עומק בסברות, להבחין בנטייה היותר מתקבלת, אפילו בנטייה קלה לעומת חברתה, ואפילו בהפרש דק נגלה ונסתר. וכמו שפלפול של הבל אינו תורה לשמה, גם בקיאות שטחית סכנתה מרובה לא פחות. ולא רק בבקיאות יש שטחיות, אלא יש גם חריפות שטחית אע"פ שאינה בגדר הבל ותורה לא לשמה, אלא היא משבשת הדין, לפי שבמושכל ראשון ואפילו במושכל שני כבר נאחזים בה בהתלהבות שווא.

ו. כח הסברא

א. יש אדם הזוכה לסייעתא דשמיא שאומר סברת הלב הבאה לו בנבואה, וזוכה לכוין אפילו להלכתא

למשה מסיני. ואם הוא בן מזלו של אותו חכם, זוכה הוא גם לכוין לגדול ממנו.

ב. אמר רבא, 'אגרא דשמעתא סברא'. ופירש רש"י, שהוא יגע וטורח ומתיישב להבין טעמו של דבר.

ג. כח הסברא כמו כח המקרא. וכבר מצאנו רבות פעמים בגמרא שאומרת, איבעית אימא קרא איבעית אימא סברא - מכאן שכח הסברא ככח המקרא. ואפילו במקום שמתהפכת סברא לכאן ולכאן, מכל מקום כל אחת מתיישבת על הלב, וכל אחת כוחה יפה להיאמר כפי כח המקרא.

ז. יושר הסברא

א. לא רק בשיקול סברא יכול המורה לטעות, אלא גם בסיבות חיצוניות מסיבות משונות, כגון מה שכתב ה'חתם סופר' זצ"ל, שרוב אנשי מדינה נמשכים אחרי רבני מדינה ההיא ודעותיהם. וכן כתב בתשובה, שמרוב צדקות של רב אחד רצה לפסוק על אשה שאינה מתנהגת כבנות ישראל הכשרות, שבניה ממזרים וכו'.

ב. רבינו חיים מבריסק אמר להג"ר אלחנן וסרמן (זצ"ל), שלמעשה לא נהגינן נאמנות בדברי תורה.

ח. סיני ועוקר הרים, האם סיני עדיף או עוקר הרים

א. הנה ברור שאי אפשר לפסוק הלכה בזה לכולם, כפי שאנו פוסקים

ששני הדברים אמרם רבי יוחנן בן זכאי ושניהם אמת, דלעניין הבקיאיות והזכרון, היה רבי אליעזר מכריע. ולעניין החריונות והפלפול היה רבי אלעזר בן ערך מכריע. ומפירושו הרמב"ם משמע, שכל העניין הוא לספר שבח כל אחד. וכן כתב רבינו יונה, שאלו השני תנאים אינם חולקין אלא מדבר בעניין הסברא והחידוד. אך התפארת ישראל שם כתב, דפלוגתא שנחלקו האם עדיף עוקר הרים או סיני, וכן כתב רש"י, ע"ש].

ב. בגמ' עירובין סז, א. רב חסדא ורב ששת כי פגעי בהדי הדדי, רב חסדא מרתען שפוטני ממתניא דרב אשי, ורב ששת מרתען כוליה גופי מפלפוליה דרב חסדא. ופירש רש"י, ממתניא דרב ששת שהיו משניות סדורות לו, וירא רב חסדא שלא יקשה לו ממשנה על משנה ויאמר לו לתרצן, ורב ששת מרתען מפלפוליה דרב חסדא, חריף וסבר היה ביותר, ועמוק בשאלותיו. (ע"כ). ומכל מקום רואים שהחזיקו כל אחד בדרך אחרת, והיה להם יראת כבוד אחד מדרך תלמודו של השני. וצריך לומר, או שכל אחד סבר שעדיף דוקא לאחוז בדרך תלמודו הוא, ועל כן אין הדרך מוכרע למעשה, ואלו ואלו דברי א-להים חיים. או יש לומר, שאי אפשר לאחוז בשתי דרכי לימוד. או משום שחיי האדם קצרים ותלאותיו מרובות להספיק בשניהם. או משום שלפי האמת אי אפשר

בשאר הלכות בשווה לכל איש ישראל, שהרי שתי משניות מפורשות במסכת אבות שיש ארבע מדות בתלמידים, משנה אחת בכמות – היינו 'סיני', והיא בפרק ה' משנה ט"ו. ומאידך משנה י"ח (שם) מדברת על איכות הלימוד, שהיא קרובה לשיטת 'עוקר הרים', אם כן ברור שכל אחד צריך לכוונו לפי מדתו אשר ניתנה לו.

מי שהוא מהיר לשמוע וקשה לאבד – בודאי דרכו תהא להיות סיני ועוקר הרים.

מי שהוא מהיר לשמוע ומהיר לאבד – בוודאי תקנתו היא לשנן את שכלו, כדי שיהיה בעל עמקות של בינת הלב, מכיון שאם הוא מהיר לאבד, כשירצה מכל מקום ללמוד סוגיא ולפסוק הלכה, הרי כלי זינו בקדקדו כדי להעלות על כתב את אשר בירר וחידש, ויכול להשיב הלכה גם בכה"ג. אבל מי שהוא בקיא עצום ולימודו שטחי, הנאתו היא לעצמו בלבד, כי בבואו לפסוק ולדמות דבר שנשאל לדבר שלמד, יש אפשרות שיבנה מגדל הפורח באויר.

[במסכת אבות פרק ג' משנה ח', חמשה תלמידים היו לו לרבי יוחנן בן זכאי, והיה מונה שבח כל תלמיד בדרך לימודו. ולדעת תנא קמא, רבי אליעזר בן הורקנוס מכריע את כולם. ולדעת אבא שאול, רבי אלעזר בן ערך מכריע את כולם. וכתב רבינו עובדיה מברטנורא,

ויש לו יכולת הנה הגמרא פתוחה לפניו.
וצ"ב עוד.

וכתב רבו של הרמב"ם מהר"י אבן מיגאש, וז"ל: אותם שמדמים להורות מעיון ההלכה ומחוזק עיונם בתלמוד, הם שראוי למנעם מזה, לפי שאין בזמנינו זה, מי שיהיה ראוי לכך, ולא מי שהגיע בחכמת התלמוד לכלל שיעור מעיונו מבלי שיעמוד על דעת הגאונים ז"ל. (ע"כ). ואם בדורו שהצמיח שרשרת אדירי התלמוד פסק שאין לפסוק מן התלמוד ואפשר לפסוק מהלכות פסוקות של הגאונים או כמו שכתב הרמב"ם מספרו, א"כ כל שכן בכל תקופה אחרת. (אמנם עיין תשובות הגאונים סימן קנ"ח דלא ס"ל הכי).

ג. מצאנו דוגמא של הכרעת הלכה למעשה רק מכח הטיית סברא, ושם בחולין עז, א. פירש רש"י, לב פתוח לו בסברא, כלומר להכריע ע"פ הסברא בכוננת ההלכה.

ד. הגאון רבי איסר זלמן מלצר זלה"ה בעל 'אבן האזל', היה מסמך להוראה בבחינות במסכת בבא קמא, והיה אומר מי שידוע ומבין בגמ' מסכת בבא קמא גפ"ת, חזקה עליו כשיצטרך לפסוק הלכה, שיחפש בשו"ע ויבין עומק כוונת הפוסקים. (ע"כ). וכך ידוע לי אני, מזקני ראשי הישיבות שנתנו הסמכה על סמך

להיות מחונן בכל הכשרונות, לבד יחידי דורות, ומשום כך נזכרו בתלמוד היחיד שביחידים לשיטה כזאת או כזאת. ואם בזמנם היו יחידים שביחידים, מה נאמר על דורות שאחריהם ואלף מונים בדורינו.

ט. דרך בהוראה

א. דעת הרמב"ם בהקדמתו לספרו 'משנה תורה', שעדיף לפסוק מהלכה פסוקה. וידוע שהרא"ש חלק על כך, וסבר שיבואו לידי טעות אם לא ידעו מקורות התלמוד ופירוש הסוגיא. ורבים השיבו, שעתה יש סביב חיבורו מגיד משנה, וכסף משנה, ועוד נושאי כלים שהעלו כל הסוגיות והטענות בתוכן הדברים, ואם כך נפלה הטענה שיבואו לטעות.

ב. דברי הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה, שחיבורו כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם וכו', ע"ש. ועל כרחן, ממה שפסק בהלכות תלמוד תורה (עיין פ"א הלכה י"ב) שאין כוונתו ח"ו לעזוב התלמוד בלי לעסוק בו בעסק בתלמוד תורה, אלא כוונתו על הפוסקים שלא יפסוק מן התלמוד אלא מחיבורו. וקצרו של דבר, יש שני דינים: א. לעסוק בדברי תורה. ב. ללמוד דין תורה למעשה, ומכל מקום לכולם מבואר כי אפשר לפסוק הלכה למעשה מתוך פסקי ההלכות בלי התלמוד. ורק מי שירצה לחלוק עליו

ידיעותיו העמוקות או הבקאות, הלכו ח"ו לאבדון ובטלה תקנתו?!

ח. הגר"א אמר, שלא לישא פנים בהוראה אף להכרעת רבותינו בעלי השו"ע. ע"כ. ומכל מקום אין הדברים האלו אלא להגר"א ותלמידיו, אבל בדורות שאחריהם כל הפוסקים נשענים על השו"ע ונושאי כליו.

ט. אע"ג דיחיד ורבים הלכה כרבים, היכא דמסתבר טעמיה הלכה כיחיד, אי לא דפסק גמרא בפירוש כרבים. (כנה"ג). והרמב"ם כתב, שצריך להשמיע שיחיד ורבים הלכה כרבים, כי אפשר להיות הלכה כיחיד כשתהיה סברא פשוטה לו ליחיד שומעין אפילו כנגד רבים.

י. התורה ניתנה לכל זמן ולכל מעיין לפלפל ולהעמיק בלימודו

א. כתב הרמב"ן, כי יודע כל לומד תלמודינו שאין במחלוקת מפרשיו ראיות גמורות ולא ברוב קושיות חלוטות, שאין בחכמה הזאת מופת ברור כגון חשבונות התשבורת ונסיוני החכמה. ובהמשך דבריו מבואר, שניתן רשות לפל ע"י חריפות ופלפול לעיין במחלוקת ומפרשיו, ובקושייתם ולהרחיק בסברות מכריעות מה שלא הסכים השכל הנכון. ועוד כתב הרמב"ן שם, והנני עם חפצי וחשקי להיות לראשונים תלמיד, לקיים

ידיעתם טיב התלמיד בהבנתו העמוקה וסברא ישרה.

ה. "לא יקרא חכם בזה הזמן, אלא מי שיכול להורות כדין וכהלכה ושיודע להבין דבר מתוך דבר, ולא מי שקורא לבד בספר וקורא כאגרת, ועובר בקריאה חלושה מבילתי דיוק". (שו"ת זקן אהרן).

ו. בזמנינו אין התלמיד חכם מורה, כי אם הספר, ואם התלמיד חכם ראינוהו שהוא בדוק ומנוסה לעיין ובעל סברא, יודע דעת ומבין, פשיטא שיכולין להורות אפילו במקום שגדול ממנו. וכל הדינים שחייב התלמיד לרב נתבטלו, כי הספרים והחיבורים והפירושים הם המורים לנו. והכל לפי פיקחות השכל והסברות. ויכול התלמיד לסתור דברי רבו מכח הפלפול, על אחת כמה וכמה שיכולים אנו לומר שכל תלמיד שהגיע להוראה כפי מה שאנו רואים בו פקחות השכל והבנת הלב, שיכול להורות אפילו שיש בעיר גדול ממנו בחכמה, והגיע לארבעים שנה, וזה התלמיד לא הגיע למ' שנה, כיון שהגיע להוראה יכול להורות, כי הוא אינו המורה כי אם הספר. (שו"ת מהרשד"ם).

ז. רק לעניין 'הוראה' אמרו שיוצא אחד לאלף, אבל לעניין גדר תלמידי חכמים לא אפקהו ח"ו מזה, וכי מי שלא מורה הוראה ח"ו כל יגיעו ועמלו בתורה

תורה, ובמדה מסויימת יש לזה עוד מעלה על דרך שנתקבל להלכה, כי חידש והוסיף בתורה, וזהו נקראת תורתו. וזה דוקא אם נעשה בטהרת המחשבה בלי נגיעת הדעת, כי זהו היסוד של הלשמה (הגרי"ס). וכתב הריטב"א, אלו ואלו דברי א-להים חיים, דשתי הסברות אמת וכו', ולהלכה זה מסור לחכמי הדור. והרי למה מזכירים דברי שמאי והלל לבטלה וכו' - כי עם היות דגם סברות שאינם להלכה הן הן תורה שלימה.

ב. היפוך הדבר הוא המבחן איזו האמת, והיינו עומק כוונת 'אמת לאמיתו', משום גם היפוכו של הדבר בדרך הלימוד הוא בבחינת אלו ואלו דברי א-להים חיים, שאמרו על מחלוקת בית שמאי ובית הלל, והכרעת הלכה למעשה נקרא אמת שבאמת.

ג. מבואר בגמ', שעל טמא בלבד ועל טהור בלבד היו אומרים על כל הלכה מ"ט טעמים, ולימוד כזה הוא כדרך מסירתה למשה וחלק מן המסירה. וכתב ה'פני משה' על הירושלמי על הלשון "מישרים אהבוך", עיקר אהבת התורה לעשות לה' מישרים ע"י דעות הנוטים לכאן ולכאן, ואח"כ מיישרים אותו ע"פ הרוב.

ד. כיון שניתן לומר מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא, ואלו ואלו דברי א-להים חיים, על כן צריך סיעתא

דבריהם ולהעמיד, לעשותם לצוארי רביד, אבאר דרכם ואדע ערכם, אך כאשר לא יכילו רעיוני, אדון לפניהם בקרקע, אשפוט למראה עיני, ובהלכה ברורה לא אשא פנים לתורה, כי ה' יתן חכמה בכל הזמנים ובכל הימים, לא ימנע טוב להולכים בתמים. עכ"ל. ומהר"י דילאון כתב, שאנו ננסים על רוכבי צווארי הענקים מפני שראינו חכמתם, ואנחנו שמעמייקים - מכח חכמתם חכמנו לומר כל מה שאנחנו אומרים, ולא שאנו גדולים מהם. ע"כ. כתב עוד הרמב"ן, ואם יראה סימן יפה במשנתו, ואפילו בדבר אחד מכל עיוניו שנתחדש אצלו, לעמוד על דבר אמת שלא שָׁעַר מקודם, די לו, וזה חלקו מכל עמלו, ולא בא איוב אלא לפרש מעשה בראשית. ע"כ.

ב. "מתלמידי יותר מכולן" - פירש רש"י, לפי שעל ידיהם ירבה לפפול, ונותן לב לתרץ קושיותיהם. ע"כ. ועל כן, פירוש הדבר שע"י הפלפול ידע אחר כך להוציא דבר מתוך דבר ולדמות מילתא למילתא, ביכולת לבחון החילוקים הדקים, ולהשיב על עניינים דומים ואינם מפורשים פירוש לשון.

יא. אלו ואלו דברי א-להים חיים

א. אף סברא שאינה להלכה, אם נתחדשה בדרכי התורה וגדריה נקראת תורת ה', ויש לה כל הדינין של

יג. מזודה על האמת

לומד תורה, בכל שיטה שילך, לא יועיל כלום בלימודו אם לא יהיה מודה על האמת, אחרת ישרף רוב זמנו, וכ"ש אם סברת חברו עדיפה מיניה אפילו בנטייה קלה. לבד שיחזיק בטיפשותו גם לא יתקדם הלאה בלימודו. ובהקדמת הרמב"ם לסדר זרעים כתב שהוא מחיוב הפסוק "צדק צדק תרדוף".

יד. מעלת לימוד משניות עם פירוש הרב עובדיה מברטנורא

כתב החוות יאיר (סימן קכ"ד), והנה לימוד המשניות הוא מובחר, שירגיל אדם את בנו מעת שזכה לקרא הלכה ברוב הש"ס, שילמד עמו רבו פרק א' משניות בכל יום, ובפרקים החמורים וארוכים חצי פרק, וישגיח שיחזור עליהם תמיד בלי התרשלות ובלי ליאות, ובקל יוכל לקבל זה עם לימוד גפ"ת, והוא תועלת ותכלית גדול לכל לימודו אחר כך, ומה גם עתה שזכינו לפירוש הרע"ב שהוא ש"ס ממש.

דשמיא להכריע איזה הוא מ"ט פנים להלכה למעשה.

יב. עריבות התורה

הצלחת הישיבות הוא דרך הלימוד שמושכת ומלבבת אותם וגורמת להם הנאה רוחנית, חלף כל פיתויי חכמה חיצונית אחרת, חידושיה וברקיה חדשים לבקרים. ומעידים על רבינו תם, שכשהיה רוצה ללמוד תמצית מהלכה חמורה, היה נותן לפניו תל של זהובים לשמוח בהן, ונתרחב לבו ולמד בכח. וכל זה נעשה ע"י הארי שבחכמי התוספות, וכל שכן הרחבת לב התלמיד מינה וביה, כלומר מתוך דרך הלימוד עצמו. ועיין בספר 'אגלי טל' בהקדמתו, וזה לשונו: ואדרבא כי זה עיקר מצוות לימוד התורה, להיות שש ושמוח בלימוד, ואז דברי תורה נבלעין בדמו, אבל הלומד לשם מצוה ומתענג בלימוד הרי זה לימוד לשמה, וכולו קודש כי גם התענוג מצוה. ע"כ.

שאלה: שנינו באבות: "הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות, ומקרבן לתורה". לאור משנה זו יש להסתפק, איך על הרב להתנהג עם תלמידיו האם יש לו להתחבר מאד עם תלמידיו כמו חבר ממש, שבזה יוסר יראת הכבוד ממנו, או שעליו להיות מרומם מהם. ושאלה זו היא הן לגבי מלמדים בתלמודי תורה שעוסקים עם ילדים, והן לגבי רמ"ם וראשי ישיבות העוסקים עם בחורים?

תשובה: צריך לזכור כי גם צניע מביטת יראת כבוד זל צניע זהו גבול אלא

שאלה: לפי זה יורנו רבינו, האם על הרב להיות בקשר עם תלמידיו רק בעניין הלימוד ותו לא, או שמא אף במילי דעלמא עליו להיות בקשר תמידי? *אדר הגיב קוסטר לאיך היה ביד*

תשובה: והיה הגבול והיה אכסני כ"ה

שאלה: איך על ההורים להתייחס לתופעה המצוייה שילדיהם הבחורים אינם קמים בזמן, ומפסידים ק"ש ותפילה בזמנה, ואף יותר מכך. וכן כיצד לנהוג בילד או נער החולם או משחק בשעת ק"ש ותפילה? *כאמור ע"ז ע"ז ?*

תשובה:

נתפרסם בקובץ זה דף קמ"ה

שתילי זיתים ומהרי"ץ

ש. במקום שנחלקו בעל השתילי זיתים ומהרי"ץ, מהו העיקר להלכה ולמעשה.

ת. על דרך כלל שתילי זיתים הוא הפוסק ל'שאמי', ומהרי"ץ הוא הפוסק ל'בלדי'.

מהרי"ץ בפירושו ובתשובותיו

ש. בדבר שהמהרי"ץ סתר בו משנתו מן פירושו עץ חיים לתשובותיו, מה העיקר בדעתו.

ת. תשובותיו הם עיקר להלכה ולמעשה (לפי שבהם הוא מכריע, משא"כ ע"ח שהוא פירוש).

בשאלה

נתפרסם בקובץ זה דף ס"א ס"ב

שתילי זיתים ומשנה ברורה

שאלה: בדין שנחלקו בו שתילי זיתים והמשנה ברורה, כיצד ההכרעה לדידן בני תימן.

תשובה: כפי שכתבנו כאן שלא ק"ק כמותם

נתפרסם בקובץ זה דף ס"א

שמועות בדיני נדה

שאלה: האם ניתן להסתמך על שמועות כיום מנשים צדקניות בדיני נדה החמורים, ובכך לעמוד על מנהגינו.

תשובה: כפי שכתבנו בענין זה, הנהגתנו היא שיש להסתמך על דברי הנשים בדיני נדה, ויש להקפיד על דברי הנשים בדיני נדה, ויש להקפיד על דברי הנשים בדיני נדה.

כיבוד אב

שאלה: האם ראוי לייחד מקום מכובד (כלומר, כיסא מיוחד וכיו"ב) לראש המשפחה.

תשובה: כפי שכתבנו בענין זה, הנהגתנו היא שיש להקפיד על דברי הנשים בדיני נדה, ויש להקפיד על דברי הנשים בדיני נדה, ויש להקפיד על דברי הנשים בדיני נדה.

נישואין לבעלי תשובה

שאלה: האם יש לחוש שלא להנשא לבעלי תשובה, מאחר שמן הסתם הינם בני נדה.

תשובה: כפי שכתבנו בענין זה, הנהגתנו היא שיש להקפיד על דברי הנשים בדיני נדה, ויש להקפיד על דברי הנשים בדיני נדה, ויש להקפיד על דברי הנשים בדיני נדה.

חינוך לחטא הנעורים

שאלה: יורנו רבינו, איך רצוי לחנך את הילדים כשהם מגיעים לגיל בגרות, בעניין חטא הנעורים (שמירת הברית). לפי שראיתי בספרי חכמי זמנינו מבוכה בזה.

תשובה: כפי שכתבנו בענין זה, הנהגתנו היא שיש להקפיד על דברי הנשים בדיני נדה, ויש להקפיד על דברי הנשים בדיני נדה, ויש להקפיד על דברי הנשים בדיני נדה.

נתפרסם בקובץ זה דף קמ"ב קמ"ג קמ"ד

הרב שלמה קורח

רב העיר ואב"ד

בני-ברק

במשרד: טל. 5781133

פקס. 5795212

בבית: טל. 789338

ת.ד. 627 ביב

/1;

לקי"י

לידין ודייע'

הגאון רבנו דוד לוי שליט"א
ראש ישיבת חומת ציון

שלומכם יסגי לעולמין

אעי"פ שכת"ר אינו צריך לא לי ולא לדכוותי, אעפ"כ לעשות רצון צדיק
חפצתי.

והיא לשאלת כת"ר על אלה הפועלים אצל המוני העם לשנות מנהג תפלתם
נוסח שאמי לנוסח בלדי בטענה שהבלדי קודם יותר. וטענה זאת מקוקעת.
מיסודה כדלהלן:

א. לא נמצאו שום סידורים כת"י מלפני הופעת הדפוס כדי לידע זאת.

ב. נמצאו כת"י רבים מלפני חמש מאות שנה גם בלדי וגם שאמי.

ג. טענה זאת סכנתה מרובה שהרי המנהג הקדום באמת שאבותינו
הקדומים לא התפללו בשום נוסח אלא כל אחד התפלל כפי צחות לשונו
מתי שירצה ביום בביתו או בשדהו.

עיינ כל זה הרמב"ם הלכות תפילה פ"א

ואם מה שהוא קדום הוא המחייב שיחזרו למנהג זה וצריך להזהיר הציבור
מהם ומהמונם כי זה מה שטמנו הריפורמים עד שיצאו מן המחנה לגמרי.

ואעי"פ שמכריזים שכוונתם לשם שמים אבל לשם שמים כזה כבר כתב

הנצי"ב בהקדמתו ל"העמק דבר" הוא בגימטריא: רודף שלמנים ודי

לחכימא ברמיזא.

ולכן אין לשנות שום מנהג לא מבלדי לשאמי, ולא משאמי לבלדי

כי מנהגים אלה שנתקיימו מאות בשנים ע"י כל דור ודור וחכמיו

חשובים כגופי תורה.

ואם בעיני כת"ר יקרה תשובתי, צרף נא חתימתך עם מספר מלים

ונפרסמה ברבים.

ביקרא דאורייתא

הרב שלמה קורח.

כ"ב סב
6068

נתפרסם בקובץ שפתי מלך ג' דף קי"ג

CHOMAT ZION

Yeshiva L'Tzeirim

*
Kollel Avrechim

חומת ציון

ישיבה לצעירים

*
כולל אברכים

יום רביעי כ"ד שבט תשס"ט

אל כבוד
מ"ר הגה"ג הרב עמרם קורח שליט"א
הרב הראשי וראב"ד ב"ב ת"ו

שלומכון יסגי לעד !

בענין נוסח תפילה

התודה והברכה על תשובתו הנכוחה שאין לשנות
משאמי לבלאדי [ומבלאדי לשאמי]
שפתים ישק משיב דברים נכוחים
אמנם עדין אנו צריכים למודעי. הא תינח אותם
שעדין לא שינו שאסורים לשנות מנהג אבותיהם.
אבל [אותם] שכבר השפעו מכח ... ושינו מנהג
אבותם משאמי לבלאדי, האם חייבים לחזור למנהג
אבותיהם ולהתפלל שאמי או לא.

יורנו מורנו ושכרו מושלם מן שמיא
ידידו ותלמידו

דוד לוי

רחוב רבנו אשר 7 (נבעת רוקח) בני ברק 51101, ת.ד. 326, טל 03-5709292 פקס 03-5709293 דואר אלקטרוני: chomat_z@netvision.net.il
7 Rabenu Asher St. Bnei Brak, P.O.B. 326, TEL: 03-5709292 FAX: 03-5709293 Email: chomat_z@netvision.net.il

נתפרסם בקובץ שפתי מלך ג' דף קט"ז

להצלחת

מיכאל בן מרגלית
אביבית בת זווארה
מיכל בת אביבית
גדסי

לעילוי נשמת

ר' שמעון ב"ר סאלם מנחם (מני) ז"ל
מרת יונה דבורה בת רבי דוד ע"ה

לעילוי נשמת

ר' אפרים גדסי ז"ל
בן רבי משה ושושנה שיבלחט"א
נלב"ע כ"ג אייר ה'תשע"ז
נפטר בדרכו להצלת חיים

ת.נ.צ.ב.ה

לרפואה שלימה

הרב יהודה ב"ר יחיא שליט"א
מרת ידידה בת שמעון תחי'

לעילוי נשמת

ר' שלמה חיים ב"ר חסן משולם ז"ל
מרת חנה ב"ר מנחם ע"ה

נר זכרון

לע"נ הבה"ח מיכאל ב"ר משה ז"ל
נדבת ר' משה ב"ר יחיא חריר הי"ו
לרפואה שלימה ולהצלחה בכל העניינים

הקובץ יו"ל בסיוע

בר אורין ובר אבהן
רבי זכריה ימיני הי"ו בכה"ר יוסף ימיני זלה"ה

נר זכרון לעילוי נשמת

האי גברא רבה ויקירא, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה
הגה"צ רבי רחמים ב"ר עובדיה שאול זצ"ל
אשר נלב"ע בדמי ימיו
ת.נ.צ.ב.ה

לרפואת

אסתר עליזה בת הרב אליהו וכמרה בן גיגי
לרפואת ולהצלחת כל בני משפחת ר' גבריאל יוסף הי"ו
(הרב אלעד, עומר, מוריה, נתנאל והודיה וכל משפחתם)

נתרם לעילוי נשמת

ר' **פנחס** בכה"ר **אברהם** זצ"ל

נלב"ע ו' תשרי תשנ"ו

ר' **אברהם** ב"ר **יפת** ז"ל

נלב"ע כ"ד טבת תשס"ה

ר' **יצחק** בכה"ר **פנחס** זצ"ל

נלב"ע י"ז אייר תשס"ה

מרת **שרה** ב"ר **יעקב** ע"ה

נלב"ע כ' סיון תשע"ה

מרת **שולמית** ב"ר **שלום** ע"ה

נלב"ע ט"ו סיון תשמ"ז

תרומת המשפחה להצלחתם ברוחניות ובגשמיות

להצלחת

ליאור בן חוה

זהבית בת חוה

וילדיהם יוסף חיים בן זהבית, וכל משפחתם

יזכו לחזור בתשובה שלימה, ויתברכו בכל מילי דמיטב

לזכרון עולם בהיכל ד'

נדבת ישראל משרקי (מזרחי) ונוות ביתו ירדנה
להצלחה בכל מעשי ידיהם
לעילוי נשמת הוריהם
ר יהודה בן סעיד משרקי (מזרחי)
יהודית בת יחיא שוקר
ר בנימין בן סעדיא שרעבי
מזל בת יחיא כהן
ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

מרת מזל בת סלימאן ע"ה

לחזרה בתשובה שלימה

ליאת שרה בת דוד
וילדיה, מידד יוסף שמחה בן ליאת שרה
אוריאל בנימין בן ליאת שרה
מתנאל שלום בן ליאת שרה
נדבת החפץ בעילום שמו

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב

הוא יברך את רבי יהודה ב"ר שוכר ורעיתו

ומרת בתיה צדוק הי"ו

וכן האשה הכבודה והצנועה

מרת שמחה בת אברהם יצחק וזוהרה מעטוף הי"ו

על רוחב לבם וידם הנדיבה,

עיניהם היפה וכמיהתם הרבה,

להגדיל תורה ולהאדירה

ולזכות את הרבים מאוצרות טובה.

הקב"ה ימלא משאלות לבם לטובה,

לששון ולשמחה לישועה ולנחמה

ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו

אמן.

תפריט הקו: שלוחה 1 – שלוחת התהלים והתפילות, שלוחה 2 – מענה אישי.
 שלוחה 3 – לערכים על נערות התורה על כנפי של מרן שליט"א, שלוחה 4 –
 למענות נעירת התפילה שהתקיימו ברחבי הארץ בראשות של מרן ורבנו
 שליט"א, שלוחה 5 – לדאגה לשיעור מרן רבנו שליט"א, שלוחה 6 – לדאגה
 לשיעור מרן ורבנו גדולי ונאמרי יהדות הימין שליט"א, שלוחה 7 – שידורים וזים,
 שלוחה 8 – לתרומות ב.ב.א, לדוארת כתיב מרן שליט"א שעי' המערכת
 המאובטמת נדרים פלוס, שלוחה 10 – להודעות למערכת, שלוחה 12 –
 להרשעה / הסדר לקבלת הודעות קוליות על עדכונים ודיווחים אמת המערכת.

לרפואתו השלימה והמהירה
של מרן רבינו הגאון
רבי שלמה ב"ר יחיא קורח שליט"א
 רב ואב"ד דבני ברק, וזקן רבני תימן
 העובר בימים אלו טיפול רפואי וזקוק לרחמי שמים מרובים

03-30-8888-5

תפריט קו מערכת מכון שפתי מלך

שלוחה 1

שלוחת התהלים והתפילות לרפואת מרן רבינו הגאון רבי שלמה ב"ר יחיא קורח שליט"א זקן רבני תימן וגאב"ד בני ברק

1. לקבלת 2 פרקי תהלים.
2. לקבלת 10 פרקי תהלים.
3. לקבלת ספר תהלים אחד.
4. לקבלות הטובות.
6. לשמיעת פרקי תהלים בנוסח ק"ק תימן, ע"י הרב יהודה גמליאל שליט"א.

שלוחה 2

למענה אנושי במשרדי המכון

שלוחה 3

לעדכונים אודות פעילויות המכון, עצרות וכינוסי תפילה, ומצבו של מרן רבינו הגר"ש קורח שליט"א

שלוחה 4

להאזנה לכל מהלך עצרות התפילה לרפואת מרן רבינו הגר"ש קורח שליט"א

1. (שלוחה 4/1) לעצרות התפילה באיזור המרכז:

1. עצרות התפילה (שלוחה 4/1/1)

- א. כנס לרפואת מרן שליט"א בהשתתפות הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א, נשאו דברים הגר"א שמן והגר"ע בסיס שליט"א.
- ב. עצרת באלעד, נשאו דברים הגר"ב עוקשי, והגר"פ קורח שליט"א.
- ג. עצרת בראש העין, בהשתתפות הגר"ע בסיס שליט"א, נשאו דברים רבני המקום שליט"א.
- ד. עצרת בקברו של מהר"י צובירי זצ"ל, נשא דברים הגר"א אריה שליט"א.
- ה. כנס לילדי אלעד כהכנה למתן תורה לרפואת מרן שליט"א, נשא דברים הגר"מ שושן שליט"א.
- ו. עצרת בבני ברק, נשא דברים הגר"פ קורח שליט"א.
- ז. עצרת בבני ברק, יום חמישי ז' מנ"א ה'תשע"ח, אמירת סליחות ו"ג מדות של רחמים.
- ח. עצרת בפתח תקוה, נשא דברים הגר"ע קורח שליט"א.
- ט. עצרת בציונו של מהר"י צובירי זצ"ל, ביום השנה לפטירתו, נשאו דברים הגר"א אריה, ר' אברהם צובירי שליט"א.
- י. תפילת החיד"א לרפואת מרן שליט"א, נאמרה ע"י הגר"א אריה שליט"א.
- יא. עצרת בקרית הרצוג, נשא דברים הגר"י טייירי שליט"א.

2. (שלוחה 4/1/2) לכינוסים שונים בהשתתפות מרן הגר"ש קורח שליט"א בימי חוליו.

3. (שלוחה 4/1/3) לשיעורי הגאון רבי עמרם קורח שליט"א מדי יום ראשון בבית

מדרשו של מרן הגר"ש קורח שליט"א, בין השעות 20.00 - 21.00. [ניתן להאזין בשידור חי].

2. (שלוחה 4/2) לעצרות התפילה באיזור הדרום:

עצרת ברחובות, בהשתתפות הגר"א אריה, הגר"ש שמן, הגר"ש ניסים, הגר"מ מועלם שליט"א.

4. (שלוחה 4/3) לעצרות התפילה באיזור ירושלים והסביבה:

- א. עצרת בציונו של מהר"ע קורח זצ"ל, נשא דברים הגר"ע קורח שליט"א.
- ב. עצרת במודיעין עילית, נשאו דברים הגר"צ רענן, הגר"ש שמן, הגר"א אריה, הגר"צ חוברה, הגר"י נדב שליט"א.
- ג. עצרת בירושלים, נשאו דברים הגר"י סאמין, הגר"ש הלוי, הגר"צ חוברה שליט"א.
- ד. עצרת בבית שמש, נשא דברים הגר"י נדב שליט"א.

שלוחה 5

להאזנה לשיעורי מרן רבינו הגר"ש קורח שליט"א

1. (שלוחה 5/1) שיעורים במדרש רבה.
2. (שלוחה 5/2) עצרות תפילה והתעוררות בערב ימי הדין באולמי ארמונות חן ב"ב.
3. (שלוחה 5/3) כינוסי שמחת בית השואבה וסיום הש"ס בראשות מרן רבינו שליט"א.
4. (שלוחה 5/4) הקלטות שונות ומיוחדות מדברי מרן רבינו שליט"א בכינוסים שונים:
 - א. הגר"צ חוברת שליט"א בביקור חולים אצל מרן רבינו שליט"א.
 - ב. הספד על הגר"ח יעקובי זצ"ל.
 - ג. קריאת המגילה מפי מרן רבינו שליט"א.
 - ד. הספד על הילדה לבית משפחת לוי ע"ה.
 - ה. כנס זכרון לזכר מהר"ש קלזאן זצ"ל.
5. (שלוחה 5/5) סדרת שיעורים בענייני שלום בית.

שלוחה 6

להאזנה לשיעורים מיוחדים לרפואת מרן רבינו הגר"ש קורח שליט"א

1. שיעורים בספר חובות הלבבות, מדי יום ראשון בין השעות 18.00-19.00. [ניתן להאזין בשידור חי].
2. שיעורים בענייניא דיומא, מדי יום שלישי בין השעות 20.30-21.30. [ניתן להאזין בשידור חי].

שלוחה 7

לשידורים חיים

שלוחה 8

לתרומות בכרטיס אשראי להוצאת כתבי רבותינו, שע"י המערכת המאובטחת 'נדרים פלוס'

שלוחה 9

שלוחת חיזוק וביצור חומות הדת, בראשות מרן ורבנן גדולי ומאורי יהדות תימן שליט"א מספר ישיר: 03-30-77-858

1. להאזנה לדברי מרן ורבנן גדולי ומאורי יהדות תימן שליט"א, ודבריו של חבר מועצת חכמי התורה מרן הגאון רבי שמעון בעדני שליט"א - בענייני פגעי הטכנולוגיה.

א. (שלוחה 9/1/1) להאזנה לדבריו של זקן רבני תימן, מרן הגאון רבי שלמה קורח שליט"א.

ב. (שלוחה 9/1/2) להאזנה לכינוס חיזוק בענייני פגעי הטכנולוגיה שהתקיים בבית המדרש המרכזי שלום ורעות בבני ברק, בו נשאו דברים, מרן הגאון רבי שמעון בעדני שליט"א, הגאון הגדול רבי שלמה מחפוד שליט"א, הגאון הגדול רבי יצחק רצאבי שליט"א.

ג. (שלוחה 9/1/3) להאזנה לכינוס בענייני פגעי הטכנולוגיה שהתקיים בבית המדרש המרכזי בפרדס כץ, בו נשאו דברים הגאון הגדול רבי פינחס קורח שליט"א הרב אלעזר אבוהב והסופר רבי קובי לוי.

ד. (שלוחה 9/1/4) להאזנה לכינוס בענייני פגעי הטכנולוגיה שהתקיים בבית הכנסת המרכזי בכפר אברהם, בראשותו של המרא דאתרא הגאון הגדול רבי ששון כהן שליט"א - נשאו דברים מרן הגאון רבי שמעון בעדני שליט"א, הגאון הגדול רבי ששון כהן שליט"א, הגאון רבי זוהר עוקשי שליט"א, הגאון רבי שלום צוברי שליט"א.

2. להאזנה לדברי גדולי הרבנים שליט"א בענייני פגעי הטכנולוגיה.

3. להאזנה לדברי הדרכה מפי מרצים ואנשי חינוך.

4. לקבלות טובות בנושאים אלו. [הקבלות מועברות למערכת בלבד, ואינן מיועדות לכלל הציבור. ניתן להשאיר את שמכם ושם ההורים לתפילה על ידי מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א].

5. להאזנה לקריאת קודש מאת זקן רבני תימן מרן הגאון רבי שלמה קורח שליט"א, אשר נכתבה באופן מיוחד ממיטת חוליו.

6. לעדכונים שונים.

7. לדבר המערכה.

8. ליעוץ טכני ועוד.

9. להודעות למערכת.

10. לשידורים חיים.

שלוחה 10

להודעות למערכת

שלוחה 12

להוספה / הסרה מרשימת התפוצה

שלוחה 13

לשמיעת פרטי מערכת המכון